HISTORISK ARCHIV.

Et Maanedsskrift

for populaire Skildringer af historiske Personer og Begivenheder.

Udgivet af

F. C. Granzow.

1874. Andet Bind.

Kjøbenhavn.

Fr. Wøldikes Forlag.

1874.

Bianco Lunos Bogtrykkeri.

INDHOLD.

Sophie Ørsted, født Oehlenschlæger.

(Fortsættelse).

IV.

Der er en anden af sin Tids fremragende Personer, paa hvem Sophie Ørsted havde en særdeles stor Indflydelse i hans Udviklingsaar, nemlig *F. C. Sibbern.* Jeg havde den Glæde, kort før denne elskelige Mand døde, at have en lang Samtale med ham om hende. Alt, som han fortalte, lyste Ungdommen med dens Minder og Glæder usædvanlig rørende over den gamle Mand og kastede den skjønneste Poesi over ham, saa at dette Møde altid vil blive mig uforglemmeligt. Sibbern lagde ikke Skjul paa, at han havde været stærkt forelsket i Sophie Ørsted*); lige saa lidt fortav han, at hun aldrig havde næret nogen erotisk Følelse for ham, men mere betragtet ham som en Broder. «De maa dog ikke tro», — sagde han — «at det er hende, der har givet Anledning til min Bog om Elskov; thi den var skrevet, inden jeg lærte hende at kjende nærmere, hvilket egentlig først skete efter den Baggesenske Periode» **). Sibbern var Fru Ørsteds stadige Ledsager paa hendes daglige Spasereture mest

---

*) Det var derfor ikke rigtig opfattet, naar Sibberns berlinske Veninde, Henriette Hertz, skrev til ham om hans Forhold til Sophie Ørsted: «Jeg véd ikke, hvem det er, der siger, at man om mange Mænd skulde se at faa at vide, hvad for en Pige de kunne *elske.* Hvad for en Veninde de have, er egentlig meget mere interessant; thi det lidenskabelige, som taler i det første Forhold, falder ganske bort i det andet, og Mennesket staar dér rent i sin Ro».

**) Han kom dog der i Huset tidligere. Den 25de April 1808 skriver han til sin Søster: «Skulde Du tro det, at jeg skriver Dig dette

omkring Frederiksberg, hvor hun laa paa Landet hver Sommer til langt ud paa Efteraaret*). Mangen Søndagformiddag gik han med hende i Frederiksberghave, naar der var fuldt af Mennesker; hun gik der da ikke blot for at se disse, men ogsaa for at ses af dem; «thi saadan var hun, og hun vidste godt, hvor smuk hun tog sig ud». Der stod et stort Trælysthus inde i Søndermarken med Udsigt over Kjøbenhavn; det er senere brændt. Her sad Sibbern ofte med hende og læste meget for hende; thi hun vilde helst have alt forelæst; det var særligt Homèrs Odyssee, Sophocles's Tragoedier og Plato, han her gjorde hende bekjendt med, og dem elskede hun højest næst efter Goethes Værker.

Under Sibberns Rejse fra 1811—13 korresponderede han med Sophie Ørsted og af denne smukke, karakteristiske

---

Brev i Assessor Ørsteds Værelser, og det Kl. 12 om Natten. Tænk Dig, han har i en 8 Dages Tid været syg og sengeliggende, og Fruen har siden i Forgaars havt Mæslinger. Callisen (Lægen) kommer her daglig. Hos Assessoren maa der vaages hver Nat, jeg har hidtil gjort dette hveranden Nat, denne er den fjerde. I øvrigt er han i Bedring, han vil snart være restitueret. Mig have disse Dage virkelig forskaffet megen sand, inderlig Glæde. Jeg har aldrig saa nøje lært at se, hvor inderlig velsignet den kjære, gode Assessor er som i disse hans Sygdoms Dage, da jeg er kommet her hver Dag. Det glæder mig saa inderlig, at jeg kan tjene ham med noget, jo mere jeg kan gjøre for ham, des kjærere er det mig». — Hvor beundrende og kjærlig Sibbern til de sidste Aar betragtede A. S. Ørsted kan for øvrigt ses i en meget poetisk og betegnende Udtalelse i hans «Patriotiske Intelligensblade» 1835, 1ste Hefte fra Pag. 26 midt paa Siden — Artiklen ud.

*) Mødte han hende tilfældigvis, naar hun gik med en Veninde paa Volden, straalede han hende i Møde af Glæde langt borte; han aabnede Armene og ilede til hende. Saa beundrede han hendes Skjønhed og hendes Dragt; han standsede foran hende og sagde: «Staa nu dèr og lad Solen rigtig spille i Silkekjolen, at jeg kan se, hvor dejlig De ser ud». Hun kunde da svare: «Men Sibbern dog! De plager mig jo, De maa dog virkelig lade mig gaa, jeg kan jo ikke komme frem». Han var aldeles indtaget i en Silkekaabe, hun gik med, og som sad saa dejlig og tegnede Figuren saa skjønt.

Korrespondance eje vi en Del Breve*), som vil kunne oplyse Forholdet imellem dem. Jeg skal meddele et Uddrag af dem; de bleve skrevne paa Tysk, fordi Sophie Ørsted «efter den Tids Maade ønskede ved at faa tyske Breve at gjøre Fremgang i dette Sprog». Sibberns første Brev er fra Klintholm paa Møen:

Søndagen den 4de Avgust 1811.

«Saa skriver jeg Dem da her de første Linier fra Udlandet. Dog endnu ikke fra Udlandet; fra et kjært Hjem skriver jeg end, et Hjem, som ogsaa er Deres. I glad Stemning benytter jeg en rolig halv Time i den første frembrydende Nattestilhed og aabner hermed min hele Korrespondance under gunstige Varsler. Svar De mig, før endnu nogen anden kan skrive mig til; saa kunne de Tegn, under hvilke jeg begynder, ikke være bedre.

Vær hjertelig, inderlig hilset fra mig. Hils ogsaa hjertelig Tine**), saa snart De skriver til hende. Og hils Deres Ørsted, og sig ham, at jeg ingensinde skal aflade at elske ham.

Jeg tiltraadte min Rejse ret inderlig vel tilmode, frejdig og glad. Afskeden med Deres Ørsted om Morgenen, Afskeden med Dem og til sidst den uventede, stumme Afskedshilsen, idet jeg fløj Dem forbi: alt dette havde gjort mit Hjerte saa godt, at ene Følelsen af min Lyksalighed, slet ingen Smerte fyldte min Sjæl. Den lille Aagaard, som jeg i Fredags Aftes besøgte med min Broder paa Iselingen ved Vordingborg, kunde ikke noksom undre sig over, hvor jeg var frejdig og glad. Dog vil Hjemveens Smerte nok komme med Tiden. Ogsaa har vel et Tryllemiddel, som jeg fik kort før min Afrejse, havt sin Virkning paa mig: nemlig en lille gul Blomst, som jeg omhyggelig gjemmer.

Jeg har i Dag med min Broder været paa den skjønneste Del af Klinten, paa hvilken De ogsaa har været, og

*) Se: Breve til og fra F. C. Sibbern.

**) Ørsteds Søster.

som De ret og tilfulde har taget i Besiddelse, saa at den tilhører Dem og altid vil blive Deres.

Jeg gaar nu ud i Verden for at vinde flere Besiddelser af denne Art, langt herligere. Næppe kan dog det nye Liv aabne mig Skatte og Ejendomme saa skjønne som dem, jeg lader tilbage og dog stadig fører med mig. Jeg gaar ud i den nye Verden og føler mig som en rig, der fører med sig et sikkert Fond, en uudtømmelig Rigdoms Fylde. Hvorfor skal jeg ikke udtale, hvad jeg føler? *De* maa høre det. med uudsigelig Taknemlighed føler jeg det imod den Evige, hvis Godhed har skjænket mig det bedste, Jorden kan bringe. Ufortjent er min Lykke, det er ikke min egen Retfærdighed. Himlen velsigne Dem og Deres! Tænk paa

Deres

F. C. Sibbern».

Den 4de Avgust Kl. 11 Aften sender han hende med «en lille Forgjetmigej« blandt andet følgende Ord:

«Det er nu ½ Time efter Midnat. Himlen er lys og stjernebesaaet. Ikke langt fra Polarstjernen glimre to Stjerner, som høre til den lille Bjørn. De se ned ret som to Øjne og sænke sig aldrig i Havet; de ere altid at se, naar Himlen om Natten er klar. De staa just nu lige over Kirketaarnet og nedfunkle deres Lys til mig gjennem den dunkle Nat. Jeg skjænker Dem herved disse to Stjerner til Erindring. Gid De maa straale sød Ro ned over Deres Slummer i Nat. Og saaledes hver eneste Nat. Og ligeledes over Deres Ørsted».

Sibbern har ikke faaet Svar paa disse 2 Breve og skriver derfor det næste Brev fra den 30te Avgust til Ørsted; det slutter saaledes: «Hils endelig Deres Kone mange Gange. Jeg har skrevet 2 Breve til hende, som hun dog vel har faaet?»

Den 3dje September tilskriver han igjen Sophie Ørsted fra Brokken «*i Midnatstimen*». Dette Brev ender saaledes: «Jeg har ikke kunnet negte mig selv den Glæde at skrive Dem de første Linier til i «Aandernes Time». Tænk ret ofte

paa mig, det er min Bøn. Hils Deres Ørsted og bed ham om det samme. Gid De maa sove sødt uden at drømme om den Kulde, som i denne Time regerer heroppe paa Brokken — ikke derhjemme i det venlige Frederiksberg».

Endelig kommer Sophies første Brev:

Frederiksberg den 23de September 1811.

«Inderlig Tak, kjære Sibbern, for Brevet og Blomsten fra Brokken. Gud ske Lov, fordi De er der, og for al den Glæde, De der og paa ethvert Sted, De kommer, vil nyde. Jeg har rigtignok ofte, naar De gjorde mig Kummer her i Livet, enten ved at støde eller slaa mig eller noget af mit Gods*), ønsket Dem paa Bloksbjerget, og nu er det først ret tydeligt, hvor godt jeg har ment det. Det glæder mig, at De saa kraftig føler det lykkelige i Deres Stilling; jeg forsikrer Dem, at jeg er i Stand til at indse, hvad det har at sige sund og fuld af Livs Lyst og Mod, med de fornødne Midler i Deres egne Hænder til at komme endnu højere, at staa 3,000 Fod over Havet og skue hen over den Verden, der, lig Livet i éns Barndom, smilende aabner sig for én. Jeg deler oprigtig Deres Glæde og ønsker Deres Lykke.

Her leve vi i den sædvanlige Takt. Og det er det ønskeligste, man kan i sit faste Hjem. Det har i nogle Dage været et velsignet Vejr, klart og stille, men desto værre koldt. Jeg er gjerne hver Formiddag i Søndermarken, der er velsignet; en slig Mangfoldighed af Farver, som Løvet har i denne Høst, er sikkert sjelden her i Landet; selv her fra mit Bord ser jeg gjennem det aabne Vindue ud over mit lille Kjær vist over 20 forskjellige Forandringer af Farver paa den lille Skov, der begrænser min Synskreds. Vandet er saa stille, og Svanen er kommet i Besøg i disse Dage; den glider saa sagtelig hen over den blanke Flade, og de Furer, den pløjer i Vandet, tabe sig først sent i den store Stilhed.

*) Naar Sibbern kom noget kejtet stolprende ind i hendes Stue, fór hun op, bredte Armene værnende ud og raabte: «Aa, mit Sybord! Stolene! Bordet!»

Det er ret en Formiddag, hvori De kunde være tjent med at komme herud og spise Pandekager, lille Hr. Doktor! Det varer nu ej længe, førend jeg flytter ind i den lille, grønne Stue; thi da vi dog nok endnu blive her noget, saa maa man til at sørge for lidt Lunelse. — Hvor jeg dog udførlig beværter Dem med alle de Bagateller, jeg foretager mig; men hvad skal en stakkels Frue gjøre, som intet nyt eller stort ser eller hører?

...... Fra Dem venter jeg snart igjen et godt Brev; nu, De engang har begyndt med mig, maa De smukt blive ved; jeg er i Grunden et nøjsomt Gemyt; men har man engang tilstaaet mig noget, saa staar jeg paa min Ret.

Lev De nu ret inderlig vel.

Deres
Sophie Ø».

Sophie Ørsteds næste Brev er dateret

den 27de December 1811.

«Kjære Sibbern! Dette er den tredje Gang, jeg begynder et Brev til Dem; hver Gang jeg havde skrevet en artig Hoben sammen og da vilde gjennemlæse det for dog at se, om der nu ogsaa stod noget af det, jeg vilde sige Dem, saa var det noget saadant erbarmeligt Tøj, saa langt fra det, jeg ønskede, det skulde være, at jeg blev vred og kjed, lagde Pennen og rev det skrevne i Stykker, trøstende mig med, at det en anden Gang vilde gaa bedre. Men nu er Julen forbi og kun et Par Dage endnu tilbage af det gamle Aar, hvori vi have tilbragt saa mangen en fornøjet Time sammen, i hvilket De med saa inderlig megen Godhed stedse har søgt at bringe mig al den Glæde, der stod i Deres Magt; nu maa De have et Brev fra mig, det være, som det kan; — min gode Vilje vil De ej miskjende.

Til det nye Aar ønsker jeg Dem ret af mit inderste Hjerte Lykke. Gud lade det bringe Dem meget af det gode, De med en ligesaa sjelden som elskværdig Tillid venter af Fremtiden; og skal De tilbringe det i fjerne Egne langt fra

os og de gamle Omgivelser, da tænk paa os ved enhver ny Glæde; vi glemme Dem vist ikke.

Min Ørsteds Fødselsdag blev her som sædvanlig helligholdt ved en liden Fest, det var en særdeles behagelig Følelse, hvormed jeg var overbevist om, at De ogsaa erindrede den Dag. Det er en Sandhed, at éns fraværende Venner først ret give én et levende Billede af, at Verden er beboet.

...... Gamle Fatter lever vel. De Værelser, jeg i Fjor havde paa Frederiksberg, faar jeg ej til næste Sommer. Det gjør mig i Sandhed ondt, jeg led dem saa godt; men i Særdeleshed holdt jeg af Vænget.

Nu, kjære S., har jeg givet Dem et ligesaa udførligt Bevis paa min gode Vilje som paa min svage Evne. De vilde meget glæde mig ved snart at sende mig et langt Brev; gjør det, lille S.! Ørsted og alle hilse Dem kjærligst. Gud velsigne Dem.

Deres
Sophie Ø».

Herpaa svarer Sibbern fra

Berlin den 14de Januar 1812, Aften.

«Ja, ret snart vil jeg skrive Dem til, og et rigtig langt Brev, og et rigtigt taknemligt. De har gjort mig en usigelig Glæde ved Deres Brev af 27de December. Tænk Dem ogsaa, hvorledes jeg maatte være til Mode, da jeg i 5 Maaneder kun havde faaet 2 Breve: Deres af 23de September og ét fra min Broder. Jeg var virkelig til sidst saa fuld af bitre Følelser, at jeg ikke var i Stand til at skrive paa ny til min Broder eller til Deres Ørsted, skjønt jeg havde det i Sinde. Thi roligt og nogenlunde fornøjet maa et Brev dog være, naar det skal gjøre en hundrede Miles Rejse til fjerne Venner. Jeg stræbte rigtignok paa min Maade at finde noget skjønt selv i Hjemmets lange Tavshed — jeg søgte noget velgjørende i, at man hverken behøvede at skrive eller faa Efterretning og dog kunde være sikker og tryg paa det blivende hist under al Omflakken. Men det vilde dog alt ikke

hjælpe. — — Vær De da inderlig takket og velsignet for Deres Brev.

I Sandhed, hvis man da er moden til at gjøre en Rejse i Udlandet, naar man har levet saa meget i sit Hjem, at det fremmede ved alt, hvad det frembyder, intet herligt og skjønt kan bringe, som vi jo have fundet herligere og skjønnere derhjemme og endnu have i Eje, og da heller intet bittert, som vi jo for længe siden have forarbejdet langt bitrere inde i os derhjemme, — da har jeg ikke for tidlig tiltraadt min Rejse. Hvor ofte har jeg gjentaget for mig selv, at *saaledes* just skal man rejse; og af alt, hvad jeg ønsker at skrive Dem til, kommer dette ene mig først i Tanken og i Pennen. Ingen skulde nogensinde rejse, førend Fædrelandet havde bundet ham med de fasteste, stærkeste Baand.

...... Jeg har virkelig stundom den Følelse, uagtet alt det venlige, som omgiver mig, men hvoraf jeg dog ikke formaar at trykke noget saaledes med fuld Glæde til mit Hjerte, at det kunde udfylde alle dets Huller, at jeg her kunde aandelig gaa til Grunde, hvis der ikke var sørget for mig hjemme.

...... Jeg maa ikke glemme at fortælle Dem, at jeg paa Messen i Leipzig har kjøbt mig Briller...... De maa altsaa belave Dem paa, at jeg efter min Hjemkomst ikke mere, som af og til før, ser paa Dem med ét Glas, men med to. De kan tro, at det baade er mig bekvemt og behageligt. Nu kan jeg altid faa at vide, hvad for Øjne enhver Dame har, og kommer ikke mer i Forlegenhed med at kjende Fruen i Huset.

...... Den 21de December tænkte jeg hele Dagen paa Dem og paa Ørsted. Jeg vilde have skrevet sent om Aftenen, men blev pludselig forstyrret ...... Ogsaa i Helligdagene og i det nye Aars første Time, som jeg hilste i et lidet, ret kjært Selskab, tænkte jeg ret paa Dem begge.

.... Hils ... hjertelig Deres Fader, Deres Broder og hvem ellers Deres Følelse tilsiger Dem. — Skriv endelig igjen og lad mig ikke vente for længe.

Deres

F. C. Sibbern».

Svaret afsendes fra

Kjøbenhavn den 4de April 1812.

«De siger, kjære S., at jeg skal skrive Dem til; ja Gud véd, at jeg baade burde og vilde, naar jeg blot kunde; men det har den hele uforsvarlig lange Tid, der nu atter er gaaet hen, inden jeg opfylder denne kjære Pligt, været Mangel paa Evne og ej paa den bedste Vilje. Min Helbred har ej heller i de sidste Maaneder været god, jeg har kæmpet imod Feber og andre Fataliteter. Ørsted har i de sidste Dage ogsaa været Patient; dette med min dokumenterede Uskikkethed til at føre Pennen maa undskylde dette Brevs Erbarmelighed, ligesom den Velvilje, hvormed jeg, trods alt dette, dog ønsker at opfylde Deres Begæring, maa overbevise Dem om mit Venskab.

...... Det behageligste, der i lang Tid har mødt mig, var den glædelige Tidende fra Norge, at Tines*) sidste lille Pige har faaet mit hele lange Navn; «det bliver vist en herlig Unge!» var jeg saa oprigtig at raabe, da Ørsted læste den Efterretning for mig. Ja, det er en Sandhed, kjære Sibbern, at jeg ret inderlig har sluttet dette Barn i mit Hjerte. Det var mig forhen saa ubegribeligt, hvorfor Tante Møller stedse holdt mest af den af Ørsteds smaa Søstre, som var opkaldt efter hende, men nu maa jeg enten tro, at det er naturligt, eller at jeg ikke er klogere end den ærbare Farver-Enke. Juliane Colding har i den sidste Tid været syg; nu er hun bedre, og i Dag er hun for første Gang igjen hos mig; hun sidder ved Vinduet og syer, og da De nok kan indse, hvor ubeskrivelig meget to Damer af vore

---

*) **Ørsteds Søster, Fru Bull.**

Kvaliteter kunne have at sladre sammen efter en Tavshed af henved 3 Uger, saa maa De deraf begribe, at jeg holder en Slump af den Doktor udenlands, som jeg trods alt dette dog maler en saadan Mængde Kragetæer til.

.... De hilses af Ørstederne og alle. Tak Gud og lev lykkelig.

Deres
Sophie Ø».

De to næste Breve krydse hinanden. Sibbern skriver fra

Jena den 4de Maj 1812.

«Nu er jeg her, hvor jeg .... skulde træffe Goethe, og hvor det skulde være bedre at komme til ham end i Weimar. Jeg havde betænkt den første Aften, før end jeg endnu gik hen til ham og bragte ham alle de Brevskaber og andre Sager, jeg fører med til ham, at skrive et roligt Brev til Dem, fortælle Dem om min Rejse derhen og bede Dem, medens De sidder rolig i det stille Hjem og ejer det eneste, som jeg hernede savner: Synet af det store Hav, at følge mig Skridt for Skridt paa min Fodvandring. Jeg vil nemlig fra Sted til Sted skrive Dem til — strax i Brevet, eller først i Brevtasken og siden i Brevet, indtil den Dagbog, jeg saaledes fører, er voxet til et rigtigt Brev» ....

Den 16de Maj 1812 fortsætter han i Weimar saaledes: «Til visse gjør jeg en lykkelig Rejse...... Det vigtigste er mig dog stedse: at jeg blot ikke taber det faste Grundlag, den fjerne, sikre Baggrund for al min Lykke. Uforkrænket og urørt maa det blive mig, som jeg har besiddet i *Hjemmet* og dèr har efterladt paa det sikre Sted. Uden dette, uden denne visse Besiddelse vilde jeg rejse om som en hjemløs, som en Flygtning fra Sted til Sted uden Borgerskab. Atter og atter har jeg gjentaget for mig selv: at Udlandet ingen Glæde kan give mig, som jeg jo har fundet skjønnere derhjemme og har taget med mig derfra, at det ingen Smerte kan berede mig, som jeg jo har kjendt bitrere tilforn».

Sophie Ørsted skriver fra

Kjøbenhavn den 10de Maj 1812.

«De har intet Begreb om, hvor ubeskrivelig langt Foraaret her endnu er tilbage. Endnu er næsten intet grønt, først i de seneste Dage ere Voldene blevne lidt grønne, intet Træ er udsprunget; det underligste og for mig det ubehageligste derved er den Modsigelse, der har været i den hele Natur i de sidste Dage, fornemlig i Gaar; thi Luften er endelig bleven varm, men tillige mørk og tung; dette og de nøgne Træer, der ej engang trøste én med ret svulmende Knopper, have noget saa goldt og trist, at jeg ret har lidt derved; dog nu regner det, og det vil vist gjøre alting godt. ..... Dog, hvor vil jeg hen? Jeg har i mit Liv aldrig skrevet en større Bog, end dette bliver*), og endnu er der intet sagt om mig og mine, det eneste, som jeg ret og med rette burde tale om. .....

Min Svoger tiltraadte i forrige Uge sin Rejse til Paris. Svigerfader er og draget til Roeskilde, hvor han har kjøbt sig en Gaard. Vor Kreds er altsaa blevet noget snevrere, dog har det ogsaa noget behageligt at vide sig en Ven hist og her. De skal jo til Norge, naar De kommer hjem; da det formodentlig er efter Deres Ønske, saa gratulerer jeg Dem. Man har ogsaa havt Øje paa Ørsted, men Gud ske Lov og Tak, han bliver her. — Min Gamle er rask. Jeg kommer igjen i Sommer ud paa Frederiksberg, men ej i de Værelser, jeg i Fjor havde, derimod paa nogle, der ej ere saa smukke; ikke desto mindre har jeg i Sinde at leve godt og fornøjet, dersom det er Guds Vilje.

Ørsted hilser Dem. Lev vel!

Sophie Ørsted».

Sibberns næste Brev er fra

Schmiedeberg i Riesengebirge i Schlesien den 9de Novb. 1812.

«Omsider vil jeg begynde et Blad til Dem, hulde Veninde, som jeg ganske sikkert vil afsende. Thi meget har

*) Her er nemlig udeladt en lang Beskrivelse af nogle Malerier, hun har set.

jeg nedskrevet til Dem og har det liggende, som jeg ikke strax sender, men maaske engang med en god Lejlighed.

I Aften har jeg engang igjen været tilmode, som om jeg skulde forgaa af Længsel og Begjær efter det langtbortliggende — det, som for længe siden er henrundet med Tiderne, og det, som først skal oprinde i deres Løb; men dog kan man ikke komme bort fra Øjeblikket, og man føler sig uendelig ensom. Forestil Dem, hvorledes man har det i et saadant Øjeblik, i et fremmed Værtshus, 12 Mil fra det nærmeste, som er én bekjendt. Men et Øjeblik kommer dog nærmere til Ro end et helt Liv.

Godt er det da at kunne skrive til de fjerne og ikke blot tænke paa dem. Bedre endnu, at meget dog snart kan opfyldes, læge og udfylde Sjælen. Bedst af alt er dog det: at det bedste og kjæreste ogsaa er det sikreste, bliver én vist og uryggeligt og engang vil kvæge og fryde én med sin levende Nærværelse.

Det sidste Brev, De har faaet, skrev jeg Dem i Weimar, just som Skoven nys var bleven grøn, og da Frugttræerne omkring Jena prangede med deres Blomsters snehvide Fylde, som da lokker mange fra Omegnen derhen. — Nu er Sommeren alt ganske forbi; Vandene begynde at fryse til, man opvarmer Værelserne, «Riesengebirge» ligger herlig dækket med Sne, og selv paa de lavere Højder smykkes de sorte Skove af det tynde, hvide Lag. Nu faar De først Brev fra mig igjen.

I Weimar hørte jeg ogsaa fra Dem. De var opfyldt af Haabet om snart at flytte til Frederiksberg. Nu er De allerede for længe siden tilbage i Kjøbenhavn. Deres Sommer er ogsaa forbi. Skriv mig endelig ret meget og ret snart om Deres Sommerliv — mig, som den hele Sommer ikke én Gang har været i Frederiksberg-Allé».

Breslau den 15de Nov. 1812.

«En ung Pige fra Berlin talte jeg stundom, kun altfor sjeldent, med paa Gallerierne; hun var en ægte Jomfru, hvis

Lige jeg ikke har set. Om hendes Skjønhed vare ogsaa alle enige. Et barnligt og jomfrueligt tilsluttet Væsen, saa ren og med saa forunderlig dybe (skjønt brune) Øjne, at man kunde staa usigelig tiltrukken og dog sky og bange foran hende! Og saa tillige, uden i ringeste Maade at træde ud af denne Karakter, en saadan Forstandighed, naar hun talte, at hun derved blev endnu vidunderligere! Det er den skjønneste Pige, jeg har set i Tyskland; jeg gjemmer hendes Billede tro i mit Inderste, tager det atter og atter frem og beskuer det med Glæde. Men at jeg kan gjøre dette med *Ro*, derfor takker jeg mit Fædreland, takker det inderlig derfor; det lod mig tidlig skue og fatte høj Skjønhed, og det skjænkede mig derved den lykkelige Gave: overalt at kunne frydes ved hver Skjønhed, jeg møder paa min Vej, fryde mig uforstyrret af Attraa og Begjær».

Berlin den 31te Marts 1813.

«..... Jeg havde saa meget at skrive til Dem om og skriver kun nogle faa Ord. Jeg har været vant til med en rolig Sjæl og under et roligt Liv lidt efter lidt at uddanne i mig, hvad jeg vilde skrive Dem til, og saa siden nedskrive det i god Ro og Mag. Fire Landsmænd, som jeg har her, og tusinde Bekjendtskaber og det hele bevægede Berlin tillade mig ikke at gjøre det paa den kjære, vanlige Maade .....

Hvad jeg maa sige, fordi jeg saa ofte føler det, er, at det ofte vil tykkes mig, som om en eneste Uge, jeg har levet i Kjøbenhavn, var mere værd end al den Tid, jeg har tilbragt her, navnlig i Berlin. Trods de mangfoldige Skatte, jeg her har erhvervet, og trods megen Sjælenydelse, jeg har fundet, er Livet her sunket mig ned fra Poesi til Prosa, og det poetiske ser jeg nu kun i Smerten, hvoraf ogsaa jeg bærer min store Del. Men jeg haaber, og jeg véd det, at i Erindringen ville engang disse Dage her forklare sig for mig til skjøn Poesi — naar jeg først engang er hjemme igjen, i det Land, hvor Poesiens Blomster og Længselens Blomster og Erindringens Blomster hænge paa alle Træer og sværme

rundtom som Sommerfugle («løsrevne Blomster» kalder Steffens dem). Alligevel har jeg søgt om Penge til et tredje Rejseaar hos Fondet ad usus publicos, som vel min Broder har sagt Dem.

Deres

Sibbern».

Herefter følger Sophie Ørsteds sidste Brev i denne Korrespondance.

Kjøbenhavn den 10de April 1813.

«Die Menschen haben einander nicht viel mehr zu geben als Worte, und doch versagen sie diese».

Da jeg engang stod og ordnede de Bøger, De, kjære Sibbern, har betroet mig i Forvaring, slog jeg op i en af Jean Pauls og traf just paa ovenstaaende Linier. Det faldt paa mit Hjerte som en Møllesten; jeg følte, hvor urigtigt det er, selv naar man nok saa inderlig tænker paa sine kjære, dog at tie; min lange Tavshed smertede mig; jeg lovede mig selv, saasnart jeg fik at vide, hvorhen jeg skulde sende mit Brev, strax at skrive Dem til. I Forgaars kom Deres Broder og bragte Hilsen fra Dem og sagde, at han i Dag skrev, og at jeg kunde faa et lille Brev med. Altsaa først nu, fire Maaneder efter at have modtaget Deres sidste kjære, lange Brev (fra Breslau) takker jeg Dem for det. Deres Broder sagde mig, at De ønskede endnu at blive et Aar borte, og jeg finder intet naturligere end dette Ønske; men man vil vist næppe her opfylde det, og for Deres borgerlige Lykke er det vist ogsaa nødvendigt, at De jo før jo heller kommer hjem; min Glæde vil det meget forøge, at De kommer til os igjen, De véd kun lidt, hvordan jeg har savnet Dem ....»

Sibberns sidste Breve lyde saaledes:

Bregenz den 16de Juli 1813.

«Hvorfor er jeg kommen ud af den gode, skjønne Vane: at skrive Dem til paa mine Rejser, ikke i de store Stæder, naar jeg havde travlt med mange Ting, men paa de ensomme Vandringer, naar jeg kun havde Naturen og mig selv

omkring mig og de skjønne Erindringer — jævnlig da at skrive Dem et og andet og da til sidst at sende Dem ikke et Brev, men en lille Dagbog? Hvorfor gjennemstrejfer jeg dejlige Lande, vistnok ikke uden Poesi, men dog uden nogen beaandende Muse, uden Poesiens rette Blomst? Dengang jeg gik gjennem Franken, hvor alle Landsbyer saa ud som Frugthaver i Blomsterpragtens Velsignelse, hvor Jean Paul levede midt i Foraarets Fylde, og dengang jeg kom til det kunstrige Nürnberg, hvor jeg dvælede en Tidlang hos herlige og dyrebare Mennesker: da var jo Postgangen heller ikke fri, og det velsignede Foraar, som var nær ved at overvælde mig med sin Rigdom, randt hen for mig i Glæde, men uden al Meddelelse til dem langt borte, som intet Foraar kan erstatte mig*).

Ja, jeg priser med uudsigelig Taknemlighed min Skæbne og priser de guddommelige Magter, som lode mig finde det skjønneste og kosteligste ikke herude, men allerede i Hjemmet. Den Time, jeg vender hjem, den vil bringe mig alle Glæders Blomst.

Hvor ofte har jeg ønsket .... paa denne lille Tur (i Tyrol) og paa min hele Rejse og endnu i Aften, hvor jeg har tilbragt et Par skjønne Timer paa en Vandring langs med Bodensøen, at jeg kunde bortskjænke noget af min Velsignelse og give Dem blot én af mine Dage. Det er ene saadanne Ønsker, jeg har at bringe Dem paa denne Dag**), og saa en lille Blomst: en Forgjetmigej, som jeg har fundet paa Spidsen af et højt Bjerg, tæt ved Sneen, i det vaade Græs». —

Den 23de Avgust 1813.

«Kunde jeg udtrykke Dem, med hvilken Fryd jeg tænker paa det Øjeblik, da jeg igjen er hjemme, tilbage i det gamle

---

*) Kort før skriver han til sin Broder: «Hils Ørsteds tusinde Gange fra mig. Sig dem begge to, at der kun gives faa Ting, ja næsten intet, der glæder mig saa usigelig som at vide, hvad jeg besidder i dem og igjen vil finde hos dem, naar jeg kommer hjem. Dette er noget, jeg ikke har fundet igjen paa min hele Rejse».

**) Hendes Fødselsdag.

Livs Kreds. Himlen være priset, at jeg bærer en Længsel i mig, som er stærkere end det Vemod, der griber mig ved at skilles fra det tyske Land, en Længsel, som gaar sin Fylde og sin Glæde i Møde.

Ja, i Sandhed, Himlen være priset! Thi just *her* befinder jeg mig paa et Sted, hvor Vemodet dobbelt maa gribe. Hvad der aldrig faldt mig let, det blev mig her til Del: at jeg, greben af smertelige Følelser, havde kunnet græde af ganske Hjerte og havde gjort det, hvis jeg havde været alene. Kun tvende Gange har jeg i disse 2 Aar havt denne Vederkvægelse og fundet Lindring deri. Men begge Gange var det af Fortvivlelse; sidste Gang paa dens Kulminationspunkt i Breslau. Og virkelig er det, som om jeg *der*, hos min kjære dyrebare Landsmand*), først har fundet den Fred og Hvile, som Orest fordum fandt i Gudindens Lund, i den rene Søsters Nærhed.

Hvad er det, som her har saaledes rørt op i mine Følelsers Dyb? Jeg véd det næppe ret selv. Var det Følelsen af, hvad jeg dog her alt maa forlade, og at jeg dog ikke fandt det, som her var mit kjæreste, gladeste Haab? Eller var det det levende Minde om svundne Aar med deres himmelske Fryd? Thi jeg læste netop om Ungdommens Elskov. Eller var det endelig det, at jeg her færdes paa et Sted, hvor i en svunden Tid én færdedes som Barn, hvem nu hele Verden ærer, og hvem jeg og De elske? Det var det vel altsammen.

Hvor er jeg da? — Jeg venter her paa tredje Dag efter en Lejlighed til at komme videre. Hvad er det for et Sted? Kan Deres Hjerte ikke sige Dem det, saa skal jeg sige Dem det, naar vi nu snart ses. Det er ikke Weimar eller Carlsbad; derhen kommer jeg desværre ikke» **).

---

*) Steffens.

**) Senere tilføjet: «Frankfurt am Main», der er Goethes Fødeby.

Hermed ender denne Brevvexling, af hvilken det herværende Uddrag er meget kort i Forhold til Originalen; jeg vil senere komme tilbage til flere Brudstykker af den, for hvilke jeg faaer Brug under anden Omtale af Sophie Ørsted.

Det vilde gjøre mig meget ondt, om jeg skulde forekomme nogen indiscret ved at meddele, hvad jeg nu vil fortælle. Jeg har det af Sibberns egen Mund, og han gjorde ingen Hemmelighed af det, lige som han i det hele syntes at betragte sit Forhold til Sophie Ørsted som tilhørende Historien. Dette gjælder ogsaa om hans her omtalte Meddelelse til mig, en Meddelelse, han gav mig, netop som jeg bad ham om Oplysninger til denne Biografi, jeg da fortalte ham, at jeg vilde til at skrive. Det staar for mig, som om denne Oplysning bestemt hører med i den Skildring, jeg her søger at give. Jeg tager saa meget mindre i Betænkning at udtale følgende, som jeg ogsaa har det af Peder Hjorts Mund, og han sagde mig, at det var en bekjendt Sag for alle, der vare inde i de Forhold. Sibbern sagde: «Uden Sophie Ørsted vilde «Gabrielis Breve» ikke være blevne til*). Naar De rigtig var inde i Forholdene og kunde udskyde det, der er sat til for at vildlede, vilde De her i disse Breve kunne finde mange Steder, der nærmere kunde fortælle Dem om Fru Ørsted. De vilde saaledes f. Ex. ogsaa kunne finde Beskrivelse af det Landsted i Frederiksbergs Smallegade i den lave Stueetage lige over for Gadekæret, hvor Ørsteds boede om Sommeren; bagved var der dengang et Vænge, hvor vi tidt sad sammen» **). Stedet i «Gabrielis Breve», som refererer sig hertil, er vel dette: «Engang sad jeg med hende, hvor vi saa ofte plejede at sidde uden for Haven paa en Bænk ved Plankeværket, foran os den gule Hvedemark, derpaa Landevejen. . . . . Jeg læste Electra for hende. Strax ved det første Kor — hun havde allerede før hørt disse Stykker forelæses, og fandt sig

*) De ere skrevne 1813—14, men først udgivne 1826, 8 Aar efter Fru Ørsteds Død.

**) Se Slutningen af Sophie Ørsteds Brev fra den 27de December 1811.

i et Ophold, da jeg strax ved det første Kor sagde hende de Ord af Electra: *ὦ φάος ἁγνὸν καὶ γῆς* fore paa Græsk og den hele følgende Strofe. Thi jeg havde øvet mig meget paa disse Ord og behagede ret mig selv i at sige dem frem. Derpaa oversatte jeg dem ordret for hende, og da hun undrede sig over, hvor ganske anderledes de løde end i den temmelig frie Oversættelse, hun kjendte, oversatte jeg langsomt videre af et Exemplar, jeg den Gang ofte bar hos mig. Imidlertid sank Solen ned bag os; paa Højen ved Søen fangede vi endnu dens sidste Straaler op og gik derpaa langsomt ned ad Landevejen for at gaa hendes Broder imøde. Vi talede om Goethes «Der Wanderer» og om Aftenens Ro. «Hvad der saa om Dagen kan have bevæget mig med Uro», sagde hun, «om Aftenen ligger alt opløst for mig i blid Rolighed». Vi kom til at tale om Døden og dens Ro. . . . . . Hende syntes det ønskeligste naturligvis en stille Hensynken i Døden og en Livets Aften, lig de Aftener, hvilke hun daglig nød i den skjønne Sommertid, og lig hendes daglige Hensynken i Søvnens Ro efter vederkvægelige Samtaler med Broder og Venner. Vi kom til at tale om Sokrates's skjønne Død. Jeg har sagt Dig*) engang, hvor meget hun holdt af Plato og uden Ophør kunde glæde sig ved saa mangen af hans skjønne Dialoger, især ved hans Phædon. Hvor ofte sysselsatte hun sig ikke med at udmale den platoniske Sokrates's Billede for sig; hvor ofte stod jeg ikke med hende foran den gamle Vises Silenhoved, og altid vidste hun at sige nye og træffende Ting derom. Det var, som om hun formelig havde forelsket sig deri. Jeg havde Vinteren i Forvejen forsøgt at forelæse hende ét og andet af Platos Dialoger. I Førstningen vilde hun slet ikke synes godt om dem. Mig var det højlig magtpaaliggende, at, hvad der opfyldte mig ganske, ogsaa skulde glæde hende. Jeg begyndte derfor at fortælle hende adskilligt deraf og vakte atter Lysten hos hende til at høre

*) **Brevene ere skrevne til en Ven.**

noget forelæses deraf. Og det varede nu ej længe, førend jeg begyndte at lære af hende. Nu fandt hun sig i de mange Vendinger og Egenheder og sugede kvægende Næring af Ideernes Gehalt. Det var Stolbergs Oversættelse, vi læste.

Dog, jeg vilde jo fortælle om hin dejlige Sommeraften fra den Tid, da jeg endnu var lykkelig. Nu, vi kom til at tale om den underfulde Munterhed, den klare, rene Sindsstemning, hvormed Sokrates dør. »Hvor takker jeg Dem«, sagde hun, «at De har lært mig at kjende dette. Ja, jeg har i Sandhed ret maattet lære at kjende det«, sagde hun. Jeg havde allerede de Ord paa Tungen til Svar, at Hovedsagen havde jeg først lært af hende, at erkjende Skjønheden og med uudtømmelig Glæde bestandig at beskue den paa ny. Jeg var paa Veje til at udøse al min Taknemlighed for hende, men jeg holdt mig; thi jeg fornam, at disse rolige Øjeblikke ikke maatte foruroliges ved et saadant Udbrud. «Og De har», svarede jeg, «fattet en desto inderligere Kjærlighed dertil og havt en desto større Nydelse deraf, fordi det saa langsomt og efterhaanden er voxet op i Dem. «De ypperligste Væsener», føjede jeg til, «have altid den længste Ungdom; thi de begjære Næring af hele Naturens uendelige Liv, og i enhver Nydelse nyde de Universet. Saaledes gik det Dem med Goethe, med hvem De voxte op og langsomt udfoldede Dem, og det er gaaet Dem med Plato paa lignende Maade».

«Af begge haaber jeg i det mindste», sagde hun, «endnu at lære meget. Endnu er meget tilbage for mig i Goethe, hvilket jeg først i Tiden vil kunne tilegne mig. Men netop som hermed», blev hun ved, «gik det mig saa ofte med personlige Bekjendtskaber, og jeg holder ret af det Udtryk: at lære at kjende nogen».

I det samme hørte vi hendes Broder og raabte til ham. ..... Han havde den Dag ingen Bekjendt med sig ..... Han kom hen til os ... Hans Søster lagde sin Arm i hans og gik afsted med ham, idet hun levende spurgte ham om

allehaande Ting. Saa roste hun ham, fordi han saa godt havde udrettet hendes Ærinder, gjorde Løjer med ham og fortalte ham, hvad jeg havde læst hende for. Derpaa slap hun ham, lagde sin Arm fortrolig i min, idet hun sagde: «Kom, jeg vil gaa med *Dem*» .. Vi kom hjem .. Han var meget oprømt; vi maatte drikke Skaaler, og jeg blev derude om Natten: den eneste Gang, det hændtes *mig* hele Sommeren, saa jævnlig det end var Tilfældet med andre.

Ak, hvor gjerne gjenkalder jeg mig den ubeskrivelig søde Lyst. Hundrede af saadanne Aftener har jeg henlevet i stille Glæde med hende. Først henimod fem kunde jeg forlade Byen. ..... Ved Midnat havde Du igjen kunnet træffe mig i Byen, enten ved Søen eller langsomt vankende om i de ensomt stille Gader, hvor hun den forrige Vinter saa ofte var gaaet med mig.

Stundom traf jeg hende vel ikke. Dog var det sjeldent; og den Glæde, der boede i mig, formaaede det ej at udslette. Jeg vandrede da omkring i den store Bøgeskov ..,.. De sødeste Erindringer foer gjøglende omkring mig; som Blomster hang de omkring i Træerne; de sværmede som blaalige Sommerfugle omkring Huset og om alle Vinduerne og flagrede hen .... og dykkede sig i den blaalige Taagedunst.

Træt blev jeg aldrig paa disse skjønne Aftener, i disse milde Nætter. Mangen Gang sad jeg til henimod 2 og nedskrev snart mangfoldige Idégange, snart de sødeste Kjærlighedsord, hvilke jeg bestandig foresatte mig at vise hende og aldrig havde Mod til at fly hende. Saa inderlig jeg hang ved hende og saa fortrolig jeg var med hende, havde jeg dog altid en bly Respekt for hende; mig behandlede hun som et Barn og viste moderlig Omhu for mig.

Efter to Aars Forløb gik jeg, netop paa den samme Dag, ved Bodensøens Bred fra Bregenz til Lindau tæt ved Vandet paa den flade Vej*); bagved mig laa de snedækte

*) Se Slutningen af Sibberns Brev fra Bregenz.

Fjelde i Aftensolens Glans; foran de flade Strækninger, saa at det mangen Gang, naar jeg kun saa lige ud for mig, forekom mig, som om jeg gik ved Bredden af et af Sundene imellem mit Fædrelands Øer. Og jeg mindedes hin Aften og mit Livs hulde Fylde. Og mit Hjertes Veninde ønskede jeg Glædens og Lyksalighedens fulde Maal. Og da jeg nogle Dage senere ankom ved Værtshusene, just idet Solen forsvandt, og jeg hurtig endnu klavrede op ad en af de nærmeste høje Spidser for at opfange Solens sidste Straaler og virkelig ogsaa naaede dem endnu, da tænkte jeg igjen paa hin Aften, og min Sjæl takkede hende igjen i uudsigelige Følelser for al hendes Huldsalighed.

Du véd, hvor længe jeg var borte, men Du véd ikke, hvor tro jeg hang ved hende. Alle mine Længsler tilhørte hende og mit Hjem, og tusinde Gange sagde jeg til mig selv: «Lykkelige, ja Du kan rejse, thi Dig holder Fædrelandet fast ved de skjønneste Baand, og hvad der saa møder Dig, det herligste, Jorden har at give, gav Hjemmet Dig» *).

Ak, og saa det bitreste! Jeg kom tilbage; mine Følelser luede endnu i mig med ufortæret Inderlighed og Styrke. Jeg fandt ogsaa hos hende den vante Godhed for mig. Uudsigelig takkede jeg hende for, at hun modtog mig saa god, saa glad. Jeg levede atter nogle glædefulde Dage. Men det blev snart mattere. Nej, jeg tabte, hvad jeg nu først haabede at tilvinde mig.

Med hver Dag blev jeg fattigere. I en endeløs Lidenskabs, jeg kunde sige Skinsyges, aldrig hvilende Ængstelser gik mine Følelser op, og hvad jeg endnu besad, derved skilte mig snart min forvildede Adfærd. Det harmedes og optændtes hver Dag heftigere i mig.

.... Med hver Dag blev jeg fattigere og fattigere; med hver Dag saa jeg mig mere fjernet fra hende og stødt

*) Se Sibberns Breve til Sophie Ørsted fra den 4de Avgust 1811, den 14de Januar 1812, den 16de Maj 1812 og den 16de Juli 1813, hvor den samme Udtalelse findes omtrent Ord til andet.

tilbage. Jeg kom sjeldnere til hende og havde Dag for Dag mindre Mod dertil, og dog hentærede jeg mig i Forsøg paa at vække mit gamle Liv op igjen. Hvor ofte besluttede jeg, naar hun engang behandlede mig ogsaa altfor ligegyldig, nu at blive ganske borte og kom da kun desto snarere igjen Dagen efter. Hvor ofte stod jeg ved Døren og vilde banke paa og skammede mig over min Svaghed og sagde til mig selv: «Hvortil skal det hjælpe Dig»? og sneg mig bort som en Tyv for at komme igjen efter en Time. Saa traf jeg da enten nogen hos hende, over hvem hun slet ikke agtede paa mig, eller hun lod mig paa en eller anden Maade forstaa, at jeg kunde gaa igjen, eller jeg forspildte mig selv den mig som en Gunst tilstaaaede halve Time og gik bort ti Gange mere mismodig, end jeg var kommet.

..... Med Smerte vaagnede jeg op hver Morgen og mit Hoveds Leje oversvømmede jeg med Graad. Hvad Livet har sødt af Elskov og Elskovskvide, jeg havde følt og nydt det. Nu var mit Hjerte tomt og øde».

I en anden Optegnelse siges der: «Mine Venner, skriver Du, lade mig hilse fra alle Kanter og bede mig ikke at blive for længe borte. De have Lyst til snart at begynde deres Vintersamkvem igjen, sige de, og jeg maa ikke fattes.

Gud bevare mig fra at komme. Dog: sig dem ikke dette; lad mig ikke forstyrre dem Mindet om forrige Vinter ved at lade dem vide, hvor ulykkelig jeg ofte følte mig, naar jeg sad midt iblandt dem. Jeg véd selv næsten ikke, hvilken sælsom Attraktion der var i deres Kredse, at jeg bestandig vilde være med og ikke en eneste Gang var helt tilstede og af Hjertens Grund ... Hvor ofte forekom jeg mig saa alene og forladt, naar jeg om Natten paa Hjemvejen samlede mit Sind fra Aftenens Adspredelser under den stjernefulde Himmel .....

..... Kalder mig ikke utaknemlig, I, mine sandere, nærmere, trofaste Kjære, om I erfare, at jeg kan tale saaledes. Kalder mig ikke utaknemlig, fordi jeg er fuld af

Fortvivlelse. Sandelig jeg erkjender, hvor meget jeg maa takke Eder, at I optoge mig blandt Eder og taalte mig, naar jeg saa mangen Gang sad som tilsluttet imellem Eder, bestandig kun modtog og sjeldent havde noget ret at give. Hvor takker jeg Eder, at jeg hos Eder fandt, hvad mit Hjerte trængte til. Se, jeg trængte til at se Mennesker, der havde fundet et Middelpunkt for deres Liv, der vare blevne til noget og formaaede at yde noget og kunde gribe rask ind i Livet med Daad og Følelse. Og jeg har set Eder, I, som have fundet et Middelpunkt for Eders Liv, I, som ere blevne til noget og formaa at yde noget og rask at gribe ind i Livet med Daad og Følelse. Og min Sjæl takker Eder og stræber hen til Eder, og mine Ord og min Barm vilde for længe siden have trængt sig hen til Eder, hvis jeg ikke havde været forviklet i disse ulyksalige Baand.

.... Men Dig vil jeg frem for alle takke, Du, min Sjæls elskede, Du alle mine Lidelsers Udspring! Ja, af ganske Hjerte vil jeg takke Dig, at jeg har set Dig og erkjendt Din Sjæls indre Herlighed. Gud véd, hvor dybt og bittert jeg føler det, at Du har stødt mig fra Dig, at Du har forsmaaet alt, hvad hjælperigt, glædeligt og trøsteligt jeg af al Hu atraaede at kunne bringe Dig, saa at saa mangen Gang mit vide Hjerte trangt sammensnøredes, naar jeg virkelig engang med opvakt Lyst kom til Dig. Men jeg vil holde fast min Kjærlighed til Dig og min inderlige Glæde ved Din Tilværelses tryllende Ynde, ved den guddommelige Renhed i Dine Træk og den underfulde, dybe Energi i Din Retsindighed. Intet skal forstyrre mig Dit rene, skjønne Billede, som jeg saa ofte med inderligt Velbehag prægede ind i min Sjæl. Ingen Forfængelighed eller Opirring skal røve mig, hvad en skyldfri Himmel engang undte mig hos Dig. Nej, af Hjertet vil jeg takke Dig, kostelige Hjerte, at Du er saa smuk og saa retskaffen. Og naar engang igjen min vildsomt søgende Forlængsel driver mig ud gjennem fjerne Lande, da skal Du igjen være for mig, hvad Du engang var mig, den hulde

Muse for mine Fantasier, den Sol, i hvis Straaler Stæder og Lande hæve sig for mig og lyse.

Naar jeg tænker paa de Tider, da jeg saa Dig daglig, da jeg vandrede med Dig i den store Bøgeskov, og Du i den maaneklare Aften snart nynnede en Sang af Goethe for mig, snart ved en anden prøvede, om Du endnu kunde den Ord for Ord! Jeg sad vel ogsaa stundom med Dig i Eneboerhytten*) ..... og læste Odysseen for Dig og saa med Dig Tiresias's Skygge stige frem, og vi tabte os i skjønne Samtaler, stille og med rolig Alvor. Jeg véd det vel: der var ikke et Ord om Kjærlighed imellem os, og dog var jeg usigelig lyksalig.

Og naar jeg da atter tænker paa de sidste Dage, hvorledes jeg kom til Dig og sad dump og tilsluttet mellem Dine Venner, Hjertet sammensnøret i Brystet, ingen fri Tanke i Sindet, ingen fri Bevægelse i Fantasien, ussel og nødlidende, bortdøet fra alle skjønne Følelser — da løber jeg ud og maa raabe: O min Gud, har jeg da tabt det alt, maatte jeg da blive saa elendig? —»

Senere hen hedder det: «Det er i Dag tre Aar, siden jeg tiltraadte min Rejse. Det var en herlig, frisk Efteraarsdag**). Vinden blæste rask, og hurtig svandt Stadens Taarne for vore tilbagevendte Blik. Men inderlig Glæde gjennembævede mit Bryst; jeg fornam just ved Skilsmissen allermest den hele Rigdom af alt det, jeg besad, og en underfuld Forventning om alt det herlige, jeg skulde ile ud at skue, anspændte mig. Hvilken Lykke at kunne rejse!

Mindet om denne Dag har vakt hos mig længe slummrende Erindringer om de skjønne Dage, jeg havde levet med hende. O, med denne Dag gik de til Ende for aldrig at vende saaledes tilbage igjen. Men det faldt mig ikke ind at befrygte det».

---

*) Læseren mindes Lysthuset i Søndermarken.

**) Han rejste i Begyndelsen af Avgust.

Et andet Sted staar der saaledes: «At frembringe noget, der ret kunde være hende til Pas og til Velbehag, noget, der kunde blive hendes Hjerte kjært, det var mit Ønske og mit Maal. Da at bringe hende det, høre søde Ord af hendes Mund derover, ja, maaske gjennemlæse det med hende og have godt af hendes Omdømme og hendes Raad derved, — o, hvor glædede jeg mig ved disse Forestillinger og følte mig rykket nær hen til hende. Men allerede, naar jeg nu følte mig tilskyndet til at ile hen til hende strax for at meddele hende, hvad der opfyldte mig, og det faldt mig ind, hvor rimeligt det vilde være, at jeg gik forgjæves, jeg vilde enten ikke faa hende at se eller vilde finde hende kold og sysselsat med andet og uoplagt til det, jeg havde at bringe, og ikke heller næste eller tredje Dag vilde der vise sig et gunstigt Øjeblik til en lykkelig Meddelelse, — da greb mig Mistvivlens kolde Taagekulde, og jeg forsagede saa sødt et Haab. «Hvad hjælper det Dig at gaa til hende?», sagde jeg til mig. Alt ofte havde jeg erfaret, hvor fattig paa Ord, hvor nødlidende paa Tanker, hvor stump paa Følelse jeg mangen Gang kunde være, naar jeg hos hende vilde udtale, hvad der dog ellers kunde fylde og hentage mig. Thi alt for meget var jeg da hildet i mig selv og i mit Forhold til hende, alt for ængstelig omkringskuende efter det, der særdeles maatte kunne behage hende, alt for vaklende og ustadig til at kunne give mig hen i Tankernes egen Strøm.

Slige Erindringer og med dem ethvert Minde, der bevidnede min Ulyksalighed, stege da op i mig, og al Lyst, al Kraft og Evne svandt. At frembringe noget, der ret kunde gjøre hendes Hjerte vel, det mistvivlede jeg om, og noget andet syntes det mig ej Umagen værd at skrive. Havde hun ikke været til, jeg tror, jeg vilde have bragt noget til Ende. Nu hildede mig hendes blotte Tilvær.

«Haab ikke at kunne frembringe noget, der kunde behage hende, naar Du selv ikke behager hende mere», sagde jeg til mig selv, og var nærved at græde af Medlidenhed

med mig selv, fordi jeg nu ynkelig maatte beholde og indeslutte i mig alt det, jeg fordum plejede strax at bringe hende, saa snart det levede i mig. Ja, al Lyst forgik mig. Saa foer jeg op og havde kunnet forbande hende, men sank kun desto dybere tilbage i de Baand, hvormed hendes Sjæl besnærede min. Ak, hvor fandt jeg vel nogetsteds igjen saa dyb en Sands, saa klart et Omdømme, saa reelt og kraftigt et Gemyt».

...... «Jeg foresatte mig for det første ikke at se hende i en hel Uge. En Gang eller to forsøgte jeg det ogsaa virkelig. Jeg blev fra hende i tre Dage, blev imidlertid ogsaa borte fra de vante Cirkler og besøgte andre, ældre bekjendte. Men da vaagnede jeg den fjerde Morgen i den yderste Uro; jeg kunde have ønsket at kunne myrde Tiden, indtil den Time kom, da det gik an at ile til hende. Al hendes usigelige Yndighed opfyldte igjen alle mine Tanker. Naturligvis gik jeg da for tidlig derhen, kom ubelejlig, de opvakte Følelser døede hen, og jeg gik fra hende tom og øde paa Sjæl og Tanker. Og nu var jeg i min gamle Tur igjen ......

.... Kun det Haab, at hendes skjønne Naturlighed ikke har ladet hende se min Unatur, holder mig endnu opret, at jeg ikke synker sammen af Skam ved den blotte Tilbagetanke.

.... Havde der ikke boet en saa sand, saa forunderlig herlig Skjønhed i hendes Sjæl og Væsen, hun kunde ej have øvet denne tryllende Magt over mig».

....,...... «Stundom sad hun og gjorde saa meget af en Veninde eller af sin kostelige Broder og var saa kjærlig og sød — som hun just ikke altid var —, og hendes huldsalige Venlighed og hendes yndefulde Velvilje udbredte sig til os andre, saa at ingen blev tilbage, hvem hun ikke

havde givet et huldt og venligt Ord. Ogsaa paa mig saa hun da fuld af Glæde og Tillid, naar hun sagde et eller andet dybt og aandefuldt, paa hvilket vist ingen var mere opmærksom end jeg. Hendes Øjne funklede da, at de uvilkaarlig mindede mig om Sirius, hvilken jeg Aftenen i Forvejen havde set tindre i den klare Frost. Og jeg var til Mode, som om jeg, hvad Øjeblik det skulde være, kunde .... nej, lad mig ikke udtale, hvilket Helvede der kunde koge op i mig; jeg gyser for at bringe det i Ord. Al hendes Yndighed, hendes Godhed, alt, hvad der rørte sig i hendes opvakte Væsen, ethvert Øjekast af hendes glimrende Øjne, alt var som et bestandig forfrisket Incitament for mig til de frygteligste Imaginationer.

Jeg véd ikke: var det, fordi hun ved al sin tryllende Hengivelse sad der endnu saa selvegen, karakterstreng, ja næsten stejl og utilgængelig; eller var det den stærkt opirrede Bitterhed i den Tanke, at jeg engang havde tilegnet mig alt dette og besiddet det mere umiddelbart og — tabt det; eller var det den rene skjære Jalousi, fordi jeg ikke var hende mer end enhver af de andre? En gruelig Indeharme brusede op i mig.

Saa blev jeg naturligvis igjen mod i Hu, og det vilde have været mig en usigelig Husvalelse, om jeg i et saadant Øjeblik havde kunnet græde mig mæt ved hendes Barm. Ja, en eneste Time havde kunnet gjøre mig lykkelig og god igjen».

«Denne sande, underfulde Skjønhed i hendes inderste Væsens store Grundtræk, dette indre, uendelig bølgende Liv af Aand og Poesi og Ynde og Hjertelighed, og denne Energi midt i denne Sjælegratie, o, hvorledes nævner og udtaler jeg, hvad der gjør denne min Sjæls Atraa til hende saa mægtig? Hvor ofte forekom det mig, som om jeg saa al Poesiens og Romantikens og Musikens underfulde Trylleri

som sammentrængt i én fyldig Blomst, i én svulmende, fin og blød og ætherisk Frugt, naar hun sad i sit Kabinet i Ottomanen, Lampen under Loftet tændt og det runde Bord af mørkt Mahogni foran hende med den nydelige Kurv. Og jeg? O, lad mig ikke tænke paa, hvor jeg til sidst blev uoplagt og forviklet og fattig paa Ord. Hvilken Himmel af Aand og Ynde var her at leve i, men disse Yndighedens uendelige Bevægelser bleve mig til lige saa mange Incitamenter for den idelig æggende og hildende Begjærlighed. Med rette lod hun mig fare; thi ingen har ennuyeret hende mere dræbende end jeg».

«Jeg kom engang hændelsesvis ind til hende og fandt hende tilbagesunken og sovende. Da saa jeg ret, at det var Sjælen, der gjorde hende saa skjøn, saa tillokkende. Hun havde tilbragt det meste af den foregaaende Nat paa et uvederkvægeligt Bal, hvor hun slet ikke hørte hen. Hendes Ansigt — nej, hun var slet ikke smuk, som hun laa dér med matte, henfaldne Træk. Et Par Timer efter kom jeg igjen, og hun kom mig glad og fornøjet imøde; hun havde noget at vise mig. En Kurv fuld af Blomster var bleven sendt hende til Foræring, og hun var just bleven færdig med at sætte dem i det nydeligste Blomsterglas af Verden. Hvor spillede Liv og Aand og Sjæl i hendes Miner og Træk og i alle de Bevægelser, hvormed hun omkrydsede sine Blomster og stillede en eller anden anderledes. Men jeg saa ej paa Blomsterne, kun paa hende og maatte tænke paa, med hvilken Fylde af Skjønhed den tilbagevendte Sjæl havde oplivet og opfyldt denne Form, og jeg sagde ved mig selv: Langt herligere end den Blomsterfylde, Du dér betragter med saa megen Sjæleglæde, er den, vi se og frydes ved i Dig».

Disse Uddrag af »Gabrielis Breve« synes mig saa klart og fyldig at tegne Sophie Ørsteds Personlighed, at ingen, der har gjort sig fortrolig med, hvad der er hende eget, vil kunne drage i Tvivl, at hun har givet Virkelighed til Skildringen. Deraf kommer den Sandhed, Anskuelighed og Konsekvens, hvormed denne Kvindes Billede her træder frem for os, maaske nok noget løftet op i Digtningens Verden, men dog helt igjennem med Historiens træffende Paalidelighed, som retfærdiggjør den her gjorte Anvendelse.

Den stærke Lidelse, som finder sit Udtryk gjennem disse Breve, havde vel forskjellige Grunde. Dels vilde Sibbern naturligvis søge at dæmpe en Kjærlighed, som aldrig kunde føre til et skjønt eller godt Resultat; dels blev Sophie Ørsted ogsaa noget køligere imod ham, da han trættede hende ved sin uafbrudte Beundring; derfor siger han jo ogsaa selv: »Med rette lod hun mig fare; thi ingen har ennuyeret hende mere dræbende end jeg«. Forholdet mellem dem var jo forresten aldrig brudt; men han var fortvivlet, naar hun kun var imod ham som imod de fleste andre; naar han ikke var den særlig udvalgte, følte han sig som intet.

V.

Den Ven, som næst efter hendes Mand og hendes Broder paa én Gang længst og med stor Trofasthed havde fulgt Sophie Ørsted, var hendes elskelige, geniale, højst indtagende, paa en Gang barnlige og dybsindige Svoger *Hans Christian Ørsted.* Førend hun blev forlovet, havde hendes nærmeste ikke havt Grund til at tro, at det mere skulde blive med Broderen end med ham; thi de viste begge i omtrent lige høj Grad Interesse for hende; men hun hunde jo kun gifte sig med den ene. H. C. Ørsted passede udmærket til Sophie, deres Naturer lignede hinanden meget, deres Sympathier vare fælles, og derfor levede de ogsaa et meget rigt Aandsliv sammen. Lige poetiske, lige umiddelbare, lige interesserede i al

aandelig Frembringelse havde de altid Nydelse af at tale sammen og altid Stof nok til deres Samtale. Han var som hjemme i det Hus, hun og Broderen havde skabt, og kunde ikke let undvære det. Han skriver derom til Oehlenschlæger: «Du kan ikke tro, hvilken Glæde det foraarsager mig ret at studere .... til Bunds ..... Men man maa ofte tabe sig i et næsten rædsomt Detail. Hvor forfrisker det da ikke det indvendige Øje at skue ind i Poesien. Denne Nydelse har jeg næsten altid, naar jeg kommer til Din Søster og min Broder .... Jeg læser vel ogsaa Poesi hjemme, men fuldkomment nyder jeg den kun i Selskab med Folk, som kunne nyde den med. Det er, som om Videnskaben forfriskede mig til Kunstens, Kunsten til Videnskabens Nydelse». Det var naturligvis ikke alene hende, der var meget for *ham*, men det omvendte fandt ogsaa i høj Grad Sted; H. C. Ørsted var Sophie uundværlig. Han siger om sig selv: «Naar nogens Sands slumrer, véd jeg maaske at røre en Stræng, hvorved den kan vækkes». Det havde Sophie mere end én Gang følt; hun skyldte ham rig Vækkelse paa mange Omraader. Han læste meget for hende og forklarede hende meget. Man faar et Begreb om, hvor fortroligt deres Samliv har været, naar man læser følgende Udtalelse fra ham til hendes Broder fra den 5te Avgust 1806: «Din Omgang med Fichte har skaffet mig paa en vis Maade en dobbelt Nydelse; thi jeg fik just Efterretningen derom, da jeg læste de herlige, rige Skrifter, hvormed han har beriget vort Aarhundredes Literatur. Jeg har læst en Del deraf for Din Søster, som ret godt kan følge hans Gang. Dersom det var muligt at helbrede hende for en vis Hypochondri, som Du véd, at hun nu og da falder til, og som vel tildels grunder sig i hendes Sygelighed, men dog langt mere i en ikke ganske tilfredsstillet Trang til noget højere, saa vilde Fichtes rene Aand udrette det. Ved et Sted, som talte om denne Trang til det højere, og om den Følelse, et ædlere Væsen maa have, naar den blev utilfredsstillet, brast hun uvilkaarlig i Taarer; thi

det var hendes eget Væsen, som var afbildet. Et Fruentimmer med hendes Sjæl er virkelig langt mindre lykkeligt, end vi, som ikke nær saa meget ved udvortes Forhold hindres fra at omfatte alt, hvortil vor Sjæl stræber» *).

At der mellem Sophie og H. C. Ørsted ogsaa var en spøgende Tone, som kun ytrer sig mellem sympathetiske, rigtig gode Venner, vil man kunne se af følgende Brev og Brudstykker af Breve **):

Til Sophie.
(Med en Garnvinde).

Kjøbenhavn den 16de Juli 1809.

Af gammel Erfaring véd jeg, hvor meget det glæder Dem at faa godt Folk i Deres Garn. At se, hvorledes de maa dreje og vende sig, eftersom Deres Vilje fører Traaden, er Deres største Lyst. Kommer der og nu og da en Kurre derpaa, saa er det Deres mindste Sorg. De har Deres Fornøjelse af at se, hvorledes den arme Fange trækkes frem og tilbage, indtil alt igjen kommer i Rigtighed. Jeg har tidt beklaget, at de i mangen ensom Time ingen havde, som De saaledes kunde tyrannisere. Jeg sender Dem derfor til Deres Fødselsfest to sorte Negere med smukke, hvide Tænder, som altid ere rede til at lyde Deres Bud. Undertegnede giver sig for øvrigt den Ære at forsikre, at han fremdeles er villig til

---

*) I Begyndelsen af dette Aarhundrede vare, som bekjendt, næsten alle — Mænd og Kvinder — i Kjøbenhavn Fichtianere. A. S. Ørsted, som først havde været Kantianer, var nu ogsaa gaaet over til Fichte. Oehlenschlæger gjorde Fichtes Bekjendtskab i Berlin, og derigjennem fik den store Filosof saa megen Interesse for Danmark, at han rejste hertil og kom i A. S. Ørsteds og den gamle Oehlenschlægers Hus. Sophie spadserede med ham i Søndermarken, og ved det norske Hus brækkede han en Grankvist af og gav hende den, «for at hun deraf skulde flette sin Broder en Krands». Fichte erindrede længe efter med Varme Danmark og glemte ikke Sophie lige saa lidt som hendes Mand.

**) Se: Breve til og fra H. C. Ørsted.

at leve under det gamle Tyranni og ønsker Despoten et langt Liv og mange, glade Dage.

Allerunderdanigst
H. C. Ørsted.

Paa sin Udenlandsrejse skriver H. C. Ørsted den 29de Maj 1812 et Brev til Sophie, hvori han fortæller, at Wedel Simonsen har sagt ham, at «der König in Tule» var Valdemar Atterdag, hans elskede Dovelille (den lille Due), for hvem han havde bygget Gurre Slot, og at Historien siger, at hun havde foræret ham et Bæger, der efter hendes Død bestandig tryllede ham til hendes Minde og til det Sted, hvor han havde levet med hende, og at han først ved at kaste det i Gurre Sø kunde løse sig fra dette Trylleri.

Herpaa svarer Sophie:

Frederiksberg den 13de Juli 1812.

De kan aldrig tro, kjære Christian, hvor jeg har været vred paa Dem, fordi det varede saa længe, inden De lod os høre noget fra Dem. Havde jeg kunnet naa Deres kjære Næse, da var den sikkert blevet en god Del spidsere, kjender jeg mine Fingre ret. Nu vil De vel tænke, at jeg af Hævngjerrighed har blevet saa længe med at svare Dem; men der[1] har De i saa Fald Uret; kun den Uro, der stedse følger med enhver Flytning, og en Dumhed, der hos mig altid er stærkest, naar jeg fryser, hvilket jeg siden min Ankomst i min Villa har gjort i en overnaturlig Grad, har holdt mig fra at skrive Dem til. Vi leve i det hele taget godt. I Søndags, da Vejret var saa varmt og skjønt, kjørte vi til Dyrehaven for at se Skoven i dens skjønneste Øjeblik. Dér, hvor vi i Fjor paa min Fødselsdag holdt vort Maaltid, gjorde vi det samme den Dag, og Deres Skaal blev drukket med al mulig Kraft; vi tænkte alle med oprigtigt Venskab paa Dem, jeg gik endogsaa lidt videre, jeg længtes efter Dem, ønskede Dem iblandt os og var dog i det samme Øjeblik glad over, at De var, hvor det ogsaa var værd at ønske Dem.

Det, De i Deres Brev fortæller mig om «der König in Tul», har undret mig; jeg har stedse tænkt mig samme Konge længere tilbage i Tiden end Valdemar; det er imidlertid stedse interessant at erfare sligt, om end skjønt jeg ej kan lide, at det var den gode Mand saa meget om at gjøre at blive en Gave kvit, der havde den Egenskab at trylle ham tilbage i en Forfatning, som havde udgjort hans bedste Glæde. Dog, hvad skal man sige? Saadan ere I gode Mandfolk; se, det var en Skose».

Fjorten Dage efter tilføjer hun: «Jeg blev afbrudt midt i min Skrivelse, kjære Christian, og som det nu stedse gaar mig, naar jeg først bliver standset, saa staar jeg til Gavns. Bliv kun ej kjed, lille Professor, af at skrive til det Skarn af Svigerinde, De har; thi det gjør hende saa godt at faa Brev. At jeg ikke fortjener denne Godhed af Dem, skal De ikke lade Dem forstyrre af; hvor meget godt har De ikke alt i denne Verden bevist mig under samme Omstændigheder».

Ørsteds næste Brev er fra

Berlin den 18de Avgust 1812.

«Naar jeg engang skriver en Moral in Beispielen, hvilket er meget mageligt, naar man kun har Lov til at laane disse Beispiele og ikke skal levere dem selv paa egen Bekostning, naar jeg skriver en saadan Bog, siger jeg, saa skal De komme til at paradere under Rubriken Tavshed. Dog skal jeg ret vide at forbitre Dem denne Ære ved en og anden Anmærkning om den Partiskhed, hvormed De i Særdeleshed har ladet mig nyde godt af denne Dyd. I Berlin staar De allerede i et slemt Rygte for Deres altfor vidt drevne Tavshed. Hver Postdag spørger man mig, om jeg ikke har hørt noget nyt fra mit Fædreland, og hver Postdag maa jeg svare Nej. Derpaa spørger man mig: «Men hvem har De da til Korrespondent?» Jeg svarer dertil: «Min Svigerinde, som jeg fortrinlig har udvalgt, fordi jeg var vis paa, at hun vilde svare mig igjen flittigere end nogen anden». Derpaa gaar det da løs paa mit stakkels Fædreland, som her ikke er meget yn-

det, og man agter ikke alt, hvad jeg siger til dets Forsvar; bestandig svarer man mig: «Hvad kan man vel vente sig godt fra et Land, hvor den bedste Korrespondent ikke skriver?» Alt andet, hvad man indvender mig imod Danmark, véd jeg altid at svare noget paa, men til dette har jeg intet at svare. Jeg kjender Deres Skarpsind. Kunde jeg nu afpresse Dem et eneste Brev, vilde De sikkert hjælpe mig ud af denne Vaande. Da jeg er vant til at haabe, haaber jeg endnu det bedste. Ogsaa min gode Anders vilde jeg vel holde en Straffeprædiken, dersom jeg havde ham fat, dels fordi han ej selv skriver, dels fordi han ikke formaar Dem dertil med det gode eller med det onde, som det kunde være fornødent. Hils ham, at han skulde dog engang vise, at han var Herre i sit eget Hus».

Den Tavshed, Ørsted her i en spøgende Form bebrejder Sophie, havde en sørgelig Grund: Sophie var selv svag, og hendes Mand var meget syg. Denne Sygdom var saa meget mere at beklage, som den berøvede Ørsteds Indtægter, de ikke godt kunde undvære, naar de skulde kunne leve. Rigtignok var Ørsted allerede i 1802 bleven Assessor i Hof- og Stadsretten, 1810 R. af Dbg. og i Slutningen af samme Aar Assessor i Højesteret, en Plads, som han havde atraaet Aaret i Forvejen, men da blev en anden foretrukket for ham, hvilket han tog sig saa nær, at han blev syg deraf; men skjønt han saaledes nu var kommet temmelig højt til Vejrs i Embedsstilling, maatte han dog endnu manuducere, og dette Erhverv kunde der under hans svære Sygdom ikke være Tale om. Hans ædle, højhjertede Broder, med hvem han fra de tidligste Dage til de seneste altid var inderlig forbunden, og med hvem han indtil Aar 1800 altid havde havt fælles Kasse, uden at de nogensinde bleve uenige, kom ham nu i Møde med trofast Brodersind, saaledes som det vil ses af følgende Brev:

Paris den 11te December 1812.

«Jeg véd ikke, hvad det er, der ligesom ryster mit hele inderste, naar jeg hører, at Du er syg; det er, som om nogen

var i Begreb med at ville rive en Del af mit eget Selv fra mig. ..... Jeg véd, at slige Sygdomstilfælde betage Dig en væsentlig Del af Dine Indtægter. Jeg véd, at Du altid med største Anstrængelse søger at indhente det forsømte. Jeg frygter endelig, at en saa besværlig Tid som den, der nu skal være i Kjøbenhavn, vil bestemme Dig til endnu større Anstrængelser. Jeg véd desuden, at Du ikke er den Mand, der kan overtale sig til at benytte sin velerhvervede Kredit. Altsaa: lad mig gjøre Dig et Tilbud, som egentlig burde forstaa sig af sig selv imellem os. Benyt min Kasse. Optag hos Abrahamson, hvad han ikke har sat i Varer. Behøves det, lad ham sælge noget. Tag de Indtægter, der vanke for mig i Vinter; brug dem, som om det var Dine, og forslid Dig ikke! Disse Penge behøves saa lidet for et lykkeligt Liv for mig, at jeg ganske kan undvære dem. Jeg kunde aldrig gjøre en skjønnere Anvendelse af dem end den at sikre min Broders Liv og Helsen; ingen Anvendelse kunde være mig fordelagtigere. Jeg ser et helt, skjønt, virksomt Liv ligge udbredt for os; dette maa vi for ingen Pris lade forstyrres. Jeg kjender Din Delicatesse og frygter, at den vil gjøre Betænkeligheder; men rigtig forstaaet bør den bevæge Dig til at modtage mit Tilbud. Skal det ikke være tomme Ord, at for Venner alt timeligt Gods er som fælles, saa mener jeg, at Du ikke kan afvise mig; thi jeg skulde tro, at dersom Venskab og Broderkjærlighed forbinde to Mennesker, saa ere vi saaledes forbundne».

Herpaa svarer A. S. Ørsted den 29de December 1812:

«Dit kjære, velsignede Brev, som jeg først i Søndags modtog, gjør al Opsættelse umulig. Hav ret inderlig Tak for dette Brev; det gjorde et usigeligt Indtryk paa mig; dersom det var muligt, at min Tro paa Din Kjærlighed og Dit Brodersind kunde stige, saa maatte det være sket herved.

Dersom jeg efter min Bestemmelse kan fra Nytaar overtage mine Manuduktioner, behøver jeg ikke det, der endnu er at oppebære.

Det gaar forresten langsomt med min Restitution. Paa de sidste 3 Ugers Tid er Appetit, Fordøjelse, kort, alt det animalske i sin Orden; men Hovedet er endnu saa svagt, at jeg ikke har kunnet nedskrive disse Linier uden flere Gange at afbryde.

Sophie, som har skrantet af og til, er taalelig vel. Hun længes meget efter at underholde sig med Dig, men har ej i min Sygdom kunnet faa Ro og Stemning dertil. Hvor meget vi begge ved denne Lejlighed have savnet Dig, lader sig ej beskrive».

I December 1812 skriver ogsaa Sophie saaledes:

«Umuligt kunde jeg, kjære Christian, ende det gamle Aar, hvori De nærværende og borte har vist mig saa meget godt, uden inderlig i mit Hjerte endnu engang at takke Dem og tillige sende Dem et Par Ord.

De véd, hvad der er foregaaet; jeg vil ej beskrive Dem, hvad vi have lidt; nu smiler igjen Haabet sødt til os, og det overstandne maa altsaa være glemt; men én Ting bliver aldrig glemt af mig; det er den inderlige Overbevisning om, hvor vigtig Deres Nærværelse er for mit Livs Tilfredshed saavel i Glæde som i Sorg. Gud give, De var her igjen! Det ønskede jeg min Fødselsdag midt i min Glæde, og ved Deres Broders Sygeleje, og med lige Inderlighed i Dag, da alt omgiver mig med den gamle Ro og Orden. Vil Gud, at vi atter samles, da haaber jeg, at vi ret skulle føre et godt Liv sammen. — I øvrigt leve vore Omgivelser ved det gamle; megen sand og behagelig Deltagelse har mødt os fra alle Kanter; der blev i fire Uger vaaget over Deres Broder af lutter Mennesker, der udbade sig det som et Gode».

Herpaa svarer H. C. Ørsted fra

Paris den 25de Febr. 1813.

«Kjære Sophie! De har gjort mig en stor Fornøjelse ved at skrive mig til, uagtet De ej befandt Dem vel. Foruden det, at jeg derved har havt den Glæde, at De har talt med mig, har jeg oven i Kjøbet den Fordel, at erfare ad-

skillige Ting. For det første véd jeg da nu, at De flytter til Frederiksberggaden op til Hjarup; jeg maa vide Nummeret. Tænk Dem min Utaalmodighed, dersom jeg skulde trave om i Frederiksberggaden og spørge efter Hjarup i det Øjeblik, naar jeg ilede for at se Anders og Dem. ......»

Snart efter at Ørsted var kommen hjem fra sin Rejse i 1814, holdt han Bryllup, og han fandt altsaa ikke længer sit daglige Tilhold og Hjem hos sin Broder og Sophie, men saas dog endnu særdeles hyppig i deres Hus. Sophie oplevede ikke hans Verdensberømmelse, idet han først i Aaret 1820 — to Aar efter hendes Død — gjorde sin Opdagelse af Elektromagnetismen.

VI.

Efter at Sophies Broder var vendt tilbage fra sin store Udenlandsrejse, har jeg ikke videre omtalt hendes Forhold til ham. Kort efter sin Hjemkomst fejrede han sit Bryllup og levede ensomt med sin Brud ude paa Christiansholm. Sophie maatte da sande hans egne Ord i 3dje Akt af «Kjartan og Gudrun»:

«I Førstningen ung Ægtemand har Søster ej;
Tilovers faar han intet af sin Kjærlighed
For Ægtekvinden, der forlanger alting selv».

Men glemme Sophie, det kunde Adam ikke; næst efter hans Hustru stod dog hun ham nærmest. Han siger selv paa Rejsen i et Brev til Christiane: «Jeg slutter ikke her, jeg tager fat paa min Søsters Brev; thi jeg er delt imellem Eder». Og kort efter Brylluppet siger han: «Hos min Søster, der om Sommeren altid boede i Frederiksberg By, hos min Fader paa Slottet og hos Rahbeks paa Bakkehuset fornyede jeg Mindet om kjære, svundne Dage og sang med Baggesen:

«Ak, Hjertet aldrig glemmer
Sin Ungdoms første Kreds».

Skjønt Sophie Ørsted, som det vil ses af, hvad der tidligere i denne Skildring er berettet om hendes Forhold til Broderen, var ham en inderlig tro og elskende Søster, saa hun dog med frit, selvstændigt Blik og overlegen, fordomsfri Aand paa hans Forfattervirksomhed; hun var ingenlunde en blind Beundrer af ham og forstod vel at skille ham ad som Broder og Digter; i hans sidste Egenskab saa hun endog saa objektivt paa ham, at hun benævnte ham «Oehlenschlæger». Flere af hendes Udtalelser om hans Digterværker vidne om den Upartiskhed, hvormed hun bedømte ham. Saaledes skriver hun f. Ex. til Sibbern: «I Begyndelsen af Vinteren forsøgte Oehlenschlæger paa at skrive et Lystspil (Kanariefuglen). De undrer Dem vist over, at jeg kalder det et Forsøg; men mig synes det endog at være et mislykket. Dog, De skal intet tro paa mine Ord; men jeg finder ikke synderlig Behag deri; rigtignok er der meget snurrige Steder deri; men én Svale gjør ingen Sommer, og det hele er for meget Efterlignelse af Holberg og andre, til at det enten er originalt eller egentlig passer til den Smag, der nu burde herske». — I et andet Brev til Sibbern skriver hun: «Jeg skal skrive Dem om «Stærkodder» og «Faruk», o. s. v. Det første Stykke kjendte De jo, inden De rejste, og dersom jeg ret erindrer Deres Dom derover, kan jeg indse, at min i mange Dele vil være den modsatte. Jeg vilde næppe have gjettet paa min Broders Navn som Forfatter, naar han havde læst det for mig uden at sige, hvem der havde skrevet det. Mig synes, det forholder sig til «Axel og Valborg» og «Correggio» som Coquelico til Carmoisin. Dog, De tror maaske, at det alt er givet, og vil høre noget om Opførelsen; men saavidt ere vi endnu ej komne. «Faruk» derimod blev givet til Kongens Fødselsdag. Det gjorde ingen betydelig Lykke, og om end skjønt *det*, hvorfor Mængden ej led det, vist ingen Fejl er, nemlig det overnaturlige deri, er der dog noget i det hele Stykke, som gjør det, Gud forlade mig min slemme Synd, kjedsommeligt. Det mangler Liv og Bevægelse; det

vil ej afsted, og dog sker der nok, det var Synd at sige andet. De mange, lange Kor i den sidste Akt gjøre ingen god Effekt, og Tonen er desuden ej ens i Stykket; den sidste Akt er i en aldeles anden Stil end de andre. Musikken er vist skjøn; men for ret at nyde den maa man vist have en betydelig Theori; den falder ej i Øret, den griber ej; man beundrer og glemmer den; jeg havde paa Grund af det, der ellers var mig bekjendt af Weyse, ventet en Søster til Mozarts guddommelige Don Juan, men det slog ind i en anden Art. At dette sidste er min, kun min individuelle Mening, kan De nok indse».

Til H. C. Ørsted skriver hun: «Min Broder kom i Gaar ud til mig og sagde, han vilde læse noget for mig, som han havde skrevet over Ewald, og som var bestemt til at trykkes. Den første Del deraf, som handler om Kritik i Almindelighed, om Maaden at skrive nogens Historie paa, om Poesiens Fremgang, Standsning og atter Opvaagnelse i Norden, om Holberg og meget andet, kan jeg ej sige, at jeg fandt udmærket, lige som der og forekom Ting deri, som efter min Overbevisning ej vare aldeles rigtige. Sproget er ofte noget for blomstrende, Billederne vel ofte gjentagne og undertiden ej ret passende. Den Del derimod, som handler om den kjære Ewald, er ved Gud fortræffelig. Det er skrevet i et kraftigt, hjerteligt Sprog, med en sjelden Renhed og Ynde. Den Kjærlighed, Finhed og Skaansel, hvormed de mangfoldige besynderlige Tildragelser og Forsætter, som man af forskjellige Kilder véd at have tilhørt denne sjeldne Digter, ere fremstillede, fortjener i Sandhed éns hjertelige Tak: Uden at udelade noget karakteristisk nødvendigt er dog det uskjønne, som Ewalds egne Fragmenter sige os om ham, dels forbigaaet, dels omtalt paa en saa mild Maade, at man tydelig ser hans Fejl, ja selv hans Laster, om jeg tør bruge det stærke Ord, men dog aldrig et Øjeblik føler sig fristet til at overdrage den Modbydelighed, disse vare i Stand til at vække hos os, paa ham selv. Der fremskinner i den hele Beretning

et kjærligt Sindelag, der uden at borttage det skarpe og saarende, der triner frem i denne skjønne Ruin, alene søger at trække en Gren af en ved Siden staaende Blomst derover og saaledes mildner det med det nærmeste skjønne. Et højst sørgeligt, ja tragisk Indtryk gjør denne Biografi paa én. Den ender med det lille skjønne Digt, De alt længe har kjendt over Ewald».

Hvor fint og træffende Sophie Ørsted her har udtalt sig, vil være enhver Læser klart; hun har været en god Tilhørerinde for, efter én Gang at have hørt sin Broders Afhandling oplæse, at kunne udtale sig som her. Han satte ogsaa megen Pris paa hendes Dom og læste gjerne for hende, hvad han frembragte, og fortalte hende om det under Udarbejdelsen. Hun siger selv engang: «Der er ingen, der véd, om han nu har noget under Arbejde, og da det dog ej plejer at gaa saa tavst af, naar han skriver noget, er jeg nødt til at tro, at han hviler indtil videre». Hendes Dom om hans Værker var som oftest den, Efterverdenen har udtalt; kun én Gang véd jeg, hun har taget storlig fejl, saa meget fejl, at det synes ganske uforeneligt med hendes Natur. Det var, da han havde begyndt paa «Aladdin». Han fortæller det selv saaledes: «Da jeg forelæste min Søster og nogle gode Venner de første Scener, fandt det intet Bifald hos dem. Jeg gik bedrøvet hjem med mit Manuskript i Lommen, og havde ikke min egen Overbevisning, at det var godt, sejret, var «Aladdin» aldrig bleven til, og saa havde jeg ikke havt den Triumf at vinde Bifald med Tiden, selv af dem, som i Førstningen forsmaaede Arbejdet».

Hun havde med stor Begejstring modtaget de Tragedier, han sendte hjem fra Rejsen. I hendes Dagligstue var det, at Michael Rossing oplæste «Hakon Jarl»; faa Dage efter blev det igjen oplæst dér for Stephan Heger, hans Kone, Marie Schmidt og Winkler, hvilke Oehlenschlæger i et Brev havde ønsket skulde høre det, og da de ikke vare med den egentlige Festaften, inviterede Sophie dem bagefter. H. C.

Ørsted forelæste hende »Palnatoke«, og hun hørte den »med stor Fornøjelse« *); da Theaterdirektionen ikke vilde give en bestemt Sum for Stykket, men derimod ønskede, at Oehlenschlæger skulde tage Indtægten af 3dje Aften, paatog Sophie sig at sælge Billetterne fra sit eget Hjem. — »Axel og Valborg« hørte hun forelæse i et Selskab af Venner hos H. C. Ørsted; dér var Sibbern og Grundtvig, som sad ved H. C. Ørsteds Side for at kunne komme ham til Hjælp, hvis han, der havde holdt Forelæsninger om Formiddagen, ikke kunde udholde hele Oplæsningen. — Selv læste Sophie meget sin Broders Ting, hun var hjemme i alt, hvad han havde skrevet, hun »glædede sig over, at hun kunde gaa Tur rundt i hans Digte og atter begynde forfra lige som hos Goethe«.

Jeg har flere Gange hørt fortælle, at Sophie Ørsted ofte skulde have undret sig over, at hendes Broder kunde frembringe, hvad han gjorde; hun skulde have sagt: »Adam er det dummeste Menneske, jeg har kjendt, og meget uvidende; han har heller ikke Begreb om, hvor godt eller daarligt det er, han frembringer, og hvor stor han egentlig er, véd han næsten aldrig paa rette Sted«. Jeg tror ikke, at hun for Alvor har sagt dette; dertil var hendes Blik for frit, og hendes egen Natur sagde hende altfor tydelig, hvorledes det var fat med hans. Hun gav aabenbart Lessing Ret, naar han siger: »Geniet er det tilladt at være uvidende om tusinde Ting, som enhver Skoledreng véd«. Hendes egen Broder siger selv (i »De italienske Røvere«):

»Tidt snakker han fast som et Barn paa ti,
Og saa igjen han taler saa forstandig,
Som om det var en Karl paa fir' og tyve, —
Det er Geniets Kjendemærke«.

Hvad det angaar, at han ikke skulde vide, hvor stor han var, siger hans Alkuin i 1ste Akt af Karl den store:

*) Denne Tragedie var dediceret »Veninderne Kamma, Christiane og Sophie« samt Rahbek og Carl Heger med 3 Digte ɔ: Palnatokiana.

«Det er et Kjendemærke for det store,
At det er ej sin Storhed sig bevidst
Og skatter tidt en ringe Hjælp for højt».

Herpaa svarer Karl:

«Nej, Alkuin, min Ven, dér fejler Du,
Hver Virkekraft maa være sig bevidst,
Thi ellers virked' den jo kun i Blinde».

I disse Udtalelser har hun været enig med sin Broder, og selv om hun saa har sagt noget lignende som det ovennævnte, har det ikke været noget, hun egentlig har ment. Hun vedblev at elske ham med sandt søsterligt Sind, og hans Kjærlighed til hende fandt et skjønt Udtryk i Digtet «Til min Søster», som 2 Somre før hendes Død blev til som en Del af den smukke Cyclus: «Frederiksberg», der blev digtet, da de i 1816 laa paa Landet derude. Han siger saaledes heri:

«Se, Aftensolen flammer!
Forlad Dit Kammer!
Sophie, med hverandre
Kom, lad os vandre!

Du, som med mig har leget
Saa sødt bevæget
Vinter og Sommer ene
Bag disse Grene!

Din Fødselsdag jeg mindes;
Min Tanke bindes
Til Sommermorgenstunden,
Da Du blev funden

Paa Slottet af Din Broder
Hos elskte Moder;
I Svøbet blev Du tysset
Og ofte kysset.

Jeg ser Din lysblaa Trøje
Med Mindets Øje.
Jeg ser Dig hist i Marken
Paa Vinterparken.

Glem ej, da med Din Broder
Du saa Din Moder
Den sidste Kval at lide,
I Døden stride.

Ved hendes hellige Smerte
Og ved det Hjerte,
Hvorunder begge baaret
Til Liv er kaaret:

Kom, lad os føle sammen
Den første Gammen!
Som Børn os atter fryde,
Violer bryde.

Følg med de søde Glutter,
Som aande lutter
Hellige Uskylds Glæder
Paa disse Steder».

Sine Børn, som han hentyder til i Slutningen af Digtet, vidste han at indprente Kjærlighed til deres Faster, og 14 Aar efter hendes Død opkaldte Charlotte Phister sin Datter efter hende.

VII.

Med sin Broder delte Sophie den mest ubegrænsede Kjærlighed til Goethe. Sibbern sagde om hende: »Jeg tør ikke sige, hun var Kristen; baade religieust og socialt var hun Goethes Discipel, han var næsten hendes største Trøst og Glæde«. Hun sagde: »Jeg elsker ham, fordi jeg af ham lærer saa meget for det daglige Liv, for mit indre Menneske«*). — Paa Sibberns Rejse skriver hun ham ofte til om Goethe, og her træder hendes Begejstring for ham tydelig frem, saaledes, naar hun siger: »For Goethe (hans Selvbiografis 1ste Del) takker jeg Dem tusinde Gange, kjære S., den har gjort mig ubeskrivelig megen Glæde. Hvad er det for en guddommelig Maade at udfolde sig paa for os; den Sandhed, Troværdighed og Klarhed, hvormed enhver Ting bliver lagt os for Øjet, det kan man kalde en Fremstilling«. To Aar efter skriver hun til ham: »Goethes »Aus meinem Leben«, anden Del, har jeg læst i Vinter; den er ubeskrivelig herlig; det var ret en sand Vederkvægelse at høre den«. — I et andet Brev skriver hun: »De lykkelige Menneske, som nu rejser til Weimar. Gud velsigne Dem! Jeg under Dem det af mit inderste Hjerte. Glem ej Deres Løfte, nemlig at tigge eller stjæle noget fra Goethe til mig.

..... Førend det er smukkere om mig og varmere i mig, læser jeg ej »Wilhelm Meister«; jeg opbevarer mig

*) Hendes Tanker vare i den Grad beskæftigede med ham om Dagen, at hun drømte om ham om Natten og ikke alene om ham som Digter, men om hans Person. Da syntes det hende, at han besøgte hende, og en Morgen var hun meget glad over, at hun saa tydelig havde set ham i Drømme; han kom til hende til Middag, og da han holdt meget af forloren Skilpadde, lavede hun det til ham, og det smigrede hende meget, at den smagte ham saa udmærket.

denne Glæde, til jeg kommer ud paa Frederiksberg, saa vil jeg bruge den som en styrkende Kur mod indvortes og udvortes Mathed .... Jeg har i Vinter læst mere af Schiller end af Goethe; det er en Del blevet foranlediget ved min Broders Forelæsninger, som ere over Schiller. Det var mig ogsaa nødvendigt ret og i Omfang at kjende ham, og vi have nu læst alle hans første Arbejder. Skal jeg nu sige min ret oprigtige Mening, har han baade henrykket og ærgret mig usigelig meget, og det sidste netop paa Grund af det første; dog Gud bevare mig fra at negte, at jeg jo i mangfoldige, især af hans seneste Værker har fundet en herlig Helhed og Ro. Men til min Personlighed passer han ej saaledes som Goethe; den Simpelhed, Kraft og Fasthed, den ufattelige, alt gjennemgribende og dog saa menneskelig milde Styrke, der lig Magneten gjennem Jorden gaar gjennem hvert nok saa lille Stykke af Goethe, den mangler ham, og den er det just, der hos Goethe hæver, trøster, glæder og beroliger mig».

De Exemplarer af Goethes Værker, som vare i Sophie Ørsteds Besiddelse, bare tydelig nok Præg af at være grundig gjennemforskede; de vare fulde af Understregninger og Randgloser. Betegnende forekommer det mig, at hun ved mange Streger nedenunder og i Margenen havde udhævet et Sted af «Hermann und Dorothea», som i hendes Broders Oversættelse lyder saaledes:

«Til at tjene blev Kvinden dog skabt, dertil maa hun vænnes,
Kun ved Tjeneste kan hun Herredømmet erholde,
Vinde den billige Magt, der i Huset hende tilkommer.
Tjener Søsteren Broderen ej? Hun Forældrene tjener,
Og hendes hele Liv er kun en Gaaen og Kommen,
Eller en Bæren og Slæben, en Ordnen, Skaffen for andre.
Held hende, naar til besværlige Pligt hun vænnes i Tide,
Lytter aarvaagen om Natten og færdes om Dagen, saa intet
Arbejd vorder hende for smaat, for fin ikke Naalen,
Men at hun glemmer ganske sig selv og lever for andre;

Thi som Moder engang behøver hun alle de Dyder,
Naar det diende Noer den skrantende vækker og Næring
Af den Svage forlanger; saa Sorgen kommer til Smerten.
Tyve Mænd udholdt ej en saadan kvindelig Byrde;
Og de skulle det ej; men taknemlig de bør det erkjende».

I Sibbern havde hun fundet én, der delte denne Begejstring med hende. Han skriver til hende: «Hvorledes have mine Følelser bevæget sig og vexlet, naar jeg tænkte mig at se Goethe, at komme ham nærmere. Det er mig, som drog jeg hen til min Sjæls Elskede, fuld af Angest og fuld af Glæde, fuld af Haab og fuld af Frygt..... Jeg er i Sandhed et Barn, et rigtigt Barn! Hver Gang jeg taler med nogen om Goethe, træder han mig nærmere, bliver mig mere menneskelig og tilgængelig, han, der dog stod som en stejl Klippe for min Indbildningskraft. Og naar jeg da betænker, hvad jeg bærer i mig, som kunde støtte mit Haab, at komme ham ret nær og være ret med ham, saa tør jeg ikke se dette Haab ret i Ansigtet. Hvad enten jeg nu vinder eller taber, vil jeg have noget at tænke paa min hele Levetid. Én Sorg kun beder jeg Gud at skaane mig for: at *han* — hvad skal jeg sige? — at han ikke skulde være den Mand, som var værd, at man for hans Skyld var i en saadan Følelsernes Bevægelse. Men nej! Det er ikke muligt!»

Han blev ikke skuffet og Sophie saaledes ikke heller. Med levende Interesse maa hun have gjennemlæst hele den Skildring af Sibberns Besøg hos Goethe, der bærer et saa udmærket Virkeligheds Præg, en Skildring, man kan læse efter i hans Breve. Et Sted staar der: «Naar jeg nu langt borte saa en blaa Frakke og en høj, anselig Figur, kom jeg strax i Bevægelse..... Det var ligesom, da engang forhen et gult Shawl i Frastand kunde vække min Glæde, og jeg vedblev at stirre derpaa, om jeg ogsaa havde kjendt, at det ikke var det rette». Sophie Ørsted kunde altsaa se, at Sibbern dog ikke

ventede Goethe med større Længsel og Glæde end den, hvormed han tidligere havde ventet hende selv.

Det ses altsaa, at den Digter, der havde ydet Sophie Ørsted mest, var Goethe; men hun var ikke ensidig i sin Lekture, og der skal vel vanskelig kunne findes en Kvinde, der er mere hjemme eller saa meget hjemme paa alle Læsningens Omraader, som hun var. I de forskjelligste Literaturer og baade i Videnskab og Poesi var hun paa sin Post efter aandelig Næring. Og hun læste sikkert, dybsindig, begejstret og fint, hun havde en frisk Opfattelse af det læste og bevarede det. Kunde hun ikke strax forstaa alt, havde hun sin Mand ved Siden. Vi se dem hver Søndag Formiddag ved Sommertid, naar Ørsted er fri for sine Forretninger, sidde i deres lille Have paa Frederiksberg for ret at have Ro; og her læses Ting, der kræve Tænkning, f. Ex. Fichtes Værker. Hun siger om sin Mand: «Han forklarer mig da, hvad jeg ikke forstaar, og jeg kan aldrig sige, hvor lykkelig jeg er, naar jeg ret fatter og forstaar det; det forekommer mig, som jeg havde en Aabenbaring». — Vi have hørt, hvorledes hun læste Winckelmanns Kunsthistorie, Tieck, Don Quixote, Shakspere, Calderon, Novalis, de gamle Grækere o. s. v. Det var hendes Broder, som først havde draget hende mod saadan Læsning, eller rettere: han havde svaret paa den Trang, der i saa Henseende var i hendes ypperlige Natur. — Det vil interessere at høre hende udtale sig bestemt om nogle enkelte af de Bøger, hun læste. Hun skriver til Sibbern: «Usigelig megen Opbyggelse har jeg havt ved at høre Lessings Laokoon; det er en herlig Bog, alt deri er saa klart og gjennemtænkt, saa grundigt, skarpt og velment; jeg har ret faaet meget at vide af den Bog, og meget, som alt var i mig, er blevet ordnet og befæstet. Hvor det er prægtigt, hvad han siger om Helenes Skjønhed og den Maade, den i Homer bliver angivet paa; det kan man kalde at træffe Sømmet paa Hovedet; og nu den ypperlige Stil, den Økonomi og Valg af Billeder og Ord. Ret tjenligt var det mig, at vi saa nylig

havde læst Homer». — Schlegels «Vorlesungen»*) har jeg ogsaa hørt (d. v. s. forelæse). Den har meget interesseret mig, besynderlig det første deraf; hvor værdig omtaler han ej den herlige Hermann. Siden og allermest til Slutningen ser man altfor tydelig hans Partiskhed; dog er det igjen meget mærkværdigt, saa billig han behandler, hvad der ej er katholsk.

Med min Ørsted læser jeg i denne Tid Milfords græske Historie; vi ere endnu ej komne meget langt, men jeg tror, at den godt lader sig læse».

Der er ikke mange Kvinder, hvis Breve indeholde Meddelelser om saadan Beskæftigelse, heller ikke mange, hvem man kunde svare tilbage og spørge: «Hvis De endnu ikke har læst *Tacitus*, skulde De prøve derpaa i Vinter».

Men det var ikke alene i Literatur, hun var saa hjemme; hun var ikke fremmed for nogen aandelig Frembringelse. Theatret var hende meget kjært, Musik elskede hun, og man vil kunne faa et Begreb om, hvor grundig og kjærlig hun saa paa Malerkunstens Frembringelser, som hun jo selv praktisk gav sig af med, naar man hører hende udtale sig om nogle Billeder af Historiemaleren, Professor J. L. Lund og et af Stub. Hun skriver til Sibbern: «En Glæde har jeg oplevet i dette Foraar, som jeg dog maa melde Dem; det er en virkelig sand Kunstnydelse. Maler Lund opstillede ved dette Aars Udstilling paa Charlottenborg sit store historiske Stykke, Grækernes Seier over Troja. I Forgrunden ses Hectors Grav; Andromache, der bortføres af Pyrrhus som Fange, har for sidste Gang ofret ved Hectors Grav. Overvældet af en uendelig dyb og ædel Smerte synker den Arm, hvori hun holder det Kar, hun har brugt ved Ofringen, til Jorden, kun Tyngden og en svag Bøjning af hendes Finger gjør, at det ej glider ud af hendes Haand; der kan ej tænkes noget yndigere og afmægtigere end denne Arm. Den anden Arm hviler paa

---

*) over den nyere Historie.

Graven, hendes hele Figur ligger som hengydet over den elskedes Grav, som et Offer af Guderne for dens Indbyggers Kjærlighed og Mod. Hendes Søn knæler ved Graven, slynger sin ene, lille Arm om hendes herlige Nakke, søger hendes Blik med en vemodig, ubeskrivelig, elskelig, barnlig Uro, med en Fromhed og Klarhed, der overgaar al Beskrivelse; man ser saa tydelig paa hans Blik, at hans Himmel og Salighed boer i hendes. Hun skuer med en urokkelig Fasthed ned i Jorden; dér hviler hendes Glæde og Trøst; at deres Blikke forfejle hinanden, eller rettere, idet de søge efter ét, da gaa hinanden forbi, gjør en guddommelig Virkning. Den barnlige, rødlige, fyldige Arm om hendes fine, hvide, ja næsten lidt blege Nakke giver et Billede paa Fortid, Nutid og Fremtid, det ej er mig muligt at forklare. Pyrrhus griber om den Arm af hendes, der hviler paa Graven, hans Mine er rolig, men i hans Bevægelse er der en Længsel efter at afbryde denne Scene; han vil hæve hende, men hans Haand udfører ej hans Beslutning, den omfatter ikkun løselig hendes Arm. Modsætningen af hans brune Farve til Barnets blomstrende og hendes zarte Kolorit gjør en underlig Virkning. Draperierne ere udtænkte og udarbejdede med en høj Grad af Smag og Finhed. Hovedfarven i Andromaches Dragt er ikke skinnende, men dog ren, gul Farve. Astyanax er i en grøn Dragt, Pyrrhus i en mørkerød, dog ej karmoisin, snarere kirsebærrød. I Baggrunden ses det brændende Troja, hvor ud af dets Indbyggere vandre som Fanger. Blandt den utallige Mængde af Figurer og Grupper, som denne Sværm frembyder Øjet, gjorde især en kvindelig Figur med et Barn paa Armen og et andet ved Siden, der, trykkende sin Husgud op til sig, holdt sig meget nær op til sin Moder, et stærkt Indtryk paa mig; hendes Øje vendte dels tilbage til den brændende Stad, dels til Siden til den nedsunkne Andromache; i hendes Blik laa der et Udtryk af en Følelse, man sikkert faar, ved at se det største og skjønneste i Støv og Aske. Mod Perspektivets Rigtighed i dette Stykke har

jeg hørt adskillige Tvivl og oprigtig, mig synes selv Formindskelsen af Figurerne alt for pludselig at tiltage; dog meget kan bero paa Stedet og Belysningen; at derimod de to Figurer i Forgrunden ere fortræffelige, derom tror jeg knap nogen kan være af en anden Mening. Jeg glæder mig usigelig til atter at se det ude hos Lund. — Et dejligt Landskab var der ogsaa af ham: Egnen ved Simplon. Det har aldrig saa tydelig staaet for mit Øje, den egentlige Højde af en malet Klippe, som her. Klippen rejser sig uden at være stejl med en saadan Kraft til Himlen; man føler, at man staar i en Dal; en nylig falden Regn har forfrisket alt der omkring, Græsset ser saa velsignet frisk og fugtigt ud, og de bortdrivende Skyer overskære Klippen; hvem maa da ej tænke paa: «das Maulthier sucht im Nebel seinen Weg». Solen bryder igjennem og oplyser Dalen; Klippens Top svæver over Skyerne i det klare, rene blaa. Det er usigelig vederkvægende at beskue det skjønne Landskab. «Dahin! Dahin!»

Af *Stub* er der ogsaa et udmærket Stykke: Alcione, der paa en mosgroet Klippe mod Havet, efter en urolig Drøm, ved Solens Opgang sidder og venter sin Mands Hjemkomst. Noget sødere end dette Stykke lader sig ej godt tænke. Omgivelserne, Vandet, Belysningen ere uovertræffelig skjønne. Der er i den hele Komposition en saadan Kjærlighed og Ynde, i Udførelsen saa usigelig megen Fasthed og Blidhed, i Koloriten en saadan Varme og Sødhed, kort det er et velsignet Stykke; men Figuren selv er ikke i den Stil som Lunds Andromache; især forekom Øjet og Blikket mig langtfra ej at indeholde det uendelige, som ligger i Astyanaxes og Andromaches's Blikke».

Hvor megen Sjæl og Aand er der ikke ikke i disse Beskrivelser! Hvor malende ere ikke Billederne gjengivne i disse Ord! Hvor udmærket maa hun ikke have set for, nogen Tid efter, uden at have Billederne for sig, at kunne beskrive dem med den Troskab i Detaillerne og i Helheden som her? Det smukkeste Billede er maaske det at se Sophie Ørsteds skjønne

Skikkelse staa foran disse Billeder i aandfuld, begejstret Beskuelse. Jeg ser hendes Øje med det glade, dybe, iagttagende Blik, jeg ser Aandens Spil om hendes Mund, dens Glans over hendes Aasyn, den frie, kvindelige Bøjning af Legemet, og jeg hører de enkelte, stille Ord, gjennem hvilke hendes Glæde fornemmes. Det er vist, hun var en Kvinde som faa, Adams ægte Søster. — Jeg ynder særlig, hvad hun her har skrevet om disse Billeder, dels fordi man ser saa godt, hvad hun skildrer, men mest fordi hendes egen Natur aabenbarer sig saa fint i, hvad hun fortæller. Det gjør den altid, naar hun sætter Pen til Papiret og skriver disse her ofte benyttede Breve, som Læseren vist med H. C. Ørsted vil kalde «skjønne og livfulde»; men næsten mest beundrer jeg den her givne Skildring, og gjør min Læser ligesaa, vil han maaske med mig istemme Sibberns Ord til hende: «Jeg takker Dem af ganske Hjerte for Deres Beskrivelse af Malerierne; det er skjønt og vederkvægende at læse. Giv De mig altid blot saadanne Efterretninger, i hvilke De selv er fuldt og helt tilstede».

VIII.

Den Omstændighed, at Sophie Ørsted samlede saa mange betydelige Personer om sig og ofrede dem saa meget af sit rige Indhold, og endvidere det, at hun søgte sin indre Trang tilfredsstillet ved Læsning og kunstnerisk Beskæftigelse, skyldtes meget den Tilskikkelse, at hun ikke havde Børn. Der gik mange utilfredsstillede Længsler gjennem hendes Hjerte, dette Hjerte, som egentlig aldrig fandt fuldt Maal for sin Higen, aldrig stille Fred for sit Begjær; men størst var maaske hendes Savn af Børn omkring sig; havde hun ejet saadanne, var hendes Virken og Betydning maaske ikke blevet saa stor udadtil, men rigere og frodigere skulde hendes Væsen have udfoldet sig i det stille. Hun elskede Børn. Vi have hørt hende sige om sit Navnebarn Sophie Bull: «Det er en Sand-

hed, at jeg ret inderlig har sluttet dette Barn i mit Hjerte». Om Johannes Oehlenschlæger skriver hun: «Min Broder har nu ... en velsignet lille Dreng, som jeg just holder af; han er kun 10 Aar gammel, men har det lange, sorte Haar paa Hovedet og mørke Anlæg til Øjenbryn». Hun omtaler Fru Zytphens Drenge som «to sande Engle». Det passede rigtig for hende at sidde med Børn paa Skjødet, lege med dem og kjæle for dem. En af den senere Tids Koryphæer, Orla Lehmann, var som lille Dreng hendes Yndling. Han siger i sine «Erindringer»: «Jeg kan endnu se mig, hvorledes hun .... drapperede mig med et rødt Shawl som en ægyptisk Sphinx».

Savnet af Børn var dog ikke hendes eneste utilfredsstillede Længsel. Ja, hvordan skulde jeg egentlig kunne nævne dem alle? Hun fik jo egentlig ikke en eneste af dem helt tilfredsstillet. Hun havde Vinger, men kunde ikke komme til ret at udfolde dem; hun var en Blomst, men kom aldrig til fuldt Udspring med den Frugt, som laa i Anlæget. Hun vilde ud over det Dagligdags, men kom det kun sjeldent; hendes Natur søgte en Næring, som den egentlig aldrig tilfulde fandt. Derfor skriver hun ogsaa: «Jeg har alle Tider haabet, at der dog endelig maatte møde mig noget nyt, for ikke at sige morsomt; men det blev bestandig ved det gamle». At komme ud at rejse: «dahin! dahin!», det ønskede hun af ganske Hjerte; men hun kom det først for sent, da hun var syg og svag; og det var ikke den Rejse, som hun atraaede. Hun maatte tage til et Bad. Allerede i Vinteren 1813 led hun meget, og Ørsted, som hele deres Ægteskab igjennem var svag, og med hvem det varede længe, inden han «kom over de farlige Aar», saa «hans Natur kom til at sætte sig i en sundere, jævnere Gang», var samme Vinter meget syg. Hun haabede paa Bedring ved «det skjønne Foraar, der varmt og kvægende brød ind paa hende»; men næste Vinter blev hende heller ikke god. Hun kunde ikke taale Kulden, og det var hende ikke muligt at komme til at leve, som det

var hende kjært og gavnligt. Folk besøgte hende for meget og lode hende ofte ikke i Ro endog tidlig paa Formiddagen. Den 4de April 1814 skriver Sibbern til sin Søster: «Uden Tvivl lever Du lykkeligere end Fru Ørsted, der i det hele har lidt meget paa sit Humør og nu ordenlig bruger Medicin daglig». — Hun følte sig meget træt, og man traf hende som oftest i disse Aar liggende paa en Sofa.

Hendes Baderejse havde ikke nogen videre bedrende Indflydelse paa hende. Dog træffe vi hende næste Sommer i flere Situationer, som vise, at hun kunde tage Del i Livet. Ørsted fik i Anledning af Frederik VI's Kroning paa én Gang af Universiteterne i Kjøbenhavn og Kiel Æresdiplom som Dr. juris, hvilket glædede baade ham og hende meget. I den Anledning gjorde de et stort Middagsselskab. Omtrent samtidig overværede Sophie Ørsted Kroningen paa Frederiksborg. Sibbern skriver herom: «Ørsteds med et Par andre, der skulde møde til Processionen, benyttede Lejligheden til først at se Dronninggaard, og jeg, som gik, traf sammen med dem der. I Frederiksborg saa jeg Processionen fra Slotsaltanen, hvortil man skulde have Billetter, tilligemed Fru Ørsted, hvis Fører jeg var den Dag, da hendes andre Bekjendte med Ørsted maatte være i Processionen, men hun ej havde villet møde paa den Maade». Hun havde nemlig som Etatsraadinde siden 1813 Ret til at være med blandt de udvalgte.

I tidligere Aar havde det været Sophie Ørsted meget kjært om Sommeren at drage lidt rundt i Landet og nyde den danske Natur. I de senere Aar «maatte hun lade den Fugl flyve»; dels var hun for svag, dels havde Ørsted efter sin Ansættelse i Kancelliet ingen Ferie længer; saa maatte hun lade sig nøje med sit kjære Frederiksberg.

Om Vinteren træffe vi Ørsteds lige indtil 1813 i den Bolig paa Vestergade, hvor de flyttede ind efter deres Bryllup. Den var hende meget kjær og ligesaa hendes nærmeste. Da hendes Broder flyttede fra Bispegaarden hen i Garver-

gaarden, siger han: «Vestergade havde noget kjært for mig; dér havde jeg i min Ungdom boet i 5 Aar, skrevet Aladdin og mange andre Digtninger; dér havde Ørsteds boet, og jeg havde i min kjære Søsters Kreds tilbragt mange glade Timer». — Ørsteds fik nu en meget bedre Lejlighed i Frederiksberggade; i den Anledning siger hun: «Endskjønt det er nok for at bringe mig til at tage den Beslutning at flytte, saa vil det dog langtfra ej strække til for at beskytte mig mod mangen en hjertelig, vemodig Følelse, der ret stærkt griber mig, naar jeg for Alvor erindrer, at jeg snart skal forlade disse gamle, gode Værelser, hvori jeg har nydt og lidt saa meget».

Disse «gamle, gode Værelser» havde været Vidne til Udfoldelse af megen Aand og Skjønhed; man kunde vel være misundelig paa dem; de have set Sophie Ørsted i Ensomhed, og de have set hende være «Sjælen i en udsøgt Kreds», som Orla Lehmann siger. Det var mest Mænd, som flokkedes om hende. Hun sagde engang: «Hvor kan det være, jeg har saa mange Venner og næsten ikke en eneste Veninde?» Fordi saa faa af Datidens Kvinder stode hende nær i aandelige Evner og aandelig Udvikling. Men Kamma Rahbek da? — Jeg spurgte Sibbern om Forholdet mellem disse to, idet jeg gjorde opmærksom paa en Ytring i Provst Schmidts Dagbøger om, at «Fru Rahbek følte Anger ved Sophies Bortgang, uden at den mellem dem opkomne Misforstaaelse var bleven hævet». Sibbern svarede: «Jeg tror ikke, der var noget egentligt Brud mellem dem; men de kunde aldrig rigtig med hinanden, da de begge vilde være Centrum i Kredsen, de vare i, og de vare det ogsaa; men saa maatte de have to forskjellige Cirkler at bevæge sig i, da hver Cirkel jo kun har ét Centrum». Derfor kom de altsaa ikke meget sammen. De lignede hinanden i flere Henseender; blandt andet havde Sophie Ørsted ligesom Kamma Rahbek og Adam Oehlenschlæger sin store Morskab af at drille Folk paa en elskværdig Maade. Kamma kaldte hende: «Eller Sligt», fordi Sophie,

naar hun talte, ofte benyttede dette Udtryk. — Jeg véd dog at nævne én Kvinde, hvem Sophie Ørsted plejede Omgang med, og som ogsaa i mange Maader stod hende værdig ved Siden; det var Fru Zytphen, født Baronesse Pechlin. Fru Ørsted siger om hende, at hun «er en prægtig Kone, har Hjerte, Aand og Smag; hun maa kjende det, jeg holder af i Verden». Det ses saaledes, at hun følte varmt Venskab for hende. Fru Zytphen var meget smuk, overlegen forstandig og rig af Hjerte, tilmed en fin, kvindelig Natur. Hendes Læsning var ligesaa omfattende som Fru Ørsteds, selv producerede hun Digte og var i det hele talentfuld. Hendes aandelige Stof overvældede hende ofte i den Grad, at hun ved Siden af sin Seng om Natten havde Lys og Skrivematerialier staaende for at kunne nedskrive, hvad hun tænkte og følte. Hendes Aand arbeidede uafladelig og saa stærkt, at Legemet til sidst bukkede under for det. Hun fortjener at mindes her som Sophie Ørsteds Aandssøster, og da det ikke er mange Aar, siden hun døde, vil hun leve frisk og varmt i mange nulevende, ædle Menneskers Erindring.

Den betydelige, interessante Henriette Hertz i Berlin kjendte gjennem Sibberns Beskrivelse nøje Fru Ørsted, men gjorde aldrig hendes personlige Bekjendtskab. Det var lige ved at være sket, da Sophie Ørsted var paa sin Baderejse, men hun kom ikke til Berlin. Henriette Hertz skriver til Sibbern: «Hvorledes kunde Ørsteds dog være saa nær ved Berlin og ikke besøge det .. Hvor ondt maa det dog ikke gjøre mig ikke at have lært Sophie Ørsted at kjende... Hils hende, den elskværdige! Hvorfor har jeg dog ikke lært hende at kjende!»

Sophie Ørsted kom i mange Kredse og ofte i Selskaber; hvor hun traadte frem, flokkedes man om hende, og hun vidste altid med Vittighed, Lune, Aand og Skjønhed at fængsle den Kreds, der var om hende; men hun søgte aldrig bevidst at drage Folk til sig; de kom af sig selv. Der er engang sagt: «Just de Mennesker, hvem der er noget ved, ere gjerne

Ofre for overvældende Tilbøjelighed og overvældende Modbydelighed». Det gjaldt om Sophie Ørsted. Vigtige Mennesker, tomme Personer, der gave sig ud for noget, trivielle Væsener eller Folk, der gave noget andet end sig selv og saaledes vare usande, alle saadanne vare hende imod, og saa var hun meget kold og tilbageholdende overfor dem. Da hun nu gjorde den store Lykke, og alle gjerne vilde i Lag med hende, er det forstaaeligt, at saadanne bleve misundelige, naar de saa hende beundret og bedaarende, uden at de fik Lov at beskinnes af hendes Sol. Saaledes ere nu Folk, saa ville de oftest ikke yde Anerkjendelse, medens de maaske vilde ofre allerstørst Hyldest, om de blot fik et lidet Glimt af Naadens Lys, blot fik lidt personlig Anerkjendelse. Derfor var det saa klart, at Provst Schmidt i sine Dagbøger maatte udtale sig saaledes om denne «Ørsteds vidtberømte Frue», som han traf i et Selskab hos Filosofen Treschow: «Fru Ørsted følte jeg endnu mindre Kald til at indlade mig med, (end med Mad. Marie Heger). Smuk er hun rigtignok og har en Del af Broderens Træk; men jeg følte dog ingen Tilbøjelighed til at falde paa Knæ for hende. Hendes Geni og Talenter saa og hørte jeg intet af. Hun svæver ligesom Broderen for det meste i de stores Cirkler».

De mange Kvinder, som hun forbigik, vare hende undertiden slemme; hun var ofte Gjenstand for en streng Kritik, og man søgte ikke sjeldent at kompromittere hende. Hun kunde nok give Anledning til Rygter; thi hun var hensynsløs, og navnlig brød hun sig kun lidet om tomme, selskabelige Former. Paa ensomme Steder gik hun alene i dyb og livlig Samtale snart med en ung, snart med en ældre Mand. Hun kunde ligge i et aabent Vindue og føre livlig Konversation med en eller anden Herre, der stod nede paa Gaden. Hendes Gjenboere kunde om Aftenen se hende staa i Vinduet med en eller anden Herre og pege ivrig paa Maanen eller Stjernerne; saa lukkede hun endelig Vinduet op, hvorpaa Ørsted kom hen, klappede hende paa

Skulderen og bad hende lukke det, fordi han vidste, hun ikke kunde taale den kolde Aftenluft.

Sophie Ørsted var meget dygtig i sit Hus, lavede ypperlig Mad og satte en Ære i at være en god Husmoder; men hun brugte ogsaa meget til sin Husholdning, da der kom mange, og intet var for godt til hendes Gjæster; «tidt om Aftenen var det med «Kalkoner» og saadant noget, der koster Penge», sagde en gammel Mand til mig. Dog var den materielle Nydelse ved Bordet ikke hendes Hovedsag; hun sagde: «Der behøver ikke at være meget paa Bordet; naar der blot er *mange Lys*, saa er det godt». — Hun plejede Ørsted trofast og smukt; men han trængte til, at man tog sig meget af ham i alle smaa Enkeltheder, og det passede hun jo egentlig slet ikke til. — Der var ofte smaa Fester dér i Huset, saaledes altid til Fødselsdagene*), som hun satte Pris paa, og hun mødte altid til dem rundt i Familien; men hun holdt aldrig af at blive inviteret; hun vilde komme af sig selv.

Almindelig Menneskekjærlighed havde dette varme Hjerte nok af, Humanitet havde hun lært af sin Mester Goethe. Hendes Broder fortæller om hende et skjønt og ædelt Træk, der vidner om begge Dele. Hendes Moder havde havt en ulykkelig Broder, der var død bort fra en Enke med flere Børn, som i største Nød levede paa et Tagkammer; en af disse hendes Kusiner var en rask og særdeles god Pige og

---

*) Til sin Mands Fødselsdag gav hun ham Præsenter. En karakteristisk Historie om Maaden, hvorpaa hun gav dem, kan jeg fortælle. Optaget af sit Arbejde kom Ørsted en Dag ind fra sit Værelse og sagde: «Her er en Regning paa noget, som jeg ikke forstaaer».

Sophie: Hvad er da det?

Ørsted: Det er en Sofa.

Sophie: Ja, det er rigtigt, det var den, jeg forærede Dig til Din Fødselsdag.

Ørsted: Naa saaledes, ja vist, den er dejlig!»

Herpaa gik han atter ud for at hente Pengene og betale Regningen.

skulde, da hun var bleven voxen, ud at tjene. Sophie var da nylig bleven gift, og Ørsted maatte jo mest leve af Manuduktion, saa de havde intet tilovers. For at gjøre den fattige Kusine saa meget godt som mulig tog Sophie hende i sin Tjeneste som Pige; thi anderledes kunde hun ikke have hende. Men man kan ikke forestille sig, hvor der var et skjønt Forhold mellem Fruen og Pigen, der sagde «Du» til hinanden. Aldrig overtraadte Pigen Ærbødigheden mod sit Herskab; aldrig var hun utaknemlig eller misundelig; og med den ædelmodigste Elskværdighed behandlede Sophie hende og bidrog ved Samtaler og ved at give hende Bøger til at danne hende uden at gjøre hende kjed af sin Stand eller faa hende til at skamme sig over den. Sophie havde den Glæde, at hun blev godt gift.

Som Husmoderen i ethvert godt Hus bør være den ledende Aand, saaledes var Sophie Ørsted det i sit, men ikke saaledes, at man ubehagelig mærkede det, heller ikke saaledes, at hun udelukkende havde Magten og ikke vilde høre andre. Overfor hendes Mand og Tyende som overfor alle, hun kom i Berøring med, gjaldt om hende, som om det var sagt med Hentydning, Goethes Ord: «Sikkert og vist er dén ene og alene lykkelig og stor, der, for selv at være noget, hverken behøver at byde og befale eller at adlyde».

Skjønt Sophie Ørsted i det aller meste stod over de fleste, var hun dog aldrig fornøjet med sig selv; det blive vel aldrig de ret ideelle Naturer; thi Maalet flytter sig jo stadig med Udviklingen, det naas aldrig. Vi tør vel altsaa heller ikke beklage hende eller nogen for, at de ikke vinde til det. Hendes Broder siger:

«Daare, véd
Du ej, at Livets bedste Fryd netop bestaar
I denne Stræben. Maalet ... er Din Grav».

Denne evige Higen, dette uafbrudte Arbejde for at komme videre, gav hende Liv ogsaa evig Ungdom; thi gammel blev

hun aldrig, og det af flere Grunde; hun bevarede sit Hjertes Skjønhed, hendes Ideal var Ungdom og Skjønhed som hos Ydun og Freya.

IX.

Sophie Ørsteds Svaghed tog efterhaanden til i en sørgelig Grad. Siden den ulykkelige Skarlagensfeber i hendes Forlovelsesdage var hendes Legeme svagt; hendes Munterhed og Livskraft holdt det oppe. Sygdommen samlede sig dog mere og mere i Underlivet og havde som al Sygdom i Underlivet stor Indflydelse paa hendes Humør, saa det til sidst kom meget an paa, i hvad Stemning man saa hende; dog var hun lige til den allersidste Tid Sjælen i sin Kreds. — Hendes Læge Winkler forberedte hendes nærmeste paa, at, hvis hun skulde leve længe, vilde hun komme til at lide meget og dø smertelig hen. Selv haabede hun, at det ikke maatte vare længe, da hun følte sig saa livstræt. I Slutningen af Januar Maaned 1818 blev hun angrebet af en hidsig Feber. Onsdagen den 4de Februar tog Sygdommen til i en højst betænkelig Grad. Om Torsdagen begyndte hun at fantasere stærkt, og dette tog Overhaand om Løverdagen. Ørsted var aldeles utrøstelig, saa alle de nærmeste foruden med at pleje Sophie havde nok at gjøre med at trøste ham. Der var idelig to-tre hos ham, og da Winkler havde forudset det allersørgeligste, var der strax draget Omsorg for at faa ham hen til hans Broder, hvis Kone var belavet paa, at Sophie vist vilde dø. Ole H. Mynster var ogsaa tilkaldt som Læge. — Mandag Eftermiddag besøgte Adam Oehlenschlæger sin Søster; hun sad oprejst i Sengen og talte vildt. Da han vilde gaa, sagde han: «Gud velsigne Dig, min gode Søster!» — «Ja», sagde hun og stirrede paa ham, «det kunde ikke være saa galt». — Han gik, men troede dog endnu ikke, at hun skulde dø, og Mynster støttede ham i dette Haab. Han gik vel bedrøvet, men dog rolig hjem, da det ikke laa i hans

Natur at slippe Haabet, førend det afgjort forlod ham. Han vilde efter Sædvane gaa lidt i Theatret for at adsprede sig, da der i det samme overfaldt ham en rystende Bedrøvelse. Han gik ind i sit Værelse, kastede sig paa Knæ og raabte grædende: «Ak, min elskede Søster! Nu døer Du vist i dette Øjeblik. Tak for al Din Kjærlighed og søsterlige Hengivenhed! Gud glæde Dig i sin Himmel!» En Timestid efter kom hendes Dødsbudskab; hun var just sovet hen i det Øjeblik, Kl. 5½. Hun døde stille hen uden at tale, da Mælet allerede var forgaaet hende. Natten forud havde hun sovet 4 Timer; men det var ligesom kun for at samle Kræfter til Døden; omtrent hele Mandagen laa hun rolig hen og døsede, indtil hun langsomt udaandede. Om Natten vaagede Sibbern og hans Søster over Liget. Han var dybt bedrøvet. Et Par Dage efter siger han i et Brev: «Vi have alle tabt usigelig; alt, hvad der hos hende, naar man saa hende i de gode Timer, glædede Sind og Hjerte saa inderlig, det finde vi intet Steds igjen. Det var sødt og glædeligt blot at vide, at hun var til, og være kjendt af hende. Men hendes skjønne Billede, saaledes især som vi saa det for flere Aar siden, da hun endnu var sundere og mere sjælsmunter, — hendes skjønne Billede, det beholde vi som en sand Sjæleskat».

Hendes Død gik den hele Kreds af Danmarks ædleste i den Tid nær til Hjertet. J. P. Mynster siger: «Jeg havde vel ikke kjendt hende saa nøje og havde kun faa Gange været i hendes Hus, men hendes Liv var saaledes indflettet i mine Venners, at hendes Død afficerede mig meget».

Den, som lagde Sophies Lig i Kisten og sørgede mest for alt i hendes gamle Hjem i disse Dage, var Jfr. Mathilde Rogert, som i de sidste Aar havde lært Sophie at kjende og yndede hende meget.

Dagen efter Dødsfaldet om Tirsdagen læstes i Adresseavisen følgende Dødsanmeldelse:

«Det har behaget den uransagelige Visdom den 9de d. M. at hjemkalde min ædle og trofaste Hustru, Sophie Wilhelmine

Bertha, f. Oehlenschlæger, i hendes Alders 36te og vort Ægteskabs 16de Aar. Enhver, der kjendte hendes rene, himmelske Sjæl, vil skjænke hendes Minde en vemodsfuld Taare, og ingen, der har nogen Godhed for mig, vil uden Deltagelse tænke paa den Tomhed og bitre Kummer, som et saadant Savn efterlader».

Kjøbenhavn den 10de Februar 1818.

Anders Sandøe Ørsted.

Om Lørdagen den 14de Februar Kl. 12 blev Sophie Ørsted begravet fra Frederiksberg Kirke og lagt midt i alle sine rigeste og kjæreste Minders Egn imellem Kirken og Pilealleen*).

---

*) Den Sten, som blev rejst over hendes Grav, er nu forandret og den oprindelige Indskrift udslettet for en anden. Vi ville derfor her bevare den første, som lød saaledes:

Paa Forsiden.

Her gjemmes Støvet af
Sophie Wilhelmine Bertha Ørsted,
født Oehlenschlæger.
Hendes jordiske Liv begyndte
d. 16de Juli 1782,
endte d. 9de Februar 1818.
Med en Aand, som følte alt det Gode,
Alt det Skjønne,
Var hun Sjælen i sin Kreds,
Styrkte med sit Retsind, Tro og Kraft
Mangt et Hjerte.
Blid velgjørende husvaled' hun
Mangen Lidende.
Mens hun skabte Andres Held paa Jorden,
Stræbte Sjælen længselsfuld til Gud.
Glad hun gik, da hendes Skaber kaldte.

Sexten Aar i kjærligt Ægteskab
Glæded' hun sin Husbond
Anders Sandøe Ørsted,
Der med Smerte
Minder sig sin elskede Sophia,
Ønsker, at hans Støv engang
Her maa blande sig med hendes,

Ved Graven blev der afsunget følgende Vers af Rahbek:

«Naar Rosens Purpurblad henblegner,
Naar visner nys saa favre Løv,
Naar selve Rosen stormbrudt blegner,
Henmuldnende i mørke Støv,
Da lyde højt de Sorgens Ord:
Kort er det skjønnes Tid paa Jord.

Men er da, er det Hjem herneden?
Dets Liv de Blund, vi kalde Aar?
Er det ej skabt for Evigheden,
For Paradisets Himmelvaar?
Hvi spilde vi da Klageraab,
Som de, der ikke kjende Haab?

Thi lad os løfte Sind og Hjerte
Op over Tid og Død og Grav
Og ihukomme i vor Smerte,
At Herren tog, hvad Herren gav;
Og hvad han tog, med Almagts Bliv,
Fremkalder han til bedre Liv.
K. R.

I Kjøbenhavns Adresseavis 1818 Nr. 41 staar følgende:

Paa Pladen:

Sophie Wilhelmine Bertha Ørsted
født Oehlenschlæger.
Hun saa Lyset første Gang den 16de Juli 1782.
Gud kaldte hende d. 9de Februar 1818.
Hun blomstrede som Regnbuen i Taarer
Og svandt som den, da Solen brød hendes Sky.

Trøstes i sin Sorg med Haabet om
Sjælenes Forening hist.

Salige ere de Rene af Hjertet;
Thi de skulle see Gud.

Bag paa Stenen:

Savnet og begrædt
af
En Fader og en Broder,
Hviler Sophia her
hos
Sin Moder, Farmoder og Søster.

«Hver Sommer drog Du til Dit Frederiksberg,
Ej langt fra Graven virkte Du vor Glæde!
Nu er det Vinter! Sneen dækker Bjerg,
Vi følge Dig — men inderlig vi græde.
Naar Blomsten kommer, blomstrer Du ej mer,
Den unge Vaar Dit Kors paa Graven ser. —
Da røres, sværmer den ved Dig at mindes;
Thi Du var selv en Blomst, som sjeldent findes.
Sov sødt, Du elskte Støv! Din skjønne Sjæl er fri,
Nu er hun karsk, og hisset samles vi».

Læseren vil vist være enig med F. L. Liebenberg, naar han siger: «Disse Linier bære ikke Oehlenschlægers Navn, men de bære hans Præg i den Grad, at de maaske endog burde være optagne i hans Værker».

I Oehlenschlægers samlede Digte 1823, 2den Del, staar følgende Digt:

Sophias Grav.

«Du, som iler med Lyst at husvales i Bøgenes Højsal,
Vandrer, stands Dine Fjed, læs den begravedes Navn!
Thi her slumrer et Hjerte, som elskte Naturen og Skjønhed
Inderlig varmt som Du selv; ak, men det banker ej mer.
Tidt hun sig skyndte forbi til vaarlige Glæder;
Engang standse Du skal, sænkes i Mulden som hun.
Frederiksberg var den Elskede kjært; nu hviler Sophia,
Hvor hun bag skyggende Træer følte sin Fryd og sin Kval.
Elskte Søster! hvergang jeg forbigaar, falder mit Øje
Gjennem den sprinklede Port hen paa Din Gravs Monument.
Frem og tilbage Din Broder en Tidlang vandrer i Solskin
Graven forbi; og en Dag standser hos Dig han tilsidst».

I Arv efter sin Søster fik Oehlenschlæger hendes Klaver, i hvis Toner hun saa ofte havde udaandet sine Længsler og

Drømme. Paa dette Klaver spillede han tidt i Mørkningen for sin Hustru og sine Børn, der stode omkring ham i lyttende Klynge. Paa sine sidste Aar, da han blev noget forladt, sad han ofte i Ensomheden, komponerede og sang Melodier ved dette gamle Klaver; hvor huldt, hvor mildt og virkende er da ikke hendes skjønne Billede dukket op i hans Erindring, baaret paa de bløde Toner, han vakte til Live!

Flere Aar, inden Sophie Ørsted døde, skrev Henriette Hertz til Sibbern: «Naar Ørsteds er Dem saadanne Mennesker, at de kunne erstatte Dem Kjærlighed og Ægteskab saa godt, som sligt kan erstattes, saa ønsker jeg Dem til Lykke til den sjeldne Gave, som Gud har givet Dem». Det synes, som om disse Ord have været profetiske; thi da den væsentligste Del af denne Guds Gave blev taget bort fra Jorden, kunde Sibbern ikke længer leve alene. Han holdt Bryllup Aaret efter Sophie Ørsteds Død, den 29de Maj 1819.

Anders Sandøe Ørsteds Hus blev nu bestyret af den før nævnte Mathilde Rogert. Omtrent et Aar efter Sophies Død forlovede Ørsted sig med hende. Den 16de December 1818 fortæller Sibbern sin Søster det saaledes: «En Nyhed, der vil forbavse Dig, har jeg til Dig. Etatsraad Ørsted er forlovet med — nu, det gjætter Du — med Mathilde Rogert. Jeg forudsaa det længe. De fleste andre kunne endnu ej finde sig saa godt deri som jeg. Lidt længere maatte rigtignok Deklarationen gjerne have biet. For Resten trænger Ørsted i mange Henseender til en ny Forbindelse. Han er en af de Mænd, der mindre end andre kunne være uden Fruentimmer. Med Jomfru Rogert vil han være vel tjent, haaber jeg. Jeg kjender hende nok til at haabe det. De første fordelagtige Tanker gav Sophie Ørsted mig om hende, da hun oftere og gjerne gjorde opmærksom paa det fortrinlige hos dem, hun holdt af. Men at kalde hende Fru Ørsted er rigtignok ej saa hurtig lært». — Brylluppet stod den 27de Marts 1819. Kun i 5 Aar forundtes det dem at leve sammen i et Ægte-

skab, der vel ikke var saa poetisk som Sophies og Ørsteds, men mere roligt og ligeligt, og det maatte kaldes lykkeligt.

Naar jeg nu til Slutningen ser tilbage paa Helheden af det Liv, som jeg her har søgt at skildre, naar jeg kalder frem for mit Øje det Væsen, der aabenbarer sig i Sophie Ørsteds Person, den Individualitet, der træder mig i Møde fra hendes Billede, véd jeg, at dette var det evige Liv i hende, og det er ikke forgaaet og skal ikke forgaa. Bortkaster jeg alt det forkrænkelige ved hende, alt det, der tyngede og hæmmede hendes Liv, da er det en skjøn Sommerfugl, jeg ser hæve sig af Støv-Hammen. — Og har nogen læst denne min Skildring med Sympathi, set, hvorledes hun var, og saaledes er kommet til at holde af hende, gid de da maa tro paa, at just det, der var det elskelige i hende, skulle vi engang komme til at leve sammen med i hele dets Udfoldelse, i dets forklarede Renhed og Skjønhed, og i denne Fortrøstning skal det lyse over os fra Sophie Ørsteds Minde.

Nicolai Bøgh.

Johan Wiclif.*)

Der ligger nu allerede godt og vel halvfjerde hundrede Aar mellem vor Tid og Reformationens Begyndelse, hvilket Tidsrum er betydeligt nok til at tilstede et temmelig frit Overblik. Vi ere derved satte i Stand til at overse Reformationens *Virkninger*, skjønt naturligvis kun for saa vidt, som de allerede have vist sig. Men ved det frie Overblik, som er vundet ved de forløbne Aarhundreder og den fremskredne Tid, er det tillige blevet muligt for os at lære selve Reformationen at kjende i dens *Tilbliven*, at se, hvordan der blev banet Vej for den, og hvordan den blev forberedt i de Aarhundreder, som gik forud for dens Komme. Ganske vist maa vi ogsaa paa dette Punkt indrømme, at vor Indsigt har sine Skranker; en senere Tid vil uden al Tvivl ogsaa i denne Henseende faa en større Synskreds og gjøre dybere Indblik, da det ikke i enhver Betydning er sandt, hvad der er blevet sagt, «at det forbigangne staar evig stille». Tvært imod; Billedet af det forbigangne er i evig Bevægelse og skifter, eftersom den Nutid er beskaffen, hvori det spejler sig. «Og den levende har en Ret»; han har Ret til Arven efter de Slægter, som have været før ham; han har ogsaa Ret til at sætte den svundne Tids Historie i Forhold til Nutiden med

*) Bearbejdelse efter: *Gotthard Lechler: Johann v. Wiclif und die Vorgeschichte der Reformation.* Leipzig 1873.

dens mange Tidsspørgsmaal, Begivenheder og Krav, for derved at gjøre den mere anskuelig og forstaaelig. Kun vor egen Erfaring formaar at fortolke Historien. Den virkelige Erkjendelse, som vi kunne komme til, naar overhovedet kun saa langt, som vor Erfaring strækker sig. Og jo grundigere og mere omfattende den Erfaring er, som vi have til vor Raadighed, desto dybere og rigtigere vil ogsaa vort Syn paa det forbigangne blive.

Netop af denne Grund ere vi nu, da halvfjerde hundrede Aar ere forløbne siden Reformationens Begyndelse, i langt højere Grad, end tidligere Slægter vare det, skikkede og kaldede til at udforske, hvordan der efterhaanden blev banet Vej for det nye, som sejrrigt brød frem.

Vel har man ogsaa forhen betragtet saadanne enkelte Mænd eller religiøse Samfund, som optraadte forud for Reformationen og syntes at have nogen Lighed med den. Disse Strejftog i den forreformatoriske Historie vare naturligvis af meget forskjellig Art, ligesom ogsaa deres Resultater vare det, eftersom Undersøgelserne skyldtes Venner eller Modstandere af Kirkefornyelsen. Men hvad der væsentlig manglede, var en Paavisning af den indre Sammenhæng mellem de forskjellige forreformatoriske Mænd og Fænomener samt Opdagelsen af et fælles Midtpunkt.

Vi mene nu, at *Johan Wiclif* er Knudepunktet i Reformationens hele Forhistorie. I ham samles en Mængde af de tidligere Aarhundreders Traade. Og fra ham udgaar der mangfoldige Virkninger, Bølgeslag, der forplante sig til forskjellige Sider, og det med en saa varig Kraft, at vi, selv efter at den tyske Reformation er begyndt, kunne se forskjellige Livsytringer, som umiddelbart maa føres tilbage til Wiclif. Og naar han er Midtpunktet i Reformationens Forhistorie, da fortjener ogsaa hans storartede Personlighed og banebrydende Værk at skildres.

I.

I det trettende Aarhundrede havde den romerske Kirke og Pavedømmet været paa Højdepunktet ikke blot af sin kirkelige, men ogsaa af sin verdslige Magt og havde været den første, for ikke at sige eneste evropæiske Stormagt; mod Aarhundredets Slutning skete der imidlertid et Omslag; Roms Sol, som hidtil stedse havde været i Opgang, begyndte at dale.

I 1291 faldt Akko i Saracenernes Hænder; det var den sidste faste Plads i det hellige Land, som de vesterlandske Kristne endnu havde i deres Magt. Hermed vare Korstogene afsluttede, som allerede gjennem flere Slægtrækker vare foretagne med halvt Mod og matte Kræfter. I Forbindelse med Korstogene vare de romantiske, gejstlige Ridderordener opstaaede; men 21 Aar efter Akkos Fald blev Tempelherrernes mægtige og stolte Orden ophævet af Paven selv for at føje en despotisk Fyrste. Rum Tid i Forvejen, kun fem Aar efter at Akko var mistet, var Kampen mellem Filip den smukke af Frankrig og Bonifacius VIII begyndt, og i denne Strid havde Pavedømmet faaet et uhelbredeligt Saar. En middelbar Følge af, at Frankrigs Krone afgjort sejrede over Pavens tredobbelte Krone, var, at den pavelige Stol blev flyttet fra Rom til Avignon i et 70-aarigt «babylonisk Fangenskab».

Paa samme Tid, som Brydekampen mellem den franske Kongemagt og Pavedømmet fandt Sted, kom man til en ny Opfattelse af Kirke og Stat, og tillige fik Nationalfølelsen et kraftigt Opsving. Mellemevropas forskjellige Nationaliteter vaagnede som af en Vintersøvn og øvede frie og glade deres Vinger; Folkesprogene gjorde overraskende Fremskridt, og Nationalliteraturerne fremblomstrede. Der opgik nye Stjerner i Aandens Verden, og fra de forskjelligste Sider bebudedes næsten samtidig en Tingenes Forandring: en ny Tid var i Frembrud.

Vi kunne selvfølgelig ikke her vidtløftig udvikle, hvordan det nye brød frem, vi maa nøjes med flygtig at antyde, hvori

det nye bestod. Men dette hører med til at fuldstændiggjøre Billedet af Wiclif; det er Baggrunden, hvorpaa han træder frem. Enhver Mand, selv den mest begavede, er et Barn af sin Tid og staar i Forhold til sin Tids Ideer, derfor maa man først søge at forstaa disse.

Der var da først en ny Opfattelse af *Staten*, som gjorde sig gjældende. I de tidligere Kampe mellem Pavedømme og Kejserdømme havde Paverne sejret. Den romerske Stols Anseelse var voxet i den offentlige Mening, og dens Magt var anerkjendt for at være Staten overlegen. Men da Bonifacius VIII stred med Filip IV, skete der et Omslag. Det franske Kongedømme var længe blevet ligefrem begunstiget af Paverne, som troede, at de her havde et Støttepunkt. Men da Bonifacius blandede sig i Frankrigs Politik, var Kongen saa lykkelig at have hele sit Lands Kirke paa sin Side, og Rigets samtlige Stænder støttede Kronen. Bonifacius lod sig rive hen af Lidenskabelighed, men derved blev hans Nederlag kun endnu mere afgjort. Og dette faste Sammenhold mellem det franske Folk og Kronen, dette Princip: alle for én og én for alle, er et Tidens Tegn, som stammer fra en ny Aand. Ved hint vældige Sammenstød mellem Stat og Kirke tændtes der Tankegnister, som aldrig senere kunde udslukkes. Man traadte op mod Pavedømmets Overgreb og hævdede Statens Uafhængighed i alle borgerlige Retsforhold; man gjorde Statens Værdighed gjældende som jævnbyrdig med og selvstændig ved Siden af Kirken. Kongedømmet stammede lige saa vel som Præstedømmet umiddelbart fra Gud, og i mange Ting navnlig i Henseende til Ejendom stod Kongedømmet over Pavedømmet. Ja, den Paastand blev fremsat, at de pavelige Kirkelove kun skulde holdes, naar de vare til Gavn for Staten.

Paa samme Maade arbejdede man hen imod at komme til en klarere Erkjendelse af *Kirkens* sande Væsen. Pavedømmet var nedsunket i Verdslighed, stundom i dyb moralsk Fordærvelse; store Landstrækninger tilhørte den romerske

Stol, for hvem det var en Opgave at have et fuldt Skatkammer — ved Johan XXII's Død fandt man f. Ex. en sammensparet Sum af 25 Millioner Guldstykker dels i rede Penge, dels i kostbare Smykker; og Pavens Anmasselser og Indblanding i alle verdslige Forhold er noksom bekjendt. Men hvorledes kunde det Billede, som Kirken paa den Tid frembød, stemme med Jesu og hans Apostles Liv? Og hvorledes kunde de mangfoldige Misbrug forsvares? Der fremkom ogsaa Modsigelse, og om den endnu kun lød fra enkelte Mænd, til hvilke en lille Kreds sluttede sig, saa røbede dog dette, at der var dem, som havde et aabent Øje for Frafaldet. Blandt dem, der ikke vare tilfredse med det bestaaende, var Vilhelm Ockam af Franciskanerordenen. Han hævdede, at Kristi Rige ikke havde været et jordisk, men et himmelsk og evigt Rige. Han erklærede, at det var fuldstændig falsk og fordærveligt for Sjælene at paastaa, at Paven i Følge Jesu Befaling skulde være i Besiddelse af en ubetinget Fuldmagt, som omfattede alt aandeligt og verdsligt. I saa Tilfælde kunde han jo efter Behag afsætte Fyrster, vilkaarlig raade over alles Gods, og alle vilde derved blive hans Slaver. Paa samme Maade maatte det forholde sig med det aandelige: Kristi Lov maatte ellers medføre et utaaleligt Slaveri, som var langt værre end det, som det gamle Testamente havde kjendt, medens Jesu Evangelium netop er en Frihedens Lov. Endvidere siger Ockam, at den almindelige Kirke har Magt til at dømme Paven, hvis han gjør sig skyldig i Kjætteri, og at den da har Ret til at afsætte ham. Thi højt over Paven staar Kristus som Kirkens Hoved og Grundvold. Det er for ham, Ockam strider, han forsvarer den kristne Tro. Disse og lignende Udtalelser gik ikke hen uden Virkning som et flygtigt Meteor; de vækkede nyt Liv. En endnu halvt drømmende Modvilje mod Pavedømmet begynder, men den har sit Udspring i Troen paa, at Kristus er Kirkens eneste Hoved. Og hvad der nu begynder at dæmre, udfoldes i de

følgende Menneskealdere og bidrager sit til den evangeliske Fornyelse.

Men der er endnu et Punkt i denne Overgangstid, som ikke maa glemmes. En af de Magter, som kom til at virke med i Reformationens Forhistorie, er *Nationalitetsprincipet.* Den ungdommelig friske og livsglade Nationalaand, som i Tyskland og Frankrig fremmede de patriotiske Bestræbelser for at hævde Statens Selvstændighed i Forhold til den romerske Kirke, har fundet sit frieste og oprindeligste Udtryk i Sproget og Literaturen. Og i denne Henseende finder den største Udvikling Sted i det 14de Aarhundrede. Italien gaar i Spidsen med Dante, hvis Genialitet baner Vej, i det han med ét Slag lader det nyitalienske Sprog træde frem som ægte Folkesprog i en fuldendt Skikkelse. Efter ham følge Petrarca og Boccaccio. Exemplet smittede, og Mellemevropas Nationer vilde ikke staa tilbage. I Tyskland begyndte en folkelig Digtning at blomstre, dels i Mestersangen, dels i Folkevisen. Og i Frankrig blev i det 14de Aarhundrede Folkesproget mere og mere et Fælleseje for alle Stænder; endogsaa kirkepolitiske Skrifter bleve oversatte paa fransk, hvorved alle fik Adgang til dem.

Naturligvis havde ogsaa i Middelalderens tidligere Tid Nationaliteternes Forskjel, de Elementer, hvoraf Befolkningen bestod, Landenes geografiske Beliggenhed og Naturforhold, Indvaanernes vigtigste Beskæftigelse o. s. v. stemplet hvert enkelt Folk med sit særegne Præg. Til en vis Grad maatte en ejendommelig Opfattelse gjøre sig gjældende og ytre sig endogsaa overfor de guddommelige Ting, saa at Forestillingerne om den usynlige Verden fik et nationalt Anstrøg, og at det var saaledes, kan godtgjøres af gamle Væggemalerier, farvede Ruder og Stenbillederne i Kirkenicherne. Men desuagtet er der en stor Forskjel paa, om den nationale Ejendommelighed er til Stede næsten ubevidst og upaaagtet, eller om den træder fri og dristig frem i det offentlige Livs klare Lys og bliver til en historisk Magt. Og dette var det nye,

som skete i det 14de Aarhundrede. Den middelalderlige Verdens aandelige Tyngdepunkt blev flyttet. Hidtil havde det udelukkende ligget i Kirken, nu skulde det fra Kirken i snævrere Forstand flyttes over i Guds Rige, og af dette er Staten og Folkelivet ogsaa et Led. Nu udvikledes Folkesprogene, saa at de kunde laane Udtryk til alle menneskelige Interesser, til de højeste Gjenstande og helligste Tanker, og der skete ogsaa en social Forandring derved, at de dybere Lag i Folkene hævede sig samtidig med deres Sprog.

Og medens der saaledes var Gjæring overalt, og det nye var i Frembrud paa mangfoldige Steder, hvordan stod det da til med den øverste kirkelige Myndighed, selve det pavelige Hof? Efter at det var blevet omplantet til Avignon, havde det ubetinget tabt endnu mere i sædelig Holdning og kristelig Værdighed. Det lod til, som vilde man, efter at have givet den pavelige Stols Uafhængighed til Pris, holde sig skadesløs ved hul Pragt, umaadelig Begjærlighed og tøjlesløs Yppighed. En samtidig — Alvaro Pelayo, som ubetinget var Paven hengiven — siger: «Vi se, at den hele kirkelige Nidkjærhed ene og alene gløder for at opretholde Værdigheden. Alt for Æren, intet eller lidet for Andagt og Opbyggelse! Om Guds Velbehag er der aller sidst Tale; at Sjælens Frelse mistes, volder ingen Betænkelighed. Alt, hvad der er ydmygt, regnes blandt Pavens Hoffolk for en Skjændsel. Gudsfrygt anses for Dumhed og Taabelighed». Og den samme Mand udtaler sig fremdeles om den Aand, som herskede i Avignon: «... Nutildags kan ingen fattig faa Adgang til Paven. Han kalder, og man hører ham ikke, fordi han ikke kan betale. Næppe et Bønskrift bliver befordret, det skulde da være ved Hjælp af Mellemmænd, som ere bestukne. Og den Udflugt, ikke at have vidst dette, vil ikke være i Stand til at undskylde Paven for Gud». — «Kirken er i denne verdslige Tid formørket paa Hoved og Lemmer som Maanen ved en Maaneformørkelse. Paverne befordre deres gejstlige Slægtninge ikke blot til de rigeste Prælatposter, men endog

til Kardinalværdigheden, og deres verdslige Slægtninge skaffe de Jordejendomme, Riddergodser og Grevskaber. Hvor ere hine Paver, der, ligesom Peter og andre efter ham, vare Martyrer og Bekjendere, og som med Tro, Haab og Kjærlighed, med Ydmyghed, Taalmod, Mildhed og alle Dyder, med hellig Vandel plantede og hævede Kirken? I rum Tid har der været Efterfølgere til deres Værdighed, men som ikke ligne dem i Hellighed, som ophobe Guld uden Grænse, berige deres Forældre, befordre deres Slægtninge og Venner og træde andre under Fødder, leve i Nydelser og optræde i kostbare Klæder med talrigt Følge endog af bevæbnede. Herligheden er flyttet fra Israel!»

Ligeledes giver Frans Petrarca i sine Breve en forfærdelig Skildring af Pavehoffet i Avignon. Han siger blandt andet: «Det eneste Haab om Frelse beror dér paa Guld; med Guld bliver Himlen aabnet, for Guld bliver Kristus solgt! Alt godt gaar dér til Grunde, frem for alt Friheden, men saa i Rækkefølge: Fred, Glæde, Haab, Tro, Kjærlighed — et uhyre Tab for Sjælen! Men i Havesygens Rige anses intet for Ulykke, naar kun Guldet bliver frelst. Jeg siger, hvad jeg har set, ikke, hvad jeg blot har hørt. Jeg véd af Erfaring, at dér findes ingen Fromhed, ingen Kjærlighed, ingen Tro, ingen Ærefrygt for Gud, intet helligt, intet retfærdigt. Det er en vidt bekjendt Sag, som ikke behøver at bevises. Jeg beder, jeg bønfalder dig, jeg besværger dig, hvis du har Omsorg for din Sjæl, — tænk aldrig mere paa at gaa derhen, hvor endnu aldrig nogen er blevet forbedret ved Exemplet, men hvor mangfoldige ere blevne fuldkommen fordærvede! Haabet om det tilkommende Liv er dér et tomt Sagn, og hvad der fortælles om Helvede, er alt fabelagtigt; Kjødets Opstandelse, Verdens Ende og Kristi Gjenkomst til Dommen anses for et taabeligt Eventyr. Sandhed er dér Vanvid, Afholdenhed Tølperagtighed, Blufærdighed en uhyre Skam; derimod er Frækhed i at synde Aandsstorhed og glimrende Frihed; jo mere besmittet et Liv er, desto lysere straaler det, jo mere For-

brydelse, desto mere Berømmelse. — Jeg vil tie om den umenneskelige Grusomhed og Opblæsthed. — Men hvem kan lade være med at forbitres paa hine frække Oldinge, som styrte sig saa dybt i enhver Skjændsel, som om deres hele Hæder ikke bestod i Kristi Kors, men i Fraadseri og Drukkenskab, Løsagtighed og Uterlighed; de trække deres flygtende Ungdom tilbage med Hænderne og udføre saadanne Ting, som Ynglinge ikke vilde være frække nok til».

Dog, dette maa være nok; disse Udtalelser vise tilstrækkelig, at der i den første Halvdel af det 14de Aarhundrede gik praktisk Materialisme, ugudelig Frækhed og ukristeligt Væsen i Svang ved Pavehoffet i Avignon; og desuagtet var man skinhellig nok til, saa godt som det kunde lykkes, at udbrede et kristeligt Helgenskjær om sig. Dette Frafald og sædelig-religiøse Forfald virkede selvfølgelig smittende til alle Sider. Vel blev der gjort enkelte Forsøg paa at afhjælpe Nøden; de bleve foretagne af nogle Biskopper, men vare langt fra tilstrækkelige. Andre Kræfter maatte medvirke end de, der fandtes hos Kirkestyrelsen, og dette skete ogsaa. En hel Nation sluttede sig sammen med alle sine Samfundsklasser fra Kongen indtil Bonden for at gjøre den kirkelige Tilstand bedre. Dette skete i England før og under Wiclifs første Indgriben i Folkelivet.

Der var i England henimod Midten af det 14de Aarhundrede en yderst livlig og mangesidig Bevægelse i alle Nationens aandelige og sædelige Kræfter. Paa Lærens Omraade forfægtede Bradwardin kjækt Guds og hans frie Naades Sag imod dem, der holdt paa Gjerningernes Fortjenstlighed. Der var, baade blandt høje og lave, Utilfredshed med Kirkens Misbrug og mange Slags Overgreb. Der blev klaget over Tiggermunkenes hele Færd, over Præsternes Synder og deres Handel med Embeder. Men hvad der saaledes rørte sig i England, blev baaret af den Aand, som overhovedet havde begyndt at udvikle sig i Evropa. Da Paverne holdt Hof i Avignon, udbredte den Følelse sig stedse mere og blev dy-

bere og dybere, at Pavedømmet var sunket overordentlig; og medens Klagerne bleve almindeligere, samlede de sunde Kræfter i Kristenheden sig; det gjaldt om efter Evne at værge sig mod Fordærvelsen, der greb om sig.

I en saadan aandelig bevæget Tid faldt Wiclifs Liv. Det kunde derfor ikke være andet, end at Nationaliteternes ungdommelige Fremadstræben, Statens Opvaagnen til Selvbevidsthed, denne rige Mangfoldighed af aandelig Tænken og sædelig Stræben, Oppositionen mod den pavelige Enevælde, Forfærdelsen over det store kirkelige Fald — maatte gjøre det dybeste Indtryk paa en kraftfuld Personlighed, som tilmed stod i Ungdommens rige Udviklingstid.

II.

Den første Optegnelse, man har om Wiclifs Fødested, lyder saaledes: «Man siger, at Kjætteren Johan Wiclif er født i Spreswell, en lille Landsby i en god Mils Afstand fra Richmond». Rigtigheden af denne Angivelse blev imidlertid længe benægtet, indtil Sagen endelig for faa Aar siden er bleven fuldkommen klar. Ikke langt fra Floden Tees, som danner Grænsen mellem den nordlige Del af Yorkshire og Grevskabet Durham, laa der en By, som hed Gammel-Richmond. Omtrent en engelsk Mil fra denne By laa der endnu i det 18de Aarhundrede umiddelbart ved Floden en lille Landsby, Spreswell, med et gammelt Kapel. Dette styrtede dog senere sammen, og nu gaar Ploven hen over Stedet, hvor det stod. Kun en halv Mil fra Spreswell ligger det lille Pastorat Wycliffe, hvis Kirke endnu den Dag i Dag staar paa Teesflodens flade Bred uden Taarn og til dels overgroet med Vedbend, og paa en Høj ikke langt fra Kirken ses en Bygning, som én Gang tilhørte Familien Wycliffe. Baade Egnens Sagn og Familieoverleveringen have stedse antaget, at Reformationens berømte Forløber stammede fra denne Slægt. Hans Fødested har altsaa været den nordvestlige Del af det ud-

strakte Grevskab York, et bjergfuldt Højland med yderst frugtbare Dale og Affald. Især bliver Tees-Dalen navnlig omkring Spreswell skildret som en Egn af stor Skjønhed, med dels storartede, dels yndige og henrivende Landskaber. Det var denne karakteristiske Egn, som den Mand, med hvem vi her beskæftige os, havde for Øje i sin Barndom og i sine Drengeaar.

Befolkningen i Yorkshire havde bevaret det gammelsachsiske Element renere og mere ublandet, med større Sejghed og Kraft end det sydlige Englands Beboere. Endnu i vor Tid skal der findes Familier, som uafbrudt siden den normanniske Erobring have været i Besiddelse af deres Landejendomme, og Landbefolkningen i Yorkshire, især i de afsides liggende Dale, taler endnu en gammeldags Mundart, ligesom deres hele Væsen har et ældre Tilsnit. De anses i det øvrige England for djærve, ærlige, dygtige Folk.

Man kan af gamle Optegnelser se, at Wiclifs Slægt fordum maa have været vidt forgrenet og talrig. Men det er mærkværdigt, at hans Familie selv efter Reformationens Indførelse stadig har udmærket sig ved særlig Troskab mod den romerske Kirke. Det ser ud, som om denne Slægt havde følt sig stillet blot ved Wiclifs dristige Optræden mod Pavedømmet og nu vilde vise sin Iver saa meget tydeligere. Hvad for øvrigt Stavemaaden af Navnet angaar, da findes dette skrevet paa over tyve forskjellige Maader. Men det er godtgjort, at den oprindelige og simpleste Form er: *Wiclif*, som vi derfor bruge her.

Kilderne, hvoraf vi kunne lære Wiclifs Ungdomshistorie at kjende, ere langtfra saa udførlige, som man kunde ønske, og mange Spørgsmaal maa derfor blive ubesvarede. Man véd saaledes ikke med Bestemthed, naar han er født. I Almindelighed nævnes Aaret 1324, men det er muligt, at hans Fødselsdag maa sættes et Par Aar tidligere. Saa voxede han op blandt den sunde og kraftige Befolkning, som han tilhørte, og dennes historiske Erindringer og Folkesagn prægede sig

tidlig i Drengens modtagelige Sjæl. Sin første Undervisning har han i ethvert Tilfælde faaet af en gejstlig, mulig har Landsbyens Præst selv været hans første Lærer. Og uden Tvivl har den opvakte Dreng tilbragt hele Tiden i Hjemmet, indtil han kom til Oxford. Thi med Undtagelse af Klosterskolerne havde man ikke den Gang nogen Forberedelsesskole til Universitetet, som selv traadte i Stedet for Latinskoler, og vi vide, at mange Drenge under fjorten Aar bleve betragtede som Medlemmer ved Universiteterne, hvor de foreløbig fik en forberedende Undervisning. Da nu Wiclifs Hjem laa langt fra Universitetsbyen Oxford, da Rejsen derhen paa hin Tid baade var tidsspildende, besværlig og farlig, og da hans omhyggelige Forældre vel nødig altfor tidlig vilde opgive at have Tilsyn med deres Barn, er det ikke rimeligt, at Wiclif er kommet til Oxford, førend han var 14—16 Aar gammel.

Paa den Tid var der fem «Kollegier» i Oxford, det vil sige Stiftelser, som oprindelig gik ud paa at skaffe fattige Lærlinge deres Underhold, i det de levede under en Direktions Opsigt, med en fastsat Husorden. I et af disse Kollegier blev Wiclif optaget. Men desuden var der ved Middelalderens samtlige Universiteter de saakaldte «Nationer», hvorved man forstod sluttede Samfund af studerende efter de forskjellige Lande eller Provinser, som de tilhørte. Ved Pariser-Universitetet var der saaledes fire Nationer: den franske, engelske, pikardiske og normanniske. I Oxford var der derimod kun to: den nordlige og den sydlige Nation. Wiclif hørte til den nordlige, hvad der ikke er uden Betydning for hans hele Aandsudvikling, og da han senere traadte selvstændig op og virkede paa andre, forefandt han en sluttet Kreds af ligesindede Mænd.

Hvorledes studerede nu Wiclif? I Middelalderen brugtes som bekjendt udelukkende det latinske Sprog som Organ for Videnskaben, og i Reglen vare baade Filosofer og Theologer ukyndige i græsk, hvorved den videnskabelige Ensidighed højlig blev fremmet. Men Wiclif stod ikke i denne Hen-

seende over sin Tid: det græske Sprog var og blev ham fuldstændig ubekjendt.

Studierne bleve ogsaa den Gang anlagte paa en særegen Maade. I Modsætning til Nutiden, hvor de egentlige Fagstudier ere overvejende, tillagde man i Middelalderen ved Universiteterne den almindelige videnskabelige Dannelse langt højere Værd. Studiet af de syv «frie Kunster» tog lang Tid og skulde ske paa en aldeles bestemt Maade. Først kom *Trivium* ɔ: Grammatik, Dialektik og Rhetorik (med et fælles Navn kaldtes dette Logik), saa kom *Quadrivium* med Arithmetik, Geometri, Astronomi og Musik (dette kaldtes ogsaa Fysik). Der var mange, som udelukkende holdt sig til Dialektiken og agtede alt andet ringe paa Grund af den store Rolle, Disputerekunsten spillede i Middelalderen, og Wiclif hengav sig ogsaa med Iver til dette Studium, som var en nødvendig Betingelse for at vinde videnskabelig Anseelse. Men herover glemte han ikke de mathematiske Videnskaber, for hvilke han havde særligt Anlæg, og som øvede overordentlig Tiltrækning paa ham. Han anvendte endog senere fysiske og kemiske Love og optiske Kjendsgjerninger for at tydeliggjøre sædelige og religiøse Sandheder, og dette skete ikke blot i videnskabelige Afhandlinger, men selv i sine Prædikener brugte han saadanne Exempler.

Imidlertid kunde Naturvidenskaberne ikke fængsle ham udelukkende og for bestandig. Fra de frie Kunster gik han over til Theologien, og det har uden Tvivl fra Begyndelsen været hans Forældres Hensigt, at han skulde blive Præst. Præstestanden var den højeste efter Tidsalderens almindelige Mening og den sikreste Vej til at opnaa de største Værdigheder endog i Staten. Hvad Wiclif selv angik, da drog hans Drift til Kundskab og Tørst efter Sandhed ham med saa meget større Iver til Theologien, som den gjaldt for at være Videnskabernes Dronning, og med Utrættelighed lagde han sig efter alle de forskjellige Fag, som hørte til den Tids theologiske Studium. Der er ganske vist forskjellige Disci-

pliner, som savnes i Middelalderens Theologi, men til Gjengjæld breder Stoffet sig langt i flere Henseender; og Studiet af den vidtløftige kanoniske Ret og Læsningen af Kirkefædrenes og Skolastikernes Skrifter maa ikke undervurderes. Men en Hovedfejl ved Studiet var, at Biblen kun læstes i Oversættelse, som altfor meget bar Oversætterens Præg, og at man var saa afhængig af den kirkelige Overlevering, at der ikke var Tale om en uhildet Fortolkning. Desuden betragtedes det bibelske Studium som noget underordnet, som et forberedende Trin, man skulde ud over.

Der findes ingen Optegnelse om, hvor længe Wiclif studerede, men man forhastede sig ikke i de Tider, og der er vist mindst hengaaet en halv Snes Aar, førend han havde gjennemgaaet de forskjellige Kursus. Hermed forlade vi hans Læreaar og Ungdomstid og gaa over til hans Manddomsaar.

Dog er der atter her et langt Tidsrum paa mere end tyve Aar, i hvilket der kun gives os sparsomme Efterretninger om Wiclif. Han udøver en stille Virksomhed, og Oxford er Hovedskuepladsen herfor. I denne Tid var han fuldtberettiget Medlem (fellow) af et Kollegium, en Stilling, i Følge hvilken man skulde tage Del i Styrelsen af Kollegiet, og som man først tiltraadte efter at have tilbagelagt visse akademiske Stadier og ydet bestemte lærde Arbejder. I Aaret 1361 blev han desuden beskikket til Præst i Fillingham, en lille Landsby i Grevskabet Lincoln. Men derfor forlod Wiclif ikke Universitetet for at hengive sig til Præstegjerningen, og det var heller ikke Meningen med Udnævnelsen. Han vedblev efter den Tids Skik og Brug at være Medlem af Universitetet og havde sit egentlige Ophold i Oxford, medens han enten lod Præsteembedet bestyre af en Medhjælper eller selv tog til Fillingham i Ferierne for personlig at sørge for sin Menighed. Han virkede i de nævnte 20 Aar dels som skolastisk Lærd, dels som Medlem af Universitetsbestyrelsen.

Hvad hans videnskabelige Gjerning angik, saa holdt han i Begyndelsen kun Disputatser og Forelæsninger over filosofiske og især logiske Emner. Men efter at han var blevet Bakkalaureus i Theologien, stod det ham ogsaa frit for at holde Forelæsninger over de bibelske Bøger, og dette var af største Betydning for ham selv, da han derved lærte Skriften ret at kjende og ubevidst blev forberedt til sine sildigere reformatoriske Bestræbelser. Ved Siden heraf vandt han ogsaa Anseelse for den Dygtighed, han viste i rent praktiske Anliggender.

En kort Tid blev han ansat som Overhoved for et nystiftet lille Kollegium, hvis tidligere Bestyrelse havde levet i fortsat Uenighed. Men da der kom en ny Ærkebisp i England, blev Wiclif afsat, og det hjalp ikke, at han appellerede til Paven. Processen trak i Langdrag og endte med, at Wiclifs Afsættelse blev godkjendt.

Endnu ville vi blot lægge Mærke til, at Wiclif i dette Tidsrum ogsaa blev Doktor i Theologien, hvilket var den højeste Grad af akademisk Værdighed, og herved fik han fuld Ret til at holde theologiske Forelæsninger.

III.

I 1365 havde Pave Urban V paa ny forlangt, at Edvard III skulde betale den aarlige Lensafgift paa 1000 Mark, og desuden fordret en Efterbetaling af, hvad der ikke var blevet udredet i de sidste 33 Aar; i saa lang Tid var der nemlig ikke fremkommet nogen Fordring derpaa fra det pavelige Hof. Men for det Tilfælde, at Kongen vægrede sig ved at udrede denne Sum, blev han indstævnet til personlig at fremstille sig for Paven, som var hans Overlensherre. Nu havde imidlertid Kong Edvard, siden han var blevet myndig, af Princip aldrig betalt denne Skat, og da Paven mindede ham derom, handlede han saa klogt som mulig: han forelagde sit Parlament Sagen. Mange Gange havde han maattet

forlange Bevilling til højere Skatter af Parlamentet; desto kjærere var det ham nu at give Landets Repræsentanter Lejlighed til at nægte at udrede denne uvante Afgift. Hvis Parlamentet besluttede sig hertil, var Kronen dækket af Landet. Selve Skattebyrden blev imidlertid ikke gjort til Hovedsynspunktet, men hvad der blev taget Hensyn til, var Landets Ære og Uafhængighed. Den engelske Nationalaand havde ved den franske Krig og de deri vundne Sejre faaet et mægtigt Opsving*), og Folkets politiske Rettigheder og Friheder vare blevne betryggede ved de Ofre, som vare bragte.

Parlamentet traadte sammen i Maj, og Kongen forelagde det strax den pavelige Fordring. Prælaterne bleve selvfølgelig bragte i den vanskeligste Stilling og udbade sig en Dags Betænkningstid for at kunne raadslaa indbyrdes. Men allerede den følgende Dag erklærede de sig enige med de øvrige Medlemmer i, «at Kong Johan uden Land — fra hvis Regeringstid det hele Spørgsmaal skrev sig — havde været fuldstændig uberettiget til at gjøre Land og Folk, uden deres Samtykke, afhængige af Pavens Overherredømme, og at han derved havde forbrudt sig mod sin Kroningsed; dersom Paven vilde gjøre Alvor af sin Trusel mod Kongen, saa vilde den engelske Nation anvende alle sine Kræfter og Hjælpekilder til at beskytte Kronen og dens Værdighed». Dette Svar kunde ikke godt misforstaas, hvorfor Urban V stiltiende gav efter.

I Anledning af denne betydningsfulde Nationalsag optræder ogsaa Wiclif. Han offentliggjorde et Stridsskrift om dette statsretlige Spørgsmaal, i samme Aand som Parlamentets Erklæring, og Grunden var en Slags Udfordring til ham personlig, som kom fra en unævnt theologisk Doktor, der var Medlem af en eller anden Munkeorden.

Naar man har fulgt Wiclifs Livsudvikling, som den er fremstillet ovenfor, kan det ikke andet end overraske at se

*) Her sigtes til den første Afdeling af de hundredaarige fransk-engelske Krige, jfr. Hist. Archiv 1869 I, p. 11—29.

ham paa én Gang træde frem paa det offentlige Livs Scene. Hidtil have vi kun lært ham at kjende som en Videnskabsmand og stille Lærd, og saa viser det sig med ét, at han tager Del i sit Fædrelands Anliggender, ikke saaledes som det kunde ske fra hans snævre Værelse i Kollegiets klosteragtige Bygning, men han optræder indgribende og handlende i en kirkepolitisk Sag. Det er ikke, fordi Wiclif har forandret sig, men det er en hidtil ikke paaagtet Side af hans Væsen, som træder frem. Wiclif var en betydelig og mangesidig Aand, som ikke blot levede sig ind i det, der bevægede hans Folk og Tid, men som ragede frem over sin Tidsalder. Vi maa opfatte alt, hvad han forenede i sig, og baade have Øje for hans Væsens mangfoldige Sider og for dets dybeste Enhed; først da ville vi faa et rigtigt Billede af hans mægtige Personlighed.

Men hvoraf kom det, at hin anonyme Doktor netop kastede Handsken til Wiclif og i lidenskabelig Ophidselse fordrede, at *han* skulde svare paa Modstandernes Bevisgrunde? Sagen er rimeligvis denne, at Wiclif har været Medlem af hint Parlament, idet nemlig fra Slutningen af det 13de Aarhundrede valgte Repræsentanter for det lavere Præsteskab ogsaa kunde faa Adgang til Parlamentet. Da hint højst vigtige Spørgsmaal stod paa Dagsordenen, har han derfor udførlig og eftertrykkelig kunnet udvikle sine Anskuelser, som stemme med den endelige Parlamentsbeslutning, og da denne var en Torn i Øjet paa den unævnte Munk, angreb han særlig Wiclif som medskyldig i Beslutningen. I ethvert Tilfælde har Wiclif taget kraftig og virksom Del i Tidens kirkepolitiske Anliggender og ved sin Fremtræden vist Uegennyttighed og uforfærdet Mod. Han var vist nok, som han selv siger, en lydig Søn af den romerske Kirke og vilde ikke træde denne for nær; men Kronens Ret og Ære og Landets Frihed og Velfærd laa ham stærkt paa Sinde.

Han fik senere Lejlighed til atter at vise dette. I Februar 1372 fik England Besøg af en fransk Agent for den pavelige Stol, Arnold Garnier, som skulde modtage Afgifter

til det apostoliske Hof. Manden rejste med Tjenerskab og sex Heste, blev to og et halvt Aar uafbrudt i England og samlede ikke ubetydelige Summer. Imidlertid fik han kun Regeringens Tilladelse til at indkræve Pengene imod højtidelig at aflægge Ed paa en Forpligtelsesformular, hvorved Kronens og Landets Rettigheder og Interesser fuldstændig bleve sikrede. Men Franskmanden aflagde uden nogen Betænkelighed denne Ed i det kongelige Palads i Westminster.

Imidlertid var der mange fædrelandskjærlige Mænd — og Wiclif hørte med til disse —, hvis Bekymringer ikke dæmpedes herved. Han skrev derfor en Afhandling, som gik ud paa at klare, om ikke Garnier havde aflagt Mened, da han svor paa ikke at gjøre Indgreb i Landets Rettigheder og Interesser; dette kunde jo ikke undgaas, naar han samlede en Mængde Penge i England og bragte dem ud af Landet o. s. v. Men i selve den nærmere Udvikling af dette fremtræder Wiclif som en *kristelig* Patriot, hos hvem vi skimte Spirerne til den kommende kirkelige Reformator. Han fremhæver Landets Velstand og Kampdygtighed, i hvilke Ting man ikke skal tillade, at der gjøres noget Indgreb. Han viser et stærkt konstitutionelt Sindelag og er sig bevidst at udtale det, som Flertallet af Befolkningen føler og tænker. Men endnu betydningsfuldere er Forfatterens ikke blot sædelig-religiøse, men evangeliske Sindelag. Wiclif opstiller den Grundsætning, at Guds Hjælp er usigelig mere værd end Menneskehjælp, og at Efterladenhed i at forsvare den *guddommelige* Ret er en større Synd end Forsømmelse af den Pligt at forsvare en *menneskelig* Ret. Han hævder, at Paven kan synde, derfor behøver ikke alt, hvad Paven bestemmer, at være rigtigt og have Lovskraft, men han mener, at Paven fortrinsvis skal være Kristi Efterfølger i sædelige Dyder, navnlig i Ydmyghed, Kjærlighed til Næsten og Taalmodighed. Desuden antyder han, at Præstedømmet er i Forfald, og tillige at den hellige Skrift skal være Regel og Rettesnor for

den Kristne. Vi maa anerkjende, at der allerede her findes Antydninger af hans senere Reformbestræbelser.

Kort efter Affattelsen af dette Skrift naar Wiclif Højdepunktet af sin kirkepolitiske Indflydelse. Parlamentet klagede nemlig paa ny (1373) højt og lydelig over Pavens fortsatte Overgreb. Kongen svarede, at han havde givet sine Udsendinge, som den Gang stode i Fredsunderhandlinger med Frankrig, Befaling til med det samme at forhandle med Kurien. Men Udfaldet blev, at Paven gav nogle Forsikringer, som udtalte almindelig Velvilje og lovede Imødekommen, men heller ikke mere. Næste Aar var der Fredskonferens i Brygge i Flandern, og her skulde paa ny Forholdet til Paven drøftes. Til at underhandle med de pavelige Afsendinge om de svævende kirkeretslige Spørgsmaal valgte den engelske Konge, foruden flere andre, ogsaa Johan Wiclif. Han skulde være med til at sikre den hellige Kirkes Ære og opretholde Kronens og Landets Rettigheder. Det var en stor Hæder, som blev Wiclif til Del, og man ser, hvor stor Tillid baade Regeringen og Landet havde til hans Indsigt og Sindelag, hans Mod og Handlekraft. Dagen efter, at den kongelige Fuldmagt var udstedt, den 27de Juli 1374, indskibede Wiclif sig i London for at sejle til Flandern. Det var første Gang, han skulde gjæste et fremmed Land.

Brygge var i hin Tid en stor By paa 200,000 Indbyggere, med betydelig Industri, udbredt Handel, Velstand og Frihed blandt Borgerne. En anselig Kongres var nu samlet indenfor Byens Mure; der var højt stillede Mænd, som tilmed vare betydelige i kirkelig eller politisk Henseende; flere Nationaliteter vare repræsenterede: Italienere, Spaniere og Franskmænd, og med mange af disse skulde Wiclif forhandle og pleje Omgang. Det kunde ikke være andet, end at hans Syn maatte udvides og hans Erfaringer beriges i mange Henseender, saa at Opholdet her fik en lignende Betydning for ham, som Besøget i Rom 1510 fik for Luther. Desuden kom han her i nøjere Forhold til sin Landsmand, Hertugen

af Lancaster, som plejede at kaldes Johan af Gent. Denne Prins havde allerede da stor Indflydelse paa Regeringen, og det kom til at spille en Rolle i Wiclifs senere Liv, at han havde vundet hans Gunst.

Kongressen sluttedes imidlertid uden noget Resultat, og skjønt Paven tilsyneladende gjorde nogle Indrømmelser, trak England i Virkeligheden det korteste Straa. Naturligvis forstummede Klagerne ikke, men lød højere og dristigere end nogensinde, da Parlamentet traadte sammen ved Foraarstid 1376. Landets Repræsentanter antoge sig atter Sagen til saa stor Glæde for Folket, at dette Parlament længe blev mindet under Navn af «det gode Parlament». Der er den største Sandsynlighed for, at Wiclif ogsaa nu havde Sæde i Forsamlingen og har havt stærk Indflydelse paa det Skrift, som blev forelagt Kongen, hvori man gjenfinder mange af hans Yndlingstanker. Klageskriftet gik ud paa at vise, hvor trykkende og fordærvelig den romerske Stols Indgreb virkede paa Landet. Pavens Anmasselser vare Skyld i, at England blev fattigt. Uhyre Pengesummer førtes ud af Riget, medens Herrerne i det ryggesløse Avignon for Guld gave mange jammerlige, uvidende og uværdige Personer rige Præbender. Disse Udlændinge, som aldrig havde set deres Sognebørn eller i fjerneste Maade bekymrede sig om dem, bragte Gudstjenesten i Foragt og tilføjede Kirken ubodelig Skade. Og dog havde Gud betroet sin Hjord til den hellige Fader, Paven, for at han skulde vogte den, ikke for at han skulde klippe den. Blev et Bispedømme af en eller anden Grund ledigt, greb Paven strax Lejligheden til at forflytte fire-fem Biskopper, blot for at komme i Besiddelse af deres første Embedsaars Indtægt. Og de pavelige Skatteopkrævere, som sendtes ind i Landet, vare Fjender af Kongen og spejdede efter alle Slags Hemmeligheder, som kunde blive til Skade for Riget. En saadan Indkræver levede højt i London, holdt Skrivere og Tjenere og kunde aarlig sende 20,000 Mark ud af Landet til Paven. Alt dette skulde man se paa, og det

skete naturligvis af lutter Kjærlighed til Kongeriget og til de engelske Penge!

Saaledes lød i Korthed Besværingerne, hvorigjennem vi mene tydelig at spore Wiclifs Aand. Men Kongen svarede blot, at han allerede havde truffet Foranstaltninger til at afhjælpe Klagerne ad Lovgivningens Vej, at han førte Forhandlinger med Paven og vilde fortsætte disse fra Tid til anden, indtil Sagen var bragt i Orden.

IV.

Just paa den Tid, da Wiclif stod højt anset og med stor Indflydelse i sit Hjem, brød der et Uvejr løs imod ham. Han var bleven udnævnt til Præst i Lutterworth, hvilket var et Tegn paa hans Konges Naade; men i Løbet af Aaret 1377 blev han to Gange indstævnet for gejstlige Dommere. Dette stod rimeligvis i Forbindelse med hin Tids Partistridigheder. Prælaterne vare nemlig forbitrede paa Hertugen af Lancaster, som af al Magt arbejdede paa at berøve dem deres politiske Indflydelse. Ham selv kunde de for Øjeblikket ikke komme til Livs paa den politiske Arena, men med desto større Begjærlighed grebe de Lejligheden til middelbart at ydmyge Hertugen paa det kirkelige Omraade gjennem en Theolog, som stod ham nær.

I Februar blev da Wiclif opfordret til at møde for det gejstlige Parlament, men da Opfordringen maatte antages at udspringe mere af politiske end af kirkelige Bevæggrunde, ansaa Hertugen det for sin Pligt at tage Wiclif under sin mægtige Beskyttelse. Han besluttede sig til i egen Person at ledsage ham til Prælaternes Forsamling. Torsdag den 19de Februar 1377 samledes Kirkens øverste Mænd og deres underordnede i Paulskirken i Londen. Men nu optraadte Hertugen af Lancaster som Wiclifs Ledsager tillige med den daværende Stor-Marskalk, Lord Henry Percy, samt andre Venner af den indstævnte og et bevæbnet Følge. Fire videnskabelig dannede Tigger-

munke fulgte med for i paakommende Tilfælde at staa Wiclif bi med deres Lærdom. Marskalken gik foran for at bane Vej for Hertugen og Wiclif gjennem Menneskemassen. Men det var vanskeligt nok og skete ikke uden en Del Forstyrrelse. Endelig trængte man sig frem til det Kapel, hvor Hertuger og Baroner havde taget Plads ved Siden af Erkebiskoppen og andre Bisper. Her stod da Wiclif for sine Dommere. Hans magre Skikkelse var indhyllet i en lang, let, sort Kappe med et Bælte om Livet; hans stærkt skjæggede Hoved havde skarpe, dristige Træk, hans Blik var gjennemtrængende og klart, de fast sammenpressede Læber vidnede om Bestemthed; hans hele Fremtræden var fuld af dyb Alvor, anselig og karakteristisk.

Rigsmarskalken vendte sig til Wiclif og opfordrede ham til at sætte sig; da der var mange Spørgsmaal, som han skulde svare paa, kunde han behøve at hvile sig. Biskoppen af London blev yderlig forbitret og svarede, at det var hverken tilladeligt eller sømmeligt, at den anklagede satte sig ned, saa længe Forhøret varede; han skulde staa. I denne Anledning udspandt der sig den heftigste Ordstrid, som var i den Grad spækket med gjensidige Fornærmelser, at den tilstedeværende Mængde oprørtes. Nu begyndte Hertugen at angribe Biskoppen med Hidsighed; denne blev ham ikke Svar skyldig, hvorpaa Hertugen gik over til Trusler: han skulde nok tugte ikke blot Biskoppen, men alle Englands Prælater for deres Overmod. Bispen svarede, at han stolede ikke paa Mennesker, men paa Gud og var ikke bange for at tale Sandhed. Herpaa hviskede Hertugen til den, der stod ham nærmest, at hellere end at lade sig noget byde af Biskoppen vilde han slæbe ham ved Haaret ud af Kirken. Nogle londonske Borgere hørte, hvad der blev hvisket; de kom i den største Bevægelse herover og raabte, at de vilde ikke taale, at deres Biskop blev behandlet med en saa stor Foragt; de vilde hellere sætte Livet til end finde sig i, at han blev trukket ved Haaret.

Da Forhandlingen udartede til ørkesløs Kiv og Larm, førend den var ret begyndt, blev Forsamlingen opløst endnu før Kl. 9 om Formiddagen, og Wiclif var ikke en eneste Gang kommet til Orde. Borgerne bleve endnu mere opbragte, da det samme Dag kom paa Tale i Parlamentet, at det var bedst at beskikke en kongelig Kommissær i City, hvorved der blev gjort Indgreb i deres borgerlige Selvstyrelse.

Den følgende Dag holdt Borgerne Raadslagning om, hvad de skulde gjøre. Og da de just fik at vide, at Lord Percy holdt en Borger fangen i sin Bolig, løb de efter Vaaben, stormede Marskalkens Hus, befriede den fangne og søgte overalt efter Lord Percy selv. Da han ikke var til at finde, løb de hen til det Sted, hvor Hertugen af Lancaster boede, og hvor de ventede at finde begge Venner. Men de traf ikke nogen af dem, hvorfor de dels lode deres Raseri gaa ud over en Præst, som de mødte undervejs og saarede dødelig, dels over Hertugens Vaaben, som de reve ned fra Paladset og ophængte omvendt paa en af Byens offentlige Pladser til Tegn paa, at han var en Forræder. De havde desuden den største Lyst til at ødelægge Hertugens Palads, hvilket dog blev forhindret, og der kom et Forlig i Stand, hvorved der blev gjort Indrømmelser fra begge Sider. Blandt andet blev der for Stadens Regning kjøbt en uhyre Voxkjerte, hvorpaa det hertugelige Vaaben blev hængt, for at bæres i Procession hen til St. Paulskirken. Der blev saa Kjerten tændt foran Jomfru Marias Billede.

Det synes, som om disse Begivenheder ikke have havt nogen nærmere Følge for Wiclif, skjønt det maa have været pinligt for ham mod sin Vilje at give Anledning til saadanne Demonstrationer, som tilmed begyndte paa et helligt Sted; men man kan ikke gjøre ham ansvarlig for, at baade hans Modstandere og Velyndere benyttede sig af hans Person til at fremme deres Planer. Han havde aabenbart selv helst ønsket at have faaet Lov til offentlig at forsvare sig mod de Beskyldninger, der vare rejste imod ham.

Hans Fjender lode det ikke blive ved denne første Indstævning. De vilde ham til Livs og henvendte sig derfor til Paven for sikkert og grundig at ramme ham. Man havde samlet et Antal Sætninger, som Wiclif havde udtalt offentlig, dels i Forelæsninger ved Universitetet, dels i sine Skrifter, og som man ansaa for at være farlige for Kirke og Stat. Nu gjaldt det om at lægge Traadene til rette og flette dem saaledes sammen, at de dannede et Net, hvori man kunde fange og fastholde Vildtet, og Opgaven syntes at være løst med Snildhed, idet der udgik ikke mindre end fem pavelige Buller paa én Gang, som alle toge Sigte paa et og samme Punkt.

Bullerne henvendte sig til mange forskjellige — f. Ex. Erkebispen af Canterbury, Biskoppen af London, selve Kongen og Kansleren ved Universitetet i Oxford — for at drage saa mange som mulig ind med i Sagen og mistænkeliggjøre Wiclif for dem. Bullen til Prælaterne gav dem Fuldmagt til at erholde Oplysning om, hvor vidt de i et Bilag anførte Sætninger vare af Wiclif, og i saa Tilfælde at sikre sig hans Person, indtil de fik nærmere Ordre fra Paven. De 19 Sætninger, som vare Skyld i, at han anklagedes, angik dels Ejendomsretten i Almindelighed, dels Kirkegodserne, i det han mente, at, naar Kirkens Mænd gjorde sig skyldige i Misbrug, kunde Konger og verdslige Herrer gribe forebyggende ind; endelig angik de Misbrug af Kirketugten, som af og til fandt Sted for at sikre Kirken visse Indtægter.

Bullerne bleve undertegnede i Rom i Maj 1377, men de bleve først offentliggjorte mod Slutningen af Aaret. Der var nemlig mange Ting, som satte Sindene i Bevægelse, og derfor mente Pavens Mellemmænd, at det var rigtigst at vente. Kong Edvard III var opgivet af Lægerne og døde den 21de Juni. Saa kom Tronskiftet, den næppe elleveaarige Tronarving holdt sit Indtog i London og kronedes højtidelig som Richard II. I Avgust gjorde Franskmændene Indfald i den sydlige Del af Landet, og mod Nord var der truende Bevæ-

gelser blandt Skotterne. I Oktober traadte Parlamentet sammen, og der var en overvejende Stemning imod Rom. Alt dette bidrog sit til, at Angrebet paa Wiclif blev udsat noget; men til sidst kom det, og Wiclif blev atter stævnet til at møde for sine Dommere i Kapellet, som hørte til det erkebiskoppelige Palads og laa paa Themsens højre Bred.

Denne Gang havde Hertugen af Lancaster ikke Indflydelse nok til at kunne optræde som hans Beskytter; men det behøvedes heller ikke, Wiclif havde Mod til ene at træde i Skranken for sin Sag. Han havde til Forsvar for sine Sætninger udarbejdet et skriftligt Indlæg, som skulde tilstilles Paven; men heller ikke denne Gang gik Forhandlingen af i fuldkommen Ro. Johanna, Prinsesse af Wales, som var Enke og Moder til den mindreaarige Konge, sendte en af sine tjenstgjørende Riddere hen til Forsamlingen for i hendes Navn at forlange, at der ikke maatte fældes nogen endelig Dom over den anklagede. Tillige trængte londonske Borgere ind i Kapellet og toge larmende og truende Parti for den Mand, der var en saa afholdt og anset Fædrelandsven. Den gejstlige Ret kunde ikke modstaa dette dobbelte Tryk fra oven og fra neden, og for dog at redde Skinnet forbød man Wiclif for Fremtiden at anvende de omtvistede Sætninger i Forelæsninger og Prædikener, da de kunde vække Forargelse hos Lægfolk (altsaa ikke fordi de i sig selv vare falske). At Roms ivrige Tilhængere vare i Bund og Grund misfornøjede med dette tarvelige Udfald af Sagen, er klart. Men Wiclif selv var gaaet uskadt ud af Kampen og havde faaet mange Beviser paa, at han var anerkjendt af høje og lave, og at hans Bestræbelser fandt Gjenklang i mange Hjerter.

Snart udviklede Forholdene i den vesterlandske Kirke sig saaledes, at en alvorlig og frimodig Aand maatte opflammes endnu mere til af al Magt at arbejde paa en Reform. Pave Gregor XI døde 1378, og faa Maaneder efter begyndte den store og langvarige Kirkespaltning, som havde den største Indflydelse paa Wiclifs indre og ydre Stilling. Den romerske

Kirkes sædelige Anseelse — for saa vidt den endnu havde nogen — blev fuldstændig rokket, dens Kraft blev lammet, og den Tanke maatte blive dobbelt stærk, at Kirkenøden maatte afhjælpes. Fra nu af blev Wiclif egentlig først udelukkende *kirkelig* Reformator.

V.

Hvad var det da, som bidrog til, at Wiclif atter og atter erklærede, at det var uundgaaelig nødvendigt, at der kom en Reformation? Og hvilke Midler brugte han for at fremskynde denne? Ja, Svaret paa det første Spørgsmaal, kan gives i Korthed: Kirken var ikke, hvad den skulde være. Den var ikke mere i Overensstemmelse med Guds Ord, der var ikke den fjerneste Lighed med den oprindelige apostoliske Kirke. Det ligger i Sagens Natur, at vi ikke her kunne give en vidtløftig theologisk Udvikling af Wiclifs Lære og dens Afvigelser fra den romersk-katholske. Vi maa holde os til den mere praktiske Side af Sagen, som kan gjøre Regning paa almindelig Interesse.

Hvad han da først og fremmest dadlede, var den hele udvortes Gudstjeneste, der havde et afgjort sanseligt Præg. Han saa, hvordan Billederne i Kirkerne bleve gjorte til Gjenstand for Tilbedelse, hvordan de betragtedes som levende Væsner, og hvordan man tilskrev dem undergjørende Magt. Folket gik op i at se paa den kirkelige Pragt, høre Klokkerne ringe og Orgelerne spille — men glemte at dyrke Gud i Aand og Sandhed. Man søgte overhovedet hellere til Helgener end til Gud selv; Antallet paa Helgenfester voxede utrolig, «og dog», siger Wiclif, »kan ingen Kristen tro paa, at det er nødvendigt til Frelse at antage om denne eller hin, som Kirken kalder hellig, at han netop derfor ogsaa er hellig». Om den Relikvidyrkelse, der knytter sig til hele Helgenuvæsnet, siger han: «Det vilde være til Ære for de hellige og tjene til Kirkens Gavn, naar de Kostbarheder, hvormed

Gravene taabelig smykkes, uddeltes til de fattige. Imidlertid véd jeg, at den, der skarpt og udførlig vilde oplyse om denne Vildfarelse, vilde blive anset for en aabenbar Kjætter af dem, der tilbede Tegn, og af havesyge Mennesker, som drage Fordel af saadanne Grave». Han fremhæver ogsaa, at det kristne Folk gjorde bedre i at blive hjemme og der opfylde Guds Bud end at foretage Valfarter til «de helliges Dørtærskler» og bringe Offergaver.

Wiclifs Dom over Kristenhedens sædelig-religiøse Tilstand falder temmelig ugunstig ud. Afguderi og Tilbedelse af Skabningen har taget Overhaand, Tallet paa Navnekristne er saare stort. Man bukker og bøjer sig for denne Verdens Rigmænd, ikke fordi de have noget sædeligt Værd eller nogen aandelig Berettigelse, men fordi man haaber derved at faa verdslig Ære eller timelig Fordel til Løn. Menneskene elske i deres Vantro det synlige og timelige langt mere end det usynlige, og de have langt større Glæde af Bygninger, Klæder, Prydelser og andre kunstig forarbejdede Ting end af det, der ikke er skabt. Derfor er Menneskeheden i Færd med at synke dybt. Mænd af Folket ere onde, de verdslige foresatte ere værre, men de kirkelige Tilsynsmænd ere værst. Det stod aldeles klart for Wiclif, at Kirken truedes langt mere af indre end af ydre Fjender, fordi Præsteskabet var en Slave af Gjerrigheden og Fjende af Kristi Kors og Evangelium.

Nu er som bekjendt det første Grundlag for den romersk-katholske Forfatning en Inddeling af Kirken i to Stænder: Præsteskabet og Lægmændene, de, som føre Ordet, og de, som høre Ordet, de, som byde, og de, som lyde. Denne *Stands-* eller *Kaste*forskjel har Reformationen hævet ved at anerkjende de troendes almindelige Præstedømme; men allerede Wiclif er langt fra at miskjende den personlige Ansvarlighed og Menighedsmedlemmernes Samvittighedsfrihed. Han fordrer, at enhver Kristen skal naa til Sandhedens Erkjendelse, og hvis Præsterne fare vild i Lære og Liv, kan Lægfolket blive Sandheden tro. Der var ogsaa Vildfarelser nok blandt Præ-

sterne. Mange forsømte deres første Embedspligt, at prædike Guds Ord, eller prædikede kun for Vindings Skyld; deres Digten og Tragten gik ud paa det jordiske; Herretjeneste gik forud for Gudstjeneste; deres Maal var at samle Penge og faa Tiden til at gaa hen med Jagter, Gilder og Selskabelighed. Naturligvis fælder Wiclif ikke den samme Dom over alle Præster. Han var selv en samvittighedsfuld Sjælesørger og kjendte sikkert mange trofaste Embedsbrødre trindt om i Landet; men der var andre, som kun af Navn vare Hyrder; de varetoge enten deres Embede for verdslig Ros og Vindings Skyld eller forsømte det uden dog at gjøre nogen Skade, eller ogsaa røvede de aabenlyst alt, hvad de fattige ejede, og fremskyndede paa mange Maader til Synd. Det Løfte, som de havde aflagt om at leve i ugift Stand, fremkaldte ogsaa de skjændigste Udsvævelser.

Som Wiclif havde Øje for Præsteskabets Synder, havde han det ogsaa for Pavedømmets dybe Fald. Han kunde ikke finde noget mere betegnende Navn derfor end at kalde det: antikristeligt Væsen. Han ivrede imod, at Landskirkerne systematisk udsugedes, han dadlede den pavelige Styrelses hoffærdige Stolthed og verdslige Karakter og Fordringen om et præsteligt Verdensherredømme, som tilmed stod i Forbindelse med Anmasselsen af guddommelige Egenskaber og Rettigheder. Pavens Fordring paa omfattende Fuldmagt, saa at han kunde sige: «Vi vil det, saa skal det være!», var gudsbespottelig. Og naar man saa, hvordan Sindelag, Liv og Lære hos Kirkens Overhoved stod i Strid med Kristus, saa passede Navnet Antikrist paa ham. Derfor angreb ogsaa Wiclif Tiggermunkene, som vare Pavens trofaste Svende og villige Redskaber, skjønt han tillige haabede, at en lille Flok af disse Mænd kunde oplyses af Gud og bidrage med til, at Kirken paa ny blev opbygget.

Det er derfor intet Under, at Wiclifs Sjæl var fuld af Længsel og Higen efter, at der skulde ske en Kirkeforbedring, hvori Gud kunde have Velbehag. Han sætter sin hele Kraft

ind paa denne Sag og er fast besluttet paa at lide Forfølgelse og Martyrdød, om det saa skal være. Og baade paa Grund af sin Længsel og sin Virksomhed bliver Wiclif en af Reformationens Forløbere.

Men det er ikke nok for en reformatorisk anlagt Aand at have Blik for Tidsalderens Fejl. Det gjælder ikke blot om at pege paa Anstødsstenene, men om at hjælpe med til at løfte og fjerne dem. Derfor bekæmpede Wiclif ikke blot de onde Tilstande, som han klart saa, i videnskabelige Foredrag paa Kathedret i Oxford, heller ikke blot i lærde Værker og smaa Flyveskrifter, men han benyttede sig ogsaa af *Prædikenen* som et Middel til at plante sundt kristeligt Liv og saaledes efter Evne at tjene Kirken og sit Folk. Det er karakteristisk for hans hele Færd, at han i denne højst vigtige Sag begyndte med at gjøre sin Pligt i sit personlige Kald og saa først virkede ind paa videre Kredse.

Fremfor alt fremhæver Wiclif den Sandhed, at det at *prædike Guds Ord* er en Gjerning, som særlig tjener til Kirkens Opbyggelse, fordi Guds Ord er en Sæd. Men jo mere storartet og ophøjet Prædikenens Opgave og Virkekraft stod for Wiclifs Sjæl, desto klarere maatte han kunne se de Fejl, som Prædikanterne paa hans Tid begik. Først og fremmest dadler han den Uskik, at Guds Ord ikke blev prædiket, men erstattedes ved, at man foredrog Historier, Sagn eller Digte, som vare fuldstændig fremmede for Biblen. Meningen er ikke, at der prædikedes uden nogen Bibeltext til Grundlag, skjønt man ogsaa har Exempel paa, at en Erkebisp af Canterbury en Gang brugte en gammel fransk Dansevise som Text, hvor han udtydede »den skjønne Alice« og alt, hvad der blev sagt om hende, om den hellige Jomfru. Men Meningen er, at selv om Præsterne for en Forms Skyld tog en Text af Biblen til Udgangspunkt, blev dog Hovedindholdet af Prædikenen ikke øst af den hellige Skrift, men af andre Kilder. Man benyttede Verdens- og Naturhistorien, Kirkens Legendeskat, Middelalderens brogede Sagnverden, ja selv de hedenske Gude-

sagn. Naar en Præst paa en Festdag for en eller anden Helgen fortalte hans Undergjerninger efter Legenden, da gjorde dette dog Fordring paa at gjælde for at være et Stykke hellig Historie. Men man brugte som sagt alle mulige Ting om end ikke til Opbyggelse, saa dog til Underholdning for Tilhørerne, og Trangen til at underholdes voxede i samme Forhold, som man undlod at give Sjælene Guds Ords sunde Næring. Netop de Mænd, som i det 14de Aarhundrede særlig uddannede sig til Folkeprædikanter, fornemlig Dominikaner- og Franciskanermunkene, hyldede Tidens fordærvede Smag og krydrede deres Foredrag med Historier og Narrestreger. Naar Mængden blot fandt en øjeblikkelig Morskab i at høre en saadan Tiggermunk og var parat til ofre sine Penge, var Maalet naaet, og «Skillingsprædikanten» kunde rejse fornøjet videre.

Wiclifs Hovedanke gik altsaa ud paa, at det var uvedkommende Ting, som bleve prædikede, og ikke Guds Ord. Men hans anden Indvending var, at, selv om man forkyndte Guds Ord, skete det ikke paa den rette Maade. Dels bleve de bibelske Tanker udstykkede i de mindste og fineste Enkeltheder med uendelige logiske Distinktioner, Definitioner, Divisioner og Subdivisioner. Dels anvendtes al Slags Talekunster, ogsaa Rim, saa at Skriftordet traadte helt i Baggrunden, og Prædikantens eget Ord udelukkende lagde Beslag paa Opmærksomheden. Det var ikke andet end Forfængelighed, enhver søgte sit eget, vilde prædike sig selv og ikke Jesus Kristus. Heraf kom den aandelige Død i Folket og den Magt, som det onde havde over Verden.

Derfor fordrer Wiclif, at det, der prædikes, skal være Guds Ord, det er det uundværlige, styrkende Brød. Og det skal fremføres i en jævn, enfoldig Form, hvorved selvfølgelig Skarpheden ikke er udelukket, naar den blot udspringer af Kjærlighed. Han søgte selv at efterkomme disse Fordringer, i det han tillige varetog sin øvrige Præstegjerning med samvittighedsfuld Troskab. Men han vilde ikke nøjes her-

med, han vilde fremme Evangeliets rette Prædiken overalt, og dette skulde ske ved Hjælp af *Rejsepræster*.

Vi kunne tænke os, at Oxford har været Vuggen for denne Institution. Medens han prædikede her, sluttede mange unge Mænd sig til ham, og derved dannedes en Planteskole for Prædikanter. Disse unge Mænd, som delte hans Anskuelser, udsendte han som frivillige Rejsepræster, og da deres Ord fandt Indgang og deres Optræden Tilslutning, kom der stedste flere og flere til. I Begyndelsen udsendtes kun Præster, men senere kom der ogsaa Lægprædikanter til. Disse Mænd gik i lange røde Kapper af grovt Uldtøj, barfodede og med Stav i Haand for at tilkjendegive, at de vare Pilgrimme, og at deres Rejse var en Slags Valfart; det grove Uldtøj, hvoraf deres Dragt bestod, var et Tegn paa Fattigdom og Arbejde. Saaledes gik de fra Landsby til Landsby, fra Stad til Stad, fra det ene Grevskab til det andet uden Ro og Hvile og prædikede, lærte, formanede, hvor som helst der fandtes villige Tilhørere, snart i en Kirke eller et Kapel — hvad der kunde ske saa meget lettere, naar et saadant stod aabent for dem, der vilde bede eller holde stille Andagt — snart paa Kirkegaarden, naar man fandt selve Kirken lukket, snart paa et Torv eller paa Gaden. De førte et eftertrykkeligt og indtrængende Sprog, baade naar de direkte arbejdede paa Opvækkelse og sædelig Fornyelse, stillede Evigheden og dens Fordring frem for Sjælen og formanede til kristelig Broderkjærlighed, Fredsommelighed og Mildhed, og naar de skildrede de herskende Synder, foreholdt enhver Stand dens Fejl og Laster og især brændemærkede Gejstlighedens Hykleri, Nydelsessyge, Gjerrighed og Herskelyst.

Præsteskabet blev naturligvis i højeste Grad opbragt, naar de ramtes af deres Tales skarpe Eg; de sagde, at Rejsepræsterne ikke forstode andet end at udskjælde Prælaterne, naturligvis bag deres Ryg, at de undergravede Kirkens hele Bestaaen og vare Slanger, som udspyede dødelig Gift. Wiclif forsvarede i et Flyveskrift sine Tilhængere mod disse Be-

skyldninger. «Den almægtige Gud har befalet sine Profeter at raabe højt og uden Skaansel at forkynde Folket dets svare Synder. Derfor ere tro Mænd ved Guds Befaling forpligtede til at raabe saa højt som mulig imod Prælaternes Synder, fordi disse i og for sig ere de største og gjøre Folket mest Skade». Saaledes forsvarede han sine Venner skriftlig; men desuden kom der forskjellige Arbejder fra hans Haand, som skulde bidrage til at vejlede de unge Mænd og hjælpe dem under deres Gjerning.

Men den Grundsætning, at Prædikenen frem for alt maatte bygges paa Guds Ord, førte ogsaa Wiclif til at oversætte Biblen. Han holdt aldrig af at blive staaende paa Halvvejen, og havde han én Gang erkjendt, at en Sag var rigtig, saa vilde han fuldt og helt gjennemføre den paa alle Punkter. Derfor vilde han ikke nøjes med, at Guds Ord blev prædiket for Folket; den hellige Skrift skulde blive alles Ejendom, den skulde oversættes i Modersmaalet og udbredes blandt Folket.

Nogle spredte Forsøg paa at oversætte enkelte bibelske Bøger, i det mindste udtogsvis, vare vel tidligere gjorte, dog ikke nærmest med Folket, men med Præsterne for Øje. Men det er Wiclifs Fortjeneste først at have fattet Tanken om en fuldstændig Oversættelse og ved sit eget Arbejde og andres Hjælp at have virkeliggjort sin Plan. Under de Tiders Forhold var det et voveligt Foretagende, og han omtaler derfor kun meget sjeldent, hvad han har for; men Arbejdet skrider fremad. Da Wiclif ikke kunde græsk, maatte han gjengive alt efter den latinske Oversættelse (Vulgata). Han begyndte — ligesom Luther — med det nye Testamente, medens en Ven og Medarbejder, Nikolaus Hereford, arbejdede paa det gamle Testamente, og der blev føjet korte, indledende Forklaringer til hver enkelt Bog. Da Oversættelsen var færdig, maatte der tilvejebringes Afskrifter, baade af hele Biblen, de enkelte Bøger og de Stykker, som særlig angik Gudstjenesten. Og da saa det hele forelaa og blev taget i

Brug, viste det sig snart, at der var mange Fejl at rette, saa at Oversættelsen nøje maatte eftergaas paa ny. Tilskyndelsen til, at dette kunde ske, er uden Tvivl udgaaet fra Wiclif, der maaske ogsaa selv har lagt Haand paa Værket. Dog blev Gjennemsynet ikke tilendebragt før nogle Aar efter hans Død. Men hvad der end kan indvendes mod den første Oversættelse: saa meget staar fast, at det er Wiclif, som først fattede den paa hin Tid fuldkommen nye og store Tanke at oversætte *hele Biblen* og at oversætte den for *Folket*.

VI.

I Marts 1378 døde Pave Gregor XI i Rom, 14 Maaneder efter at han havde holdt sit højtidelige Indtog, og et Par Uger senere valgtes en ny Pave, Urban VI. Det sædelige Alvor, hvormed han strax optraadte, gjorde et gunstigt Indtryk paa Wiclif, der hengav sig til det glade Haab, at han energisk vilde fremme den Kirkereformation, som var saa nødvendig. Dog Glæden varede kun kort, fordi Pavens velmente, men hensynsløse Iver og stolte Væsen stødte mange bort. De franske Kardinaler forsamledes derfor i Anagni og erklærede hans Valg for ugyldig, og da Urban VI selvfølgelig intet Hensyn tog hertil, valgte de en Modpave, Klemens VII. Begge Partier havde søgt at vinde England, som imidlertid holdt paa Urban VI. Men man begyndte snart at mærke Virkningerne af denne forargelige Spaltning, hvorved Troen paa Kirkens Enhed og Pavens Hellighed blev undergravet, fordi man saa Kristi Statholdere stride paa den hadefuldeste Maade om Magt og Ære og Herredømme. De brugte alle Slags Vaaben og Midler imod hinanden, og i det de hver især erklærede deres Modstander for en falsk Pave, udelukkede de ham af Kirken, lyste hans Tilhængere i Ban, opfordrede til at dræbe dem, der hørte til det modsatte Parti, og gave derved Anledning til Borgerkrig.

At en Mand med Wiclifs hele Sindelag, Iver for Guds Ære og Kirkens Vel blev dybt greben ved at være Vidne til saadanne Optrin, behøver næppe at siges. Han holdt i Begyndelsen paa Urban VI, men udtalte uforbeholdent, at, naar han afveg fra den rette Vej, var hans Valg ugyldigt, og det vilde gavne Kirken meget at blive befriet for begge Paver. Men efterhaanden som Spaltningen antog en uhyggeligere Karakter, optraadte Wiclif dristigere og kraftigere; han fremskyndede netop paa denne Tid Bibeloversættelsen og ivrede for at uddanne og udsende de evangeliske Rejsepræster.

Ligesom vi imidlertid tidligere have set, at Wiclif blev gjort til Gjenstand for Angreb, saaledes gik det ogsaa nu. Han havde i længere Tid beskæftiget sig med Læren om Nadveren og var kommet til den Overbevisning, at den katholske Forvandlingslære var ubibelsk, ubegrundet og vildfarende. Han udtalte sin Mening uforbeholdent baade fra Prædikestolen og paa Universitetet og affattede tolv Sætninger, som han paatog sig at forsvare. De vakte uhyre Opsigt i Oxford, hvor man paastod, at den rettroende Lære blev angrebet og Folkets Andagt forringet. Et Antal Doktorer enedes derfor om at erklære Hovedindholdet af disse Sætninger for at være kjættersk, og man forbød, at de offentlig maatte fremsættes og forsvares, i det man truede med Afskedigelse, det store Ban og Fængselsstraf. Da Universitetstjenerne traadte ind i en af Læsesalene i det smukke Augustinerkloster i Oxford for at oplæse dette Mandat, stod Wiclif just paa Kathedret og talte over Nadveren. Han blev overrasket og grebet ved at høre, at hans Lære fordømtes, men erklærede strax, at ingen var i Stand til at rokke hans Overbevisning, og skjønt han ikke mere mundtlig turde foredrage sin Lære, blev han dog ved med at forsvare den i sine talrige Skrifter.

Det følgende Aar skred Kirkestyrelsen ind mod Wiclif, i det man tog Anledning af den store engelske Bondeopstand og beskyldte Wiclif for at være den egentlige Ophavsmand dertil. Sagen var denne, at den livegne Bondestand længtes efter mere

Frihed og var trykket af Skattebyrden. Da en ny Skat nu blev paalagt og indkrævet med oprørende Hensynsløshed, brød Misfornøjelsen, som længe havde ulmet, ud i lys Lue. De oprørske Hobe forenede sig og rykkede med en Styrke af 100,000 Mand mod London, medens Bevægelsen greb om sig i Grevskaberne. Herrernes Ejendomme ødelagdes overalt, alle Dommere og Retslærde, som man kunde faa fat paa, bleve dræbte. Enhver blev opfordret til at slutte sig til Bønderne og hævde Friheden, ɔ: omstyrte alle bestaaende Love, som værnede om de besiddende Klassers Rettigheder. Alle Papirer og Gjældsbreve bleve opsøgte og tilintetgjorte, for at Lighed og Frihed kunde fremmes. Værst gik det til den 13de Juni, da Bondehæren, som havde faaet Forstærkning af Londons Pøbel, stak Ild paa Hertugen af Lancasters pragtfulde Slot, knuste og ødelagde alle Kostbarheder, som fandtes deri, og dræbte Prinsen in effigie, i det man hængte en af hans kostbare Kapper op paa en Lanse og skød til Maals efter den med Pile. Den næste Dag fangede man Erkebiskoppen af Canterbury og nogle andre højtstaaende Mænd og halshuggede dem; men til sidst opmandede Ridderne og Borgerne sig, sloge de vilde Horder og gjenoprettede Orden og Ro. Hovedanførerne henrettedes tilligemed Hundreder af deres Tilhængere.

Wiclifs Modstandere hentydede med en vis skadefro Tilfredshed til disse Begivenheder og gave ham Skylden derfor. «Det kom der ud af hans reformatoriske Stræben», sagde man. Men skjønt han ikke i fjerneste Maade stod i Forhold til denne demokratisk-socialistiske Opstand, benyttede man dog Lejligheden til at angribe ham. Da nemlig den tidligere Erkebisp var bleven myrdet i Bondeoprøret, udnævntes Vilhelm Courtnay, Biskop af London, til hans Efterfølger. Denne Mand havde allerede ved en anden Lejlighed vist sit fjendtlige Sindelag mod Wiclif, og da han nu med sine papistiske Interesser og sit herskesyge Sind fik den øverste kirkelige Stilling i England, besluttede han ufortøvet at hindre Wiclif

og hans Tilhængere i deres Virksomhed. Planen blev lagt med Klogskab: først vilde man ramme Modstandernes Lære og Grundsætninger, dernæst vilde man angribe Personer, og dersom disse ikke kunde bevæges til at gjenkalde, skulde de skaanselsløst forfølges.

En kirkelig Forsamling paa 73 Medlemmer, som vare anerkjendte for deres papistiske Sindelag, blev sammenkaldt i London og gav Møde i en Sal i et Dominikanerkloster. Under Forhandlingerne kom der et stærkt Jordskjælv, som vakte almindelig Forfærdelse, og nogle af Medlemmerne mente endog, at de burde afstaa fra deres Forehavende. Men Erkebiskoppen viste, at det netop var et opmuntrende Tegn, som betydede, at Vranglærerne skulde udryddes. Derimod mente Wiclif, at det var et Kæmpeskrig, som Jorden udstødte over Menneskenes ugudelige Færd.

Man havde samlet 24 Sætninger, af hvilke de ti bleve fordømte som kjætterske, de fjorten som vildledende. Hverken Wiclifs eller noget af hans Venners Navn blev nævnet, men der tilføjedes nogle almindelige Bestemmelser, som angik dem, der holdt fast ved Sætningerne. For at give Beslutningen større Offentlighed og paavirke Befolkningen fik man en højtidelig Procession i Stand af Præster og Lægfolk, som gik barfodede gjennem Londons Gader; det skulde være en Slags Bodsakt, og den afsluttedes med en Prædiken.

Nu skulde Personerne angribes, men hertil maatte man have Statsmagtens Hjælp. Dog, ogsaa dette lykkedes, og Erkebiskoppen fik Fuldmagt til at gribe enhver, som hyldede de forkastede Sætninger, og holde dem i Fængsel, indtil de angrede og gjenkaldte. Saa bleve da først nogle af de mest fremragende blandt Wiclifs Tilhængere indstævnede og anklagede, og de bleve lyste i Ban paa Kirkegaarden ved Paulskirken i London med alle brugelige Ceremonier: der blev oprejst et Kors, Kjærter antændtes, udslukkedes og kastedes i Støvet o. s. v. Derpaa forfulgtes Rejsepræsterne, og saa stor Magt havde Pavedømmets Tilhængere, at det endte med,

at de banlyste bestemte sig til Underkastelse og formelig Gjenkaldelse, førend der var gaaet ret lang Tid.

Kun én stod endnu uanfægtet; det var Wiclif selv, Partiets kjække, utrættelige Fører. Ganske vist vare hans Læresætninger blevne dømte og hans Tilhængere angrebne, men hans Person var endnu bleven urørt. Men det har vel ligget i Angrebsplanen, at man først vilde søge at knække hans Tilhængere for da, naar han stod ensom, saa meget lettere at overvinde ham selv. Han blev ogsaa i November 1382 indbudt til at møde for en Synode i Oxford, og der er overvejende Sandsynlighed for, at han her med Frimodighed, Troskab og Uforfærdethed har udtalt og forsvaret sin Overbevisning; men ingen anfægtede ham, han blev ikke dømt til at gjenkalde, og der blev ikke tilføjet ham nogen Overlast. Han fik Lov til at vende tilbage til sit stille Præstekald i Lutterworth, hvor han levede endnu i to Aar, beskæftiget med stille, men mangesidigt Arbejde, i det han dog frem for alt helligede sig med samvittighedsfuld Troskab til sin Præstegjerning. Han var imidlertid paa Grund af sin fremrykkede Alder, og fordi hans Sundhed havde lidt ved hans anstrængende Virksomhed, nødsaget til at have en Hjælpepræst hos sig. Desuden havde han en trofast Ven og Aandsfrænde Johan Purvey, i sit Hus, som hjalp ham med Gjennemsynet af Bibeloversættelsen og desuden samlede og opbevarede mange af hans Prædikener.

Foruden sin snævrere Virksomhed søgte han, saa vidt det endnu lod sig gjøre, at virke paa Folket ved Rejsepræsterne, og desuden skrev han en Del korte, enfoldige Traktater paa engelsk, som f. Ex. handlede om de ti Bud, Barmhjertighedsgjerninger, Præsteembedet o. s. v. Han kunde overhovedet ikke, naar der var noget, som angik hans Fædreland og bevægede Folket, blive uberørt deraf, hvorom der foreligger et Vidnesbyrd i et lille Skrift: «Korstoget eller imod Præsteskabets Krige».

Der udgik nemlig et Korstog fra England med det Formaal at forsvare Urban VI's Sag imod den avignonske Modpave. I Spidsen for Toget stod en af Kirkefyrsterne, Biskoppen af Norwich, som havde vundet Krigernavn under Bondeopstanden. Panserklædt og med et ubetydeligt Følge af Svende med Lanser og nogle Bueskytter var han gaaet mod Oprørerne, havde fanget og halshugget nogle af dem. Derved satte han Mod i Ridderne og Borgerne, og med en stor Skare havde han stormet den forskansede Bondelejr. Til Hest og med Spyd i den højre Haand havde han sprængt frem under Trompetklang, afskaaret Fjenderne Tilbagetoget, nedhugget en Mængde og fanget Anførerne. Nogle vare flygtede og havde søgt Tilflugt i Kirkerne, men de bleve dræbte endog foran Alteret.

Paa Grund af disse Bedrifter havde Paven overdraget Biskoppen at anføre Korstoget og givet ham Magt til at skjænke fuldstændig Syndsforladelse til enhver Deltager eller enhver, som fremmede Sagen. Det var ikke blot levende, som saaledes kunde faa Aflad, nej, denne kunde ogsaa gjælde døde. Det gik fra Mund til Mund, at en af Biskoppens Kommissionærer havde sagt, at paa Pavens Bud stege Englene ned for at udfri Sjælene fra Skærsildens Pine og strax føre dem ind i Himlen. Det var mod dette Uvæsen, at Wiclif optraadte, i det han dristig og uforbeholdent angreb dem, som selv kaldte sig Kristne og paaførte andre Kristne Krig; men Korstoget kom dog i Stand, og han havde kun den sørgelige Tilfredsstillelse at se, at det endte med et jammerligt Tilbagetog.

Flere af Wiclifs Biografer have fortalt, at han i samme eller følgende Aar blev indstævnet for Pavens Domstol i Rom for at forsvare sig, men at han skrev til Paven for at undskylde sig med sin nedbrudte Helbred og tillige aflægge en frimodig Bekjendelse om sin Overbevisning. Der er nu intetsomhelst, som kan bevise denne Paastand, og den omtalte Skrivelse er ikke noget Brev til Paven; men alligevel svævede

Wiclif dog selv i sine sidste Aar stedse i Fare. Han vidste det og var beredt paa at blive endnu mere forfulgt som en Stridsmand for Kristi Sag, ja at ende med at blive Martyr; men hans Virkelyst var uformindsket og hans Mod urokket, og han blev, under inderlig Tilslutning fra sin Menigheds og sine Landsmænds Side, uforstyrret i sin Embedsstilling indtil sin Død.

Den 28de December 1384 var han gaaet ind i sin Kirke i Lutterworth for at overvære Messen. Men midt under Handlingen blev han ramt af et hæftigt Slagtilfælde og faldt om. Hans Tunge lammedes, og han blev bragt hjem, hvor han endnu laa nogle Dage uden at kunne tale. Paa Sylvesterdag den 31te December 1384 døde Johan Wiclif.

Hans Betydning viser sig nu, 500 Aar efter hans Død, ingenlunde at være ringere, end den viste sig at være for hans samtidige. Men vi lægge Tyngdepunktet for hans Personlighed og hele Virken paa et andet Sted, end hans Tidsalder gjorde. Den Gang blev hans videnskabelige Dygtighed og Mesterskab anset for uforlignelig, og han gjaldt for en Stjerne af første Rang. Endnu maa vi beundre hans Aands Mangesidighed, hans aabne Øje for de mangfoldigste Ting og hans levende Interesse for de forskjelligste Spørgsmaal. Vi maa ligeledes anerkjende hans kritiske Aand, der vistnok til Dels var paavirket af Tidens hele Opfattelsesmaade, men som dog ikke kunde slaa sig til Ro ved en Ting, blot fordi den nu en Gang var saaledes og saaledes, hans Begavelse tilskyndede ham langt snarere til at prøve og undersøge Forholdene. Alt dette skal anerkjendes, og dog ligger Wiclifs største Fortrin ikke i hans Erkjendelse, men i hans Vilje og Karakter. Hans hele Tænkning og videnskabelige Arbejde er for ham kun en Vej til Maalet, et Middel for hans sædelige Stræben, og heraf komme ogsaa flere svage Punkter i hans Skrifter.

Der er jo overhovedet to Slags Naturer: de kunstnerisk fremstillende og de praktisk virkende. Den første Slags søger

sin Tilfredsstillelse i de *Værker*, som de frembringe: Maleren i sit Billede, Billedhuggeren i sine plastiske Skikkelser, Musikeren i sit Hav af Toner, Digteren i sin Digtning og Prosaforfatteren i sine Aandsværker. Al deres Stræben gaar ud paa, at hver enkelt Del maa gjøre det forønskede Indtryk, og at det hele dog maa være af én Støbning, hvori Form og Indhold fuldkomment svare til hinanden. Derfor gjøres der Udkast paa Udkast, Forsøg paa Forsøg, og den granskende Aand, det prøvende Øje, den udbedrende Haand, den glattende Fil hviler ikke, førend der er frembragt et fuldkomment Kunstværk. Til disse kunstneriske Naturer hørte Wiclif ikke; men han hørte til den Klasse Mænd, der ikke særlig lægge an paa Formens Skjønhed, paa Harmonien og det mest fuldendte Udtryk, der ikke saa meget have Værket selv for Øje, som de søge Tilfredsstillelse i selve *Virksomheden*, i at tjene Sandheden, fremme det gode, arbejde for Menneskenes Vel og Guds Ære. Wiclif stræbte aldrig efter at forme sine Prædikener, videnskabelige Værker, Folkeskrifter o. s. v. paa en kunstnerisk Maade. Men hvad han trængte til, var at arbejde i Forening med andre, at meddele sin Overbevisning, at gavne sit Fædreland og fremme Kristi Rige og Sjælenes Frelse. Naar hans Tale blot blev forstaaet, naar hans mundtlige Ord blot tændte Ild, naar hans skrevne Ord blot kunde virke, og hans Fremtræden kunde faa en eller anden Følge, var det ham ligegyldigt, om hans Fremstilling var ufuldkommen, uskjøn, ja trættende; han havde maaske, naar alt kommer til alt, slet ikke selv nogen Forestilling derom. Han vilde i sine Arbejder give sig selv, sin hele Personlighed.

Hvad var da det ejendommelige ved hans Personlighed? Det var først, at han ikke som Luther var et Gemytsmenneske, men et Forstandsmenneske med en ren, klar, skarp, gjennemtrængende Forstand. Det er, som om man hos Wiclif mærker den friske, kølige Morgenluft før Solopgangen, medens vi hos Luther mærke noget af Morgensolens vel-

gjørende Varme; men i Forbindelse med dette Forstandselement møde vi en mægtig, fast og heltemodig Vilje, som gjør et overvældende og fængslende Indtryk. Derfor er det ingenlunde en ensidig Forstandsinteresse, som bevæger ham. Tvært imod bekjender han aabenlyst, at Overbevisning om Sandheden kommer langt snarere ad sædelig end videnskabelig Vej, og man sporer hos ham en hellig Alvor, som udspringer af Samvittigheden og Sjælens Dyb.

Man kan ikke simpelt og kort betegne Karakteren i Wiclifs Reformbestræbelser, fordi hans Tanker i denne Henseende udvikledes i samme Forhold som hans hele Personlighed. At Kirken ikke var, hvad den skulde være, dette var og blev hans Overbevisning; men i sine senere Aar havde han en anden Opfattelse end tidligere af, hvad der var Kirkens største Ulykke, og hvordan den skulde afhjælpes. Han begyndte med at tage Sigte paa de kirkepolitiske Spørgsmaal om Pavens Overgreb, Præstestandens og Munkenes verdslige Sindelag og store Fordærvelse; men han endte med baade at gaa videre og dybere. Han prøvede Læren, angreb meget deri og gjorde gjældende, at ene den hellige Skrift er ubetinget sand og den eneste Regel og Rettesnor; og dette ægte protestantiske Princip førte han ud i Livet ved den bibelske Rejseprædiken, ved Oversættelser af den hellige Skrift og ved sine Folkebøger. Med Biblen i Haanden forsvarede han den Sætning, at Kristus ene er vor Midler og Frelser, den eneste, som styrer sin Kirke.

Se vi hen til Kirkehistorien i dens Helhed, da gjør Wiclif Epoke som den første reformatoriske Personlighed. Før ham har der vel opdukket mange Tanker om en Reform i Kirken, og det er ogsaa kommet til Aandskampe. Men Wiclif er den første betydelige Personlighed, som med en overlegen Aands hele Tankekraft, og en kristelig grebet Mands fulde Viljeskraft og Redebonhed til at bringe et Offer indvier sig til den reformatoriske Gjerning. Han har

ikke skjult for sig selv, at evangeliske Mænds Bestræbelser paa Forhaand vilde blive bekæmpede, forfulgte og trængte tilbage; men desuagtet har han trøstet sig med, at Kirken til sidst vilde blive fornyet i Lighed med det apostoliske Forbillede.

Jakob Paulli.

Mere om det russiske Hof i Horsens.

Dette Tidsskrifts Læsere mindes mulig endnu en lille Afhandling, der var betitlet: »*Det russiske Hof i Horsens*« og findes i 2det Bind af Aarg. 1873 p. 521—29. Denne Afhandling, som væsentlig kun er en Omarbejdelse af en Artikel i: »Ruskaja starina«, omhandler de 4 russiske (eller brunsvig-lyneburgske) Prinsers og Prinsessers Ophold i Horsens fra 1780—1807 og dvæler særlig ved den hensynsløse Opførsel*), som skal være udvist af det danske Hofpersonale mod den længstlevende Prinsesse Jekaterina; det russiske Tidsskrift anfører dog som Støtte for sine haarde Paastande kun et Brev, dateret den 16/28 Avgust 1803, fra samme Prinsesse til Kejser Alexander, og det følgende vil vistnok ogsaa vise, at den russiske Fremstilling i det hele savner tilstrækkelig Grund.

I den ovenfor omtalte Artikel blev det alt udviklet, at de russiske Prinser og Prinsesser vare Børn af Anton Ulrik af Brunsvig og saaledes Søskendebørn af den danske Dronning Juliane Maria, paa hvis Forbøn Kejserinde Katerina II lod dem tage Bolig i Horsens, hvor de ankom i Oktober 1780. Deres Etablering skete paa det russiske Hofs Bekostning; to af de anseligste Gaarde paa Kirketorvet bleve ind-

---

*) Det russiske Tidsskrifts Ord ere langt stærkere: »Nogle af Hoffolkene viste sig som yderlig *samvittighedsløse* og egennyttige Mennesker, der *bestjal* den ulykkelige landsforviste og behændig vidste at skjule deres Streger for den danske Kongefamilie«.

kjøbte og sammenbyggede til et Palæ under Ledelse af den berømte Bygmester, Professor Harsdorf, ligesom den hele Montering og Indretning skete under Tilsyn og Ledelse af en kongelig Generaladjudant. Der blev i det hele ikke sparet for at indrette et passende Opholdssted til de kongelige Slægtninge; flere Breve fra Statsminister Høegh-Guldberg vise, hvor ængstelig man overvejede de mindste Enkeltheder, medens man samtidig dog ømmede sig ved altfor store Udgifter; thi der skulde gjøres Rede og Rigtighed for hver Skilling til det russiske Hof. Det gjør nu til Dags et eget, underligt Indtryk at se Statsministeren træffe Bestemmelser om det brune og det sorte Spænd, som Prinserne og Prinsesserne vexelvis skulde kjøre med, for «at de to sorte og de to brune kunne hvile hver Dag. Gehejmeraad Rosenørn har vel sagt Deres Velbaarenhed (ɔ: Generaladjudanten), at det var godt, at Hestene bleve tilkjørte i deres Geschir». Ligesaa afgjør Høegh-Guldberg nøjagtig, at ikke «Kuskene, men kun Biløberne maa bruges for Materialvognene; at Arbejdskarlen vel kan anvendes til at udkjøre Urenlighed, og for at kjøre den hæsligste Urenlighed ud vil jeg raade til at slutte med nogen i Byen Akkord, siden det ej vel skikker sig dertil at bruge enten Herskabets Folk eller Vogne og Heste». Endelig forskrækkes han over «de meget store Paastande, som Kammerherre Gersdorff har gjort. Jeg tænker, at man kunde gjøre af Sejldug et Dække, der — som paa Komedien — kunde falde ned, naar Herskaberne ville stige i Vognen og igjen hidses op, naar den Tid ej var». Det vil af disse korte Antydninger være klart, at de stakkels fremmede her saa vidt mulig bleve behandlede, som det sømmede sig overfor Kongehusets nære Slægtninge, og i saa Henseende maa Opholdet i Horsens dog have været ulige behageligere end i det uhyggelige Fort i Cholmogory ved den nordlige Dvina, under Bevogtning af de raa russiske Officerer.

Man maa imidlertid ikke glemme, at Prinserne og Prinsesserne vare russiske Statsfanger, hvis Bevogtning efter Over-

enskomst med Kejserinde Katerina var overdragen til det danske Hof, hvorfor de stadig vedbleve at være underkastede visse Indskrænkninger med Hensyn til deres Frihed. Heraf lader det sig saaledes først forklare, hvorfor man afskedigede hele det russiske Personale, som fulgte med fra Cholmogory. Den danske Regering skulde jo fra nu af staa til Ansvar for Prinsernes og Prinsessernes hele Forhold; der var jo dog endnu altid en Mulighed for, at ærgjerrige eller misfornøjede russiske Stormænd kunde fatte den Tanke at benytte Ivan VI's Søskende som et Skilt for Uroligheder og Oprør; naar den danske Regering imidlertid skulde hindre ethvert saadant Forsøg paa Stemplinger med de fangne Prinser og Prinsesser, maatte den betro Tilsynet med dem til Folk, den i et og alt kunde stole paa. Man ser derfor ogsaa Guldberg forordne, at der først og fremmest skal sørges for Bolig i Palæet til det danske Hofpersonale, hvorimod den russiske Pope og Sangerne (Kirkebetjentene) af Mangel paa Plads maa nøjes med et Aftrædelsesværelse og for øvrigt indlogeres i Byen hos Private*). Derfor skriver han ogsaa senere: «Man vil ikke, at Russere skulle komme til Horsens, og min Ven véd Aarsagen. Derfor har ej heller Brevet maattet blive afleveret til den russiske Minister»**). Endelig levede Prinserne og Prinsesserne i Begyndelsen noget indskrænket og under temmelig strængt Opsyn; saaledes var det nægtet fremmede Adgang til at faa dem i Tale, og først da Prinsesse Elisabeth og Prins Aleksiej vare døde (1782 og 1787), indrømmede man efterhaanden de to efterlevende Søskende en friere Omgang med Byens og Omegnens Beboere. De Summer, som vare udsatte af den russiske Regering, bleve heller ikke udbetalte direkte til dem, men til den danske Regering; deres Hofintendant maatte aarlig aflægge nøje Rede og Rigtighed for de betroede Summer til denne ganske som

*) Brev af 7de Oktober 1780.

**) Brev af 1ste Februar 1783.

enhver anden Embedsmand*), og Tilsynet med Hofholdningen førtes af Enkedronning Juliane Maria og efter hendes Død af Sønnen, Arveprins Frederik, altsaa af de russiske Prinsers og Prinsessers nærmeste Slægtninge. Ved hele denne Anordning blev det meget vanskeligt at begaa Bedragerier for noget større Beløb, og navnlig maa det med Bestemthed erklæres for en Umulighed, at Prinsesse Jekaterina kan have Ret, naar hun i sit oftere omtalte Brev udslynger den Beskyldning mod sine Hoffolk, at «de bruge alle Pengene til egen Fordel, og før vare de ganske fattige og ejede ingen Ting, og nu ere de herved blevne rige». Selv om man nemlig vil gaa ud fra den Forudsætning, at de virkelig grebe enhver Lejlighed til at berige sig, maa man billigvis indrømme, at der dog ikke kunde blive store Sager til overs, naar man erindrer, at den hele aarlige Apanage var omtrent 28,000 danske Rigsdaler, og heraf skulde alle Udgifterne til den ikke ubetydelige Hofholdning**) bestrides. Derfor havde allerede Guldberg, endnu før Hoffets Etablering, udtalt: «Det vil være en stor Kunst at holde Priserne, men jeg haaber, at Stedets

---

*) Et saadant Regnskab med tilhørende Revision og Decision for Aaret 1790 have vi havt Lejlighed til at undersøge. Heraf fremgaar, at Regningerne anvistes til Udbetaling af Hofchefen (ved denne Tid Kammerherre og Generaladjudant Tilemann v. Schenck) og udbetaltes mod Kvittering af Hofintendanten (ved denne Tid Oberstlieutenant v. *Lillienskjold*, den samme Mand, mod hvem Beskyldningerne i Prinsesse Jekaterinas Brev nærmest maa antages at være rettet). Aarsregnskabet med behørige Bilag indsendtes derpaa til Partikulier-Kassen, hvor det blev nøjagtig revideret; de fornødne Antegninger forelagdes Enkedronningen til Approbation, og sluttelig blev det endelige Regnskab kvitteret under det kongelige Segl og med Kongens (og Kronprinsens) egenhændige Underskrift.

**) I Begyndelsen — da samtlige Herskaber vare i Live — var der saaledes 3 Hofkavalerer og lige saa mange Damer samt et tilsvarende Antal lavere Betjente og Domestiker. Ved 1800 og de følgende Aar bestod det danske Hofpersonale af Kammerherre Lillienskjold og Kammerjunker Andreas Hauch samt Hofdamerne, Frøknerne Kaas, Sophie Hauch og v. Saldern.

Beliggenhed i den bedste Egn og Deres (ɔ: Hofchefen v. Schencks) kloge Omhu, som jeg i alt kjender, vil hjælpe». Under en saa nøje Kontrol var Hofholdningen, at der t. Ex. udfordredes Enkedronningens Resolution ved Spørgsmaalet om at forhøje den aarlige Understøttelse til Byens Kapellan med 10 Rdl., og saa lidet rig var Oberst Lillienskjold endnu i Aaret 1794, at Tilemann v. Schenck dette Aar gjør en Indstilling til Enkedronningen om et Gratiale paa 150 Rdl. for ham; men et forholdsvis saa ubetydeligt Beløb vilde Hofintendanten vel næppe have søgt, hvis Prinsesse Jekaterinas Beskyldning var nogenlunde grundet eller med andre Ord, hvis han kun behøvede at gribe til for at tilegne sig det omspurgte Beløb. I det hele maa man vistnok overfor de omtalte Beskyldninger fremhæve, at Hofholdningen blev godt bestyret, hvad til Overflod fremgaar deraf, at Herskaberne endnu havde Raad til hvert Aar at give Byens Gejstlighed, Skoler og de fattige en fast Understøttelse af omtrent 300 Rdl. foruden et lige saa stort Beløb til Skolepenge for fattige Børn og Understøttelse for fattige Enker og Skolediscipple samt yderligere betydelige Gaver, som Prinserne og Prinsesserne uddelte med egen Haand. Kun en enkelt Post paa Regnskabet af 1790 kunde synes at indeholde en Slags indirekte Bestyrkelse for, at Prinsessens Beskyldning dog muligvis ikke savnede al Grund. Naar man nemlig finder opført et Beløb paa 4,000 Rdl. til Garderoben, synes dette aarlige Beløb dog virkelig vel højt paa en Tid, hvor der kun er Tale om to Personer (Prins Peter og Prinsesse Jekaterina); imidlertid falder ogsaa denne Indvending bort; thi dels fremgaar det af de forskjellige Skifter, at Herskabernes Garderobe virkelig var fyrstelig, dels foretoge Prinsesserne aarlig en Uddeling af deres daglige Tøj og anskaffede nyt til eget Brug*).

*) Kopi af Skiftefordelingen efter Prinsesse Jekaterina og Meddelelse fra Pastor Brasch i Vemmetofte.

Prinsesse Jekaterina anklager yderligere sine Omgivelser for at have tilegnet sig alle Kostbarheder efter hendes Brødres og Søsters Død og beskylder dem for at have aftvunget hende en Skrivelse til det russiske Hof om Pension for dem; ved sit Brev vil hun derfor søge at formaa den russiske Kejser Alexander til at tilbageholde de tagne Bestemmelser, da det er sket mod hendes Vilje, hvorimod Sølvtøjet og Garderobepenge og øvrige Sager bør komme til St. Petersborg, da det jo altsammen er udført fra Rusland. Ogsaa her kan man ved officielle Dokumenter fuldstændig vise disse Beskyldningers Uholdbarhed. Prinsesse Elisabeths Garderobe blev ganske vist for største Delen fordelt mellem Hofpersonalet og Tjenerskabet — Prinsessen fik dog ogsaa til Erindring nogle Diamanter og Enkedronning Juliane et Par Diamants Ørenringe —; men dette var ingenlunde noget Ran fra hendes Hofs Side; thi den hele Fordeling skete under Enkedronningens Approbation og egenhændige Underskrift; for øvrigt var det da ikke særdeles store Rigdomme, som saaledes tilfaldt disse «uærlige Danske»; Generaladjudant Schenck fik saaledes ved Prinsesse Elisabeths Død kun en Daase og Oberstlieutenant Lillienskjold en Diamants Ring*). Den Forundring, som vækkes ved Prinsessens Brev, bliver imidlertid endnu større, naar man erfarer, at Kejserinde Katerina II ved Ukas af 10de Marts 1796 alt havde cederet og overdraget hendes kongelige Majestæt, Enkedronning Juliane Maria, alle de Effekter, som Prinsessen og hendes Søskende havde ejet, dog med fri Dispositions Ret for disse i deres Levetid; det var altsaa et tidligere, af den russiske Regering stadfæstet Testamente, til Fordel for Prinsessens kjødelige Tante og nærmeste Slægtning — den eneste, der havde gjort nogen virksom Anstrængelse for at lindre hendes og Søskendes sørgelige Skæbne —, som Prinsesse Jekaterina nu ved sin Skrivelse vil søge at

*) Kopi af Skiftefordelingen ved Prinsesse Elisabeths Død, vedføjet Fordelingen paa Skiftet efter Prinsesse Jekaterina.

bevæge Kejser Alexander til at omstøde; men ikke nok hermed; hun havde senere selv paa den mest lovformelige Maade fornyet og bekræftet de ældre Bestemmelser; ved et Testamente af 28de Oktober 1802 indsætter hun nemlig til Universalarving sin kjære Fætter, hans kongelige Højhed Arveprins Frederik og, saafremt denne skulde afgaa ved Døden før hende, — han døde virkelig før sin Kusine i December 1805 — da dennes Sønner*). Der kan ikke rejses den fjerneste Tvivl om, at hun ikke skulde have vidst, hvad hun gjorde, da hun underskrev dette Dokument. Testamentet indeholder den i Følge dansk Ret nødvendige Vidne-Underskrift: «at dette Dokument af hendes Durchlautighed i vores Nærværelse er udferdiget, ved sin fulde Forstands og Legems Kræfter bevidnes» —, og Vitterlighedsvidnernes Antal og deres i øvrigt bekjendte Hæderlighed**) udelukker enhver Tanke om, at der skulde være anvendt Tvang mod Prinsessen for at formaa hende til at underskrive. Til dette Testament er nu føjet en Del — under den 15de Oktober nedskrevne — Punkter til Fordel for hendes Hofstat, og hun beder Arveprins Frederik sørge for, at de faa den russiske Regerings Approbation, Bestemmelser, der i øvrigt ere Vidnesbyrd om Prinsessens kjærlige Velvilje for hendes samtlige Omgivelser og saaledes danne en glædelig Kontrast til det uhyggelige, 10 Maaneder senere Brev. Ogsaa disse Punkter ere bekræftede af Vitterlighedsvidnerne, og Arveprinsen lover under den 21de Oktober, at han og Arvinger ville nøjagtig efterfølge disse Punkter og Klausuler***); først da hun har Prinsens Bekræftelse

---

*) Naar den russiske Afhandling siger, jfr. hist. Archiv pag. 525 øverst, at Arven i Følge Testamentet tilfaldt Kronprinsen, er dette en Fejltagelse af den russiske Forfatter; Prins Christian — den senere Christian VIII — og Prins Ferdinand vare Arvingerne.

**) De ere Kammerherre Gersdorff, Generaladjudant og Oberst Schmetto, Borgemester Carøe, Sekretær og Raadmand Heiberg.

***) De vigtigste Punkter ere: 1) Hun har erfaret, at den russiske Regering *alt* har lovet de i hendes Tjeneste staaende Personer en Pen-

og Segl paa, at han vil efterkomme hendes Ønske overfor hendes Omgivelser, indsætter hun ham til Arving. Kejser Alexanders egenhændige Brev, der lover at efterkomme alle Prinsessens Ønsker — hvad den russiske Regering i fuldeste Maal ogsaa har efterkommet —, er dateret den 30te Juni 1803, og nu først, da alt er endelig og uigjenkaldelig ordnet, faar Prinsessen Skrupler og afsender under den 28de Avgust sit Brev! Der kan, som vi alt engang have fremhævet, ikke rejses nogen Tvivl om Rigtigheden af det her anførte; men det bliver umuligt hermed at forene Prinsessens Fremstilling, at man «havde lukket hende inde i hendes Værelse med en Sekretær, da hun skulde skrive om Pensionen, og de tvang hende til at skrive mod hendes Vilje og Mening»; er der noget som helst sandt i denne Fremstilling, maa det vel referere sig til et senere privat Brev til Kejseren, hvem hendes Omgivelser have ønsket, at hun skulde tilskrive samtidig med den danske Regerings officielle Anmodning*); men efter det foranstaaende og alt øvrigt oplyst tro vi dog at kunne forsikre, at alt det odiøse i Prinsessens Brev ogsaa paa dette Punkt er urigtigt, maa bero paa en Misforstaaelse eller er en ligefrem Opdigtelse af den Person, som staar bag ved Prinsessen.

Prinsesse Jekaterinas Brev har altsaa vist sig at indeholde falske Beskyldninger og grove Urigtigheder paa flere og vigtige Punkter. Man maa saaledes paa Forhaand nødven-

---

sion af ²/₃ af deres Gage; men da mange af disse kun nyde 150 Rdl. og andre ikkun 50 Rdl., og de siden ved at miste ¹/₃ ikke vilde kunne leve, beder hun, at der naadigst maa forlenes dem et lidet Tillæg og Understøttelse. — Denne hendes Anmodning gjælder altsaa kun det *underordnede Personale.* 2) At Enkerne, om hvilke intet er bestemt i den kejserlige Resolution, maa nyde Pension som deres Mænd. 3) At *alle* hendes Hoffolk maa nyde sædvanlig Gage otte Uger efter hendes Død o. s. v.

*) Kejser Alexanders Brev til Kronprinsen indeholder dog ingen Antydning af, at et saadant Brev fra Prinsesse Jekaterina er kommet ham i Hænde.

digvis blive mistænksom overfor de øvrige Paastande, som fremsættes i samme. Vi sigte herved til den uhøflige Adfærd og Ligegyldighed, som hendes Omgivelser skulle have udvist mod hende. «De ere hver Dag ude paa Kjøreture, og jeg sidder altid alene hjemme*), og naar de ere hjemme, saa komme de aldrig til mig, og ved Bordet tale de aldrig med mig, skjønt de kunne tale Russisk. Og naar det falder dem ind, saa føre de en stor Mængde fremmede sammen hos mig, og jeg ser til, snart paa de fremmede og snart paa Hoffolkene, og saa gjøres der stor Anretning, men ellers krænke de mig og holde mig knapt». Lige over for disse Sigtelser kunne vi imidlertid stille et uforkasteligt Vidnesbyrd af et samtidigt, endnu levende Vidne, nemlig Hr. Kammerherre, Baron Juel-Rysensteen: «Skjønt jeg paa den Tid vel endnu ikke var ganske fuldvoxen, erindrer jeg dog ret vel *ofte* at have set Prinsessen og hendes Omgivelser, hvilke sidste jeg baade *da* og senere har kjendt meget nøje; hverken dengang eller senere har jeg hørt tale om, at Prinsesse Katerina var misfornøjet, eller at der kunde være noget at udsætte paa hendes Omgivelsers Adfærd mod hende. — Prinsessen optraadte øjensynlig venlig mod de vedkommende og med muntert og livligt Udtryk, hvor hun lod sig se. — Hun gav Dinéer og Soiréer og var om Sommeren oftere til Gjæst paa Herregaardene i Nabolaget, hvor hun modtoges som saare velkommen, enten *anmeldt* med sin hele Suite til Te, eller *indbuden* til Middag i større Selskab. At dette f. Ex. var Tilfældet hos mine Forældre, kan jeg særlig bevidne». Hermed

*) Hermed stemmer tildels en Note af den russiske Historiker Dmitrij Bantysz-Kamenski: «Prins Peter og Prinsesse Jekaterina holdt af at spille Kort med Archimandriten Josef; andre Fornøjelser og Adspredelser havde de efter hans Beretning *slet ikke*». Det bør her særlig fremhæves, at Archimandriten, der opholdt sig i 8 Aar — fra 1795—1803 — som Præst ved Hoffet i Horsens, ikke har fortalt Kamenski noget om en ligegyldig eller krænkende Behandling fra Hofpersonalets Side overfor Prinsessen.

stemme ogsaa vel yderligere Meddelelser, der ad anden Vej ere komne til vor Kundskab. «Hun var meget godmodig og afholdt og tillige meget selskabelig, saa hun kom meget ud til den omboende Adel og saa mange Gjæster hos sig ved sit Hof, hvor alt gik rigelig til, og hvorvel hun ikke talte med sine Gjæster, løftede hun dog sit Glas til dem og drak deres Skaal. — Uagtet sin fuldstændige Døvhed og den sørgelige Livslod, hun havde fristet, skal hun dog have havt et fornøjet Sind» *). Vi ville ikke benægte, at der kan have hersket en Misstemning og en — efter alt det nu oplyste — uberettiget Misfornøjelse hos Prinsessen mod hendes Omgivelser; men dette ubehagelige Forhold kan dog ikke have været af længere Varighed. Da hendes Hofdame, Frøken Sophie Hauch, saaledes i Marts 1804 holdt Bryllup med Oberstlieutenant Frederik A. Hauch, var Prinsessen ikke alene tilstede ved Bryllupet og førte Bruden til Altret, men bekostede Bryllupet og Udstyret og forærede Bruden en større Mængde Sølvtøj, ligesom vistnok ogsaa Indskuddet til Enkekassen blev bestridt paa hendes Hofkasses Regning — alt dog med Arveprinsens Approbation**).

Men hvorledes forholder det sig nu egentlig med det omhandlede Brev? Er Brevet ægte og, hvis dette maa besvares bekræftende, hvorledes har Prinsessen nogensinde kunnet skrive et saadant Brev? Vi mangle tilstrækkelige Data til at afgjøre det første Punkt med Sikkerhed. Vi have vel liggende for os Koncepterne til 2 Breve fra Prinsessen til Kejserinde Katerina II og Storfyst Paul; men da det russiske Tidsskrift ikke meddeler noget Facsimile af det meget omtalte Brev, kan man altsaa ikke ved en Sammenligning mellem

---

*) Meddelelse ved Pastor Chr. H. Brasch i Vemmetofte.

**) Brev af 27de Marts 1804 fra Arveprins Frederik til Oberst Lillienskjold og Meddelelser ved Pastor Brasch. — En stor Del af dette Sølvtøj bevares endnu af den Hauchske Familie, som ligeledes er i Besiddelsn af en Tegning af Slottet i Cholmogory fra Prinsessens egen Haand samt et Portræt af hende.

Skrifttrækkene ad denne Vej komme til noget Resultat. Lige saa lidt vil man kunne afgjøre Sagen med fuld Sikkerhed ved indre Kriterier. Professor C. V. Smith erklærer, se Hist. Archiv 1873 II. p. 515, at man næppe kan gjengive Prinsessens Brev fuldkommen ordret paa Grund af dets Mangel paa klart grammatisk Sammenhæng; de to os i Originalen foreliggende Breve forsynde sig end mere i Henseende til Mangel paa sund Sammenhæng og ved deres Foragt for grammatikalske Regler; om disse Breves Ægthed lader der sig nu ikke rejse nogen Tvivl, men de ere paa den anden Side kun Koncepter, og af deres noget større Meningsløshed og Ukorrekthed kan man dog ikke med Sikkerhed slutte, at det første Brev er uægte; thi dels kan Prinsessen have gjort sig mere Umage med det endelige Brev, og dels kan hun jo have havt Hjælp med det omtvistede Brev; i det vi saaledes vistnok maa indrømme Brevets Ægthed, ere vi komne ind paa det andet Spørgsmaal: Hvorledes har Prinsessen dog kunnet skrive et saadant Brev, som jo staar i Modstrid med alt, hvad der ellers er oplyst? Brevet selv giver nu visse Antydninger i saa Henseende. Prinsessen beklager, at man ikke lod Skriftefaderen komme til hende, da hun skrev om Pensionen; hun tror, at Kejser Alexander vilde have fattet Mistanke til Brevet, da det ikke var underskrevet af Præsten o. s. v. Men hvem er nu denne Præst, som idelig og idelig spøger i Prinsessens Brev? Det er ikke Archimandrit Josef, som i otte Aar var Præst ved Hoffet i Horsens og først forlod Prinsessen i Aaret 1803; medens denne Præst, som altsaa havde havt tilstrækkelig Lejlighed til at kjende Prinsessens Omgivelser, ikke rejser nogen Klage mod disse, er det den nye Præst Feofan, om hvem Prinsessen udtaler sig i sit Brev. Det er saaledes umuligt at værge sig mod den Mistanke, at den Person, som taler gjennem Prinsessens Mund, er Præsten selv. Det ligger saa nær for en fanatisk og uvidende Munk, der fra Rusland hensættes i kjættersk Land, at tænke sig alle Personer som «Uærlige», «Bedragere»; saa-

ledes kan han komme til at tale om russiske Penge o. s. v., der bør vende tilbage til Rusland igjen; naar han dernæst ser disse russiske Penge, som tilhøre Prinsessen, forvaltes af hendes Omgivelser, medens hun selv kun har Raadighed over mindre Summer, falder han paa Tanken om Underslæb, Bedragerier o. s. v., og medens han i Virkelighed er aldeles uvidende om de paagjældende Forhold, har han strax sin Dom fix og færdig; naar han nu endelig hører, at der er skrevet om Pension og Understøttelser til den russiske Kejser, er Maalet fuldt*). Hans Skriftebarn, den stakkels, indskrænkede Dame, bearbejdes paa enhver Maade; hendes Mistanke vækkes mod hendes Omgivelser, hvad der lod sig saa meget lettere gjøre, som hun jo ved sin Døvhed og ved sin Mangel paa Sprogkundskab var udelukket fra alt umiddelbart og paalideligt Kundskab til de stedfindende Forhold. Saaledes kan hun endelig, under Feofans Paavirkning, ja maaske endog efter hans Koncept, bevæges til at skrive hint Brev, ikke til sine nærmeste Slægtninge og Formyndere, men til Kejseren. Hvem skimter dernæst ikke let Præsten bag Prinsessens pludselig vaagnende Lyst til at vinde Ro og Sjælefrelse i et russisk Nonnekloster, et Ønske, som hun aldrig før havde udtalt, og som i øvrigt staar i en vis komisk Modsætning til Prinsessens Klager i samme Brev over, at hun ikke kommer ud at more sig, og med hvilken List søger Feofan endelig ikke at holde sig udenfor hele Sagen? Brevet er ham overleveret af *Prinsessen selv*, i *Kirken*, i *Vidners* Overværelse.

Vor Antagelse, at det er Popen, som staar bag hele

*) Læserne mindes, at Prinsessens Testament er skrevet den 15de og 28de Oktober 1802, medens Archimandrit Josef endnu opholdt sig i Horsens. Har nu Prinsessen senere, som vi ovenfor antydede, skrevet et nyt Brev om Pension til Kejseren, eller foreligger der ogsaa her en Forvanskning af Virkeligheden? Skal Kejseren med andre Ord forledes til at fatte Mistanke om Testatrix's fri Vilje, og vil Brevet ved sin Ubestemthed dølge, at Feofan ikke var tilstede i Horsens paa hin Tid?

denne Sag, støtter sig ikke alene paa selve Brevets eget Indhold. I en Meddelelse hedder det: »Prinsessen havde en Pope, som var en intrigant Person, hvis Foregivender og Indblanding hos Prinsessen voldte den danske Hofstat mange Bryderier». Den Forvirring, som Feofan saaledes voldte, har endog fremkaldt Klager over ham til selve Arveprinsen, som jo var Prinsessens Formynder. Prinsen skriver saaledes under den 27de Marts 1804 til Oberst Lillienskjold: »At Popen nu er bleven fornuftigere i visse Henseender, vil, som De og haaber, have sin Virkning, og saa ønsker jeg det særdeles for Prinsessens egen Rolighed, *der dog vist efter sin Tilstand burde have en fornøjelig og glædelig Alderdom*». Det er ret betegnende, at samtidig med at Popen saaledes er bleven »fornuftigere i visse Henseender», er ogsaa Prinsessens gode Forhold til hendes Omgivelser oprettet paa ny; paa denne Tid fejrer hun netop Frøken Hauchs Bryllup. Senere synes Forholdet mellem Hoffet og Præsten at have stillet sig mere venskabelig, i det mindste saa vidt man kan slutte af et Brev fra J. Bernstorff til Oberst Lillienskjold*). Det for Prinsessens Omgivelser saa kompromitterende Brev kom aldrig til nogen af disses Kundskab; der var aldrig Tale om nogen Undersøgelse i saa Henseende, ikke et eneste graverende Rygte sneg sig om i Krogene, ja ikke en eneste Sjæl i Danmark har havt en Anelse om den hele Sag, før Brevet i Fjor fremkom i »Hist. Archiv». Næsten kunde man fristes til at tro, at den russiske Regering heller aldrig har faaet

---

*) . . . . »Efter de os bekjendte venskabelige Dispositioner fra Kongens Side mod Prinsessen paatvivle vi ingenlunde, at Hs. Majestæt i Henseende til de forskjellige af Dem ommeldte Gjenstande og *navnlig dem, som betræffe den russiske Gejstlige*, jo vil være meget tilbøjelig at gaa hendes Durchlauchtigheds Ønsker imøde, saa vidt Omstændighederne paa nogen Maade kunne tillade det. Hvorom vi henstille til Deres Højvelbaarenhed at ville give de foreløbige Forsikringer, som maatte kunne tjene til hendes Beroligelse». Departementet for de udenlandske Sager. Kjøbenhavn den 30te April 1806.

Nys om dette Brev, i det mindste har den aldrig rettet nogen Forespørgsel i saa Henseende til den danske Regering, men er derimod vedbleven at udbetale de paagjældende Pensioner, og ikke blot til de vedkommende, men endogsaa efter deres Død til deres Børn og Søskende; saa vidt vides, lever der endnu i Danmark Personer, som af denne Grund nyde godt af den russiske Regerings Gavmildhed. Naar alt kommer til alt, har Feofan maaske ikke engang fundet Lejlighed til at afsende bemeldte Skrivelse, men taget den med sig til Rusland, hvor den senere — uvist hvordan — er kommen til offentlig Kundskab; det russiske Tidsskrift oplyser ikke, hvorfra det har sin Visdom.

Vor Afhandling er hermed til Ende; den har givet et nyt Exempel paa, hvor vanskeligt det er uden nøjere Undersøgelser at ville drage almindelige Slutninger af et enkelt, tilsyneladende nok saa troværdigt Aktstykke. Vor Undersøgelse har endvidere vist, at det ikke er «nogen for vor Nationalære uhæderlig Sag, som der herved er givet det danske Publikum et Indblik i». Længe efter Prinsesse Jekaterinas Død fik hendes sidste Hofchef endnu en Lejlighed til at lægge den Hengivenhed og Troskab for Dagen, som han altid havde næret for den afdøde; hun havde ønsket, at hendes Kiste sammen med hendes Søskendes maatte nedsænkes i en muret, underjordisk Hvælving. Krigsbegivenhederne havde lagt Hindringer i Vejen for dette Ønskes Opfyldelse; men ti Aar efter hendes Død fandt den nu 82-aarige Oberst Lillienskjold Anledning til at minde Prins Christian om den afdødes, paa hendes Dødsleje udtalte, Ønske. Ganske vist var Prinsesse Jekaterinas Skæbne ikke blid, men fra dansk Side blev der dog intet forsømt for at gjøre hendes Tilværelse saa taalelig som mulig, og der er ingen Grund til at antage andet, end at hun, som hendes Fætter skriver, «har efter sin Tilstand havt en fornøjelig og glædelig Alderdom».

F. C. Granzow.

Marie Stuart i Frankrig.*)

I.

Naar man i vore Dage kaster sit Blik paa de forenede Kongeriger England og Skotland, synes de i den Grad sammenvoxede til en Enhed, at man vanskelig kan tænke sig disse tvende Landes Folk staaende saa at sige som Arvefjender overfor hinanden; og dog vil det mindste Kjendskab til de nævnte Landes Historie i Middelalderen og den nyere Tids Begyndelse vise dem staaende i det mest spændte Forhold til hinanden. At de to Folk, skjønt oprundne af samme Blod og talende det samme Sprog, saa at der mellem Skotsk og det reneste Engelsk ikke er større Forskjel end mellem

*) Kilder: Labanoff: Lettres de Marie Stuart. — Af andre Forfattere nævnes især: Castelnaus Memoirer (Collection des mémoires particuliers relatifs à l'hist. de France. Tom. XLI—XLII). — Brantôme: Dames galantes et Dames illustres. — Du Thou. — I Pölitz's Jahrbücher der Geschichte und Staatskunst. 1831. Bd. II findes to samtidige Beretninger om Henrik II's Død og Frants II's Kroning. — Cheruël: Marie Stuart et Catherine de Medicis. 1858. — Mignet: Marie Stuart. — Henri Martin: Hist. de France. Tom. VIII—IX. — Sismondi: Hist. des Français. Tom. XVII—XVIII. — Tytler: Hist. of Scotland. Tom. VI. — Desuden er paa flere Steder benyttet: Sainte-Beuve: Tableau historique et critique de la poésie française au seizième siècle (2den Del indeholder et Udvalg af Ronsards Digte). — Fournier: L'esprit dans l'histoire, samt mindre Stykker af St.-Beuve i Causeries de lundi, af Philarète Chasles og andre.

de engelske Dialekter i Lancastershire og Somersetshire, at de, skjønt Broderfolk saa godt som noget, stode fjendske overfor hinanden i Middelalderen, kan dog ikke undre nogen, da selv den nyeste Tid kan opvise de mangfoldigste Exempler paa noget lignende. Den Enhed, der maa betegnes som Reformationens politiske Hovedvirkning i det storbritanniske Rige, traadte her afløsende i Stedet for en Modsætning mellem England paa den ene og det til Frankrig sig støttende Skotland paa den anden Side. Det var de to sidstnævnte Landes snevrere Forbindelse, der, fremkaldt ved de mangfoldige Kampe mod det herskesyge England, spiller Hovedrollen i hele Skotlands tidligere Historie. Det var det mod Englands Udvidelsesplaner fjendtlig stemte Skotland, der var Frankrigs vigtigste Hjælper i de langvarige engelsk-franske hundredeaarige Krige, og det var skotske Vaaben, der lode de første Solstraaler fremskinne i Frankrig, da de engelske Sværd herskede i hele den nordlige Del af dette Land, det gjennem Middelalderen i egentligste Forstand saakaldte Frankrig. Det var skotske Skarer, der, lokkede af Fortællingerne om Frankrigs Rigdom og rigt belønnede, satte over til Frankrig og understøttede «Kongen af Bourges», som Englænderne spottende kaldte Karl VII, og efter ham fortsatte hans Efterfølgere, hvad der allerede før ham var begyndt. Skotske Tropper fandt velvillig Modtagelse i Frankrig, og de franske Kongers berømte Garde af skotske Bueskytter spiller en vigtig Rolle i den følgende Tids Historie.

Det spændte Forhold mellem England og Skotland viste sig dog især i Landene selv. Naar Englænderne satte over Kanalen, droge skotske Skarer som en Stormvind ind over den engelske Nordgrænse, «som Floden i et Digebrud brøde de med stærke Bølger ind over det værgeløse Land», og skjønt altid slaaede tilbage have disse Indfald stedse bevaret et Minde i de skotske Folkesange. Englænderne saa ogsaa godt dette Forhold, og hos Shakspere anføres det som et

Ordsprog, at den, der vilde vinde Frankrig, maatte begynde med Skotland.

Inden den fælles reformerede Religion forenede de to i umindelige Tider fjendtlige Folk imod den fælles Fjende, Katholicismen, og bevirkede den Enhed, som nu hersker imellem disse Lande, skulde imidlertid Spændingen mellem dem stige til det højeste og den franske Indflydelse naa et Højdepunkt i Skotland — saa at dette næsten aldeles gik i den franske Politiks Ledebaand — for derpaa aldeles at falde til Jorden. Denne Indflydelses Kulmination betegnes ved Marie Stuarts Mindreaarighed, og som et Bidrag til Fremstillingen af denne Periode er det, vi ville forsøge en Skildring af denne Dronnings Ungdom, der er saa aldeles modsat hendes senere Skæbne, men som bestemt maa siges at have ført denne med sig.

Ikke alene ved de fælles Interesser over for Englænderne, men ogsaa ved Kongehusenes Slægtskabsforbindelser vare Skotland og Frankrig forbundne med hinanden. De første havde fremkaldt de sidste; man er altfor vant til at se Politiken spille en Rolle ved Ægteskabsforbindelser, til at man et Øjeblik skulde studse derover. I Aaret 1537 begav saaledes Kong Jakob V af Skotland sig til Frankrig for at ægte Frants I's Datter Madeleine, og da han mistede hende faa Maaneder efter Bryllupet, knyttede han en ny Forbindelse, idet han det næste Aar ægtede Marie af Lothringen, Enke efter Hertugen af Longueville og Søster til Frants af Guise. Den skotske Konge havde herved tydelig vist den Politik, han fremtidig vilde følge over for Religionens nye Rørelser og over for den mægtige Adel, der kun uvillig fandt sig i Kongens Autoritet. Forfølgelser mod den reformerte Religions Tilhængere og de mægtigste Adelsfamilier betegnede hans Regering, og da en Krig udbrød med England, nægtede de skotske Herrer til Gjengjæld at gribe til Vaaben mod Fjenderne, der vare trængte ind over Skotlands Grænser. Da Kong Jakob ikke desto mindre vilde fortsætte Kampen, svig-

tede den af ham samlede Hær og tog Flugten; den foretrak at ydmyge Kongen ved at lide et Nederlag fremfor at støtte hans Sag ved at hjembære en Sejr. Kongen, der allerede var syg, før denne Skjænsel var tilføjet ham, kastedes nu paa Dødslejet af en Feber, der den 14de December 1542 gjorde Ende paa hans Liv i en Alder af kun 31 Aar.

Nogle Dage forud havde man bragt ham Budskabet om, at hans Hustru paa Linlithgow den 8de December 1542 havde bragt en Datter — Marie Stuart — til Verden. Kongens inderligste Ønske havde været at faa en Søn; i febrilsk Tilstand havde han ventet Tronarvingens Fødsel, og det var kun med Mismod, at han paa sit Dødsleje modtog Efterretningen om, at det var en Datter; den skotske Historieskriver Robert Keith fortæller, at Kongen ved denne Lejlighed udbrød: «Det vil ende, som det begyndte; Kronen kom ved en Kvinde og vil gaa bort ved en Kvinde; Ulykker nærme sig dette ulykkelige Kongerige; Kong Henrik vil arbejde paa at gjøre det til sit ved Vaaben eller ved Giftermaal». Det var ingen heldvarslende Ord, der modtog den nyfødte Kongedatter, og den Trone, som hun strax efter Fødselen skulde modtage, havde kun sørgelige Minder. Kongernes Indkomster vare smaa, og de vare henviste til at benytte sig af de store Adelsherrer mod hverandre, fratagende den ene, givende til den anden, for derved at vinde Støtte. Af de fem Konger, der havde regeret før Marie Stuart, vare de to, Jakob I og III, myrdede, og to, Jakob II og IV, faldne i Kampen, medens den femte Jakob, hendes Fader, var død i Fortvivlelse, svigtet af sin egen Adel.

Den, der nu skulde bestige Tronen i dette Land, der kunde lægge Beslag paa en Mands højeste Kræfter, var en Kvinde og et Barn, — en dobbelt Svaghed. Ved den Splid, der herskede i Kirken, fik Adelen let Overhaand over Gejstligheden, og dens Chef, James Hamilton, Greve af Arran, erholdt af Parlamentet Regentskabet over Riget og Formynderskabet over Dronningen, som man lod krone den 9de

September 1543, inden hun endnu var et Aar gammel. Allerede før Kroningen havde man begyndt at lægge Giftermaalsplaner, og England og Frankrig holdt begge Skotland for en smuk Medgift. Jakob V's Ord i hans Dødstime gik aldeles i Opfyldelse; Kong Henrik VIII søgte strax at benytte sig af Lejligheden og bad om Marie Stuarts Haand for sin Søn, Prinsen af Wales; men da han i sin Iver viste sig altfor utaalmodig, fordrede at have den unge Dronnings Opdragelse i sine Hænder og forlangte flere faste Pladser i Landet, følte Skotterne sig stærkt stødte tilbage, og først da han nedstemte sine Fordringer og indskrænkede sig til at forlange, at Marie i sit tiende Aar skulde sendes til England, for da senere at ægte Prinsen, kom Skotterne ham i Møde og sluttede en Traktat med ham den 1ste Juli 1543. Marie var da et halvt Aar gammel.

Men Skotland vilde derved komme i altfor stor Afhængighed af dets sydlige Naboland, og Nationalfølelsen vendte det mod Frankrig; Greven af Arran nærmede sig den skotske Enkedronning og derved Frankrig, og midt i den sjette Maaned efter, at man havde knyttet en saa nøje Forbindelse med England, brød man den atter og undertegnede den 15de December i Edinburgh en Traktat med Frankrig, hvorved alle de Traktater, der vare sluttede med dette Rige lige siden Kong Robert Bruces Tid, ratificeredes. Forbitret herover begyndte Henrik VIII en Krig mod Skotland, som ikke var endt ved hans Død; Hertugen af Somerset fortsatte den for Edward VI og trængte efter Slaget ved Pinkie, hvor Skotterne den 10de September 1547 bleve slaaede, frem indtil Leith; men det var ikke ved Vold, at man skulde vinde Skotterne, og disse toge nu Tilflugt til Frankrig. Fremfor alt søgte man at bringe den unge Dronning i Sikkerhed; hun havde hidtil boet paa Slottet Stirling tilligemed sine to Guvernører, Lorderne Erskine og Livingstone; men efter det ovennævnte Slag førtes hun til Inch-Mahome, der ligger midt i Søen Menteith. Enkedronningen indsaa, at Øjeblikket var gunstigt

for hende; hendes Plan gik ud paa først at sende Datteren til Frankrig og dernæst at forlove hende med Daufinen, en Plan, der grebes med lige stor Iver af den skotske Adel og det franske Hof. Det skotske Kongerige vilde vinde en Forsvarer, Enkedronningen kunde haabe paa Regentskabet, og Frankrig vilde kunne holde England i Skak. Naar man ser rigtig til, vilde den skotske Adel dog vinde mest, thi Marie Stuarts Bortfjernelse og Giftermaal i det fremmede Land vilde give Adelen overvejede Spillerum for dens ærgjerrige, tøjlesløse Planer; hvor fin en Politiker end Enkedronningen var, saa beregnede hun dog næppe dette.

Allerede tre Maaneder efter, at Edward VI havde besteget Englands Trone, sendte Henrik II en fransk Flaade til Forth; 5—6,000 Mand og fortrinligt Artilleri vare om Bord, og flere Sendinger fulgte efter. Lige over for den engelske Lordprotektor, Hertugen af Somerset, der ved Plyndringer havde fjernet Skotternes Hjerter, udtalte den franske Anfører sin Konges Glæde over at kunne bringe Skotland Hjælp; hans Konge, ytrede han, følte sig lykkelig over at kunne opdrage den skotske Dronning hos sig og forpligtede sig til at respektere Kongerigets Love og Friheder. Forgjæves forsikrede Englænderne, at de ikke vilde krænke Skotlands Frihed; de havde kun villet ende de langvarige Stridigheder og ved et Giftermaal forene de to Lande, som af Naturen syntes skabte til at være ét, under Navnet Storbritannien paa Grundlag af en fuldkommen Lighed. Efter de udviste Fjendtligheder løde Ordene som tomme Forsikringer, og der var nu intet andet for Lordprotektoren at gjøre end at fortsætte Kampen og ved at udsende en Flaade forsøge at hindre Maries Afrejse til Frankrig. Men den skotske Enkedronning anede Faren, fremskyndede Overrejsen og afvendte herved den hendes Datter truende Fare. Den 7de Juli 1548 var Giftermaalet mellem Skotlands Dronning og Frankrigs tilkommende Konge blevet ratificeret af de skotske Stænder, og i Dunbarton vare fire franske Galejer indtrufne i største Hast for at bringe Marie,

der fra Inch-Mahome var ført herhen, til Frankrig. Hendes tvende Guvernører, hendes uægte Broder, James Stuart, og hendes fire Legesøstre, de fire Marier af Familierne Fleming, Seaton, Beaton og Livingstone, fulgte hende til hendes nye Fædreland. Den 7de Avgust stødte den lille Eskadre fra den skotske Kyst, kort førend den engelske Flaade viste sig i Farvandene for at hindre Overfarten, og efter en heldig Sejlads landede man i Brests Havn. Henrik II modtog venlig sin unge tilkommende Svigerdatter, lod hende opdrage som sit eget Barn og anviste hende en hendes Rang værdig Hofholdning.

Krigen mellem England og Skotland fortsattes endnu i to Aar; men de skotske Vaaben kæmpede nu med større Held, og Englænderne tabte største Delen af de efter Slaget ved Pinkie vundne Fordele, indtil Freden i Boulogne 1550 endte Stridighederne. Den engelske Indflydelse havde foreløbig udspillet sin Rolle i Skotland, og Enkedronningen og med hende det franske Parti benyttede sig af Lejligheden. Med en Klogskab, der var lige saa stor som hendes Ærgjerrighed og Lyst efter Herredømmet, forstod Enkedronningen snildt at manøvrere. Hun vandt Henrik II for sin Plan, og i December 1553 skrev den franske Konge, tilskyndet af Enkedronningen, til Skotlands Styrer, Greven af Arran, og opfordrede ham til at opgive Regentskabet; Hertugdømmet Châtellerault stilledes da til Gjengjæld til hans Raadighed. Enkedronningen havde desuden forstaaet at vinde Adelen ved at gjøre Ofre, Protestanterne ved Tolerance. I Marts blev han i Marie Stuarts Navn opfordret til at nedlægge Regentskabet, og da han saa, hvor mægtigt Enkedronningens Parti var, trak han sig tilbage, og i April proklameredes Marie af Guise, i de skotske Stænders Nærværelse og med deres Samtykke, i sin Datters Navn til Regentinde. Hun, der indsaa, hvor meget hun trængte til Understøttelse, forstod ogsaa at skaffe sig denne; hun forsmaaede ikke nogens Hjælp og vidste at vinde de Partier, der vare hende mest fjendtlige,

naar hun troede at kunne benytte dem til sin Fordel. Men hun maatte da ogsaa ofte indrømme de Partier, hvis Hjælp hun bejlede til, Fordele, der lode dem voxe hende selv over Hovedet. Det var saaledes meget mod hendes Vilje, at de reformerte vandt i Tal og Magt ved den Amnesti, som udstedtes for dem. I sin vanskelige Stilling viste hun sig tillige altfor gunstig mod Franskmændene, og da hun betroede dem flere af Rigets højeste Embeder, opvakte hun derved kun den skotske Adels Misundelse. Skotterne vilde nok modtage Hjælpetropper fra Frankrig, men de vilde ikke vide af de franske Herrer; de vilde kun have Folk at befale over, thi herske kunde de alle sammen.

Bruddet kom dog ikke strax; dertil var Enkedronningen altfor snild, og Forholdene i England maatte fjerne Skotterne fra dette Land. Den katholske Marie Tudor (1553-58) gav ved sit Giftermaal med Filip II, England og Spanien en saa forfærdelig Overvægt i Evropa, at Skotterne saa at sige vare nødte til at slutte sig til Frankrig, for at den ene Alliance kunde veje op mod den anden. Den skotske Dronnings og Daufinens Giftermaal var nu af lige Vigtighed for de to Riger.

II.

Trods den livlige Forbindelse mellem Frankrig og Skotland paa denne Tid var der dog den største Forskjel paa Livet i hine Lande. Fra det mørke, alvorsfulde Skotland var den unge Dronning ført til et glimrende Hof. Ved Renaissancen havde Videnskaber og Kunster fundet et Asyl hos den franske Kongefamilie Valois og havde, uden at det dybere Indhold havde formaaet at trænge igjennem, udbredt et glimrende Skjær over denne Fyrsteslægt. Det var en Leg med Poesi, en Spillen med fremmede Sprog, en Koketteren med Versenes Rythmer, der udspredte denne Glands, langt mere end det var den gjenoplevede Oldtids Aand, der havde

formaaet at finde Vej til Sjælen. Denne overfladiske Lærdom, der kun anvendtes for at lade Viddet spille, havde den sørgeligste Indflydelse paa Moralen. Legemets Skjønhed skulde glimre som Aandens, og hele den Letfærdighed, som er Særkjendet for Renaissancens senere Periode, vandt kun altfor stor Udbredelse ved Hoffet.

Da den unge skotske Dronning førtes til Frankrig, havde Henrik II for et Par Aar siden besteget sin Faders Trone, udrustet med alle Legemets Evner: han var den dristigste Rytter, den hurtigste Løber og den dygtigste Springer ved Hoffet; men hans Aand var paa den anden Side kun lidet virksom. Hans smukke Træk vare uden Udtryk, og hans Øjne røbede kun altfor meget hans Flygtighed og Ubestandighed. Han brugte ikke selv at tænke, men saa alt med deres Øjne, som beherskede ham. Dog viste han her en Bestandighed, han skiftede ikke Yndlinger saa ofte som de andre Konger; men denne hans Bestandighed bidrog kun til at sløve hans Aand og gjøre den til en Slave af Vanen. Over for en saa svag Karakter var det let at indse, hvem der vilde komme til at herske. Diana besteg Tronen med sin kongelige Elsker; den 48-aarige Elskerinde fortrængte den 26-aarige Dronning, Katharine af Medicis, «der skyldte sin Titel som Dronning alene den Ære at føde de kongelige Børn». Den Tilbagetrængthed, i hvilken Katharine levede under Dianas Regimente, kunde ikke andet end udvikle hendes kolde Tilbageholdenhed, hendes bestandige Forstillelse, hendes Geni til at spille Intriger og til hensynsløst at udføre Planer og Rænker for at tilfredsstille sin umættelige Ærgjerrighed; men hun havde tillige vundet et virkeligt Herredømme over sig selv. Hævn eller Had havde kun ringe Del i hendes Handlinger, den moralske Følelse endnu mindre Indflydelse. Hun forstod at beregne og vidste at lade personlige Interesser træde tilbage; Fjender og Venner vare for hende lige gode, naar hun blot kunde naa sit Maal ved dem: aldrig havde Machiavelli kunnet ønske sig nogen bedre Lærling.

Men Katharine viste virkelig ogsaa flere gode Sider; hun var fra sin tidligste Ankomst til det franske Hof vant til at blive tilsidesat; hendes Ægteskabs ti første Aar havde været barnløse, og der var allerede Tale om at udvirke en Skilsmisse, men den unge Prinsesse, der grædende stod foran Frants I, rørte hans Hjerte, og han erklærede, at det vilde være en stor Synd at sende hende bort. Da hun endelig begyndte at føde Børn, indtog en anden hendes Plads i Henrik II's Hjerte, og sin hele Kjærlighed kastede hun nu paa sine Børn. Dette maa anses for et af de smukkeste Træk hos Katharine. Hun vilde selv opdrage sine Døtre og havde dem bestandig om sig i de nærmeste Værelser, thi saalænge som hun levede, sagde hun, skulde hendes Døtre, indtil de bleve gifte, ikke staa under nogen andens Opsyn, da dette var det eneste Middel, hvorved man kunde holde dem i Frygt og Lydighed. Det er en bekjendt Anekdote, at Konnetablen af Montmorency sagde til Kongen, at det var forunderligt, at ingen af hans Børn lignede ham undtagen hans uægte Datter Diana, der var gift med Konnetablens Søn. Denne Tvivl, der herved er rejst mod Dronningens Troskab, kunde vel ikke forundre ved et saa letfærdigt Hof som det daværende franske; men det maa her anføres som et retfærdiggjørende Træk, at Ondskaben, som ellers ikke har skaanet hende, ikke har udpeget nogen som hendes Elsker, og saa længe Henrik II levede, var hun ham bestandig lydig. Heller ikke manglede det paa Hentydninger til hendes Families borgerlige Herkomst; «Kjøbmandsdatteren» var ikke det franske Kongehus jevnbyrdig, og hendes Hovedrolle falder først, da hendes Sønner efter hverandre bestege Tronen.

Ved Hoffet havde hun stor Del i den italienske Aands Indflydelse. Hun opfandt nye Danse og Lege, komponerede selv Balletter, ligesom hun virkede for Opførelsen af Skuespil; men det var ikke saa meget Aanden som Øjet, der skulde forlystes. Hun havde en smuk og yppig Figur, en stolt Majestæt var udbredt over hendes hele Fremtræden, og

hun savnede, hvis man kan tro Brantôme, ikke en vis Ynde. Hendes Ansigt var smukt og behageligt, hvad der vel ikke vil sige meget, naar man ser hen til, hvorledes denne Forfatter ødsler med Berømmelser over Skjønhed, og hvad han i øvrigt fortæller om hendes Ydre, viser mere Yppighed end Skjønhed: denne fyldige Barm, disse smukt skabte Ben og Fødder, som hun holdt af at iføre smukt Fodtøj. Det var i Dansen, som hun elskede meget, at hun viste sin Gratie, eller naar hun jagede til Hest, altid iført rige og prægtige Klæder. Man vil da ogsaa kunne forstaa, at den langt ældre Diana af Poitiers kunde være langt mere tiltrækkende for den unge Konge. De venetianske Gesanter berette ogsaa i deres Relationer, at man ikke skulde kunne rose Dronningens Skjønhed; hun havde i Følge dem store Øjne og fyldige Læber, Sandselighedens og den lavere Naturs sikreste Kjendetegn.

Det var denne Kvinde, som, næret af den italienske Politik, ligegyldig over for godt og ondt, uden religiøse Principer, skulde spille en saa gjennemgribende Rolle i Frankrigs bevægede Historie; som, vant til at skjule og skuffe sig selv, ogsaa skulde skuffe andre, og som, tilsyneladende staaende udenfor alle Partier, kunde give Ronsard en vis Berettigelse til at benævne hende som den, ved hvis Naade enhver levede i Fred; hende, som snart splittede, snart forsonede Partierne, men for hvem katholske og reformerte syntes lige. «Døde ere disse Ord, Papister og Huguenotter», synger den nævnte Digter til hende, «Præsten lever i rolig Hvile, den gamle Soldat holder sig til sit Hus, Haandværkeren synger ved sit Arbejde, Vejene opfyldes af rejsende, Agerdyrkerne besaa uden Frygt deres Marker, Hyrden lever ved Kilden, og Sømanden vover sig ud paa Havet; thi paa Landjorden og Havet har Du formaaet at berolige alt». De hyppige Fredsbrud viste dog kun altfor godt, hvor lidet hun var interesseret i Freden; det var kun Magten, det kom hende an paa. Samtiden har udpeget som hendes Valgsprog: «Del og bedrag». Dette var virkeligt ogsaa det eneste, der lykkedes hende; men hendes Maal var Magten, og for

saa vidt kunne vi tildele hende de samme Grundsætninger, som de gamle Romere hyldede. «Divide et impera, del og hersk», kunde hun sige som disse; kun ville vi oversætte det i et mere moderne Udtryk, der mere minder om Kvinden: «Intrigér og hersk».

Ved dette Hof blev altsaa Marie optaget. Vi ville her efter authentiske Aktstykker fremsætte nogle Punkter af hendes Ungdomshistorie, der ligesom forbereder og udvikler alle de Sider hos hende, der har ladet hende blive Gjenstand for saa forskjellig en Bedømmelse, snart betynget med den største Brøde, snart hævet til Skyerne, snart foragtet og udskjældt som en Jesabel, snart tilbedt som en Martyr.

Der er i den nyere Tid fremdraget en Mængde Aktstykker til Marie Stuarts Historie. Den værdifuldeste og mest omfattende Samling af disse er den af den russiske Fyrst Labanoff foranstaltede Udgave af Maries egenhændige Breve, af Aktstykker og andre Bidrag til hendes Historie. Man finder her Marie Stuarts ældste Brev, der er skrevet i Aaret 1550, altsaa i hendes ottende Aar; det næste er fra 1552. Hvor udviklet viser hun sig ikke allerede da! Hun lover Moderen fuldkommen Tavshed med Hensyn til alt, hvad denne vil meddele hende. Er det ikke, ligesom hun fra sin tidligste Barndom opdrages til at deltage i Intriger. «Hvad det angaar, som I har gjort ved Greven af Hontélé, saa forekommer det mig, at I har handlet aldeles rigtig og især med Hensyn til, at I har villet Retfærdighed; thi efter hvad jeg har kunnet forstaa, er der stor Trang dertil; jeg er meget glad over, at I har fundet Lejlighed til at forøge Eders Krone». Enkedronningen var dengang endnu ikke naaet til at erholde Regentskabet i Skotland. Omtrent ved samme Tid skriver Kardinalen af Lothringen, hendes Onkel, om hende til sin Søster: «Eders Datter er voxet og gaar hver Dag saaledes frem i Væxt, Godhed, Skjønhed, Visdom og Dyder, at hun er den fuldkomneste og mest udviklede i alt hæderligt og dydigt, som der kan tænkes, og man finder for Øjeblikket ikke

hendes Lige i hele Kongeriget. Kongen finder Behag i hendes Selskab, og hun véd ogsaa at underholde ham med saa gode og kloge Svar som en Dame paa 25 Aar».

Ved Siden af disse Dyder, fortæller Kardinalen i et følgende Brev (1553), «nyder hun en fuldstændig Sundhed, og Lægerne spaa hende et langt Liv. Dog tør han ikke fordølge, at hun undertiden har en Hjertesvaghed, men som forresten kun ytrer sig, naar hun en Gang imellem spiser for meget; thi hun har bestandig en saa god Appetit, at naar hun vilde spise saa meget, som hun kunde, vilde hendes Mave ofte komme til at lide deraf». Det var vel ikke altid den letteste Sag for den høje Prælat at vogte paa den unge Dronning, der, som han haabede, engang skulde skaffe ham Magten.

Bestandig løde Paalægene til hende om at indsmigre sig hos Kongen. «Jeg anvender al min Flid paa at være behagelig for Kongen», skriver Marie 1554, og to Aar efter kan hendes Onkel Kardinalen, der udbreder sig over sin Nièces Dyder, triumferende udbryde: «Hun behersker baade Kongen og Dronningen». Med Hensyn til den sidste bliver det dog et Spørgsmaal, om han ikke har taget fejl. Meget tidlig var hun ført til Regeringsforretninger; et Brev fra hendes 12te Aar bærer Vidne derom og viser en Fasthed, som man ikke skulde vente. Allerede nu viser hun en vis Myndighed: «Jeg beder Eder ydmygst», skriver hun til Moderen, «at ville tilgive mig og ikke tage mig ilde op, naar jeg ved Styrelsen af mit Kongerige tager Exempel efter Kongen, som aldrig giver noget Beneficium bort før efter dens Død, som er Besidder deraf, paa Grund af de Ubehageligheder, som kunne opstaa deraf». Hun havde givet Ansøgeren det samme Svar, forsikrende ham om ikke at glemme ham ved kommende Lejlighed til Gjengjæld for de Tjenester, han altid havde ydet hendes Moder og hende. Hun taler her som en gammel Statsmand, selv om hun hidtil kun af Navn var Skotlands Dronning og lod Moderen besørge alt. Da hun saaledes fik en Del Breve tilsendte fra Skotland, lod hun dem

alle overgive til Moderen, for at denne kunde besvare dem og lod i denne Anledning medfølge en Del Blanketter undertegnede dels «Marie» alene, dels «ganske Eders Marie» eller endelig «Eders gode Søster Marie». Moderen kunde selv lade dem udfylde.

De to anførte Exempler vise Marie, som hun var nu, og som hun vedblev at være sit hele Liv. Snart gav hun en anden den mest uindskrænkede Frihed til at handle i sit Navn, og snart holdt hun fast ved sin Mening uden at lade sig rokke af nogen; begge Dele ere uadskillelige fra Kvindens Natur, og Marie var Kvinde saa godt som nogen.

Marie var tidlig, maaske kun altfor tidlig, udviklet. Hun stod i sit 15de Aar i sin fulde Skjønhed, der var i Stand til at henrykke hele det franske Hof, just ikke nogen let Sag i en saa blaseret Tid. De franske Damer havde, i Følge Brantôme, i de sidste halv hundrede Aar tilegnet sig saa megen Anstand, Elskværdighed, ungdommelig Yndighed og Finhed, men tillige saa megen Letfærdighed, de havde saa meget lagt sig efter at udvikle sig, at de i enhver Henseende overgik alle andre, hvilket selv fremmede indrømmede. Brantôme, der, som en nyere Literærhistoriker siger, var ligegyldig over for Lasten eller Dyden, hvis Forskjel han aldrig havde begrebet, saa med Glæde denne paatagne Ynde og den stigende Letfærdighed; de vellystige Ord fandt han i det franske Sprog og i de franske Damers Mund endnu mere lokkende og velklingende end i ethvert andet Sprog, just ikke noget godt Tegn paa Tidens Sædelighed, der i øvrigt heller ikke undlod at fremkalde de bitreste Satirer.

I de mest begejstrede Udtryk skildrer Brantôme Maries ungdommelige Skjønhed, der var som det fuldeste Dagslys, og som endogsaa fordunklede Solen, naar den skinnede klarest. Hvor aandfulde og lysende vare ikke hendes Øjne? Hvor blændende hvid og fin var ikke hendes Ansigtsfarve, og hvad kunde sammenlignes med hendes smukke, hvide Haand og disse saa smukt dannede Fingre? Hendes Væxt var høj

og slank, hendes Holdning elegant; hele denne yndefulde Skabning syntes kun skabt til at fortrylle. Katharine af Medicis, der manglede al Maries Finhed og Kvindelighed, sagde derfor ogsaa skinsyg: «Vor lille skotske Dronning behøver kun at smile for at fordreje alle disse franske Hoveder». Utallige Tilbedere give tilstrækkeligt Bevis for dette af Digtere besungne Trylleri, der omgav hende, og selv den alvorlige Kantsler l'Hôpital har givet Vidnesbyrd om hendes uimodstaaelige Forføreriskhed: «Man skulde tro, at der i hende boede en Guddom, saa stor en Ynde var der i hendes Ansigt, og hvor stor var ikke hendes kongelige Majestæt?» Den hvide Pande ombølgedes af de blonde, rige Lokker. Ronsard omtaler hendes Lokkers Guld; efter et Portræt at dømme skulde Haaret endogsaa have et rødligt Anstrøg; for Walter Scott staar det som mørkebrunt, og vi vide meget vel, at nyere endogsaa have paastaaet, at det var sort. Men det blonde var dengang Modefarven; Brantôme omtaler hendes Lokker som «saa smukke, saa blonde, saa bløde», og vi tro med St. Beuve at turde anse denne Middelvej som den rette. Hvad nu Sjælens Skjønhed angaar, da var denne i Følge Brantôme lige saa stor som Legemets. Hun var kyndig i Latin, og i en Alder af 13-14 Aar fremsagde hun i Kong Henriks, Dronningens og hele Hoffets Nærværelse i Louvres Sal en latinsk Tale, som hun selv havde forfattet, og i hvilken hun paastod og tvært imod den almindelige Mening forsvarede, at det var meget passende for Kvinder at kjende Videnskaberne og de frie Kunster. Sammen med Henrik II's og Katharines Døtre og under Kongens Søsters, den lærde Marguerites Øjne blev hun indviet i Videnskaberne. Alle de unge Prinsesser ved dette helt igjennem literære Hof vare vel bevandrede i de skjønne Videnskaber. Elisabeth, den senere Dronning af Spanien, hvis smukke, hvide Teint fremhævedes af det sorte Haar og gjorde hende saa indtagende for de spanske Grander, som senere ikke vovede at betragte hende for ikke at blive forelskede og derved opvække hendes

grusomme Gemals, Filip II's Skinsyge, denne Elisabeth elskede meget Poesien, og Claudia, der senere blev gift med Hertugen af Lothringen, lignede meget sin Tante Marguerite, der bestandig levede i Studier, gjerne søgte Videnskabsmænds Selskab og derfor hædredes som deres Skytsgudinde. Henrik IV's senere Gemalinde, den yngre Marguerite, hvis Brudefest saa sørgelig er knyttet til Bartholomæusnattens Rædsler, kunne vi her heller ikke forbigaa, skjønt hun kun var et Barn, medens Marie Stuart opholdt sig i Frankrig; hende, der som alle Valois'er var lærd, saa at hun f. Ex., da polske Gesanter fremstammede deres daarlige Latin, strax forstod flydende at tiltale dem paa dette Sprog, og som i sine Memoirer, i det mindste hvad Stilens Finhed angaar, tør stilles saa højt som nogen af hendes Samtidige. Man kan vel tænke sig, at det maatte vække Beundring at se den unge, af alle tilbedte Dronning Marie Stuart tale hint klassiske Sprog; Ordene maatte faa en ganske anden Klang og Ynde i hendes Mund. Det franske Sprog fandt de samtidige Forfattere, at hun talte skjønnere end nogen indfødt, og selv hendes Hjemlands Sprog, der ellers forekom de franske Øren saa haardt, saa ildeklingende, forstod hun ved sin Ynde at aflokke en blidere Klang.

Saa længe hun var i Frankrig, anvendte hun daglig to Timer til Læsning, og hun, der gjerne havde Omgang med Digtere som Ronsard og du Bellay, skrev ogsaa selv Vers, der vare smukke, siger Brantôme, og som aldeles ikke lignede dem, man senere tillagde hende at have skrevet til Bothwel. Brantôme undrer sig over, hvorledes man har kunnet udgive disse saa plumpe og slet polerede Vers som hendes, og Ronsard istemmer her aldeles hans Mening. Hendes Stemme var blid, og man fandt ikke noget skjønnere end at høre hende synge, akkompagnerende sig paa Luthen med denne smalle, fine Haand.

Men hvor stor en Fare er der ikke for dem, der besidde denne henrykkende Ynde, dette Talens Liv, som river alle

med, denne uimodstaaelige Tiltrækningskraft? Hvor stor en Fristelse ligger der ikke til at benytte sig af dem? Marie viste tidlig disse forføreriske Evner, og hun forstod vist ogsaa tidlig at benytte dem. Forstod hun ikke, naar nogen var imod hende, at benytte sig af denne Ynde for at afvæbne ham? «Hvorledes skal et stakkels Hjerte forsvare sig, naar to smukke Øjne angribe det? Hjertet er ene, vaabenløst, blottet og ømt, og Øjnene ere væbnede med Lyst», havde allerede for hundrede Aar siden den ved sit langvarige engelske Fangenskab bekjendte Karl af Orleans sunget. Hvilke søde og kjælne Ord forstod Marie ikke at lægge i sin Mund, og hvor bedende kunde ikke hendes Øjne være, — hvem formaaede da at modstaa hende? Om end langtfra i den Grad som Katharine af Medicis var Marie Stuart vist ikke den, der undlod at benytte sig af sin Skjønhed, hvor den kunde være hende til Nytte. Man behøver kun at nævne denne Koketteren med de forskjellige Klædedragter. Det var noget, som var saa almindeligt dengang, og som overalt findes omtalt. Naar Marie var iført sin skotske, maleriske Dragt, var hun maaske allerskjønnest; men her var det alene hende, der formaaede at hæve denne nationale Klædning, der dengang saa lidet var paa Moden. Men hvad kunde man da ikke vente, naar hun var iført sin rige Pynt og de Dragter, som man dengang satte højest, være sig efter fransk eller spansk Skik; naar hun paasatte sig hin lette, italienske Hovedbedækning, naar hun fulgte en af alle disse øvrige Moder, som alle klædte hende, eller naar hun stod iført sin dybeste Sorgs hvide Dragt, hvor det hvide Slør maatte bekæmpe Renheden af hendes Ansigts Sne?

III.

Som en Modvægt mod den spansk-engelske Giftermaalsalliance fremskyndede man Marie Stuarts Forbindelse med Daufinen. Hun var endnu ikke 15 Aar, da Henrik II i Slut-

ningen af Oktober 1557 skrev til Skotlands tre Stænder for at indbyde dem til at sende Deputerede, der kunde forhandle om Betingelserne for deres Dronnings Giftermaal og overvære Bryllupet. Da de tre Stænder den 14de December vare forsamlede i Parlamentet, udvalgte de ni Mænd, der skulde indtræde i denne Deputation, tre af Gejstligheden, de øvrige sex af den højeste Adel. De skulde overensstemmende med deres Instruktioner fordre Dronningens og Daufinens Løfte om at bevare Rigets Integritet, dets Love og Friheder. Den skotske Enkedronning gav sin Moder, Antoinette af Bourbon, Fuldmagt til at repræsentere hende ved Bryllupet, og da Marie endnu var umyndig, bleve de ni skotske Herrer tilligemed Bedstemoderen udnævnte til paa hendes Vegne at bestemme Betingelserne for dette Giftermaal. Den 19de April 1558 undertegnede man paa de af Skotterne gjorte Betingelser Marias og Frants's Ægteskabskontrakt i Louvre; men hvor lidet Marie agtede at overholde dem, fremgaar af nogle hemmelige Diplomer, som hun fjorten Dage tidligere havde udstedt. I disse skjænkede Marie Stuart, dersom hun døde barnløs, Kongeriget Skotland og al hendes Ret til Englands Krone til Henrik II og hans Efterfølgere. Hun gav endvidere sit Samtykke til, at alle dette Riges Indtægter overlodes til Henrik II, indtil den fuldstændige Betaling af de Summer — en Million i Guld —, der skyldtes Frankrig, var ydet. Hun havde derom raadført sig med sine bedste Venner, Kardinalen og Hertugen af Guise, og hun ledsagede dem med en formel Gjenkaldelse af alle de Erklæringer, som hun kunde blive tvungen til at gjøre paa de skotske Herrers Bøn; thi hun vilde binde, forene, sammenknytte og gjøre til ét Kongerigerne Skotland og Frankrig. Hun havde derved forud annuleret den Traktat, Skotterne fjorten Dage senere sluttede. Ved det franske Hof lærte hun tidlig den Dobbelthed og det Bedrageri, som senere blev hende saa ødelæggende.

Skotterne, der aldeles ikke anede dette, overgav med Glæde deres unge Dronning til Daufinen, og den 24de April

1558 fejredes deres Bryllup med den største Pragt i Notre-Dame i Paris. Kardinalen af Bourbon velsignede dem i Kongehusets og Højadelens Nærværelse, og umiddelbart derefter hilsede Dronningen sin unge Ægtefælle som Skotlands Konge, og hendes Exempel fulgtes af det skotske Parlaments Deputerede. Naar man ser hen til den Rolle, Marie her har spillet lige over for dem, kan man ikke i hendes Mund finde noget mere underfundigt, end naar hun skriver til Moderen, at hun ikke vil undlade at bevidne hende om den gode Pligtopfyldelse, som de skotske Afsendinge havde vist hende ved hendes Bryllup. De skotske Herrer begave sig nu hjem; en af dem, Bispen af Orkneyøerne, døde paa Hjemrejsen.

Det var ikke nok, at man opstillede det ene Giftermaal mod det andet, at man ved en hemmelig Traktat, der skulde forene Frankrig og Skotland, vilde danne en Modvægt mod Filip II's Planer, der vilde forene England og Nederlandene under den Arving, han haabede af sit Ægteskab med Marie Tudor. Vaabnene maatte tillige drages, og det var i denne Kamp, at Franskmændene vandt Calais, Englændernes sidste Besiddelse paa denne Side Kanalen, hvis Tab smertede Marie Tudor i den Grad, at hun døende udbrød, at hvis man aabnede hendes Hjerte, vilde man finde Byens Navn indskrevet i det; hun overlevede virkelig kun kort Tid dette Tab, og med hendes Død var denne engelsk-spanske Alliance brudt.

En Kvinde skulde atter bestige Englands Trone; det var Elisabeth. Hun erklæredes imidlertid for illegitim, og i saa Tilfælde var Marie Stuart nærmest til Arvefølgen. Henrik II befalede ogsaa strax den unge skotske Dronning og hendes Ægtefælle at antage det engelske Kongeriges Titel; men Marie formaaede ikke at gjøre sin Ret gjældende og blev som Medbejlerinde kun Gjenstand for Elisabeths bitreste Misundelse og Had. Den 15de Januar 1559 kronedes Elisabeth i England med alle den katholske Religions Ceremonier; men dermed var ogsaa denne Tros Rolle udspillet i England, hvor allerede i Marts den reformerte Kirke atter gjenoprettedes.

Der var ikke længer Grund til Krig, og i de første Dage af April 1559 undertegnede man Fredstraktaterne i Cateau-Cambresis.

Ved den ægteskabelige Forbindelse mellem Frankrigs og Skotlands Kongehuse var den franske Indflydelse i det sidstnævnte Land stegen til det højeste, men samtidig var den ogsaa omtrent forsvunden. Det skotske Parlament bestemte vel, at for Fremtiden skulde alle Akter afgjøres i Maries og Frants's Navn; men det engelske Parti havde rejst sig til en høj Magt. Under Krigen nægtede flere høje Baroner ligesom i Kong Jakob V's sidste Dage at gaa angrebsvis frem mod England; det var ej i deres Interesse; det vilde være tilstrækkeligt, mente de, at gribe Forsvarsvaaben, naar Fjenden gjorde Indfald i Skotland.

Strax efter Fredsslutningen i Cateau - Cambresis havde Marie fra Fontainebleau skrevet til Elisabeth og udtrykt sin Glæde over Freden. Hun udtalte sit Ønske om en evig Alliance og haabede kun paa en Lejlighed for at vise Oprigtigheden deraf. I et følgende Brev udtalte hun det samme, og det var vist ikke uden Grund, at hun nærmede sig denne sin Rivalinde. Da det reformerte Parti var kommet til Magten i England, maatte der ske et stort Omslag i det skotske Oppositionsparties Forhold til dette Land; havde dette Parti før vist sig gunstigere stemt mod England, end man ellers var vant til det i Skotland, maatte det nu af al Magt søge Englands Venskab. Det var det katholske Frankrig, hvis Indflydelse man nu vendte sig fjendtlig imod. Da Regentinden i Skotland saa, hvorledes det reformerte Partis Magt og Anseelse Dag for Dag voxede, hvorledes det blev mere og mere udfordrende, mærkede hun, at, hvis Regeringen ikke anvendte sin hele Myndighed mod det, vilde hun snart ikke mere være i Stand til at styre Landet; hun satte haardt imod haardt og udstedte en Befaling, i Følge hvilken det paabødes alle Skotter, af hvilken Stand de end vare, at bekjende sig til den katholske Religion og at opfylde alle dens Pligter; men

herved var kun Tegnet til den almindelige Rejsning givet. De adelige Herrer af det reformerte Parti samlede sig strax og sendte som deres Ordførere Greven af Argyle og Lord James Stuart til Enkedronningen. De forestillede hende, at hun ikke uden at vise den største Uretfærdighed kunde forurolige dem i deres Religion; hun havde jo selv tilladt dens Dyrkelse eller i det mindste taalt dens Udøvelse. De vare rede til, vedbleve de, at ofre deres Liv, hellere end de vilde forandre deres Tro. Regentinden var dog nu engang bestemt paa ikke at høre dem, og da hun intet Hensyn tog til deres Forestillinger, forbandt alle den nye Religions Tilhængere sig i en Kongregation; Vaabnene grebes, og man begyndte at ødelægge Kirker og Klostre, storme Helgenbilleder o. s. v. Snart optraadte man erobrende, i det man den 25de Juni bemægtigede sig Perth, dengang en vigtig Plads.

Freden i Cateau-Cambresis blev fulgt af Giftermaal, der skulde knytte de forsonede Magter endnu nærmere til hinanden. Det vigtigste af disse var Filip II's med den unge franske Prinsesse Elisabeth. Man havde først havt i Sinde at give hende til Filips Søn Don Carlos; de vare begge fødte 1545 og altsaa fjorten Aar gamle. Men Filip, der var 32 Aar gammel, satte sig selv i sin Søns Sted. Rige Tourneringer forherligede disse Festligheder; fra den 27de til den 29de Juni havde man holdt disse Ridderspil, men Henrik II havde, utrættelig som han var i alle den Slags Legemsøvelser, ladet alle Herrerne tilsige til et nyt den 30te Juni. Han havde allerede vundet alle Æresprisene, og Løbene vare tilende, da han bemærkede to hele Lanser, af hvilke han bød Gardekaptainen Montgomery at tage den ene, medens han selv greb den anden. De to kæmpende foer imod hinanden, og Montgomerys Lanse trængte ind i Kongens Øje. Henrik begyndte at vakle, men da han var af en kraftig Legemsbygning, forsøgte han atter at mande sig op. Kræfterne svigtede ham imidlertid snart, han laa i ti Dage uden Be-

vidsthed, og endelig den 10de Juli om Morgenen udaandede han.

Efter Kongens Død beviste man ham ikke mindre Ærbødighed, end da han levede, og man udøvede alle de sædvanlige Hoftjenester, som man ellers ydede hans Person. Man rakte ham Vand, satte Spise og Drikke hen for ham o. s. v., hvilket man derpaa alt uddelte til fattige Folk. Man havde udskaaret et Træbillede og iklædt dette den kongelige Dragt, paasat det Kronen og lagt det paa en Seng med Hænderne foldede og Ansigtet vendt mod Himlen, som om det bad; paa den højre Side laa det kongelige Scepter og paa den venstre Retfærdighedens Symbol. Ved Billedets Fødder stod et Fad med Vievand, med hvilket enhver maatte bestænke dets Fødder; det var et Middel mod Skjærsildens Kvaler. Den 11te Avgust bragtes Liget til Notre-Dame og den næste Dag til St. Denis gjennem Gader, i hvilke der udenfor hvert Hus var plantet en Fakkel. Fra et Vindue i en af disse Gader saa Frants, Marie Stuart, Katharine af Medicis og andre af Kongefamiliens Medlemmer Toget drage forbi, da Ceremoniellet forbød dem at deltage i Ligfærden. Da man i St. Denis havde begravet Liget, traadte den næste Dag en Herold frem i Kirken og holdt en Sørgetale over Kongens Død. Han nævnede forskjellige Embedsmænd ved Navn, og efter at være opraabte gik disse hen og nedlagde deres Embede paa den kongelige Grav. Tre Gange udraabte Herolden Kongens Død; da han fjerde Gang gjorde det, knælede han ned og opfordrede alle de tilstedeværende til Bøn. Et Øjeblik efter sprang han pludselig op, og med glad Stemme udraabte han Frants II som Konge under Trompeters og Pavkers Lyd. Som en Slutning paa hele denne Ceremoni sønderbrød Konnetablen, Frankrigs højeste Embedsmand, sin Stav; den unge Konge skulde frit modtage sit Rige.

Den nye Konges Kroning, den Ceremoni, der i Folkets Øjne først gav den kongelige Magt, fulgte snart efter. Erkebispen af Reims havde fra gammel Tid Hævd paa at udføre

denne Handling, og man afveg heller ikke denne Gang fra Fædrenes Skik. Raadet i Reims red som sædvanlig Kongen i Møde og bød ham velkommen, og allerede længe før hans Ankomst havde man begyndt at afskyde Glædessalver. Ved hans Ankomst til Porten traadte tre unge Piger frem og overrakte ham tre gyldne Nøgler. Man havde ved denne Lejlighed heller ikke glemt Folket; foran Kirken stod en Brønd med tre Kvindefigurer, ud af hvis Barm der flød rød eller hvid Vin.

IV.

Den første Følge af Henrik II's Død maatte være Diana af Poitiers's og Konnetablen af Montmorencys Fjernelse. Men der var et tilstrækkeligt Antal, der bejlede til Magten i deres Sted. Frants II, kun 15½ Aar gammel, var ligesom Faderen af en ubestemt, vaklende Karakter. Formælet i en altfor ung Alder var han aldeles en Slave af sin unge Dronning. Maries Indflydelse, det Herredømme, som hun udøvede over Kongen, vilde have været meget heldigt, hvis hun havde havt duelige Raadgivere omkring sig; men det traf sig saa uheldigt, at der ved hendes Side stode to saa at sige selvskrevne Raadgivere, knyttede til hende ved Blodets Baand; det var hendes tvende Onkler, Kardinalen af Lothringen og Hertug Frants af Guise. Denne Slægt, en yngre Linie af det lothringske Hus, havde hurtig forstaaet at hæve sig. Dets Hoved Claudius havde opnaaet at faa sit Stammegods Guise ophøjet til et Hertugdømme, medens hans Broder var Kardinal. To af den førstnævntes Sønner vare bestemte til at spille en endnu højere Rolle; den ældste af dem, Frants, var Metz's Forsvarer og Calais's Erobrer; den anden, Charles, der efter sin Onkel havde erholdt Kardinalhatten, havde drevet det til at beklæde ikke mindre end tolv Bispestole, hvoraf de tre endogsaa vare Erkebispestole. De havde i lang Tid ventet paa det Øjeblik, da Marie Stuart skulde blive Frank-

rigs Dronning, og med den største Omhu havde de vaaget over hende; «det er utroligt», siger Marie selv, «hvor de ere omhyggelige for mig». Det var en herskesyg Slægt, hvis Planer vare umaadelige; men det eneste, der lykkedes dem, siger Castelnau, var at ryste Evropa, i det de styrtede deres eget Hus i Undergang.

Naar Marie, der beherskede Kongen, atter beherskedes af disse de snildeste og ærgjerrigste af alle Hofmænd, var det ikke for Katharine af Medicis at tænke paa at komme til nogen Magt uden ved at slutte sig til dem. Da Parlamentet i Paris henvendte sig til Kongen med Lykønskninger og spurgte, til hvem man i Fremtiden skulde henvende sig for at erfare hans Vilje, lod han svare, at han havde overgivet Styrelsen af alt til Kardinalen af Lothringen og Hertugen af Guise. Det var i Virkeligheden saaledes; den første bestyrede alle de civile, den sidste de militære Sager; Enkedronningen havde vel erholdt en høj Titel, men det var ogsaa alt.

Det ligger her udenfor vor Plan at gjennemgaa Frankrigs indre Stridigheder i denne Tid. Hele Interessen hviler i det Forhold, hvori Marie, opdragen i Frankrig og ved et katholsk Hof, maatte komme til at staa til de nye kirkelige Rørelser i Skotland og til dette Lands gamle Fjende England; thi i hendes Øjne maatte det betragtes som et dobbelt Forræderi, naar man først faldt fra den katholske Tro og dernæst sluttede sig til Englænderne, i hvis Land den reformerte Kirke havde sejret.

Urolighederne i Skotland, som vi nys have omtalt, forvoldte, i Følge en Udtalelse i et Brev, Marie megen Sorg og Mishag. Hun betragtede Bevægelserne som Uforskammetheder og store Skandaler og takker Hertugen af Châtellerault for den gode Tjeneste, han havde vist hende ved at støtte Regentinden. Men han, der havde maattet vige fra Regentskabet for Enkedronningen, var kun en lunken Ven af hende, og det varede ikke længe, førend han sluttede sig til Oppo-

sitionen. I Stirling havde de reformerte Skotter været forsamlede den 1ste Avgust 1559 og besluttet at søge Englands Støtte, og et Par Maaneder efter trængte de ind i Edinburgh, fra hvilken By Enkedronningen maatte rømme for at indeslutte sig i Leith. Hun ventede i denne Edinburghs Havnestad paa de franske Tropper, som hendes Brødre, Guiserne, havde lovet hende fra Frankrig. Men dette viste altfor tydelig, at Skotland, saa længe Guisernes Søster var Regentinde, maatte betragtes som staaende under fransk Formynderskab. De reformerte, der saa saavel deres Religion som politiske Uafhængighed truet, samlede sig da og erklærede paa Knox's Forslag, at Undersaatterne havde Ret til at sætte sig op imod tyranniske Fyrster og afsætte dem, og som Følge heraf afsatte de strax enstemmig Enkedronningen fra Regentskabet. Vel havde de reformerte intet Held i deres Krigsforetagender; de bleve to Gange slaaede tilbage foran Leith, deres Finantser vare udtømte, og de saa sig endogsaa nødte til at forlade Edinburgh; men de havde udtalt en Sætning, som tillod og retfærdiggjorde Oprør. Tillod Macchiavellis Lære Fyrsterne at benytte sig af ethvert Middel for at opnaa det uindskrænkede Herredømme, findes her det aldeles modsatte System gjort gjældende, at Folket skulde have Ret til at afsætte den Fyrste, der handlede mod Folkets Vilje.

Da Skotterne af Kongregationen saaledes ikke formaaede at udrette noget mod Regentinden paa Grund af de franske Tropper, besluttede de at henvende sig om Hjælp til Elisabeth. Denne, der kjendte Marie Stuarts Fordringer paa den engelske Krone og vidste, at hun vilde blive støttet af hele det katholske Parti i England, saa i de franskes Nærværelse i Skotland en Forpost, der hvert Øjeblik kunde iværksætte et Angreb paa England, og allerede før Skotterne henvendte sig til hende, havde hendes Flaade krydset i de skotske Farvande. Ved Traktaten, som Elisabeth sluttede med Kongregationen, lovede hun Skotterne at hævde deres Religion og

politiske Frihed; hendes Tropper skulde rømme Skotland, saasnart de franske havde trukket sig tilbage derfra.

Marie Stuart maatte krænkes dybt ved sine Skotters Frafald; hun skrev til Moderen, at hun haabede, at denne vilde være i Stand til at føre dem tilbage til Gud og deres Pligt, og lovede hende franske Hjælpetropper. De franske i Leith, 3,000 Mand stærke, viste vel en tapper Modstand mod Elisabeth, men man indsaa Umuligheden af at fortsætte Kampen. Den 1ste April 1560 gav man i Amboise Sirerne Montlui, Pelvé og la Brosse det Hverv at gaa til Skotland for at oprette Freden. Skjønt Majestæterne, siges der i Brevet, med de Midler, det havde behaget Gud at lægge i deres Haand, let kunde tvinge Oprørerne, foretrak de dog efter deres sædvanlige Mildhed at forsøge ad mildere Veje at føre deres ulydige Undersaatter tilbage til Fornuft og at vise Naade mod dem; enhver, der vendte om, vilde de optage i Naade, glemmende det, der var sket. Gesandterne havde tillige Fuldmagt til at underhandle med Englænderne, dersom det var nødvendigt, og den 30te Maj undertegnede de franske Udsendinge Montlui og Randan i Berwick Preliminærerne til en Fredstraktat mellem Frankrig, Skotland og England.

Under alle disse Stridigheder og Forhandlinger døde Regentinden af Skotland i Edinburgh; paa sit Dødsleje tilraadede hun paa en Gang at bortsende de franske og engelske Tropper som det eneste Middel til at hævde Skotlands Uafhængighed. Paa dette Grundlag kom den endelige Fred ogsaa i Stand i Edinburgh den 6te Juli 1560: saavel de franske som de engelske Tropper skulde rømme Skotland, hvis Parlament erholdt alle sine gamle Rettigheder bekræftede og endogsaa fik nye i Tilgift; Skotterne skulde selv overtage hele Kongerigets Styrelse, og en almindelig Amnesti blev udstedt. Frants og Marie skulde i Følge Traktaten tillige anerkjende Elisabeth for den, hvem Englands og Irlands Kroner med rette tilhørte, samt forpligte sig til at ophøre

med at føre disse Rigers Titler og Vaaben, en Forpligtelse, som Marie imidlertid vægrede sig ved at opfylde. Englænderne havde vundet umaadelig ved denne Fredsslutning, og de engelske Gesandter, som overværede Forhandlingerne, skreve til Dronning Elisabeth: «Denne Traktat vil endelig forskaffe Eder den Erobring af Skotland, som ingen af Eders Forfædre, trods alle deres vundne Slag, nogensinde har kunnet erholde, idet den skjænker Eder Adelens Hjerter og gode Vilje, som ville gavne England mere, end selve Indtægterne af Kronen vilde kunne det». Franskmændene smigrede sig derimod med, at Maries Medgift havde bragt Skotland til dem og derved bevirket, hvad Vaaben ikke vilde kunne have bevirket. Det viste sig imidlertid, at det var Englænderne, der her havde regnet rigtig.

Samtidig med disse Uroligheder i Skotland havde de reformerte i Frankrig rejst sig. Protestanterne vare her blevne undertrykte, og Guiserne havde vundet en Sejr, men en af disse Sejre, som paa Grund af den Rædsel, deres Grusomhed maa vække, svækker langt mere, end den styrker. Katharine af Medicis, som forstod, hvad man hviskede hende i Ørene, «at der i alle disse Bevægelser var langt mere Misfornøjelse end Huguenotteri», benyttede sig af Lejligheden og lod Kantslerposten overdrage til Michel l'Hôpital, en af de ædleste Skikkelser i denne Tidsalder, udhuggen som af antikt Marmor, en anden Cato Censorius. «Hvad skulle vi med alle disse Baal og Pinsler?» spurgte han; «det er væbnede med Dyd og værnede af gode Sæder, at vi skulle modstaa Kjætteriet». Ediktet af Romorantin, som han lod udstede, overgav Undersøgelsen af Forbrydelser for Kjætteri til Bispernes Domstol, en vel alt andet end gunstig Bestemmelse for de reformerte, men en Bestemmelse, som var langt at foretrække for alle disse Inkvisitionstribunaler, der overalt rejste sig i Spanien og opvakte selv de italienske Katholikers Rædsel.

V.

Under alle disse Bevægelser døde Frants II efter sytten Maaneders Regering den 5te December 1560. Hans mindreaarige Broder Karl IX besteg Tronen, og Katharine af Medicis tilrev sig strax Regentskabet. Marie Stuart havde ikke mere nogen Indflydelse, og med hende maatte Guiserne falde. Katharine af Medicis var altfor utaalmodig efter at hævne sig paa dem, der havde fjernet hende under den tidligere Regering, og Konnetablen af Montmorency var det Redskab, hun nu benyttede sig af for at styrte dem. Denne blev gjenindsat i alle sine tidligere Funktioner, og snart modtoge Guiserne Ordre til at forlade Hoffet.

Kort Tid efter Frants II's Død skrev Marie til de skotske Stænder for at underrette dem om denne hendes Sorg og forsikre dem om Alliancens Vedbliven mellem de to Lande. Denne Forsikring satte en stor Del af Skotterne just ikke stor Pris paa, og Kongregationen kunde ved Efterretningen om Kongens Død ikke holde overordentlige Glædesytringer tilbage, en Glæde, som den forresten havde tilfælles med de franske Trosbrødre, der ikke undsaa sig ved at udsende Spottedigte over deres afdøde Konge. Marie lod de skotske Stænder kalde sammen for at forhandle om Fornyelsen af denne Alliance, hun lovede Forglemmelse af alle Fornærmelser og vilde komme til Skotland, saa snart Omstændighederne tillode det. Hun vilde, vedblev hun, være Skotterne meget taknemlig, naar de vilde sende nogle til hende, som kunde være hende behjælpelige med Ordningen af hendes Sager. Det katholske Parti satte sig strax i Bevægelse og afsendte i April Lesly for at opfordre hende til at drage til Aberdeen, hvor de stode under Vaaben.

Hendes uægte Broder James Stuart indfandt sig hos hende den 4de April, efter at han paa Rejsen i London havde forsikret Elisabeth om, at han holdt fast ved den nye Religion. Det katholske Parti bad hende indstændig om at lade James fængsle i Frankrig; men Marie, som derved selv vilde have

givet Tegnet til Oprør, var klog nok til ikke at følge dette Raad, da hun vidste, at Katholikerne vare i Minoritet. I sit Brev til det skotske Raad havde hun jo tillige udtalt sin Forglemmelse af alle Fornærmelser; hun vilde ikke ved at støtte sig til en enkelt Part svække sig endnu mere, men søgte tvært imod hele Verdens Støtte. Marie forsøgte derfor tvært imod at drage James Stuart over paa sit Parti; man tilbød ham Kardinalshatten og rige Beneficier i Frankrig; men han afslog dette uden Nølen, ja holdt endog saa fast paa sin Alliance med Elisabeth, at han meddelte hendes Gesandt Trockmorton alt, hvad der var foregaaet mellem ham og Søsteren, og uovertalt vendte han den 4de Maj tilbage til Skotland efter at have taget det Løfte af Marie, at hun snart vilde vende hjem til sit Fødeland.

Giftermaalspolitiken spillede en altfor stor Rolle dengang, til at man skulde undlade at tænke paa en ny Forbindelse. Guiserne kunde i deres Fjernelse fra Hoffet udtænke alle mulige Planer for at hæve deres Magt. Den sikreste Vej syntes dem at være et Giftermaal mellem Marie og Don Carlos, og allerede i Januar 1561, en Maaned efter Frants II's Død, drev man Underhandlinger derom; men Katharine af Medicis satte sig af al Magt imod dette og skrev til sin Gesandt i Spanien, Biskoppen af Limoges, bydende ham at forhindre denne Forbindelse, da hun selv vilde vove alt for at hindre den. Hun tog ligeledes sin Tilflugt til Prinsen af Eboli for at paakalde hans Hjælp til at modsætte sig dette Giftermaal. Hun vandt endogsaa Elisabeth af England for sig, og da Filip II ikke vovede at optage den dobbelte Kamp med Frankrig og England, sejrede Katharine for saa vidt, som Giftermaalsplanerne bleve opgivne eller i alt Fald udsatte; thi Guiserne opgave ikke denne Tanke, men optoge den 1563. Derimod var Katharine uheldig i sine egne Bestræbelser; thi det Ægteskab, som hun havde foreslaaet mellem Don Carlos og Marguerite af Valois, kom ikke i Stand, lige saa lidt som Forbindelsen mellem Elisabeth og Karl IX.

Den unge Konge erholdt af Elisabeth det Svar, at han var altfor stor med Hensyn til Magt og altfor lille af Alder.

Lige over for Marie sad paa Englands Trone en Kvinde, der i hende saa en Medbejlerinde. Vi have allerede anført, at Marie Stuart efter Marie Tudors Død for sig og sin Ægtefælle havde antaget Titlen som Englands Dronning og Konge. Dette havde givet Elisabeth Anledning til Klage, og hun undlod ikke ved enhver Lejlighed at fornye denne. Ved den Tournering, der holdtes i Anledning af Filip II's Giftermaal med Elisabeth af Frankrig, havde Englands og Irlands Vaaben været ophængte paa Tribunen som Tegn paa Maries Fordringer paa disse Lande, og Elisabeths Bebrejdelser lode ikke vente paa sig. Endelig havde man ved Maries Ankomst til Châtellerault den 23de November 1559 set en saadan Indskrift: «Nu samles Maries Medgift, Gallerne og alle de over Jordkredsen spredte Briter, til ét Herredømme. I Fred formaar Du, Frants, hvad dine Tusinder af Forfædre ikke have formaaet ved Vaaben o. s. v.» Disse Vers troede Elisabeth ikke at kunne taale, og i et Brev af 15de April 1560 klagede hun til Marie derover. Ved Edinburgher Traktaten havde Maries Gesandter anerkjendt Elisabeth Ret til de omstridte Kroner, og det var i den bestemt, at Marie og Frants skulde ophøre at bære Englands og Skotlands Titler og Vaaben; men Marie nægtede at ratificere denne Traktat. Da Bedford paa Elisabeths Vegne kondolerede Marie i Anledning af Frants's Død, spurgte han om Ratifikationen. Hun ønskede, svarede hun, at leve i Fred sammen med Elisabeth: «Vi ere begge fra samme Ø, tale samme Sprog, ere de nærmeste Slægtninge og begge Dronninger»; men hun kunde ikke ratificere Traktaten, før hun havde talt med sin Onkel Kardinalen og især raadspurgt sin Adel og sit Parlament. Hun bad om Elisabeths Portræt og ønskede at træffe sammen med hende, men med Ratifikationen trak hun det bestandig i Langdrag. Engelske Gesandter vedbleve at trænge paa hende, men hun kunde ikke gjøre det, før hun havde talt med sit

Raad. Marie vedblev derfor stedse at være mistænkt i Elisabeths Øjne; hun var for Elisabeth en farlig Fjende, da hele det katholske Parti i England stod rede til at slutte sig om hende, og hertil kom endnu den Jalousi, som næsten er uadskillelig fra Kvinder.

Elisabeth var en højt begavet Aand, men herskesyg og ærgjerrig, og hun besad dertil en mageløs Energi. Under Marie Tudors Regering var hun bleven fængslet og kun frigivet paa Filip II's Forbøn, da denne Fyrste havde til Hensigt at ægte hende, hvis Marie skulde dø uden Børn. Mistænkt og allevegne bevogtet havde hun vænnet sig til Forstillelse; hendes levende Aand gjorde, at alt lykkedes for hende. Da hun fra Undertrykkelse steg op paa Tronen, fremkaldte denne Omskiftelse ikke den mindste Forlegenhed hos hende. Hun antog en Politik, som hun bestandig fulgte, og som blev hendes Regerings Storhed. Medens Marie Tudor havde været Katholik af Overbevisning, saa handlede Elisabeth som i Politiken saaledes ogsaa i Religionen efter Beregning. Det reformerte Parti havde Overvægten, og Elisabeth sluttede sig til det; ivrig Protestant var hun ikke, men hun var imod Katholicismen, for saa vidt som den havde undertrykt hende i hendes Ungdom. Calvin havde hun ikke læst, men derimod Kirkefædrene; der var kun én Kristus og én Tro, og alt det øvrige, som man disputerede om, var kun Smaating. Hun befalede og gjorde alt, hvad hun vilde, lige saa absolut som hendes Fader, og det er betegnende, at Englænderne tillægge hende det Udtryk, som senere i saa lang Tid er lagt i Ludvig XIV's Mund: «Staten, det er mig», der lader Folkets hele Selvstændighed forsvinde i Fyrstens Vilje. Elisabeth sagde ogsaa selv, at hun vilde lade Verden vide, at der i England var en Kvinde, der handlede som en Mand og ikke havde Hjælp nødig af en Konnetable af Montmorency, som Kongen af Frankrig, eller af en Biskop af Arras, som Filip II havde. Elisabeth var en Kvinde; hendes Medbejlerske til Tronen var den af alle for sin Skjønhed beundrede Marie.

I dette Punkt kunde Elisabeth ikke maale sig med hende. En venetiansk Gesandt, Giovanni Michele, siger 1556 om Elisabeth, at hendes Ansigt var mere behageligt end smukt. Hun var høj og velskabt, og hendes Teint havde en vis Glans, skjønt den var noget gulagtig. Hun havde smukke Øjne og en prægtig Haand, som hun holdt meget af at vise frem. Elisabeth var ni Aar ældre end Marie, men dog ung nok til at være koket og til gjerne at ville holdes for smuk. Hun spurgte derfor en Dag den skotske Gesandt Melvil, hvem der var den smukkeste, hun eller Marie. Melvil svarede da: «I England De, men i Skotland Marie». Noget fortrydelig over dette Svar vedblev Elisabeth da: «Men i det mindste er hun ikke saa stor som jeg». Melvil troede sig imidlertid forpligtet til at tilstaa, at Marie var en lille Smule større, og Elisabeth kunde nu kun ærgerlig give til Svar: «Men saa er hun altfor stor». Hun yndede ligesom den skotske Dronning at klæde sig i fremmede Dragter og var en stor Ynder af Dans og Musik. Hun fortalte senere til en fremmed Gesandt, at hun selv komponerede Balletter og Musikstykker, og at hun i sin Ungdom havde danset meget godt. Men ved Siden af disse kvindelige Svagheder havde hun den Karakterfasthed, som hendes skotske Medbejlerinde savnede; hendes Kundskaber i fremmede Sprog vare grundige, og hendes mandige Aand syntes at aabenbare sig allerede i den Vane, hun havde ved en Ed at forhøje sit Udsagns Kraft. Den kvindelige Ynde, som indtog alle for Marie, manglede hun, men der var hos hende noget, som paa en Trone mange Gange kunde opveje denne Mangel; det var den Kraft, der besejrede Filip II, som agtedes af Henrik IV og beundredes af Sixtus V.

Det Øjeblik, i hvilket Frants II udaandede sit Liv, var Enden paa Marie Stuarts «beaux jours». I det hun mistede sin Ægtefælle, mistede hun alt i Frankrig. Hun erfarede snart, at en Enkedronning uden Børn spillede en sørgelig Rolle. Ved hans Død syntes hun nogen Tid utrøstelig. Naar hun imidlertid i længere Tid holdt sig inde og endogsaa i

nogen Tid ikke saa Dagslyset, opfyldte hun kun en Fordring, som Rituellet fordrede af den kongelige Enke. Men der er ingen Tvivl om, at hendes Sorg var oprigtig, det fremgaar af flere af hendes Breve. Til Filip II skrev hun, forsikrende ham om, at han havde mistet den bedste Broder og trøstet den mest bedrøvede Kvinde under Himlen ved sit Brev: «Gud har berøvet mig alt det, som jeg elskede og havde kjært i denne Verden og ikke ladet mig nogen som helst Trøst, uden naar jeg ser nogen, som beklager hans Skæbne og min altfor store Ulykke. Gud hjælpe mig at bære det, som han tilskikker mig, med Taalmodighed».

I Begyndelsen af sin Enkestand blev Marie ved Hoffet; men hun mærkede snart, at Katharine af Medicis betragtede hende med onde Øjne; Marie maatte oftere gjøre den Erfaring, at Kvinder aldrig tilgive hinanden. Hun besluttede derfor lidt efter lidt at trække sig tilbage, og i Marts begav hun sig til Joinville, hvor hun traf Hertugen af Guise, der havde trukket sig tilbage hertil, samt besøgte Hertugen af Lothringen i Nancy. Hun maatte endnu overvære Karl IX's Kroning i Reims den 15de Maj og vendte derpaa i Slutningen af Juni tilbage til Hoffet for at tilkjendegive det som sin Beslutning at tage hjem til Skotland. Hun havde henvendt sig til Elisabeth og søgt om hendes Tilladelse til gjennem England at vende hjem til sit Land, men erholdt et Afslag. Fortørnet herover udtalte Marie til Trockmorton, Elisabeths Gesandt: «Sig Elisabeth, at intet bedrøver mig mere end at have nedværdiget mig til at bede Eders Herskerinde om en Gunst, som jeg har nødvendig. Lad Eders Herskerinde vide, at det skal holdes for et Særsyn blandt Kristenhedens Fyrster og Stater, at hun var den første, der arbejdede paa at ophidse mine Undersaatter mod mig, og at hun, nu da jeg er Enke, stræber at forhindre mig fra at vende tilbage til Skotland. Jeg vil kun hendes Venskab, jeg bringer ikke Oprør i hendes Stater, jeg holder ikke hemmelige Anslag med hendes Undersaatter, og dog véd jeg, at der findes dem i hendes

Rige, som ere rede til at modtage de Tilbud, som kunde blive gjorte dem. Alle have ikke hendes Følelse i Religion og andre Ting. Eders Dronning siger, at jeg er ung og mangler Erfaring; jeg har tilstrækkelig Alder og Erfaring til at opføre mig venlig og loyal mod mine Slægtninge og Allierede. Jeg haaber, at min Klogskab aldrig vil svigte mig i dette Punkt, saa at Lidenskaben skulde henrive mig til at bruge et andet Sprog end det, som skyldes en Dronning og min nærmeste Slægtning».

Hun besluttede imidlertid alligevel at begive sig til Skotland trods Elisabeths fjendtlige Holdning, Den 21de Juli forlod hun Paris og tilbragte derpaa nogle Dage i St. Germain en Laye tilligemed Kongerne af Frankrig og Navarra, Katharine af Medicis, Guiserne og den største Del af den lothringske Fyrsteslægt. Den 25de Juli tog hun Afsked med det franske Kongehus og begav sig paa Vejen, ledsaget af Kardinalen og Hertugen af Guise samt andre Personer af den højeste Rang. Den 2den Avgust var man i Beauvais, den 7de i Abbeville, og den 9de naaede man Calais, hvor to Galejer ventede hende. Det var kun en ubetydelig Flaade, naar man tager Hensyn til, hvor foruroliget Søen dengang var af Sørøvere, en Omstændighed, som Elisabeth ikke undlod at benytte sig af, idet hun udsendte nogle Krigsskibe, tilsyneladende for at beskytte Handelsskibe, men i Virkeligheden med den hemmelige Ordre at passe paa den skotske Dronning og ikke tillade hende at slippe over Havet.

Her fra Calais udsendte Marie den 11te Avgust Lord Henry Stuart til Elisabeth, angivende de Grunde, hvorfor hun ikke kunde ratificere Edinburgher-Traktaten, og den 15de var fastsat til Afrejsen. Hun havde tre Uger tidligere ytret til Trockmorton: «Jeg haaber, at Vinden vil være mig gunstig, saa jeg ikke behøver at lande paa Englands Kyst; dersom jeg lander der, Hr. Gesandt, vil Eders Dronning have mig i sine Hænder og vil kunne gjøre med mig, hvad hun vil. Dersom hun er saa grusom, at hun vil min Død, lad hende

da handle efter sin Fornøjelse; lad hende da ofre mig. Maaske vilde denne Skæbne være bedre for mig end Livet. Guds Vilje ske!»

Hvor tungt var det ikke for hende at skilles fra Frankrig; ofte udtalte hun, at hun betragtede denne Rejse som Døden. Hun vilde hundrede Gange hellere leve i Frankrig som Enke end gaa til dette vilde Land. Ikke mindre sørgede de Venner, som hun havde fundet i Frankrig. Brantôme trøstede sig med en Beklagelse over Karl IX's Ungdom; havde denne Fyrste været noget ældre, havde han aldrig ladet hende rejse, men ægtet hende. Ronsard synger: «Naar dette hvide Elfenben, Eders bølgende Barm, naar Eders lange, slanke og fine Haand, naar Eders Figur, der ligesom gjengiver et himmelsk Billede, naar Eders vise Ord og Eders blide Stemme, der vilde kunne bevæge Klipper og Træer, ikke mere er her, hvorledes skulle da Digterne synge, naar ved Eders Bortgang Muserne ere forstummede? . . . Den Dag, da Eders Sejl bugnede for Vinden og skjulte Eders Øjne for vore, der vare taarevædede, den Dag bortførte det samme Sejl fra Frankrig de Muser, som plejede at bo der». Kan man tænke sig nogen større Forskjel end paa disse Afskedsvers, der visselig vare følte, og de krænkende, vi kunne sige raa Bespottelser, hun blev Gjenstand for i Skotland.

Skjønt Elisabeths Afslag nærede Maries hemmelige Ønske om at blive i Frankrig, besluttede hun dog at rejse. «Jeg er undsluppen Broderen (Edvard VI) ved Overfarten til Frankrig, og jeg undslipper vel ogsaa Søsteren paa Tilbagerejsen til Skotland». Kardinalen af Lothringen foreslog at lade hendes Ædelstene blive tilbage: «Naar jeg vover mit Liv», svarede hun, «skulde jeg da frygte for mine Juveler?»

Da man efter sex Dages Ophold i Calais havde taget Afsked med den store Skare — 5 til 600 Adelsmænd —, som havde ledsaget hende, gik Marie om Bord, fulgt af Guiserne, Hertugen af Aumale, en Del skotske og franske Herrer saasom Damville, der næsten var afsindig af Elskov til

hende, Brantôme og Castelnau. I det man vilde sejle ud af Havnen og begyndte at bevæge Aarerne, saa Marie et Skib forlise og den største Del af Søfolkene drukne. «Ak, min Gud», udbrød hun, «hvilket et ondt Varsel». Man naaede ud af Havnen, en frisk Brise hævede sig, og man satte Sejl til. Rorkarlerne begyndte allerede at gaa til Ro, men hun sad bestandig i Galejens Bagstavn ved Siden af Rorpinden og begyndte at græde, stedse skuende tilbage til Kysten og stadig udbrydende: «Farvel Frankrig, Farvel Frankrig». Hun vedblev med dette i henved sex Timer, indtil Mørket faldt paa. Det er disse Ord, der har givet Anledning til den bekjendte Sang, som imidlertid ikke er forfattet af hende, hvad man har set anført indtil den nyeste Tid. Man søgte at faa hende bort og bad hende om at nyde noget, men da fordobledes hendes Taarer: «Det er vel nu, mit kjære Frankrig, den sidste Gang, jeg ser Dig, siden den mørke Nat, ikke undende mig den Tilfredsstillelse at se Dig saa meget, som jeg vilde kunne, drager et sort Slør for mine Øjne for at berøve mig et saadant Gode. Farvel da mit kjære Frankrig, som jeg aldeles taber af Syne, jeg vil aldrig faa Dig mere at se». Hun vilde ikke stige ned i Kahytten, og man maatte da berede hende et Leje paa Galejens Bagstavn, og hvilende der en Smule, bestandig under Graad og Sukke, bød hun Rorgængeren at vække hende, saa snart det blev Dag, hvis han endnu saa Land. Lykken stod hende her bi, thi Vinden lagde sig, og henvist til at benytte Aarerne tilbagelagde man ingen Vej denne Nat. Ved Daggry saa man endnu den franske Kyst, og Maries Øjne vendte sig ikke derfra; men Galejen fjernede sig bestandig mere og mere, medens hun sendte Frankrig sine klagende Afskedshilsener. Brantôme mener endogsaa, at hun ønskede, at et engelsk Skib skulde tvinge hende til at vende tilbage og søge Havnen, hvorfra de vare dragne ud.

En stærk Taage lagde sig under Overrejsen over Havet, saa at man ikke kunde se fra For- til Bagstavnen, og man

maatte bestandig have Loddet ude for ikke at løbe paa Grund. Først efter et Døgns Forløb lysnede det, og man saa da, at man allevegne var omringet af Skjær. Taagen havde for saa vidt været heldig, da Marie derved undgik Elisabeths Krydsere. Et af Skibene, paa hvilket Jarlen af Eglinton befandt sig, blev opfanget af Englænderne; men saa snart disse opdagede, at Marie ikke var der om Bord, lode de det sejle videre. Man saa snart Skotlands Kyst tone frem; man mærkede, at det var et taagefuldt og koldt Land, der skulde afløse hendes tidligere Hjem i Syden. Taagen var Skyld i, at man fra Land ikke havde kunnet iagttage hendes Ankomst, og de ivrige reformerte undlode ikke heri at se et ondt Varsel. Hun landede uventet i Leith; men snart rygtedes hendes Ankomst, og man strømmede til fra alle Sider for at møde hende. Adelen kom for at føre hende til Edinburgh til hendes Fædres Palads, og under almindelig Jubel fra alle Klasser, under en Begejstring, i hvilken al Splid var forglemt, førtes hun til Holyrood. Hendes mageløse Skjønhed og hendes Bevægelsers Ynde skaffede hende Folkets Kjærlighed. Marie selv var rørt over den kjærlige Modtagelse, uden at hun just følte nogen Glæde derved. Hun kunde ikke afholde sig fra Sammenligning, og hvor fattigt var ikke dette Land mod Frankrigs Rigdom og Glans. Dronningen selv var ved Indtoget i Edinburgh til Hest, medens hele hendes Følge red paa Skotternes smaa Bjergpasgængere, og Marie kunde ikke holde sine Taarer tilbage ved dette ynkelige Optog. Slottet derimod, fandt Brantôme, var en ganske smuk Bygning, som aldeles ikke havde nogen Lighed med det øvrige Land.

Om Natten, da hun vilde gaa til Sengs, kom Edinburghs Borgere i et stort Optog til Slottet for at fejre hendes Ankomst. Det var simpelt, men ærlig ment. De vilde bringe hende en Hilsen, 5 til 600 Mand stærke, ledsagende deres Psalmesang med Lyden af skrigende Strengeinstrumenter.

Men hvor slet var ikke Sangen, og hvor slet blev den ikke akkompagneret! Lyden af den skurrende Musik, denne strenge Gudsdyrkelses alvorlige Sange forøgede kun Maries Bedrøvelse ved hendes Ankomst til et Land, hvor hun følte sig fremmed. Dets Sæder og dets Tro vare ikke hendes.

H. Johansen.

Jakobæa af Bayern.*)

Et Billede af den nederlandske Historie.

I.

De frugtbare Strækninger omkring Rhinens og Maas's Bredder ved disse Floders Udløb, Øerne i de brede Flodmundinger, de flade Strande, der skyde sig saa langt og saa jævnt skraanende ud i Oceanet, vare allerede i den tidlige Middelalder et frugtbart, velbefolket og rigt Land. Mange Betingelser forenede sig for at frembringe et saadant Resultat. Havets Gaver, de fede, lave Enge, hvor det milde Kystklima fremmer en yppig Græsvæxt, ernærede store Hjorder af Kvæg og Faar; man forarbejdede Ulden, man udførte Kjødet. Havet bragte Fisk, og snart var Fangsten saa stor, at Befolkningen lærte at tilberede Fisken paa særegen Maade for at bevare og sælge den. De store Floder vare bekvemme Handelsveje.

Havet var Landets Ven — dog ikke altid. Stormene fra Vest dreve Bølgerne frem for sig ind over det flade Land; de toge, hvad de havde givet; hele Strækninger forsvandt i én Nats Uvejr; hvad der havde været landfast, blev Ø, hvad der var opdyrket og bebygget, uigjenkaldelig ødelagt. Ogsaa mod

---

*) Kilder: F. v. Löher: Jakobæa von Bayern und ihre Zeit. I—II. Nördlingen 1869. — Barante: Histoire des ducs de Bourgogne. — Michelet: Histoire de France. — Martin: Histoire de France.

Fiskerbaadene foer Havet ikke med Lempe; den maatte være en dygtig Sømand, dristig, udholdende, viljestærk, som skulde sætte sit Liv ind paa Kampen med det voldsomme Element; men Landets Beboere, Frieserne, vare en Stamme, der besade eller hos hvem Forholdene i højeste Maal kunde udvikle disse Egenskaber. Rolige, langsomme af Begreb og selvbevidste holdt de med ubøjeligt Stivsind fast ved deres engang antagne Grundsætninger og Traditioner. Hver var Herre paa sin Jord, hver var fribaaren og uafhængig — ve de adelige Herrer, som troede at kunne bøje de friesiske Bønder under deres hovmodige Vælde —; det kom dem dyrt til at staa; de holstenske Grever maatte mere end én Gang sande det i Ditmarsken, de hollandske Hertuger i Friesland. Fra Scheldes Munding og hele Landet opad mod Nord boede Frieserne.

Sydøst for disse Landstrækninger, hvor de sidste Udløbere af Ardennerbjergene efterhaanden tabe sig, boede og bo Vallonerne, keltisk-frankiske Stammer, der i et og alt syntes at danne en Modsætning til den nordlige Stamme. Talrige adelige Slægter havde delt Landet imellem sig, saa at kun faa Fribønder havde undgaaet at give sig ind under en Borgherres Myndighed for af ham at blive skærmet mod de andres Røvertog; de vare livlige, krigerske og pragtelskende, nærmede sig saaledes Franskmændene meget i Væsen og Optræden; i Hennegau, Lüttich, Namur og Luxembourg fandt Trouvererne villige Tilhørere, her glimrede Riddervæsenet med sin fulde Pragt, Fester, Jagter, Tourneringer og Fejder.

Midt imellem begge disse Nationaliteter har der dannet sig en blandet Befolkning: Flamlænderne. Germansk Indvandring fra Øst, friesisk fra Nord, vallonsk fra Syd dannede en Stamme, dygtig til Handel, Søfart og Krig; store Byer opstode, Landet blev omhyggelig dyrket, overalt var Velstand og Driftighed. Men de uensartede Elementer kunde ikke rigtig smelte sammen; modsatte Vaner, modsatte Tilbøjeligheder skabte modsatte Partier —, saa stod ofte By imod By, Lav imod Lav, Familie mod Familie; saa fejdede de

mægtige mod hverandre, Efterkommerne fortsatte Fejden, og den blev Tradition, der nedarvedes i Generationerne, til en eller begge Slægter vare udryddede; saaledes kunde en indtrængende Fjende finde Befolkningen spaltet i to Dele, hvoraf den ene, glemmende Forsigtighed og Fædrelandskjærlighed, sluttede sig til de fremmede for at faa Hævn over den anden.

Øerne i Mundingen af Rhin og Maas og Strækningerne der omkring kaldtes Holland, maaske fordi Landet her var «hohl» ɔ: usikkert, gyngende; frugtbare vare de imidlertid, dertil godt beliggende, da alle Skibe, som kom eller gik, maatte her forbi. Saa grundlagde en adelig Slægt i Holland ved en af Snævringerne Byen Dordrecht; Friesere og Flamlændere strømmede til, Byen voxede, blev stor og mægtig og udvidede sit Herredømme over det omliggende Land; naturligvis løb det ikke af uden Rivninger med omliggende Grevskaber og Byer; men efter et hundrede Aar, tilbragte i Fejde, var det unge Grevskab stærkere end sine Naboer og tvang dem efterhaanden til Rolighed. Senere erhvervedes Zeeland fra Flandern, og efter at Havet i det trettende Aarhundrede ved at indskære Zuidersøen havde skilt Øst- og Vestfriesland fra hinanden, ogsaa det sidste; Østfriesland vedblev at være uafhængigt. Af Navn stod Grevskabet Holland under den tyske Kejsers Lenshøjhed, men Kejseren var langt borte og Greven mægtig; han forstod saare vel at gjøre sin Lenspligt saa lidet trykkende som mulig. Indad til havde han undertiden haardere Kampe at bestaa; Vasallerne, de mægtige Adelsfamilier, de fribaarne Bønder stræbte i det mindre at stille sig lige over for hans Magt, som han stillede sig over for Kejserens; der fordredes megen Kløgt og Styrke i Forening for at hævde sig som Overherre. Mange af de adelige Familier havde ikke engang deres Ejendom til Len af Greven; de vare komne ind i Landet samtidig med hans Slægt, havde taget Jord og Besiddelse og tiltroede sig lige Ret med ham. Føst og fremmest gjaldt det da for Fyrsten at formaa dem

til at blive hans Lensmænd ved at stille Gunstbevisninger og forøget Rigdom i Udsigt. Som Lensmændene stode i Forhold til Fyrsten, havde de igjen deres Vasaller. De frie Bønders Tal aftog derimod bestandig; hver Ridderborg blev efterhaanden omgiven af de undergivne Bønders Marker og Enge. Nødig nok opgave Bønderne i Holland deres Frihed; men Herrerne forstode at lokke og true: Kun for et Syns Skyld, kun med en ubetydelig aarlig Afgift skulde de være Riddernes Mænd; men vilde de det ikke, kom der Plyndringstog, Overfald og Ildsvaade fra de nærliggende Borge. Herrerne gjorde sig en Fornøjelse af at staa hverandre bi, naar det gjaldt at hævde Standen; sukkende føjede den ene Bonde sig efter den anden. I Begyndelsen blev det ved den blot tilsyneladende Ufrihed, den ubetydelige Afgift, snart blev Byrden tungere, Ufriheden mere og mere virkelig; endelig kulminerede den hele Udvikling i Kejser Fredrik II's Love om Stavnsbundethed.

Kun ét Middel gaves der for Folket til at befri sig fra de trykkende Forhold i Hjemmet: at flytte med Familie, med Gods og Ejendom til de opblomstrende Stæder. Lykkedes det en Bonde hemmelig at unddrage sig fra sin Hjemstavn, at tage Ophold i en By, var han fri; thi Stæderne havde en Lov, der gav den, som i Aar og Dag havde opholdt sig indenfor deres Mure, Ret som fri Borger. Byerne optoge dem gjerne, thi deres Kraft forøgedes ved de tilstrømmende Skarer; de frie Borgere vare kun det fælles Overhoved, Fyrsten, Lydighed skyldig, og i Reglen stode Byerne paa god Fod med Fyrsten; de vare naturlige Fjender af Adelsherrerne, der med fornem Uvilje saa ned paa det ringe Folk, som vovede at unddrage sig deres Heredømme, ja endog fordrede Magt og Betydning i Staten ved Siden af dem; men ogsaa Fyrsten faldt de mægtige Undersaatter ofte til stort Besvær; Fyrste og Borgere sluttede sig da sammen mod den fælles Modstander. Derfor kappedes Fyrsterne om at give Borgerne og Byerne Privilegier og Frihedsbreve, og Stæderne understøttede Herskeren med Folk og

med Penge —, og Penge trængte man altid til ved Hoffet, da man først sent lærte at regulere et Skattesystem, og Fyrsten kun havde Indtægterne af sine Godser og Ejendomme. Rigtignok vare disse Besiddelser større end nogen andens, men Hofhold, Fester og Gaver opslugte Indtægterne; Tiden var ikke sparsommelig, intet Ord hørtes hyppigere end Heroldernes: »Largesse, largesse!» Ridderlighed og Gavmildhed kunde ikke skilles ad.

I Slutningen af det trettende Aarhundrede kom det i Holland efter mange mindre Sammenstød til en blodig Afgjørelse mellem Borgerne og Adelen. Grev Florenz V var Borgernes Ven; han indsaa, at Handelen var Landets Fremtid og begunstigede dem paa alle Maader; de adeliges ulmende Forbitrelse slog ud i lys Lue, de samlede sig til Oprør; det blev dæmpet med Strenghed, saa myrdede de Greven ved Forræderi. Nu rejste Byerne sig som én Mand, og der begyndte en forfærdelig Ødelæggelse; Landet var i fuld Borgerkrig, da Grev Florenz's Søn, den sidste af den hollandske Grevefamilie, døde. Den nærmeste Slægtning var Hennegaus Greve, men hans Magt var ikke stor; han sluttede Forbund med Byerne og vandt ved deres Hjælp Landet; men forinden var Adelen fra Namur, Lüttich og Brabant strømmet til for at hjælpe sine Standsfæller; alligevel kunde de ikke holde det rasende Folk Stangen; efter 7 Aars Krig var Adelens Magt for største Delen knækket, utallige Borge brændte og sløjfede, mange store Familier helt udryddede; den kunde ikke mere bestaa som Stand ved sig selv og sin egen Magt; fra nu af havde den kun politisk Betydning i Forbindelse med Stæderne.

Nogle Adelsfamilier fik Syn paa, at Tidsaanden bar Borgernes Sag frem; de sluttede sig til dem, delte deres Nederlag og deres langt hyppigere Sejre; selvfølgelig bleve de hadede af deres Standsfæller som Overløbere og Forrædere. Saaledes kom der Spaltning i Adelspartiet; men heller ikke Stæderne nøde i Ro deres Sejr. Ogsaa der begyndte stridende Lidenskaber at gjøre sig gjældende; Borgerne holdt ikke mere

saa enige sammen, som da de havde en fælles Fjende at bekæmpe. Fra Begyndelsen af vare Byerne grundlagte af fri Mænd, lavere adelige eller uafhængige Godsbesiddere. De mange ufri, som strømmede til, da Borgerne havde sat den Ret igjennem: «Byluft gjør fri», og som i utrolig kort Tid havde gjort Byerne mandsstærke og kraftige, vare i Begyndelsen vel tilfredse med at turde leve i Fred og Ro; de forlangte ingen andre Rettigheder, ingen Del i Byens Styrelse, i Embeder eller Æresposter. Alt sligt overlodes til de gamle Familier, som havde grundlagt Byen, og som i Reglen foruden deres Handelsrigdom endnu besade Jordegods, der gav Berettigelse til at optræde som de adeliges Ligemænd; men efterhaanden som de senere ankomne selv erhvervede Rigdom og Anseelse, og efter at de ved Patriciernes Side havde kæmpet mod Baronerne, knurrede de over Patricierfamiliernes Overherredømme. «Samme Ret for alle Borgere» blev Løsenet; men de gamle Familier opgave ikke godvillig deres Rettigheder til Fordel for det navn- og aneløse Proletariat; mange af dem toge atter Bolig paa deres Jordegodser, forbandt sig med Resterne af Adelspartiet og bragte dette en betydelig Forstærkning af Mandskab og Rigdom. Nu stode altsaa ikke mere Lensadel og Byer lige over for hinanden; Striden førtes imellem to andre store Principer: *Demokrati* og *privilegerede Stænder.* Atter var Nationen delt i fjendtlige Partier, som kun ventede paa en Anledning udefra, der skulde give Stødet til Afgjørelsen ved Sværdet.

Anledningen kom, da den sidste hennegauske Greve i Midten af det fjortende Aarhundrede (1345) faldt paa et Krigstog mod de uafhængige Friesere. Han døde barnløs; hvem skulde arve Landet? Hans to Søstre vare gifte, den ene, Margrethe, med Kejser Ludvig af Bayern, den anden, Filippa, med den engelske Kong Edvard III. Begge Hoffer nærede stor Begjærlighed efter de rige Grevskaber. Adelspartiet var stemt for Kejserinden, Demokratiet knurrede og mente, at man havde en dygtig Fyrste nødig; Tiderne vare for vanskelige for Kvinde-

regimente. Allerede stredes og kæmpede man paa Raadhuse og foran Landsbykirkerne; man samledes med sine Venner og traf Aftaler: En stor Afgjørelse var nær. Kejseren skyndte sig at forlene sin Hustru med «Kys og Scepter» *), og Kejserinden rejste til Nederlandene. Her valgte hun sine Raadgivere udelukkende blandt Baronerne, og Stæderne sluttede sig sammen imod hende tilligemed nogle enkelte Adelsfamilier, hvoriblandt Arkels, Egmonds og Borsselens vare de mægtigste. Efter et halvt Aars Forløb blev Kejserinden tvungen til at trække sig tilbage og indsætte sin Søn Vilhelm til Statholder for sig; men da han for at frigjøre sig fra Adelens Formynderskab brød med disse og tog Parti for Stæderne, vendte Moderen tilbage, og der opstod en blodig Krig, under hvilken hele Landet skiltes i fjendtlige Lejre. Kejserinden kunde regne paa største Delen af Adelen og de Stæder, hvor de gamle Patricierfamilier havde Overhaand, Vilhelm paa et overvejende Antal Byer og enkelte Adelsfamilier. Og eftersom det jo meget mindre var Fyrsternes end deres egen Strid, Partierne her udkæmpede, gave de snart hinanden Navne, som tydelig nok pegede hen paa, hvilke Interesser der her stode paa Spil og ligesom Partierne holdt sig i Menneskealdere, efter at Kejserinde Margrethe og hendes Søns Strid var bilagt og glemt eller i alt Fald ikke mindedes som andet end den tilfældige Aarsag, der havde draget halvandethundredaarig Splid og Borgerkrig efter sig.

Disse Partinavne vare: *Hoek* og *Kabeljau.* Oprindelsen til dem er dunkel; hvert Sagn bringer sin Udtydning. Kabeljauerne — de store, fede Fisk — vare de rige Byherrer med deres mere materielle Interesser, med deres forsigtige Beregning af Fordel og Tab, deres vægtigere, men langsommere Beslutninger; Hoek'erne, (Fiskekrogene) vare den store Hob Adelsmænd, af hvilke de fleste vare blevne fattige i den

*) Det var Skik, at den lensgivende rejste den knælende Vasal op og kyssede ham som Tegn paa sin Velvilje.

tidligere store Kamp mod Stæderne, men som nu sloge paa deres Sværd og satte alt paa ét Kast: deres nedarvede Ret, deres Tapperhed og krigerske Begejstring; de dorske Kabeljauer skulde tage sig i Agt —, endelig var Tiden kommen til Gjengjæld! Hvert Parti tog tilsidst Navnet som et Hæderstegn og gjorde sig til af de Egenskaber, det antydede. Saa opkom Kjendetegn foruden: Hoek'erne bare en rød Barret; det betød Ridderlighed og Mod; Kabeljauerne optoge alle som én den simple, graa Filthat, Smaaborgernes tarvelige Hovedbedækning.

Nogle Landskaber, Byer, Familier vare ligesom sammenmenvoxede med det ene af Partierne; i andre vexlede de, eller pludselig blev en enkelt By i en Egn, et enkelt Medlem af en Familie den almindelige Overbevisning utro —, saa gjaldt intet Hensyn, ingen Overbærelse; Død og Ødelæggelse var overalt Løsenet. De store Stæder, Dordrecht, Amsterdam, Delft, Leyden, hvor der altid var ny Tilstrømning, Gjæring og Uro, vare Demokratiets Hjem: de hørte til Kabeljaupartiet. De mindre, uheldigere stillede Byer, hvor Smaaborgerne ikke havde været talrige nok til at tage Magten fra de oprindelige Familier, stode i Forbund med Hoek'erne. Kabeljauerne stræbte at omdanne Forholdene efter Tidens og Udviklingens Tarv, Hoek'erne kæmpede for deres traditionelle Rettigheder; men det er nu engang Livets Lov, at Magt gaar for Ret, eller snarere at Fremskridtet maa bane sig Vej over Traditionen og ikke kan paatage sig Ansvar for henfarne Tiders Forpligtelser.

Efter en fireaarig Krig forenedes endelig Moder og Søn; kort derpaa døde Kejserinden, efterladende Vilhelm de samlede Grevskaber. Saaledes var den bayerske Families Introduktion i Nederlandene; til den uddøde — med Jakobæa —, skulde Hoek og Kabeljau ikke ophøre at staa fjendtlige imod hinanden, snart i private Fejder, snart — og det hyppigst — i aaben Kamp, der fyldte Landet med Krigslarm og Forstyrrelse.

Da Hertug Vilhelm kort efter sin Tronbestigelse blev uhelbredelig sindssyg, fulgte hans yngre Broder Albrecht ham paa Hertugtronen, dog ikke førend han havde bestaaet en haard Kamp mod Kabeljaupartiet, der forlangte Vilhelms Hustru, den engelske Prinsesse Mathilde, til Regentinde. Albrecht regerede længe og dygtig; største Delen af sit Liv vidste han at gjøre sig til Herre over Partierne, saa de maatte nøjes med at kølne deres Had i Smaafejder eller i den fredeligere Strid om Hertugens Gunst. Den ene af hans Døtre blev gift med en burgundisk Prins. Netop ved denne Tid begyndte Huset Burgund at udvide sig og blive mægtigt; Filip den dristige havde giftet sig med Arvingen til Flandern; nu ægtede hans Søn Johan*) Hertug Albrechts Datter, og Albrechts Søn Vilhelm tog Filips Datter til Hustru. Saaledes bleve alle Nederlandene samlede under to Fyrstelinier, der knyttedes til hinanden ved inderlige Forbindelser; beskyttende — saaledes var Tanken — skulde det ene Hus staa det andet bi i ydre og indre Kampe.

Efter en mere end trediveaarig Regering i forholdsvis Fred skulde Hertug Albrecht endnu i sine sidste Aar se Partihadet blusse op. I den senere Del af sin Regeringstid havde han sluttet sig mere til Kabeljaupartiet. Om hans Søn Vilhelm, der var ung, lidenskabelig og begejstret for Ridderlighed og Krigerhæder, samlede derimod Hoek'erne sig. Den unge Prins holdt ikke ud at sidde ørkesløs hjemme; hvor der var Krig paa Færde, drog han afsted med sin glimrende Ridderskare; maatte han holde Fred, gik Tiden med Turneringer og Fester, ved hvilke Trouvèrerne flokkedes, thi den unge Fyrste var bekjendt for sin aabne Haand. De sang om hans berømmelige Aner og deres ædle Bedrifter, og Vilhelm brændte af Længsel efter ogsaa at gjøre sit Navn værdig til at besynges. Ridderslaget fik han af sin Svigerfader,

*) Den senere i Frankrigs Historie saa bekjendte Johan den uforfærdede — sans peur († 1419).

Filip den dristige af Burgund, da han drog med ham mod Byen Gent, som havde gjort Oprør mod sin Greve, fordi denne havde givet sin Datter og hendes Arv, Flandern, til den burgundiske Hertug. Flamlænderne hadede Burgunderne dels paa Grund af Nationalitetsforskjel, dels og navnlig fordi Hertugen begunstigede Brügge paa Gents Bekostning. Da denne Krig var endt, drog Vilhelm med den tyske Orden til Kamp mod de hedenske Preussere. Han stiftede et Broderskab til den hellige Georgs Ære, hvis Valgsprog var: «Ret bringer Sejr». Det holdt Kabeljauerne ikke af at høre, thi Retten, det vil sige de nedarvede Rettigheder, bekæmpede de netop til sidste Blodsdraabe.

Var Vilhelm saaledes fjendtlig stemt mod Kabeljauerne, havde de desto mere Magt over Hertug Albrecht selv. Dennes Hustru var død, og en ung, smuk og klog Dame, Adelhejd af Poelgeest, opvakte en heftig Lidenskab hos den aldrende Fyrste. Hendes Familie hørte til Kabeljauerne, og hun selv var ærgjerrig; snart fortrængtes Hoek'erne fra alle indflydelsesrige Poster; Kabeljaupartiets Fører, Johan af Arkel, blev Statholder og fik saa godt som hele Styrelsen i sin Haand, da Hertugen kun levede for Adelhejd og glemte Rige og Land for at holde Fester og Turneringer til Ære for den skjønne.

Hoek'erne forbitredes; skulde nu Kabeljauerne ganske vinde Overherredømmet og det ved Hjælp af en Kvinde? Albrecht havde allerede i nogen Tid givet Vilhelm Myndighed som en Slags Medregent; man stiftede nu et Forbund, der havde til Hensigt helt at fortrænge den gamle Hertug, saa skulde Vilhelm og Hoekpartiet regere. Mere og mere lod Albrecht sig bestemme af Adelhejds Vilje, det syntes umuligt at frigjøre ham fra hendes Magt —, de hoekiske Sammensvorne myrdede hende, og dette Mord var Signalet til Oprør i hele Landet. Ved det ublide Slag vaktes Hertug Albrecht af sin Dvale; rundt om drog hans Ilbud og stævnede til Kampen mellem Fader og Søn, Hoek'ernes Borge bleve indtagne og sløjfede; selv drog Hertugen mod sin Søn og

hans Hær. Tilsidst gav Vilhelm efter, maaske ængstet ved Tanken om at stride mod sin egen Fader; han maatte gaa i Landflygtighed og med ham de ædleste og berømteste af Hoekpartiet. Fattig og forstødt flakkede Vilhelm om i fremmede Lande, indtil det endelig lykkedes de burgundiske Slægtninge at udvirke Forsoning og Tilgivelse. Vilhelm fik Tilladelse til at vende tilbage og blev nu af sin Fader strax sendt paa Krigstog mod Frieserne. Denne Krig bragte uagtet sine mange Sejre ikke det ringeste Ubytte; efter hvert Felttog, naar den hollandske Flaade og Hær drog bort, brøde friesiske Skarer frem fra hemmelige Smuthuller, overfaldt Besætningerne i Forterne, dræbte og forjagede alt, som bar hollandske Farver. Nærmest var vel ogsaa Krigen begyndt af Hertug Albrecht for at give de stridende Partier Lejlighed til at kølne deres Kampiver mod ydre Fjender, i Stedet for at ødelægge sig selv og Landet indbyrdes. Efter Frieserkrigen trak Hertug Albrecht sig mere og mere tilbage, Vilhelm blev den egentlige Hersker, og det varede ikke længe, førend Forskjellen mellem hans og Faderens Regeringsprinciper traadte frem med stor Tydelighed. Hertug Albrecht havde villet forene begge Partier og staa over dem, Vilhelm havde fra Ungdommen af et grundigt Had til Kabeljauerne; han mente at kæmpe for Ære og Ret ved paa alle Maader at undertrykke og kue dem; paa enkelte af dem, som Familien Arkel, havde han personlige Krænkelser at hævne. I Aaret 1404 døde Hertug Albrecht, og Vilhelm var nu Hertug af Holland, Hennegau og Zeeland; i Burgund-Flandern herskede hans Svoger Johan, dennes Broder Anton styrede Brabant og Limburg. Alle disse unge Fyrster brændte af Iver efter at knække Borgernes Overmod; overalt havde Hoekpartiet gode Tider. Naturligvis kunde Hertug Vilhelm ikke ødelægge Kabeljaupartiet, det havde været det samme som at gjøre Landet fattigt og afmægtigt; men kuet og bøjet blev det, Hertug Vilhelm havde en Vilje af Staal og en Haand af Jern.

Vilhelms yngre Broder Johan herskede i Lüttich. Denne By var et Bispesæde; men Johan var ikke indviet til Gejstlig; sexten Aar gammel var han bleven valgt til «Elect», udvalgt Fyrste, og denne Titel havde han siden beholdt. Lütticherne vare et uroligt Folkefærd; der fandtes i deres By et mægtigt patricisk og et lige saa mægtigt demokratisk Parti, som bestandig laa i Ufred med hinanden. Det var vanskeligt at hævde sig der, tilmed da Lütticherne vare utilfredse, fordi Johan ikke vilde lade sig indvie til Biskop; men hver Gang der klagedes til ham over dette Forhold, svarede Johan, at han ikke behøvede at staa sine Undersaatter til Regnskab; de gejstlige Forretninger besørgede hans Vikar, for øvrigt var det en Sag, som kun vedkom Paven. At være gejstlig var ikke efter Johans Tilbøjelighed; hans Hu stod til Krig og skjønne Kvinder, desuden var han ærgjerrig af Natur og vilde ikke afskære sig Muligheder, der kunde tilbyde sig. Med Lütticherne trak Striden sig hen en Del Aar; snart maatte Johan føje sig, snart vandt han Magten over sine stridige Undersaatter. Men de misfornøjedes Parti voxede stadig, og 1409 kom det til aabent Oprør over hele Stiftet. Johan beholdt af sit hele Land kun Byen Maestricht tilbage. Snart fik han imidlertid Hjælp af sin mægtige Slægt, Vilhelm af Holland, Johan af Burgund og Anton af Brabant. Hele Adelspartiet havde givet Møde; det hilste med Glæde Lejligheden til engang at knække Borgernes Mod. Og de adelige fik deres Ønske opfyldt. I aabent Slag foran Byen bleve Lütticherne overvundne, og Fyrsterne toge en frygtelig Hævn over dem. Der gaves ingen Pardon, alle Fanger bleve nedhuggede; hvem man senere fik fat paa af de flygtede eller af dem, der havde skjult sig i Byen og dens Omegn, lod Johan af Bayern drukne i Maasfloden eller halshugge paa Byens Torv. Fra den Tid hæftede der sig et Tilnavn til de to Fyrster, Johan af Bayern og Johan af Burgund; Burgunderen, der lige havde fuldbyrdet Mordet paa sin Fætter, Hertugen af Orleans, hed «*den uforfærdede*» (sans peur), fordi han

ubetynget af Samvittighedsnag var ilet fra Mordet til Bloddommen; Johan af Bayern, som uden Medlidenhed havde raset mod sine egne Undersaatter, fik Navnet *»den ubarmhjertige»* (sans pitié).

II.

Det var, som sagt, ikke alene ungdommelig Livslyst og Kjærlighed til Frihed, der bevægede Johan af Bayern til saa haardnakket en Modstand mod den præstelige Indvielse; der laa en dybere Tanke til Grund. Johan var yngre end Hertug Vilhelm, mellem ham og Arven stod kun et eneste spædt Liv: Hertug Vilhelms Datter, *Jakobæa*.

Den hollandske Hertugs eneste Barn var født 1401, den 25de Juli; da det var St. Jakobs Dag, gav man hende Navnet Jaqueline eller Jakobæa. Hertug Vilhelm var i Tide betænkt paa at sikre sin lille Datter mægtige allierede: Knapt 5 Aar gammel var hun Hovedpersonen ved de Giftermaalsforhandlinger, der førtes mellem Hofferne i Burgund, Holland og Frankrig. Endelig havde de beslægtede Fyrster fundet en Prins, der syntes dem en passende Ægtefælle for Jakobæa, nemlig den franske Kong Karl VI's næstældste Søn, den niaarige Johan, Hertug af Touraine. Hertug Vilhelm stillede kun som Betingelse, at den unge Prins, der jo var bestemt til at beherske Holland-Hennegau, skulde leve hos sin Svigerfader og opdrages under hans Opsyn; det franske Hof rejste heller ingen Vanskeligheder herimod og bestemte en stor aarlig Sum til Prins Johans Hofhold.

Det unge Par blev altsaa opdraget sammen. Som oftest havde Hoffet Ophold i det skjønne, ridderlige Hennegau; her var Skov og Bjerg, her var Overflødighed af Vildt; det var Jagtlidenskabens Tid, og Jakobæa lærte at følge sin Fader i det vilde Ridt; hendes unge Forlovede havde allerede sit eget Jagthold, og det var ikke alene Hjort og Harer, Hejrer og Vagtler, man jagede, ogsaa Vildsvin og Ulve fandtes hyppig,

Ulvene bleve endog tidt besværlige Gjæster, især ved Vintertide. Imidlertid optoges den unge Fyrstindes Tid ogsaa af andre Beskæftigelser. Meget maatte den lære, der engang skulde styre Land og Rige. Landets Sprog maatte hun forstaa for at tale klart og fyndig, ogsaa i det franske Tungemaal maatte hun være hjemme og kunne betjene sig af det med Finhed og Lethed. Nogen Kundskab i Latin hørte med til en regerende Fyrstindes Uddannelse. Dertil kom Studierne af den bibelske Historie; anden historisk Kundskab fordrede Tiden ikke, men naturligvis maatte en Prinsesse være inde i alle sit Hus's Traditioner, kjende sine Forfædre og deres Bedrifter og vide Besked med sin Slægts fjerneste Forgreninger; desuden var det nødvendigt, at Landets Retsvæsen, Fyrstens og Folkets indbyrdes Forhold, forklaredes og lærtes den tilkommende Regentinde, Besværligst af alt syntes Studiet af de indviklede Etiketteregler at være; maatte Ridderne gjennemgaa en lang Læretid, inden de vare bevandrede i alt, hvad der fordredes af en «preux chevalier», var der sandelig ikke mindre for Damerne at iagttage. Den mindste Forskjel i Rang krævede særegne, bestemte Høflighedsformer, den tilkjendegaves ved utallige Skjelnemærker i Dragt og Optræden; en Fyrstinde turde ikke begaa den mindste Fejl imod de af Skik og Brug fastsatte Regler. Hertug Vilhelm omgav sig med et glimrende Hof; han selv gjaldt for et Mønster paa Ridderlighed, og omkring ham samledes berømte Riddere ikke alene fra Nederlandene, men ogsaa fra Nordfrankrig, England og Tyskland. Jakobæas barnlige Sind fyldtes af Beundring for Faderen, som bar Slægtens Traditioner saa højt; hun lyttede til Trouvèrernes Sange om de berømte Kvinder af det bayerske Hus, om Kejserinde Margarethe, om Dronning Filippa af England; naar hendes Tanke beskæftigede sig med Fremtiden, stode disse Damer som Idealerne, hun skulde stræbe at ligne.

I Aaret 1415, da Jakobæa var 14 og hendes Brudgom 18 Aar gammel, fejredes deres Bryllup. Det unge Par besvor at ville regere Landet, naar det efter Hertug Vilhelms

Død tilfaldt dem, efter gammel Sædvane og Ret, at tage Tjenere og Raadgivere blandt Landets Indfødte; dertil føjede de nyformælede en Erklæring: at eftersom de havde lagt sig Hertug Vilhelms Aand, Anvisninger og Lærdomme inderlig paa Sinde, vilde de styre og ordne alle Ting efter hans Vilje og efter det Exempel, som var givet dem ved deres kjære Faders Regering.

Saaledes stod altsaa Jakobæa fuldt rustet til at tage Arv efter sin Fader: opdragen i hans Grundsætninger, udelukkende omgivet og paavirket af hans Venner og Tilhængere, begejstret for den Sag, han havde gjort til sin; — Hoekpartiet glædede sig i Visheden om, at Datteren vilde fortsætte, hvad Faderen havde begyndt.

Da hændte en Begivenhed, som pludselig syntes at aabne en anden og videre Horisont for de unge Ægtefæller: den franske Kronprins Louis's Død. Nu stode Jakobæa og hendes Gemal nærmest til den franske Trone; de antoge Titel af Daufin og Daufine.

I Frankrig herskede ved denne Tid den største og mest trøstesløse Forvirring. Kong Karl VI var vanvittig, og i hans Navn stredes to Partier: Orleans og Burgund, om Herredømmet, medens den engelske Kong Henrik V paa ny gjorde de engelske Kongers gamle Fordringer paa Frankrig gjældende*) og nylig havde tilføjet den franske Adelshær det afgjørende Nederlag ved Azincourt (1415). Striden mellem de to Partier bilagdes end ikke ved dette uhyre Nederlag; tvært imod nærmede Johan den uforfærdede af Burgund sig endog den engelske Konge. Det orleans'ske Parti havde imidlertid endnu Overhaand i Frankrig; den vanvittige Konge var i dets Magt, Dronning Isabelle havde sluttet sig til det, og Greven af Armagnac, Partiets Hoved, herskede med Kraft og Grusomhed i Paris. Fra Hovedstaden sendtes der Bud paa Bud efter den nye Daufin, men Hertug Vilhelm vilde nødig give

*) Jfr. Hist. Archiv 1869 I, p. 11 og flg.

Slip paa sin unge Svigersøn og sin Datter og lade dem blive en Kastebold i den vilde Partikamp. Derimod søgte han at faa Kampen mellem England og Frankrig bilagt ved tysk Mægling, og da Kejser Sigismund gjennem Frankrig var rejst til England, kom Hertugen ogsaa til London for at fremme Fredsunderhandlingerne og hyldede ved denne Sammenkomst Kejseren som sin Lensherre. Det gode Forhold mellem Hertug Vilhelm og Sigismund blev dog snart afbrudt; Hertugen forlangte, at Kejseren skulde sikre Jakobæa Arvefølgen i Holland - Hennegau - Zeeland ved at anerkjende hende som Hertuginde; men Sigismund vægrede sig, dels fordi det var Brug at inddrage Rigslen under Kronen, naar Lensbesidderens Mandslinie uddøde, dels fordi det syntes ham upolitisk at overlade disse rige Lande til en Prins af det franske Kongehus, der allerede igjennem de burgundiske Hertuger havde faaet fast Fod i Nederlandene. Kejseren afslog altsaa Hertug Vilhelms Begjæring, medens man paa ny i England rustede af al Magt mod Frankrig, det Land, der skulde kalde Jakobæa Dronning. Fuld af Uvilje rejste Hertug Vilhelm hemmelig fra London med sit Følge, enhver Tanke om fredelig Overenskomst var opgivet. Saa snart han var kommen hjem til Holland, stævnede han til almindelig Landdag. Der kom da Afsendinge fra Byerne og Adelsmænd, Nord og Syd fra; Hoek'erne vare i overvejende Antal, thi dels havde de alle Embeder og Myndighedsposter inde — og kun disse gave Borgerne Ret til at indfinde sig ved en Rigsdag —, dels vare mange af Kabeljaupartiets Førere i Landflygtighed eller holdt det for raadelig ikke at træde offentlig op. Denne Forsamling fik Hertugen altsaa let til at gaa ind paa sine Ønsker, og den forpligtede sig for alle tre Landes og for hvert enkelts Vedkommende til at «hylde og erkjende Fru Jakobæa af Bayern, deres naadigste Fyrstinde, for rette Arving og Efterfølger af deres kjære og naadige Herre, Hertug Vilhelm af Bayern, Greve af Holland, Hennegau, Zeeland, Friesland — at lyde bemeldte Fru Jakobæa og hendes retmæssige Ægte-

fælle i Underdanighed og efter gammel Skik, uden at nogen derimod skulde have noget at indvende, at forsvare Fru Jakobæa og hendes retmæssige Ægtefælle og staa dem bi med Liv og Gods mod deres Fjender og enhver, der vilde tilføje ovennævnte Fyrstinde og hendes Ægtefælle ondt eller Fortræd, samt til alle Tider at forblive Fru Jakobæa af Bayerns tro og kjærlige Undersaatter, holde og bevare alt, hvad hende skyldtes af tro Mænd og Riddere».

Et Dokument med dette Indhold blev den 15de Avgust 1416 besvoret ved højtidelig Edsaflæggelse af hele Forsamlingen, dernæst bragt rundt til de enkelte Byer og Baroner, som ligeledes aflagde Ed og underskreve; om Kejserens Overhøjhed og Ret taltes ikke, Hertug Vilhelm var bestemt paa i Nødsfald med Magt at udfri sig fra Lensforholdet til det tyske Rige.

Imidlertid var Kejser Sigismund og Henrik V rejste fra London og ankomne til Calais, hvor Hertugen af Burgund, som mere og mere hældede til den engelske Alliance, snart efter indfandt sig, dog ikke førend Henrik V havde sendt sin yngre Broder, Humphrey af Glocester, som Gesandt eller snarere som Gidsel til det burgundiske Hof, en Sendelse, som siges at have lagt Grunden til det senere Fjendskab mellem Humphrey og Filip, den burgundiske Prins; thi da Filip, som, skjønt kun 20 Aar gammel, allerede var vel forfaren i ridderlig Skik og Ceremoniel, Morgenen efter Humphrey's Ankomst besøgte denne, vendte Glocester, der just talte med en af de engelske Adelsmænd, sig næppe om imod ham, besvarede hans Hilsen skjødesløst og vedblev sin Samtale med Englænderen — en Mangel paa Høflighed, som i høj Grad fornærmede den unge Prins af Charolais, og som han aldrig glemte.

Henrik V lovede Johan den uforfærdede Guld og grønne Skove, i Fald denne vilde anerkjende hans Fordringer paa Frankrigs Krone; Hertugen af Burgund tøvede vel med at gaa ind herpaa, men det gode Forhold mellem Fyrsterne blev dog ikke for-

styrret; foreløbig forpligtede Burgunderen sig kun til ikke at kæmpe mod England, da han ikke vilde eller kunde lade det komme til aabenlyst Brud med sin Svoger, Hertugen af Holland. Denne anmodede nemlig paa det indstændigste Hertugen af Burgund om at indfinde sig i Valenciennes til Familieraad; ogsaa Daufinen skrev med Bøn og Befaling, og snart samledes virkelig i Valenciennes Jakobæa og hendes Ægtefælle med Fyrsterne af Holland og Burgund tilligemed en Mængde ansete og fornemme Herrer fra Burgund og det tro Hennegau; da Jakobæa rejste igjennem Mons, havde Borgerskabet der til Tegn paa sit loyale Sindelag overrakt hende en kostbar Pokal af Guld, prydet med Ædelstene.

Saaledes Ansigt til Ansigt med sin Svoger og sin rette Lensherre syntes Johan den uforfærdede villig til at antage sig deres Sag; han lovede højtidelig ikke at træde i venskabelig Forbindelse med Englænderne, medens Daufinen til Gjengjæld lovede at forsone ham med Dronning Isabella, der jo havde sluttet sig til Greven af Armagnac. Efter denne Sammenkomst rejste Hertug Vilhelm med Daufinen til St. Quentin, hvor han haabede at møde Dronningen; men hun afslog at rejse dem saa langt i Møde, og de fortsatte deres Vej til Compiègne, hvor Dronningen, hendes yngre Sønner, en Mængde Adelsmænd og Udsendinge fra Universitetet og Parlamentet i Paris mødte og hilste Prins Johan som Daufin. Dronningen drog derpaa med sit Følge tilbage til Paris, hvorhen Hertug Vilhelm fulgte hende, medens Daufinen forblev i Campiègne, hvorfra han sendte aabne Breve omkring i Landet for at paabyde Fred og Uordenernes Ophør. Underhandlingerne i Paris havde dog ikke Fremgang; Dronningen, som hadede Johan den uforfærdede, vilde ikke tillade ham at komme til Paris, og Hertug Vilhelm svor paa, at kun i Følge med Hertugen af Burgund skulde Daufinen holde sit Indtog i Hovedstaden. Armagnacpartiet overtalte nu Dronningen til at lade Hertug Vilhelm kaste i Fængsel, men denne fik i Tide Underretning om Planen, flygtede og

kom efter en Dags uafbrudte Ridt til Compiègne. Her fandt han alt i største Bestyrtelse og Forvirring: Daufinen var syg, dødssyg, som det angaves af en ondartet Halsbyld; overalt sagdes det imidlertid, at han var bleven forgiftet. Faa Dage efter var han død.

Dybtsørgende stod den 16-aarige Enke med sine Forældre ved sin Ægtefælles Grav; Fremtidens gyldne Løfter, Drømmene om Magt og Hæder ved en kjærlig Husbonds Side, alt var brudt og forsvundet —; men Hertug Vilhelm saa med bange Anelser ind i Fremtiden; fra nu af truede der Jakobæa Farer fra mange Sider og ikke mindst fra hendes egen Slægt.

Bekymringerne og de heftige Sindsængstelser bidroge til at svække den i øvrigt saa kraftige Fyrstes Sundhed; en Svulst paa Knæet, foraarsaget ved Bid af en Hund, tog til og blev snart af faretruende Betydning. Med Forfærdelse tænkte Hertugen paa sin Datters Stilling, naar hun i sin unge Alder alene skulde hævde sig mod saa mange ydre og indre Fjender; med en døendes Klarsyn angrede han at have gjort sig til Partihøvding i Stedet for at forene de stridende Partier i sit Land til Lydighed under den fælles Herre. Navnlig laa hans Adfærd mod den Arkelske Familie ham tungt paa Sinde. Dens By og Hovedsæde Gorkum (Gorinchem) havde han indtaget, afbrændt og sløjfet dens Borg; den gamle Johan Arkel, Hertugens Fjende fra Ungdomsaarene, havde i Aaringer vansmægtet i Lænker i Hertugens mørkeste Fængsel; de øvrige Medlemmer af Familien tilligemed de med dem besvogrede Egmonds levede i Landflygtighed, medens Jakobæa havde maattet love sin Fader aldrig at lade en Arkel eller Egmond vende tilbage til Holland eller komme i Besiddelse af sine Ejendomme. Det skete ved Landdagen 1416 — nu, Aaret efter, havde Fyrsten skiftet Sind; nu sagde han til Herrerne af sit Raad: «Gik det efter min Vilje, gav jeg min Datter den unge Arkel til Ægtefælle»; thi om end det Arkelske Familiegods i Holland var inddraget under Fyrstens

Ejendomme, besad den unge Vilhelm Arkel endnu Godser og Rigdomme nok til at kunne være en Fyrstes Svigersøn; desuden var han bestemt til at være sin barnløse Onkel, Fyrsten af Jülich-Gelderns Efterfølger. Uagtet sin Hustrus Modstand, der for enhver Pris vilde søge Jakobæa en Ægtefælle blandt de med det burgundiske Hus beslægtede Fyrstesønner, uagtet sit Raads Bestyrtelse — det bestod jo af Hoekpartiets Førere — sendte Hertug Vilhelm en af sine fortrolige til den unge Arkel for at stemme ham til Fordel for Planen; men det var for silde. Et Lune af Hertugen kunde ikke udslette Mindet om Aartiers Krænkelser og Ulykker. Hertug Vilhelm maatte indse, at hans sene Anger ikke kunde oprette et helt Livs Fejlgreb; mere end nogen anden var *han* Skyld i, at Fjendskabet mellem Hoek og Kabeljau splittede Rigets Kræfter paa en Tid, da det var ham af største Vigtighed at samle dem alle til stærkt og enigt Værn for sin unge, hjælpeløse Datter. En Brudgom maatte imidlertid findes til Jakobæa, og ingen syntes da mere passende end hendes Fætter, den unge Hertug Johan af Brabant. Rigtignok var denne næsten endnu en Dreng, yngre end Jakobæa, dertil svag paa Legeme og Sjæl, allerede ødelagt ved alle Laster og fuldkommen i Smigreres og Yndlinges Magt. Stakkels Jakobæa! Det havde syntes, som om Tanken om den unge Arkel, en ædel, berømt og ridderlig Herre, havde været hende velkommen; nu skulde hun finde sig i at blive en taabelig, aandssvag Drengs Hustru; men hun havde intet Valg; i Landet selv truede det urolige Kabeljauparti, udenfra Onkelen i Lüttich, som endnu stedse vægrede sig ved at lade sig vie til Gejstlig, samt Kejseren, der fordrede sit Len tilbage; imod saa mange Fjender kunde kun den samlede burgundiske Magt veje op, og Johan af Burgund, Hertugen af Brabants Onkel, saavel som Jakobæas Moder, hans Tante, talte ivrig til Gunst for dette Ægteskab. Jakobæa underkastede sig den døende Faders

Ønske; den 30te Maj 1417 havde Hertug Vilhelm ophørt at leve.

III.

Efterretningen om Hertug Vilhelms Død trak som en Uvejrssky hen over Landet. Overalt vakte den Uro og Gjæring; Partierne rustede sig, Byerne lukkede deres Porte og anlagde i Hast nye Fæstningsværker. Hoekpartiets Fører, Herren til Brederode, sendte Ilbud rundt til de trofaste, at de skulde indfinde sig til Raadslagning; andre droge fra By til By, fra Borg til Borg, samlede Venner og Frænder, indkjøbte Proviant og hvervede Krigsfolk; man bragte Archiverne og Pengeforraadene samt Statsfangen, den gamle Arkel, fra Haag til den stærkere By Gouda; Spioner droge om i Geldern for at udforske den unge Arkels og hans Venners Planer.

Men heller ikke Kabeljauerne vare uvirksomme; overalt havde Egmond og Arkel deres Underhandlere ude; i mange Byer, navnlig i Amsterdam, forkyndte Opløb og Uroligheder den nære Fare. Da kom den vigtige Efterretning: de forviste Egmonds vare vendte tilbage i Følge med en Hær, havde bemægtiget sig deres gamle Stammesæde, Byen og Borgen Ysselstein i Nærheden af Utrecht; Utrechts Borgere, der fra gammel Tid hadede de rivaliserende Ysselsteinere, havde samlet sig til Belejring udenfor denne Bys Mure; Brederode drog dem til Hjælp med en Skare udvalgte; det gjaldt at kue Opstanden, inden den fra sit Arnested fik spredt sine Gnister over hele Landet.

Midt under denne Uro — eller maaske til Dels paa Grund af den — besluttedes det, at Jakobæa skulde foretage sin Hyldingsrejse rundt i Landet, en Skik, der samvittighedsfuldt iagttoges af enhver tiltrædende Fyrste, i det den saavel betegnede Fyrstens officielle Besiddelsestilegnelse som ogsaa, og det hovedsagelig, det gjensidige Forpligtelsesforhold, hvori Fyrste og Folk for Fremtiden skulde staa til hinanden;

12*

thi paa sin Rundrejse maatte Fyrsten i hver By, foran hver kirkelig Stiftelse, til hvert Gesandtskab fra et privilegeret Samfund love og besværge at ville agte og bevare Byens, Stiftelsens, Foreningens Rettigheder og særegne Privilegier; ethvert Løfte eller Tilsagn, som den foregaaende Fyrste havde givet, og som man omhyggelig havde nedskrevet, maatte den nyvalgte stadfæste, undertiden forøge med nye; først efter denne Troskabsed, som Fyrsten aflagde, svore Borgerne at være «tro og lydige Mænd». Derfor fejredes en saadan Hylding med Pragt og Glæde, og den fik sit eget Retsnavn: «La joyeuse entrée» — et Navn, der senere gik over til at betegne selve de Rettigheder, som Undersaatterne paa denne Maade erhvervede sig. Faa Dage efter Faderens Død tiltraadte da Jakobæa sin Hyldingsrejse, først i det kjære Hennegau, der var opfyldt af hendes Tilhængere, Hoek'ernes Borge. Hennegaus Adel var berømt fra gammel Tid, den havde glimret i Korstogene, i Krigene mod Hedningerne, i eventyrlige Farter af enhver Art; intet Land havde i Forhold saa mange adelige Slægter, saa mange høje gejstlige og kirkelige Stiftelser at opvise, derfor vare til Gjengjæld Byerne faa og kun enkelte af dem af nogen Betydenhed; gjennemgaaende holdt de med Hoekpartiet. Hvor Jakobæa kom hen, blev hun modtaget med Jubel og Højtidelighed. I nogen Afstand fra hver By hilstes hun først af en Skare Krigsfolk. Det var Kastellanen, der havde Byens Fæstning inde, med sit Følge af Soldater; derpaa aabnede Byens Porte sig, og et langt Tog, gejstlige med Kors og Relikvier, Stadsmyndighederne og de fornemste Borgere, Lavene med deres Faner og Bannere, bevægede sig imod Fyrstinden; det sluttede sig til hendes Følge, og under Klokkeklang og Trompetstød holdt hun sit Indtog i de blomsterbestrøede Gader, hvis Huse vare smykkede med Tæpper og Løv; Flag vajede fra alle Taarne, Blomsterguirlander vare spændte fra Gjenbo til Gjenbo, ogsaa hist og her sølv- og guldbroderede Tæpper og Tøjer, der dannede som et Tag over Fyrstindens Hoved. Ved Vinduerne

stode straalende og skjønne Adelsfruer og Damer og sang til hendes Ære. Men tæt til hende trængte sig en Skare, som søgte at berøre hendes Klæder eller Hestens rige Seleløj; det var landsforviste, som søgte Beskyttelse hos den nye Herskerinde, og som i Ly af hendes Nærværelse turde vove sig tilbage til det Hjem, der havde udstødt dem.

Toget gik til Byens Hovedkirke; her knælede Jakobæa for Alteret, kyssede Relikvierne og lovede: at holde og bevare alle Skikke og Rettigheder, at beskytte Kirken og de værgeløse, at øve Ret og straffe Uret. Paa Borgen aflagde hun dernæst Ed paa Byens Privilegier, uddelte og bekræftede borgerlige og gejstlige Udnævnelser; derpaa gik Toget tilbage til Kirken, hvor den højtidelige Hylding foregik. Jakobæa sad paa en Tronstol, der var hævet i Vejret, saa at Fystinden kunde overse og ses af den forsamlede Mængde; rundt om hende stode Repræsentanter for de Adelsfamilier, i hvilke Hofembederne gik i Arv: Marskal, Jægermester, Køgemester og Mundskjænk — altsammen nu kun Titler, der ikke medførte personlig Tjeneste, men som vare betegnende for den Maade, hvorpaa disse Slægter oprindelig vare blevne knyttede til Fyrstehuset; kun paa Hyldingsdagen optraadte de for en Forms Skyld som hørende til Fyrstens Husstand. Først aflagde Storkantsleren og Raadet Troskabseden; derpaa fulgte Kastellanen, de øvrige Embedsmænd og de gejstlige Magthavere; til sidst kom Byboerne: først Borgemester og Raad, Dommere og Bisiddere, saa de privilegerede Familier, endelig Lavsmestrene. Iblandt By-Patricierne som imellem Landadelen optraadte enkelte med større Pragt; Skarlagen og Guld vare de fremherskende Farver i deres Dragt; det var de egentlige Riddere; thi langt fra alle adelige vare Riddere eller havde erholdt Ridderslaget; dette gaves nemlig som Belønning for Daad eller Valfart, og den, der var slaaet til Ridder, behandledes med særegen Udmærkelse og nød særlige Friheder lige over for Herskeren og Landets Myndigheder. Mangen en berømt Adelsmand lod sig aldrig give Ridder-

slaget, ofte af den Grund, at der fordredes en vis højere Grad af Pragt og Rigdom til en virkelig «Ridders» Optræden. Efter den højtidelige Hyldingshandling fulgte Festligheder, undertiden ledsagede af Tourneringer. Byer og rige Stiftelser gave i Reglen kostbare Foræringer ved slige Lejligheder, deriblandt en anselig Hob Guldstykker paa Fade af Sølv. Store Summer brugtes og bortskjænkedes saaledes; ikke sjeldent forherligedes la joyeuse entrée paa en Maade, som længe efter sporedes i Borgernes Pengekasser.

Under Rundrejsen i Hennegau modtog Jakobæa indtrængende Opfordringer fra Hoek'erne i Holland om at begive sig til dette Land; Hyldingsrejsen maatte foretages jo før jo hellere, hed det, for at de trofaste kunde samles om hende og det begyndende Oprør kues. Altsaa forlod Jakobæa Hennegau, ledsaget af mange stolte Baroner og adelige Herrer, der gjörde sig en Ære af at danne hendes Følge. Næppe var hun kommet til Haag, førend der indløb Efterretning om, at Fæstningen Ysselstein havde maattet overgive sig til hendes Tilhængere. Dens Besætning havde overgivet sig paa Betingelse af at maatte drage bort med frit Lejde; atter vandrede altsaa Herren til Egmond i Landflygtighed; Borgerne i Ysselstein mente at slippe med at hylde Jakobæa og betale Pengebøder; men mange af dem fængsledes, en Del førtes bort af Johan af Lüttich, der havde indfundet sig ved Belejringen. Byen selv gav Jakobæa i Utrechternes Magt, dens Mure bleve nedrevne og dens Privilegier tilintetgjorte. Alt dette skete efter deres Raad, som nu samlede sig i Haag om den unge Fyrstinde; thi alle disse Riddere og Baroner, som havde omgivet Hertug Vilhelm, saa nu i hans Datter den, der skulde føre Hoek'ernes Sag mod de forhadte Kabeljauer; derfor raadede de hende til at begynde sin Regering med Strenghed, for at de fejge Borgere kunde forvisses om, at i hende boede Faderens Aand, og for Jakobæa syntes intet skjønnere end Tanken om at naa op til Faderen i Viljesstyrke og Mod —; at *han* i sin sidste Stund havde gjort et

Skridt tilbage, fordi han indsaa, at en enkelt ikke kunde tvinge Tiden, forstod hun ikke eller oversaa det i sin ungdommelige Iver. Derfor blev Oprøret dæmpet med Haardhed; derfor tillodes det Utrechterne at nedrive Ysselstein, den stærke Fæstning, hvorved der ikke alene tilføjedes Slægten Egmond en Fornærmelse, som aldrig kunde glemmes, men ogsaa Borgerne i Staden gjordes til Jakobæas svorne Fjender; derfor voxede Mistilliden i de store, folkerige Stæder, og de aabnede hemmelige Underhandlinger med de forviste, mægtige Kabeljaufamilier, der snege sig omkring ved Landets Grænser, haabende paa Oprøret, som skulde drage Næring af Fyrstindens Heftighed og Hensynsløshed. Saaledes stode Tidens to store Modsætninger, Fremskridtet og Romantiken, rustede til den afgjørende Kamp. Som Jakobæa begejstredes af Tanken om at være det skjønnes, det højbaarnes, det ædles Bærer imod det ringe og materielle, saaledes var hun selv i højeste Maal skikket til at samle om sig alle, der følte for Ridderlighedens Ideer. En Kvinde, ung, skjøn, ubeskyttet, dristig af Sind og varmtfølende, for hendes Sag løftedes den allerede synkende Riddertid til en sidste, fortvivlet Kamp.

At Forholdene stillede sig anderledes i Holland end i Hennegau, kunde imidlertid selv Jakobæas mest begejstrede Tilhængere ikke skjule for sig. Hvormange tapre Herrer der end samlede sig om Fyrstinden, vare dog de rige Stæder dem overlegne i Magt; af disse Stæder vare de vigtigste følgende: Amsterdam, Rotterdam, Schiedam, Harlem, Leyden, Gouda og Oudewater. Kun de to sidste vare overvejende hoekisksindede; i de øvrige spillede Kabeljaupartiet Mester, dog kun i de tre første uden en anselig Modvægt af Jakobæas Tilhængere. Alle vigtige Fæstninger og Borge holdt Hoekpartiet besatte; mange af de rige og mægtige Familier vare i nærmere eller fjernere Grad beslægtede med Jakobæa; Bastarder af den hertugelige Familie, Jakobæas Halvbrødre og Onkler, vare spredte overalt i Landet. Hvor selvbevidst Stæderne optraadte, fik Jakobæa snart et Bevis paa; da hun kom foran

Dordrecht's Mure, vægrede Borgerne sig ved at aabne deres Porte for hende; thi, sagde de, endnu var det ikke afgjort, om hun var den rette Arving til Land og Rige; Kejserens Udsagn vilde de først afvente.

Hvilken anden Arving kunde der da komme i Betragtning? En, der rigtignok endnu ikke officielt var optraadt som Jakobæas Rival, men hvis hele Liv havde været en lang Forberedelse henimod dette Maal; en, som besad alle Betingelser undtagen Rettens; som var klog, energisk, hensynsløs, en farlig Medbejler for en hvilken som helst moden Mand, end sige da for den 16-aarige Prinsesse — Jakobæas Onkel, Johan af Lüttich.

Med Kejser Sigismund, som Hertug Vilhelm havde gjort sig til Uven, stod Johan af Lüttich paa den bedste Fod; han havde forligt sig med sin Hovedstad ved at tilbagegive den nogle af de gamle Rettigheder; Kabeljaupartiet opfordrede ham snart forblommet, snart aabenlyst til at gjøre sin Ret som mandlig Arving gjældende. Kejseren havde jo sagt, at Holland intet Kvindelen var; vilde han være dets Fører, skulde de snart faa Magt over Jakobæa og Hoek'erne, mente de.

Men endnu vaklede Johan af Lüttich. Endnu stod jo største Delen af Landet paa Jakobæas Side; endnu var ogsaa Faderens Bøn og inderlige Ønske for levende i Folkets Munde; han besluttede foreløbig at optræde fredelig, ikke at hindre Hyldingsrejsen og for øvrigt ganske i Mindelighed at tilbyde sin Hjælp ved Ordningen af vigtige Spørgsmaal. Hans Tilbud blev modtaget. Jakobæas Raadgivere holdt det for klogt ikke at støde den farlige Ven bort; de indrømmede ham Del i Magten, saaledes at han, Jakobæa og hendes Moder i Forening skulde styre Landet; sammen skulde de underskrive Dokumenter, besætte Embeder og uddele Len. At Johan af Lüttich blev den egentlige regerende i dette Triumvirat, følger af sig selv. Sin store Indflydelse benyttede han til at drive en Sag igjennem, som syntes ham af stor Vigtighed:

Jakobæas Giftermaal med Hertugen af Brabant. Jakobæa vaklede imidlertid; atter dvælede hendes Tanker ved den unge Vilhelm af Arkel; hun havde dengang kun føjet sig for den døende Faders Ønske; men Hertugen af Burgund og Jakobæas Moder forenede deres Bestræbelser med Johan af Lüttich's; fra Brabant selv kom prægtige Gesandtskaber; de brabantske Herrer haabede paa den Magt, som Jakobæa ved Hjælp af sin Skjønhed og faste Vilje vilde faa over deres uduelige Fyrste, og som skulde bevare ham fra at gaa aldeles til Grunde. Jakobæa blev nødt til at give efter. Den 31de Juli blev den højtidelige Forlovelse fejret i Biervliet, en lille By paa Grænsen af Flandern; her forhandledes, foruden de ved Trolovelser sædvanlige Penge- og Ejendomsspørgsmaal for Tilfælde af Troskabsbrud eller Død, forskjellige Artikler i Ægteskabskontrakten, i Følge hvilke Hertugen af Brabant skulde tage Jakobæas Lande til Len af Kejseren, for deres Vedkommende beholde Johan af Lüttich som Medregent samt tilsikre denne uhindret Besiddelse af de Godser og Rettigheder, som vare blevne ham skjænkede af hans Fader og Broder, den afdøde Hertug af Holland. Saa vidt var alt i Orden. Men førend Ægteskabet kunde holdes, maatte dog en vigtig Hindring fjernes. De trolovede vare Søskendebørn; imellem saadanne var Ægteskab forbudt; der maatte indhentes pavelig Dispensation, og det blev paalagt Brudgommen at skaffe denne inden næste Paasketid.

Jakobæa rejste strax efter den officielle Handling tilbage til sit Slot Quesnoy i Hennegau for her at nyde sin Friheds sidste Dage; men Freden var ikke af lang Varighed. Hoek'erne forstode, at Johan af Bayern hældede til det fjendtlige Parti; de toge sig for at benytte Magten, medens den endnu var deres. Den Statholder, som skulde styre Landet i Jakobæas og Johan af Bayerns Fraværelse paa Grund af Forhandlingerne i Biervliet, var en fanatisk Hoek; han benyttede sin Stilling til at fortrædige Kabeljauerne paa alle Maader. Bestandig lydeligere bleve Kabeljauernes Klager, bestandig fastere

deres Sammenhold; de flokkede sig om Johan af Bayern ved hans Hof i Lüttich, og til deres fristende Løfter og Tilbud kom endnu, at Jakobæa ikke opfyldte sine Løfter om visse Gaver og Rettigheder, som skulde tilflyde ham, og at hun tog Bestemmelser paa egen Haand uden at søge Raad hos Onkelen, da dennes personlige Nærværelse ikke længer udøvede sit Tryk. I sit Hjerte betragtede hun ham nemlig som en Forræder imod sin og Traditionernes hellige Sag; i Stedet for at staa hende bi i Kampen understøttede han jo hendes Fjender og gav dem Tilhold og Beskyttelse i sit Land. Mere og mere spændt blev Forholdet; de landflygtige samlede sig i store Skarer ved Grænserne, og Johans Ærgjerrighed fik Overhaand over alle Hensyn; fra Dordrecht lod han udgaa et aabent Brev, hvori det hed: at han for Fredens Skyld og for at vaage over Ret og Retfærdighed havde paataget sig at regere i Fællesskab med sin Broderdatter og hendes Moder, at der fra alle Kanter af Landet indkom Besværinger over aabenbar Uret og Partiskhed; at han var kommet til Dordrecht for at raade Bod paa, hvad skadeligt og urigtigt der maatte være sket; at han opfordrede alle gode Stæder og Borgere til at værne om hans aabenbare Ret som Landets Skytsherre, saa længe hans Broderdatter var uden Ægtefælle og lovlig Værge — hendes Rettigheder for øvrigt uantastede.

Afskrifter af dette Brev bleve sendte til alle Byer med Paabud om, at alle Borgere, ikke Øvrigheden alene, skulde gjøres bekjendte med dets Indhold.

Saa snart Jakobæa fik Nys om det skete, sammenkaldte hun en Landdag i Schoonhoven. Onkelen indfandt sig der og paaberaabte sig sin Ret som Værge. Jakobæa svarede, at vel havde hun tidligere anerkjendt ham som sin Formynder og Værge; men nu var hun kommet til Skjelsaar og Alder, hun var gaaet ind paa at regere i Fællesskab med ham; andet Værgemaal kunde og vilde hun ikke underkaste sig. Johan af Bayern forlangte nu enten at blive anerkjendt som Formynder eller at regere som befuldmægtiget i Jakobæas

Navn, hvilket Jakobæa afslog med de Ord: «Hun indsaa ingen Grund til at forandre de i Biervliet trufne Bestemmelser; hvad andre Fordringer han maatte have at stille, skulde blive forelagte hendes Onkel i Burgund og hendes tro Raad».

Efter den Besked stillede Johan af Bayern sig aabenlyst i Spidsen for Kabeljaupartiet. Fra Dordrecht sendte han Jakobæa endnu en sidste Opfordring til at væge imellem hans Formynderskab og Krigen; hun valgte selvfølgelig det sidste. Man rustede af al Magt fra begge Sider. Om Johan af Bayern samlede Egmonds sig med deres Tilhængere, den unge Arkel hvervede Tropper i Geldern for at støde til ham, fra alle Kanter strømmede de forviste eller forarmede Kabeljauer til. Johan erklærede dem fri og frank for Forvisning og Straf og indsatte dem igjen i deres Værdigheder og Ejendomme. Kabeljaupartiet hoverede; nu havde de en Fører af selve det hertugelige Hus, deres Skarer alene dannede en ganske anselig Hær. Byen Dordrecht hyldede Johan som «Formynder, Skytsherre og Værge for deres kjære Frue og naadige Fyrstinde»; Staden Briel gjorde det samme, og Johan antog nu Titel af Hertug og «Formynder for vor kjære Broderdatter og hendes Lande, Holland, Zeeland o. s. v.» Skyndsomt traf han derpaa Anstalter til at forhindre Udførelsen af det Ægteskabsprojekt, som han kort forud saa ivrig havde fremmet; paa Konciliet i Konstanz overrakte saavel han som Kejser Sigismund Erklæringer, der paa det bestemteste fraraadede at give Jakobæa af Holland og Johan af Brabant Dispensation til Ægteskab, «da en saadan Forbindelse vilde fremkalde Borgerkrig og stor Ulykke for Landet, eftersom den sigtede til at berøve den rette og af Kejseren anerkjendte Arving, Johan af Bayern, hans Arv og lovlige Rettigheder».

Det gjaldt at afskære Jakobæa fra Forbindelse med det mægtige Burgund; desuden — saa længe hun «hensad i ugift Stand» — havde Johan af Bayern en Grund mere til at optræde som «Formynder og Værge». Men heller ikke

Jakobæa tøvede uvirksomt. Saa ung hun var, havde Tidens og Begivenhedernes haarde Skole tidlig udviklet hendes medfødte Evner; hun besad et klart Blik og snarraadig Forstaaelse af Forholdenes Krav. Walram af Brederode, den mægtigste og berømteste Riddersmand i Landet, der havde tjent hendes Fader tro i saa mangen en Dyst, udnævnte hun til sin Hærfører; alle Fæstninger bleve forsynede med Materiel og Soldater; om alle aabne Byer lod hun i Hast anlægge Mure og Grave; rundt i hele Landet gik Opbud til alt vaabendygtigt Mandskab. Ogsaa fra Brabant kom Krigsfolk, anført af fornemme Herrer, thi som ærlig Ridder maatte Hertugen af Brabant komme sin Dame til Hjælp.

Den første Kamp gjaldt Rotterdam. Men denne By var stærkt befæstet, dens Besætning bestod af udvalgte Tropper; førend det lykkedes Johan af Bayern at faa dens Mure skudte ned, kom der Undsætning fra Brabant, og han maatte drage bort med uforrettet Sag. Anderledes gik det med Byen Gorkum, der ligger omtrent i samme Afstand Øst for Dordrecht som Rotterdam Nord for den. Gorkum hørte den Arkelske Familie til; Hoekpartiet havde vel en en Del Tilhængere indenfor dens Mure, men i Hjertet vare Borgerne fjendtlig sindede imod Jakobæa. Derfor skete det, at de af dem, der vare blevne deres gamle Herre tro, en Novembernat tyst aabnede Byens Porte for den anden Kabeljauhøvding, Egmond, der laa udenfor med sin Styrke; knapt var han naaet ind, førend Byen gjenlød af Raabet «Arkel, Arkel!», og Jakobæas trofaste maatte over Hals og Hoved flygte ind i Borgen, der stod som en næsten uindtagelig Fæstning i Udkanten af Byen, hvis Mure udgik fra den; dens anden Side beskyttedes af Floden. Da imidlertid den unge Arkel hørte, at hans Venner havde erobret hans Fædrenestad tilbage, drog han med vajende Faner og Trompetstød i Spidsen for sine Tropper ind i den gjenvundne By; Hertug Johan kom fra Dordrecht og havde lange Samtaler med ham.

Men kun i Byen selv havde Vilhelm af Arkel Magten, ligesom kun den tilhørte ham med retslig Adkomst. Borgen havde Hertug Vilhelm ladet bygge til et Værn for sin Magt midt i sin Dødsfjendes By. Arkel lod da grave en dyb Grav imellem Byen og Fæstningen; der blev ikke foretaget noget Angreb paa Borgen; kun naar dens Besætning gjorde Udfald, værgede man sig imod den. Dette besynderlige Maadehold skulde udstrække sig endnu videre. Da Jakobæa drog hid med sin Hær for at undsætte sine Venner, opstod der stor Forvirring og Trængsel, da hendes Skibe samlede sig om Borgens smalle Landingsplads; den unge Arkel lod Tropperne uforstyrret stige i Land og rørte sig end ikke, da de utrectske Hjælpetropper brøde ind fra en anden Side; rolig saa han paa, at Jakobæa kom ud fra Borgen i Spidsen for sine Riddere og stødte sin Fane i Jorden, medens hendes Skarer ordnede sig for at tage imod det forventede Angreb. Rygtet gik, at Jakobæa endnu engang og paa egen Haand havde forsøgt, hvad hendes Fader havde maattet opgive som ugjørligt: at stifte Fred mellem Partierne ved et Ægteskab, som skulde forbinde den mægtigste Kabeljau med den fornemste Hoeks Datter; at Vilhelm af Arkel stred en haard Kamp mellem Minderne om sin Slægts Forurettelser, om den gamle Fader i Fængslet paa Gouda Slot og de nye, glimrende Løfter, som Fremtiden i den unge Fyrstindes Skikkelse bød.

Hvorledes det nu end forholdt sig, ved Middagstid kom en Herold fra Arkels Hær, at hans Herre agtede at kæmpe med dem den næste Dag. Ligesom det blev regnet for utilbørligt af en Ridder at angribe sin Fjende uden foregaaende Undsigelse, saaledes var det Skik at melde sin Modstander, paa hvilken Dag man agtede at kæmpe med ham, en Skik, som den unge Arkel, der i alle Maader var et Mønster paa Ridderlighed og ædel Tænkemaade, aldrig undlod at iagttage; men Jakobæas Riddere sendte Herolden tilbage med den Besked, at deres Hu stod til at kæmpe strax; Slaget begyndte. Forud gik en højtidelig Handling; i begge Hære fik ædle

Herrer Ridderslaget, deriblandt Vilhelm af Arkel selv og paa Jakobæas Side den ædle Brederode; thi det var ofte saa, at Ridderslaget blev givet, naar en stor og afgjørende Kamp var i Udsigt, og mange, selv højtfortjente, afventede en saadan Lejlighed og ansaa det for en Ære paa denne Maade at knytte deres Navn til Mindet om en berømmelig Dag. Den unge Arkel var imidlertid bestandig forunderlig uvirksom; han tillod, at Jakobæas Tilhængere svømmede over den dybe Grav imellem Borgen og Byen; han hindrede dem ikke i at stige i Land paa Byens Territorium; først da de havde samlet sig og rykkede frem i sluttet Linie, lod han sin Hær ordne sig til Modstand.

Denne Hensyntagen eller Vaklen, hvad det nu var, kom ham dyrt at staa. Da det blev Aften, var hele Arkels Hær sprængt og ødelagt; selv faldt han, og da man bragte Jakobæa hans Lig, brast hun i heftig Graad. Ogsaa hendes Feltherre, den erfarne Krigsmand Brederode, var falden; vistnok havde hun mere Grund til at sørge over dette Tab, thi en Anfører som Brederode var ikke let at erstatte. Alligevel var det en stor Sejr, og begge de fjendtlige Adelsfamilier vare i det mindste for en Tid gjorte uskadelige; med den unge Arkel uddøde hans Slægt, og begge Egmonds, Fader og Søn, førte Utrechterne med sig som Fanger.

Johan af Bayern syntes at blive betænkelig. Underhandlere kom fra ham til Jakobæa, rigtignok altid med det gamle Forlangende, men dog mildere formuleret; men nu mindre end nogensinde var Jakobæa tilbøjelig til at opgive sin Ret. Dordrechterne erklærede hun fredløse, hendes Skarer droge om i de fjendtligsindede Egne, brandskattede og plyndrede; ogsaa Kabeljauerne sloge ned for Fode, erobrede Borge og nedbrændtde Smaabyer; Borgerkrigen var i fuld Gang. Noget større blev dog ikke foretaget fra nogen af Siderne; begge Parter oppebiede Afgjørelsen af det svævende Spørgsmaal: Jakobæas Ægteskab med Fætteren af Brabant.

I et Fjerdingaar havde det brabantske Gesandtskab ved Kirkemødet i Konstanz anvendt dels Veltalenhed, dels andre Overtalelsesmidler for at opnaa en Erklæring til bedste for sit Ønske; men man havde der saa mange vigtige Sager at forhandle, man var indviklet i saa heftige Partistridigheder, at Herrerne ikke havde havt Held med sig; dog kronedes deres Bestræbelser endelig med Held; den paa Konciliet valgte Pave, Martin V, undertegnede den 22de December 1417 den ønskede Dispensation; men Sagen var dog hermed langtfra afgjort; thi Kejser Sigismund gjorde Paven heftige Bebrejdelser, kaldte Ægteskab mellem Søskendebørn Kjætteri, erklærede: at Paven »havde at tilgive, men ikke at tillade syndige Handlinger«, og fjorten Dage efter Dispensationsbullens Udstedelse tilbagekaldte Paven den og ledsagede sin Tilbagekaldelse med følgende Undskyldning: »Han havde paa hin Tid givet efter for mange højtstaaende Personers inderlige Ønske, men at fejle var menneskeligt, og nu havde Kejserens Forestillinger saavel som andre troværdige Vidnesbyrd overbevist ham om, at dette Ægteskab vilde være Kilden til mange Farer for alle Nederlande, hvorfor denne Sag udfordrede nøjere Overlæg«.

Dette Omslag i Pavens Stemning havde dog ikke alene sin Grund i Kejserens Vrede. Da Johan af Bayern fik at vide, at Paven havde givet Dispensation til Jakobæas Ægteskab, sendte han Gesandter til Konstanz, der 1) meldte hans Udtrædelse af den gejstlige Stand og stillede Bispesædet i Lüttich som ledigt til Pavens Disposition; 2) udbad sig den kejserlige Anerkjendelse af hans Lensret til Holland-Hennegau-Zeeland som nærmeste Arving; 3) anholdt om Kejserens Nièce, Elisabeth af Gørliz, Enkehertuginden af Brabant. Denne Dame, Johan af Brabants Stifmoder, var nemlig i Uenighed med Stifsønnen paa Grund af utilfredsstillede Krav paa Indtægter og Ejendomme, der vare tilfaldne hende som Enkegods; ved at ægte hende skaffede Johan af Bayern sig lovlig Adkomst til at gribe ind i Brabants indre Forhold. Kejseren

opfyldte gjerne begge Johan af Bayerns Ønsker; men Paven tøvede med at sætte sit Segl under Tilbagekaldelsen og sende den ud. Da lykkedes det Johan af Bayern at skaffe sig en Afskrift af den, hvorpaa den i mange Exemplarer blev sendt rundt til Hofferne, ogsaa til Jakobæas og det i Bryssel. Her vare nu gode Raad dyre. Vistnok havde Jakobæa gjerne føjet sig efter den nyeste pavelige Vilje og opgivet det paatænkte Ægteskab, men Moderen befalede og bønfaldt, og det burgundiske Hof truede med at unddrage hende sin Bistand imod Onklen; hun føjede sig efter deres Raad, som skyndte paa Ægteskabets Fuldbyrdelse; endnu havde man jo kun set en Afskrift af Tilbagekaldelsen, ikke Bullen selv; hvem vidste, om den nogensinde vilde komme til Syne; skete det efter fuldbragt Vielse, kunde man i alt Fald paaberaabe sig at have handlet i Følge den tidligere givne Tilladelse.

Den 10de Marts 1418 stod Bryllupet i Haag. En Uge igjennem fejredes Begivenheden med Fester og Tourneringer; saa begyndte det unge Par sin Rundrejse i Holland, for at den sædvanlige Hylding af en regerende Fyrstindes Ægteherre kunde finde Sted. Men imedens de nyformælede vare beskæftigede paa denne Maade, indløb der Skrivelser saavel fra Kejseren som fra Paven, der i haarde Udtryk dadlede deres Færd og truede med strenge Straffe; Kejseren sendte endvidere et aabent Brev til alle Øvrigheder og Stæder i Holland-Hennegau, hvori han erklærede Johan af Bayern for rette Arving og Lensbesidder, paalagde dem kun at hylde og lyde ham og løste Undersaatterne fra deres Troskabsed til Jakobæa. Jakobæa og hendes Ægtefælle lode sig imidlertid ikke forstyrre heraf og fortsatte Hyldingsrejsen gjennem Jakobæas Lande, hvorpaa de droge ind i Brabant, hvor den samme Ceremoni gjentoges for Jakobæas Vedkommende. Paven, som i Brevene havde erklæret dette Ægteskab for ugyldigt og hjemfaldent til Kirkens Straf, sendte et Par Maaneder senere et hemmeligt Budskab til Bryssel: De nyformælede skulde være ved godt Mod, han havde kun af Frygt for Kejseren tilbagekaldt

sin første Bulle; saa snart Sigismund vel var borte, vilde han bekræfte og godkjende Dispensationen.

Medens alt dette gik for sig, havde Krigen hvilet. Nu sendte Johan af Bayern aabne Breve til alle Byer, hvori han opfordrede dem til at hylde sig som retmæssig Hertug og Kejserens Lensmand. Der blev svaret afslaaende; i de fleste Byer i Holland bestod Øvrigheden af Hoek'er, fra Hennegau kom endog en Erklæring, at det som frit Rigsland ikke kunde indrømme Kejseren nogen Ret til at befale eller træffe Bestemmelser over det angaaende Arvefølgen. Johan af Bayern svarede med at hjemsøge Kysterne og spærre Floderne, og de store Handelsstæder, hvis Livsaare Vandvejene vare, begyndte snart at blive betænkelige og rokkes i deres ikke meget begejstrede Loyalitet. Johan af Bayern fik stadig flere Tilhængere, hemmelige og aabenbare; forgjæves skærpedes Straffene mod Forræderi og Overløbere, Hertug Johans Løfter vejede mere end Jakobæas Trusler; da besluttede Hoekpartiet at vove et Hovedslag. Dordrecht, det fjendtlige Hovedkvarter, vilde man belejre og tvinge til Overgivelse; havde Oprøret først intet Tilholdssted i Landet selv, vilde det være let at kue. Altsaa gik Opbud til Jakobæas Undersaatter om «at ruste sig og holde sig beredte til at tvinge Dordrecht; da og ikke før vilde Landet faa Ro»; ogsaa i Brabant rustedes der, men rigtignok ikke med den Iver, som alene kunde gjøre det heldige Udfald af et saadant Foretagende mulig. Jakobæa havde, stolt og energisk som hun var, strax skaffet sig Fjender ved Hoffet i Bryssel. Hun vilde ryste sin sløve Ægtefælle op af den Døs, hvori hans Yndlinge vidste at holde ham fangen; hun vilde tvinge ham til at tænke selv, til at understøtte hende i hendes Kamp for sin Ret; intet Under da, at de Mænd, som forstode at drage personlig Fordel af Hertugens Viljeløshed og svage Evner, hadede den, som forsøgte at unddrage ham deres Magt. De modarbejdede hende paa alle Maader; Hertugen selv ønskede intet hellere end uforstyrret at turde fortsætte det gamle Liv. Jakobæas

Formaninger og skarpe Ord gjorde ham kun tilbøjelig til at slutte sig sammen med hendes Fjender.

Alligevel havde Jakobæa ogsaa Venner i Brabant; paa en Landdag i Antwerpen erklærede Stænderne: «Landets og Fyrstens Ære fordrede, at Fyrstindens Sag skulde understøttes, og dertil vilde de staa hende bi med Liv og Gods». Man frygtede nemlig i Brabant Johan af Bayerns voxende Magt; blev han Hertug af Holland, var det ikke usandsynligt, at han vilde benytte sine Fordringer i Anledning af sit Ægteskab og frarøve den svage Hertug Herredømmet, og de store Handelsstæder i Brabant, der vare i Besiddelse af en høj Grad af kommunal Selvstændighed, tænkte med Rædsel paa at faa saa myndig en Herre som Johan den ubarmhjertige. Dertil kom, at mange brabantske Adelsfamilier med Glæde grebe Lejligheden til at hævne sig paa deres Hertug og hans Favoriter, af hvilke de fleste oprindelig vare af lav Stand og derfor æggede Hertugen til at ringeagte Adelens Lensrettigheder.

Johan af Bayern havde imidlertid fejret sit Bryllup med Enkehertuginden af Brabant; da han erfarede, at man agtede at angribe ham i Dordrecht, udstedte han en offentlig Erklæring, hvorved han forpligtede sig til at antage sig Stæderne og Kabeljaupartiets Sag; Erklæringen indeholdt blandt andet følgende Punkter: Det tillodes Borgerne, saa snart de havde hyldet Hertug Johan, at forsamle sig, naar det fandtes nødvendig, til Raadslagning og Bestemmelse over Landets Anliggender. De fire Hovedstæders og Raadets Samtykke udfordredes ved Forandringer af Pengeforholdene i Holland. Ret og Lov i Sydholland skulde forblive i uforandret Stand, med mindre Dordrechts Borgere gave deres Samtykke til de Ændringer, der maatte blive foreslaaede. Der tilstodes Byen Dordrecht en Del Rettigheder, som Selvforsvarsret, Toldfrihed, Markedstilladelser, Ret til at optage fjerntboende som Borgere i Byen o. s. v.

Dette var, hvad Kabeljauerne i mange Aar havde ønsket og forgjæves stræbt at opnaa. En Fyrste, som tilstedte Borgerne stadig Forsamlings- og Medbestemmelsesret, som gjorde Mønt- og Lovgivningsvæsenet afhængig af deres Vilje, som tillod dem at give ogsaa fjerntboende Borgerbrev og paa denne Maade unddrage mange, som ikke kunde eller vilde flytte til Byen, Adelens Overherredømme —, for en saadan Fyrste, som ligefrem repræsenterede Fremskridtet og den skarpeste Modsætning til den gamle feudale Ordning, var det vel værd at udholde en Belejring. Dordrechterne hyldede ham uden Betænkning og enstemmig som deres rette Herre og Hertug, idet de skøde sig ind under Kejserens Udsagn, at Jakobæa ikke af ham var bleven forlenet med Landene og altsaa ikke kunde arve dem.

Sidst i Juni rykkede to Hære frem imod Dordrecht; den ene ført af Jakobæa, fra Norden, den anden med Hertugen af Brabant og hans Broder, Greven af St. Paul, i Spidsen fra Syd. Alle ridderlige og fornemme Slægter i Holland og Brabant vare her forsamlede i et broget, prægtigt Tog; hver af de mægtige førte sin egen Skare, der skiltes fra de andres ved særegen Dragt, Bevæbning, Bannere og Feltraab. I Spidsen for Toget rede de stolte Baroner; om deres Faner samledes foruden de fødte Vasaller en Mængde vel bevæbnede Lejetropper, idet den ene søgte at overgaa den anden ved sine Soldaters Mængde og gode Udrustning; betydelige Summer udkrævedes til at underholde saa storartet et Følge, og for disse Summer pantsattes mangt et Slot, mangt et adeligt Gods til de rige Borgere. Derefter kom de ringere adelige, hver maatte i det mindste ledsages af to velbevæbnede Svende. Bannerne flagrede i Vinden og de forskjelligfarvede Skjærf og Hjelmbuske afgave et straalende Skue; men hver af de store Herrer fulgte sin egen Vilje; om nogen Underordning under en fælles Anfører var der ikke Tale hos dem; hver kæmpede paa sin Maade og paa det Sted, der tiltalte ham mest,

ofte alene i den Hensigt at opgjøre Regning med en personlig Fjende.

Efter disse Skarer kom de fyrstelige Lejetropper, ordnede til en regelmæssig Hær; det var som oftest unge Borgersønner, vel ogsaa uafhængige Bønder, der lovede sig Ære og Gods ved at tage Del i Krigen; thi noget af det gjorte Bytte tilfaldt Soldaterne, og som Løsepenge for Fanger udbetaltes store Summer til de sejrende. Blandt Lejetropperne vare Skytter med Bøsser og Buer og Rytteri med harniskklædte Heste. Dernæst fulgte Bybefolkningens Korpser, hver By med sit Banner, de rige Borgere i ridderlig Rustning; Hellebarder og lange Lanser, brede Knive og Øxer udgjorde deres Bevæbning. Med sig førte de Byernes Stolthed, det svære Skyts, der kjørtes paa Vogne, trukne af 16-20 Heste; dertil hørte Stenkugler saa store og tunge, at ingen Mur kunde modstaa mere end nogle saadanne Skud; men rigtignok sprang Kanonen ofte, førend man havde affyret det tilstrækkelige Antal Kugler. Disse Kanoner vare overordentlig kostbare, og kun rige Byer formaaede at anskaffe sig dem, ligesom ogsaa Forfærdigelsen og Behandlingen af dem ansaas for en vigtig og vanskelig Gjerning. Tilsidst kom de frie Bønder, bevæbnede efter Formue og Lejlighed med Hammere, Morgenstjerner, Stridsøxer o. s. v.

Den brabantske Hær bevægede sig kun langsomt; den manglede Forsyning, og dens Befalingsmænd vare uenige; endelig indtog den sin Plads ved Waalflodens sydlige Arm, medens den hollandske Hær bevogtede den nordlige. Belejringen begyndte, efter at Undsigelsesbreve vare givne og modtagne paa begge Sider. Dordrecht var imidlertid altfor stærkt befæstet til, at man kunde vove en Storm — kun ved en regelmæssig og langvarig Belejring, der skulde foranledige Hungersnød i Byen, kunde man vente at blive Herre over den. Men Johan af Bayern var ikke den, der lod sig overraske af Begivenhederne; han havde sørget for udmærket Forsyning med Krigsmateriel og Proviant, havde lejet Krigs-

folk og forstærket Fæstningsværkerne, Byen var fortrinlig bevogtet, og han havde Spioner overalt, selv rundt i den fjendtlige Lejr. Hver Dag havde han lagt en ny Plan til Baghold eller Angreb, de belejrede foruroligedes og fortrædigedes paa alle Maader, saaledes at deres Anlæg kun rykkede langsomt frem. Alligevel lykkedes det dem endelig at fuldføre et saakaldet Bolværk, en Jordvold besat med Blokhuse og omgiven med Grave og Palissader, hvorfra Byen skulde beskydes. Da bestemte Johan af Bayern sig til et Hovedslag. Han lod oftere foretage Udfald og gjorde Brabanterne trygge ved nogle letvundne Fordele; da de atter en Gang forfulgte hans paa Skrømt flygtende Skarer, aabnede Byens Porte sig for en hel Hær, anført af ham selv, der faldt over Brabanterne, joge dem paa Flugt og forfulgte dem nu selv til deres Skibe, som han bemægtigede sig; med rigt Bytte og mange Fanger vendte han triumferende tilbage til sin By. Og vel havde han Grund til at triumfere. Thi saa modløse bleve de brabanter Herrer over hans Held, at de bestemte sig til at opgive dette Foretagende, der var begyndt med saa store Forberedelser; Hæren drog bort, Blokhusene bleve stukne i Brand, og hoverende saa Dordrechts Borgere, hvorledes den ene Fjende drog bort med Skam og Skjændsel, medens der kom Uro og Forvirring i den anden Lejr paa Grund af den uventede Ulykke. Den hollandske Hær havde naturligvis holdt sig bedre end den brabantske; men den lange resultatløse Belejring sløvede; mange af Tropperne forlangte at drage hjem, da deres sex Ugers Pligttjeneste var ydet; nu da Forbundsfællen svigtede, sank Modet fuldstændig. I kort Tid blev der endnu arbejdet paa de hollandske Bolværker, Blokhusene vare just blevne færdige, da Hæren fuldkommen opløste sig, og hver drog til sit. Kun dens Anfører, Jakobæas Onkel Adrian, blev med en udvalgt Skare i Blokhusene, hvorfra de gjorde Dordrechterne megen Skade, til disse endelig stormede og nedbrændte Anlægene, medens Adrian og hans Folk bleve nedhuggede til sidste Mand. Saaledes endte denne Belejring med Hertug

Johans fuldstændige Sejr. Overalt rejste Kabeljaupartiet sig; Rotterdam og andre Byer sluttede sig til ham, Hoekernes Planer bleve gjennemskuede, deres Angreb tilbageslaaede, deres Tilhængere fralokkede dem eller fangne; selv Jakobæa tabte Modet. Hendes egne Hjælpekilder svandt, fra Brabant var ingen Understøttelse at vente, Kejseren truede, hun lyttede til det burgundiske Hofs Forestillinger. Det laa i Burgunds Interesse at forhindre Johan af Bayern fra at sætte sig altfor fast i de hollandske Lande, da han var nøje knyttet til den tyske Kejser, Burgundernes Fjende; Filip, Fyrste af Charolais, kom som sin Faders befuldmægtigede til Holland for at mægle mellem de stridende, og Johan af Bayern, som vel ikke troede sig i Stand til at trodse den burgundiske Magt, syntes villig til at slutte Fred. I den lille By Workum kom da Gesandterne sammen. Flere Uger varede Underhandlingerne, saa gik der Bud til Fyrsterne, Herrerne og Stæderne, at de skulde komme til den store, almindelige Fredsslutning. Her kom Johan af Bayern og blev modtaget af sine to Neveuer af Burgund og Brabant; en efter anden fulgte de adelige Herrer, alle de forviste Kabeljauer indfandt sig og bare deres Hoved højt; saa kom Borgemestre og Raadsherrer fra Byerne, og de stode ikke tilbage for de adelige i Pragt og hovmodig Optræden. Saa mange droge ind i den lille By, at den ikke havde Plads til dem alle; men disse Herrer havde jo ogsaa hver for sig private Fredsslutninger at stifte med den eller den, som var bleven undsagt, eller med hvem de laa i Fejde, og det var et besværligt og langvarigt Arbejde at undersøge og bestemme, hvor mange Bøder der skulde gives for Drabs- og Voldsgjerninger, hvor meget der var sket i ærlig Fejde, og hvor meget paa lumsk og uridderlig Vis o. s. v. Faldt endelig Afgjørelsen, aabnede den i Reglen Døren for en uendelig Række Fortolkninger, hvoraf der opvoxede en lige saa uendelig Række Tvetydigheder, Klager og Fordringer; ofte var det heller ikke med de stri-

dendes Vilje, at den arvelige Familiefejde skulde bilægges eller forsvares.

Endelig, den 13de Februar 1419, bragte den udkaarne Voldgiftsmand og Dommer, Filip af Charolais, Freden i Stand paa følgende Betingelser: Hertug Johan skulde beholde til Arv og Eje Stæderne Dordrecht, Rotterdam og Gorkum med deres tilstødende Gebeter, dog saaledes at han tog disse Lande til Len af Jakobæa og hendes Ægtefælle; i de øvrige Dele af Holland-Hennegau-Zeeland skulde han i de næste 5 Aar regere i Fællesskab med Jakobæa; i Tilfælde af, at Jakobæa døde barnløs, tilfaldt hendes Lande ham. Hertugen og Hertuginden af Brabant forpligtede sig til at betale Hertug Johan en Sum af 100,000 Rosenobler. Endelig skulde Jakobæa følge med sin Ægtefælle og tage Ophold i Brabant.

Dette sidste opbragte især Jakobæa. Af Navn i det mindste var hun endnu Herskerinde over sin Faders Lande, og dog skulde hun forvises fra dem, forlade sine trofaste og overgive dem til den ubønhørlige Onkels Hævn; men hendes Modstand var forgjæves, Forholdene tvang hende til Eftergivenhed; med et tungt Sind begav hun sig paa Vejen til sin Ægtefælles Hovedstad, det rige, overmodige Bryssel.

IV.

Mere end i nogen anden Del af Nederlandene havde i Brabant de store Stæder forstaaet at gjøre sig uafhængige af Adelens og til Dels af Fyrstens Magt. Løwen havde tidligere været den vigtigste By, men senere aftog dens Folkemængde, medens Bryssels voxede; til sidst flyttede ogsaa det hertugelige Hof dertil, hvilket yderligere bidrog til Løwens Forfald. Omkring Slottet, der laa paa en Høj, og foran det ned ad Højens Skraaninger havde Bryssels Patricierfamilier deres Huse og Gaarde; her boede ogsaa Prælaterne, og Gaden strakte sig ned til Byens Torv, hvor Raadhuset og Lavsbygningerne stode; paa den modsatte Side af Torvet, i den lavere

Del, boede Haandværkerne; af Haandværk dreves Linned- og Uldvæveri, Guldsmede-, Sværdfeger- og Farverhaandteringen; rigtignok rivaliserede engelske Tøjer og Tæpper allerede paa en farlig Maade med de nederlandske Produkter, og da Fabrikationen af disse Sager tidligere havde været de brabantske Kjøbmænds vigtigste Rigdom, var det ikke underligt, at de nærede grundig Uvilje imod alt, hvad engelsk var. Hvert Haandværk havde slaaet sig ned i en bestemt Del af Byen, og derved dannedes Lavene ganske af sig selv; Haandværkerne vare velhavende, stode heller ikke tilbage i Tidens Dannelse og spillede en vigtig Rolle i alle offentlige Anliggender; sluttede de sig sammen til Modstand overfor Patricierne, hvad ofte skete, vare de disse overlegne i Antal og Styrke. Alligevel var den egentlige Magt i den gamle Byadels Haand, alene af den valgtes Borgemestre og Raad, Folkets Masse havde ingen Del i Styrelsen; nogen Uro herover rørte sig vel af og til, men til Voldsomheder var det endnu ikke kommet.

Da den brabantske Hertugfamilie i Slutningen af det 14de Aarhundrede uddøde, lykkedes det en Prins af det franske Kongehus at blive antagen i Søns og Arvings Sted af den afdøde Hertugs Enke. Han regerede nogle Aar med temmelig Vilkaarlighed og uden at tage Hensyn til sit Lands Friheder og Sædvaner; da udbrød Krigen mellem Frankrig og Henrik V af England, Hertugen af Brabant drog sit Fødeland til Hjælp og faldt ved Azincourt. Han efterlod en Enke, Elisabeth af Gørliz, og to umyndige Sønner, hvoraf Johan som den ældste blev hyldet som Hertug; da han imidlertid kun var 13 Aar gammel, indsattes der et Regentskab bestaaende af elleve Mænd, udvalgte blandt gejstlige, Baroner, Land- og Byadelen. Dette Regentskab, hvis Antal senere forringedes til sex, var indsat paa 7 Aar, dog saaledes at Hertugen efter 2 Aars Forløb selv kunde overtage Regeringen, medens de sex Herrers Underskrift fordredes for at gjøre Dokumenter, Udnævnelser og Anordninger lovgyldige. Imid-

lertid havde et Par ikke videre ansete Adelsmænd, Friherren til Assche og Vilhelm von der Berge, trængt sig ind blandt Fyrstens Omgivelser; de gjorde sig snart uundværlige for ham og fik ham ægget til inden Udløbet af de to Aar at tilrive sig Magten, idet han paa egen Haand gav de to Yndlinge vigtige Poster at forvalte: Assche blev Overdommer i Bryssel og v. der Berge Landets Skatmester. Denne sidste handlede nu paa det uforsvarligste med Landets Finantser; alle Indtægter gik til Hoffets Luxus eller til Gaver til Skatmesterens Kreaturer; da Krigen med Johan af Bayern blev erklæret, fandtes ingen Penge til Forsyninger; da Hæren brød op og drog hjem fra Dordrecht, raabte Alverden paa Forræderi, og det sagdes almindelig, at v. der Berge stod i Johan af Bayerns Sold. Paa en Landag fremsattes offentlig Anklage imod ham, men v. der Berge var altfor sikker paa sin Magt over Hertugen til at frygte; han ophidsede kun Fyrsten til mere haardnakket Modstand overfor Adelen og Jakobæa. Paa hans Raad forbød Hertugen Herrerne af Regentskabet at komme til Hoffet eller i sin Nærhed; da anklagede Stænderne Skatmesteren paa ny og dømte ham til Landsforvisning, men ikke desto mindre beholdt Fyrsten ham hos sig, og Hoffet blev forlagt til Hennegau; de tro Hennegauere viste uden Sky deres Foragt og Had imod v. der Berge, hvem de tilskreve Skylden for deres Fyrstindes Nederlag. En Dag, da Fyrsteparret var paa Jagt, medens v. der Berge paa Grund af Sygdom var bleven tilbage paa Slottet, trængte to ubekjendte — hvoraf dog den ene efter nogles Sigende var Hertugindens Halvbroder — ind til Skatmesteren, som laa til Sengs, og gjennemborede ham med Kaardestik; en fornem hennegausk Adelsmand var tilfældig til Stede, men forholdt sig frivillig eller tvungen som passiv Tilskuer.

Jakobæa beklagede ikke sin Fjendes Død, og efter at Hertugen en kort Tid havde jamret og raset over sin Yndlings sørgelige Skjæbne, lod han sig stille tilfreds og sluttede sig nu mere til sin Hustru. Et Par Maaneder syntes alt at

tilsmile Jakobæa; hendes Fjender holdt sig rolige, hendes Ægtefælle lod sig aldeles beherske af hendes Vilje; men snart fik Modpartiet atter Selvtillid og stiftede Komplotter for at skille Ægtefællerne ad. En smuk og intrigant Dame vidste at faa Hertugen i sine Garn, og han var fra nu af ganske i hendes og hendes Ægtefælles Magt; denne Ægtefælle var den nye Hofmarskal, Ridder Eberhard T'Serclaes, der efter v. der Berges Død var Sjælen i det Parti, som holdt med Johan af Bayern og Kabeljauerne. Det varede ikke længe, førend Hertugen fandt et Paaskud til at fjerne sig fra Jakobæas Nærhed; næppe var det sket, førend han i Forening med T'Serclaes og fire andre af samme Parti udfærdigede et Dokument, hvorefter der foretoges en fuldstændig Omordning af Hofholdet, saaledes at alle af Hofpersonalet, der vare Jakobæa hengivne, fjernedes, medens Posterne besattes med T'Serclaes's Tilhængere. Endogsaa Jakobæas Damer, som havde fulgt hende fra Holland, berøvedes hende, og man gav hende i deres Sted indfødte Brabanterinder, iblandt hvilke til yderligere Krænkelse T'Serclaes's Hustru befandt sig. Jakobæas Protester og Vredesudbrud hjalp ikke; alligevel beholdt hun et Par Ungdomsveninder imod Hofmarskallens og Hertugens Vilje. Fra den Tid af dannede der sig en uoverstigelig Kløft mellem de hertugelige Ægtefæller. Jakobæa hadede, som naturligt var, T'Serclaes og hans Parti og foragtede Hertugen; hun lagde ikke Skjul paa nogen af disse Følelser, og snart gik Partiets Tragten ud paa ganske at befri sig fra hendes Nærværelse, som alene hindrede dem fra aabent at slutte sig til Johan af Bayern og Kabeljauerne; thi kun Jakobæa knyttede endnu de mægtige Adelsfamilier til Hoffet, hvor de dog udøvede nogen Indflydelse paa den let paavirkelige Hertug; var hun borte, vilde ogsaa disse trække sig tilbage, og man havde da frit Spil.

Til at naa dette Maal udtænkte T'Serclaes et sindrigt Middel. Uagtet Hofpersonalet flere Gange var blevet fornyet, havde Jakobæa stadig beholdt de omtalte hollandske Damer;

nu besluttede T'Serclaes at fordrive dem og Jakobæa ved — at udsulte dem. Det var Skik, at Hofpersonalet samledes ved Middagsmaaltidet, medens de øvrige Maaltider serveredes i hver enkelts Værelser. Henad Paasketid erholdt de hollandske Damer intet mere til Morgen- eller Aftensmaaltidet; paa selve Paaskedagen var Taflet særlig festligt og rigt forsynet, Tjenerne forsynede alle de tilstedeværende med de lækreste Retter, kun de hollandske Damers Tallerkener og Bægre forbleve tomme; denne Scene gav naturligvis Anledning til megen Spot over Jakobæa og hendes Hollændere. Hertuginde Margrethe kom til, hun talte vrede Ord til sin Svigersøn, han tav og lod T'Serclaes svare i sit Sted; da forlod den stolte Burgunderinde Slottet og raadede sin Datter til at følge sit Exempel. Jakobæa vilde bort, men der kom hverken Vogn eller Heste for at befordre hende afsted; saa gik Fyrstinden til Fods og grædende gjennem Bryssels Gader til sin Moders Slot; den næste Morgen forlode begge Hertuginder Brabant og droge til Hennegau, fulgte af mange af Landets første adelige, der glødede af Uvilje over den Krænkelse, som var tilføjet deres Fyrstinde og deres Parti.

Sagtens havde man ikke vovet at optræde saa hensynsløst imod Jakobæa, hvis der ikke i Frankrig var indtruffet en Begivenhed, som virkede tilbage paa Forholdene i Nederlandene. Johan den uforfærdede blev myrdet (1419), hans Søn Filip sluttede sig nøje til den engelske Konge, Henrik V og havde kun Tanke for at hævne sin Faders Mord paa det orleanske Parti og den unge Daufin, som var medskyldig i Drabet. Saaledes dristede Kabeljaupartiet i Nederlandene sig nu til at røre sig friere, og Johan af Bayern traadte aldeles aabenlyst frem med sine Planer. Det varede ikke længe, førend han tillod Kabeljauerne i Holland at krænke og forurette Hoek'erne paa alle Maader. Snart foranstaltedes Opløb og Overfald i Byerne, i Leyden f. Ex.; klagede de dræbtes Slægtninge og fordrede Straf over Urostifterne, gik der Dom

over hele Byen, at den skulde betale høje Bøder, medens de skyldige fik Lov at undslippe; snart var det en enkelt Adelsmand som Brederode, der paa aaben Landevej og uden foregaaende Undsigelse blev overfaldet af sin Dødsfjende Egmonds Folk, og hans Klager bleve ikke engang besvarede; snart var det Skibe fra Utrecht og det hoekisksindede Amersfort, der bleve udplyndrede og ødelagte. Da Tilstanden saaledes var bleven utaalelig, traadte en Del Adelsmænd sammen til et Forbund med Byerne Leyden, Utrecht og Amersfort, der var rettet mod «Kabeljaupartiets Førere, dets Venner og Hjælpere af enhver Art, og hvor de maatte findes». Nu havde Johan af Bayern Hoek'erne, hvor han vilde. Selv havde de begyndt Krigen, Landsfyrsten maatte bekæmpe Oprøret; nu syntes det ham Tid at optræde som Herre ogsaa af Navn, og hans Tilhængere ved Hoffet i Brabant fik Ordre til at bringe deres Fyrste til en Sammenkomst med ham, der skulde finde Sted hos Ridderen af Borsselen, en af Johan af Bayerns ivrigste Tilhængere. Paa dette Møde undertegnede begge Fyrster et Dokument, hvorefter Johan af Brabant afstod sin Gemalindes Lande Holland-Zeeland-Friesland til hendes Onkel som Pant for den store resterende Del af den Sum, der i Følge Workumer-Forliget skulde udbetales ham. Dokumentet var udstedt i Hertugen og Hertuginden af Brabants Navn; en Klausul erklærede det for bindende for den første, selv om Hertuginden skulde vægre sig ved at underskrive. Indtraadte dette Tilfælde, skulde Hertugen af Bayern i Kraft af de pavelige og kejserlige Dokumenter, der anerkjendte hans Rettigheder som Lensbesidder, dog beholde de ovennævnte Lande, til den resterende Sum og endnu 20,000 Kroner vare blevne ham udbetalte.

Selve Jakobæas Retskrav, som tilsyneladende vare blevne anerkjendte i Freden i Workum, bleve her altsaa dragne i Tvivl, idet der henvistes til den kejserlige Forlening, uagtet Onklen dengang havde givet Afkald paa enhver Fordring, der støttede sig til denne Berettigelse. Nu kunde endelig Johan

af Bayern rolig betragte Jakobæas Lande som sin Ejendom; at Hoffet i Brabant nogensinde skulde udbetale de store Summer, for hvilke de vare satte i Pant, var en Eventualitet, der aldeles ikke kunde komme i Betragtning. Imidlertid droge Hoek'erne plyndrende og hærgende gjennem Landet, lagde Rhinens Bredder øde og afbrændte Byen Goudas's Forstæder; men Hertug Johan forholdt sig endnu rolig, han underhandlede med Byen Leyden, der havde vægret sig ved at bøje sig for hans Dom i Anledning af de fjendtlige Sammenstød mellem Partierne i dens Gader. I Leyden opholdt sig Jakobæas ivrigste Tilhængere, Brederode, Wassenaar o. fl. a.; de besluttede at lade det komme an paa en Belejring og om mulig at hævne Nederlaget for Dordrecht. Leyden var fortræffelig befæstet; rundt om den laa mangfoldige Borge og faste Slotte, som alle tilhørte Hoek'er, og det ansaas for givet, at Hertugen vilde splitte sin Magt ved at sende mindre Troppeafdelinger mod disse, medens han selv belejrede Leyden. Men Hertug Johan bar sig ad paa anden Vis. Med hele sin Hær og alt sit Skyts belejrede han, et efter andet, de forskjellige fjendtlige Slotte i Omegnen; først da det sidste var jævnet med Jorden, kom han med Hær og Belejringsapparat for Leyden. For rigelig Tilførsel og Forsyning havde han sørget; nyt Mandskab stødte til, hver Gang det tidligeres Tjenestetid var omme; de belejrede derimod spejdede forgjæves efter Hjælp fra deres Venner og Forbundsfæller; thi overalt havde Hertug Johan vidst at skaffe sig allierede; Utrechterne havde nok at gjøre med Gelderns Hertug, der truede deres By; fjendtlige Skarer viste sig for Amersfort, fra alle Sider kom Hjælpetropper og angreb alt, hvad der stod i Forbindelse med Hoekpartiet; Leyden maatte kæmpe Kampen ud alene, enhver havde nok at gjøre med at forsvare sig selv.

Efter to Maaneders Belejring maatte Byen overgive sig. Hertug Johan sprængte med sit Følge ind i Staden, hørte Messen i Hovedkirken og skred derpaa til Fredsforhandlingerne med de underdanige Borgere. En af Betingelserne

var, at alle Hoek'er skulde afgive deres Embeder og Værdigheder, og Herren til Wassenaar skulde for bestandig give Afkald paa Borggrevskabet i Leyden, som fra nu af skulde staa direkte under Hertugens Myndighed; den gamle Wassenaar gik i Landflygtighed og døde 7 Aar efter i største Armod, forladt af sin Søn, der havde taget Parti for Hertugen. Kabeljauerne huserede i Byen; inden ret lang Tid vare alle Hoek'er forjagede eller dræbte — Leyden, som i saa lang Tid havde været et af Hoekpartiets Samlingspladser, var nu forvandlet til et Opholdssted for Hertug Johans ivrigste og underdanigste Tjenere. Derpaa vendte Hertug Johan sig mod Hoek'ernes anden faste Borg, Gertrudenberg ved Brabants Nordgrænse. Borgerne i Byen aabnede villig deres Porte for Hertugen; men Kommandanten paa Borgen sendte Besked, at han vel skulde vide at bevare Fæstningen for sin Fyrstinde, og Byen vilde han brænde af over Borgernes Hoveder til Tak for deres Forræderi. Hertugen angreb Fæstningen, men den var stærk og velforsynet; pludselig fik den Undsætning af Jakobæa selv.

I Brabant havde nemlig Forholdene forandret sig siden Jakobæas Afrejse. Den Maade, paa hvilken hun var bleven behandlet, Afstaaelsen af hendes Lande, Rygterne om, at man havde i Sinde ogsaa at afstaa Dele af selve Brabant — alt dette havde sat Sindene i Oprør, som havde til Følge, at en Del Byer med Løwen i Spidsen og næsten alle de store Familier sluttede sig sammen til et Forbund mod Fyrsten; som første Skridt nægtede man at betale de forlangte Skatter, «fordi det var til at befrygte, at Fyrsten vilde anvende disse Penge til Landets Skade og Fordærv». Efter dette bevægede T'Serclaes og Hertugen af Brabants andre fortrolige ham til et hemmeligt Forbund med nogle adelige og Byer, hvoraf Hertogenbusch var den vigtigste; Formaalet var tilsyneladende at hævde Hertugens Magt, i Virkeligheden var Hertugen kun et Skilt for de sammensvorne, medens deres Bestræbelser gik ud paa ved Johan af Bayerns Hjælp at tilrive sig deres

Modstanderes Ejendomme og Værdigheder. Hele Landet delte sig i to Partier, i Bryssel kom det til vilde Scener. Det saas imidlertid snart, at største Delen af Landet frygtede Johan af Bayern og var beredt til alt for at slippe for hans Herredømme; Hoffet maatte give efter og som Pant paa Freden sende Gesandter til Jakobæa for at forsone hende og bevæge hende til at vende tilbage til Brabant.

I sin tro Hovedstad Mons havde Jakobæa imidlertid gjennemtænkt og overvejet alt, hvad der var foregaaet, siden hun havde ladet sig overtale til at indgaa det ulykkelige Ægteskab med sin Fætter. Hun saa Johan af Bayerns voxende Magt; denne Forbindelse gjorde det endnu lettere for ham at berøve hende alt under et Skin af Ret; hun grublede over et Middel til at befri sig fra de Lænker, hvori hendes Moders kortsynede Politik havde hildet hende. Hvorledes stod det egentlig til med dette Ægteskabs Gyldighed? Paven havde givet Dispensation, havde taget den tilbage og lovet atter at forny den; men dette Løfte var ikke blevet opfyldt. Jakobæa besluttede at fordre en endelig Afgjørelse. I den Anledning erklærede hun de forsamlede Stænder i Mons, at hun, da hendes Gemal ikke havde erholdt den Dispensation, som han havde forpligtet sig til at tilvejebringe, ikke fandt sig beføjet til at vende tilbage til ham, med mindre den omtalte pavelige Tilladelse kom til Syne inden næste Jul. Stænderne mente dog, at det ikke var raadeligt paa denne Maade at fastsætte en Termin, men billigede, at der blev gjort yderligere Skridt for at tilvejebringe Dispensationen. Strax sendte Jakobæa nogle gejstlige og Adelsmænd til Bryssel med Forlangende om, at der fra Hoffet i Brabant maatte afgaa et Gesandtskab til Rom.

Da de Hennegauer Herrer imidlertid kom til Bryssel, traf de Staden i fuldt Oprør paa Grund af en Embedsbesættelse, som Hertugen paa ulovlig Maade havde foretaget imod Borgernes Vilje. Løwen og de med den forbundne Byer og adelige grebe det gunstige Øjeblik og anmodede Jakobæa om

at vende tilbage til Brabant; de vilde da antage sig hendes Sag imod Johan af Bayern. Da Forholdene stillede sig saaledes, opgav Jakobæa foreløbig sine andre Planer; hendes ivrigste Ønske, Krig imod Onklen, syntes jo nu at ville gaa i Opfyldelse. Ledsaget af sin Moder begav hun sig ufortøvet til Løwen; her blev hun modtaget paa det herligste og ærefuldeste; hun lod udgaa aabne Breve, i hvilke hun erklærede at ville antage de forsamlede Stænder til Forsvarere af sin Ære og Ret —, en Erklæring, der var Forsamlingen meget velkommen, da den retfærdiggjorde deres Optræden overfor Hertugen; tillige skrev hun til Johan af Brabants Broder, Greven af St. Paul, og bad ham begive sig fra sit Opholdssted Paris til hende, da hun trængte til hans Raad og Bistand. St. Paul kom, han og Jakobæa toge Ophold i Mecheln, hvor der derpaa blev holdt Raadslagning med Stænderne; St. Paul rejste frem og tilbage mellem Mecheln og Bryssel, hvor hans Broder opholdt sig, og søgte at bringe Forstaaelse til Veje. Endelig blev det bestemt, at begge Parter skulde mødes paa en almindelig Landdag den 20de September i den lille By Vilvoorden mellem Mecheln og Bryssel.

Hertugens Parti havde imidlertid andet i Sinde. I Stedet for paa den bestemte Dag at indfinde sig med deres Herre flygtede de med ham til Grænsen, hvor de samledes med en Del af deres medsammensvorne og en Mængde tyske Herrer og adelige, der forbandt sig med dem i Haab om at gjøre Bytte af Penge og Ejendom i det rige Brabant; ved deres Hjælp mente man at kunne undertvinge Landet med Vaabenmagt. Da man i Vilvoorden erfarede, at Hertugen hemmelig var flygtet, indsattes højtidelig St. Paul til Regent. Stænderne, den nye Regent og Jakobæa begave sig til Bryssel, hvorfra der derpaa udstedtes Krigserklæring imod Johan af Bayern. Efter fjorten Dages Forløb havde Hæren samlet sig, fuld af Haab drog Jakobæa i Kampen; det gjaldt at undsætte Gertrudenberg; saa meget den brabantske Hær nu end stormede og beskød Byen, vilde det dog ikke lykkes at ind-

tage den; endnu vajede Jakobæas Banner fra Borgen, men Hertug Johans Hær holdt Byen mod alle Angreb. Allerede tiende Dagen efter Ankomsten maatte Jakobæa se paa, at hendes Hær opgav Belejringen og med den ethvert Forsøg paa at tilbageerobre hendes Lande. Den opløste sig og drog bort; for anden Gang havde Onklen tilføjet hende et smerteligt og ydmygende Nederlag.

Imidlertid havde man i Bryssel gjort Forsøg paa at forsone sig med Hertugen, der opholdt sig i Maastricht, og denne var tilsyneladende kommet de forsonlige i Møde. Ikke desto mindre beholdt han de Mænd hos sig, som Landet forlangte fjernede; det var tydeligt, at Forsoningen ikke var ærlig ment; Jakobæa indsaa det umulige i at tvinge Onklen ved brabantsk Hjælp, endnu i December samme Aar drog hun med sin Moder tilbage til Mons.

Længe skulde Jakobæas Fjender i Brabant dog ikke glæde sig over hendes Nederlag. Den tyske Lejehær, som Hertugen havde samlet om sig og indkvarteret i Bryssel, ængstede og foruroligede Befolkningen; Sindene ophidsedes ved Rygter om, at Hertugen havde paatænkt ved Hjælp af disse Tropper at befri sig fra sine Modstandere og tilintetgjøre Raadets Friheder. Lavene samledes bevæbnede paa Torvet i Bryssel og forlangte Hovedmændene for Komplottet udleverede. Hertugen blev bange og udleverede — dog kun paa Skrømt — sine Venner, og der blev nedsat en Ret til at dømme de skyldige. Borgerne beroligedes og nedlagde Vaabnene. Da indtraf der en Efterretning, som atter satte Sindene i den heftigste Bevægelse: Jakobæa, Hertuginden af Brabant, var hemmelig flygtet til England, havde der givet sig under Henrik V's Beskyttelse og trolovet sig med hans Broder, Hertug Humphrey af Glocester. Forbitrelsen vendte sig paa ny mod de fangne Kabeljauer; denne Forhaanelse, at Fyrstinden havde forladt Landet for bestandig, at hun søgte Hjælp hos de forhadte Englændere, havde de bragt over Landet —; atter samledes Lavene paa Torvet, larmede og truede,

men denne Gang fordrede man de skyldiges Hoveder; den ene Dag henrettedes 3, deriblandt T'Serclaes, den næste Dag 14 af de sammensvorne. Hertugen blev tvunget til at overvære det skrækkelige Skuespil; det angreb hans svage Natur i den Grad, at han aldrig senere ret kom til Samling igjen.

(Forts.)

O. L.

Begyndelsen af Napoleon I's militære Løbebane.*)

I.

Ved at betragte Kejser Napoleon I's Løbebane forledes man let til at antage, at hans Geni først aabenbarede sig, da han fik Overanførselen over den italienske Hær. Hans Giftermaal med Josefine faar da en stor Betydning, da dette skal have bragt ham Udnævnelsen ved Hjælp af Barras, som var Medlem af Direktoriet, og Heldet føjer sig da uforstaaelig til Geniets Gave for at frembringe det mærkværdige. Vel behøver man ikke at være uvidende om, at han havde store Fortjenester af Toulons Erobring, at han havde undertrykt en Opstand i Paris, og at flere Personer allerede havde faaet Øje for hans sjeldne Begavelse; men man mener dog, at hans Geni udfoldede sig paa én Gang, at han saa at sige sprang fuldt udrustet ud af Evighedens Skjød og hurtig og let svang sig i Vejret under Revolutionens Omvæltninger. Man har ikke Øje for, at ogsaa han var underkastet de almindelige dødeliges Lod at maatte vente, lære, arbejde, arbejde sig frem Dag for Dag og Skridt for Skridt overvindende den Modstand, der var optaarnet omkring ham. Og dog er det af stor Betydning at gjøre sig dette tydelig; thi derved bringes Flid, Arbejde, den menneskelige Selvvirksomhed nær-

*) Correspondance de Napoléon I. — Mémorial de Saint-Hélène par las Casas. — Mémoires de Saint-Hélène par Montholon. — Mémoires de Saint-Hélène par Gourgaud.

mere til Geniet, den guddommelige Begavelse. Jordens Heroer blive derved mere menneskelige; Lykken, der uddeler sine Gaver i Blinde, bliver da ikke den eneste Kilde til Stigen eller Dalen, og Livets Gang med dets Omvexlinger, dets Lys og Skygge, dets Medgang og Modgang, bliver da ikke saa meget et Spil af Hændelser, som det tvært imod fremgaar af det selvbevidste Arbejde og bekræfter det gamle Ord: Enhver er sin egen Lykkes Smed.

At paavise, hvorledes Napoleon Bonaparte selv tilkæmpede sig Pladsen som Overgeneral for den italienske Hær, skal da være Opgaven for det efterfølgende.

Iblandt de Byer, som i Sydfrankrig gjorde Oprør imod Nationalkonventet i 1793, fordi det havde dømfældt Girondinerne, var ogsaa Toulon. Med de Tropper, som Regeringen, den bekjendte Velfærdskomité med Robespierre i Spidsen kunde samle, og som hovedsagelig bestod af Afdelinger fra Hæren paa Grænsen af Italien og Frankrig, bleve Oprørerne nødte til at rømme det aabne Land og indeslutte sig i Byerne. Efter at Marseille var betvunget, viste Tropperne sig udenfor Toulon. Det var Divisionerne Carteaux og Lapaype, i alt kun 14,000 Mand stærke. Toulons Indvaanere, som kunde vente sig alt af deres Fjenders Blodtørst, dersom Byen blev indtaget, overleverede den med Magasiner, Arsenal og hele Flaaden til Spanierne og Englænderne. Disse lagde en blandet Besætning ind i den, som bestod af Englændere, Spaniere og Neapolitanere, og som i Slutningen af September Maaned talte omtren 14,000 Mand. Fra Flaaden blev nu Byen og Besætningen forsynet med Levnetsmidler og alle Krigsgjenstande.

Velfærdskomiteen udnævnte General Carteaux, som havde Æren af at have erobret Marseille — en skal jo altid have den — til Øverstbefalende og saa sig derpaa om efter en Artilleriofficer til at kommandere Belejringsartilleriet. Under de indre Uroligheder, hvoraf Frankrig var hjemsøgt, og under de store Krav, som de talrige Hære stillede til Personer med

militær Uddannelse, kunde Valget ikke være stort, og det faldt da paa Artillerikapitain Napoleon Bonaparte, der var ansat ved et Regiment i Sydfrankrig og bekjendt som en dygtig Officer og en god Patriot, hvorom et lille Skrift, der i dette Aar blev trykt i Marseille, endnu bærer Vidne.

Den 12te September ankom Napoleon til Hæren og forefandt ved denne kun 48 Stykker Skyts, hvoraf 4 vare Belejringskanoner og 2 Morterer, der manglede alt. Hvad Materiellet angik, da var det overalt i den mest grænseløse Uorden, og at bringe Orden i det var næsten uoverkommeligt, da Hæren frembød en talrig Samling af uvidende Befalingsmænd og Soldater. Der blev sendt 10 Tommers Morterer til Hæren, men dertil 12 Tommers Bomber, Kanoner uden Kugler og omvendt; man manglede ganske Spader, Skovle, Hakker, Heste, Oxer; Haandværkere fandtes der ingen af, og de kommanderende Officerer havde flere Ord og lange Taler om Patriotisme at fremvise end gode Gjerninger. Imidlertid gav Napoleon sig til Arbejdet, der først maatte bestaa i at skabe et Materiel og Personel. Der blev rekvireret Kanoner fra Lyon, Grenoble og den italienske Hær, der hverken kunde have Brug for 24 ℔'s Kanoner eller Morterer; fra Marseille fik han Heste, Lærred, Tov, Tømmer, o. s. v.; der blev oprettet Smedier og Værksteder i Alliaule; Skansekurve, Faskiner og Palissader bleve forfærdigede og 5,000 Sandsække bestilte i Marseille. Det nærmestliggende Jernværk blev sat i Stand til at støbe Kugler og Kardætsker og endog forsøge sig paa Morterer, og saaledes lykkedes det Napoleon lidt efter lidt at faa sine Ting i Orden. Men han var ogsaa utrættelig, var alle Vegne tilstede, optog Kort, byggede selv Batterier, da Hæren manglede Ingenieurer, ordnede paa Hærens Opstilling, sov undertiden ved sine Kanoner og havde snart vundet Soldaternes Tillid. Omtrent midt i Oktober havde han det Materiel, han havde foresat sig at skaffe til Veje, henved 100 Kanoner og Morterer med Tilbehør, før han begyndte at anlægge sine Batterier for Alvor. Den 19de Oktober blev

han udnævnt til Oberst, som det synes paa Grund af hans Kommandos Størrelse.

Toulon er, som bekjendt, beliggende ved Middelhavet. Den ydre Red strækker sig ud til det aabne Hav, men yder dog noget Læ paa Grund af to stærkt fremspringende Landtunger. Den indre Red, som er over ½ Mil lang og ⅙ Mil bred og dannes ved to fremspringende Landtunger, er fuldstændig sikker og yder Plads selv for store Flaader. Imellem Landtungerne er der kun en Afstand af 4,000 Fod, saa at Batterier, der ere anlagte paa disse Punkter eller kun paa den ene, kunne forbyde enhver Gjennemgang, ligesom man ogsaa derfra vil kunne beskyde den største Del af Reden. Imod Landsiden udstrækker Klippepartiet, Mont Faron, sig med næsten uindtagelige Stillinger, omtrent en halv Mil fra Byen, midt for denne og i en Længde af en halv Mil. Fra de yderste Punkter af dette Parti gik en Række Forter ind til Byens Fæstningsværker og tvang saaledes Fjenden til at lade Mellemrummet imellem de tvende Rækker frit, idet han kun vilde kunne angribe fra Øst eller fra Vest, og kun den ene Række ad Gangen, med mindre han skulde være Forsvareren ganske betydelig overlegen. Fra enhver Side frembød et Angreb store Vanskeligheder.

Udenom Byen laa nu den franske Hær, Divisionen Carteaux Vest for Forterne, Divisionen Lapaype Øst for dem; Hovedkvarteret var Vest for, i Byen Alliaule, hvor Belejringsparken med Værksteder o. s. v. ogsaa fandtes. Imod Slutningen af September blev der afholdt et Krigsraad for at bestemme, fra hvilken Side Angrebet skulde finde Sted. Det var kun en Gjentagelse af de Samtaler desangaaende, som daglig fandt Sted; thi man var endnu langtfra i Stand til at begynde Belejringen. Stemningen var dog for at rette Angrebet fra Vest, da dette syntes lidt lettere end fra Øst. Arbejderne vedbleve at gaa deres Gang. Fra Øst erobrede man Landtungen imellem den ydre og indre Red; paa den vestlige Side befæstede man sine Stillinger, og her havde

Napoleon først i Oktober allerede to Batterier færdige, hvis Ild tvang den engelske Flaade til at rømme en stor Del af den indre Red. For at ødelægge disse Batterier gjorde de belejrede et Udfald den 14de Oktober. Napoleon ilede strax til; han var nøje kjendt med Lokaliteterne, og Soldaterne, der allerede havde modtaget Indtrykket af, at han forstod sig bedre paa at føre Krig end deres umiddelbare, talende og politiserende Anførere, forlangte med høje Raab at blive førte af ham. Under hans Ledelse blev derpaa Udfaldet slaaet tilbage.

Under sin Virksomhed maatte Napoleon ikke alene kæmpe imod den Mangel paa brugbare Kræfter, som herskede, men ogsaa imod utilbørlig Indgriben fra Folkerepræsentanternes eller den uvidende Overgenerals Side, en Indgriben, som dels bestod i, at paabudte Foranstaltninger bleve forhindrede, og dels i, at hele Myndigheden blev lagt i Vægtskaalen for at gjennemføre ufornuftige Ordrer. Han var tvungen til daglig at se Overgeneralen, og denne, som trodsede paa sin Avtoritet, vilde kun nødig lade sig overbevise, ja han søgte endogsaa at sige sin Kone imod, Borgerinden Carteaux, som var fulgt med Lejren og hyppig tog Napoleons Parti, idet dennes livlige Ord og Gestus overbeviste hende om, at han havde Ret overfor hendes opblæste og forfængelige Ægteherre. Allerede faa Dage efter sin Ankomst, da Napoleon undersøgte Hærens Stilling, havde han faaet Øje for, at man burde afskære Toulon fra Forbindelsen med den engelske Flaade, derfor besætte den vestre af de forhen omtalte Landtunger imellem den indre og den ydre Red, saaledes angribe Byen bagfra ved at overskære dens Livsaare og maaske erobre den uden at løsne et Skud imod den. Han meddelte denne Plan til Generalen, som imidlertid ikke formaaede at fatte den og kun paa Napoleons indtrængende Forestillinger til sidst lod sig bevæge til at besætte denne Pynt, l'Éguillette, med 400 Mand. Englænderne opdagede dog snart deres Forsømmelse, udskibede Tropper paa Pynten og forjog den lille fran-

ske Styrke, hvorpaa de gave sig til at opkaste Fortet Murgrave. Forgjæves vedblev Napoleon at bestorme Overgeneralen med Bønner om at tage Fortet, medens det endnu var Tid. Han fandt kun døve Øren, Englænderne vedbleve at befæste sig og kunde snart med Stolthed kalde deres Værk for «det lille Gibraltar», da det var saa stærkt, at det alene vilde udfordre en Slags Belejring for at falde.

Den 15de Oktober, Dagen efter, at Englændernes Udfald var blevet tilbageslaaet, blev der afholdt et nyt Krigsraad. Velfærdskomiteen længtes nemlig efter at se Byen erobret, især da den troede, at Hæren var 60,000 Mand stærk (den var i Virkeligheden kun 20,000 Mand), og havde nu sendt tre Kommissærer, hvoriblandt Barras og Gasparin, til Belejringshæren for at paaskynde Operationerne og forelægge en Angrebsplan, der var udarbejdet af Ingenieurkorpset i Paris. Krigsraadet blev ført under Gasparins Forsæde, men Planen som gik ud paa at bemægtige sig det faste Punkt, Mont Faron, vandt ikke Bifald, og nu fremlagde Napoleon sin Plan.

I denne udviklede han med Iver, hvorledes det kun kom an paa at afspærre Byens Forbindelse med Havet, da Englænderne ikke vilde forsvare den, naar Forbindelsen var afbrudt, og den saaledes vilde falde af sig selv. Vilde nemlig Englænderne lade en Garnison blive tilbage i den, saa vilde den dog blive nødt til at kapitulere om 4, 6 eller 8 Uger og for at faa nogenlunde taalelige Betingelser love at overlevere al offentlig Ejendom i uskadt Stand. Dette indsaa Englænderne meget godt, og de vilde derfor foretrække at indskibe deres Tropper, bortføre den franske Flaade, opbrænde Skibe, Beddinger og Magasiner og sprænge Arsenalet i Luften, hvorpaa de vilde sejle bort, overladende Byen til Konventets Hævn. Men dette Maal vilde netop kunne naas, ved at man bemægtigede sig Fort Murgrave. Englænderne vilde da ikke kunne holde sig paa den indre Red, og man havde jo allerede set, hvor meget de bleve generede af de to Batterier, som de søgte at skaffe sig fra Halsen den 14de Ok-

tober. Det vilde ikke være let at bemægtige sig Fortet; man kunde have havt Pynten for en Spotpris for en Maaned siden, dersom man havde fulgt hans Raad; det havde man ikke, nu var Skoven omhugget og hele Terrænet forskanset, tildels ved Hjælp af Materiale fra Skoven. At fordrive Fjenden ved et heftigt Angreb vilde være et altfor dristigt Foretagende, men ad Belejringens Vej kunde det nok lykkes; thi det meget Træ, som var anvendt ved Befæstningen, kunde let skydes i Splinter, og naar dette var gjort, og saa Værkernes Indre blev bekastet med Morterer, kunde man let storme efter en 48 Timers heftig Beskydning, og saa vilde Toulon overgive sig inden to Dage. Endelig vilde man da ogsaa herved spare en fransk By for Ødelæggelse og ikke opofre mange brave Patrioters Liv til ingen Nytte. Denne Plan fremkaldte en heftig Diskussion, og tilsidst gik den kun igjennem, fordi de tilstedeværende Ingenieurofficerer, der samtidig vare ankomne fra Paris, erklærede det for at være en nødvendig foreløbig Foranstaltning at isolere Byen fra Flaaden.

Tilfreds med den tvivlsomme Anerkjendelse, som hans Plan havde fundet, gav Napoleon sig nu til at anlægge sine Batterier: 3 imod selve Fortet, 300 Alen borte, 2 til at flankere disse, noget længere tilbage, og endelig 1 til at holde Englænderne i Skak paa en Pynt, hvorfra de kunde forurolige de Franskes Arbejder. Overgeneralen blandede sig paa ny i hans Anordninger, og Napoleon bad da om at maatte faa hans Hovedanskuelser skriftlig meddelte, idet han lovede, at han i saa Fald vilde rette sig efter dem, haabende derved at blive fritagen for fremtidige Indblandinger i Detaillen. Carteaux skrev da, at hans Angrebsplan nu var fastslaaet og var følgende: Artillerikommandøren skal beskyde Toulon i tre Dage, hvorpaa jeg angriber den i tre Kolonner og erobrer den. Denne simple Plan bilagde Napoleon med en Memoire, hvori han med haarde Ord omtalte den tykke Uvidenhed, han havde at bekæmpe foruden Fjendens Kanoner, og atter udviklede, hvad der burde gjøres for at betvinge Byen,

hvorpaa han sendte Skrivelserne til Gasparin, der lode dem gaa videre til Paris. Her bestemte man sig til at afskedige Carteaux og erstatte ham med Dappet, der havde Æren af at have indtaget Lyon.

Efterhaanden som Napoleon fik sine Batterier færdige, lod han dem strax aabne Ilden for at forhindre Englænderne i at befæste sig yderligere. Derfor bestemte disse sig til i Tide at gjøre et Udfald, og den 8de November angrebe de da begge Fløjbatterierne. Det lykkedes at forsvare det ene Batteri, men det andet faldt i deres Hænder, og Kanonerne bleve fornaglede. Faa Dage efter blev det erobret tilbage, Kanonerne ombyttedes derpaa i Belejringsparken.

Dappet havde ført General Duteil med sig, for at denne skulde overtage Kommandoen over Artilleriet; men da Napoleons Udnævnelse skrev sig fra selve Regeringen, beholdt han Kommandoen, hvad ogsaa Duteil, som var en godmodig og fornuftig Mand, med Glæde fandt sig i, da han var aldeles ukyndig i Artillerividenskaben. Den 12te November gave Tropperne sig til af egen Drift til at storme Fort Murgrave. Fjenden havde nemlig taget en frivillig til Fange, og da dennes Bataillonskammerater saa, hvorledes han blev mishandlet i deres Paasyn, samlede de sig og rykkede frem. Et Regiment fulgte efter, og for ikke at lade disse Tropper i Stikken lod Divisionsgeneralen hele Divisionen engagere sig. Den heftige Gevær- og Kanonild bragte Bud til Hovedkvarteret om, at der var noget usædvanligt paa Færde. Napoleon, der befandt sig ved dette, søgte strax Dappet, men denne vidste ikke noget, og begge ilede derfor til Kamppladsen. Her foreslog Napoleon at gjennemføre Angrebet, da «Vinen burde drikkes, siden nu Flasken var bleven trukken op», og det desværre vilde være forbundet med større Tab at trække sig tilbage. General Dappet gav ham da Tilladelse til at sætte sig i Spidsen for Angrebet. Snart havde Tirailleurerne omspændt hele Landtungen og ganske omringet Fortet, som skulde stormes med to Kolonner Grenaderer. Disse vare al-

lerede i Færd med at ordne sig for at trænge ind fra Struben, da Dappet, ved hvis Side en Adjutant blev dræbt, endskjønt han opholdt sig langt tilbage, lod Signalet til Tilbagetog blive blæst. Der kom herved en Standsning, Tirailleurerne trak sig tilbage, Kolonnen blev raadvild staaende, og Angrebet blev afslaaet. Med et let Saar i Ansigtet og uhyre opbragt vendte Napoleon tilbage til Generalen og udbrød: «Gid Pokker havde den, som blæste det Signal. Vi ere derved gaaede glip af Toulon». Soldaterne, der vare forbitrede over de lidte Tab, spurgte om, naar Regeringen vilde ophøre med at sætte Malere og Doktorer til at kommandere dem, og tænkte endog paa med Magt at bortfjerne Overgeneralen. Det lykkedes dog at berolige dem, og Napoleon lod sig ikke af dette mislykkede Angreb rokke i sine Anskuelser, men udviklede igjen i en Skrivelse af 14de November til Krigsministeren sin Plan i alle dens Enkeltheder, indestod for Udfaldet, men kunde ikke undlade at beklage sig over Sagernes Gang i Almindelighed og General Dappets Opførsel den 12te November i Særdeleshed.

I Paris har man vel fundet hans Bemærkninger rigtige, thi Dappet fik strax sin Afsked, og den 20de November blev Dugommier udnævnt til Overgeneral. Med de Forstærkninger, han bragte med sig, talte Hæren nu 30,000 Mand; men samtidig hermed ventede den engelske General O'Hara en Forstærkning paa 14,000 Mand og smigrede sig med, naar denne var ankommen, at kunne tvinge Fjenden til at ophæve Belejringen, og saaledes nærmede Sagerne sig nu til en Afgjørelse.

I General Dugommier havde Napoleon endelig faaet en Foresat, der forstod at paaskjønne ham, om han end ligesom de øvrige Officerer ikke troede, at Fort Murgraves Erobring alene vilde medføre Toulons Overgivelse. Baade han og Gasparin vare velvillig stemte for Napoleon og indsaa, at det var umuligt at gjøre mere, end der blev gjort. Men anderledes var Stemningen i Sydfrankrig og især i Marseille, hvis

Handel led meget ved de fjendtlige Flaaders Nærværelse. Her troede man, at Toulon vanskelig kunde erobres, og frygtede desuden for at se Alpehæren blive kastet tilbage og hele Provence oversvømmet af Fjenden. Stemningen blev end mere trykket ved de daglige og pinlige Ængstelser, som en Dyrtid medførte, og nu talte man med høje Ord om det latterlige i at kalde det at belejre Toulon, naar ikke en Løbegrav var aabnet imod Byen, og Fjenden var i ubestridt Besiddelse af Terrænet mellem Fortrækkerne og Mont Faron. Hvad havde Hæren dog bestilt i tre Maaneder? Hvad skulde det gavne at angribe en Redoute paa en Landpynt over en halv Mil bagved Byen? Det var da tydeligt, at Belejringen var forfejlet, og tilsidst foreslog da ogsaa Folkerepræsentanterne i Marseille (Barras og Freron) Velfærdskommiteen at ophæve Belejringen, rømme Provence, for at lade Fjenden føde Indbyggerne i Vinterens Løb, og saa vende stærkere og mere frygtelige tilbage om Foraaret. De samme Anskuelser ytrede sig i Hæren, men mindre tydelig, da man her var noget bedre underrettet og saa, at Dagene ikke forløb i Lediggang, men Napoleon havde dog al sin Kraft fornøden for at holde Belejringen gaaende i det engang valgte Spor.

Ved General Dugommiers Ankomst var man saa vidt fremskreden, at man kunde tænke paa at sætte Angrebet i Scene. I et Krigsraad, der blev afholdt den 25de November, satte Napoleon igjennem, at man for at demonstrere imod Fjenden paa flere Punkter skulde forberede et Angreb imod Byen og Mont Faron fra Øst, anlægge et Morterbatteri imod Byen paa Vestsiden og her tillige i al Hemmelighed anlægge et Batteri imod Fort Malbasquet, bestemt til at aabne sin Ild, Dagen efter at Fort Murgrave var taget. Med stor Kraft forsvarede han det sidste Anlæg; thi, sagde han, naar det lille Gibraltar, Fjendens Stolthed, er faldet, vil han sikkert afholde et Krigsraad for at overveje, hvad han nu skal gribe til, og naar der da indløber Melding om, at Ilden er aabnet imod Fæstningen fra et ganske andet Punkt, vil dette

kunne have den aller største Betydning under Situationens Alvor og medføre uberegnelige Resultater. Anlæget blev da bestemt og udført, uden at Fjenden anede det, da det blev skjult ved Gjærder og Grene, nedstukne i Jorden foran. Men den 29de November kom Folkerepræsentanterne, idet de spaserede omkring, til Batteriet, saa det i fuldfærdig Tilstand med 8 Kanoner og 4 Morterer og spurgte Artilleristerne, hvorfor man ikke aabnede Ilden. Disse svarede, at Artillerikommandøren havde forbudt det. Folkerepræsentanterne kunde ikke finde nogen Grund til et saa utilgiveligt Smøleri og gave derfor i Fædrelandets Navn Artilleristerne Ordre til at aabne Ilden. Med Jubel toge de strax fat paa Arbejdet, Kanonerne dundrede, Overraskelsen blev røbet, Napoleon blev vred og klagede øjeblikkelig til Generalen, Repræsentanterne undskyldte sig med, at «det havde de jo ikke kunnet vide» — og Resultatet var, at den begaaede Fejl ikke kunde gjøres god igjen.

Men herved havde Englænderne faaet Øjnene op, og næste Dag gjorde 6 à 7,000 Mand et Udfald under General O'Haras personlige Ledelse. De bortjoge Forposterne, kastede de foranstaaende Tropper tilbage, toge Batteriet og trængte frem paa Vejen til Hovedkvarteret og Belejringsparken. Dugommier trak sine Reserver frem, og Napoleon lod alt Feltartilleriet tage en dækkende Opstilling, hvorpaa han begav sig saa nær hen til det tabte Batteri som mulig. For at kunne anlægge Batteriet uden at vække Fjendens Opmærksomhed havde Napoleon anlagt en dækket Adgang til det fra en Sænkning i Terrænet og ligeledes skjult denne Vej med Gjærder og Grene. Nu opdagede han Englænderne staaende temmelig rolig nær ved Batteriet, tog derfor en nærstaaende Bataillon med sig, sneg sig frem ad den skjulte Vej, naaede Fjenden ubemærket og stormede strax frem, hvorved Batteriet blev tilbageerobret, og O'Hara selv blev fanget. Paa samme Tid rykkede General Dugommier frem, Fjenden kunde ikke holde de erobrede Positioner og blev med et betydeligt

Tab (400 Døde og Saarede og 200 Fanger) kastet tilbage til Fæstningen. En fransk Afdeling, der af Heldet lod sig forlede til at forsøge at tage Fort Malbasquet, maatte dyrt bøde for sin Dristighed.

Endelig var alt beredt til Stormen, og med 45 Stykker Skyts aabnedes Ilden den 16de December imod Fort Murgrave, samtidig med at Fort Malbasquet blev heftig beskudt. I tre Døgn vedblev Ilden ustandset, Fjendens Kanoner bleve demonterede, Palissaderne bleve bortskudte, Skulderværnene tildels jævnede med Jorden og en Del af Besætningen i Fort Murgrave tvungen til at forlade Fortet og søge Dækning længere tilbage, i det mindste om Natten. Det blev derfor bestemt at udføre Angrebet om Morgenen Kl. 1 for at naa Fortet, før Besætningen kunde nærme sig til det, og om Eftermiddagen den 18de satte Tropperne sig da i Bevægelse fra Lejren til de anviste Steder. I flere Dage havde det været Regnvejr, og da nu Stormen ogsaa rasede, foresloge Folkerepræsentanterne og flere Officerer i sidste Øjeblik at holde inde med Angrebet, men Napoleon, der dømte, at Uvejret ogsaa vilde genere Fjenden og maaske gjøre en Overraskelse mulig, indestod for Udfaldet og traf alle sine Dispositioner. Der blev dannet fire Kolonner: to mindre til at dække Flankerne og to større, hvoraf den ene skulde holdes i Reserve, til at udføre Stormen. Kl. 1 satte Tropperne sig i Bevægelse med Dugommier og Napoleon i Spidsen. Det var Bælgmørke, og da alle Veje og Adgange vare barrikaderede, fik Englænderne Tid til at gribe til Vaaben og besætte Fortet. Man blev nødt til at udvikle flere og flere Tirailleurer fra Kolonnerne, og den hele Bevægelse blev forsinket. Kampen var haard, og det viste sig umulig at faa fast Fod i Fortet. Da blev Reservekolonnen ført frem, og omtrent Kl. 3 lykkedes det fra to Sider at trænge ind i Fortet igjennem Skydeskaarene. Blokhuset, hvorfra Fjenden før havde fordrevet de enkeltvis indtrængende Franskmænd, blev forladt af Forsvarerne, der samlede sig paa en Høj i Nærheden, hvorfra de forsøgte flere

Modangreb. Omtrent Kl. 5 førte de ogsaa Feltartilleri frem, men i Mellemtiden havde de franske Artillerister ikke heller været ledige, saa at det i Mulm og Mørke, i Storm og Regn, under de døendes Jamren og midt i den frygteligste Ødelæggelse var lykkedes dem at faa 6 af Fortets Kanoner vendte imod Fjenden. Disse faa, men angstfulde Timer afgjorde Toulons Skjæbne; thi da Kanonerne aabnede deres Ild, trak Englænderne sig ganske tilbage. Kort efter gryede Dagen, og nu kom Folkerepræsentanterne til for med store Ord og svingende Sabler at lykønske Soldaterne til den udførte Bedrift. Efter faa Timers Ophold, der benyttedes til at ordne Tropperne og bringe Feltartilleri frem, rykkede man derpaa videre frem og tvang Englænderne til at indskibe sig. To mindre Værker, der dækkede Indskibningen, bleve besatte, og ved Middagstide var man i ubestridt Besiddelse af Landtungen. Franskmændenes Tab var i alt 1,000 Mand og Englændernes 2,500. Napoleon, der selv fik et Bajonnetstik i Laaret, ænsede det ikke, men gav sig strax i Færd med at anlægge Batterier imod den engelske Flaade, der nu lettede Anker for i Tide at søge ud af den Fælde, hvori den befandt sig. Allerede henimod Aften kunde nogle Kanoner aabne deres Ild og skyde mangfoldige Baade og et større Krigsskib i Sænk. Da Anlæget var vel i Gang, skyndte Napoleon sig til Batterierne foran Fort Malbasquet og sagde til de her forsamlede Officerer: «I Morgen eller senest i Overmorgen skulle De spise til Aften i Toulon». Skjønt alle vare glade over de vundne Fordele og ønskede, at Forudsigelsen maatte gaa i Opfyldelse, turde de dog ikke fæste Lid til den, men rystede vantro paa Hovedet.

Den største Bestyrtelse herskede i Toulon, hvor Fjenden nu afholdt Krigsraad. Protokollen over dette, som faldt i de Franskes Hænder ved Indtagelsen, bekræftede fuldstændig Rigtigheden af Napoleons Slutninger. I Protokollen hedder det, at Krigsraadet adsprugte Artilleri- og Ingenieurofficererne, om der var noget Punkt paa den lille Red, hvor Flaaden

kunde ankre uden at være udsat for at blive truffen af gloende Kugler fra Batterierne paa l'Éguillette Pynten, men at det enstemmige Svar herpaa var et Nej. Paa Spørgsmaalet om, hvor stor Besætning der burde efterlades i Toulon, og hvor længe den kunde holde sig, naar Flaaden havde forladt Reden, blev der svaret, at der udfordredes 18,000 Mand, som i det højeste, og det kun under Forudsætning af, at der var Levnetsmidler nok, vilde kunne holde sig i 40 Dage. Paa det tredje Spørgsmaal, om det ikke vilde være mest overensstemmende med de allieredes Interesse strax at forlade Toulon; idet der blev sat Ild paa alt, hvad der ikke kunde medføres, vedtog Krigsraadet enstemmig strax at rømme Byen; «fordi den Garnison, der efterlades, ikke har nogen Retraite aaben, fordi den ikke kan modtage Hjælp og snart vil mangle de nødvendigste Krigsfornødenheder, og fordi den 14 Dage før eller senere maa overgive sig og da vil blive tvungen til at udlevere Arsenal, Flaade og Magasiner i urørt Stand».

Om Natten sprængte da Fjenden et af Forterne i Luften og rømmede de øvrige (undtagen la Malgue, nærmest Reden), der bleve besatte næste Dag af Franskmændene, som nærmede sig til Byens Volde og hele Dagen kastede Bomber ind i den. Reden var opfyldt af Baade og Smaaskibe, der søgte ud til Flaaden, hvor de stærkest kompromitterede Borgere søgte Tilflugt. En heftig Ild rettedes imod dem, og mange Fartøjer bleve skudte i Sænk. Om Aftenen sprængtes de største Magasiner i Luften, paa 4 Punkter blev der sat Ild i Arsenalet, og i Havnen opbrændte Fjenden 9 Linieskibe og 4 Fregatter. Lysskæret var saa stærkt, at man kunde se saa klart som ved højlys Dag; de Franske rykkede frem, ordnede sig paa Glaciet, og Kl. 10 om Aftenen rykkede de første Tropper ind i Byen. Napoleon ilede med sine Artillerister og Haandværkere til Arsenalet og Skibsværfterne for at slukke Ilden, og efter 4 Dages Anstrængelser vare de ganske frelste. Næste Dag rykkede hele Hæren ind i Byen; store Uordener bleve begaaede og kunde kun efterhaanden standses; al Ejen-

dom, som tilhørte de bortflygtede, omtrent 14,000, blev beslaglagt, et Par hundrede Personer bleve skudte, og Byen var nu igjen under Robespierres Herredømme.

Toulons Erobring i det Øjeblik, da man mindst ventede det, frembragte stor Bevægelse i Frankrig og Evropa, Konventet vedtog den 25de December at fejre den som en Nationalfest, og Napoleons Ros var i alles Munde. I Hæren, der var 30,000 Mand stærk, og som havde set ham i flere Maaneder færdes og virke i sin Midte, var der kun én Mening om hans Dygtighed, som ogsaa havde vist sig for alle nærliggende militære Afdelinger, for Folkerepræsentanterne, og hvorpaa man i Velfærdskomiteen og i Krigsministeriet havde skriftlige Beviser. Dugommier var uudtømmelig i Lovtaler over ham fortalte alle, hvorledes det engelske Krigsraad havde raisonneret, ganske som Napoleon tre Maaneder i Forveien havde sagt, at det vilde gjøre, og skrev til Regeringen: »Beløn og forfrem denne unge Mand; thi dersom I ere uretfærdige imod ham, vil han stige ved sin egen Kraft». Regeringen udnævnte ham da til Brigadegeneral og gav ham Ordre til at befæste Middelhavets Kyster for derefter at overtage Kommandoen over Artilleriet ved den italienske Hær.

II.

I Kysternes Forsvar havde der forhen ikke været nogen Plan. Batterierne vare for største Delen byggede af Architekter og frembøde mangfoldige Mangler, idet der sjeldent var taget Hensyn til en fornuftig Beliggenhed af Vagtstuer, Krudtmagasiner, Materialskure, Glødeovne, o. s. v., og Beskyttelsen selv var ringe, da Batterierne ofte manglede Flankedækning, om endogsaa Brystværnet var stærkt nok. Med sit store organisatoriske Talent bragte Napoleon strax Orden til Veje og fastslog de Principer, hvorefter han senere som Kejser befæstede alle sit uhyre Riges Kyster og Flodmun-

dinger. Han inddelte Batterierne i tre Klasser: dem, som skulde forsvare større Havne og beskytte Eskadrer, dem, som skulde beskytte Handelshavne, Handelsskibe og Konvoier, og endelig saadanne, som kun skulde sikre Kystfarten. De første, som kunde være udsatte for Angreb af Landgangstropper, bleve lukkede mod Landsiden, fik mange og svære Kanoner og fik dækkede Rum til 60 Mand med Levnetsmidler for 14 Dage, Glødeovne, o. s. v.; de næste fik færre Kanoner og kun Bygninger til 30 Mand; de sidste fik kun faa Kanoner og dækkede Rum til Vagtstue og Krudtmagasin.

En betydelig Vanskelighed havde Napoleon at kæmpe med derved, at han stedse skulde blive enig med de lokale Avtoriteter og de permanente Folkeforsamlinger, som alle vilde have saa mange og saa svære Kononer som mulig til Forsvar, selv om det kun var et Par Huse, der skulde beskyttes, og som stedse havde Beskyldninger paa rede Haand imod Napoleon for Mangel paa Patriotisme og Forstaaelse med Englænderne, naar han ikke vilde opfylde deres Forlangender. Ogsaa Personellet frembød Vanskeligheder, da det for største Delen bestod af Søfolk, som ikke kunde faa Hyre. Napoleon udtalte kort og godt, at «Matrosen duer kun til Søs», og fik dem da ogsaa efterhaanden erstattede med Nationalgardister og kun én Artillerist ved hver Kanon som første Mand; thi om at faa Underofficerer kunde der ikke være Tale.

Toulon blev sat i fuldstændig Forsvarsstand imod Søsiden ligesom Marseille og Rhoneflodens Mundinger. Paa de nødvendige Steder anlagdes Batterier helt hen til Nizza, og paa sine Inspektionsrejser kom Napoleon mere end én Gang til Fréjus og Cannes og erhvervede herved et Kjendskab til denne Kyst, som senere kom ham til stor Nytte. Byerne ligge nær ved hinanden, men kun den første fik Batterier, og derfor valgte Nopoleon at lande her, da han kom tilbage fra Ægypten og skulde sikre sin Flotille imod Angreb fra Englænderne, ligesom han i 1815 landede ved Cannes, da

det gjaldt om ubemærket og uden Hindringer at kunne udskibe sig.

I de første Dage af Marts Maaned ankom Napoleon til den italienske Hærs Hovedkvartér i Nizza og tilbragte nu Tiden indtil April med at bese alle Stillinger og sætte sig ind i Forholdene, idet han søgte Underretning om, hvilke Kampe der havde fundet Sted i det forløbne Aar, hvori Krigen var bleven ført. Hæren var ved denne Tid 30,000 Mand stærk.

Krigen var bleven ført paa Søalpernes sydlige Skraaning med afvexlende Held, i det begge Hære indtoge en Stilling omtrent tværs over den Vej, som over Col di Tenda fører fra Nizza til Turin, og afvexlende trængte hinanden et Stykke tilbage uden at opnaa store Resultater. Napoleon saa strax, at Fjendens Stillinger vare stærke, og at det overhovedet kommer an paa ved Krigsførelse i Bjergegne at manøvrere Fjenden ud af hans Stillinger og tvinge ham til at angribe, hvorved den angrebne er i Fordelen, da der altid i Bjergegne vil findes naturlige stærke Stillinger. I et Krigsraad forelagde Napoleon derefter en Plan, som gik ud paa at omgaa Fjendens venstre Fløj, fordi denne var af Naturen den svageste, da Søalperne tabe sig imod Øst, fordi man ikke løb Fare for selv at se sin svækkede venstre Fløj angreben, da Bjergene her frembøde stærke Stillinger, og fordi man derved vilde faa et større Stykke af Kysten i sin Magt, noget, som var ulige bedre end at vinde et Par Bjergtroppe flere, og som havde sin store Betydning for Handelen, der skulde afhjælpe den Mangel, som herskede i Provence, samt endelig fordi man ved at drive Fjenden tilbage og naa Alpernes Toppe vilde vinde en Linie, som paa Grund af de naturlige Forhold vilde være lettere at forsvare end den, man for Øjeblikket indtog. Det Ry, der var fulgt med Napoleon

fra Toulon, gjorde, at Diskussionen blev kort og Planen antagen. Den 6te April begyndte Udførelsen af den paabudte Bevægelse, og efter en Række mindre Kampe, hvori Fjenden mistede 2 befæstede Punkter, 3,000 Fanger og 60 Kanoner, var Alpelinien den 8de Maj i de Franskes Magt. Den vundne Linie viste sig let at forsvare, Kysthandelen foregik med Lethed, enhver Forudsigelse var gaaet i Opfyldelse, og allerede nu talte man om, at Napoleon burde afløse General Dumerbion i Overanførselen over Hæren.

Ved Operationerne i Bjergegnene havde det vist sig nødvendigt at forbedre Artillerimateriellet, og herpaa havde Napoleon sin Opmærksomhed rettet med saa meget Held, at baade det lettere Bjergartilleri og det sværere Reserveartilleri snart tilfredsstillede alle billige Fordringer. Da det viste sig, at Besættelsen af Alpetoppene medførte flere Sygdomme og større Strabadser end paaregnet, blev der megen Tale om at trænge ned i Podalen. Dette vilde dog være fuldstændig ugjørligt, naar ikke Alpehæren, der stod paa venstre Fløj af den italienske Hær, henne ved Sturafloden, medvirkede hertil, og Napoleon blev derfor sendt til dens Hovedkvartér i Calmars (en lille By omtrent øst for Gap). Han udarbejdede da nu en fuldstændig Plan for Fremrykningen (dateret 21de Maj og 20de Juni), der endnu findes i det franske dépôt de la guerre og udmærker sig ved en Klarhed, Forudseenhed og Omhu, der gjør den til et Mesterstykke af en Operationsplan. Vi tør ikke her nærmere gaa ind paa Enkelthederne af denne Plan, som aldrig kom til Udførelse, da de kun have militær Interesse, men skulle kun anføre, at Napoleon foreslaar at erobre Sturadalen og trænge frem til Coni med 17,000 Mand i 7 Kolonner af Alpehæren og 28,000 Mand i 5 Kolonner af den italienske Hær, og at det er disse 12 Kolonners Marscher, som ere kombinerede med en Dygtighed, der ikke noksom kan beundres.

Imedens Napoleon saaledes paatog sig at udarbejde to Hæres Operationsplaner foruden at sørge for sit Artilleri,

glemte han ikke Kysternes Inspektion, men foretog flere Rejser i denne Anledning og holdt fra Nizza streng Justits imellem sine underordnede. Flere Ordre til «Borger Berlier» vise, at det ikke var let at have ham til kommanderende, og følgende Billet af 27de Juni er altfor karakteristisk, til at den ikke burde meddeles: «Borger Berlier! Du maa ikke kalde Øen Marguerite for Pelletier, men skal kalde den for Marguerite og den anden Ø for Honorat. Der skal en Lov til fra Konventet for at forandre Stednavne. Bonaparte».

Sommeren over var Stillingen uforandret, og først da Fjenden i Begyndelsen af September Maaned gjorde Mine til at ville angribe Savona, toge Franskmændene Initiativet paa Napoleons Raad og kastede Fjenden tilbage i Træfningerne ved Montenotte og Millesimo, hvorpaa de forskansede sig i de nye, endnu mere udstrakte Stillinger. Det var det Kjendskab, som Napoleon herved fik til denne Egn, der satte ham i Stand til i 1796 for tredje og sidste Gang at udstrække sin højre Fløj, bryde Fjendens Stilling og begynde sin lysende Feltherrebane.

Som bekjendt havde Napoleon været arresteret en fjorten Dages Tid i Avgust Maaned i den lille By Antibes og af en Aarsag, der stedse er forbleven uoplyst*). Værre Udsigter aabnede sig for ham, da der paa en Inspektionsrejse, som han foretog til Marseille, udkom et Dekret om at arrestere ham og føre ham for Skranken. Han var nemlig beskyldt for at have villet befæste Fortet St. Nicolas ved Marseille imod Patrioterne i denne By. Det vilde næppe have frelst ham, at han kunde bevise, at det var gjort efter Begjæring af Folkerepræsentanten Maignet, og at Hensigten kun var at sikre Krudtmagasinerne og Vaabenbeholdningen imod et Angreb af Pøbelen; men af større Virkning var det, at Folke-

*) Den sandsynligste Grund er den, at han var anset for at være en varm Tilhænger af Brødrene Robespierre, der kort i Forvejen vare blevne styrtede.

repræsentanterne ved den italienske Hær, der netop nu — som forhen omtalt — truedes med et Angreb, skreve til Regeringen, at Napoleon var uundværlig ved Hæren. Anklagen blev derfor tagen tilbage.

Endnu ved to andre Lejligheder spillede Napoleon højt Spil overfor den blinde og brusende Folkevilje. Til Toulon blev der indbragt en Prise, hvor der befandt sig nogle franske Emigranter om Bord. Den ophidsede Folkemængde vilde strax hænge dem, Folkerepræsentanterne søgte at tage dem i Forsvar, men udsatte sig derved kun for at dele deres Skæbne. Da kom Napoleon til, og da der i Folkehoben befandt sig flere Artillerister, som havde staaet under hans Befaling Aaret i Forvejen ved Toulons Belejring, skaffede disse ham endelig Ørenlyd, og det lykkedes ham da at dæmpe Ophidselsen ved at love Mængden at lade Emigranterne blive dømte den næste Dag. Men om Natten førte han dem ud af Byen i nogle tomme Rustvogne og lod dem udskibe sig et Sted paa den aabne Kyst. I det andet Tilfælde angik hans Opposition en paatænkt Plan, der gik ud paa at gjøre Landgang i Kirkestaten for at straffe Mordet paa den franske Gesandt. Fra et militært Synspunkt paaviste Napoleon i et Krigsraad i Toulon i Februar Maaned 1795 det overordentlig farlige i at foretage et saadant Tog med for ringe Styrke og uden at være sikker paa at have Overvægten paa Søen. Hans Mening gik af med Sejren, og Udfaldet gav ham senere Ret, da Flaaden løb ud uden Tropper om Bord, men blev angreben af Englænderne og tvungen til med Tab at søge Havn; men den tilstedeværende Folkerepræsentant var meget misfornøjet derover, og det er sandsynligt, at denne Uoverensstemmelse medvirkede til, at Napoleon kort efter blev sat ud af Virksomhed.

I Foraaret 1795 maatte Napoleon nemlig afgive sin Kommando til General Kellermann og blev selv forsat til Fodfolket, hvor der ikke var Plads til ham. Han rejste strax til Paris og klagede herover. Svaret var, at han blev sendt til

Hæren i Vendé som Brigadekommandør. Istedenfor at afrejse meldte Napoleon sig syg og blev i Paris, hvor alle Militære, som kjendte hans Fortjenester, lydelig omtalte den begaaede Uretfærdighed. Regeringen havde dog døve Øren, indtil General Kellermann blev slaaet af Østerrigerne i Juni Maaned og forlangte Hjælp for at holde sig. Velfærdskomiteen søgte da Underretning om Sagernes Tilstand hos de Deputerede, der havde været ved den italienske Hær, og disse raadede til at søge Hjælp hos Napoleon, som derpaa blev forsat tilbage til Artilleriet og ansat til Tjeneste i Ministeriet. Her anviste han General Kellermann «Borghetto Linien» til Forsvarslinie, og i to Memoirer og tre Instruktioner, der endnu haves, udviklede han hele den Felttogsplan, som han selv udførte Aaret efter. Han angav tydelig det berømte Gjennembrud ved Mondovi, Ceva, Millesimo og Dego, angav Marschen over Acqui til Turin, Mailands og Mantuas Erobring og Indtrængelsen i Tirol. Endnu holdt han fast paa Medvirkningen af Alpehæren, idet denne skulde trænge ned i Sturadalen; men alle hans Forskrifter og Planer nyttede ikke, naar den kommanderende ikke var i Stand til at udføre dem. Velfærdskomiteen indsaa ogsaa dette og betroede derfor den italienske Hær til General Scherer. Paa samme Tid tillod Freden med Spanien at forøge den italienske Hær med 15,000 Mand fra den spanske Grænse (ogsaa efter Napoleons Raad); men da den østerrigske Hær nu modtog Forstærkninger, forblev dog Forholdet uforandret, saa at der stod omtrent 45,000 Fjender overfor 35,000 Franskmænd.

Napoleons Arbejden i Ministeriet tilfredsstillede ham, og ved denne Tid var det ogsaa, som om Frankrig og Paris paa ny begyndte at trække Vejret. Rædselsregeringens tunge Tid syntes at være en ond Drøm, der Gud ske Lov var forbi, man sang, dansede og lo, og med Vaabnenes Held og Fredsslutningerne med Spanien og Preussen vendte Tillid, Velvære og Luxus tilbage. Damerne begyndte atter at spille deres store Rolle, Paris blev atter den glade Verdenstad, og den

25-aarige Napoleon, som var Gjenstand for en vis Hyldest, var selv opfyldt af uklare Tilbøjeligheder til at gifte sig og sætte Bo. I mange Breve fra denne Tid taler han om, at det i «Livets korte Drøm» kun kommer an paa at more sig og bevare Sundhed, Glæde og Munterhed; men som altid hos Napoleon var der en Modsætning tilstede, og for at faa en større Virkekreds søgte han den 30de Avgust Regeringen om at maatte blive sendt til Tyrkiet for at organisere Sultanens Artilleri. Regeringen vilde ikke miste ham, indsatte ham derfor atter i hans Numer i Artilleriet og stillede ham Forfremmelse i Udsigt.

III.

Imidlertid var Loven om Direktorialregeringen (Konstitutionen af Aar III) bleven offentliggjort, vedtagen ved Folkeafstemninger trindt om i Landet og proklameret den 23de September. Sektionerne i Paris rejste sig imod den, i det mange kongeligsindede paa Skrømt toge Parti med de radikale og stiftede en Forening, der samlede sig i Odeon. Den 2den Oktober blev den sprængt af Tropperne, Odeon blev lukket, og der blev dekreteret, at den mest oprørske Sektion, Sektionen le Pelletier, skulde afvæbnes. Om Aftenen den 4de Optober forsøgte General Menou herpaa, men hverken han eller de tre tilstedeværende Regeringskommissærer formaaede at skaffe Loven Lydighed, og nu udbredte Oprørsaanden sig. Napoleon, der var i Theatret, forlod dette, da Rygtet om de stedfundne Uroligheder udbredte sig, og gik til Konventet, hvor der herskede stor Bestyrtelse. Skjult imellem Tilhørerne var han Vidne til, hvorledes det blev bestemt at arrestere Menou, og hvorledes man vedtog at give Napoleon Kommandoen over Regeringens Tropper. Det gjaldt for ham om at træffe et Valg; efter kort Betænkningstid stillede han sig paa Regeringens Side og begav sig til Velfærdskomiteen, hvor han som Betingelse for at modtage

Anførselen stillede Fordring om at blive fri for Regeringskommissærerne, der havde vist sig ligesaa skyldige som Menou. Regeringen var i stor Forlegenhed, da den ikke turde krænke Kommissærerne, og den paa den anden Side ikke vilde give Slip paa Napoleon. Tilsidst fandt den paa at give Barras, der var Medlem af Regeringen, Overanførelsen af Navn og stille Napoleon under ham, saa at Kommissærerne herved bleve borteliminerede.

Napoleon forlod strax Velfærdskomiteen, søgte General Menou, konfererede med ham, modtog alle nødvendige Oplysninger og sikrede sig samme Nat Artilleriparken, 40 Kanoner, som Eskadronschefen Murat i sidste Øjeblik, Kl. 5 om Morgenen, førte til Tuilerierne. Alle Adgange hertil bleve nu besatte med Kanoner, Artillerister samledes, hvorfra man kunde faa dem, et sikkert Retraitepunkt blev dannet udenfor Paris paa Højderne ved St. Cloud og Meudon, Tropperne bleve fordelte paa passende Steder, og 800 Geværer med tilhørende Patroner uddeltes iblandt Konventets Medlemmer. I Dagens Løb samlede Oprørerne sig. Om Eftermiddagen lidt efter Kl. 4 faldt de første Skud, men i de snævre Gader gjorde Kanonerne en frygtelig Virkning, og efter to Timers Kamp havde Regeringens Tropper, kun 5,000 Mand, vundet Sejr over Oprørerne, som mistede et Par hundrede Mand. Hele Natten igjennem løde enkelte Kanonskud imod de Barrikader, der byggedes, og næste Dag blev den sidste Modstand brudt næsten uden Blodsudgydelse, hvorpaa de to mest oprørske Sektioner, le Pelletier og Teâtre Français, bleve afvæbnede.

Faa Dage efter blev Napoleon udnævnt til øverstkommanderende for Hæren i det indre. General Menou blev stillet for en Krigsret og skulde dømmes til at miste Livet; men Napoleon erklærede, at hvis han skulde lide denne Straf, skulde ogsaa de tre Regeringskommissærer det, og at man skulde begynde med at henrette dem, ellers vilde han ikke straffe Menou, og denne Mellemkomst frelste Menous Liv.

Napoleon reorganiserede nu Nationalgarden, dannede Direktorialgarden og den lovgivende Forsamlings Garde, netop de samme Tropper, med hvilke han tilrev sig Magten den 18de Brumaire. Ligesom det havde vist sig ved Toulon, viste det sig her, at de Tropper, som havde staaet direkte under Napoleon blot i ét Fjerdingaar, ikke glemte ham, men altid vare villige til at bøje sig for ham. I sin høje Stilling, der bragte ham ligesaa meget sammen med Parises Befolkning som med Regeringens Medlemmer, udvidede han ikke alene sit Kjendskab til Folkets og Borgernes Meninger, Ønsker og hele Optræden, men ogsaa til de ledende Personers Dygtighed og Anskuelser, og da især til Barras og Sièyes, der fik Sæde i Direktorialregeringen.

Imidlertid vare de bestemte Forstærkninger indtrufne til den italienske Hær, og i November Maaned havde General Scherer bibragt Østerrigerne et føleligt Tab i Slaget ved Loano; men han forholdt sig nu rolig og bad vedblivende om Tropper og Penge. Regeringen kunde hverken sende ham det ene eller det andet, og da nu Scherer truede med at trække sig tilbage, henvendte Regeringen sig igjen til Napoleon for at bede ham om Raad. I en Note af 19de Januar 1796 sagde da Napoleon, at det var den simpleste Ting af Verden at slaa Østerrigerne; man skulde blot handle strax, gaa hurtig imod Ceva, hvor Sardinierne stode, inden Østerrigerne kunde ile disse til Hjælp fra Acqui, og dersom de skulde faa Øjnene op ved de Forberedelser, som man maatte træffe, skulde man gaa imod Østerrigerne, kaste dem tilbage fra Acqui, derpaa vende sig om, gaa imod Sardinierne ved Ceva, tage Ceva, tage Coni og saa gaa lige løs paa Turin. Saa vilde Kongen af Sardinien bede om Fred, men Generalen skulde svare herpaa, at den maatte sluttes i Paris, og saa vilde Kongen afslutte en Vaabentilstand og, medens der gik Bud frem og tilbage imellem Paris og Turin, give de Franske ethvert ønskeligt Pant paa, at Freden blev dem gunstig. Man skulde derpaa ikke bryde sig om Tortona

og Allessandria, men marschere lige imod Mailand. Det var ganske simpelt, naar man blot lagde Mærke til, at man maatte forandre Plan hver Maaned paa Grund af de klimatiske Forholds Indvirkning paa Terrainet, hvis Afbenyttelse forandrede sig overordentlig meget med Vandstanden i Floderne. Men heraf fulgte, at Regeringen maatte have en General, paa hvem den trygt kunde stole, og saa samtidig give ham aldeles frie Hænder o. s. v. I sin Nød vidste Regeringen ikke bedre end at give Napoleon selv Overanførselen over den italienske Hær, hvorved den ogsaa blev befriet for altid at skulle søge hans Raad og føle hans Overvægt. Den 4de Marts 1796 fik Napoleon den Kommando, under hvilken han grundlagde sit Verdensry, en Stilling, som kun var Lønnen for halvtredje Aars utrættelige Anstrengelser og udmærkede Tjenester.

AUGUST WOLFF.

En Fortælling fra Frederik den stores Tid.

I Kredsen Plesz i en Afstand af to smaa Mil fra Staden Myslowitz, der er det østligste Grænsepunkt i Provinsen Schlesien, ligge to Landsbyer, Gammel- og Ny-Anhalt, som danne en fornøjelig Modsætning til Nabolandsbyerne ved deres nette Bygninger, velholdte Haver og i det hele ved Indbyggernes højere Standpunkt. Disse Byer bleve først grundede i Aaret 1770 af den daværende Besidder af Friherskabet Plesz, Fyrst Frederik Erdmann af Anhalt-Køthen; disse Kolonier bleve anlagte midt i de omliggende store Skovstrækninger og dannede tyske Menigheder midt i den slaviske Befolkning. Maaden, hvorpaa disse to Sogne bleve grundede, er imidlertid betegnende for Preussens daværende politiske Forhold til det polske Rige, som allerede laa i sine sidste Krampetrækninger; den viser os paa én Gang, hvor ringe en Grad af Agtelse Nabolandene viste Polen, og hvor hensynsløst, men energisk Frederik den store optraadte i alle Anliggender, der gave en lovende Udsigt til at fremme hans Lands Vel.

Efterat Syvaarskrigen var sluttet, blev der lagt en Eskadron af det gamle brune Husarregiment i Garnison i Staden Plesz. To Gange om Aaret fik denne Troppeafdeling i kirkelige Øjemed Besøg af den kongelige Stabspræst, Joh. Gottl. Ad.

Schleyermacher, en Fader til den berømte Theolog af samme Navn. Denne Lejlighed til at høre en evangelisk Prædiken og nyde Nadveren efter den reformerte Ritus blev, saa vidt mulig, benyttet af den evangeliske Befolkning i Seyffersdorf, nu til Dags kaldes Polsk-Kozy, en Landsby, som ligger 3 Mil sydøst for Plesz imellem Biala og Kenty, i det nuværende Galizien, paa hin Tid imidlertid i det polske Rige. Befolkningen i bemeldte Landsby bestod af reformerte Tyskere, som først omtrent hundrede Aar tidligere vare indvandrede i Galizien. Endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede kunde de ældste i Sognene Anhalt fortælle om denne Indvandring, men hvor deres ældste Hjem havde været, det var gaaet dem ad Glemme; de vare dog rimeligvis udvandrede fra Schlesien; i det mindste finder man i den Bialaske Kirkekrønike, som er forfattet 1766, at flere evangeliske og calvinske Menigheder efter Trediveaarskrigen bleve forjagede fra Schlesien og i Aaret 1652 flygtede til Polen i det Haab her at finde fri Religionsudøvelse og et tarveligt Udkomme. Bønderne nedsatte sig i flere Landsbyer i Omegnen af Biala, blandt andet i Seyffersdorf, hvorimod Haandværkerne grundede Kaminiec og lode de i Landsbyerne boende Emigranter væve Lærred, for hvis Afsætning de derpaa selv droge Omsorg og saaledes skaffede sig og Fabrikbefolkningen en taalelig Velstand. Befolkningen i Seyffersdorf var saaledes Schlesiere, som bragte Lærredsindustrien til deres nye Hjem i Galizien. Naar man er kjendt med den schlesiske Landsbefolknings Dragt, Sæder og Dialekt, vil man heller ikke have Vanskelighed med at gjenfinde alt dette hos Byerne Anhalts Beboere, ja netop paa Grund af deres Afsondrethed have de i høj Grad bevaret deres første Hjemstavns Ejendommeligheder. Grunden til hin første Udvandring maa utvivlsomt søges i religiøse Undertrykkelser, hvorimod Udvandrerne, som den ovennævnte Krønike beretter, i Galizien fandt Øvrighedens Beskyttelse og bleve uanfægtede og ukrænkede med Hensyn til deres Tro, skjønt de gode Tider fra den svage Sigismund III's

Tid († 1632) jo rigtignok allerede vare forbi for Dissidenterne, det fælles Navn i Polen for Lutheranere og Reformerte; dog indrømmede Rigsdagen i Warsjav 1632 endnu lige kirkelige og statsborgerlige Rettigheder for Dissidenterne. De fremmede følte sig saaledes snart som hjemme, og det bjergfulde Landskab, der opfyldes af Karpathernes yderste Forgreninger, mindede dem i meget om den forladte Hjemstavn; de fik sig snart deres egen Kirke og egen reformerte Præst.

Denne Sagernes Stilling forandredes dog snart; allerede Kurfyrst Frederik August maatte træde over til den katholske Religion for at skaffe sig den polske Trone, og paa en overordentlig Rigsdag i Aaret 1717 fratog man Dissidenterne — de gik og gjaldt for Svenskere — deres to hundrede Aar gamle Rettigheder, som yderligere vare garanterede dem ved Freden i Oliva. De blodige Begivenheder i Thorn, hvor efter en Folkeopstand mod Jesuiterkollegiet de to Borgemestre maatte dø paa Skafottet, beviste, at den gamle Fordrageligheds Aand imellem Katholiker og Dissidenter nu var fuldkommen forsvunden. Missionærer af Jesus-Selskabet, der fandt en ivrig Befordrer og Beskytter af deres Bestræbelser i Kong Stanislaus, begyndte deres Omvendelsesforsøg i Seyffersdorf. Først gik de frem med List. «Man førte de evangeliske» — saaledes hedder det i den ovenanførte Krønike — «ind i den katholske Kirke, udelod Messen og andre romerske, for de Reformerte dobbelt anstødelige Skikke; prædikede Tysk og vilde derved faa dem til at tro, at de to Religioner i Virkelighed ikke vare synderlig forskjellige». Dette Middel slog imidlertid Klik, og man forsøgte det da med Magt, tog deres Kirker fra dem, fordrev deres Præster og tillod dem i det hele slet ingen offentlig Gudsdyrkelse. Dette skete omtrent ved Aaret 1720. Om det Tryk, der den Gang blev udøvet imod de evangeliske, faar man en Forestilling, naar man hører, at endnu ind i dette Aarhundrede paaviste man i Seyffersdorf det gamle Lindetræ, hvor den sidste reformerte Præst, da

Kirken alt var frarøvet dem, paa sin Flugt for sidste Gang døbte et af Menighedens Børn; man trængte endogsaa ind i Husene for at tage Biblerne fra den stakkels Befolkning; man skilte Børnene fra deres Forældre, overgav dem til katholske Skoler og søgte snart ved Trusler og snart ved Smigrerier at fjerne dem fra deres Fædres Tro. Dog naaede Nøden vel først sit Højdepunkt, da den katholske Godsejer Josef v. Jordan for omtrent 100 Aar siden tog fat paa Omvendelsesværket. Det var paa de Tider, da den fanatiske Biskop Soltyk residerede i Krakau — Biala hører til Krakaus Stift —, og da den polske Konføderation i Bar i Dissidenternes Udryddelse troede at finde den eneste Frelse for det dybtrystede polske Rige. »De evangeliske Undersaatter, som vare aldeles retløse, bleve paa hine Tider hele Ugen igjennem trykkede med det tungeste Hoveri; der maatte ikke synges Psalmer over de afdøde, ja paa Grund af den katholske Sognepræsts Vægring ved at besørge Begravelsen maatte Ligene ofte hele Uger igjennem ligge ubegravede, indtil Biskopen af Krakau endelig selv af Medlidenhed gav Tilladelse dertil.« At det heller ikke manglede paa Spot og Haan, viser det Sagn, at den katholske Sognepræst holdt to Hunde, som han kaldte Luther og Calvin.

Hvem kan under saadanne Forhold undre sig over, at de evangeliske i Seyffersdorf, der uagtet alle disse Forfølgelser holdt fast ved deres Fædres Tro, tænkte paa at vende tilbage til Schlesien, hvor enhver jo efter den preussiske Erobring kunde blive »salig paa sin Façon«? Saadanne Planer havde Befolkningen vel alt længe næret i Stilhed, men de fik først en fastere Form, da den ovennævnte Feltpræst Schleyermacher venlig antog sig de forfulgte og lovede dem Understøttelse ved en Overflytning paa preussisk Grund baade hos sin Regering og hos Herren af Plesz. Den sidste viste sig meget beredvillig til at skaffe Udvandrerne Hus og Jord, og Regeringen gjorde Indberetning til Kongen. Denne følte strax

en levende Interesse for de undertrykte, hvortil kom, at han ventede Fordel for Staten ved en Indvandring af de flittige og i Lærredsmanufakturerne velbevandrede Seyffersdorfere. Ved Krigs- og Domænekamret i Breslau lod Frederik den store derfor Seyffersdorferne love følgende Belønninger: 1) Frihed for Hvervning for dem, deres Sønner og deres medbragte Karle. 2) Frit Tømmer for deres Huse eller en Byggehjælp i Penge. 3) Ti Rigsdaler for hver Bygning, som blev opført paa øde Steder. 4) Fritagelse for Kontribution og Bygningsskat i 5 Aar. 5) Tilladelse til, saa fremt Kolonien blev sammen, at vælge en Byfoged, til at holde en Præst af deres Religion og til at bygge en Kirke, hvortil der skulde indrømmes en eller to Collecter. 6) Tretten Rigsdaler i Duceur til enhver Fabriksejer for det første Barn fra Provinsen, som blev udlært hos ham. Tillige fik Landraaden af Kamret — aabenbart efter Kongens Forordning — et Paalæg om «under Haanden at meddele alle, der ved denne eller lignende Lejlighed skulde vise Lyst til at komme over og nedsætte sig, Underretning om, hvilke Fordele der vilde blive indrømmet dem i Preussen, hvorfor han ogsaa fremdeles skulde lade sig det være magtpaaliggende at hiddrage saadanne Fabrikanter».

Det var dog ikke saa let at sætte denne Udvandring i Gang; thi Seyffersdorferne vare ikke alene Undersaattere af det polske Rige, men ogsaa af Godsejeren. Det var klart, at en aabenlys Udvandring ikke lod sig iværksætte; men heller ikke en hemmelig Bortflytning kunde let gaa for sig, dels fordi Seyfferdorfs Afstand fra den preussiske Grænse var altfor stor, dels fordi Beboerne ikke gjerne vilde lade deres rørlige Gods i Stikken; de evangeliske udbade sig derfor en militær Bedækning for uden Fare at kunne iværksætte deres Flytning over den preussiske Grænse. Der blev igjen gjort Indberetning herom til Kongen. Under Syvaarskrigen vare russiske Tropper mere end én Gang marscherede gjennem Polen i alle

Retninger uden nogen forud indhentet Tilladelse fra eller Anmeldelse til den polske Regering; desuagtet tog Frederik i Betænkning midt under Freden at «give Anledning til en Eclat», der kunde medføre militære Konflikter; men da Seyffersdorferne efter Kongens Afslag opgave deres Plan eller dog erklærede at maatte opsætte den til en gunstig Lejlighed, besluttede Kongen sig hurtig til en afgjørende Handling. Den 20de Maj 1770 fik Kommandanten for de i Plesz garnisonerende Husarer, Hr. v. Woyrsch, en kongelig Kabinetsordre, paa hvis Konvolut der stod de Ord: «at aabne den 25de Maj indeværende Aar Kl. 3 om Morgenen». Paa den bestemte Tid brød Officeren Seglet og læste omtrent følgende Ord: «I Medfør heraf vil Lieutenant Woyrsch lade Eskadronen blæse sammen og ufortøvet stige til Hest, derpaa ile over Weichsel til Seyffersdorf og føre de reformerte Beboere med deres Kvæg og rørlige Ejendom tilbage til Herskabet Plesz; dog maa dette ske uden stor Eclat, der maa ikke krummes et Haar paa noget Menneske, og enhver reformert Beboer maa lykkelig bringes over Weichsel. Lieutenant Woyrsch indestaar med sit Hoved for Udførelsen.» Eskadronen brød ufortøvet op, ledsaget af 300 Vogne, som i al Hast bleve bragte til Veje i Staden og de Landsbyer, man passerede; efter at have ladet en Afdeling tilbage for at dække Tilbagetoget gik Lieutenanten over Weichsel og ilte nu rastløs frem i det fremmede Land. Alt ved Solopgang naaede man Seyffersdorf, de Reformerte beredte sig ilsomt til Opbrud, og inden nogen Modstand var mulig fra Godsejerens eller Regeringens Side, tiltraadte man ved Middags Tid Marschen til den preussiske Grænse; Officeren førte i alt 64 Familier paa 313 Sjæle tilbage med sig, kun Landsbyens Møller havde, skjønt han var reformert, vægret sig ved Bortflytningen, hvorimod en katholsk Familie sluttede sig til de bortdragende Landsbyfæller; endnu samme Aften gik Toget over Weichsel og overnattede i den preussiske Grænseby

Miedzna; den følgende Dag ved Middags Tid naaede man til det Sted, Fyrst Frederik Erdmann havde bestemt til Udvandrernes nye Hjem.

Frederik den store blev ikke skuffet i sine Forventninger; thi disse Nypreussere have bidraget overordentlig meget til at hæve Kredsen Plesz. Paa den Plet, hvor nu de to venlige Landsbyer Gammel- og Ny-Anhalt ligge mellem frugtbare Marker og blomstrende Haver — Antallet af Sjælene er steget til 1,000 —, fandtes der før Indvandringen blot Skove og Sumpe; kun stod der her en af Fyrstens Ladegaarde, der med tilhørende 500 Tønder Land blev skjænket Indvandrerne. Ved Regeringens og Fyrstens Understøttelse lykkedes det snart Familierne ikke blot at bygge Huse til sig og Stalde til deres Kvæg, men ogsaa en Kirke og en Skole. Den samme Schleyermacher, der havde erhvervet sig saa megen Fortjeneste af Menighedens Forflyttelse til Preussen, blev i 1778 valgt til dens første Præst; hans i Aaret 1768 i Breslau fødte Søn Frederik tilbragte her sine Barndomsaar, indtil han i 1783 blev optaget i Brødremenighedens Opdragelsesanstalt i Niesky.

Angaaende disse Sognes senere Udvikling finder man i en Beretning af 1815 fra deres Pastor, den senere Skole- og Regeringsraad Richter, følgende Ytringer: «Staten har vundet meget ved disse Kolonister; thi 1) de ere alle flittige og dygtige Haandværkere, som ved Lærredsfabrikationen have forhøjet Egnens Velstand og Skatteevne. 2) Medens Rekrutterne fra Nabobyerne søge at desertere fra Krigstjenesten, indfinde Anhalterne sig frivillig og uden Tvang. I Aaret 1806 stødte næppe en Tredjedel af det udskrevne Mandskab til Regimentet, men samtlige Anhaltere indfandt sig uden Undtagelse ved deres Faner. Derhos afgive de ved deres dadelløse Opførsel og bedre Skoledannelse et brugbart Emne til Underofficerer for de øvreschlesiske Regimenter. I Menigheden findes ingen Tigger, Dranker eller Lediggænger.» Interessant er

ogsaa den Bemærkning, at Anhalterne i Modsætning til de andre Øvreschlesiere villig toge imod Indpodningen med Kokopper, og at siden disses Indførelse er ingen Anhalter bleven angrebet af Kopperne, hvor frygtelig denne Sygdom end af og til har raset i deres nærmeste Nabolav. — Det samme gode Ry have de bemeldte Sogne vidst at bevare til vore Dage.

R.

Conclaverne.*)

I.

Efter al Sandsynlighed vil der ikke hengaa mange Aar, inden den nuværende alderstegne Paves Død vil gjøre et nyt Pavevalg nødvendig. I hvis Lod det da vil falde at blive den katholske Kirkes Overhoved, derom kan der kun opstilles mere eller mindre holdbare Gisninger. Om Pius IX's Efterfølger vil blive valgt paa samme Maade, som han og den lange Række af Paver før ham, af det under Navn af Conclavet forsamlede Kardinalkollegium, kan maaske være Tvivl underkastet; men hvad enten Conclaverne ville fortsættes i Fremtiden eller ikke, have de bestaaet længe nok til at have historisk Interesse, og en Fremstilling af Conclavernes Historie vil maaske derfor heller ikke være uvelkommen for Læserne af et historisk Tidsskrift.

Vi maa gaa temmelig langt tilbage i Tiden for at komme til det Tidspunkt, de Pavevalget bliver lagt i Hænderne paa Kardinalkollegiet; denne Ordning skyldes nemlig den Mand, som gav St. Peters Stol i Rom en Magt, for hvilken de verdslige Fyrster maatte bøje sig i Støvet. Dog var det mange Aar, før Gregor VII selv blev Pave, at han fik Pavevalget overdraget til Kardinalerne; denne mægtige Mand, der som den simple Munk Hildebrand var fulgt med Leo IX til Rom,

*) Efter Qvarterly Review.

var fra den Tid af Pave af Gavn, om ikke af Navn. Sex Paver droge Fordel af denne store Mands Hjælp og Vejledning, inden han selv vilde modtage Paveværdigheden. Han havde imidlertid ikke blot udført Pavens Gjerning i et Tidsrum af 25 Aar uden selv at bære Pavenavnet, men han havde i dette Tidsrum ogsaa sørget for at faa Paver paa St. Peters Stol, som vilde lade sig lede af ham og styre Kirken mod det Maal, han tilsigtede. Dette havde til Følge, at det tusculanske Parti engang fik en Pave valgt, som skulde emancipere sig fra Hildebrands Indflydelse og Ledelse; men deres Sejr var kun kort; thi deres Pave Benedikt maatte efter meget kort Tid vige Pladsen for Nicolaus II, der blev valgt i Florents 1058 ved Hildebrands Indflydelse, og for nu i Fremtiden at undgaa saadanne Forstyrrelser, som kun kunde svække Kirkens Magt over Staten, besluttede Hildebrand at gjøre Pavevalget uafhængig af Statens Indflydelse og vælge et eget Kollegium, til hvilket Pavevalget skulde overdrages. Ikke længe efter, at Nicolaus var bleven Kirkens Overhoved, udstedte denne Pave en Bulle, hvori det hedder, «at Valget af Paven tilfalder først Kardinal-Biskopperne, som ere ansatte ved Hovedstadens Kirker, dernæst Kardinal-Diakonerne, og at den øvrige Gejstlighed blot skal give deres Samtykke til Valget, saa at Ledelsen ved Valget af en Pave alene overdrages Kardinalerne, medens de andre blot skulle følge disse». Denne nye Tingenes Ordning var lig et tveægget Sværd — den vilde saare paa to Steder; thi det kunde ikke undgaas, at den vilde fremkalde Harme hos Roms Befolkning, saavel hos Lægfolk som hos Gejstligheden, der saa sig den Forrettighed berøvet, som de hidtil havde glædet sig over, at have aktiv Del i Valget af Paven. Men ogsaa Kejseren, som havde gjort Fordring paa Stemme og Indflydelse ved Pavevalget, og som under Henrik III's Regering havde sat igjennem at faa en tysk Biskop paa Pavestolen, kunde kun blive ubehagelig berørt ved den forandrede Bestemmelse, der gjorde Kardinalerne til Pavens Vælgere. For at mildne lidt

paa den bitre Stemning, som den nye Bestemmelse om Pavens Valg sandsynligvis vilde fremkalde paa ovennævnte to Steder, blev der givet det romerske Folk den Forrettighed, at Paven skulde vælges af den romerske Kirkes Midte, og kun saafremt ingen passende Person fandtes her, maatte Paven vælges andet Steds fra. Ved denne Indrømmelse skulde Romerfolket beroliges, og Kejseren søgte man at formilde ved følgende lille smigrende Passus: «med Undtagelse af den Ære og Ærbødighed, som tilkommer vor elskede Søn Henrik, for Tiden Konge, der, som vi haabe, vil blive Kejser af Guds Naade ligesom alle hans Efterfølgere, der personlig ville modtage denne Ret fra den apostoliske Stol».

Den Ret, som saaledes var overdraget til Kardinalerne, blev ikke udøvet uden megen Strid og Kamp, og dog hengik der mere end et Aarhundrede, inden den nye Bestemmelse om Pavevalget modtog nogen Forbedring, som kunde bidrage til at gjøre Stridighederne om, hvem der havde Ret til at kalde sig Pave, mindre hyppige. Det var Pave Alexander III (1159—81), Kejser Frederik Barbarossas ubøjelige Modstander og de lombardiske Byers Beskytter, som igjennem mange Kampe og Trængsler naaede til sin høje Stilling, der maatte erfare, at den af Nicolaus II givne Bestemmelse ikke var tilstrækkelig til at sikre Pavevalget mod politisk Indflydelse. Af de 22 Aar, i hvilke han var Pave, maatte han tilbringe mere end Halvdelen i Landflygtighed, og under det attenaarige Skisma, som begyndte med hans Ophøjelse til Pave, havde han havt tre Modpaver, der gjorde samme Fordring som han paa at være Kirkens Overhoved. Grunden til, at dette Skisma fremkom, var, at de to Partier, som repræsenterede Kejserdømmet og Pavestolen, havde fundet Vej til Kardinalkollegiet. Da derfor det Parti, som repræsenterede Gejstligheden, med stor Majoritet vilde udraabe Alexander til Pave, fremstod det kejserlige Partis Leder, Kardinal Octavius, rev Purpuret af den nye Pave og kastede det over sine egne Skuldre. Conclavet blev hævet under stor Forvirring, Octa-

vius blev baaret til Laterankirken af sine Venner og der indsat til Pave, medens den retmæssig valgte Pave, efter at være undsluppen af Fængslet ved Odo Frangipanis Hjælp, flygtede fra Rom og lod sig indvie til Pave i den lille Kirke i Ninfa, denne underlige, forladte By, der endnu staar i de pontinske Sumpe uden at have en eneste Beboer, overgroet med denne yppige, men pestagtige Egns frodige Plantevæxt. Men da Alexanders Landflygtighed fik Ende, da han som Sejrherre og befriet for Modpave var gaaet ud af den lange Kamp og kunde se ud over Kirken som dens eneste Overhoved, søgte han strax at tage Forholdsregler imod saadanne Forstyrrelser ved fremtidige Pavevalg. Han sammenkaldte en Forsamling i Lateranpaladset, som var Pavernes officielle Residents, og fik her den Bestemmelse vedtaget, at intet Pavevalg, som ikke havde $^{2}/_{3}$ af de afgivne Stemmer, skulde være gyldigt, en Bestemmelse, som altid er vedbleven at staa ved Magt siden den Tid.

Ved denne Bestemmelses Overholdelse, at der udfordredes $^{2}/_{3}$ af de tilstedeværende Kardinalers Stemmer for at være en retmæssig valgt Pave, blev det gjort vanskeligere for to eller flere at blive anerkjendte som Paver paa samme Tid; men denne Bestemmelse medførte igjen andre Ulemper. Det blev vanskeligt at faa saa mange Stemmer samlede om én Person, og derved kunde Valget af en Pave trækkes ud i en utilladelig lang Tid. Pavevalget var jo rigtignok lagt i Hænderne paa Kardinalerne, men indenfor Kardinalkollegiet dannede sig ogsaa Partier, der ofte traadte skarpt og fjendtlig op imod hinanden, naar de skulde vælge Kirkens Overhoved. Dette viste sig især, da et fransk Dynasti var kommet til Regeringen i Neapel med Karl af Anjou, hvorved den romerske Curie deltes i to Partier. Det ene Parti saa med gunstige Øjne paa Franskmændene, det andet, som var imod Karl af Anjou, repræsenterede de nationale Sympathier i Modsætning til de fremmede. Den uundgaalige Følge af denne Tvedeling blev Pavevalg, hvor der kæmpedes heftig og længe, og i For-

bindelse hermed stod som oftest et Interregnum, under hvilket der herskede en Forvirring og Lovløshed, der næppe levnede den pavelige Myndighed Skygge af Magt. Denne beklagelige Tilstand naaede sit Højdepunkt, da Kardinalerne samledes i Viterbo for st vælge Clemens IV's Efterfølger. Denne Pave døde i Viterbo den 29de November 1268, en Maaned efter, at den sidste Hohenstaufer var bleven henrettet i Neapel, og paa det Sted, hvor Paven døde, skulde hans Efterfølger vælges. I Viterbo samledes altsaa Kardinalerne, atten i Tal, og Viterbo var nu i to Aar og ni Maaneder det Sted, paa hvilket den hele Kristenhed fæstede Øjet med stedse stigende Spænding, om hvem der da skulde blive valgt til at være Kirkens Overhoved. De Scener, som Viterbo i denne lange Tid blev Vidne til, vare frygtelige. I Haab om bedre at kunne paalægge de modstræbende Kardinaler Tvang opslog Karl af Anjou sin Residents i Viterbo og troede derved at skulle faa en Pave overensstemmende med sine Ønsker; men hans Nærværelse havde ganske andre Følger; den syntes kun at gyde Olie til Ilden og gjøre Kampen endnu heftigere. Tilsidst optraadte selve Borgerne i Viterbo imod denne utaalelige Tilstand, som truede med at forvandle Byen til en vedblivende Kampplads for uudslukkelige Lidenskaber, og som ikke sjeldent fremkaldte Slagsmaal og Blodsudgydelser i dens Gader. Med deres Borgemester i Spidsen gik de i Procession til Paladset, hvor de haardnakkede Kardinaler vare samlede, og reve Taget af Huset, saa at de, som vare indenfor, bleve udsatte for Vind og Vejr. Men selv denne energiske Optræden af Borgerne viste sig ligesaa frugtesløs som Fyrsternes Forestillinger; thi selv efter den Tid fortsattes Kampen endnu i over et Aar. Endelig lykkedes det Franciskaneren Bonaventura ved sin indtrængende Tale at bevæge dem til at gaa ind paa, at Valget overdroges til sex, som skulde vælges af de tilstedeværende, og at de øvrige skulde anerkjende det Valg, som hine sex maatte blive enige om. Dette var første Gang, at en Pave blev valgt ved den Valgmaade,

som blev kaldet Compromis, en Fremgangsmaade, som ofte senere har fundet Anvendelse ved Pavevalget. Den 1ste September 1271 faldt disse sex Kardinalers Valg paa Theobald Visconti, Archidiakon fra Lyttich; det var altsaa ingen Kardinal, som blev valgt denne Gang, og som blev Pave under Navn af Gregor X. Det var med dyb Smerte og Bekymring, at Gregor X, der var en Mand værdig til den ophøjede Stilling, hvortil han var bleven valgt, saa tilbage paa det sørgelige Skue, som Kirken havde udfoldet under det lange Interregnum. Han sammenkaldte derfor strax et Concilium i Lyon, hvor der blev taget Bestemmelser af de forsamlede gejstlige for i Fremtiden at sikre Kirken mod saa beklagelige Scener, som det sidste Pavevalg havde givet Anledning til.

I det mindeværdige Dekret, som blev vedtaget paa dette Concilium, blev for første Gang den Bestemmelse slaaet fast, at Kardinalerne skulde lukkes inde, saa længe Valghandlingen varede. Valget skulde først begynde ti Dage efter Pavens Død, i Løbet af disse ti Dage maatte Kardinalerne sørge for at give Møde; men selv om ikke alle mødte, var det lovmæssigt at de, som vare mødte, konstituerede Conclavet. Mødestedet var det samme Palads, i hvilket Paven var død; var Pavens Død indtraadt i den By, hvor det pavelige Hof havde sit Sæde, maatte Kardinalerne kun ledsages af én Ledsager hver; kun i særegne Tilfælde kunde Indrømmelsen udvides til to Ledsagere. Kardinalerne med deres Ledsagere skulde bebo et Rum i Fællesskab, som ikke maatte deles i flere ved Mure eller Tæpper; dette Rum skulde være lukket til alle Sider, saa at ingen kunde komme hverken ud eller ind. Skulde nogen fordriste sig til at kige ind til Kardinalerne, saa længe Valget stod paa, vilde Exkommunikation blive Straffen. Bleve derimod alle de forsamlede Kardinaler enige om, at det var nødvendigt for dem at underhandle med en Person udenfor om Ting, som angik Valget, da kunde saadant tilstedes. Værelset, hvori de vare forsamlede, maatte

kun have ét Vindue, som var saa stort, at de fornødne Levnetsmidler kunde føres igjennem det, hvorimod det under Straf af Exkommunikation var forbudt at benytte denne Aabning til at lade menneskelige Væsner gaa ud eller ind. Skulde det ske, «hvad Gud afværge», at ingen Pave bliver valgt i Løbet af tre Dage, skulle Kardinalerne afknappes til én Ret Mad til Middag og Aften i de næste fem Dage, og skulde St. Peters Stol endda forblive ubesat, skulle de for den øvrige Tid, i hvilken Conclavet er samlet, ikke have andet end Brød, Vin og Vand. Det var tillige fastsat, at ingen Kardinal under Interregnet kunde faa noget ledigt Embede, heller ikke kunde nogen Kardinal, som havde forladt Conclavet før dets Slutning, faa Adgang til det igjen, med mindre han havde maattet gaa bort af Helbredshensyn. Men skjønt der aabnedes Adgang for dem, der vendte tilbage som helbredede for en Sygdom, og ligeledes for dem, der ej havde været tilstede, da Forsamlingen konstituerede sig, saa var det udtrykkelig fastsat, at Fraværelse af de nævnte to Grunde ikke kunde gjøre noget som helst af, hvad der var sket under Fraværelsen, ugyldig. Var Paven død paa et andet Sted end Residentsen, skulde Kardinalerne samles i den By, hvor han var død, med mindre Byen skulde være under Interdikt. Stedets borgerlige Myndigheder maatte i dette Tilfælde sørge for, at de fornødne Skridt til Sammenkaldelsen af Conclavet bleve foretagne; forsømtes dette, vilde Forsømmelsen blive straffet med Exkommunikation. Saaledes gjengive de tre Lovbestemmelser af Nicolaus II (1059), Alexander III (1179) og Gregor X (1271) de væsentligste Træk af hele Maskineriet, som endnu stedse sættes i Gang ved Valget af en Pave, og den Maade, hvorpaa Paverne ere blevne valgte indtil vore Dage, er i det væsentlige den samme, som har været gjældende fra Gregor X's Dage.

Kun én Gang har Kirken tilladt sig en Afvigelse fra de Principer, som vare slaaede fast ved de ovennævnte tre Pavers Lovbestemmelse, og dette skete ved det Pavevalg, der fandt

Sted som en Følge af de paa Conciliet i Konstanz vedtagne Resolutioner. Grunden til denne Afvigelse kan kun søges i, at Romerkirken aldrig har været udsat for Farer af den Natur, som gjorde Sammenkaldelsen af Conciliet i Konstanz nødvendig. Den har vel i Tidens Løb havt Vanskeligheder af ikke ringe Betydning at bekæmpe, men disse have alle mere bevaret Karakteren af at have deres Oprindelse udenfra, hvorimod de Farer, som truede Kirken før Conciliet i Konstanz, havde deres Oprindelse fra selve Kirkesamfundet. Selve Sammenkaldelsen af dette Concilium var derfor ogsaa forskjellig fra den Maade, hvorpaa Concilier ellers sammenkaldtes. Det var ikke efter en Paves Opfordring, at det kom i Stand, men snarere som et almindeligt Ønske af Samfundet i dets Helhed, der var truet af de mange Onder, som det store Skisma førte med sig, og som sukkede efter Hvile fra den almindelige Forstyrrelse og Forvirring. Det var, som om alle Lovlighedens Grænseskjel vare blevne flyttede; et ægyptisk Mørke indhyllede hele Samfundet, hvori man ikke mere kunde skjelne Ret fra Uret; den ene efter den anden gjorde Fordring paa at have Ret til Pavedømmet, og det syntes, som om det var umuligt at komme til en Afgjørelse af, hvilken af disse Prætendenter der var den retmæssige og hvilke de falske. Imod denne Tingenes Tilstand var det, at Kirken ligesom instinktmæssig følte sig kaldet til at gjøre Indsigelse, og for at denne Indsigelse kunde gjøres kraftig og eftertrykkelig, samledes det glimrende og talrige Concilium i Konstanz, der talte 18,000 gejstlige foruden et stort Antal Fyrster og adelige.

Paa dette Concilium (1415), som gjengav Kirken Fred og Ro, og hvis Bestemmelser uden Protest bleve anerkjendte som lovlige af Kirkens Myndigheder, bleve to Paver (Johan XXIII og Gregor XII), tvungne til at resignere, og i deres Sted valgtes en ny Pave, Martin V, efter en ny, for denne specielle Anledning vedtagen Valgmaade. Det var kun den store Fare, der truede Kirken med fuldstændig Opløsning og

Forvirring, som kunde lade en saadan Fremgangsmaade blive stemplet som gyldig. Vi maa ikke glemme, at de to Paver, som bleve afsatte af Conciliet, oprindelig vare blevne anerkjendte som lovmæssig valgte, og derfor vedblive de endnu at hævde deres Plads i den Paverække, som opstilles af den romerske Kirke. Heller ikke maa vi glemme, at den Ret, som Kardinalerne havde til at vælge en Pave, havde dengang staaet ved Magt i næsten 400 Aar uden at finde Modsigelse. Men hvorledes kunde da Conciliet i Konstanz danne et nyt Valg-Kollegium, der var sammensat af Kardinalerne og fem gejstlige fra hver af de tilstedeværende Nationer, hvorledes kunde Kirken slaa sig til Ro ved en saadan Bestemmelse, og hvorledes blev det muligt, at den Pave, som blev valgt paa en saa exceptionel Maade, dog blev i Stand til at gjøre en Ende paa den store Forvirring, som saa længe havde hærjet Kristenheden? Vi maa vel sige, at de særegne vanskelige og forstyrrede Forhold krævede særegne Forholdsregler, og derfor var der ikke andet for Kirken at gjøre end at frasige sig den almindelige Regel og for et enkelt Tilfælde ty til Undtagelsen; thi skjønt Lovligheden af Fremgangsmaaden ved Conciliet i Konstanz ikke bestrides, lægges der dog megen Vægt paa, at hvad der skete, var en Undtagelse. Men kunde Undtagelsen én Gang blive hævet til at have lige Rettighed med Reglen, saa bør vi deraf slutte, at skulle lignende forstyrrede Tilstande igjen ryste Romerkirken, da vil denne ikke vige tilbage for at bruge en fra den almindelige Regel afvigende Valgmaade, hvis den derved troer at kunne skaffe Kirken Fred og Enighed.

Dog vi vende igjen tilbage til Conclavet, og skjønt der ikke er blevet tilføjet væsentlige Forandringer til de Bestemmelser, som have staaet ved Magt siden Gregor X's Dage, er der dog i Tidens Løb udkommet forskjellige Buller med

Hensyn til Pavevalget. Den eneste af disse mange pavelige Buller, som har nogen større Betydning, er en Bulle, som blev udstedt af Gregor XV 1621 og Aaret efter blev fulgt af en meget nøjagtig Forskrift angaaende det Ceremoniel, som endnu stedse iagttages; hvori dette bestaar, vil det følgende vise os.

Saasnart Pavens Tilstand viser umiskjendelige Tegn paa en snart indtrædende Død, er det den Kardinals Pligt, som kaldes Statssekretær eller Minister, at raadslaa med Diakonen for det hellige Kollegium, for at deres Embedsbrødre Kardinalerne kunne tilsiges at ile til den døende Paves Residents. Pavens nær forestaaende Død maa ogsaa meldes til Kardinal-Vikaren, der som Direktør for den gejstlige Politistyrke i Rom maa udstede Ordre til, at der holdes offentlige Bønner i Kirkerne. Kardinalpønitentiarius har den Forpligtelse tilligemed Konfessionarius at være hos Paven i hans sidste Øjeblikke. Naar Døden er indtraadt, anmeldes det øjeblikkelig til Kardinal-Kammerherren af Statssekretæren, som da maa afholde sig fra alle Embedsforretninger, og hans Embede staar nu ledig, indtil de forsamlede Kardinaler have konstitueret Conclavet, hvorpaa de vælge en ny Statssekretær, som ikke maa være Medlem af Conclavet. Kardinal-Kammerherren indtager i Følge sin Rang en af de højeste Værdigheder ved det pavelige Hof og indtager derfor ogsaa under Interregnet en meget fremragende Plads ved Afgjørelsen af alle Statsanliggender. Han betragtes som den, der repræsenterer den Prælats Værdighed, som i tidligere Tid havde Titel af Vestiarius, og til hvem Forvaltningen af Kirkens Ejendom var overdragen. Indtil den nyere Tid vedblev Kardinal-Kammerherren at være en meget mægtig, sandsynligvis den mægtigste Mand næst efter Paven i Kirkestaten, og hertil bidrog ikke lidet, at Forvaltningen over det pavelige Skatkammer var lagt i hans Haand. Men eftersom det pavelige Hofs mange Embedsmænd efterhaanden bleve reducerede til Paven med Statssekretæren eller Ministeren, gik

ogsaa Kardinal-Kammerherrens tidligere Storhed over til at blive et blot Skin. I Stedet for at være, hvad han tidligere var, Diktator, saa længe Interregnet varede, Konge i Rom i Tidsrummet fra Pavens Død til hans Efterfølgers Valg, er Kammerherrens Magt og Myndighed nu indskrænket til at udføre et intetsigende Ceremoniel. Saa snart han har modtaget Anmeldelsen om Pavens Død, gaar han, ledsaget af et stort Følge, til det pavelige Palads for at anstille en retlig Undersøgelse om det anmeldte Dødsfald. Naar han er kommen til Døren af det Værelse, hvor Døden indtraadte, slaar han paa Døren med en forgyldt Kølle og kalder paa Paven ved Navn. Naar intet Svar høres, gaar han ind i Værelset, berører Ligets Pande med en Sølvkølle, og i det han falder paa Knæ foran det livløse Legeme, udraaber han, at Paven er i Sandhed ikke mere. Derpaa sendes der Bud til Senatoren, som maa sørge for, at der bliver ringet med den store Klokke i Kapitoliet, hvilket er Tegnet for Roms Befolkning paa, at deres Overhoved er afgaaet ved Døden. Denne Klokke, som alene ringer ved denne Lejlighed, og naar Karnevalet aabnes, har en mærkelig Historie. Den tilhørte oprindelig Byen Viterbo; men imellem denne By og Rom herskede der i det 12te Aarhundrede bitre Fjendtligheder, som endte med Viterbos Nederlag i Aaret 1200. I Følge de ved Kapitulationen fastsatte Betingelser fik Romerne som Trofæer foruden en Bronce-Port, som kaldtes St. Peters Port, og som Viterbo havde taget fra Rom 1167, en Kjæde og en Portnøgle, som vare ophængte i Gallienus's Bue, og den ovennævnte Klokke, som fra den Tid blev ophængt i Kapitoliet. Den fik Tilnavnet «la Paterina», et Navn, som sandsynlig stammer fra «Paterini», en Sekt, hvoraf der til en Tid levede en stor Mængde i Viterbo.

Fra dette Øjeblik af suspenderes hele Regeringsmaskineriet og forbliver saaledes, indtil Valget af en Pave kalder det til Live igjen. Næsten alle Regeringshandlinger standse, selv Domstolene sættes ud af Virksomhed, og i enhver Retning

overlades der ikke mere Virksomhed til den udøvende Magt, end hvad der er højst nødvendigt for at undgaa en fuldstændig Samfunds-Opløsning. Denne Tingenes Tilstand har sin Grund i de paa alle Maader indskrænkede Forskrifter, som de pavelige Dekreter paalægge de interimistiske Myndigheder, hvis Magt ikke strækker sig længere, end Interregnet varer. Ved disse Indskrænkninger har man villet søge at fjerne al Fristelse for den midlertidige Regering til at trække Interregnet ud længere end nødvendig. Hovedet for denne af Pavernes Skinsyge saa stærkt indskrænkede Regering er Kardinal-Kammerherren, hvis første Regeringshandling bestaar i, at han paa det første Møde, som holdes af Kardinalerne Dagen efter Pavens Død, brækker dennes Ring (anulus piscatorius), hvorpaa er indgravet et Billede af St. Peter, trækkende et Fiskervaad. Den næste Pligt, som paahviler ham, efter at han har overdraget Omsorgen for Pavens Lig til Pønitentiarierne ved Vatikanets Basilika, er at optage en Fortegnelse over alle de Gjenstande, som findes i det pavelige Palads, en Skik, som minder om, at der var en Tid, da Plyndring hørte til Dagens Orden i Rom under Interregnet, og da Pøbelen betragtede det som en Ret at plyndre Pavens Residents. For nu at forhindre, at ikke noget af Pavens Ejendom paa ulovlig Maade fjernes, bliver Kammerherren boende i Paladset, indtil alt er blevet nøjagtig optegnet, hvorpaa han tager Nøglen til Pavens Værelser med sig og begiver sig i Gala tilbage til sin Privatbolig, ledsaget af Pavens Livgarde, der vedbliver at gjøre Tjeneste hos ham, indtil en ny Pave er bleven valgt. Alle Regeringens Skrivelser, som udkomme under Interregnet, ere undertegnede af Kammerherren, og de Mønter, som slaas i denne Tid, ere forsynede med hans Vaaben. Men allerede paa dette Stadium møde vi kontrollerende Foranstaltninger, hvis Anvendelse tydelig vidner om, at man ved dem vilde værge sig imod den Mulighed, at en eller anden ærgjerrig Kardinal skulde tilrane sig en Magt, som alene tilkom Paven. Saa snart

Kammerherren har naaet sin Bolig, ser man tre Kardinaler ankomme, de ældste Medlemmer fra de tre Klasser, Biskopperne, Presbytererne og Diakonerne, hvori Kardinalkollegiet er delt. Disse skulle forblive hos ham i de ni Dage, som skulle hengaa, inden Conclavet kan konstituere sig, og med ham danne en særegen Forsamling, som repræsenterer Statens exekutive Magt. Denne Forsamlings Rettigheder ere imidlertid atter indskrænkede ved det samlede Kardinalkollegiums Beslutninger. Dette Kollegium holder Møde hver Dag, og dets første Forretning er at træffe Forberedelser til Pavens Begravelse samt til Conclavets Ordning og sørge for Udnævnelsen af forskjellige Embedsmænd. De fleste højere Embedsmænd ved det pavelige Hof have ikke deres Embede længere end Pavens Levetid. Pavens Død medfører derfor en Del Vakancer, som Kardinalerne maa sørge for at faa udfyldte, og i tidligere Tid, da Tumult og Oprør hørte til Dagens Orden under Valgsaisonen, var Udnævnelsen af den militære Embedsmand, som under Titel af den hellige Kirkes Lieutenant var Kommandant i Fortet St. Angelo, af særlig Vigtighed, da han i Forening med «Bargello», Anføreren for Byens Politistyrke, de saakaldte Sbirrer, maatte sørge for at holde Orden i Byen, og særlig var Trasteverner-Kvarteret, hvor Vatikanet ligger, og hvor Conclaverne dengang samledes, overgivet til hans Beskyttelse. I alt, hvad denne Forsamling, i hvilken Kammerherren har Forsædet, foretager, er den udelukket fra selv at tage Initiativet; denne saavel som den store Forsamling af samtlige Kardinaler er bunden ved Forskrifter og Indskrænkninger, som tydelig vise, af hvilken aandløs Formalisme selve Systemet er gjennemtrængt. De skulle holde Møde hver Dag i de ni Dage, som gaa forud for Conclavets Aabning, men der er intet andet ved disse Møder at gjøre end at gjennemgaa nogle betydningsløse Ceremonier, som det dog udtrykkelig er befalet ikke at forsømme, ikke at overskride, endnu mindre at afvige fra. Forsamlingen har ikke mindste Magt til at raade over Kirkens Ejendom; ikke

engang Gjæld, som er stiftet før den sidste Paves Død, maa betales; det eneste, hvortil der maa tages Penge af Skatkammeret, er til Lønning af de Embedsmænd, som udgjøre det pavelige Hof og, som det hedder i en Bulle af Pius IV, «til, hvad der maatte fordres til Landets og Kirkens Forsvar». Skjønt Pavernes Skinsyge saaledes har gjort sig al Umage for at binde Hænderne paa den midlertidige Regering og berøve den saa godt som al Selvstændighed, er dog tilføjet den Bemærkning i den ovennævnte Bulle, at i Tilfælde, hvor der maa antages at være «Fare» til Stede, maa det være tilladt, naar ²/₃ af de forsamlede Kardinaler blive enige, at afvige fra den bogstavelige Opfyldelse af de mange Indskrænkninger. Denne lille Klausul viser, at der trods alle Lovbud og de mange smaalige Bestemmelser og Indskrænkninger dog er bleven en lille Dør aabnet, hvorigjennem den personlige Frihed kan slippe ud og komme til sin Ret, naar den føler sig altfor indsnevret og nær ved at kvæles af de mange Baand, som det har været Pavernes Opgave at lægge paa dem, der skulle styre Staten og Kirken, medens Pavens Trone staar ledig.

II.

I vore Dage har Interregnet ikke nogen betydelig Indflydelse paa Samfundsforholdene i Rom; alt gaar omtrent sin sædvanlige Gang, men saaledes var det ikke tidligere. En Forfatter, som levede paa det Conclaves Tid, som var samlet 1621, og som endte med Valget af Gregor XV, skriver: «Lad ingen sige, at han har været i Rom, som ikke har været der paa en Tid, naar den apostoliske Stol er vakant». Langt ned i Tiden var Indtrædelsen af et Interregnum i Rom synonymt med Indtrædelsen af et Tidsrum, hvor Plyndring og Lovløshed gjorde Roms Gader lige saa usikre som de af Røvere opfyldte Landeveje. Og denne lovløse Tilstand, som havde vundet Hævd i Tiden, blev betragtet som lige saa

nødvendig henhørende til et Conclave som Maskeringen til Karnevalstiden. Ville vi nu spørge om Oprindelsen til denne mærkelige Fremtoning, da maa den uden Tvivl søges i den Mangel paa Disciplin, der var fremherskende i de Armekorpser, som Staterne holdt i Middelalderen, og da i Særdeleshed blandt de Tropper, som Paven holdt. Disse Tropper vare ikke andet end Lejesvende, som helst vilde tage sig selv til Rette, og som med Begjærlighed grebe enhver Lejlighed til at følge deres naturlige Tilbøjelighed til Plyndring og lovløs Færd. Dertil kom, at deres Lønning sjeldent blev betalt dem i rette Tid, og derfor indlededes deres tøjlesløse Handlinger gjerne, hver Gang en Pave døde, med Fordringen om at faa deres Tilgodehavende, da de i modsat Fald vilde negte Lydighed. Disse Folk, der vare et Skrabsammen fra alle Verdens Kanter, Eventyrere af det reneste Vand, vare en Skræk for alle, først for Kardinalerne, som ikke kunde undvære deres Hjælp og maatte søge at sikre sig deres Bistand ved Penge, dernæst for Borgerne, som vare fuldstændig afhængige af deres Naade og Barmhjertighed. Derfor frembød ogsaa Rom under Interregnet Skuet af en By, som var hærget af Borgerkrig. Enhver Adelsmand tiltog sig uden videre den Ret at bevæbne sit Tyende og at afspærre sit Palads og den nærmeste Del af Gaden, hvori det laa, med Jernkjæder, ligesom han ogsaa tilrev sig den Ret at holde det Kvartér af Byen, hvor han boede, frit for alt Politi med Undtagelse af sine egne Folk. Nogle Familier søgte endogsaa Statens Bekræftelse paa denne tiltagne Ret, der blandt andre blev givet Familien Mattens, hvem det overdroges at holde Broerne San Sisto og Qvattro Capi med det mellemliggende Kvartér Getto besat, og den Dag i Dag ser man paa Hjørnet af de Gader, som løbe i Retning med Mattei Paladset, Stenpæle, forsynede med Ringe, der brugtes til at trække Jernkjæder igjennem paa Conclavernes Tid. Hvad der end mere bidrog til at forøge Forstyrrelsen var, at Politiets Overbestyrelse var lagt i Hænderne paa to forskjellige Befalingsmænd, der be-

tragtede hinanden med Skinsyge. Den ene af disse var «Bargello», Direktøren for Byens regulære Politi, Sbirrerne; den anden var den hellige Kirkes Lieutenant, som var Overbefalingsmand over Soldaterne, Guvernør for Leontinerstaden, og hvis Myndighed kun varede under Interregnet. Til ham var det særegne Hverv overdraget at sikre Kardinalerne mod Overfald, og til den Ende var det blevet Skik og Brug at bygge Barrikader paa Leontinerstadens Grænser, hvorved al fri Færdsel igjennem denne blev forhindret for alle, som ikke vare forsynede med en speciel Tilladelse. Et af de mest tumultuariske Valg skal have været det, som fandt Sted, da Urban VIII blev beklædt med Paveværdigheden. En samtidig, Gigli, giver i sin Dagbog følgende Fremstilling af denne Tid.

«Ingen Dag forløb, uden at man hørte om Klammeri, Baghold og Mord. Mænd og Kvinder fandtes ofte dræbte paa forskjellige Steder, nogle uden Hoveder, nogle druknede i Tiberen. Indbrud og Plyndring vare almindelige; overalt hørtes om, at Kvinder mishandledes, myrdedes og bleve krænkede. Af de Sbirrer, som søgte at holde Orden, bleve nogle dræbte, andre lemlæstede og saarede. Kommandanten i Trastevere-Kvarteret blev snigmyrdet en Nat, da han gjorde Runden i sit Distrikt, og enhver Befalingsmand, som søgte at virke for Ordenens Opretholdelse, var stadig udsat for at miste Livet. Mange af disse lovløse Handlinger og voldelige Overfald udførtes af de Soldater, der udgjorde de forskjellige Adelsmænds og Fyrsters Vagter, og især syntes Kardinalen af Savoyens Garde at gjøre sig bemærket i denne Henseende. Kort, Ondet voxede saaledes fra Dag til Dag, at dersom Valget af en ny Pave var blevet udsat saa længe, som Kardinalernes Uenighed fra Begyndelsen lod formode, kunde der have været Grund til at befrygte de sørgeligste Følger».

Imod en saa almindelig Lovløshed og Uorden kunde den Forholdsregel, at enhver Husejer skulde hænge en Lygte udenfor sit Hus, saa længe Interregnet varede, kun formaa

lidet. Selv i vore Dage er Rom af alle Evropas Hovedstæder den By, hvis Gader det er mindst behageligt at befærde ved Aften; men den nuværende lidet sikre og tilfredsstillende Tilstand er kun en svag Skygge af den Tilstand, hvortil Sikkerheden var reduceret i forrige Tider under Conclavernes Samling.

En anden Udskejelse, hvortil Conclaverne gave Anledning, var Væddemaal. Pave Pius IV udstedte 1562 en Bulle, hvori han forbyder forskjellige Misbrug, og hvori det blandt andet ogsaa hedder: «Vi forbyde ogsaa, at der indgaas Væddemaal, quas excomissas vocant, ved det kommende Pavevalg og dekretere, at dersom nogen skulde indgaa Væddemaal mod dem, som allerede ere gjorte, da skulle Domstolene erklære dem for ugyldige, og at de, som handle herimod, ville blive straffede, som det maa behage den tilkommende Pave». Det kunde synes underligt, at Væddemaal fandtes værdige til at omtales iblandt de Bestemmelser, som en Pave finder sig beføjet til at meddele med Hensyn til Valget af hans Efterfølger. Men hvorfor der tillægges disse Væddemaal en saa stor Betydning, ses let, naar vi lægge Mærke til de Omstændigheder, hvoraf de ofte vare ledsagede. Det var ikke Ubetydeligheder, hvorom der væddedes, men hele Formuer bleve satte paa Spil iblandt de rige og fornemme. Det var imidlertid ikke til de rige, at Lysten til at vædde om, hvem der skulde blive Pave, indskrænkedes. Haandværkere, Kjøbmænd, kort enhver Stand deltog i disse Væddemaal med en Lidenskab, som ikke var ulig den, hvormed Folk i vore Dage spekulere i Aktier. Saa snart en Pave havde draget sit sidste Suk, forvandledes Gaderne Banchi Vecchii og Nuovi, som udgaa fra den lille Plads, der ligger foran St. Angelo Broen, til en impoviseret Børs, hvor Kandidaternes Chancer noteredes og diskonteredes under en Bevægelse, som ofte ledsagedes af Opløb. Her boede de store Kjøbmænd, i Særdeleshed Guldsmedene, af hvem Kvarteret har faaet sit Navn; thi i Rom som overalt gjorde Guldsmedene paa den Tid især Forret-

ninger som Vexelerere og Bankiers. Pius IV's Bulle formaaede imidlertid ikke at standse den almindelige Hang til Væddemaal, som herskede blandt Befolkningen i Banchi, og til Trods for Pavens Trusler bleve Chancerne ved det forestaaende Pavevalg gjorte til Gjenstand for Væddemaal, som førte til hyppige Brud paa Fred og Orden. Hvorledes Forholdene i saadanne Tider have været i dette Kvartér i Rom, belyses godt i et af de mange værdifulde Papirer, som opbevares i de vatikanske Archiver. Et af disse indeholder en Rapport fra Hertugen af Sermoncta, som under Interregnet 1590 var den hellige Kirkes Lieutenant, hvori der meddeles de nærmere Omstændigheder ved et morderisk Sammenstød mellem hans egne Soldater, som vare paa Vagt i Banchi, og en Patrouille af Sbirrerne. Banchi laa indenfor Bargellos Omraade, men paa Kjøbmændenes Opfordring havde Lieutenanten posteret en Vagt af sine Soldater i Gaden. Her havde han nu af en Fejltagelse forbudt en Patrouille af Sbirrer at passere, hvorpaa Bargelloen var ilet til Stedet for at gjøre Paastand paa, at her havde han Ret til at befale. Men Soldaterne modtoge hans Tilrettevisninger med Haanlatter, hvorpaa et Sammenstød fulgte, Soldaterne gave Ild, og flere bleve saarede og dræbte. Bargelloen søgte Retræte i Guvernøren af Roms Palads, medens Hertugen, som tilfældigvis stod i Borgporten, da Tumulten begyndte, ilede over Broen for at berolige de kæmpende og trække sine oprørske Soldater tilbage til Borgo. I denne Rapport anbefaler han nu Forholdsregler, som bør iagttages for at forhindre Gjentagelsen af slige Scener og angiver tillige, hvad der har fremkaldt dem: «Jeg har» — skriver han — «sendt et andet Kompagni paa Vagt i Banchi; men det maa anses for raadeligst paa Grund af, hvad der har fundet Sted, aldeles at fjerne denne Post, da det er Vexelererne og Kjøbmændene, som bade om den, fordi den yder dem Beskyttelse til at indgaa deres Væddemaal, og det er dem, som udsaa Tvedragtens Sæd mellem Soldaterne og Sbirrerne. Dersom denne Vagt blev taget bort

fra Banchi, vilde Bargelloen faa Lejlighed til at passere frit, og saaledes vilde der blive gjort en Ende paa alle disse Væddemaal, fra hvilke alle Opløb have deres Oprindelse». At gjøre Valget af en Pave til et Hjælpemiddel for at tilfredsstille den almindelige Spillelyst hos Folket er i vore Dage blevet afløst af et Spil af en anden Art, nemlig af et Slags Lotteri. Man tilfredsstiller endnu sin Spillelyst, men det gaar til paa en mere fredelig Maade, og den menneskelige Skarpsindighed glæder sig ved at danne allehaande Kombinationer af Tal, som angive de forskjellige Kardinalers Aldere eller lignende. En lille Bemærkning, som findes optegnet i Stendhals «Promenades dans Rome», hvor han beskriver Conclavet i 1829, viser os, at denne Lyst til at deltage i det almindelige Lotterispil endogsaa finder Deltagelse hos selve Conclavets Medlemmer. Han skriver nemlig: «Efter at vi havde inspiceret to eller tre Middagsmaaltider og vare i Begreb med at trække os tilbage, kjede af disse Kjøkkenforretninger, saa vi en lille Billet komme igjennem Hjulet, som drejes rundt inde fra Conclavet, med Numrene 17 og 25 og med den Begjæring at sætte dem i Lotteriet. Disse Numre kunde betyde, at ved Morgenens Stemmegivning havde den Kardinal, som beboede Værelset Nr. 25, faaet 17 Stemmer eller en anden lignende Kombination. Numrene bleve trolig afleverede til Kardinal P.'s Tjener».

En Bulle af Clemens XII (1730—40), som bærer Præg af økonomiske Tendentser, byder Afskaffelsen af Guvernørposten i Leontinerstaden tilligemed Nedlæggelsen af et stort Antal Embeder. Disse reformerende Bestræbelser for at frigjøre sig fra den gamle Ødselhed, som tidligere karakteriserede Pavehoffet, ere fortsatte, saa at den paveløse Stad for Tiden alene er overladt til Beskyttelsen af Monsignor Govonatore, som med sine Gensdarmer i moderne Uniform er traadt i Stedet for de tidligere Embedsmænd, Bargello og den hellige Kirkes Lieutenant. Det eneste Spor, som endnu er tilbage af Fortidens Pragt og Ødselhed, er den Pomp og Pragt,

hvormed Conclavets Marskal er omgivet. Denne Embedsmand er et Medlem af Pavens fornemste Aristokrati, og hans Forretning er at være de samlede Kardinalers Slutter og som saadan sørge for, at de holdes samvittighedsfuldt afsondrede fra al Berørelse med Yderverdenen. I Virkeligheden er denne Værdighed nu alene overdraget til Familien Chigi, hvor den gaar i Arv fra Slægt til Slægt, dog saaledes, at Værdigheden bliver den enkelte til Del ved Udnævnelse. Dette Embedes Tilblivelse skriver sig fra Gregor X's Ophøjelse til Pave Aar 1271. Innocens VI (1352-62) gav Embedet til den fornemme Familie Savelli, hvor det gik i Arv fra Fader til Søn indtil 1712, da Huset uddøde, og herfra gik det saa over til Familien Chigi. Der var en Tid, da dette Embede var beklædt med en stor Myndighed, som ikke var knyttet til Interregnet alene; thi Marskallen havde Dommermyndighed over alle Lægmedlemmerne af Pavehoffet, som vare henviste til hans specielle Domstol og kun kunde optages i hans Fængsel. Dette Privilegium ophørte under Innocens X (1644-55), i hvis Edikter det hedder, at flere Misbrug gaa i Svang ved denne Domstol, og at Fængslerne ere i en skandaløs Tilstand. Til Trods for denne Indskrænkning af hans Magt har Marskallen beholdt alle de ydre Tegn paa sin høje Rang og indtager, saa længe Conclavet varer, den højeste Plads næst efter Kammerherren. Rangen er ogsaa omtrent det eneste, som er tilbage af hans tidligere Magt og Myndighed, og den eneste Handling, der staar som en Levning af hans tidligere Myndighed, er, at han endnu har Tilladelse til at lade slaa Skillemønt af Sølv og Guld. I «Diario di Roma» gives en Beskrivelse af den Pragt, hvormed den første Marskal af Familien Chigi optraadte, da han første Gang viste sig som Marskal efter Clemens XI's Død 1721. Det hedder nemlig: «Foran hans Palads i Piazza Colonna var der opstillet et Kompagni Soldater paa 100 Mand i en smuk blaa Uniform, der tilligemed Officererne holdtes paa Fyrstens egen Bekostning. Dernæst ledsagedes hans Excellence af et Kompagni Fiskehand-

lere, klædte i Gala, i hvidt og blaat Kalliko med hvide Fjer i Hatten. Efter dem fulgte en Skare Rosenkrandssælgere, og endelig en anden Skare fra Kvarteret la Regola. Alle disse gik som et samlet Korps foran de store Faner med hans Excellences Vaaben og marscherede igjennem hele Strada Papale til St. Peterskirken og trak paa Vagt foran Fyrstens eget Værelse, som ligger ved den store Trappe af Vatikanets Basilika».

Under et Conclave boer Marskallen endnu altid i den Bygning, hvor Conclavet samles, for at han kan holde et vaagent Øje med Kardinalernes Afspærring, og det er tillige hans Pligt nøje at undersøge alt, hvad der gaar igjennem de Hjul, som maa passeres af, hvad der gaar ud og ind. Dette er saa godt som alt, hvad Marskallen nu har at gjøre, og hans tidligere glimrende Følge er blevet indskrænket ligesom hans Gjerning; thi siden Clemens XIII's (1758-69) Dage er den fordums kostbare, glimrende Garde bleven reduceret til en lille Afdeling af Pavens regulære Tropper.

III.

At opregne Ceremonierne for hver af de 9 Dage, som gaa forud for Conclavets Samling, vilde kun være at trætte Læseren. De tre første Dage, der særlig ere helligede Pavens Begravelse, turde derimod nok gjøre Regning paa almindelig Interesse. Stendhal, som var i Rom ved Leo XII's Død, giver os i sine «Promenades» en fortrinlig Beskrivelse af, hvad der finder Sted ved denne Lejlighed. Han skriver blandt andet saaledes: «I Dag begyndte Pavens Bisættelse i St. Peterskirken, og vi vare der fra Kl. 11 om Formiddagen. Pavens Katafalk var bleven opstillet i Korets Kapel, omgivet af Kardinalerne, iførte deres meget smukke skarlagenrøde Uniform. Pavens Lig var der ikke endnu; foran Katafalken blev der læst Messe af Kardinal Pacca. Efter Messen trak Kardinalerne sig tilbage for at besørge Statssager i den saa-

kaldte Kapitelsal i St. Peter. Medens Kardinalerne vare beskæftigede med Statens Affærer, gik Gejstligheden, som er ansat ved St. Peterskirken, bort for at hente Leo XII's Lig i det Kapel, hvor det havde været udstillet. Saa snart Liget var bragt hen til det Sted, hvor Katafalken stod, vendte Kardinalerne tilbage. Liget var iført en skinnende hvid Ligdragt; med stor Højtidelighed og i nøje Overensstemmelse med et meget indviklet Ceremoniel blev det iført et Skrud af purpurrødt Silke, der var besat med Broderi og Guldfryndser. I Kisten blev der lagt tre Poser med Mønter og en Pergamentrulle, hvorpaa Pavens Historie var optegnet. Gardinerne bleve trukne for den store Laage i Kapellet, men nogle begunstigede fremmede bleve hemmelig indsmuglede paa Sangernes Tribune».

Den samme Forfatter tilføjer: «En begrundet Mistænksomheds Aand gaar igjennem alt, hvad der udføres ved en Paves dødelige Afgang; thi den stakkels afdøde har ingen Slægtninge omkring sig, og de, hvis Pligt det er at vælge hans Efterfølger, kunde maaske gjerne begrave en Pave levende». Mange Pavers Dødsleje have i Sandhed været Vidne til rystende Scener af Forladthed, tilligemed en afskyelig, ofte usømmelig Behandling af Liget. Hvilket Billede kan saaledes være mere mørkt og hæsligt end det ryggesløse Slagsmaal imellem drukne Soldater og Præster ved Alexander VI's Lig (1503), hvilket Burckhardt beskriver paa følgende Maade: «Liget blev baaret ind i St. Peterskirken af fire Tiggere, medens Gejstligheden gik i Spidsen og Kanikerne ved Siden af Baaren. Da man kom midt i Kirken, blev Liget sat ned, og man ventede paa Oplæsningen af «Non intres in judicium», men da man ikke kunde finde Bogen, begyndte Gejstligheden at synge Svaret: «Libera Domine». Under Sangen toge nogle Soldater Faklerne fra nogle af Præsterne, hvorpaa de andre Præster begyndte at forsvare deres Kolleger med de Fakler, som de havde i Haanden. Soldaterne grebe til Vaaben, og Præsterne, som bleve bange, flygtede ind i Sakristiet, Sangen

standsede, og Liget stod overladt til sig selv. Jeg og nogle andre toge Baaren og bare den hen foran Højalteret». Er den Udskejelse, som her beskrives, vel enestaaende, saa have mange Pavers Begravelser dog været ledsagede af Optrin, som have staaet i den mest skjærende Modsætning til den høje Værdighed, de beklædte i deres Levetid.

Naar de ni Dage ere forløbne, maa alt, hvad der hører til Forberedelserne, være fuldendt, Conclavet maa være indrettet til at tage mod sine Beboere, og disse maa alle være valgte. Et Conclave omfatter ikke blot Kardinalerne, men en hel Skare af Mennesker, som skulle være de høje Eminencers tjenende Aander. Der er først den saakaldte Maggiordomo, Konfessionarius, Læger, Barberer, Snedkere, Skorstensfejere med flere, som alle ere valgte i Overensstemmelse med de til den Ende udstedte pavelige Forskrifter af det samlede Kardinalkollegium. De saakaldte Conclavister, som ere Kardinalernes private Ledsagere, vælges af hver enkelt Kardinal. Disse Conclavister have ofte spillet en meget stor Rolle ved Pavevalgene, og mangen Pave har havt deres Virksomhed at takke for sit Valg. Hver Kardinal kan medtage en eller to Conclavister, der ikke maa være Handelsmænd eller Hushovmestere for en eller anden Fyrste, ej heller beklæde nogen verdslig Domstol, ikke være Brødre eller Fættere til den Kardinal, som de skulle følge til Conclavet, og i hvis Hus de maa have havt Ophold 12 Maaneder før Conclavets Begyndelse. Man gjenfinder i disse Bestemmelser den samme skinsyge Aand som i alle de andre Regler, der iagttages ved Pavevalget, og der vaages med den største Forsigtighed over deres Overholdelse. I Aaret 1758 hændtes det saaledes, at Kardinal Malverri forsøgte at indsmugle en af sine Yndlinge, en Kanik Bologhini, men havde den Krænkelse, at Kollegiet negtede ham Adgang, fordi han ikke havde været Medlem af Kardinalens Husstand i den foreskrevne Tid. Samme Gang fandt en anden mærkelig Udelukkelse Sted; den Mand, som man havde bestemt at vælge til Overlæge for Conclavet, en

Dr. Guattani, blev i det sidste Øjeblik forkastet, fordi Kardinal York fremsatte som sin Faders Ønske, at Kollegiet vilde føje ham i ikke at vælge denne Mand til Læge.

Conclavisterne dannede og danne endnu stedse et Samfund, som er sig sin Magt bevidst, og som er forlenet med flere anerkjendte Privilegier. Fra den tidligste Tid synes de at være blevne belønnede med betydelige Gaver, som senere ere gaaede over til at blive lovlige Rettigheder. De havde endogsaa indbyrdes vedtaget en Slags Lovbog, som hentydede til alle deres Sportler, og disse Forskrifter maatte enhver Conclavist forpligte sig til at følge, skjønt saadanne Bestemmelser stode i aabenbar Strid med pavelige Buller. En gammel vedtaget Misbrug blandt dem var, at den nyvalgte Paves Celle skulde plyndres af Conclavisterne. Dette Privilegium forekom dog selve Conclavisterne at være mindre passende, og ved et Møde, som holdtes i det Sixtinske Kapel den 13de Maj 1513, blev det forhandlet, hvor vidt man skulde vedblive at gjøre Anvendelse af denne Rettighed. Det blev da vedtaget, at man i Stedet for alle at kaste sig over Byttet skulde overlade Cellens Indhold til én Conclavist, mod at han betalte sine Kolleger 1,500 Dukater til Deling. Trods denne Vedtagelse vedblev dog i mange senere Conclaver den gamle Plyndring af alle Conclavister.

Hvorledes Conclavisterne søgte at gjøre deres Indflydelse gjældende ved Pavevalget paa en ofte mindre hæderlig Maade, ses af følgende Smaatræk. Da der ved et Conclave var stor Sandsynlighed for, at Valget vilde falde paa Kardinal Cervini, gjorde Conclavisterne, af hvem han ikke var yndet, sig al mulig Umage for at hindre Valget. De vidste, at han heller ikke stod i Yndest i Rom, og ved at udsprede Rygtet, at han sikkert vilde blive valgt, fik de fremkaldt en Bevægelse mod hans Valg, som virkede saa godt paa Kardinalerne, at de valgte Marcellus. En anden Gang havde Kardinal Torres's List nær berøvet Pius IV (1559) Paveværdigheden. Torres var Kardinal Cuevas Conclavist, og for at faa denne

valgt udfandt han følgende List. Han henvendte sig til hver af Kardinalerne og bad om deres Stemme for sin Kardinal, for, som han sagde, blot at vise Cueva denne Æresbevisning. Da hver af Kardinalerne troede, at Torres ikke havde talt til flere end til én af dem, lykkedes det paa denne Maade at faa 32 Stemmer af de 42, og Torres lo allerede indvendig ved Tanken om den Forbavselse, der vilde staa malet i Kardinalernes Ansigter, naar de hørte, at Cueva var bleven Pave. Men inden Stemmerne vare afleverede, opdagedes Listen af Kardinal Capo di Ferri, som tilfældigvis spurgte sin Nabo, hvem han havde stemt for, og da denne fortalte ham, at han vilde give Cueva sin Stemme for at vise ham en lille Æresbevisning, fattede Capo di Ferri, som havde lovet Torres det samme, Mistanke, og Planen blev forstyrret. Skjønt Plyndringen af den nyvalgte Paves Celle kan spores saa langt ned i Tiden som til Alexander VII (1655), forsvinder den dog senere, og nu tilfalder Indholdet af denne Celle en af den nyvalgte Paves Husfolk, som kaldes «Kameriere». Conclavisterne lide imidlertid ikke noget pekuniært Tab ved denne Forandring; thi de modtage som Løn for deres Arbejde, naar Valget er sket, 15,000 Scudi til Deling. Foruden denne Betaling gives der dem Ret til at tage Bolig i hvilken som helst By indenfor Pavens Lande med fulde Borgerrettigheder; de ophæves desuden i Rang med Adelen, og dersom de ere Medlemmer af en eller anden religiøs Orden, have de Ret til at bort-testamentere deres Ejendom uden for den Orden, hvortil de høre.

Det har i den senere Tid været Gjenstand for Omtale i Rom, hvorvidt de foreskrevne ni Dages Forberedelse kan anses for bindende, og om man ikke kan frigjøres for dem ved en i rette Tid truffen Bestemmelse af Paven. Der gives endogsaa Mænd, hvis Udtalelser fortjene Opmærksomhed, som

ere af den Mening, at der allerede existerer et saadant Aktstykke af Paven, som fritager Kardinalerne for at iagttage den sædvanlige Form ved et eventuelt Valg, og som bemyndiger dem til at skride til Valget af en Pave «coram cadaver». Skjønt dette Rygte kunde synes noget usandsynligt, er det dog blevet fortalt med en Sikkerhed, som tyder paa, at man er overbevist om, at et saadant Dokument virkelig er til. At man vil indrømme Paven Myndighed til at udstede en saadan Befaling, kan der ikke være Tvivl om, saa meget mere som han har flere Precedentser at støtte sig til i denne Henseende. Vi behøve blot at minde om Adrian V (1276), som kun regerede en Maaned og nogle Dage, men som afskaffede sin Forgænger Gregor X's Bulle, og denne Ophævelse vedblev at staa ved Magt under de sex følgende Valg, indtil de skandaløse Optrin, som denne Ophævelse havde ført med sig, bevægede Coelestin V (1294) til at kalde Gregor X's Lov til Live igjen. Endnu mere fremtrædende er Gregor XI's (1370) Fremgangsmaade paa en Tid, da den apostoliske Stol havde tilbragt mere end 60 Aar i Landflygtighed i Avignon. Det føltes af alle gudfrygtige Sjæle, at den Tilstand, hvori Kirken var kommen ved dette Skridt, var ødelæggende for dens sande Interesser. Paven selv, skjønt han var en Franskmand, følte godt, at det eneste uundgaaelige Middel til at frelse Kirken og tilfredsstille dens Medlemmer var at føre St. Peters Stol tilbage til Rom. Det var imidlertid ikke let for en Pave paa den Tid at udføre denne Beslutning, selv om han var overbevist om, at Kirkens Vel og Bestaaen krævede det; den saakaldte «Camarilla», et sandt Net af Rænker fra de forskjellige Hoffer, vilde gjøre Opgavens Løsning vanskelig. Selv om Paven med de Personer, som udgjorde det hellige Kollegium, flyttede til Rom, kunde han vente, at man efter hans Død vilde gjøre, hvad man allerede tidligere havde gjort, flytte tilbage til Avignon igjen, og paa den Maade vilde intet være opnaaet. Det var derfor ikke nok, at den pavelige Residents flyttedes tilbage til Rom, men der maatte for at sikre

dens Forbliven dér gjøres væsentlige Forandringer med Hensyn til Bestemmelserne for det eventuelle Pavevalg; Gregor XI tog derfor heller ikke i Betænkning at gjøre saadanne Forandringer. I en Bulle, dateret 19de Marts 1378, ophævede han ved ét Pennestrøg alle de Bestemmelser, som vare givne med Hensyn til Valget af en Pave, fritog Kardinalerne for alle de Forpligtelser, hvortil de vare bundne ved Ed, og bemyndigede dem til at møde efter hans Død, naar de maatte finde det belejlig, og at vælge ved simpel Stemmeflerhed. Denne Vilkaarlighed, hvortil den pavelige Myndighed førte, er aldrig bleven bestridt som utilladelig eller erklæret for et Overgreb; tvært imod blev den af alle Kirkens Myndigheder anerkjendt som fuldkommen berettiget. Denne Handling staar som et Sidestykke til, hvad Conciliet i Konstanz gjorde; men skjønt de begge staa som en vilkaarlig Overskridelse af de gjældende Lovbestemmelser, førte disse Handlinger dog begge Gange den katholske Kirke tilbage til en Ro og Orden, som det vilde have været vanskeligt at bringe til Veje paa anden Maade. Foruden disse to anførte Tilfælde skal der være endnu et af nyere Datum, hvortil Pius IX kunde støtte det Aktstykke, som han i Følge fleres Antagelse skal have udfærdiget*). Moroni fortæller nemlig i sin «Ecclesiastical Ency-

*) I Følge Køln. Zeitung skal der findes en pavelig Konstitution af 28de Maj 1873, som gaar ud fra, at det under Kirkens nuværende Farer og dens Fjenders Frækhed i at skade den fri Udøvelse af den hellige Myndighed var nødvendigt at drage Omsorg for, at det Conclave, som i sin Tid skal vælge Pius IX's Eftermand, ikke forhindres og forstyrres. Efter sin apostoliske Magtfuldkommenhed har Paven besluttet ikke blot at ophæve de tidligere bestaaende kirkelige Love om Stedet for Conclavets Afholdelse, men ogsaa dem, der fastsætte de Ceremonier og Sædvaner, som tidligere brugtes ved Valget, men nu erklæres ikke at høre med til et kanonisk Valg. De bestaaende Regler ere vel affattede med stor Klogskab og Fuldstændighed, men da Forholdene have forandret sig saaledes, at man kan befrygte alt baade af de slette Mennesker, som kalde sig Katholiker, og af selve Kjætterne, vil Paven løse sine Brødre Kardinalerne baade enkeltvis og samlede fra den Forpligtelse til

clopædia»: Da Pius VI (1755-1799) var Statsfange i Florents, siges han at have afgivet til Monsignor Odeschalchi, dengang Nuntius i Byen, en Bulle, som fritog Kardinalerne fra at møde til Conclave i Rom og ophævede alle de bestaaende Forskrifter med Hensyn til Formen for at gjøre Valget lettere og hurtigere paa en Tid, da Kirken var truet af mange Farer. Ved Pius VI's Død skal Monsignor Caracciolos Kameriere være bleven afsendt til Venedig og Neapel for at gjøre Kardinalerne bekjendt med det pavelige Aktstykke. Conclavet i Venedig udmærkede sig imidlertid hverken ved Korthed eller Enighed, og om end derfor Pius VI's Fremgangsmaade kunde tjene Pius IX til Precedents, kan det ikke afgive noget godt Varsel.

IV.

Pius VII døde i Qvirinalet (1823), og da det var afgjort i Lovbestemmelserne, som angik Conclavet, at dette

---

at adlyde og overholde de tidligere Regler, som de under Ed have paataget sig.

Derpaa opregnes de Hovedpunkter, i hvilke der for Fremtiden skal gives Kardinalerne fuld Frihed til at handle tvært imod, hvad der tidligere har været gjældende og er blevet strengt overholdt. Saaledes have de Ret til i Pavens levende Live at raadslaa om alt, hvad der vedrører Valget af hans Efterfølger, og forud at overveje, hvad der kan gjøres for at fremskynde det uden at ofre dets hellige Karakter, altsaa at fastsætte Dagen, undlade de foreskrevne Klauser (ɔ: Kardinalernes Udelukkelse fra Omverdenen og indbyrdes), og til at forlægge Valget til Monaco, Malta eller en fransk By, saa fremt de kun kunne nyde den Uafhængighed, som kræves for at fuldende det hellige Værk. Kun om selve Personen, der skal vælges, maa Kardinalerne ikke raadslaa.

De klerikale Tidender have vel rejst heftige Indsigelser mod denne Meddelelse, men dog ikke ret dristet sig til ganske at benægte dens Rigtighed, og den synes ogsaa — efter alt det fremkomne — i mange Punkter at stemme overens med en virlig existerende pavelig Bulle, som imidlertid i sin Ordlyd først vil komme frem ved selve det nye Pavevalg. Red.'s Anm.

skulde holdes, hvor Paven døde, samledes Kardinalerne dér. Siden den Tid er man vedbleven at samles dér, og Vatikanet, hvor Conclaverne tidligere samledes, er blevet forladt. Det er imidlertid ikke blot til disse to Steder, at Conclavernes Historie er knyttet. Flere bekjendte Paver ere blevne valgte i Minerva-Kirken; selv St. Sabina, som staar i højtidelig Ensomhed paa de ubefolkede Højder af det ubeboede Aventinerbjerg, var engang Vidne til heftige Kampe efter Honorius IV's Død. Det ældste af de Conclaver, der omtales som afholdte i Vatikanet, er det, som holdtes 1303, og først 1378 ved Urban VI's Valg samledes Conclavet her for anden Gang. Derpaa fulgte igjen en Række Conclaver, afholdte paa forskjellige Steder, indtil der i Aaret 1455 begyndte en Række Vatikan-Conclaver med Calixtus III, som først afbrødes med Samlingen i Qvirinalet 1823.

Skjønt Conclaverne siden den Tid have været fjernede fra Vatikanet, er Conclavernes tidligere Historie dog saa nøje knyttet til dette Sted, at det maatte anses for en utilladelig Forbigaaelse ikke at omtale den Maade, hvorpaa Conclaverne holdtes dér. Hele første Sal i det pavelige Palads blev ved denne Lejlighed strengt aflukket og overladt til Bekvemmelighed for Kardinalerne med deres store Følge af forskjellige Personer, der vare udvalgte til at dele Indespærringen med dem. Hver Kardinal havde et lille Aflukke for sig selv, der blev kaldet en Celle; disse Celler vare delte i to Stokværk, af hvilke Kardinalen beboede det nederste, hans Ledsagere det øverste; de Kardinaler, der vare udnævnte af den sidst afdøde Pave, havde deres Celler betrukne med violet Klæde til Tegn paa Sorg, medens de andre Celler vare betrukne med grønt. Var Kollegiet saa talrigt, at der var Mangel paa Plads, blev Galleriet over Vestibulen i St. Peter overladt Kardinalerne til Beboelse, og dette var Tilfældet ved Conclavet i Aaret 1740. Cellerne bleve fordelte mellem Kardinalerne ved Lodkastning. Det store Værelse ved Enden af Scala Reggia, der er Vestibule for det Sixtinske og det Paulinske

Kapel, stod altid tomt og var overladt de indelukkede Kardinaler til Spadseregang. I det Paulinske Kapel plejede man at bygge sex Reserve-Altere, ved hvilke Kardinalerne med deres Conclavister forrettede den daglige Messe; i det Sixtinske Kapel fandt derimod Stemmegivningen Sted, og den beskadigede Tilstand, hvori de fleste Malerier forefindes i dette Kapel, skal for en stor Del være foranlediget ved Røgen af de mange Stemmesedler, som her bleve brændte efter hver Stemmegivning, der faldt uheldig ud. Udenfor dette aflukkede Omraade kunde det ikke tillades nogen Kardinal at sætte sin Fod, saa længe Conclavet varede, og at det ikke kunde være nogen hyggelig Tilværelse, som her førtes, er let at forstaa, naar vi vide, at hvert Vindu, hver Dør og hver Aabning var omhyggelig tilmuret. Kun ét Vindu forblev utilmuret, for at det nødvendige Lys kunde trænge ind; men for at ingen skulde benytte det til paa ulovlig Maade at se ind ad det, blev der hængt Voxdug for Ruderne. Dørene for Enden af Scala Reggia, som føre ind til det store Værelse mellem de to tidligere nævnte Kapeller, bleve ikke tilmurede; igjennem dem førtes de Kardinaler ind til Conclavet, som kom, efter at Arbejderne vare begyndte, ligesom det ogsaa var tilladt kongelige Personer, som besøgte Rom paa Conclavets Tid, at føres ind ad denne Vej for at se den for den øvrige Verden afspærrede Forsamling. For at imidlertid ingen uvedkommende skulde slippe ind gjennem disse Døre, vare de forsynede med fire Laase, to paa den udvendige Side, hvortil Marskallen havde Nøglerne, og to paa den indvendige Side, hvis Nøgler opbevaredes, den ene af Kardinal-Kammerherren og den anden af Ceremonimesteren. Ved Siden af disse Døre var der anbragt to Hjul, som kunde drejes rundt, og igjennem hvilke man sendte en Del af de mange Nødvendighedsartikler, som et saa stort Antal Mennesker behøvede for at kunne leve; at faa alt sendt ind igjennem disse to Hjul vilde have været umuligt, og der var derfor paa andre Steder anbragt sex lignende, der ligesom hine to bleve nøje bevog-

tede. Udenfor Paladset var der opstillet Soldater langs med Murene og ved hver Indgang, og ingen havde Tilladelse til at passere de Skranker, som vare oprejste paa St. Angelo Broen, med mindre han var forsynet med Pas.

Paa det Sted, hvor Conclavet nu samles, behøver man ikke længere at opføre Træskur som i Vatikanet. Den Del af Qvirinalet, som er anvist Kardinalerne til Opholdssted under Conclavet, er en Korridor, vistnok den længste i Verden, som med lige Mellemrum er forsynet med Døre i hele sin Længde, og hver af disse Døre fører ind til en lille Lejlighed paa tre eller fire Værelser. Disse smaa Lejligheder fordeles ligesom Cellerne mellem Kardinalerne ved Lodtrækning; ved Indespærringen iagttages de samme Regler som fordum i Vatikanet. Den samme strenge Udelukkelse fra al Forbindelse med Omverdenen overholdes med Undtagelse af den lille Indrømmelse, at en Kardinal kan faa Tilladelse til gjennem Hjulet at samtale med en Person, som staar udenfor, dog saaledes at deres Samtale kan høres af de vagthavende Embedsmænd. Han kan ogsaa modtage Breve, men de maa ogsaa først læses, inden Modtageren faar dem. Uagtet alle disse Forholdsregler har det dog ikke været muligt at forhindre Kardinalerne fra at staa i en levende og uafbrudt Forbindelse med deres Venner udenfor.

Naar alle Forberedelser ere gjorte, samles Kardinalerne i St. Sylvesterkirken, de høre en Messe for den Helligaand samt en Prædiken, efter hvilken de med hele deres Følge gaa i Procession over Piazzaen og holde deres Indtog i Conclavet, som dog først lukkes sent samme Aften. Indtil Lukningen finder Sted, frembyder Conclavet Skuet af den travleste Virksomhed. Det er nemlig Skik, at alle Rangspersoner i Rom hilse paa hver Kardinal i hans Celle, og den Avdients, som her finder Sted, adskiller sig kun fra andre lignende Modtagelser ved, at Kvinderne ere udelukkede fra den. Det er imidlertid ikke blot Høflighedsformler, som her udvexles; Gesandter og politiske Agenter ere ivrige for at gjøre deres

Indflydelser gjældende for denne eller hin Kardinal, hvem deres Hof særlig maatte ønske valgt. Tre Timer efter Solnedgang ringes der tre Gange, og ved den tredje Ringning træder Ceremonimesteren frem og udraaber med høj Røst: «Extra omnes», hvilket er Tegnet til Opbrud for alle, som ikke ere Medlemmer af Conclavet. Saasnart de hellige Enemærker ere forladte af alle uvedkommende, tilmures alle Indgange med Undtagelse af Døren ved Enden af Hovedtrappen, der aflaases og stænges i Marskallens, Kammerherrens og hans tre Kardinalers Paasyn, og hermed erklæres da den højtidelige Afspærring, der efter Loven skal vare, indtil en ny Pave er valgt, for begyndt.

V.

Skjønt Kardinalerne indtage den højeste Rang i den katholske Kirke, hersker der selv inden for den romerske Kirke stor Uklarhed med Hensyn til, hvad der egentlig udfordres for at kunne være Kardinal. At Lægmænd ere blevne udnævnte til Kardinaler, er almindelig bekjendt; men spørger man om Forskjellen mellem de Kardinaler, som ere Lægmænd, og saadanne, som ere traadte ind i den gejstlige Stand, vil man i Almindelighed kun faa uklare og forvirrede Svar paa dette Spørgsmaal. Den eneste Maade at faa nogen Oplysning om dette Punkt er ved at gaa til de pavelige Edikter. I Følge en Regel, som har staaet ved Magt siden 1585, skal Kardinalkollegiet bestaa af 70 Personer, af hvilke 6 skulle være Biskopper, 50 Presbyterer og 14 Diakoner. Men for at blive valgt til Kardinal udfordres i Grunden ikke anden Kvalifikation end at være i ugift Stand. Enhver Mand, som ikke er gift, kan ophøjes til en Kardinals Rang, hvad Øjeblik det behager Paven at meddele ham den. Denne Rang paalægger ham da at gaa over i den gejstlige Stand; men det fremgaar igjen af Historien, at Kardinalerne med Pavens særlige Tilladelse igjen have kunnet træde ud af den gejstlige Stand.

Det er ikke et Tilfælde, som forekommer saa sjeldent, at en Kardinal har faaet Tilladelse til at aflægge den gejstlige Værdighed for at kunne indgaa Ægteskab. En saadan Tilladelse blev givet Ferdinand Medici i Aaret 1588, for at han kunde blive Storhertug af Toskana; i 1642 gjordes samme Indrømmelse til Kardinal Maurice af Savoyen, for at han kunde faa en Kone og et Hertugdømme. Da Kong Ladislaus af Polen døde, fik hans Broder Casimir, som var Medlem af Jesu-Selskab og var bleven udnævnt til Kardinal 1646, ikke blot Tilladelse til at aflægge den gejstlige Værdighed, men ogsaa til at ægte sin Svigerinde, den afdøde Konges Enke, Maria Gonzaga. Af disse Exempler fremgaar det, at Kardinalerne betragtedes som gejstlige og ikke som Lægmænd. Der gaves imidlertid ogsaa Tilfælde, hvor Kardinaler ere blevne udnævnte for ét Aar og i den Tid vare forpligtede til at lade sig ordinere til Diakoner; men saa snart Aaret var omme, kunde Udnævnelsen fornyes, og en saadan Fornyelse kunde gjentages, saa ofte det skulde være. For at Kardinalerne kunde faa Adgang til Conclavet, maatte de som en Regel være indtraadte i den gejstlige Stand. Dette var ogsaa bestemt baade i Pius IV's og i Gregor XV's Bulle, og kunde der end ske Undtagelser herfra, saa var dette dog ingenlunde almindeligt. Et Exempel paa, at en Kardinal har faaet Adgang til Conclavet uden at være ordineret, afgiver Erkehertug Albert, der deltog i Valget af Sixtus V (1585). Erkehertugen ilede i største Hast fra Innsbruck til Rom, fremviste sin Udnævnelse fra den afdøde Pave og fik lige Rettighed med de andre Kardinaler, skjønt det var vitterligt, at han ikke var ordineret. For Øjeblikket findes der ingen Lægfolk i Kardinalkollegiet, fordi den nuværende Pave for ikke mange Aar siden udtalte det Ønske, at de Kardinaler, som ikke vare ordinerede, skulde indtræde i den gejstlige Stand. Iblandt dem, som efterkom dette Ønske af Paven, var Kardinal Antonelli.

En ny Kardinal maa ogsaa underkaste sig et Slags Noviciat, i hvilken Tid han siges at være «cum ore clauso» (med lukket Mund), og saa længe Noviciatet varer, maa han uagtet sin Rang ikke tage aktiv Del i noget, som falder indenfor Kardinalernes Omraade. Først efter at Paven højtidelig har aabnet hans Mund, har han Tilladelse til at være aktiv Deltager. Denne Prøvetid har imidlertid nu mistet sin Betydning, da Lukningen og Aabningen foregaar samtidig. Paa en Tid, da denne Prøvetid virkelig fandt Sted, var det af Vigtighed at faa afgjort, hvorvidt Noviciatet udelukkede en Kardinal fra Deltagelse i Pavevalget eller ikke. Eugenius IV (1431—47) forbød Kardinaler, der ikke havde tilendebragt Noviciatet, at deltage i Pavevalget. Dette Forbud blev senere ophævet af Pius IV og Gregor XV, der bestemte, at enhver, som var udnævnt til Kardinal, havde en ubestridelig Ret til at deltage i Conclavet. Denne Bestemmelse fandt senere praktisk Anvendelse ved Conclavet, som samledes efter Clemens IX's Død 1670. Paa den Tid talte Kardinalkollegiet syv Kardinaler «cum oribus clausis»; de fik alle Adgang til Conclavet og en af dem, Altuci, forlod Conclavet som Pave.

Den Ret, som Kardinalerne have til at afgive deres Stemme ved Pavevalget, anses for saa hellig, at hverken Dom, Suspension eller Interdikt, end ikke Exkommunikation kan berøve dem den. At en saadan Bestemmelse er bleven vedtaget og fulgt, skyldes vistnok et Overgreb, som Bonifacius VIII gjorde sig skyldig i. Denne Pave lod sig forlede til, ophidset af sin Lidenskab, at exkommunicere og afsætte Kardinalerne Jacob og Peter Colonna. Denne Fremgangsmaade, som alene var fremkaldt af Familiehad fra Pavens Side uden at være begrundet i nogen Uret fra Prælaternes Side, fremkaldte megen Bevægelse. Man saa tydelig, at det var Bonifacius om at gjøre at bruge sin Magt til at udslette Familien Colonnas Indflydelse, ja maaske tænkte han endog paa Slægtens Tilintetgjørelse. Da Kardinalerne efter Bonifacius's Død forgjæves søgte hans Efterfølger om at blive indsat i de

Rettigheder, som de paastode vare dem fratagne imod al Retfærdighed, blev Følgen heraf et bitert Fjendskab til Kirken, hvilket paa Grund af Colonna-Familiens store Magt ikke var uden Fare. Man følte Nødvendigheden af at forhindre en Pave af lignende Haardnakkethed som Bonifacius fra at udsætte Kirken for Fare blot for at tilfredsstille sine personlige Tilbøjeligheder. Dette drev da Kirken over til den modsatte Yderlighed, som fremsattes i en Bulle af Clemens V, hvor det blandt andet hedder: «Vi befale, at ingen Kardinal udelukkes fra Deltagelse i Pavevalget paa Grund af Exkommunikation, Suspension eller Interdikt». Denne Bestemmelse er senere bleven bekræftet af Pius IV og Gregor XV saa fuldstændig, at der ingen Tvivl er bleven tilbage angaaende dette Punkt. Vi have derfor ogsaa siden den Tid Exempler paa, at Kardinaler, der have været anklagede, dømte og straffede, desuagtet have deltaget i Conclaverne. Saaledes var der paa Leo X's Tid flere Kardinaler, som vare fængslede, fordi de havde sammensvoret sig mod Pavens Liv. En af disse, Kardinal Petrucci, blev hængt i Fortet St. Angelo den 6te Juni 1517, Kardinalerne Saoli og Soderini bleve derimod dømte til at miste deres Rang saavel som aktiv og passiv Stemme i Conclavet, hvilket betyder, at de hverken kunde vælge eller vælges; men Dommen blev ophævet, førend den ved Pavens Død fik nogen virkelig Betydning for de dømte. Under Leos Efterfølger blev Soderini igjen anklaget for Deltagelse i en Sammensværgelse og fængslet i St. Angelo; men tiende Dagen efter Pavens Død lod Kardinalkollegiet ham slippe ud af Fængslet, og i Conclavet stemte han for Clemens VII, der tilbagegav ham hans tidligere Rang og Værdighed. Det meste slaaende Exempel paa Pavens Afmagt lige over for de mest afskyede og haardest anklagede Kardinaler afgiver den berygtede Kardinal Coscia. Han var Benedict XIII's Yndling; men da han var Gjenstand for almindelig Foragt paa Grund af sin Uretfærdighed og Laster, flygtede han strax efter Pavens Død til Cisterna for at und-

gaa Folkets Hævn. Hertugen af Sermota, som residerede der, og hos hvem han søgte Beskyttelse, skriver i et Brev til Kardinal Barberini, at han var mere død end levende, da han ankom der. Herfra stjal han sig imidlerlid tilbage til Conclavet, da Kardinalkollegiet havde lovet at tage imod ham. Den nye Pave Clemens XII kunde imidlertid ikke vægre sig ved at høre paa de Klager, som der allevegne fra rejstes imod Coscia. Han maatte lade ham stille for en Domstol, hvor han anklagedes for Bedrageri og Underslæb af den skandaløseste Art. Der blev ført fuldstændige Beviser for Klagens Rigtighed, og han blev dømt til en Bøde af 200,000 Kroner, til ti Aars Fængsel i St. Angelo og til at miste sin Bispestol i Benevento, sin Rang og sine Privilegier som Kardinal. Ikke længe derefter fik Paven Betænkeligheder over den afsagte Dom og udstedte en Skrivelse, dateret den 11te December 1734, hvori han søger at formilde Coscias's Straf. Han ophæver den Bestemmelse i Dommen, i Følge hvilken et Pavevalg, hvori Coscia tog Del, skulde være ugyldigt. Der gjøres blot den Indskrænkning ved hans Stemmegivning, at hans Stemme ikke maa være tilstrækkelig for at faa en gyldig Majoritet af ²/₃ Stemmer ved et eventuelt Valg, ligesom det ogsaa formenes ham at kunne vælges. Det samme Bind, som indeholder denne Skrivelse af Clemens XII, indeholder tillige et Brev fra Kardinal Coscia, dateret den 6te Februar 1740 i Fortet St. Angelo, hvori han gjør Fordring paa at sættes paa fri Fod og faa Adgang til Conclavet, hvilket ogsaa strax blev indrømmet ham. Den samme Frygt for at berøve en Kardinal Rettigheder og Rang, kan ogsaa paavises hos den nuværende Pave. I Aaret 1864 forlod Kardinal Andrea nemlig Rom uden Pavens Tilladelse og bosatte sig i Neapel under Paaskud af, at hans Helbred krævede denne Forandring af Opholdssted. I Følge en Bulle af Innocens X skal en Kardinal, som forlader Rom uden Pavens Tilladelse miste de Indtægter, han har havt af de Embeder, som han har beklædt. De politiske Anskuelser, som den bortrømte

Kardinal saa tydelig havde lagt for Dagen, fremkaldte imidlertid Ønsket hos Pius IX om at udvide Straffen til at berøve ham hans Rang som Kardinal. Der var en Tid, da Rygtet gik i Rom, at Paven havde holdt Møder for at faa en saadan Dom udtalt over den ulydige Kardinal; men Rygtet er aldrig blevet bekræftet, og Paven er bleven staaende ved den Straf, som er udtalt i Innocens X's Bulle. Frygten har vel ogsaa her standset en Dom, som Paven vel næppe vilde have holdt tilbage, hvis han havde turdet, da den jo kunde have bidraget til at forringe hans allerede nok som svækkede Myndighed.

VI.

Da Qvirinal-Paladset kun har ét Kapel, maa dette indrettes saaledes, at det kan tjene Kardinalerne baade til Messe og Stemmegivning. Denne sidste finder Sted i Presbyteriet, hvis Gulv er belagt med et grønt Tæppe og bragt i lige Højde med Foden af den pavelige Trone, som er taget bort. Paa den modsatte Side af Alteret er der sat en Stol til den nye Pave, fra hvilken han kan modtage Kardinalernes Hylding umiddelbart efter Valget. Indenfor Presbyteriets Stokværk staa Kardinalernes Stole, hver forsynet med en Tronhimmel, grøn for de ældres Vedkommende og violet for dem, som ere valgte af den sidst afdøde Pave. Foran hver Kardinal staar et Bord med Skrivematerialer, desforuden sex særskilte Borde, som kunne benyttes af de Kardinaler, der maatte befrygte, at det vilde ses, dersom de skrev ved deres eget Bord. Midt foran Alteret staar et stort Bord med Kalken, der bruges som Urne for Stemmesedlerne; bagved Alteret er en Kamin, paa hvilken Stemmesedlerne brændes efter hver resultatløs Stemmegivning, og hver Gang denne Kamins Skorsten udsender Røg, véd den store Mængde, som i denne Tid samles paa bestemte Tider af Dagen paa Piazzaen, at

dette er et Tegn paa, at Rom endnu er uden Hersker og Kirken uden Overhoved.

I Følge Gregor XV's Bulle, som hovedsagelig følges i alt, hvad der angaar Pavevalget, gives der tre Maader, paa hvilke en Pave lovlig kan vælges, nemlig ved Inspiration, Kompromis og Stemmegivning. Den første, som kun anvendes, naar alle Vælgere uden foregaaende Aftale samtidig kaare den samme Person til Pave, er vel i Virkelighed aldrig bleven anvendt til Trods for den Liste, som den romerske Kirke giver over Paver, valgte paa denne Maade. Den anden Maade, som kaldes Kompromis, bestaar i, at det hele Kardinalkollegium overdrager det til nogle enkelte Kardinaler at vælge den nye Pave. Denne Fremgangsmaade maatte man ty til 1304, og Clemens V, som blev valgt paa denne Maade, var den Pave, der flyttede Pavens Residents fra Rom til Avignon. Den almindeligste Valgmaade er Stemmegivning. Der afgives Stemmer to Gange daglig, om Morgenen og om Eftermiddagen. Den Valgakt, som foregaar om Eftermiddagen, kaldes Accessis og bestaar i, at enhver Vælger kan tage den Stemme tilbage, som han har givet om Morgenen og overføre den paa hvilken som helst af dem, der ved Afstemningen om Morgenen have erholdt én Stemme. Stemmesedlerne ere firkantede og sammenlagte saaledes, at der er en forseglet Del i hver Ende; i den ene Ende staar Vælgerens Navn, i den anden et eller andet Skriftsted, der ikke maa forandres, og midt paa Stemmesedlen den Kandidats Navn, paa hvem der stemmes. Hver Kardinal lægger selv sin Stemmeseddel i Kalken, og medens han gaar op til Altret, paa hvilket Kalken staar, skal han fremsige en stille Bøn og sværge højt paa, at den Stemme, han afgiver, gives efter samvittighedsfuld Overbevisning. Efter at alle Stemmesedler ere afleverede, gaar man til Undersøgelsen af disse, hvilket udføres af tre Kardinaler, valgte ved Lodkastning. Skulde det ske, at en Kandidat har faaet netop $^2/_3$ af Stemmerne, da maa den ene Ende af Stemmesedlerne

aabnes, for at man kan overbevise sig om, at det fornødne Antal Stemmer ikke skyldes, at Kandidaten har stemt paa sig selv; thi det er ikke lovligt, at en Paveaspirant medvirker til sit eget Valg. Er den lovbefalede Majoritet ikke opnaaet, brændes Stemmesedlerne, og Valgakten gjentages næste Dag og saaledes fremdeles, indtil et Resultat er opnaaet.

De tre Stater Østerrig, Spanien og Frankrig have tiltaget sig den Ret, hver for sig, ved en befuldmægtiget Kardinal at nedlægge Indsigelse mod en ilde set Kandidat, hvis Valg er sandsynligt. Indsigelsen maa ske, førend Kandidaten har faaet ²/₃ af Stemmerne, og kan kun gjøres én Gang i hvert Conclave. Hvorledes de have erhvervet sig denne Ret, kan ikke paavises, men at den anerkjendes af Rom, er godtgjort ved, at den flere Gange er bleven anvendt og taget til Følge. Udelukket paa denne Maade blev saaledes Kardinal Giustiniani, mod hvis Valg Spanien nedlagde Indsigelse paa en Dag, da han havde faaet 21 Stemmer, og 29 vilde have været tilstrækkelige til at skaffe ham op paa den pavelige Trone. «Semel exclusus, semper exclusus» (én Gang udelukket, for stedse udelukket) er en Talemaade, som ikke har vist sig troværdig i Praxis; thi Clemens VIII var bleven udelukket i tre Conclaver af Spanien, og Innocens X blev valgt uagtet Indsigelse fra Frankrigs Side. I Følge et romersk Ordsprog er der tre Gader, som føre lettest til Vatikanet, nemlig Coronari (Rosenkranssælgernes), Argentieri (Guldsmedenes) og Longara (den lange Gade); Betydningen heraf er, at megen udvortes Hellighed, store Pengeopofrelser og en flittig Klavren op ad den gejstlige Routines Stige ere de tre sikreste Midler for at naa op paa den pavelige Trone.

Saa snart en Kandidat har opnaaet den lovbefalede Majoritet, og han selv har modtaget Valget, erklæres Conclavet for hævet. Dørene aabnes, og i Kapellet, hvor alle Tronhimle sænkes undtagen den over den nyvalgte Pave, modtager Paven den første Hylding af de forsamlede Kardinaler, hvilket kaldes den første Adoration. Fra det aabnede Balkonvindu

udraaber den ældste Kardinal-Diakon den nye Pave, og det forsamlede Folks Aklamation træder i Stedet for den almindelige Valgret. Siden Conclaverne ere blevne afholdte i Qvirinalet, har det været Skik at udsætte de følgende Ceremonier til næste Dag. Paven bæres da først til det Sixtinske Kapel og derpaa til St. Peterskirken for at modtage den anden og tredje Adoration. Siddende paa Altret bliver han kysset paa Haand og paa Fod af samtlige Kardinaler; efter at denne Ceremoni er tilende, lyser Paven Velsignelse over den forsamlede Mængde og vender derpaa tilbage til sin Residents. Faa Dage derefter, sædvanlig den næste Søndag, finder Intronisationen Sted i St. Peterskirken, hvor han bliver kronet med den tredobbelte Krone, Tiaraen. Efter at have taget Plads paa Tronen modtager han Hyldest af hele Gejstligheden, som er ansat ved Kirken. Derpaa føres han op til St. Gregors Kapel, og saa snart han træder ud herfra, kommer Ceremonimesteren ham imøde og holder en Tot Hør, der er fastgjort paa en Stok af Sølv, frem for ham. Hørtotten antændes af en af de hosstaaende gejstlige, medens Ceremonimesteren udsynger med høj Røst: «Sancte Peter, sic transit gloria mundi». Denne Handling, der skal minde Paven om den jordiske Forgængelighed, gjentages to Gange. Foran Højaltret iføres han Palliet, og naar Messen er tilende, bæres han i Procession op paa en Balkon, hvor han kan ses af det forsamlede Folk, og i hvis Paasyn Tiaraen sættes paa hans Hoved af den næstældste Kardinal-Diakon, som udraaber de Ord: «Accipe tiaram tribus coronis ornatam, et scias te esse patrem principum et regum, rectorem orbis, in terra vicarium Salvatoris nostri Jesu Christi, cui est honos et gloria in sæcula sæculorum». (Modtag den tredobbelte Krone og vid, at Du er Fyrsternes og Kongernes Fader, Verdens Styrer, og paa Jorden Statholder for vor Frelser, Jesus Kristus, hvis Hæder og Ære varer fra Evighed til Evighed). Hermed er Kroningen endt, og derefter følger den pavelige Velsignelse. Den sidste Ceremoni, som paahviler den nyvalgte Pave, er

at tage Laterankirken i Besiddelse, der ikke blot betragtes som Roms, men som hele Verdens Hovedkirke, hvilket Indskriften over dens Indgang kan fortælle os. Ved denne Lejlighed drager Paven i højtidelig Procession igjennem hele Rom, ledsaget af alle Kardinaler og den hele Stab af gejstlige Embedsmænd, som hører til Pavehoffet. Indtil den allersidste Tid var det Skik, at Paven foretog denne Procession til Hest, ledsaget af hele Kardinalkollegiet, ligeledes til Hest. Pius IX ønskede ogsaa at tage til Lateranet paa denne Maade, men da Forslaget mødte Modstand hos de mange alderstegne Kardinaler, blev Planen opgivet. Tidligere var det Skik, at Jøderne i Rom paa denne Dag stillede sig i Række fra Titus-Buen til Coliseum og som et Tegn paa Hyldest overrakte Paven en Afskrift af deres Lov; dette har dog ikke fundet Sted siden Pius VI's Dage.

Hermed er da endelig Pavevalget til Ende, og skjønt der vistnok endnu kunde meddeles meget, som kunde falde ind under Titelen Conclaverne, vil det allerede meddelte være tilstrækkeligt til at vise, at Systemet trods den strenge Lovbundethed dog har vist sig meget elastisk, og at Romerkirken flere Gange har tilsidesat de almindelig gjældende Bestemmelser ved Valget af sit Overhoved. Skulde Kirken derfor ved et eventuelt Valg finde de Bestemmelser, som paalægges Kardinalerne ved Valget af en Pave, uhensigtsmæssige, vil man vist næppe vige tilbage for den Eventualitet at følge et andet System, som antages for mere tidssvarende og heldbringende for den romersk-katholske Kirke.

G. E. Becker.

Smaatting.

Doktorpromotioner i det sextende Aarhundrede. Efter Lucas Geizkoflers Selvbiografi, der først i Aaret 1873 er udgiven i sin Helhed, ville vi her hidsætte en Skildring af de Ceremonier o. s. v., som vare forbundne med en Doktorpromotion, saaledes som denne foregik i det sextende Aarhundrede. Til Oplysning om Forfatteren skulle vi anføre, at Geizkofler, der afgik ved Døden i Aaret 1620, hørte til en anset og velstaaende tirolsk Patricierfamilie og var en højt begavet Mand og anset Jurist; hans hele Levnetsbeskrivelse er fuld af interessante og for Tidsalderen karakteristiske Træk.

Det var ejendommeligt for den Tids Studenter at drage om til de forskjelligste Universiteter i Ind- og Udlandet, alt efter som man blev lokket ved det Ry, som gik af en eller anden Professor. Saaledes besøgte vor Forfatter to Gange Akademiet i Dole, som ligger i det nuværende franske Landskab Franche-Comté, der imidlertid paa den Tid tilhørte Spanien. Ved hans første Besøg blive vi bekjendte med følgende komiske Skik. Foraarstiden og særlig Majmaaned blev anset som en for den ægteskabelige Kjærlighed særlig gunstig Tid, hvorfor enhver Ægtemand, der ved denne Tid i Gjerningen forgreb sig paa sin Ægtehalvdel, ansaas hjemfalden til en særlig streng Straf. Da det var en Kvinderne vedkommende Sag, havde Præsident-Statholderens Gemalinde Jurisdiktions-Ret i saadanne Sager, og hun domfældte hvert Aar en saadan ulykkelig Mand til at ride omkring i Staden, siddende omvendt paa et Æsel og forfulgt af Piger og Drenge; var der ingen virkelig Delinkvent, lod der sig vel for Penge op-

drive en eller anden Proletarier, som maatte tjene til et advarende Exempel. Geizkoflers andet Ophold i Dole var kun af kortere Varighed, da hans Øjemed væsentlig blot var at erhverve sig Værdigheden som Doktor i begge Retter; det er ved denne Lejlighed, at han indvier os i alle de Ceremonier, Taler, Gjæstebud, Optog o. s. v., som vare forbundne med en saadan Promotion.

Kandidaten havde først at fremstille sig for Rektor magnificus og Professorerne i vedkommende Fakultet, hvorpaa han først ved offentlige Opslag gjode nogle Theses bekjendte og tilbød sig at disputere offentlig for dem. Nogle Dage senere fandt Disputatsen Sted, og efter samme anmodede Kandidaten Ræktoren og Fakultetet om at meddele sig Graden som Baccalaureus, hvad der sædvanligvis skete uden videre Prøvelse; men for at opnaa den følgende Grad, Licentiatgraden, udfordredes to Prøver; inden Kandidaten imidlertid blev stedet til disse, maatte han forpligte sig til at udrede en vis Summa til Universitetet; vi erfare, at der ved det juridiske Fakultet i Dole gaves tre forskjellige Taxter: 18, 23 og 30—40 Kroner, hver Krone = 3 Franks; den sidste Taxt betaltes kun af særdeles rige Doktoranter; den første kunde fattige, men dygtige Kandidater slippe med; den midterste var den almindelige.

Derpaa begav Kandidaten sig til de første Professorer i den kanoniske og den verdslige Ret, hos hvem han hentede sig de Themaer, hvorover han skulde tale ved sin første Examen. Til Forberedelse fik han 24 Timer, Natten iberegnet, hvorpaa han havde at indfinde sig for en Kommission af tre ordentlige Professorer. Siddende og med bedækket Hoved holdt Kandidaten først et sammenhængende og paa skolastisk Vis ordnet Foredrag over de ham tilstillede Themaer, hvorpaa Examinatorerne efter Tur begyndte at udspørge ham, forelagde ham vanskelige Beviser og indviklede Tilfælde, ja vel ogsaa søgte at forvirre ham og lignende andet. Svarede Kandidaten imidlertid tilfredsstillende, meddelte den første

Professor ham i en kort Tale, at han havde bestaaet og kunde stedes til den anden Prøve, dog ikke før han havde erlagt sine 23 Kroner. Nu gik Kandidaten til Universitetets Kantsler, ansøgte om Licentiatværdigheden og udbad sig et Thema til denne anden Examen, som blev aflagt en Dag senere for det samlede Fakultet og, hvorvel den kaldtes den strenge (rigorosum), dog i Reglen var mildere end den første, saafremt denne var bestaaet godt.

Havde nu ogsaa den anden Examen faaet et godt Udfald, kunde der ufortøvet skrides til Promotionen, der — ligesom endnu i vore Dage ved de tyske Universiteter — væsentlig var en Forms Sag. Rektoren begav sig i et højtideligt Optog med hele Kollegiet og et Følge af Adelsmænd, Doktorer og Studenter til Doktorantens Bolig for at afhente ham. Med Pibere og Fløjtespillere foran begav man sig i en højtidelig Marsch til Aulaen, hvor enhver indtog den ham tilkommende Plads, Kandidaten i Midten ved et særligt Bord, Rektoren og Professorerne i deres Embedsdragt. Derpaa holdt Rektoren først en kort Tale og opfordrede Kantsleren til at udnævne Kandidaten til Licentiat; dette gik derpaa for sig, efter at Kandidaten først med en højtidelig Ed havde forsikret at ville vise Landsherren og Universitetet den skyldige Ærbødighed, særlig at han ikke paa noget andet Sted vilde søge at erhverve den tilsvarende Grad.

Nu fulgte den egentlige Promotion. Som Festtegn blev der til Professorerne, Doktorerne og de fornemste Studenter uddelt smaa Grene med Agern af Sukker, hvilke de havde i Hænderne under det paafølgende Tog til Kirken. Kandidatens Medhjælper holdt derpaa en længere Tale om hans Herkomst, Uddannelse og Kundskaber, hvorpaa Kandidaten selv greb Ordet og tilbød at disputere over to af ham selv opstillede Theses. Efter Aftale optraadte der nu Opponenter og gjorde Indvendinger, hvorpaa Disputator svarede; dog afbrødes og forhindredes Disputatsens Fortsættelse for det meste ved Studenternes Støjen. Nu kom Turen til Kandidaten at holde

en Tale, der maatte være lært udenad og for det meste drejede sig om det valgte Studiums Værd, undertiden ogsaa om Universitetets Hæder, Grundlæggelse, Alder o. s. v. Nu rejste Rektor sig og holdt en Tale om Værdien af videnskabelig Dannelse i det hele taget eller over et lignende almindeligt Thema og opfordrede til Slutningen Kantsleren til at meddele Kandidaten Doktorværdigheden, hvilket da gik for sig under forskjellige Ceremonier. Derpaa gik Toget til Kirken i følgende Orden: først kom Musikanterne, derpaa Rektor, den nye Doktor og Kantsleren med sine Adjunkter, derpaa Professorerne efter deres Rang, saa det hele Følge af Doktorer, Adelsmænd og Studenter. I Kirken dvælede man saa længe, til man havde fremsagt sit Fader vor, og dermed var Festligheden til Ende.

Man ser, at Promotionerne dengang vare langt højtideligere end i vore Dage og hver Gang maatte vække en betydelig Opsigt; men dengang satte man ogsaa langt højere Pris paa en Doktorgrad, og den blev erhvervet sjeldnere og med større Vanskelighed end nu til Dags. Naturligvis kunde der herved ikke være Mangel paa adskillige Gjæstebud, som betydelig fordyrede den hele Historie. Kandidaten maatte holde alle sine Medhjælpere og Følgemænd frit og efter Promotionen give baade dem, Rektor og Professorer passende Gaver, ved hvilken Lejlighed Sukker, som dengang endnu var en sjelden og dyr Vare, spillede en vis Rolle. Efter Kandidatens Udnævnelse til Baccalaureus gav Rektor efter Skik og Brug en Frokost, men efter Promotionen maatte den nye Doktor først give hele Fakultetet et splendid Maaltid og senere gjøre et nyt Gjæstebud for sine særlige Landsmænd.

Jakobæa af Bayern.

Et Billede af den nederlandske Historie.

(Slutning).

V.

Da Jakobæa for anden Gang forlod Brabant, stod den Beslutning fast i hendes Sind ikke nogensinde at ville vende tilbage dertil. Den pavelige Dispensation viste sig ikke; mere og mere hengav hun sig til Tanken om fuldstændig Befrielse fra det forhadte Baand, der knyttede hende til den næsten idiotiske Gemal; forgjæves sendte Filip af Burgund Opfordringer og Befalinger om at rejse til den forhadte Ægtefælle; forgjæves bestormede han Jakobæas Moder med Paamindelser om Ægteskabets Hellighed og Ukrænkelighed; Jakobæa mente at gjennemskue hans Planer. Overalt i Nederlandene vare Fyrstehusene uden Livsarvinger; det var Tilfældet i Brabant, Namur, Luxemburg, Geldern, og heller ikke Johan af Bayern havde ægte Børn; Filip af Burgund var enten beslægtet med disse Fyrster eller havde sikret sig Arvefølgen ved Traktater og Forlig; han betragtede sig vistnok allerede som almindelig Arvetager; det var derfor intet Under, at han vilde tvinge hende til at forblive i det barnløse Ægteskab, hvis Lænker hun vilde bryde. Hendes Beslutning stod fast.

Den 16de Februar kaldte hun Stænderne i Hennegau sammen og erklærede for dem, at hendes Ægteskab med Hertugen af Brabant var ugyldigt og det af fire Grunde: De

vare Sødskendebørn; hendes afdøde Gemal Daufinen var beslægtet med Hertugen; hendes Moder var hans Gudmoder, og Pavens Dispensation var tilbagekaldt, da Ægteskabet sluttedes.

Dermed var Broen kastet af bag Jakobæa. Efter denne offentlige Erklæring kunde ingen Forsoning finde Sted, de mere besindige af hendes Raadgivere trak sig tilbage, de voldsommere trængte sig om hende og dreve hende videre paa den farlige Vej, paa hvilken hun var slaaet ind. At blive staaende herved, sagde de, var halvgjort Gjerning; alene kunde Fyrstinden ikke hævde sin Ret eller beskytte sine trofaste, dertil behøvedes kraftig Hjælp, saaledes som en dygtig og modig Ægtefælle kunde yde den; var det ene Ægteskab ugyldigt, kunde det ikke hindre, at et andet blev indgaaet.

De havde endogsaa et Navn paa rede Haand, der skulde lokke Jakobæa ved sin Glans og Berømmelse: den ridderlige, mandig skjønne, højtdannede Hertug af Glocester, Kongen af Englands tredje Broder. Foruden Tapperhed og andre ridderlige Fuldkommenheder besad Humfrey af Glocester endnu en, som i særegen Grad gjorde ham bemærkelig; han yndede Videnskab og Kunst; til ham dedicerede de engelske Lærde og Digtere deres Arbejder, han var vel bevandret i klassisk Filosofi og Digtekunst, saaledes som den bragtes til de evropæiske Hoffer af græske Flygtninge. En Englænder, som opholdt sig ved Jakobæas Hof, var utrættelig i at berømme Hertugen af Glocester; mere og mere overtalte Fyrstinden sig til at tro paa sin Ret til selv at gribe Lykken, idet hun bittert mindedes den sørgelige Skæbne, som andres egenkjærlige og fordærvelige Raad havde bragt over hende. Desuden — Kong Henrik var hendes Slægtning; paa mødrene Side nedstammede han jo fra det samme bayerske Hus, som herskede i Nederlandene.

Tre af Jakobæas mest betroede Mænd rejste hemmelig til London for at anraabe Kong Henrik om Beskyttelse for deres Herskerinde. Den engelske Konge tilstod den villig;

at faa fast Fod i de rige Nederlande var en Tanke, der maatte friste hans ærgjerrige Sind; desuden var der her et fortræffeligt Udgangspunkt for hans Hære i den franske Krig. Jakobæas Ry var naaet til London, den ulykkelige Fyrstinde og hendes Bedrifter vare Gjenstand for Ballader og Folkesange; Glocester, lidenskabelig og ærgjerrig som han var, greb Planen med stor Iver; den skjønne Hertuginde og hendes Lande, Udsigten til at blive uafhængig Hersker, medens han i England kun var den fjerde i Rækken, ansporede ham til at anvende al sin Indflydelse for at stemme sin Broder til Gunst for den skjønne bønfaldende.

Saaledes gik det til, at Jakobæa i Begyndelsen af Marts hemmelig forberedte sig til det afgjørende Skridt. Det hed sig, at hun vilde foretage en Rejse til Ponthieu, hendes Enkesæde som Daufine; men pludselig fik hun Underretning om, at Filip af Burgund havde faaet Nys om hendes egentlige Plan og nu nærmede sig med en Hær for at sikre sig hendes Person. Øjeblikkelig brød Jakobæa op; fra Valenciennes gik det til Hest igjennem det af burgundiske Tropper besatte Land til Calais. Her var hun i Sikkerhed; den engelske Kommandant og hans Officerer viste Jakobæa al mulig Ærbødighed, og et Bud blev sendt over Kanalen med Efterretning om hendes Komme. Henrik V sendte et Skib tilbage med den formelige Indbydelse, Jakobæa steg om Bord og sejlede afsted; da man nærmede sig den engelske Kyst, løde Trompetfanfarer, som bleve besvarede fra Skibet, der var smykket med Vimpler og Flag; paa Strandbredden ventede Humfrey af Glocester, omgivet af et talrigt og glimrende Ridderskab; glædestraalende red Jakobæa ved hans Side ad London til.

I London beredtes der hende en prægtig Modtagelse. Kongen tilsagde hende offentlig sin Beskyttelse, og Jakobæa udstedte atter en Erklæring om sit Ægteskabs Ugyldighed, der, som det var Skik, blev opslaaet paa Kirkedørene i Cambray, Utrecht, Lüttich og Køln. Hun gav sig derpaa for-

melig under den engelske Konges Værgemaal og Beskyttelse, og efter at hun i en hemmelig Traktat havde indsat Humfrey til Arving af sine Lande, erklærede Henrik V sin Broder for hendes Trolovede og tilkommende Ægtefælle. For første Gang i lang Tid følte Jakobæa sig i Sikkerhed og blandt Mennesker, der, medens de selv stode paa Magtens og Lykkens Tinde, behandlede hende med Udmærkelse og Kjærlighed. Hendes Naturs Livlighed og Varme udfoldede sig i denne blide Atmosfære, hun knyttede sig til den trolovede Brudgom med en lidenskabelig Kjærlighed, som først mange og haarde Slag skulde være i Stand til at slukke.

Det varede dog ikke længe, inden der kom Skyer paa denne tilsyneladende saa klare Himmel. I Burgund, i Brabant og i Holland havde Efterretningen om Jakobæas Flugt vakt et ubeskriveligt Røre; alle Vegne fra kom der Gesandter til London. Hertugen af Brabant fordrede sin Hustru, der tilhørte ham efter guddommelig og menneskelig Ret; Johan af Bayern truede med Kirkens Straf og nedkaldte Himlens Forbandelser over den utro Hustru. Filip af Burgund erklærede rent ud, at en saadan Fornærmelse krævede Hævn. Filip havde virkelig dobbelt og tredobbelt Grund til Harme. Der havde allerede tidligere været ført Forhandlinger om et Ægteskab mellem Hertugen af Glocester og Filips Søster Anna; nu var hun forsmaaet for Jakobæa; denne havde haanet hans Magt ved egenraadig at forlade sin Gemal, hans Fætter; endelig, naar hendes Lande kom i Humfreys Hænder, hvor var da hans Haab om Overherredømme, om Arv? Strax efter Jakobæas Flugt havde Filip indfundet sig i Bryssel for at formaa Hertugen af Brabant til at lægge Beslag paa hendes rørlige Ejendom, medens hans egen Hær besatte Hennegau. Kong Henrik blev betænkelig. At Filip af Burgund skulde tage Sagen saa hæftig, havde han maaske ikke ventet; det gik ikke an at støde den mægtige allierede bort; Jakobæas Lande, som oven i Kjøbet først maatte fratages den faktiske Besidder, vare ingen Erstatning for Frankrig, og fra Frankrig

kom just da den Efterretning, at Kongens Brøder, Hertugen af Clarence, havde tabt et Slag i Anjou; han var falden og med ham Blomsten af Englands Adel. Nu mindre end nogensinde kunde Henrik V bryde med Burgund; han svarede de burgundiske Sendebud, at ingen Ufred maatte opstaa i Anledning af Jakobæa; hendes Sag skulde ikke Vaabnene, men den kanoniske Ret afgjøre. Humfrey blev sendt til Frankrig; derhen drog ogsaa Kong Henrik selv med nye Troppestyrker; Jakobæa blev alene tilbage, utaalmodig, ude af Stand til at at foretage noget Skridt i den ene eller anden Retning, men fejret af det engelske Hof og hædret paa enhver Maade; da Kongeparrets Søn, den senere ulykkelige Henrik VI, kom til Verden, var Jakobæa den, som holdt Arvingen til Frankrigs og Englands Kroner over Daaben.

Fra Holland kom mærkelige og bedrøvelige Efterretninger. Først rygtedes det, at Johan af Bayern bekrigede Utrecht; dernæst fik man at høre, at han for bedre at kunne omgaa og tvinge Utrechterne havde sendt Hære op i det fra Arilds Tid opsætsige Øst-Friesland, endelig at det var lykkedes ham at undertvinge dette Friesland, der havde været saa mangen hollandsk Hertugs Ødelæggelse. To Omstændigheder havde hidført dette Resultat. Johan af Bayern var en Mester i Statskløgt, han truede eller erobrede ikke, han kom som Ven og udbredte sin Magt snarere ved List end ved Vold; dernæst førte Tiden det med sig, at der ogsaa her, i de frie Bønders Land, var opstaaet Partier, der i det væsentlige lignede dem, som delte Holland i fjendtlige Lejre. De uafhængige, mindre Ejendomsbesiddere, de rige Kjøbmænd og Borgere i Kyststæderne, det var de samme Modsætninger, kun Navnene vare forskjellige. Det ene af Partierne henvendte sig til Johan af Bayern og lovede at anerkjende ham som Herre, naar han vilde bringe dem Hjælp imod deres Fjender. Paa den Maade fik Hertug Johan Indpas i Landet, og skjønt Partierne senere undertiden forligedes indbyrdes til Oprør imod ham, forstod han at ægge Partihadet paa ny, til Lan-

det var for udmattet til at kunne modstaa ham. Da Friesland var undertvunget, fornyede Johan af Bayern Krigen mod Utrecht, hvis Biskop var en Modstander, der trods sin Stand og sin høje Alder gav Johan nok at bestille. Biskoppens Folk foretoge Strejftog langt ind i Holland; selv fulgte han med til Vogns, da han formedelst sin Alder ikke kunde taale at ride; paa et saadant Strejftog under Biskoppens Ledelse indtog de en lille By i Geldern, plyndrede, dræbte og tog til Fange; tilsidst brændte de Byen af og droge hjem for at holde Takkegudstjeneste. Hvad ondt der skete de med Utrechterne forbundne Hoeker, gjengjældte Biskoppen strax mod de fangne Kabeljauer; da saaledes i Leyden 5 Hoeker vare blevne henrettede, tog Biskoppen Represailler ved at lade 5 fangne Hollændere halshugge. Alligevel havde Utrecht vistnok ikke længe formaaet at modstaa Johan af Bayern, om ikke en forfærdelig Ulykke havde hjemsøgt dennes Lande: en uhyre Oversvømmelse, som i November 1421 brød ind over hele Hollands Vestkyst, begravende store Strækninger Land for bestandig og ødelæggende Hundreder af Landsbyer, Borge og adelige Godser. Ved denne Vandflod kom Dordrecht, der hidtil havde været landfast med det øvrige Holland, til at ligge paa en Ø. Hele Nordholland forarmedes; Hertug Johan gik i Spidsen for Understøttelsesforetagenderne og solgte endog sine og sin Gemalindes Juveler for at skaffe de nødvendige Summer til Veje. Hoekpartiet begyndte at røre sig i Holland. Byer som Haarlem og Ziriekzee gjorde Oprør, Johan af Bayern kuede det med stor Strenghed; men det var tydeligt, at Hoekerne siden Jakobæas Flugt havde faaet nyt Mod og kun ventede paa Fuldbyrdelsen af hendes Ægteskab med Hertugen af Glocester for at tænde Oprørsflammen over hele Landet. Rigtignok rykkede Jakobæa kun langsomt sit Maal nærmere; halvandet Aar havde hun opholdt sig i England, Paven havde ladet hendes Proces undersøge paa ny; men derved var det blevet, og Kong Henrik havde jo tilsikret Filip af Burgund, at Humfreys og Jakobæas

Ægteskab kun skulde finde Sted, hvis Paven godkjendte hendes Skilsmisse fra Johan af Brabant. Og vel kunde Hertug Filip stole paa Kong Henriks skaanselsløse Vilje, naar Ærgjerrigheden kom med i Spillet; men hvad han ikke havde taget i Betragtning, var den Mulighed, at Kongen i sin kraftigste Manddomsalder skulde bukke under for den eneste Fjende, som jordisk Magt ikke kunde betvinge. Og dog var det saa. Efter en kortvarig Sygdom følte Kongen Døden nær, han lod sin ældste Broder, Hertugen af Bedford, kalde til sig, overdrog ham Regentskabet over Frankrig og bestemte Glocester til Regent i England, indtil Henrik VI havde naaet Myndighedsalderen; derpaa lagde han Bedford paa Hjerte at bevare Alliancen med Burgund, ytrede, at det havde været hans Agt at befri det hellige Land fra de Vantro, og drog kort efter sit sidste Suk; dette skete den 31te Avgust 1422. Kun faa Maaneder endnu, og hans ivrigste Ønske vilde være blevet opfyldt; thi efter dette Tidsrum døde Karl VI, og i Følge det med Burgund sluttede Forlig skulde Henrik da krones som Frankrigs Konge.

Kong Henriks Død fjernede de Hindringer, der hidtil havde stillet sig i Vejen for Humfreys og Jakobæas Ønsker; Formælingen bestemtes til at finde Sted, saa snart Sørgeugerne vare tilende. Engelske Retslærde afgave en Erklæring, at Jakobæas Ægteskab med Hertugen af Brabant var ugyldigt*); i Oktober 1422 foretoges dernæst Ægtevielsen, og Humfrey kaldte sig fra nu af Herre til Holland, Hennegau og Zeeland.

Strax efter Formælingen havde Humfrey skrevet til Hertugerne af Burgund og Brabant og fordret Jakobæas Lande; desuden samlede han en Hær for at være i Stand til at give sine Fordringer Eftertryk ved Vaabenmagt. I Hennegau befæstedes Byerne, og Hertugindens Tilhængere holdt sig be-

*) Efter Barante og Martin havde Jakobæa, da Martin V ikke syntes stemt til Gunst for hende, henvendt sig til den afsatte Pave, Benedikt XIII, der endnu levede i Aragonien, og af ham erholdt et Svar, der fremmede hendes Ønsker.

redte til Kampen; thi at det vilde komme til Kamp, syntes uundgaaeligt. De to Fyrster, hvis Planer her krydsede hinanden, havde ikke faa Egenskaber til fælles; men Humfrey var hastig og lidenskabelig, Filip kold og beregnende, i ubestridt Besiddelse af Magten, medens Humfrey forgjæves kæmpede for at naa til Uafhængighed og Herredømme; thi da Humfrey i Følge Henrik V's sidste Bestemmelse vilde overtage Regentskabet over England, stillede en Mand sig imod ham, hvis Ærgjerrighed var lige saa hensynsløs som hans egen, men som bedre forstod at forklæde den, og som var Hertugens Fjende saavel paa Grund af Rivaliteten som af personlig Uvilje. Denne Mand var Humfreys Onkel, Kardinalen af Winchester, den engelske Klerus's Hoved, en snedig Prælat, som ved smudsige Pengeforretninger havde erhvervet sig uhyre Rigdomme, af hvilke han laante Henrik V Summer, der aldeles bragte denne Konge i hans Magt. Humfreys modtagelige Sind var ikke blevet uberørt af Wiclifs og hans Skoles Aand; han benyttede enhver Lejlighed til at spotte Gejstligheden og havde paa denne Maade paadraget sig Kardinalens Fjendskab. Da Humfrey paaberaabte sig sin Broders Vilje, erklærede Winchester, at ingen Konge havde Ret til at bestemme over England efter sin Død; Parlamentet gav ham Medhold og indsatte et Raad paa 16 Medlemmer, hvis Formand Winchester blev, medens Glocester fik Titel af Protektor, dog kun saa længe den ældre Broder, Bedford, opholdt sig udenfor Landet. Glocester anstrengte sig forgjæves for at tage Magten fra Raadet; paa hans Fordring om Hjælp til den hollandske Krig svarede man ham, at England behøvede alle sine Stridskræfter imod Frankrig, og at det vilde være i højeste Grad uklogt at stille sig i et fjendtligt Forhold til den burgundiske Forbundsfælle. Humfrey saa sig altsaa henvist til sine egne og Jakobæas Midler; da disse ikke syntes ham tilstrækkelige, og han heller ikke kunde bestemme sig til at rejse bort og helt overlade Onkelen Valpladsen, fandt

Filip af Burgunds forsonlige Ord et ikke uvilligt Øre hos ham. Sagen var, at Forholdene havde forandret sig paa Grund af de to Kongers Død. Englændernes Mod var sunket, Daufin Karl optraadte som Konge, mange af de franske Stormænd, der hidtil havde fulgt Karl VI's Befaling og Exempel, forlode de fremmedes Parti for at slutte sig til den indfødte Fyrstes. — Filip vilde afvente Begivenhedernes Gang og foreløbig opnaa, at de af Humfrey hvervede Tropper skulde forblive i Uvirksomhed og tære paa hans og Jakobæas Hjælpekilder. Planen lykkedes; der blev udnævnt Voldgiftsmænd til at fælde Dom mellem de stridende Parter, men Dommen bragte kun en fornyet Henvisning til den pavelige Afgjørelse. For atter at knytte Hertugen af Burgund til Englands Sag anholdt Hertugen af Bedford om den burgundiske Prinsesse, der havde været bestemt for Humfrey. Endnu en Søster til Filip ægtede Hertugen af Bretagne, og de tre Svogre kom sammen i Amiens og lovede evigt Forbund og Venskab. Ved denne Sammenkomst drøftedes atter Jakobæas Anliggender, og Johan af Bayern havde indfundet sig ved Mødet tilligemed Afsendinge fra Brabant. Filip forstod at gjøre det indlysende for Hertug Johan, at dennes Mellemværende med Jakobæa var i Færd med at tage en kritisk Vending; han bevægede Onklen til at indsætte ham til Arving af alle sine Lande og Ejendomme — sandsynligvis til Løn for et hemmeligt Løfte om Bistand. Imidlertid kom der endelig fra Rom et Slags Afgjørelse: en Bulle med Forbud imod Jakobæas og Humfreys ægteskabelige Samliv. Afskrifter af den blev slaaet op paa alle Kirkedøre, som Skik og Brug var, men kort Tid efter saas ved Siden af disse pavelige Skrivelser andre, hvori Jakobæas Ægteskab med Johan af Brabant udtrykkelig blev erklæret ugyldigt, og det ny engelske Ægteskab ligesaa udtrykkelig tillodes. Ingen vidste, til hvilke af dem man skulde fæste Lid; det syntes ligesaa antageligt, at Paven kunde have tilbagekaldt sin sidste Tilbagekaldelse, som at

dette var sket med den første*). Hermed var altsaa intet afgjort; Bedford, den burgundiske Hertug, det engelske Parlament forlangte, at Glocester og Jakobæa skulde underkaste deres Sag Bedfords og Filips endelige Dom. Nødtvungen gav Humfrey og hans Hustru efter, atter hengik lang Tid, der blev ført endeløse Forhandlinger, de pavelige Buller bleve vejede imod hinanden; tilsidst gjentoges den gamle Udtalelse: Paven skulde afgjøre. Da brast endelig Humfreys Taalmodighed, andre vilde ikke skaffe ham Ret, saa vilde han paa egen Haand tilvejebringe en Afgjørelse, der maatte respekteres: var han først Herre i Jakobæas Lande, skulde hverken engelsk eller burgundisk Magt formaa at fravriste ham den opnaaede Besiddelse. Med stor Iver samlede han atter Mandskab og Skibe, en Mængde unge adelige strømmede til hans Faner, bestandig kom ny Forstærkning fra Jakobæas trofaste: en af de første Dage i Oktober 1424 landede Humfrey og Jakobæa efter en lykkelig Overfart i Calais. Paa Efterretningen herom sluttede Filip af Burgund øjeblikkelig Vaabenstilstand med den franske Konge; Bedford søgte i sin Bestyrtelse at formilde ham ved Løfter om store Landstrækninger og andre Gaver; men Filip blev ved sit: Englænderne maatte ikke gjøre et Skridt imod Jakobæas Land; atter blev der forhandlet mellem Bedford og Filip; men da Gesandterne kom til Hertugen og Hertuginden af Glocester, svarede disse rent ud, at Hertug Filips Bestemmelser angaaende den franske Krig vedkom ikke dem; de skulde vide at erobre deres Lande med deres eget gode Sværd. Da Filip hørte den Besked, svor han at hjælpe sin Fætter af Brabant af al Magt og Vilje; det gjaldt hans Huses Ære.

Imidlertid rykkede Humfrey og Jakobæa ind i Hennegau; overalt kom man dem jublende i Møde, Hertuginde Margrethe

*) Det vides ikke, om disse sidste pavelige Erklæringer vare falske, i hvilket Tilfælde de maa tilskrives Hertugen af Glocester; mulig have de været en Benyttelse af den før omtalte Dispensation fra Benedikt XIII.

modtog sin Datter og Svigersøn med stor Højtidelighed og Glæde, i hendes Følge kom alle de landflygtige Hoeker, der havde fundet Tilhold ved hendes Hof, ogsaa mange andre Adelsmænd havde forsamlet sig for at hylde den afholdte Fyrstinde. Selv Statholderen i Hennegau, der var indsat af Johan af Brabant, gik over til Jakobæas Parti og søgte paa alle Maader at fremme hendes Sag. Det unge Par holdt sin joyeuse entrée i Hovedstaden Mons; Adelsmænd og Borgere kom i Deputation til Modtagelseshilsen, og den næste Dag foranstaltedes Fest i Byens offentlige Have til Ære for Fyrsteparret. Dagen derpaa forsamledes Stændernes udvalgte i Slottet, og Subprioren holdt en Tale, hvori han opregnede de noksom bekjendte Grunde til det tidligere Ægteskabs Ophævelse og i Jakobæas Navn forlangte, »at hendes Gemal skulde anerkjendes som Regent og Skytsherre over hendes Land Hennegau«. Efter en Raadslagning, der varede i tre Dage, erklærede Stænderne: at Fyrstindens Forlangende var retfærdigt og billigt; de underskreve derpaa et Brev til Hertugen af Brabant, hvori de opsagde ham Huldskab og Troskab. Glocester hyldedes nu paa sædvanlig Maade som Greve af Hennegau og Regent i Fyrstindens Navn, og fra Mons begyndtes derpaa Rundrejsen til de øvrige Hennegauer Byer, af hvilke kun en eneste nærved Grænsen, som Johan af Brabant havde forsynet med en stærk Besætning, afslog at aabne sine Porte for Fyrsteparret; deres Tropper gjorde Strejftog ind i Brabant og sejrede i flere Smaatræfninger. Endelig syntes Lykken at tilsmile Jakobæa, og som om alt skulde vende sig til hendes Held, indtraf pludselig et Dødsfald, der syntes at jevne Vejen til Opfyldelse af hendes Ønsker. Det havde allerede været paafaldende, at Hertug Johan af Bayern saa rolig havde ladet sin Broderdatter og hendes Ægtefælle tage Hennegau i Besiddelse; endnu besynderligere syntes det, at han uvirksom tillod deres Tropper at trænge ind i Brabant. Men denne Uvirksomhed forklaredes snart paa en uventet Maade. Hertugen var syg, dødsyg, viste det sig; i

sin kraftige Alder — han var kun noget over 50 Aar — tæredes han langsomt hen, til Døden gjorde Ende paa hans Lidelser i Begyndelsen af Aaret 1425. Som ved alle pludselige Dødsfald hed det sig ogsaa her, at han var bleven forgivet; en af hans tidligere Tilhængere, Johan af Vliet, der var falden i Unaade og havde sluttet sig til Hoekerne, blev anklaget og dømt for Forbrydelsen; det sagdes almindelig, at Hertugen var bleven myrdet paa Anstiftelse af Jakobæas Parti. Vist er det, at Johan af Vliet var gift med en Halvsøster til Jakobæa, og at denne altid havde været Fyrstinden hengiven.

Ved Efterretningen om deres mægtige Beskytters Død ilede Kabeljaupartiets Førere til Haag og holdt Raad. Endnu vare de i Besiddelse af den faktiske Magt i Landet; de sammenkaldte en Landdag, som erklærede Johan af Brabant for Jakobæas Ægtefælle, deres rette Fyrste og Herre; Greven af Egmond indsattes til Statholder, og i største Hast gik Sendebud til Hertugen af Brabant, der skulde anmode ham om at komme til Holland.

Sendebudene traf Hertug Johan syg og sengeliggende; alligevel blev han tvungen til at følge dem til Holland, hvor han paa ny blev hyldet i de fleste Byer. Han bekræftede Egmonds Udnævnelse til Statholder, indsatte den anden af Kabeljauernes Førere, Borsselen, til Skatmester og overøste i det hele Partiet med Gunst og Gaver. Bagved alle disse Forholdsregler stod Filip af Burgund, der strax efter Johan af Bayerns Død havde sendt nogle betroede Mænd til Haag for derfra at lede Modstanden mod Glocester. Alligevel holdt nogle af Byerne, som Gouda og Schoonhoven, sig forsigtig tilbage og erklærede ikke at ville hylde nogen af Fyrsterne, førend det var blevet klart bevist, hvem der ejede Retten; de forviste og landflygtige Hoeker kom tilbage, deres Smaaskibe viste sig i stedse voxende Antal ved Kysterne og Flodmundingerne; Jakobæas og Humfreys aabne Breve fandt Vej omkring i Holland og Zeeland, uagtet Johan af Brabant satte Dødsstraf paa at modtage og beholde et saadant Brev eller

paa at yde en Hoek Husly og Beskyttelse og endog udlovede en Belønning for hver fangen eller dræbt Hoek.

Pludselig rygtedes det, at Hoekerne havde bemægtiget sig Schoonhoven; denne By blev fra nu af deres Samlingsplads og det Punkt, hvorfra de haabede at trænge videre ind i Holland.

Men heller ikke Filip lod Tiden gaa ubenyttet hen. Mere og mere nærmede han sig den franske Konge og viste sig lunken i Forbundet med Hertugen af Bedford; i hele sit Rige lod han Udraabere opbyde alt vaabenført Mandskab: «til Kamp imod Humfrey af England, saa tappert og ivrig de formaaede det». Filip optraadte som Kirkens og Moralens Stridsmand, han fremstillede Humfrey som en Kjætter, der krænkede Kirken og ringeagtede Loven, idet han offentlig havde taget en andens Hustru til Ægte; og eftersom det var Hussiterkrigenes Tid, greb et saadant Ord dybt og satte Sindene i stor Bevægelse. Overalt dannedes Partier, der holdt med eller imod Humfrey, og da Spørgsmaalet om de pavelige Bullers Ægthed endnu stod aabent, tjente disse begge Parter til Vaaben og forøgede Usikkerheden. I Burgund dannede de unge adelige et Selskab, der til Mærke bar en Plade af Sølv med Solens Billede paa deres højre Arm til Tegn paa, at saa straalende som Solen var den Sag, de kæmpede for: Ægteherrens Ret over sin Hustru og alt, hvad hendes var; men ogsaa til Jakobæas Hær kom foruden de ivrige Partigængere og de lejede Tropper mange frivillige. Da rykkede Filips Hær ind i Hennegau, dens Størrelse overgik alt, hvad man endnu havde set, og bestandig drog han nye Tropper til sig, medens han paaberaabte sig, at Jakobæa og hendes Ægtefælle ikke havde villet tage imod mindelig Afgjørelse eller Mægling; dette opbragte i højeste Grad Humfrey og Jakobæa; thi alene af Hensyn til Burgund havde man jo ventet og forhalet Tiden i det uendelige, fra den ene Voldgiftskjendelse til den anden; desuden gik Humfreys Krav jo kun ud paa Regentskabet i Jakobæas Levetid; efter hendes

Død var Filip af Burgund Arvetager; kunde det da ikke være ham ligegyldigt, om Johan af Brabant eller Humfrey af England bestyrede hendes Lande, saa længe hun levede? Opfyldt af disse Tanker skrev Humfrey et Brev til Hertug Filip, hvori han bebrejdede ham hans falske Beskyldninger og Fjendskab imod hans Slægtning og Forbundsfælle; Filip besvarede det imidlertid paa en Maade, som var beregnet paa at indvikle Humfrey i en Mængde Fortrædeligheder. Paa Grund af den omtalte Beskyldning for Falskhed udfordrede han nemlig Glocester til Tvekamp; derved bandt han denne til forholdsvis Uvirksomhed, da det ikke ansaas for Ridderskik at foretage Skridt imod en Fjende, naar man havde modtaget hans Opfordring til at lade Gudsdommen afgjøre Striden. Derimod var den brabantske Hær under Anførsel af St. Paul saa meget desto virksommere; den belejrede Byen Brain, der var stærkt befæstet og havde en Besætning af engelske Tropper. Noget derfra havde den burgundiske Hær lejret sig, Humfrey stod i Nærheden, men af den omtalte Grund tøvede han med at indlade sig i Kamp. Under denne Tøven indtog imidlertid St. Paul Brain, og saa forbitrede vare Brabanterne paa Englænderne og alt, hvad der holdt med dem, at de imod de tilstaaede Betingelser for Overgivelsen lode Besætning og Borgere springe over Klingen og nedbrændte Byen. Efter dette syntes det, som om det skulde komme til Slag mellem Hærene; men det blev ved foreløbige Smaafægtninger, Herolder rede frem og tilbage og forkyndte Vaabenstilstand; thi Hertugen af Glocester havde i et Brev underrettet Hertugen af Burgund om, at han var villig til at møde ham i Enekamp. Paa St. Georgs, Englændernes Skytspatrons Dag, skulde den finde Sted; Mødestedet var St. Omer i Flandern.

Med stor Pragt og Forsynlighed beredte Filip sig til den forestaaende Kamp. Vidt og bredt fra kom de berømteste Fægtemestre, Vaabensmede og Herolder til Burgund, selv øvede han sig daglig til endnu større Færdighed i Fægtekunsten, og mange adelige Herrer rustede sig ligeledes paa det

bedste i Haab om at faa Tilladelse til at udfordre engelske Riddere, naar Tvekampsdagen kom; thi det var ofte Skik, at Venner og underordnede ledsagede Hovedpersonerne i Handlingen og paa egen Haand udfægtede personlige Stridigheder med Herrer af Modpartens Følge. Overalt imødesaa man den store Dag med Utaalmodighed og Længsel; fra alle Kanter strømmede man til for at overvære denne Kamp mellem to Fyrster, begge unge og med Ry for Mesterskab i al ridderlig Skik og Færd, dertil med saa vigtig en Sag afhængig af Kampens Udfald; thi ingen kunde skjule for sig selv, at det her gjaldt Frankrigs Existents meget mere end Jakobæa og hendes Lande. Derfor søgte ogsaa den udvalgte Kampdommer, Bedford, ved alle mulige Midler at bringe Modstanderne til at opgive deres Forsæt; han sendte Formaninger og Bønner til Filip; Trusler og Bebrejdelse til Humfrey. Intet syntes imidlertid at frugte; Filip erklærede sig bunden ved sin Ære til at kæmpe, og Humfreys lidenskabelige Sind var helt opfyldt af Tanken om at hævne sig paa den snedige Burgunder, der overalt traadte ham i Vejen.

Borgerne i Hennegau havde imidlertid snart faaet nok af de engelske Hjælpetropper, som de i Begyndelsen havde modtaget med saa megen Glæde. Sejrvante og overmodige, som Englænderne vare, behandlede de Landet som Fjendeland og efter den Maade, hvorpaa Krigen førtes i Frankrig; de plyndrede, hvor de kom hen, stjal, hvor de ikke havde Magt til Voldsdaad, og det lige indtil Vandledningsrørene og Klokkerne fra Kirketaarnene. Dertil forholdt de sig uvirksomme, hvor det gjaldt at forsvare Borgerne mod Fjendens Angreb; navnlig havde Brains Skæbne gjort et forfærdeligt Indtryk paa Befolkningen. End videre kom just paa denne Tid en pavelig Bulle, der erklærede hine for falske, som havde indeholdt Billigelsen af det engelske Ægteskab; som naturligt var, gjorde dette stor Opsigt og skræmmede mange bort fra Jakobæas Parti. Landet var omringet af fjendtlige Tropper, Handelen var standset, til den almindelige Nød kom

endnu den, som de rovbegjærlige engelske Tropper foraarsagede. Glocester forstod, at han ikke kunde holde sig i Hennegau mod Borgernes Vilje. Hoekerne i Holland opfordrede ham til at begive sig til dem; men han foretrak at vende tilbage til England for nu ogsaa paa sin Side at forberede sig paa Tvekampen. Forgjæves bønfaldt Jakobæa ham om at blive; da det ikke hjalp, vilde hun rejse med ham, men Raadet i Mons bevægede hende ved sine Bønner til at blive hos dem; sagtens haabede Borgerne, at Fyrstindens Nærværelse skulde hjælpe dem til gunstigere Betingelser for Forlig med Burgund. Humfrey lod Borgerne sværge, at de vilde bevare og værne om Fyrstinden som om deres dyrebareste Skat; han efterlod en Del Kanoner og Krigsmateriel og drog derpaa bort med sine Tropper. Jakobæa ledsagede ham et Stykke af Vejen og skiltes fra ham under bitre Taarer; hun havde mere end én Grund til Ængstelse, thi imellem Følget, der vendte tilbage til England med Hertugen, befandt sig en af hendes engelske Hofdamer, den skjønne og rænkefulde Eleanor af Cobham; det var ikke undgaaet Jakobæas Opmærksomhed, at denne Dame søgte at vække en fordærvelig Lidenskab i Hertugens letfængelige Sind, og at denne ikke ugjerne lod sig indvikle i hendes Snarer.

Jakobæa turde imidlertid ikke hengive sig til sine personlige Bekymringer; snart krævede vigtige Hændelser hele hendes Opmærksomhed. Som ovenfor berettet havde Hoekerne bemægtiget sig Byen Schoonhoven, men som det sædvanlig gik, holdt Borgen sig længe efter, at Byen var indtaget, og for at befri den lagde Hertugen af Brabant sig med en anselig Troppemængde udenfor Byen og forsøgte at tage den med Storm. Det mislykkedes, Brabanterne formaaede ikke engang at skaffe Forsyning ind i Fæstningen, og den overgav sig til sidst af Mangel paa Proviant. Hoekerne vendte nu triumferende al deres Kraft mod Belejrerne udenfor og gjorde dem megen Skade ved deres Udfald og natlige Tog, ligesom ogsaa Bønderne i Omegnen holdt med Hoekerne og fortræ-

digede Belejringshæren ved Gjennembrydning af Dæmninger, Overfald paa Proviantforsendelser o. s. v. Hoekerne lode sig ikke nøje med Angreb paa Hæren; om Natten sejlede de paa deres smaa, raske Skibe opad Leckfloden til Rotterdam, kaprede en Del Fartøjer, der vare fragtede med Levnetsmidler og Gods, og skyndte sig afsted med deres Bytte. Rotterdamerne styrtede efter dem med deres Skibe, og det blev en rigtig Jagt ned ad Floden, til man befandt sig i Nærheden af Schoonhoven; her bleve de forfulgte med ét til Angribere; fra Byen kom Forstærkning, og Rotterdamerne maatte med Skam og Skade redde sig hjem. Belejringshæren tabte Modet, Tropperne knurrede og vilde hjem, medens Gouda, opmuntret ved Hoekernes Held, aabenlyst sluttede sig til dem.

Imidlertid var St. Georgsdagen kommet og gaaet, og Humfrey havde ikke indfundet sig til det ridderlige Stævnemøde; som Filip vistnok havde beregnet og forudset, indvikledes han ved sin Ankomst til England i saa mange Stridigheder og Fortrædeligheder, at han helt slap de nederlandske Anliggender af Tankerne; Tvekampen blev udsat. Tiden syntes derfor Filip belejlig til at bemægtige sig den forladte Jakobæa; var hun først i hans Magt, vilde hendes Lande falde til Føje, og det vilde være ham en let Sag at holde den forhadte Englænder Stangen. Han opmuntrede altsaa sin Fætter af Brabant til at drage sine Tropper bort fra Holland og i Forening med ham at overfalde Jakobæa i selve hendes Hovedstad Mons.

I Mons var der til Jakobæas Ulykke et ikke ringe kabeljauisk Parti, med hvilket Filip af Burgund selvfølgelig strax havde vidst at sætte sig i Forbindelse, og som voldte Fyrstinden megen Bekymring og Ærgrelse. Da nu Belejringshæren nærmede sig, bleve Borgerne ængstelige, Jakobæas Fjender fik Overhaand og nødte hende til at indlade sig paa Underhandlinger med Filip. Gesandterne bragte det Forslag tilbage: begge Hertuginderne skulde begive sig til Hertug Filip,

han vilde tage dem og Landet under sin Beskyttelse; Jakobæa afslog det, og Belejringen begyndte.

Mons havde siden Brains Fald belavet sig paa en saadan Mulighed; man havde afbrudt de Broer, der førte til Byen, ryddet Skovene i Nærheden, og Jakobæa havde skjænket den en stor Kanon foruden fem mindre. Til alt Uheld fandt og ødelagde Fjenden strax Vandledningen, der forsynede Byen; dette følelige Savn, Uenigheden imellem Borgerne, den Omstændighed, at alle andre Byer i Hennegau havde sluttet sig til Fjenden, den lovede Hjælps Udeblivelse, skjønt Humfrey havde givet Løfte om snarlig Undsætning, alt dette gjorde, at Jakobæa snart stod ene med nogle faa, der vare hende hengivne i Liv og Død. Saaledes blev hun tvungen til nye Underhandlinger; men Hertug Filip forlangte først og fremmest at faa Jakobæa i sin Magt, hvorpaa man ikke vilde indlade sig. Efter lange Forhandlinger kom man til følgende Resultat: Til Pavens Dom faldt, skulde Filip være Regent i Jakobæas Lande i hendes Navn — hun beholdt Indtægterne; Landet skulde hylde Filip som Arving, hvis Jakobæa døde barnløs. Filip slog til; han indsaa, at mere kunde han ikke opnaa af Stædernes Afsendinge og Hertuginde Margarethe, der ledede Forhandlingerne; men han opgav derfor ikke sin Plan. Paa hans Forlangende kom Johan af Brabant til ham i Douay, og her sluttedes en Overenskomst mellem begge Hertuger, der gik ud paa, at Johan af Brabant som Jakobæas Ægteherre anviste hende Ophold i Burgund, til hendes Proces var endt ved Dom eller Dødsfald; Holland og Zeeland overgaves til Filip af Burgund; i Hennegau udnævnte begge Hertuger en Statholder.

Altsaa var Filip faktisk Besidder af alle Jakobæas Lande. Nu stod kun tilbage at berøve hende hendes Frihed. Da Gesandterne kom til Mons med Afskrifter af Overenskomsten mellem de to Hertuger, opstod en forfærdelig Ophidselse i Staden. Jakobæa selv hengav sig til den vildeste Smerte og Lidenskab, og Partiernes gjensidige Uvilje opflammedes til

ustyrligt Had. Jakobæa begav sig til Raadhuset, bønfaldt Borgerne om Beskyttelse og mindede dem om deres Løfte til Hertugen af Glocester; man raabte til hende, at Byen ikke kunde eller vilde beskytte hende mere, nogle trofaste samlede sig om hende og udtalte Ordet Forræderi; de bleve omringede af de rasende Borgere, en engelsk Høvedsmand blev greben, tvungen til at knæle foran Jakobæa, og hans Hoved rullede for hendes Fødder. Bevæbnede trængte ind i Husene, slæbte Fyrstindens Tilhængere ud og kastede dem i Fængsel; de, der satte sig til Modværge, bleve nedhuggede. Alt Haab var ude for Jakobæa; man erklærede, at hvis hun ikke rejste frivillig, vilde man udlevere hende med Magt. Forfærdeligst af alt syntes det hende at komme i Burgunderens Vold; i sin Fortvivlelse og Hjerteangst bønfaldt hun om 8 Dages Frist, og saa gribende var Synet af hendes Kummer, at de ophidsede Borgere tilstode hende denne Naade. Hun skrev da til Humfrey et rørende, kjærlighedsfuldt, ydmygt Brev, skildrede ham sin Stilling og besvor ham at redde hende af Burgunderens Hænder; ogsaa til sin Slægtning, Pfalzgreve Ludvig, skrev hun med Bøn om Hjælp eller Mægling; intet af disse Breve naaede sit Bestemmelsessted, de bleve opsnappede og bragte til Hertug Filip, som lod dem forelæse til Morskab for sit Hof. Fristen forløb, paa Dagen til Afrejsen kom en prægtig Skare fra Hertug Filip for at afhente Fyrstinden; Byens Hovedport, gjennem hvilken hun skulde ride ud, var bevogtet af en stærk Troppeafdeling; men Jakobæa red pludselig fra sit Følge ud ad en anden Port lige ind i den brabantske Hær; hun vilde endnu gjøre et sidste Forsøg paa at undslippe den frygtede Fætter. Da hun fik Øje paa nogle af sine fordums Venner blandt de brabantske Stormænd, græd hun og bad dem gaa i Forbøn hos Hertugen af Brabant, at hun maatte faa Tilladelse til at bo i hans Lande, hvor som helst han vilde tilstaa hende et Opholdssted; de opfyldte hendes Bøn, men Johan af Brabant fandt Hævnen sød eller vovede ikke at sætte sig op imod sin

Fætters Vilje. Altsaa maatte Jakobæa forlade sine sidste Venner og begive sig med det burgundiske Følge til Hertug Filip. Paa Vejen forsøgte en Skare Hoeker, der havde lagt sig i Baghold, at befri hende; de bleve imidlertid slaaede tilbage. Gent var Rejsens Maal, her blev der anvist Jakobæa Bolig paa en gammel, mørk, stærkt befæstet Borg, der tidligere havde været de flanderske Grevers Opholdssted, men nu benyttedes til Tøjhus og Kaserne.

Hertug Filip huserede ret efter sin Lyst i Holland og Zeeland. Alligevel lykkedes det ham ikke fuldstændig at slaa Hoekpartiet til Jorden; Gouda og Schoonhoven holdt sig endnu; men paa mange Steder begyndte man at faa Øjnene op og ængstes for den store Magt, der efterhaanden samledes af én Fyrste. Selv den forsigtige Bedford tillod, at de unge Adelsmænd samlede sig om Humfrey og tilbøde ham deres Bistand til at befri Jakobæa; desuden sendte han Gesandter til Filip med Forlangende om, at han skulde udlevere Jakobæa og lade en Voldgiftsret dømme; men samtidig havde Hertug Filip modtaget et andet Gesandtskab, en Del mægtige Kabeljauer, som kom for at bede Hertugen personlig overtage Regeringen i de ubeskyttede Lande. Sagen var, at Kabeljauerne i Holland ængstedes ved Rygterne om Englændernes Forbitrelse og ventede Glocester og hans Hær; imod ham vilde de sikre sig Hertug Filips mægtige Bistand. Intet kunde være Filip mere kjærkomment, denne Henvendelse fra Folket selv gav ham jo en Retsgrund, hvorpaa han kunde bygge sine Erobringer; han var imidlertid snild nok til at lade sig bede længe, inden han lovede at opfylde deres Ønske; men mindre end nogensinde var han nu til Sinds at give Slip paa Jakobæa. Han besluttede at lade hende føre til et sikrere Sted, inden han drog til Holland for at lade sig hylde.

Lille blev bestemt til at være det nye Fængsel; men Jakobæa fik Underretning om, hvad der var i Gjære; det lykkedes hende at faa sendt et Budskab om den Fare, der

truede hende, til en af hendes trofaste Tilhængere, Herren til Merwede; denne samlede Hoekerne til Raadslagning. Da traadte to Riddere frem og tilbøde at vove deres Liv for at befri Fyrstinden. Forklædte som Kjøbmænd og med fire Heste belæssede med Varer, kom de til Gent og toge Ophold i Staden; to Pageklædninger førte de med sig. Snart lykkedes det dem at give sig til kjende for Jakobæa; Planen til Undvigelsen blev lagt og skyndsomt bragt til Udførelse. Paa den bestemte Aften lod Jakobæa sit Badeværelse varme og belyse; medens Alverden troede hende indenfor de oplyste Vinduer, undveg hun med sin Pige, forklædt i den omtalte Pagedragt. Udenfor Byens Port holdt Ridderne med deres Heste, man red hele Natten, om Morgenen glimtede den brede Scheldeflod Flygtningene i Møde, og Antwerpens Taarne skimtedes. En Baad laa fastbunden ved Bredden; i Antwerpen havde Ridderne en Vogn beredt og Dragter, saaledes som de bares af Kvinder af Borgerstanden. Først efter endnu et Døgns uafbrudt Rejse undte Flygtningene sig en kort Hvile; men endnu var Fyrstinden ikke ude af fjendtligt Territorium. Den fjerde Dags Morgen naaede man endelig en hoekisk By. Borggreven knælede for Jakobæa og kyssede hendes Haand, i hans Hus blev hun optaget og plejet paa det bedste. Her hørte hun nye Efterretninger, som opfyldte hende med Mod og Haab: Schoonhoven var fri, den sidste Kabeljau var dragen bort fra dets Mure, flere store Byer havde vægret sig ved at hylde den burgundiske Hertug; vistnok vilde Hoekerne snart samle sig til kraftig Daad, naar Fyrstinden atter var i deres Midte.

Da hun havde udhvilet, sejlede Jakobæa nedad Leckfloden til Schoonhoven, hvor hun blev modtaget med den største Jubel; derpaa drog et mægtigt Tog med Jakobæas Skib i Spidsen til Gouda, Byen hyldede hende paa ny med højtidelige Eder; det samme skete i Oudewater; Utrecht og Amersfoort, Nordholland og de overijsselske Stæder sluttede sig til Hoekpartiet. Triumferende kunde Jakobæa nu skrive til Her-

tugen af Glocester: han skulde hurtig komme med gode Tropper; meget af Landet var i hendes Magt, snart vilde det hele overgive sig i deres Hænder.

VI.

I Filips Sind kæmpede Bestyrtelse og Harme om Herredømmet; en Kvinde havde overlistet ham, havde gjort ham til Spot for hele Verden — det maatte hævnes, om han saa skulde anvende sine sidste Kræfter derpaa; alle Tropper, alle Forsyninger og Forraad droges fra Frankrig til Krigsskuepladsen i Nederlandene; de vidtgaaende Planer med Hensyn til Erobringer i Frankrig syntes helt forglemte for det mere nærliggende Maal: at bevare sin Magt og Anseelse i de hollandske Provinser. Paa Grund af sine Rigdomme var Filip Jakobæa overlegen i Mængden af Tropper og disses Udstyring; Hoekerne gave vel uden Betænkning deres sidste Ejendom hen for den gode Sag, men lang Tids Tryk havde allerede tæret meget paa deres Hjælpekilder; derimod havde de i de tre stærke Fæstninger, Schoonhoven, Gouda og Oudewater med det forbundne Utrecht-Amersfoort ved Grænsen, en Position, som Fjenderne ikke let vilde kunne blive Herre over.

Imidlertid begyndte Hertug Filip sin Hyldingsrejse i Sydholland, idet han øste Gunst og Naade ud med begge Hænder, dog kun til saadanne, som forpligtede sig til ikke at yde nogen Hoek Ly eller Beskyttelse. Sex Uger rustede man endnu paa begge Sider, Filip opholdt sig i Rotterdam, medens der fra Leyden blev foretaget det første Angreb; det gjaldt Alfen, en lille By et Par Mil Østen for Leyden ved Rhinen, som var et vigtigt Punkt med Hensyn til Forbindelsen med Indlandet op ad Floden; var Alfen erobret, stod Vejen aaben til Gouda. En kabeljauisk-burgundisk Hær droges altsaa sammen imellem Leyden og Alfen; Jakobæa besluttede ikke at afvente dens Angreb, men om muligt at overraske den ved et dristigt Overfald. I de uforudsete Over-

fald, de dristige Vovespil vare jo netop Hoekerne Mestere; ved den regelmæssige Krig, i Slagene, hvor Lejetroppernes sluttede Linie brød deres løsere Slagorden, kunde derimod deres personlige Mod og Begejstring i Reglen ikke veje op mod hines bedre Disciplin.

Ved Hoekernes uventede Overrumpling forvirredes Hæren ved Alfen, men samlede sig atter til Modstand, alligevel var den sædvanlige Orden ikke til Stede, Masserne ængstedes, følte sig paa usikker Grund, og Hoekernes andet stormende Angreb havde til Følge, at Hæren vendte sig ad Leyden til for der at samle sig og vinde Fatning. Men saa langt naaede den ikke, Sejren gav Hoekerne dobbelt Kraft, de faldt over de vigende, Tilbagetoget blev til en vild Flugt, Sejrherrerne gjorde en Mængde Fanger, erobrede alle Faner og Bannere og et rigt Bytte. Stolt drog Jakobæa atter ind i Gouda, i alle Kirker blev sunget Tedeum, og Hovedkirken prydedes med Sejrstegnene; saa stort et Indtryk gjorde denne første Vaabendaad, at ikke faa Kabeljauer gik over til Fyrstindens Parti; overalt i Holland triumferede Hoekerne, og Kabeljauerne tabte Modet trods den mægtige Forbundsfælles Trøst og Løfter. Men ikke alene i Holland vakte Efterretningen om Jakobæas Sejr stor Opsigt; i England havde den en næsten større Virkning, Englænderne jublede ved Tidenden om, at deres Fyrstinde havde tilføjet den troløse Burgunder et føleligt Nederlag; i London samledes Folk paa Gaderne og tilraabte hverandre Efterretningen som et Glædesbudskab, og Humfrey besluttede at benytte den øjeblikkelige Stemning, der var ham saa gunstig. I Spidsen for en Skare bevæbnede Borgere omringede han ved Nattetid Winchesters Palads; denne havde imidlertid i Tide forsynet sig med Krigsfolk, allerede knaldede Skud fra begge Sider, da Erkebiskopperne af Canterbury og Bath ilede til for at holde de kæmpende tilbage. Det lykkedes dem at tilvejebringe en Slags Vaabenstilstand indtil Hertugen af Bedfords Tilbagekomst fra Frankrig. Kardinalen stolede imidlertid ikke paa Freden og holdt

sig en Stund skjult i Tower; saa længe havde Humfrey frie Hænder og benyttede Fristen til at skaffe sig Penge og Tropper. Mange frivillige meldte sig, og 24 store Skibe laa snart beredte til at føre Hæren til Holland. Selv drog Humfrey sandsynligvis af Frygt for, at Onklen i hans Fraværelse atter skulde blive eneraadig i Parlamentet, dog ikke med.

Den engelske Flaade kom lykkelig over Nordsøen, men ved de hollandske Kyster mødte der den et uforudset Uheld: de store Skibe vare for dybtgaaende for de grundede Farvande, for de snævre Kanaler, for de dyndopfyldte Flodmundinger, i hvilke de uforsigtig styrede ind; derfor hændtes det ofte, at et eller flere Skibe bleve beskadigede eller kom paa Grund, derfor gik Farten saa langsomt, at Filip, uagtet den første Efterretning om den engelske Flaades Tilsynekomst havde overrasket ham, fik en udsøgt Hær og Flaade beredt til at modtage den. Englænderne fandt endelig en god Ankerplads ved den lille By Brouwershaven, noget nordlig for Zierikzee. Her forsynede de sig med Levnetsmidler og laa nogle Dage stille i Forventning om, at Jakobæas Flaade skulde støde til dem. Da dette imidlertid ikke skete, besluttede man at begive sig op ad Floderne og Kanalerne til hendes Opholdssted Gouda. En Del af de engelske Skibe lettede strax Anker, men disse Farvande vare endnu mere ubekjendte og forræderiske; en burgundisk Flaade lurede paa et muligt Uheld, og dette indtraf; da de engelske Skibe engang ved Ebbetid sade fuldkommen fast i de løse Sandbanker, stormede Fjendernes lette Fartøjer ind paa dem; forgjæves bestræbte Englænderne sig for at faa deres Skibe af Grundene, forgjæves søgte de at forlade dem og faa Fodfæste i det gyngende Sand — ikke en eneste undslap Død eller Fangenskab. Efter denne Sejr varede det ikke længe, førend Filip selv angreb Resten af den engelske Hær med sin Hovedstyrke. En Søndag Morgen kom pludselig hans Flaade for Brouwershaven, Trompeterne blæste til Angreb, og Englænderne strømmede frem af Byen og stillede sig op i deres berømte Slagorden.

Forrest stode de navnkundige Bueskytter; naar det ene Geled havde afskudt sine Pile, knælede det ned og gav Plads for det næste; saaledes gik det bestandig, koldblodig og som i Takt; Kabeljauerne kunde ikke holde sig mod denne Pileregn, flere af Anførerne saaredes, deres Hær begyndte at vige; da rev Hertug Filip sig løs fra dem, der vilde holde ham tilbage, sprang fra sit Skib op paa Bredden og styrtede sig med Raabet: «Hvo, der har mig kjær, følger mig!» midt ind i Kamptrængselen. Fremad gik det nu til Kampen Mand imod Mand, Filip var i overhængende Fare, da blev han reddet af en vældig Ridder, Jean af Villain, en Kæmpe i Væxt og Styrke, som alt en Gang tidligere havde frelst hans Liv ved en lignende Lejlighed. Med fornyet Raseri stormede Burgunderne frem; fra den anden Side kom den kabeljauiske Landhær, som var naaet op til Valpladsen, Englænderne vaklede, deres Rækker opløstes; bestandig heftigere trængte Burgunderne paa, Kabeljauerne sloge og myrdede som rasende, af den hele engelske Hær reddedes kun tre Hundrede; med Englænderne vare mange Hoeker faldne. Dagen efter Slaget drog Filip ind i Brouwershaven, holdt en højtidelig Takkebøn og foranstaltede Takkegudstjenester over alle sine Lande.

Det første Resultat for Filip af denne Sejr var Zeelands og Byerne Zierikzees og Briels Underkastelse. Dette var et haardt Slag for Jakobæa; men hvad der paafulgte, ramte endnu smerteligere; thi Efterretningen om Englændernes Nederlag bevægede Paven til at afsige Kjendelsen i hendes Proces saa lydende: «Da Jakobæa imod Ret og Pligt har forladt sin Gemal, fordrer Billighed, at hun vender tilbage til ham, dog har Paven af vigtige Grunde indtil videre bestemt Sekvestration (Beslaglæggelse) af hendes Person, saaledes at Hertugen af Savoyen er bestemt til Sekvestrator; til ham har hun derfor at begive sig og forblive i Forvaring, til den endelige Afgjørelse kan træffes».

Denne Dom frakjendte hende Retten til at modsætte sig Filip, eftersom Hertugen af Brabant havde overdraget denne

hendes Lande; at den ogsaa berøvede hende den personlige Frihed, var foreløbig en afmægtig Trusel; det stærkt befæstede Gouda og hendes tro Riddere vilde vel bevare hende for at falde i sine Fjenders Hænder. Desuden — Humfrey maatte jo komme med sine Englændere for at hævne Nederlaget ved Brouwershaven, og den tyske Kejser vilde ventelig i hende understøtte en Forbundsfælle imod den voxende burgundiske Magt. Dog Humfrey kom ikke; Bedford bilagde Striden imellem ham og Winchester saaledes, at Kardinalen drog paa en Rejse til det hellige Land, medens Glocester til Gjengjæld forpligtede sig til ikke at forlade England, og Kejseren var ude af Stand til at hjælpe, selv om han havde villet glemme, at Jakobæa egentlig imod hans Vilje fastholdt Besiddelsen af sin Faders Lande; Tyrker- og Hussiterkrige beskæftigede alle hans Tanker og Kræfter. Et helt Aar gik hen uden noget betydeligt Foretagende, da stod atter en Hær under Vaaben for Jakobæa.

Befolkningen i Vestfriesland, det nuværende Nordholland, var i det hele gunstig stemt for Jakobæa. Af Byerne Nord for Haarlem havde kun Hoorn og Alkmaar nogen Betydning; hos Landbefolkningen fandt Jakobæas Agenter, der lovede store Friheder og Rettigheder, i Reglen et villigt Øre. Hun var jo dog den, der var født til at herske i Landet, Burgund laa saa fjernt; man nærede desuden noget Nag til Filip, fordi han havde aftvunget Bøder, da Befolkningen ikke vilde hjælpe til at belejre Schoonhoven. I Alkmaar begyndte Opstanden; Bønderne fra Omegnen samlede sig en Langfredag, strømmede ind i Byen, dræbte Hertug Filips Foged og dreve alle Kabeljauer paa Flugt. Derpaa tændtes Blus paa alle Sandbanker og Klitter; Friesernes Skarer samlede sig, og Jakobæa drog ud fra Gouda med sine sidste Stridskræfter, et Par Tusinde Mand, indskibede sig, sejlede gjennem de smalle Kanaler fra gamle Rhin til Haarlemerhavet og landede Syd for Haarlem i nogen Afstand fra Byen. Nordfra kom Frieserne, og Belejringen begyndte. Haarlem var efter Dordrecht

den betydeligste By i hele Holland og Zeeland; skjønt Kabeljauerne havde Overmagten indenfor dens Mure, husede den et ikke ringe Antal Hoeker, hvorfor Filip havde givet den en stærk Besætning og forsynet den paa det bedste; Byen forsvarede sig da ogsaa tappert, men Borgerne begyndte dog at blive betænkelige, da begge Belejringshære angrebe den paa en usædvanlig voldsom Maade, og der tilsyneladende ingen Undsætning var at vente; da kom en Dag en Betler til Jakobæas Lejr, og da man undersøgte ham, fandtes han i Besiddelse af et Brød, indeholdende en Seddel, som han skulde bringe til Haarlems Borgere, og hvorpaa der var skrevet, at Hertug Filip havde sendt en Hær til Leyden, som skulde spærre Hertuginden Tilbagevejen til Gouda og undsætte dem, hvorfor de skulde være ved godt Mod. Da man havde læst dette, indsaa Hoekerne, at Belejringen maatte opgives; endnu samme Nat afsejlede deres Skibe og naaede om Morgenen Alfen. Her havde imidlertid Kabeljauernes Flaade samlet sig, den laa i Uorden og god Ro, mindst ventende et Overfald; Jakobæa angreb den, hendes Skib var midt i Kamptummelen, Kabeljauerne bleve fuldstændig slaaede og deres Skibe ødelagte. For anden Gang havde Jakobæa vundet en Sejer ved Alfen og drog ind i Gouda med det erobrede Bytte; men Haarlem fik alligevel Undsætning, og snart opgav Bondehæren Belejringen og spredtes ad.

Dette skete i Maj 1426. I Juni kom Hertug Filip med en ny Hær til Holland, og hans første Foretagende var at straffe de oprørske Frieser; der paalagdes dem Pengebøder, toges Gisler og udskreves Mandskab til Krigstjeneste, men i Stedet for at knække Frisernes Mod forbitredes deres Sind ved disse Forholdsregler i den Grad, at de besluttede at vove det sidste, førend de underkastede sig. Atter blussede Baalene og gave Tegn fra Landsby til Landsby, Filips Borge indtoges, Byer stormedes, til sidst samledes de vilde Bander for Byen Hoorn, der havde taget Parti for Hertugen. Der stod en Kamp foran Byen, i hvilken Bønderne bleve Sejrherrer;

men da Filip kort efter selv angreb med en stor Troppestyrke, sprængtes de til alle Sider, Anføreren faldt, og Hoorns Borgere toge en Mængde Fanger, der paa Filips Befaling bleve nedhuggede til sidste Mand. Hertugen drog derpaa om for at kue den sidste Rest af Opstanden; Landet forarmedes fuldstændig under de svære Bøder, som paalagdes; dertil forbødes det at eje Harnisk eller Vaaben, og der paalagdes en Afgift for hvert Hus eller Jordstykke, saa at de uafhængige Frieser næsten bleve stillede paa lige Fod med ufri.

Efter disse Sejre drog Filip tilbage til Flandern, og flere Maaneder hengik paa ny, uden at det ene Parti vandt nogen betydelig Fordel over det andet; men Hertugen lod imidlertid drage en stedse snævrere Kreds af Blokhuse og Forter rundt om den Egn, der fra Gouda beherskedes af Jakobæa. Det var til at forudse, at Hoekerne snart vilde blive afskaarne fra Forbindelsen med Sydholland, og at Vandvejene vilde blive lukkede for dem. For at afværge dette sluttede Hoekerne en of- og defensiv Alliance med den ene af to Fyrster, som i Nabolandet Utrecht kæmpede om Overherredømmet. Stiftet Utrecht var ligesom de øvrige Nederlande ikke blevet uberørt af Partistridigheder, og hver Gang et nyt Bispevalg skulde foretages, havde disse givet Anledning til Ufred. Ved det sidste, i 1423, var Rudolf af Diepholt bleven valgt til Biskop; men Johan af Bayern, som dengang endnu var i Live, havde bevæget Paven til at kassere dette Valg og udnævne en vis Sweder af Kuilenberg, som stod i Forbund med ham. Imellem Rivalerne havde der derefter udviklet sig en aarelang Kamp, og eftersom Sweder efter Johan af Bayerns Død indgik Forbund med Filip af Burgund, var Rudolfs Sag bleven identisk med Jakobæas. Det lykkedes Hoekerne i Forening med Rudolf at fordrive Sweder fra Utrecht og Amersfoort, de to vigtigste Byer i Stiftet, og denne Omstændighed skaffede hende nu ikke alene Tilførsel af Mandskab og Forsyning, men gav ogsaa bekvem Adgang til Havet, hvorfra Hoekerne siden Frieslands Underkuelse saa godt som havde været af-

spærrede, og dette var saa meget vigtigere, som deres Hovedstyrke bestod i Flaaden. Fra Amersfoort løb deres Skibe ad Eemefloden ud i Zuidersøen; Ijssel og Leck førte fra Utrecht forbi Jakobæas Stæder Gouda, Schoonhoven og Oudewater; disse Vandveje afspærredes paa denne Maade aldeles for Kabeljauerne. Foruden disse tre Byer, der skare sig som en Fæstnings Trekant midt ind i det fjendtlige Land, havde Hoekerne endnu en Fæstning sydpaa: Sevenbergen ved Brabants Grænse. Sevenberger-Slottet beskyttedes paa den ene Side af Ijsselflodens brede Udløb; Byen laa lavt og rundt omgivet af sumpet Land, som en stor Del af Aaret kun var til at passere ad smalle Dæmninger, som førte til Staden. Disse Veje vare lette at bevogte, desuden kunde man ved Sluser sætte hele Egnen under Vand, og Byens Mure og Grave vare af den fortrinligste Art. En Mængde af Jakobæas Tilhængere, Hoeker og Englændere, havde samlet sig om Herren til Sevenbergen og tilføjede herfra Kabeljauerne megen Skade ved deres Plyndringstog paa Floden; ingen af de store Stæder vare sikre for Angreb, intet Handelsskib turde vove sig ud uden sikker Beskyttelse, rundt om paa Kysterne hærgede Hoekerne og berigede sig med Bytte. I Vinteren 1427 samlede Filip da atter en Hær; det gjaldt at undertvinge Sevenbergen; men efter som den gik for at være en af de stærkeste Fæstninger i Nederlandene, bragtes en usædvanlig Mængde svært Skyts til Veje; Filip havde udtænkt en mærkelig Plan, som virkelig skaffede ham Sejren i Hænde. Rundt om Sevenbergen lagde sig en Flaade af Blokskibe og Tømmerflaader, indbyrdes forbundne med Jernkjæder, paa hvilke Kanonerne anbragtes og der opførtes Huse; herved opnaaede Filip at kunne bringe Belejringsapparaterne helt nær til Byen og at bevare sine Tropper imod Oversvømmelse og Kulde. Næsten et Fjerdingaar varede Belejringen; efter den Tid opstod der Misfornøjelse i Staden, Forraadene slap op, burgundisk Guld fandt Vej indenfor Murene — en Opstand i selve Byen tvang Herren af Sevenbergen til at overgive sig; Filip

skjænkede ham Livet, men overgav ham til et treaarigt Fangenskab, efter hvilken Tid Ridderen fik sin Frihed og snart døde i stor Mangel og Elendighed. Det havde været Filips Hensigt efter Sevenbergens Fald at vende sig mod Utrecht; men han forandrede imidlertid denne Beslutning, dels paa Grund af sit eget store Tab af Mandskab, dels paa Grund af vigtige Nyheder fra Brabant.

Hertug Johan havde tilsyneladende siden Brysseler-Blodbadet*) helt forandret Natur. Medens Filip af Burgund i hans Navn bekrigede Jakobæa, havde hendes Mand forholdt sig aldeles rolig; han var bleven from, besøgte flittig Kirken og gav store Almisser. I øvrigt beskæftigede han sig kun med at smedde eller gaa paa Jagt efter Ræve og Grævlinger, i Statssager føjede han sig efter Stændernes og sin Broders Vilje. Hans Helbred havde i lang Tid været vaklende, da der indtraf en Begivenhed, som rystede den yderligere: Opdagelsen af et Komplot imod hans Person, sandsynlig stiftet af Jakobæas Moder, Hertuginde Margrethe. En vis Jean Chevalier fra Hennegau fængsledes og tilstod ved det pinlige Forhør, at man havde havt i Sinde at overfalde og bortføre Hertugen, derpaa tvinge ham til at fraskrive sig Jakobæas Lande og, hvis det syntes nødvendigt, at bringe ham til England i Fangenskab. Forbryderen dømtes til Døden, men Hertugen benaadede ham; førend Chevalier imidlertid blev sat i Frihed, døde Hertugen pludselig, og Hertug Johans Broder, St. Paul, som fulgte denne paa Tronen, lod ham øjeblikkelig henrette.

Hertugen af Brabants Død syntes pludselig at have forandret Sagernes Stilling. Hvorpaa beroede Filips Ret, naar Jakobæas Gemal, den eneste, som foruden hun selv kunde fordre Lydighed i hendes Lande, var død? Upaatvivlelig maatte hun som Enke være Eneherskerinde i sine arvede Besiddelser — men Filip var ikke til Sinds at opgive, hvad han

*) Se ovenfor Side 209—210.

havde erhvervet med saa stor Møje; Pavens Sekvestrationsdom var en ypperlig Basis, hvorpaa han kunde grunde nye Krav; i Følge den var Jakobæa jo egentlig Fange, og en Fange kunde ikke styre Land og Rige; som nærmeste Slægtning og naturlig Formynder for sin Kusine, naar hun var uden Gemal eller Værge, maatte Hertugen af Burgund træde i hendes Sted. Efter at have opholdt sig et Par Dage i Bryssel traf Filip sammen med Hertugen af Bedford og aftalte med ham Sagens videre Forløb; derpaa rejste han til Holland og lod sig paa ny hylde. I Holland havde Kabeljauerne Magten; besværligere var det at bringe Hennegauerne til at anerkjende ham som Landsherre. Stænderne samtykkede dog til sidst i at hylde ham som Regent — dog kun i Tilfælde af, at Jakobæa vægrede sig ved Skilsmisse fra Hertugen af Glocester, hvem Landet paa Grund af Ægteskabets Ulovlighed ikke vilde anerkjende som Herre; fandtes hun derimod villig til at give Afkald paa den engelske Gemal, skulde Landet øjeblikkelig overleveres i hendes Besiddelse.

Jakobæa havde imidlertid sendt flere Breve til London, til Glocester og Parlamentet, hvori hun berettede om de store Lidelser, der var overgaaet hende paa Grund af hendes Troskab mod Englænderne; hun mindede om den afdøde Konges Tilsagn om Beskyttelse, men i Stedet for Svar fra Humfrey kom to Gesandter fra Hertugen af Bedford, som formanede til at slutte Fred og tilbøde Mægling ved eventuelle Forhandlinger. Disse indlededes virkelig af de engelske Sendebud; men da Hertug Filip paa hendes Begjæring om uforstyrret Besiddelse af sine Arvelande svarede med at fordre, at hun skulde opgive Titlen af Hertuginde af Glocester og love aldrig mere at træde i Forbund med Humfrey eller Englænderne, ligesom hun skulde anerkjende Filip for sin retmæssige Arving, førte Underhandlingerne ikke til noget Resultat. Jakobæa sendte da et sidste Brev til London, hvori hun bebrejdede Parlamentet dets Adfærd imod hende og sluttede med den Erklæring, at skjønt hun aldrig af fri Vilje kunde

slutte Forlig med Hertugen af Burgund, vilde hun se sig tvungen dertil, om de, glemmende deres Løfter og Englands Ære, undlode at sende Hjælp; fik hun Tilsagn om snarlig Understøttelse, vilde hun lide og taale alt for at bevare sine Lande for sig og dem, i modsat Fald maatte hun skille sin Sag fra deres, og det var da ikke hendes Skyld, naar Burgunds Overmagt blev England til stor Skade og Fordærv.

Bedford og Winchester vare borte fra London; den engelske Nationalfølelse æggedes ved hendes Brev, Parlamentet besluttede at understøtte hendes Sag og bevilgede Humfrey betydelige Summer til Krigsførelsen; Greven af Salisbury, der i den franske Krig havde erhvervet sig stort Ry som Feltherre, tilbød sin Tjeneste og samlede Tropper om sin Fane til Kampen imod Filip, der var ham personlig forhadt i Anledning af, at denne ved en tidligere Lejlighed altfor aabenlyst havde givet sin Beundring for den skjønne Grevinde af Salisbury til Kjende. I Jakobæas Sind voxede Haabet om at gjense den elskede Gemal og befri sig og sine Lande af Burgunderens Hænder; over hele Holland kom alt i Bevægelse; Hoekerne arbejdede paa at bringe Folket til at rejse sig mod Hertug Filips uretmæssige Besiddelsestilegnelse. Det gjærede rundt om, og Hertugen af Bedford forfærdedes; i Frankrig gik Englændernes Sag snarere tilbage end frem, og dette særlig paa Grund af de idelige Stridigheder mellem Burgund og Glocester; kom det nu til aaben Krig, vilde ikke alene Burgund understøtte Frankrig, men Englands bedste Tropper drages til de nederlandske Valpladse. Bedford besluttede at anvende et sidste Middel for at skille sin Broder fra Jakobæa. Alverden vidste, at Humfrey ved en energisk Optræden allerede tidligere havde kunnet sætte sin Vilje igjennem; men Alverden var ogsaa vidende om Grunden til hans Ubestemthed og Vaklen. Jakobæas Hofdame Eleanor af Cobham, der havde fulgt Hertugen paa hans Tilbagerejse til England, havde siden ikke sluppet ham af sine Garn; det var en offentlig Hemmelighed, at Humfrey fuldkommen lod

sig beherske af hende, og at hun arbejdede paa at blive hans Hustru. Denne Dame gjorde Bedford til sin Forbundsfælle; han lod hende forstaa, at han ikke længere vilde hindre hendes Ægteskab med Humfrey, hvis det lykkedes hende at holde ham tilbage fra Toget mod Holland. Højtbegavet som hun var ved Skjønhed, Aand og Kundskaber, overstraalede hun den fraværende Hustrus Billede i Humfreys letbevægelige Sind; lokket og truet, blændet af Lidenskab og rokket i Overbevisningen om sin Ret ved Bedfords indtrængende Forestillinger om Pligterne imod Kongen, for hvem han engang skulde aflægge Regnskab, naar Frankrig ved hans Skyld gik tabt for Kronen, tøvede og overvejede Humfrey og gav endelig sit Samtykke til en Vaabenstilstand. Forgjæves sendte Jakobæa Brev paa Brev, forgjæves formanede, bebrejdede og klagede hun; Glocester var lænket, hendes lidenskabelige Udbrud saarede kun hans Forfængelighed og opvakte hans Uvilje. Alene, uden Hær, med formindsket Landomraade maatte Jakobæa paa ny optage Kampen mod den ubarmhjertige Forfølger. Endnu en Ulykke kom til, hendes sidste Tilflugt, Flaaden, ødelagdes i et morderisk Slag ved Wieringen; Anføreren Brederode toges til Fange og med ham en Mængde af hendes tapreste Riddere, hvoraf Filip lod 80 dræbe. Efter denne Sejr drog Filip mod hendes Hjælpere i Utrecht, og Biskop Sweder, der imidlertid havde hvervet en anselig Troppestyrke, stødte til ham; sammen drog Hærene til Belejringen af Amersfoort. Denne By syntes svagt befæstet, dens Mure vare lave og ikke synderlig tykke; Filip af Burgund besluttede at tage den med Storm og gav Ordre til at angribe; men han vidste ikke, at der bag Murene befandt sig stærke Jordvolde, bevoxede med tæt Tjørnekrat, og at Utrechterne havde sendt Amersfoort 300 udvalgte Bueskytter til Forstærkning; de stormende indviklede sig i de tornede Hækker, Forsvarerne skjøde dem ned fra sikkert Læ, Kvinder og Børn styrtede Sten og kogende Vand ned over Angriberne; to Gange tilbagesloges Stormen, tredje Gang var Hertug Filip selv

mellem de kæmpende, men uden bedre Resultat. Efter fem Timers Kamp trak den burgundiske Hær sig tilbage efter at have lidt frygtelige Tab, kort efter opløste den sig, og Felttoget mod Utrecht syntes opgivet. For Utrecht vandt Hoekerne ligeledes en Sejr mod Biskop Sweder, og Kabeljauerne begyndte at tabe Modet, medens Befolkningen i Burgund og Flandern knurrede over de idelige Udskrivninger af Mandskab og Penge. Hertug Filip greb da til et fredeligere Middel; de pavelige Udsagn havde hidtil kun været foreløbige Afgjørelser, da engelsk Indflydelse bestandig havde modarbejdet den burgundiske. Nu modsatte Bedford sig imidlertid ikke længere, at Jakobæas Ægteskab med Humfrey erklæredes ugyldigt; som Følge heraf offentliggjordes en pavelig Erklæring, der lød paa, at Ægteskabet mellem Jakobæa af Bayern og Johan af Brabant i alle Maader havde været lovligt, kanonisk og gyldigt, da en Dispensation forelaa i Sagens Akter; et hvilket som helst andet Ægteskab, afsluttet af hende i bemeldte Gemals Levetid, var selvfølgelig ugyldigt og uden Betydning.

Denne Dom blev som sædvanlig slaaet op paa alle Kirkedøre; men pavelige Buller havde i hin Tid ikke stort Værd, og navnlig i denne Sag var der saa ofte dømt frem og tilbage, at dette sidste Udsagn ikke bevægede Gemytterne synderlig; for sjette Gang opbød Filip da alle vaabenføre Mænd til Krigstog i Holland og skrev til sine Byer i Flandern og Burgund: endnu denne Gang maatte de understøtte ham med al deres Kraft; til Gjengjæld vilde han love dem, at dette Felttog skulde blive det sidste; paa den ene eller den anden Maade vilde han tilendebringe Krigen. Han havde hidtil undgaaet at angribe Jakobæa personlig; nu førte han sin sidste Hær imod Gouda, Hoekernes stærke Tilflugtssted, som de ventelig vilde forsvare med Fortvivlelsens Kraft; foran denne By gjaldt det at tabe eller vinde alt. Langsomt rykkede den burgundiske Hær frem; allerede var den saa nær, at man fra Goudas Taarne kunde skimte dens Bannere og blanke Rustninger; da kom Gesandter fra Jakobæa med

Tilbud om Vaadenstilstand og Fred; paa én Gang og uden Blodsudgydelse var Sejren i de nylig saa forsagte Kabeljauers Hænder.

VII.

Et Ægteskab havde bevirket dette uventede Omslag i Jakobæas Stemning. Fra England var der kommet Underretning om, at Hertugen af Glocester havde ladet sig vie til Eleanor af Cobham; de engelske Tropper, som Salisbury skulde føre til Holland, vare afsendte til Calais. Altsaa var der ingen Hjælp at vente fra England; altsaa havde hendes elskede Ægtefælle offentlig erklæret deres Forbindelse for ulovlig og forladt hende og hendes Sag!

Jakobæas Energi og Modstandskraft var brudt. Forgjæves rasede de fanatiske Hoeker; forgjæves pegede de paa Burgunds mislige Stilling, dets knurrende Folk, dets udtømte Hjælpekilder; Jakobæa længtes efter Hvile for at kunne hengive sig til sin Sorg; hun lyttede til de saa længe foragtede Paamindelser om Landets ødelagte Tilstand, om Folkets Trang til Fred og ordnede Forhold. Den 29de Juni 1428 kom Hertug Filip og Jakobæa sammen i Delft for at afslutte en Vaabenstilstand, 3 Dage senere undertegnedes Freden. Betingelserne løde ret antagelige, dog havde Filip under Venskabs Maske forstaaet at sikre sig alt, hvad han havde kæmpet for at erholde. Jakobæa tog den Appel tilbage, hun strax efter den pavelige Doms Forkyndelse havde indsendt til Rom, og underkastede sig altsaa Kirkens Afgjørelse. Derpaa anerkjendte Filip hende for Herskerinde i Hennegau-Holland-Zeeland-Friesland, hvorimod han erklæredes for rette Arving samt Regent i hendes Lande, saa længe hun hensad i ugift Stand. Landets Indkomster tilfaldt Jakobæa; hun uddelte Len, og af gejstlige og verdslige Embeder skulde hun besætte Halvdelen, medens Filip udnævnte de øvrige Embedsmænd. Et Regeringsraad, bestaaende af 9 Medlemmer, indsattes i

Holland; af disse udnævnte Filip de 6. Jakobæa turde indgaa nyt Ægteskab, dog kun med Filips, sin Moders og Stændernes Samtykke; skete det paa anden Maade, skulde Undersaatterne ikke hylde hendes Ægtefælle, men Hertug Filip som Landets Herre. Efter Fredslutningen rejste Jakobæa med Filip rundt til Hylding. Derpaa drog Fyrsteparret sammen til Hennegau; der foranstaltedes Fester til Ære for Freden og Hertuginden, men helst nød Jakobæa de saa længe savnede Jagtglæder i sit Barndomshjems Skove, og hele Høsten og Vinteren rejste Hoffet fra Sted til andet, hvor der var Vildt, medens Ridderne kappedes om at vise Fyrstinden deres Ærefrygt og at hylde hende paa ægte Riddervis. Hertug Filip foregik dem heri med sit Exempel; ingen skulde have tænkt, siger en samtidig, at Hertugen og Hertuginden nogensinde havde fejdet imod hinanden, saa meget syntes den ene at være betænkt paa den andens Glæde og Behag.

Den første Brug, som Jakobæa gjorde af sine gjenvundne Indtægter, var at erstatte sine trofaste Riddere deres Udlæg og de Tab, som de havde lidt for hendes Skyld; men efter som Landet var saa forarmet og affolket, indkom Skatter og Afgifter alt andet end regelmæssig eller tilstrækkelig, og Jakobæa saa sig derfor snart nødt til at afgive flere af sine Prærogativer, hvorved Filip definitivt kom i Besiddelse af Magten; mod en aarlig Sum overlod hun ham saaledes alle Afgifter, Domæner, Toldindtægter, Møntretten o. s. v., og Hertug Filip var nu endelig naaet til fuldstændigt Herredømme over Holland-Hennegau-Zeeland; snart skulde hans store Besiddelser forøges yderligere. Allerede tidligere havde han for rede Penge afkjøbt Elisabeth af Görlitz Arveretten til Luxemburg og Chiny; disse Lande tilligemed Namur, som var erhvervet paa lignende Maade, tilfaldt ham i 1429. Samme Aar ægtede Filip sin tredje Hustru, Isabelle af Portugal, og til Ære for hende og de store Resultater, som hans Vaaben og Politik havde tilvejebragt, fejredes Fester, der i Pragt og Herlighed overgik alt, hvad man hidtil havde set i

det pragtelskende Burgund. Ved denne Lejlighed stiftedes Ordenen «det gyldne Vliesz», hvormed Hertugen hædrede 24 burgundiske Riddere, der særlig havde udmærket sig i de franske og hollandske Krige. Tegnet, det gyldne Vædderskind, som Ordensridderne skulde bære i et Halsbaand af Guld og ædle Stene, udtydedes paa mange Maader; det mindede om Jason eller, som Gejstligheden i Hast oversatte det, om Gideon; det ledede Tanken hen paa de flamske Uldvæverier, Filips Guldgrube; det fortolkedes endelig som Symbol paa de burgundiske Damers blonde Lokker, der mere end én Gang havde blændet Hertug Filip med deres Guldskjær, og som van Eyck, der opholdt sig ved Hertugens Hof, saa meget yndede at fremstille. — Aaret efter, 1430, tilfaldt ved den unge Hertug af Brabants Død ogsaa dette frugtbare og rige Land Hertugen af Burgund. Jakobæa viste sig ikke ved disse Filips Fester. Hun levede temmelig stille og tilbagetrukket, mest i Residentstaden Haag; dog gjorde hun om Sommeren ofte Rejser og opholdt sig meget paa Øen Syd - Beveland i Byen Goes, til hvilken hun skjænkede betydelige Gaver. Hendes Lidenskab for Jagt og Vaabenøvelser aftog ikke; ofte lod hun afholde Kapskydninger, og saa godt forstod hun at omgaas med Bue og Pil, at det engang ved en saadan Skyttefest lykkedes hende at ramme den som Skive til en høj Stang befæstede Papegøje, saaledes at den faldt ned, og hun erklæredes for Fugledronning.

Paa Syd-Beveland havde den mægtige Borsselenske Slægt sit Slot og udstrakte Besiddelser. Borsselerne indtoge ubestridelig den første Plads blandt Zeelands Adelsfamilier; Sagnet gik, at den engang havde besiddet hele Syd-Beveland, og vist er det, at Slægten, uagtet den ikke havde skaanet sig i Krigen, endnu besad fyrstelige Rigdomme. Borsselerne havde i flere Generationer været ivrige Kabeljauer; den nuværende Ridder, Frants af Borsselen, havde Hertug Filip til Tak for hans store Tjenester indsat til Statholder over Holland og Zeeland. Som Statholder og Medlem af Raadet kom

han nu ofte i Jakobæas Nærhed, og uagtet sin Uvilje imod denne sin bitreste Fjende maatte Jakobæa snart blive opmærksom paa denne Mand, der i Forening med en imponerende Skikkelse besad Egenskaber, som gjorde ham almindelig agtet og anset. Hans anerkjendte Retskaffenhed, hans mandige og ridderlige Optræden, hans Berømmelse som Statsmand og Kriger indgød Fyrstinden en stedse voxende Agtelse og Beundring; Ridderen bevægedes paa sin Side af den ulykkelige Fyrstindes Skjønhed, Ynde og Aand, og en Hændelse gav ham snart Lejlighed til at lægge sit forandrede Sindelag for Dagen. En Dag kom Sendebud til Jakobæa fra hendes Moder med Gaver af Klenodier og ædle Heste. Skik og Brug fordrede, at Sendebudene belønnedes fyrstelig, men Jakobæa formaaede ikke at skaffe de nødvendige Summer til Veje; hun sendte Bud til flere af sine fordums Tilhængere med Bøn om Laan eller Forskud, men fik til Svar, at Gods og Ejendom havde de ofret for hende i Krigen og kunde nu ikke hjælpe hende yderligere. Grædende klagede Fyrstinden over at maatte staa beskæmmet overfor sin Moders Sendebud, hvorpaa en af hendens Raadsherrer foreslog hende at henvende sig til Ridderen af Borsselen og tilføjede, at denne vistnok ikke vilde vægre sig ved at hjælpe. Skjønt Jakobæa mente, at dette vistnok var usandsynligt, efter som hun aldrig havde vist Ridderen Godhed eller været ham naadig, tillod hun dog, at Forslaget blev bragt til Udførelse, og Frants af Borsselen opfyldte ikke alene øjeblikkelig hendes Bøn, men bød Sendebudet sige, «at Fyrstinden kunde stole paa hans Hjælp, i hvad hun end maatte komme til at behøve». Efter denne Begivenhed droges Jakobæa mere og mere til sin nye Ven og det med en Følelse, som skjønt vidt forskjellig fra hendes Ungdoms brusende Lidenskab, slog dybe Rødder i hendes ved Ulykken modnede Sind. Snart bleve Omgivelserne opmærksomme paa hendes og Borsselens gjensidige Tilbøjelighed og begyndte at bygge Planer derpaa. En stor Del af Folket var misfornøjet med det fremmede Overherredømme

og længtes efter Frihed og Selvregering; til at stifte varig Fred mellem Partierne syntes intet Middel bedre skikket end netop et Ægteskab mellem Fyrstinden og Ridder Frants, thi som Vilhelm af Arkel for 15 Aar siden var han nu Hovedet for Kabeljaupartiet; han var desuden agtet af Venner og Fjender, alt lod sig vente af en Forbindelse, der paa saa heldig Maade forenede begge Partiers Interesse. Det var at vente, at Stænderne saa vel som Hertuginde Margarethe beredvillig vilde give deres Samtykke; derimod kunde man være sikker paa, at Hertugen af Burgund vilde nægte sin Indvilligelse til et Ægteskab mellem sin fyrstelige Kusine og en Vasal, en simpel Ridder; kunde imidlertid Holland og Zeeland enige og uden Partistridigheder optræde imod ham, var det sandsynligt, at han vilde falde til Føje, efter som paa den Tid forskjellige Anliggender antoges at lægge Beslag paa hans Kræfter, saaledes Oprøret i Gent, den fornyede Krig med Frankrig og endelig Englændernes stadig voxende Mistillid og Uvilje. Jakobæa og Frants af Borsselen besluttede et hemmeligt Ægteskab for derpaa i Forening at kunne træde frem for Folket med en fuldbragt Kjendsgjerning, der maatte overbevise om Partiernes Forsoning; i Sommeren 1432 fandt Vielsen Sted paa Fyrstindens Slot i Haag. I al Stilhed rustedes og forberedtes alt for i fornødent Fald at aftvinge Filip hans Samtykke til den skete Handling, og det med saa meget større Eftertryk, som Ære, Liv og Gods stode paa Spil for de Nyformælede, hvis Foretagendet mislykkedes. Jakobæa havde handlet imod Bestemmelserne i Fredslutningen; men Frants af Borsselen tilsidesatte sin Lenspligt ved uden Lensherrens Vidende og Vilje at ægte dennes Slægtning, hvorfor han som oprørsk Vasal var hjemfalden til den strengeste Straf.

Længe varede det ikke, førend Filips Spioner fik Nys om det forefaldne og berettede det til deres Herre; øjeblikkelig forlod Hertugen St. Omer, hvor han havde opholdt sig og begav sig til Haag, tilsyneladende for at gjøre sin Slægtning et Besøg. Men ved Nattetid overfaldt hans Folk Bors-

selen, toge ham til Fange og førte ham til et stærkt befæstet Slot i Flandern. Alle Jakobæas Planer om Opstand og Befrielse vare tilintetgjorde, i sin Ængstelse for sin Ægtefælles Skæbne afstod hun det sidste, der endnu var i hendes Besiddelse: sin Fyrstekrone og den formelle Ret i sine Arvelande. Filip gav Borsselen Frihed, og i April 1433 paafulgte Jakobæas formelige Abdikation. Kun nogle Landstrækninger, hvoriblandt Borsselens Stammeslot paa Beveland, skulde hun beholde til fri Ejendom. Endnu forbeholdt Jakobæa sig fri Jagtret overalt i Riget og Arveret for sig og sine Efterkommere, hvis Filip døde uden Arvinger.

Et Par Aar levede Jakobæa efter disse Begivenheder i Fred med sin Ægtefælle. Hendes kjæreste Beskjæftigelse var Jagt, Fiskeri og Musik; som oftest boede hun paa Borsselens Slot, men ogsaa i Haag og Gouda knytter Sagnet Jakobæas Nærværelse til mange Mindesmærker, der bevares og holdes i Ære.

I Jakobæas sidste Levetid samlede der sig endnu et truende Uvejr mod Hertug Filip, som han uagtet al sin Kløgt kun til Dels formaaede at afvende. Hertugen af Bedford var pludselig død i September 1435, og Humfrey havde den største Indflydelse paa den unge Konge — endelig formaaede han at køle sit Had mod sin mangeaarige Fjende. England sluttede Forbund med den tyske Kejser imod Burgund, Breve sendtes til de hollandske og zeelandske Stæder for at opfordre dem til at rejse sig imod den fremmede Hersker. Ogsaa til Jakobæa kom to Breve skrevne i Kongens Navn, hvori han kaldte hende sin kjære Gudmoder og Tante og forsikrede om sin Beredvillighed til alt, hvad hun maatte ønske, eller som kunde bringe hende Glæde og Ære; Jakobæa modtog Overbringerne høflig, men besvarede ikke Skrivelserne.

I Midten af 1436 rykkede Filip imod Calais, som han vilde bemægtige sig, inden Englænderne landede. Men Fæstningen holdt sig, Hæren var utilfreds og knurrede, og da endelig den engelske Flaade var i Sigte, overfaldt en panisk Skræk

Belejringshæren, den flygtede fra Lejrpladsen, fra Telte og Forraad, og Englænderne gjorde et uhyre Bytte af Kanoner og Proviant. Derpaa faldt de ind i Flandern og plyndrede og brændte i dette Land i 6 Uger; engelske Flaader strejfede de nederlandske Kyster, hærgede og plyndrede, kun til Jakobæas Besiddelser kom de ikke; men Jakobæa havde ikke mere Tanke for Krigen eller de skæbnesvangre Begivenheder, der udfoldede sig rundt om hende; hun laa paa sit Dødsleje, og hendes Sind var fyldt af fromme Forestillinger og taknemlig Omhu for dem, der havde staaet hende nær. Alle hendes Tjenere, Riddere, Hofdamer erholdt Legater og Gaver, ligesom fattige, Stiftelser og Kirker betænktes rigelig. Søndagen den 9de Oktober 1436 døde Fyrstinden; Svindsot havde i et halvt Aar tæret paa hendes i Forvejen vaklende Sundhed, Begravelsen fandt Sted med stor Pragt i Haag. Hendes Gemal overlevede hende i næsten en Menneskealder, til det sidste æret og skattet af Fyrste og undergivne; ofte stod han Filip bi med Raad og Daad og udøvede senere en betydelig Indflydelse paa dennes Søn, Karl den dristige.

I Holland kom det endnu flere Gange til blodige Sammenstød mellem Hoeker og Kabeljauer, men Filip vidste efterhaanden at drage Adelen til sig og indskrænke Borgernes Friheder, til de tabte Modet og Magten til indbyrdes Fejde. Derimod blomstrede Handel og Haandværk, Orden og Fred under hans kraftige Herredømme, der mere og mere fjernede sig fra det feudale Ideal og stræbte henimod en nyere Tids Statsorden, den absolute Magt, omgivet af indbyrdes ligestillede Undersaatter.

O. L.

Frants af Sickingen.*)

Det er ikke let for os, som leve under ganske andre Forhold, at fælde en retfærdig Dom om saadanne ridderlige Skikkelser som Frants af Sickingen, Götz af Berlichingen og lignende Mænd. Vi staa Fare for enten at stille dem for højt eller for lavt. Det første er Tilfældet, naar vi kun kjende til dem i ren Almindelighed, det sidste derimod, naar vi kjende bestemte Enkeltheder om dem; thi i sidste Tilfælde forsvinder den Indbildning ganske, at hine Riddere i Reglen skulde have draget Sværdet for at hæve de undertrykte og handlet af lutter Kjærlighed til Friheden og de forurettede; de staa for os ikke alene som raa, men ogsaa som beregnende og egennyttige. I deres Fejder oprøres vi ikke alene over deres Ubarmhjertighed, deres Lyst til Plyndring og Vold, men endnu mere forbavser det os, hvorledes dette bliver en ren Erhvervskilde, hvor Berigelse ved Løsepenge eller Bytte er det eneste Formaal, og den formentlige Fornærmelse, man har lidt af en Adelsmand, en By o. s. v., som oftest kun tjener til Paaskud for at kunne brandskatte Modpartens Bønder og nedhugge hans Kjøbmænd. Da Sickingens Liv er en Række af saadanne Foretagender, er han for saa vidt kun en Typus for en hel Art af Datidens Riddere, der søgte at bane sig Vej fremad snart i Forbindelse med, snart ved at

*) H. Ulmann: Franz von Sickingen. Lpz. 1872.

stride mod sine egne, snart ved Hjælp, snart paa Bekostning af Stædernes og Fyrsternes Magt, uden at gjøre sig mange Betænkeligheder over, hvad der var Ret, men brugende ethvert tjenligt Paaskud i den Formening, at han havde værnet om sin Ridderære, naar han blot havde ladet et Fejdebrev gaa forud for Angrebet. Og dog var Sickingen ikke nogen almindelig Landevejsridder, der røvede og myrdede af Mordlyst eller blot for Vindingens Skyld; thi om end Pengene have havt deres Del i alle hans Foretagender, viser hans Livs Historie, hans Deltagelse f. Ex. i Reuchlins Skæbne og Reformationen, at han ogsaa kunde have uegennyttige Ideer, der hævede ham højt over største Delen af hans Ligemænd. Kjender man derhos noget til Tysklands Historie, til det daværende løse Sammenhold af det hele Rige, hvor ingen vilde lyde og alle vilde byde, i det hver enkelt Ridder følte sig som en selvstændig Magt, der alene lod sig lede af Hensyn til egen Fordel, ville mange af hans Handlinger ses i et mildere Lys, ja man vil end ikke uden Interesse kunne følge en Mand, hvis Livskamp det var at værne om den Stands Anseelse, han selv tilhørte, og som paa en tragisk Maade bukkede under for denne Opgave, der endog var en Sickingens Kræfter for stor. Men under alle Omstændigheder var Sickingen en betydelig Mand, og Billedet af den resolute Borgherre, hvis Træk paa saa mange Punkter smelter sammen med den Tid, han levede i, er i hvert Fald tegnet saa anskuelig af ovennævnte Forfatter, at Læserne af Historisk Archiv vistnok med Interesse ville læse den følgende Udsigt over dette daadrige Liv.

I.

Sickingens Familie. Hans første Fejder mod Worms og Hessen.

Den sickingske Families Stamtræ naar langt længere tilbage end til det 15de Aarhundrede, men fra dette Aarhundredes Begyndelse faar Familien mere Betydning, og mange

af dens Medlemmer ere ansatte i mere fremragende Stillinger. En af dem, Reinhard v. Sickingen, der ligesom hans Fædre stod i pfalzisk Tjeneste, fik Tilladelse til at indløse den Del af Slottet Ebernburg, der tilhørte Pfalzgreven, for en Sum af 1,200 Gylden, som udbetaltes til Slottets daværende Panthavere. Paa denne Tid holdt altsaa Familien sit Indtog paa Ebernburg, der tilligemed Slægtens anden Stamborg Sickingen dannede Kjærnen i Familiens Ejendomme, Centrummet for et Landomraade, der strakte sig langt udenfor Kurpfalz, hvor Sickingens Stamborg laa.

Allerede Reinhard forstod godt at drage sig Forholdene til Nytte og ved Kautioner og Laan at udvide sine Besiddelser; men endnu bedre forstod Sønnen, Schwicker den yngre, det. Velset, som han var, ved Hoffet i Hejdelberg, fik han under de mange Krige, som Pfalz paaførte sine Naboer, rig Lejlighed til at gjøre sig Kurfyrsten forbunden, indtil denne mod et Laan paa 24,000 Gylden overdrog ham Slottet Ebernburg og Dalen deromkring med al Magt og Herlighed, som deraf flød. Lykken begunstigede ham altsaa, og da dens Gaver sjelden komme enkeltvis, faldt der kort efter en endnu federe Mundfuld i Ridderens Skjød, idet han ved Giftermaalet med Margrethe Püller indlemmede Familien Hohenburgs anselige Besiddelser i sin Ejendom. Lægger man dertil de utallige Forleninger, som forskjellige omboende Fyrster overdroge ham, har man allerede her et ret anseligt Komplex af Godser, hvis eneste Mangel det var, at de efter Datidens Skik ikke vare afrundede, men laa spredte i en vid Omkreds. At Schwicker i øvrigt ikke var en Fredens Mand, forstaar sig af sig selv; tvært imod var Frants v. Sickingens Fader en ægte Soldat, der for et godt Ord trak Sværdet, og med hvis hele Aandsretning Tidens Raahed stemmede. Da Byen Köln saaledes en Gang havde fordristet sig til at afkræve Ridderen som enhver besøgende hans Dolk, laa den Tanke ham saa nær at svide Byen af til Straf for dens Uforskammethed, at Köln sikkert vilde være gaaet op i Luer, hvis ikke Raadet

havde foretrukket at forsone den vrede Achilles med en god Slump Dukater; for denne Pris gav han Kjøb.

Som han var, var Schwicker den yngre imidlertid en af Himlen begunstiget Mand. Hans Formue og hans Familie forøgedes paa én Gang, og da Himlen endelig den 2den Marts 1481 skjænkede ham en Søn, syntes hans Lykke komplet. Denne Søn var Frants v. Sickingen, Helten i vor Fortælling, ham, der bragte Slægtens Ry ud over det Halvmørke, hvori den med alt dette endnu stod.

Af Ydre var Frants kraftig, men ikke høj af Væxt, og hvad Karakter angik, var han voldsom og ærgjerrig som sin hele Slægt, saa at det sagtens ikke har været nogen let Sag at opdrage ham. Om hans Opdragelse véd man i øvrigt ikke meget. Er han opvoxet hjemme, eller blev han efter Datidens Skik sendt til en fremmed Riddersmand for at tjene sig op fra Page? Ingen véd det. Kun saa meget staar fast, at hans boglige Dannelse har været saare ringe. Livet og Erfaringerne have opdraget ham, og Hutten har Ret, naar han kalder ham: homo sine literis. Men trods Manglen af boglig Dannelse, der kunde have givet hans politiske og religiøse Anskuelser et solidere Grundlag, var han ingenlunde uden Vid og Dømmekraft, og ved legemlige Færdigheder søgte han tidlig at bøde paa Aandens Brøst; Sickingen var en sikker Mand ved Turneringerne og Fægteskolerne. Da Faderens Stilling tilmed gav ham rig Lejlighed til at færdes i de højeste Kredse, var hans Udvikling paa ingen Maade at foragte, men netop saadan som den passede sig for en Mand, der var bestemt til at spille hans Rolle.

Efter en Rejse til det hellige Land, hvorfra han kom tilbage i Aaret 1496, giftede han sig efter Faderens Ønske med en Slægtning af den Flershejmske Familie, Ottilia v. Flershejm, der i Schwickers levende Live skjænkede ham en Søn, Sickingens ældste, der bar Bedstefaderens Navn, og med denne Tilvæxt til Familiens Lykke var Schwickers Livstraad udløben; men som det sømmer sig en saadan brav Ridder,

var det en Fejde og ikke Straadøden, der gjorde Ende paa hans Liv. Da Ruprecht af Pfalz og Hertugerne af Bayern nemlig stredes om Hertugen af Landshuts Lande, beklædte Schwicker den yngre en anselig Post i Pfalzgrevens Hær, og i denne Kamp skal han efter Sigende være bleven fangen og halshuggen paa Slottet Koppenstein, medens andre, som det synes bedre underrettede, paastaa, at han er vendt hjem og kort efter, omtrent i Aaret 1505, er død. Hvorledes dette nu end forholder sig, staar det fast, at Sickingens Fader ved denne Dødsmaade betydelig har forøget sin Søns Arv, idet han ved sine Fortjenester gav Frants ny Fordring paa Pfalzgrevens Gunst. Denne udeblev heller ikke; men da Sickingen med alt det var en Mand, vilde han hellere skylde egen Ihærdighed sin Lykke, og næppe vare Faderens Øjne derfor lukkede, før han skyndte sig at bygge op paa den Grund, Schwicker havde lagt. Ebernburg, Slægtens faste Tilhold, hvis Værd var steget i Besidderens Øjne, siden den pfalziske Fejde havde vist ham, hvor nødvendige Fæstninger ere i Krigstid, blev ved Natur og Kunst omdannet til et efter Tidens Mening uindtageligt Kastel, hvorhos han, tro imod sit Valgsprog, at Enigheden styrker, fik et gjensidigt Forbund i Stand mellem sine Standsfæller, der under Fejderne mod Worms og Trier kom ham prægtig til Nytte. I Bestyrelsen af sit Gods fulgte han derimod ganske Faderens Grnndsætninger, og da Pfalzgreven i Aaret 1505 gav ham Ret til at drive Bjergværkerne i Omegnen af Ebernburg, trillede der mangen en kjøn Skilling ned i hans Lomme, der, ligesom den løse Sne sætter sig om Lavinen, forøgede hans i Forvejen anselige Ejendomme. Her altsaa var den anden Nervus, der lagde saa stor en Kraft i Sickingens Vilje, Pengene, som han forstod at haandtere saa godt, at de omboende Magthavere snart fik Øje paa hans Pengeskrin og saa, hvortil det kunde bruges: til i en kort Tid at stille en velrustet Hær paa Benene. Saaledes blev Sickingen de stores Ven.

Hvad i øvrigt hans huslige Liv angaar, saa er der os ikke meget bekjendt derom. Ottilia var en brav Hustru og skjænkede ham 6 Arvinger, 3 Sønner og 3 Døtre, af hvilke Døtrene bleve godt gifte, medens Sønnerne voxede op til Mænd, der nok kunde give Faderen en Haandsrækning i hans Fejder. Men skjønt Sickingen var en Helt, der havde sit Kogger fuldt af Pile, skjød han dem endnu ikke ud, men levede fredelig bag sin Borgs Mure, uden at nogen Sjæl læste ham hans Tanker ud af Panden, til Ottilia v. Flershejm døde i Foraaret 1515. Med hendes Død indtraadte der et Omslag i hans Liv, og ved Begivenhedernes Magt lige saa meget som ved sin egen Tilbøjelighed droges han nu ind paa en Bane, der er ligesaa glimrende som kortvarig, idet der næppe gik 8 Aar, før den Mand, til hvis Gunst Kejsere og Konger havde bejlet, laa slagen for sine Fjenders Fod, medens hans Borge nedbrødes, hans Børn forvistes og hans Gods konfiskeredes. Stammens Kraft var udtømt i den ene Skikkelse. Efter Frants var der i det mindste ingen, der traadte frem af det Halvmørke, hvori Slægten levede. Men mindes skal det ogsaa, at efter Frants v. Sickingens Død havde Tiderne forandret sig, saa at der nu ikke længer var Plads for en Ridderskikkelse som hans. Det 16de Aarhundrede var nemlig for Tyskland som for den hele Verden en Omvæltningens og Fornyelsens Tid, og det var kun i en saadan Overgangstid, hvor Grundvolden for den nye Retstilstand ikke var fæstnet, at en Mand som Sickingen kunde fødes og virke. For at forstaa dette maa man erindre sig, at Særkjendet for det 16de Aarhundrede var dette, at en Mængde Smaamyndigheder kæmpede om den højeste Magt mod en Fællesregering, der endnu var i sin Vorden og som saadan altfor svag til at lede Udviklingen. Under saadanne Forhold maatte den Stand komme ovenpaa, der mest ihærdig styrede mod sit Maal, og da de mange verdslige og gejstlige Fyrster i Tyskland netop paa den Tid vare med Held slaaede ind paa en Konsolidering af deres Magt ved en Afrunding af deres Territorier, er det

klart, at al Magten efterhaanden samledes hos disse 2 Stænder, der gnede sig i Hænderne, medens Smaaadelen og Borgerne nappedes. Føj nu dertil den hele nyere Maade at føre Krig paa, der gjorde Fodfolket og ikke Rytteriet til Hærens Kjærne, og man vil forstaa, at det var kritiske Tider, Sickingen fødtes i, ikke blot for ham selv, men for den hele Klasse, han tilhørte, Landadelsmanden, der netop paa denne Tid stod Fare for at sluges med Hud og Krop af de mægtige Rigsstænder. Men uanset disse rent private Interesser, der dog med alt det udgjorde et Spørgsmaal om at være eller ikke være, kunde der for en behjertet Mand være Grunde nok til at gribe ind i Begivenhedernes Gang, og deriblandt den, at paa samme Tid som Fyrsternes Magt steg og den lavere Adels Stilling blev forrykket, tabte den øverste Myndighed i Riget, Centralregeringen, ethvert Spor af Indflydelse, hvorved det maatte blive Pligt for den, der havde Magten, at skaffe Lovene Agtelse og begrunde en Retstilstand, der var nogenlunde taalelig. At noget saadant har foresvævet Sickingen, er utvivlsomt, og dertil kunde Tyskland i det 16de Aarhundrede ogsaa højlig trænge; thi Landefreden af 1495 bragte saa langt fra Freden, at der tvært imod intet Tidsrum er, som i den Grad er gjennemvævet af Mord og Vold som dette Reformationens Aarhundrede. Næveretten stod i sit fuldeste Flor, paa Veje og Stræder mylrede det af Stimænd, der forfægtede tysk Uafhængighed ved at plyndre Naboens Ejendomme. Fejder hørte til Dagens Orden, og med dem gik det meget uordentlig til. En Borger var af en eller anden Ret dømt til at betale en eller anden Bøde, som han ingen særdeles Lyst havde til at betale. Han gav sig da ind under en mægtig Herres Beskyttelse, der nu overtog sin Klients Sag. Et Dokument blev opsat og oversendt det Raad eller den By, af hvilken den dømte var Borger, og dersom Erstatning ikke strax indløb, erklæredes Fejden. Et Fejdebrev skulde rigtignok udstedes, men om dets Grunde vare vægtige, og om det indtraf før eller efter Overfaldet, derom spurgte

ingen saa nøje, da det, hvorpaa det kom an, var at overrumple Modstanderen og indjage ham en saa gavnlig Skræk, at han gav Kjøb, hvorhos Ridderen, der havde sat den hele Aktion i Scene, stak Gevinsten i Lommen. Denne, som i de fleste Tilfælde var anselig, var Fejdens egentlige Bevæggrund; men saa længe Krigen stod paa, var der lagt Bom over enhver Landevej, laa der Spioner i ethvert Baghold, som lurede paa de uskyldige vejfarende, hvorfor enhver, der havde Livet og Pengene kjær, foretrak at blive hjemme fremfor at falde i Hænderne paa en Fjende, der ikke skaanede sin Modstander og især ikke, naar denne Modstander var en borgerlig, der ved sin Rigdom havde indladt sig i Kappestrid med den forarmede Adelsmand.

Hvor dybt disse Fejder grebe ind i Tidens politiske og sociale Udvikling, kan kun den vide, der ret er fortrolig med det 16de Aarhundredes Historie, men enhver maa kunne indse, hvor ulidelig en Byrde disse evige Skjærmydsler vare for den næringsdrivende Borger, der Aar for Aar maatte se sin Bedrift standset og til sidst kun havde den Udvej at krybe til Korset, efter som hans Fjende, der havde Tilhold i hver nærliggende Borg og en Forbundsfælle i hver omboende Riddersmand, var ham altfor overlegen. Men derfor vil det ogsaa forstaas, at der i disse Fejder laa en bred Vej til Magt og Ros for en Mand som Sickingen, der hurtig kom i Folkemunde, fordi han fremfor nogen anden havde Raad til at drive dette Væsen i større Stil og vel ogsaa lettere end mangen anden satte sig ud over de Hensyn til Ret og Skjel, som han dog vilde have Skin af at forsvare. Var en Fejde da erklæret, gik der Bud paa Bud til de omliggende Borge for at faa Tilladelse til at aabne Angrebet derfra, og var denne givet, stod kun Hvervingen tilbage; men heller ikke hermed havde det nogen Vanskelighed, da Sickingen var en god Betaler, og der navnlig paa de Tider var Folk nok, hvem Modet brændte i Brystet, og som ved Siden deraf havde en uimodstaalig Trang til Bytte og det frie Liv, Krigen førte med

sig. Saaledes strømmede der Tusinder til Hververnes Faner, og det kom nu kun an paa at organisere de sammenløbne Masser; men ogsaa heri var Sickingen en Mester, ingen forstod som han at samle Rytteriet og Fodfolket til veludførte taktiske Bevægelser, og i den Kunst at virke med store Masser eller ved pludselige Overrumplinger havde han ikke sin Lige. Kommer dertil, at han i det mindste i sine første Fejder var heldig i at udse sin Fjende saa vel som i Valget af det Punkt, hvorfra han aabnede Angrebet, bliver det begribeligt, at den ubekjendte, om end rige Landadelsmand i faa Aar svang sig op til en Magtstilling, som ingen af hans samtidige havde vovet at attraa.

Vi skulle nu se, hvad det var for Grunde, der bevægede ham til først at angribe Worms.

Denne By, der ved Kejser Maximilians Gunst var bleven udstyret med alle en Fristads Rettigheder, havde ogsaa i kirkelig Henseende villet gjøre sig fri ved at afryste den biskoppelige Enevælde, der saa tungt havde hvilet paa den, og var derved kommen i en skjæv Stilling til Kurpfalz, inden hvis Magtomraade den laa. Men ikke nok hermed, næst efter at gjøre sig Kurfyrsten til Fjende vanskeliggjorde Worms end yderligere sin Stilling ved en Splid, der var opstaaet mellem Borgerne indbyrdes i den befriede By. Raadet blev gjentagende Gange af- og indsat, uden at Partierne derved kom til Ro. Da gjorde endelig Kejseren Udslaget og lod ved sin Landfoged, Jacob v. Mørsburg, dekretere, at det gamle Raad skulde gjenindsættes, og ved denne Lejlighed bleve ikke mindre end 21 misfornøjede anklagede, af hvilke 6 bleve henrettede, 3 undergivne Tortur og flere jagede i Landflygtighed. Blandt de sidste, de proskriberede, var en vis Balthaser Schlør, Notar hos den afsatte Bisp, der paa den Tid, Proskriptionen foregik, var paa Rejser, og som først ved sin Hjemkomst erfarede, at han var bragt til Bettelstaven. Fra ham indløb nu den ene Klage efter den anden, og da ingen Klage nyttede, tog den fordrevne sin Tilflugt til Sickingen, traadte i

hans Tjeneste og overgav samtidig sine Fordringer paa Byen i sin nye Herres Haand, der ikke tøvede med at benytte sig af de Kort, Skæbnen havde spillet i hans Haand. Forgjæves tilbød Worms at underkaste sig Kurfyrsternes Voldgiftskjendelse, forgjæves skød den sig ind under Rigskammerretten, der forbød den opbragte Ridder at foretage sig noget Skridt mod Byen; Frants var fast bestemt paa at benytte Wormserfejden som den Trappe, ad hvilken han vilde stige op til Magt og Hæder; til den Ende lod han gaa Bud til Vennerne i Steinkallenfels og Wartenberg, som fra deres Borge beherskede den gjenstridige By, for at bede om Tilladelse til at aabne Angrebet derfra. Da den var givet, betragtede han Fejden som aabnet og glædede sig paa Forhaand til at give «det overmodige Kræmmerpak i Worms» en ordentlig Lektion. Lejligheden udeblev ikke; thi da en Del Wormserborgere en skjøn Dag drog ned ad Rhinen i den Tro, at der var Fred og ingen Fare, mente Sickingen sig forpligtet til at sikre sig Opfyldelsen af sine Forlangender i disse Borgeres Person. Da Skibet altsaa naaede Pöch, en lille By mellem Gerns og Oppenhejm, brød han frem af sit Baghold og beskød de rejsende, der kort efter saa sig tvungne til Overgivelse. Det Sølv og Guld, de førte med sig, blev bragt i Sikkerhed, og de fangne selv bleve under stærk Bevogtning bragte til Ebernburg, hvor Frants, hvis Wormsererklæringerne staa til troende, skal have anvendt Tortur mod en af de opsnappede Raadsherrer. Først samme Eftermiddag blev Fejdebrevet overgivet i Worms.

At et saadant røverisk Overfald end ikke i Tider som disse kunde gaa uænset hen, forstaar sig af sig selv, og i Virkeligheden var der ogsaa strax en Mængde Fredsmæglere paa Færde, hvoriblandt Kejseren som den ivrigste. Han, der ellers bittert beklagede sig over «disse Kræmmersjæle, der satte Himmel og Jord i Bevægelse for en Sæk Pebers Skyld, men vendte det døve Øre til, naar Rigets Vel og Ve stod paa Spil», udstedte allerede i Aprilmaaned en Aktserklæ-

ring mod Sickingen og hans Hjælpers Hjælpere, og da Frants i kjæk Tillid til sin egen Kraft svor paa, at han endda ikke vilde holde op med Fejden, før Worms igjen var en god biskoppelig By, fulgte der i Maj 1515 en ny Aktserklæring, som i endnu strengere Udtryk fordømte Overfaldet. I dette Dokument blev «han, der bærer Navnet Sickingen, paa Grund af Majestætsforbrydelse paa egne og Børns Vegne berøvet al adelig Navn og Slægt, Hjelm og Skjold samt hvad Gods, rørligt eller urørligt, han maatte være i Besiddelse af, og han selv blev udstødt af Adelen til de æreløse Mennesker og umælende Dyrs Række, som han selv har sat sig i Klasse med». Det var Ord, som nok kunde forbløffe en Mand, der var mindre haardfør end Sickingen, og havde Maximilian havt Magt, som han havde Vilje, kunde det have set galt nok ud for Frants, men han havde intet mindre, og langt fra at lade sig skrække af disse stolte Ord drev Sickingen kun sine Rustninger i større Maalestok, og da der, som sagt, var Udsigt til et godt Bytte, fattedes det ham ikke paa Folk, der havde Lyst til at brandskatte de enkelte Borgere og den hele Provins, hvor Krigen nu vilde komme til at staa. For Gjengjæld frygtede han ikke; dertil vare hans egne Besiddelser for smaa, og da han altsaa hverken paalagde sig selv eller sine Kampfæller altfor store Hensyn, er det intet Under, at 6,000 Fodfolk og 400 Ryttere i et Nu stode som stampede op af Jorden, indøvede og befalede af Krigere som Harmut v. Kronberg, Götz v. Berlichingen o. fl., med hvilke Hr. Frants drog for Worms i den Tro, at Byen snart vilde overgive sig.

Men heri tog han fejl; thi ikke alene udholdt Worms i Dagene mellem den 23de og 25de Juni et heftigt Bombardement, men saa endog med Ro paa, at Korn- og Vinmarkerne, Byens rigeste Indtægtskilde, i vid Udstrækning ødelagdes, uden at nogen Overgivelse paafulgte. Da greb Sickingen til det sidste Middel, han overskar Byens Vandrender og troede derved at skulle overvinde Fjendens Modstand. Men Worms holdt Stand, og til dens Ros skal det

siges, at den aarvis bar Belejringens Byrder med den fuldstændige Lammelse af Handel og Vandel, saa at der til sidst ikke var andet for Sickingen at gjøre end at permittere sine Folk og i øvrigt se Tiden an.

Af Kejserens Aktserklæring og det Opbud, han havde ladet gjøre, blev der imidlertid slet ingen Ting, og det af den Grund, at enhver Stand eller Kreds, han henvendte sig til, frygtede for at tage Tyren ved Hornene eller at slaa et Slag mod Sickingen, hvis Hævn de med al Grund frygtede. Saa stod da kun en Appel til Rigshæren tilbage, men at det vilde gaa langsomt med den, vidste enhver, og navnlig herpaa grundede nu Frants sit Haab om at give denne Sag, som han havde taget noget for overilet fat paa, en for sig gunstig Vending; saaledes var den belejrede By da Aar for Aar henvist til sine egne Hjælpekilder, der maatte holde for, indtil enten Forholdene kom den til Hjælp, eller det maatte behage den overmodige Angriber af fri Tilskyndelse at forlade Byen.

Dette skete nu vistnok ikke, men imidlertid indtraadte der i Wormserfejden et Intermezzo, der for en Tid gav Worms Fred. Og hermed gik det saaledes til.

I Lothringen, som paa den Tid, vor Fortælling foregaar, søgte at løsrive sig fra sine tyske Forbindelser, herskede netop den Gang, da Fejden mod Worms stod paa, en vis Hertug Anton, som under Frants I's Kampe mod Tyskland havde stillet sig paa Frankrigs Side. Mellem denne Anton, der i øvrigt var en krigerisk Herre, som med stor Berømmelse havde deltaget i de større Krige, der paa den Tid rystede Evropa, og en vis Fyrste af Geroldseck var der efter Tidens Sædvane opstaaet en af disse uendelige Privatfejder, der denne Gang drejede sig om Besiddelsen af en Sølvmine, som begge Herrer gjorde Fordring paa. For at støtte sin Sag drog Gangolf

af Geroldseck Sickingen ind i Sagen, og da den, der gjerne vil hoppe, er let at lokke, stod Herren til Ebernburg kort efter med en anselig Hær i Lothringen og gav derved Worms et ufrivilligt, men velkomment Pusterum. Den ene Borg efter den anden faldt, og da Lothringen paa denne Maade blev saa gyselig medtaget, ønskede Anton intet hellere end at slutte Fred. Freden blev virkelig ogsaa undertegnet, men paa saadanne Betingelser, at Sickingens Ry, der i Forvejen var stort, end yderligere steg, idet Hertugen ikke blot betalte ham Krigsomkostningerne, men ved en aarlig Pension søgte at binde denne farlige Modstander til sit Parti. Omslaget var som overalt i hine Tider hurtig gjort, men ved denne Fejde og dette Forlig havde Sickingen i enhver Henseende vundet. Worms holdt han endnu fast i sine Kløer; den kunde ikke undslippe, og den Dristighed, hvormed han her var gaaet frem, sikrede ham paa samme Tid alles Beundring. Nu hed det sig overalt i Tyskland, at den burde bære Kronen, som var Kronen værd, og vist er det, at Modsætningen mellem den magtesløse Kejser og den resolute Landevejsridder ved denne Lejlighed var saa stor som blot mulig. Men ogsaa i andre Henseender havde Affæren med Lothringen Følger, der bleve afgjørende nok for Sickingens Fremtid. Anton af Lothringen var nemlig ikke den eneste af de burgundiske Fyrster, der havde stillet sig i et fjendtligt Forhold til Tyskland, og da Frants først var traadt over paa det lothringske Parti, droges han nu mer og mer ind i den Kreds af Fyrster, som for at hæve deres egen Magtstilling stode det habsburg-østerrigske Hus imod. Blandt andre kastede ogsaa Greverne af Mark deres Øjne paa den drabelige Landadelsmand, indtil de i ham havde vundet en trofast allieret i deres Kampe mod det habsburgske Hus. Grevskabet Mark, der ligesom Lothringen laa som et Tvistens Æble mellem to store og mægtige Riger, var paa én Gang frygtet paa Grund af sit Magtomraade og sine krigeriske Fyrster; foruden Herskabet Sedan stod ogsaa Bispedømmet Lüttich og Hertug-

dømmet Bouillon under Greven af Marks Herredømme. Den daværende Fyrste, Robert II, var ligesaa berømt som berygtet for sit Mod og sine Foretagender. I sit Skjold bar han et Vildsvin med Devisen: «Hjælper Gud ikke, hjælper Djævlen», og svigtede disse, havde han endnu sine tre Sønner at stole paa, af hvilke navnlig den ældste, «Seigneur de Fleurange» eller «le jeune adventureux», var bekjendt som en dristig Eventyrer, men alle fire i Forening forstode de godt til Slægtens Fordel at drage Fordel af de usikre Retstilstande, der herskede paa Grænsen af Frankrig og Tyskland. Mellem dem og Sickingen var der nu et naturligt «Wahlverwandschaft», og deres Interesser, der vare solidariske, bragte snart de tvende Herrer sammen. Om det var Sickingen, der søgte Robert af Mark, eller omvendt, gjør ikke stort til Sagen; vist er det, at Alliancen, der blev tilbudt fra den ene Side, med stor Begjærlighed blev greben fra den anden, og som om Robert ikke havde gjort nok ved at slaa til, skaffede han kort Tid efter sin nye Forbundsfælle en ny og langt mægtigere Alliance, end Ridderen selv turde haabe; det var ikke nogen mindre end Frants I af Frankrig. Ved den franske Partigænger Seigneur de Fleuranges Mægling kom der i Høsten 1516 en personlig Sammenkomst i Stand mellem Frants af Frankrig og Frants af Sickingen, og skjønt Kongen ikke endnu kunde forhandle med Ridderen som Ligemand, havde den sidste dog ingen Grund til at beklage sig over Modtagelsen. Fra Slottet i Amboise, hvor Mødet blev holdt, droge Sickingen og hans Tilhængere belæssede med gyldne Ringe og Kjæder, hvorhos han endogsaa ved en rundelig Aarpenge var bleven bevæget til at træde i Frankrigs Sold. Paa denne Maade bleve Tærningerne kastede, de Baand, der bandt Ridderen til Fædrelandet, bleve i et Nu huggede over, og han lod sig uden Betænkning tage paa Slæbetov af den fremmede Magt af den ene praktiske Grund, at han ved at isolere sig hele sit Liv igjennem vilde være bleven dømt til en simpel Landadelsmands Rolle, medens hans hele Tragten nu gik ud

paa at svinge sig op til en fri Rigsstands Magt, en Stræben, som Omstændighederne syntes at begunstige.

Næppe var Sickingen nemlig kommen tilbage til Tyskland, før Worms paa ny blev indesluttet, og styrket ved det nye Forbund var han nu mer end nogensinde betænkt paa at sætte sin Krig igjennem. Forlig bleve foreslaaede og Overenskomster aftalte, men alle strandede de paa Angriberens Ubøjelighed, og da ethvert Mæglingsforsøg saaledes var strandet, havde Byen kun én Udvej: at bede Kejseren om Hjælp, og denne, der netop nu havde faaet sine Hænder frie i Italien, havde heller intet imod at give den indesluttede By en Haandsrækning. Fra Hagenau forkyndte han allerede i Decembermaaned sin Plan at bekrige Sickingen, og en Befaling udgik, hvorefter hver enkelt Rigsstand den 12te Marts skulde have sit Kontingent færdigt i Worms, for at Exekutionen mod Ebernburg strax kunde gaa for sig. Det saa nu meget farligt ud; men Frants, der kjendte det tyske Krigsmaskineri, og som vidste, at Maximilian ikke red den Dag, han sadlede, var endda ikke saa meget angst, og i Virkeligheden resolverede ogsaa de to Kredse, der laa Sickingens Besiddelser nærmest, den kursaxiske og den overrhinske, at de hver for sig intet kunde gjøre, hvorved det blev klart for den hele Verden, at Kejseren havde skudt Maalet forbi og maatte se sig om efter nye Midler til at føre Sagen igjennem. Nu var Sickingen ovenpaa, og da han for ikke at forsømme noget i Mellemtiden havde skrevet til sin franske Forbundsfælle og af denne faaet det beroligende Svar, «at Kongen nok skulde se til, at Kejseren ikke gjorde ham noget», synes dette Brev i Forbindelse med Maximilians Forlegenhed at have givet Ridderen nyt Blod paa Tanden og ægget hans Lyst til en Extraspas, der paa én Gang kunde give ham Penge i Pungen og tjene hans Tilhængere, der kjedede sig efter den lange Belejring, til forønsket Adspredelse. Den 25de Marts om Morgenen Kl. 9 overfaldt altsaa et Hold af hans Soldater ved den lille By Weiszenau 7 Vogne, som med fuld Oppakning

af Varer og deslige bevægede sig ad Worms til. Varerne, der tilhørte forskjellige Kjøbmænd i Augsburg, Nürnberg og Ulm, vare af pfalziske Tropper eskorterede lige til Weiszenau, og med Ønsker om en lykkelig Rejse vendte Bedækningen tilbage, da Overfaldet skete saa at sige for Næsen af de tilbagevendende Ryttere, idet Ejermændene flygtede og lode deres Ejendom i Stikken, som nu ved højlys Dag blev transporteret til Mainz og henlagt udenfor Byens Porte, uden at en Haand rørte sig for at tage Byttet tilbage.

Overfaldet, der saa ganske var i Tidens Stil, gjorde dog denne Gang ualmindelig Opsigt, og tusinde Penne satte sig i Bevægelse for at reklamere det røvede Gods. Det pfalzgrevelige Kancelli strømmede over af Skrivelser fra de gode Borgere i Augsburg, der kun kunde tænke sig én Grund til den Medfart, de havde lidt, at de havde talt Worms's Sag varmere for Kejseren, end Sickingen ønskede det; men fra Klage til Sagsanlæggelse var der et langt Skridt, og dermed beroligede Frants sig, da han tilmed vidste, at af de mange, der gjerne vilde have hængt Bjælden om Kattens Hals, var der ikke en eneste, som havde Mod til at befæste den. Og saaledes trak da Tingene hen, til han ved et nyt Overfald paa Landau, der ved et Kup blev taget for at forhindre Herrerne i den overrhinske Kreds fra at lægge Raad op imod ham, paa en Maade udfordrede den kejserlige Sendrægtighed til at gjøre en Ende paa Sagen. I Virkeligheden brød en Horde hvervede Tropper nu ogsaa op fra Elsaz og erobrede undervejs Slottet Hohenburg, men med denne Bedrift syntes ogsaa deres Mod udtømt, og da det ulykkelige Pfalz nu var saa ilde tilredt af begge de kæmpende Parter, at de fouragerende Tropper vilde have havt ondt nok ved at opdrive en Høne i mange Miles Omkreds, stod kun den Udvej tilbage for Kejseren at slaa ind paa en fredelig Vej.

Det skete i Virkeligheden ogsaa. I Foraaret 1517 drog han til Skibs op ad Rhinen for at naa Mainz, hvor en Rigsdag paa hans Befaling var udskreven for at raadslaa om det

sickingske Anliggende, men under Sejladsen op ad Floden erfarede han, «at det ikke var saa ganske sikkert i hans Riges vestlige Provinser», hvorfor han ved Oberlahnstein gik fra Bord for ad en Omvej at nærme sig Mainz, som han endda ikke naaede, da han i Mellemtiden havde fundet det «fordelagtigst og sikrest» at lægge Vejen om ad Franken og Schwaben til og mulig faa det schwabiske Forbund vundet for sine Interesser. Imidlertid aabnedes saa Rigsdagen i Mainz under Forsæde af kejserlige Kommissærer. Men her viste det sig atter, at Stænderne ikke vare saa meget villige til at hjælpe Kejseren, og som det gik hans Kommissærer i Mainz, gik det ham selv i Schwaben. Forbundet erklærede, at man foreløbig intet kunde gjøre, men i øvrigt vilde slutte sig til den Beslutning, som de fælles Rigsstænder maatte vedtage i Mainz. Det var saa meget som at sige, at man intet vilde gjøre, og da Maximilian var klog nok til at indse dette, bleve pludselig alle Underhandlinger med Forbundet afbrudte, og Kejseren gav sig personlig til at underhandle med Sickingen, til hvem der midt i Juni Maaned afgik en egenhændig Skrivelse med Indbydelse til under kejserligt Lejde at møde for de tre Kurfyrster af Pfalz, Mainz og Brandenburg og for denne Domstol forsvare sin Sag. Efter dette Møde, hed det, skulde en Vaabenhvile paa 8 Dage indtræde, efter hvilken Tid den, saafremt intet Forlig kom i Stand, fra begge Sider kunde opsiges. Den 26de Juni 1517 mødte Sickingen altsaa for de tre Fyrster, til hvem han «til den kejserlige Majestæts bedre Information» indgav en Fremstilling af Wormserfejdens Aarsag og Følger, hvis Opgave, at vælte al Skylden over fra sine paa Worms's Skuldre, efter Omstændighederne var løst saa fortræffelig som mulig, saa at der egentlig kun stod ét Spørgsmaal tilbage at klare, dette nemlig, hvorfor Ridderen foruden Worms ogsaa havde draget saa mange af dens Naboer med i dette tvivlsomme Foretagende, paa hvilket Spørgsmaal Svaret laa nær, at Foretagendets Vanskelighed havde nødt Sickingen til at udstrække Angrebet

videre end paatænkt for at skille «Kræmmerbyen» fra dens Forbundsfæller, hvilken Fremgangsmaade den kejserlige Majestæt, der var saa kjendt med Krigens Praxis, sikkert vilde billige. Forhøret endte derpaa med den Erklæring af Sickingen, at intet naturligvis kunde være ham kjærere end at have en naadig Kejser, men at denne Naade vilde blive Ridderen mest indlysende, naar Kejseren og Stænderne ganske vilde overlade Sagen i hans Haand, da der saa ingen Tvivl var om, at den vilde faa det gunstigste Udfald. Paa Vaabenhvilen derimod vilde han slet ikke gaa ind, da det «for en fattig Ridder, som han var, umulig kunde betale sig i saa lang Tid at holde en ledig Hær paa Benene», og da Underhandlingerne nær vare strandede paa dette Punkt, var det alt, hvad Kurfyrsterne kunde faa ud af ham, at han vilde opgive den Andel af Byttet, der i de 8 Dage tilfaldt ham personlig, medens hans Forbundsfæller og den Del af Tropperne, der før Mødet var sendt ud paa Togt, i enhver Henseende maatte have frie Hænder.

Saadanne vare de Betingelser, som den anklagede stillede for et Forlig; da Kurfyrsterne imidlertid ikke mindre end Kejseren ønskede Fred, var Freden snart sluttet. Maximilian erklærede sig tilfreds; den 17de Juli samme Aar tilbagekaldte han ikke blot Aktserklæringen, der var udstedt mod Frants og hans Tilhængere, men lod ham opfordre til ved et formeligt Brud med Frankrig offentlig at træde over paa Kejserens Side og støtte ham i den Krig, der nylig var udbrudt mellem ham og Würtemberg. Her laa Sagens egentlige Tyngdepunkt; de politiske Forhold i Tyskland havde forandret sig, og Maximilian, der ivrigere end nogen anden havde manet til Krig mod Sickingen, manede nu ligesaa ivrig til Fred, da han trængte til enhver Arm, som kunde staa ham bi under de nye Forviklinger. Heraf benyttede Sickingen sig, heraf det dristige Sprog, han under det hele Forlig havde talt, og heraf igjen de ublu Fordringer, han stillede, hvis han efter Kejserens Ønske skulde gjøre Skridtet helt ud og

træde i det østerrigske Huses Tjeneste. Skulde Springet gjøres, mente Frants, skulde det ogsaa betales godt, og da han saa, at Kejserens Pung var aaben, gjorde han omkring med den samme Sindets Lethed og den samme Præcision i Udførelsen, hvormed han tidligere havde støttet sig til Frankrig. Naar en Alliance ikke længer duer, er det let gjort at finde et Paaskud til at bryde den, og at det gik let fra Haanden for Sickingen, skulle vi selv se, naar vi først have optaget Traaden i vor Fortælling.

Den 16de Avgust erklærede Frants altsaa for sig og sine Tilhængere, at der var sluttet en 14 Dages Vaabenhvile med Worms, samt at han paa Grund af den Naade, der var bevist ham, var villig til at undertegne en Traktat, der forpligtede ham til at yde Kejseren Hjælp mod Würtemberg, og nogle Maaneder efter, det var i Foraaret 1518, indløb der derpaa fra den kejserlige Hoflejr en ny Skrivelse til ham om personlig at møde i Innsbruck for at ordne det videre med Rigsøversten selv. Det var det afgjørende Øjeblik, og Sickingen vaklede en Stund; men da han selv lige saa meget som hans Venner indsaa Fordelene ved Tilbudet, var hans Beslutning snart fattet, og ved Paasketid 1518 befandt han sig i Innsbruck. Det var den anden Rejse, han i faa Aar foretog sig til et kejserligt Hof, og Modtagelsen skulde snart vise ham, at han ikke var mindre velkommen her end i Amboise. Næppe var han ankommen, før hans Hus blev bestormet af Venner og Fjender. Selv hans ivrigste Modstander, Maximilians Raadgiver, Hr. Nicolaus Ziegler, sendte ham et Fad Wittbacher Most med Tilføjende, at naar Fadet var tømt, var der mer, hvor det kom fra, og med lidt Kjendskab til Frants's og hans Følgesvendes Færdighed i den Retning, er der ingen Tvivl om, at der ikke er gaaet alt for lang Tid hen, inden han gjorde Brug af det venlige Tilbud. Nok er det, at han næste Dag blev stedet til Avdients, og Kejseren viste sig ved denne Lejlighed som en rigtig naadig Kejser. Ikke blot hørte han med Venlighed paa Ridderens Undskyld-

ninger, men i det han fortrolig slog ham paa Skulderen, lod han de Ord falde, at sket var sket, men at de Misforstaaelser, der havde været imellem dem, ikke skulde afholde ham fra i Fremtiden at være Frants bevaagen, naar han nu vilde vie sin Kraft til Fædrelandets Tjeneste, og da dette Løfte ikke faldt Sickingen svært, blev det aftalt, at de videre Forhandlinger mellem begge skulde føres ved en Mellemmand, Raadsherren Hans v. Rennez, og saaledes blev det. Kort efter kom Rennez til Sickingen, og ved en af de første Sammenkomster blev allerede den fuldstændige Traktat undertegnet. Frants skulde bryde med Frankrig og i Stedet derfor træde i Kejserens Sold, og som Løn derfor erholdt han en Pension paa 600 Gylden samt 2,000 Gylden i rede Penge, for hvilken Sum han til bestemt Tid skulde holde et Rytterkontingent i Beredskab. Om Wormserfejden taltes der ikke et Ord, hvorimod Kejseren af særegen Naade lagde 300 Dukater til den ovennævnte Sum, samtidig med at han skrev til sin Sønnesøn, den senere Kejser Karl V, at det, for at vinde Sickingen og faa Ende paa den fatale Fejde, ikke var for dyrt at betale Worms en 20,000 Gylden i Skadeserstatning, hvilke Sickingen aldrig i Verden vilde rykke ud med.

Saaledes stod da kun Bruddet med Frankrig tilbage, og det var hurtig gjort. En Handelsmand, hvem Frants I's Undersaattere, Mailænderne, havde forurettet, solgte Sickingen sin Fordring, hvilken denne inddrev ved at opsnappe nogle Majlændere, som med deres Varer droge gjennem Tyskland. Paa den Klage, som disse indsendte til Kongen, svarede Sickingen ikke, og da Frants I derpaa inddrog den Pension, der var tilstaaet Ridderen, hvad behøvedes der saa mere til at opsige et Forbund, der var trykkende for begge Parter? De to Forbundsfæller vare nu kvit, og den ene af dem, den svageste tilsyneladende, bandt da for anden Gang sin lille Baad fast til et stolt Skib, det, som i sit Flag førte alle de Vaaben, der dannede det østerrigske Hus's Skjoldmærke. Om Frants nu vilde forstaa at bjerge sit beskedne Fartøj i den

mægtige Galejs Farvand, maatte Tiden vise, nu for Øjeblikket havde han Medbør, og deraf kom det sagtens, at Worms endnu i nogle Aar blev som Musen i Ridderens Klo, indtil det endelig i Aaret 1519 lykkedes Maximilian at faa en Fred i Stand, hvorefter Byen igjen maatte gaa under Biskoppens Aag, saa at Herren til Ebernburg dog til sidst satte sin Krig igjennem og af dette sit Held i sit første Foretagende øste Mod til nye og større Bedrifter. «Raster Du, ruster Du», det var Ord talte ud af Sickingens Hjerte. En rastløs Ærgjerrighed drev ham til bestandig at vove et nyt Spil, naar det gamle var vundet, og saaledes var der da ikke gaaet ret mange Dage hen, efter at Forliget med Kejseren var sluttet, førend vi se ham udkaste Planen til et nyt og mere forvovent Tog end det foregaaende. Vanskeligheden, som dette Foretagende frembød, æggede netop hans Mod til at vove Dysten, og i Tanken nød han allerede den Triumf, som Sejren over en saa mægtig Fjende vilde bringe ham, da hans Modstander denne Gang hverken var nogen almindelig Ridder eller en Haandfuld værgeløse Borgerfolk, men ingen mindre end Hovedet for et af Tysklands ældste Fyrstehuse, den unge Landgrev Filip af Hessen. Spørger man, hvad Udstaaende Sickingen havde med Hessen, er det vanskeligt at svare derpaa. Alt, hvad der kan siges, er dette, at Filips Fader, Wilhelm af Hessen, havde været en temmelig myndig Fyrste, der holdt af at klippe sine undergivnes Negle lovlig tæt, saa at det i mangen en Ridders Øjne kunde synes et fortjenstligt Foretagende i Sønnens Person at give den afdøde en ordentlig Lektion, og da nu Forholdene, hvorunder Filip tiltraadte Regeringen, tilmed vare meget vanskelige, har Sickingen sagtens heri set Grund nok til at begynde en Fejde, der tegnede til at sprede en endnu stærkere Glans om hans Navn end den, det i Forvejen havde. Af den Grund holdt han i Eftersommeren 1518 en kampfærdig Hær paa Benene for som altid at kunne gribe en heldig Chance og ved en uventet Krig falde Modstanderen i Ryggen. I Virkeligheden var Fejdebrevet næppe udstedt, før

Sickingen i hurtige Marscher rykkede frem mod Rhinen eller rettere mod det Punkt af Rhinen, hvor Main falder i den, og hvor en Del af det hessiske Fodfolk og Rytteri, under Kurtz v. Waldensteins Anførsel, var ilet til for at dække denne vigtige Stilling, medens et andet hessisk Troppekorps under Hermann v. Riedesel havde skudt stærke Detachementer frem mod det i Flodvinklen beliggende Gernsheim. Paa dette Punkt stødte de to Hære sammen, da Sickingen den 15de September var gaaet over Rhinen, og alt tydede nu paa, at det var Fjendens Plan saa længe som mulig at holde dette Punkt for enten at forhindre eller i det mindste forhale Ridderens Fremrykning, indtil der andet Steds fra kunde komme Hjælp. Desto større Forundring vakte det, da der nogle Dage efter blev sendt Ordonnanser fra den belejrede By med Spørgsmaal om, i hvilket Øjemed Sickingen kom. Han lod svare, at det var Landgreven, ikke Ridderskabet, han bekæmpede, og at han for enhver Pris vilde indtage sin Middag i Gernsheim. Dette Svar, der var saa klogt beregnet, bragte Splid i Forsvarernes Rækker, skyndsomt trak de sig tilbage bag Darmstadts Mure, og skjønt den ulykkelige Landbefolkning bad dem om at blive, varede det ikke længe, inden det skyndsomme Tilbagetog udartede til en vild Flugt, hvorved hele Masser af Korn og 1,000 Stykker Kvæg, der vare bestemte til Darmstadts Proviantering, faldt i Sejrherrens Hænder.

Man kan tænke sig, hvad Indtryk denne letvundne Sejer gjorde paa Sickingen og hans Tropper. Øjeblikkelig lagde han Beslag paa Rhintolden, der opkrævedes i Gernsheim, og udstrakte sine Operationer saa vidt og saa rask, at han allerede Dagen efter stod ved Darmstadt. Byen med Blomsten af det hessiske Ridderskab blev hurtig indesluttet, medens det aabne Land i mange Miles Omkreds hjemsøgtes i den Grad, at det hele Grevskab syntes fortabt, hvis der ikke kom hurtig Hjælp. Og Hjælp kom der ikke, da Kejseren, som skulde have talt Landgrevens Sag, havde taget Sickingen i sin Tje-

neste og nu ikke kunde vende sig imod ham, da han allermest trængte til hans Hjælp, medens Filips egne Undersaatter, de anselige Adelsætter, ikke fandt det tidssvarende at staa en Modstander som Sickingen imod blot for at frelse et Fyrstehus, hvis eneste Fortjeneste var, at det efter Evne havde plukket dette Ridderskabs Fjer. Og saaledes skete det da, at næppe var Belejringen af Darmstadt begyndt, før der var Fredsplaner i Gjære, som Filip, der under hele Fejden havde opholdt sig i Gieszen, med eller mod sin Vilje maatte underskrive. I disse Fredsbetingelser fastsattes det, at Sickingen foruden nogle Landstrækninger ved Northeim skulde have 35,000 Gylden, som inden 3 Uger skulde udbetales ham i Mainz, en Fordring, der endda ikke kunde synes saa ublu, hvis der ikke hertil var kommet Udbyttet af de Brandskatninger, hans Folk havde foretaget, samt en Sum paa 1,000 Gylden, der tilflød hans Klient, Konrad v. Hattstein, i hvis Navn den hele Fejde var begyndt. Heller ikke kunde Markgreven af Baden, ved hvis Mellemkomst Præliminærerne vare komne i Stand, forhindre, at der i Traktaten blev optaget Bestemmelser, som vare endnu mere krænkende for den landgrevelige Regering, deriblandt den, at de af den hessiske Adel, der følte sig brøstholdne ved den afdøde Greves adelsfjendtlige Fremfærd, skulde holdes skadesløse, ligesom det endelig blev bestemt, at 80 af de hessiske Riddere solidarisk skulde hefte for de 35,000 Gylden. Havde Trods dikteret Sickingen den første Bestemmelse, indgav Forsigtighed ham den anden, og i Virkeligheden hørte der ikke megen Kløgt til at indse, at Fyrsten, tvungen som han var ved Omstændighedernes Magt, vilde søge enhver Udvej for at bryde en Traktat, der havde kostet hans Land en Sum af 300,000 Gylden i alt og hans Krone saa følelige Indskrænkninger. Faktisk udebleve heller ikke nye Forviklinger, og den Strid, der var begyndt med Sværdet, udartede til sidst til en langvarig Pennefejde, i hvilken Sickingen og hans Modstander overvældede hinanden med Skjældsord og Bebrejdelser; men

dette uanset havde Frants god Grund til at være fornøjet med Udfaldet. Æren var reddet, ja forøget, og, hvad bedre var, Pengene vare gledne ned i Sickingens Lomme og havde givet den virkelystne Mand nye Midler til andre, større Projekter; men det var den overmodige Ridder en ganske søregen Fornøjelse for anden Gang at konstatere det Faktum, at i Tyskland gjaldt alene den stærkestes Vilje.

Og hvilken Tysker kunde nu for Tiden maale sig med Sickingen? Kejseren, Rigsstænderne og deriblandt den myndige Erkebisp af Trier, der før nogen anden indsaa, hvad det vilde føre til, hvis man lod Smaaadelen saadant frit Spil mod Fyrsterne, havde slaaet Knips i Lommen, medens Frants ved sin Resoluthed tvang Begivenhederne til at følge den Strøm, han vilde, og, før nogen af de forskrækkede Rigsmyndigheder kunde kny, var hans Magtstilling en Kjendsgjerning, der ikke længer kunde rokkes.

Men negtes skal det heller ikke, at, medens Frygten for hans Navn steg, tabte det i Anseelse, idet det nu ikke sjelden fandtes, at hans stigende Selvtillid lod ham overse selv den synligste Brøst ved en Sag, han paatog sig at føre, ligesom det ikke er urimeligt, at den Tryghed, hans Held indgød ham, lod ham overvurdere hans egne Hjælpekilder og navnlig Tilliden til hans befæstede Borge, Ebernburg og Landstuhl. I denne Overvurdering og denne vidtdrevne Tryghed laa Spirerne til hans senere Fald.

(Forts.)

V. Andresen.

Cavours Ungdom.*)

Grev Camillo Benso di Cavour blev født i Turin den 10de Avgust 1810. Faderen, Marchese di Cavour, var af en gammel adelig Slægt, som efter en Familietradition nedstammede fra en Tysker ved Navn Benz, der ledsagede Kejser Frederik Rødskjæg paa dennes Tog til Italien og til sidst bosatte sig der; Moderen, en født di Sellon, var fra Genf. Han blev holdt over Daaben af Kejser Napoleon I's Søster Pavline og hendes Ægtefælle, Prins Camillo Borghese, og fik efter denne sidste sit Fornavn, et Navn, der, som en af hans Biografer bemærker, var værdigt til at blive baaret af den Mand, som skulde gjengive Italien dets Uafhængighed og udjage de fremmede, ligesom M. Furius Camillus havde gjort i det gamle Rom. Allerede i sin tidligste Barndom gav han utvetydige Prøver paa en skarp Forstand og en kraftig og ubøjelig Vilje. Hr. de la Rive, Cavours Fætter, der har skrevet en Bog om sin berømte Slægtning, fortæller følgende karakteristiske Tildragelse. I Aaret 1816 kom Familien Cavour til Genf og tilbragte nogen Tid paa de la Rives Landsted Présinge. Den Gang var Camillo en livlig og smuk sexaarig Dreng, fuld af barnlig Munterhed og som oftest iført en noget afstikkende rød Dragt. Da Familien ankom til de la Rives Landsted, var den lille Fyr meget opbragt over, at Postmesteren i Genf

---

*) Giuseppe Massari: il conte di Cavour, ricordi biografici, IIda edizione. Torino 1873.

havde leveret et yderlig slet Forspand til hans Forældres Vogn, og forlangte af Hr. de la Rive, at denne skulde afsætte Postmesteren fra hans Embede. Da Hr. de la Rive hertil bemærkede, at det havde kun den første Syndikus i Genf Magt til, raabte den lille Knægt strax: «Nu vel, saa vil jeg have Avdients hos første Syndikus!» — «Det skal Du faa i Morgen», svarede de la Rive og sendte strax en Billet til den nævnte Embedsmand, Hr. Schmidtmeyer, som var hans fortrolige Ven, hvori han bad ham om den følgende Dag at give «en vakker lille Mandsling» Avdients. Dette skete. Den sexaarige Sollicitant blev modtagen med mange Ceremonier, som imidlertid ingenlunde bragte ham ud af Fatning; han bøjede sig tre Gange dybt for Øvrighedspersonen, forebragte med høj og tydelig Stemme sin Klage og forlangte Postmesterens Kassation. Da han derpaa ved at vende sig om fik Øje paa Hr. de la Rive, raabte han til denne: «Se saa, nu bliver han afsat!»

Det var dette Barn, der i en Alder af sex Aar viste en saa kraftig Vilje, som en Gang i Tiden skulde blive den store Statsmand, der ved sin sejge Udholdenhed og ubøjelige Vilje skulde omstyrte alle Hindringer, som stillede sig i Vejen for ham, og udføre en af de berømmeligste Gjerninger, Historien véd at melde om: *Skabelsen af en Nation.*

Iblandt den piemontesiske Adel er det Skik og Brug, at den yngste Søn i Familien gaar den militære Vej, og i Overensstemmelse hermed blev derfor i Aaret 1820 den unge Cavour Elev af Militærakademiet eller Kadetskolen i Turin. Her fik han en streng, men baade for Legemet og Aanden gavnlig og styrkende Opdragelse. Hans udmærkede Evner og Iver for sine Pligters Opfyldelse gjorde ham snart bemærket, og inden lang Tids Forløb blev han anset for en af Akademiets flittigste og intelligenteste Lærlinge. Især lagde han sig efter Mathematikens Studium og gjorde hurtige Fremskridt i denne Videnskab, hvorved han kom i stor Yndest hos den lærde Mathematiker Giovanni Plana, der siden, da

hans Elev var bleven en af Verdens berømteste Mænd, altid med Stolthed mindedes at have været den store Cavours Vejleder, ligesom den almægtige Minister altid med Taknemlighed omtalte sin fordums Lærer. Studiet af de exakte Videnskaber havde en betydelig Indvirkning paa Ynglingens Aand, som ved dem opnaaede den Klarhed i Udtrykket og den logiske Stringents, der ere uundværlige for den sande Statsmand. «Fra at gruble over Triangler og algebraiske Formler», plejede han senere at sige, «er jeg gaaet over til at tænke over Menneskene og Tingene; jeg indser nu helt vel, hvor nyttigt Studiet af hint har været mig for Studiet af dette».

Cavour var kun sexten Aar gammel, da han tog sin Officersexamen paa en saa glimrende Maade, at han umiddelbart derefter, altsaa 4 Aar før det efter de militære Anordninger ellers kunde ske, blev udnævnt til Uffiziale eller Underlieutenant ved Ingeniørerne. Tillige blev han efter Skik og Brug Page ved Hoffet. Disse tvende for de fleste sextenaarige Ynglinge saa misundelsesværdige Stillinger vare imidlertid altfor ubetydelige til at tilfredsstille hans mægtige Aand; navnlig var Pagetjenesten, som han kaldte Mulæselslid i Lakajuniform, ham imod. Denne og flere lignende uforsigtige Ytringer kom snart hans foresatte for Øre og bevirkede, at man paa højere Steder betragtede ham som et Brushoved. Til Garnisonssted anviste man ham først Ventimiglia, derpaa Leisillion og endelig Genua. I denne sidste By førte han en behagelig Tilværelse og skaffede sig snart mange hengivne Venner, som hverken Tidens Flugt eller Begivenhedernes Gang nogensinde formaaede at vende hans Hjerte fra. Opholdet i det skjønne Genua frembragte i den unge Ingeniørs Sjæl et lignende Indtryk som det, Vittorio Alfieri fornam, da det prægtige Panorama af denne store By første Gang mødte hans beundrende Blik; han bevarede altid Mindet om de skjønne Ungdomsdage, han tilbragte her, i kjærlig og taknemlig Erindring, og intet smertede ham i hans

modnere Aar mere, end at han som den store og berømte Minister skulde se Deputerede fra denne af ham saa højt elskede By i Oppositionens Rækker.

Cavour laa endnu i Garnison i Genua, da Efterretningen om Julirevolutionen i Paris kom til Italien. Iesuiterne, som den Gang udøvede en betydelig Indflydelse, og for hvem denne Revolution ingenlunde var kjærkommen, gjorde alt, hvad der stod i deres Magt, for at reducere denne store verdenshistoriske Begivenhed, som de kaldte Juliopløbet (parapiglio de luglio), til en Ubetydelighed, hvad der til en vis Grad og for en Tid kunde lade sig gjøre i de Dage, hvor man ikke havde nogen elektrisk Telegraf og kun en højst langsom og mangelfuld Postbefordring, men Sandheden trængte snart igjennem og opvakte almindelig Henrykkelse blandt Italiens frisindede Ungdom. Cavour navnlig følte en levende Glæde over de store Begivenheder i Paris, og hans patriotiske og skarpsindige Aand fattede allerede nu det Haab, at Frihedens og Uafhængighedens Principer ogsaa en Gang vilde sejre Syd for Alperne, et Haab, som han med Kraft og Fyrighed udtalte ved forskjellige Lejligheder. Men Talefrihed fandtes der ikke i Italien den Gang; aller mindst kunde det tillades kongelige Officerer højt og lydelig at sværge til Frihedens Fane, og Cavour, som desuden med Spot havde udtalt sig om Ordenstegn og andre fyrstelige Naadesbevisninger, hvad slette Kammerater havde sat Prinsen af Carignano i Kundskab om, blev, betynget med Regeringens Vrede, beordret til at gjøre Tjeneste ved Garnisonen i Fortet Bard. Han adlød og begav sig til den nævnte lille Alpefæstning, som behersker Passet over Store St. Bernhard; men da han vel indsaa, at den militære Løbebane for Fremtiden var lukket for ham, forlangte og fik han sin Afsked.

Hvem skulde vel den Gang have sagt, at de Ord, som den unge Ingeniørlieutenant i Genua saa ofte plejede at gjentage: «Hvis jeg var Minister, skulde alt blive anderledes», saa snart skulde gaa i Opfyldelse. Hvor mange, som da

hørte den unge Officers Hjerteudgydelser, have ikke smilet deraf og trukket paa Skuldrene? Og efter tyve Aars Forløb var det dog sket, da var Cavour Minister og holdt, hvad han havde lovet, ja mere end det; thi ikke alene beskjærmede han Friheden med Kraft, men ved hans vise og udholdende Statskløgt opnaaede Italien den saa længe eftertragtede Enhed og Uafhængighed, en ny og stor Nation fremstod i Evropa.

Efter at have taget sin Afsked fra Militærtjenesten (1831) opholdt Cavour sig paa et Landgods ved Vercelli og benyttede sit Otium dels til Studiet af de ham saa kjære mathematiske Videnskaber, dels til at skaffe sig grundige Kundskaber i Statsøkonomi og Agerdyrkningslære. Sin Vederkvægelse efter anstrengende Arbejde søgte han i hengivne Venners Selskab og paa gjentagne Rejser til Schweiz, Frankrig og England. At han i disse Lande, som i alle Henseender stode saa højt over hans Fædreland, har indsamlet mangfoldige nyttige Erfaringer, hvilke han senere som Italiens højtbetroede Minister anvendte til sine Landsmænds Vel, er en Selvfølge. Hvorvidt han allerede den Gang havde nogen Anelse om den store Rolle, han var kaldet til at spille paa Verdens Skueplads, kan ikke afgjøres; men saa meget er vist, at han ved stedse at udvide sin Kundskabskreds og ved grundigt Studium i Erfaringens Skole af al Magt stræbte at gjøre sig brugbar til Fædrelandets Tjeneste. Hans Forkjærlighed for liberale Reformer var ikke nogen Hemmelighed for nogen; sin politiske Overbevisning udtalte han ved enhver Lejlighed højt og lydelig og lagde intet Dølgsmaal paa sit Haab om en Gang at se hele den italienske Halvø forenet til et eneste stort Rige, mægtigt ved Fredens og Frihedens Velsignelser. Men klogere og lykkeligere end saa mange af sine Landsmænd vogtede han sig vel for at begynde sin politiske Løbebane som Deltager i nogen af de den Gang i Italien saa hyppige

Sammensværgelser mod det bestaaende; vel vedkjendte han sig, som anført, de nationale og liberale Grundsætninger; men han optraadte ikke som Partigænger og bevarede derved den fuldkomneste Handlefrihed, hvad der senere blev til største Gavn for ham og endnu mere for Italien.

For en Mand med Cavours Jernflid og store Evner var Piemont, hvor han for det meste opholdt sig, i videnskabelig Henseende just det rette Land. Det Stød til en forøget aandelig Virksomhed, som Alfieri i Slutningen af det attende Aarhundrede havde givet, havde bragt Theologi og Filosofi, Mathematik og Filologi, Historie og Naturvidenskaberne til en høj Grad af Blomstring. Den theologiske Skole i Turin blev over hele Italien betragtet som et Mønster paa Lærdom og havde allerede den Gang frembragt Vincenzo Gioberti; de historiske Videnskaber kunde fremvise Dyrkere som Balbo, Provana, Sauli, Sclopis, Pietro di Sta. Rosa o. fl.; i Mathematiken var Plana almindelig erkjendt som en Avtoritet af første Rang og Peyron anset som en af Verdens første Orientalister og Filologer. Bekjendtskabet med disse berømte Mænd blev af største Betydning for Cavours Uddannelse; jævnsides med sine økonomiske og agronomiske Studier udvidede han i de nævnte lærdes Selskab sine Kundskaber i mange Retninger af den menneskelige Viden, og hans Skrifter, navnlig fra en noget senere Tid, bære Vidnesbyrd om, at Filosofien, som han af og til gjør sig lystig over, ingenlunde gik aldeles sporløst hen over hans Hoved, men at han tværtimod, maaske uden selv at vide det og uden at gjøre filosofiske Studier, selv blev et Stykke af en Filosof og det endda ikke af de ringeste.

Under sit Ophold i Piemont optraadte Cavour første Gang som Forfatter, i det han i det ansete Tidsskrift «Bibliothèque universelle», som udkommer i Genf, leverede nogle mindre Afhandlinger over agrariske og økonomiske Emner. Det mærkeligste af disse Smaaskrifter offentliggjordes i 1844 i det nævnte Værks Januar- og Februarhefte under Titelen:

«Betragtninger over Irlands nuværende Tilstand og over dets Fremtid». Denne Afhandling, som var skreven paa Fransk, og som endnu i vore Dage kan læses med Fornøjelse og Nytte, undlod naturligvis ikke at vække stor Opmærksomhed i England, hvor just den Gang Daniel O'Connell med stor Energi drev sin Repealagitation. Cavour kunde ikke negte den berømte Irlænders Mod og Viljestyrke sin Beundring, men erklærede sig i øvrigt overbevist om, at han intet af Betydenhed vilde udrette, og at Robert Peel og hans Efterfølgere ved at skride frem paa den af Lord Melbourne paaviste Vej, Reformernes, vilde kunne besværge Uvejret, i det mindste for lang Tid. Artiklen i sin Helhed blev vel optagen og omtalt med Ros af forskjellige kompetente Dommere som den engelske Landøkonom Senior, Hertugen af Broglie og Pellegrino Rossi, og Cavours Navn som politisk og statsøkonomisk Skribent havde fra den Tid af en god Klang.

De literære Sysselsættelser havde imidlertid ikke hindret Cavour i at tilfredsstille sin Rejselyst, og det saa meget mindre, som han fuldtvel indsaa, hvilket mægtigt Dannelsesmiddel Rejser i fremmede Lande afgive. Det Land, han foretrak frem for alle andre, sit solklare Fædreland undtaget, var England, hvis politiske Frihed og Agtelse for Loven han beundrede, hvis store Statsmænd og berømte Talere han elskede. For William Pitt nærede han den største Højagtelse; af samtidige Statsmænd satte han Robert Peel højest; ogsaa Richard Cobden og Manchesterskolen ydede han stor Anerkjendelse.

Det var i Selskab med sin fortrolige Ven, Ridder Pietro di Sta. Rosa, at han besøgte England, Frankrig og Belgien. I Brüssel blev han gjennem sin Ven forestillet for Vincenzo Gioberti, som i denne Stad havde fundet den ædleste Gjæstfrihed. Cavours vindende Personlighed og forstandige Tale behagede i høj Grad den berømte Filosof, og under 7de Juli 1835 skriver denne til Grev Theodor di Sta. Rosa, en Fætter til Cavours Ven: «Jeg har havt stor Glæde af at samtale

med Din Fætter og hans udmærkede Rejsefælle, hvem jeg anser det for en Lykke at have gjort Bekjendtskab med».

Cavours offentlige Liv begyndte omtrent samtidig med, at den nationale Aand kraftig begyndte at røre sig i Italien. Hovedsædet for denne Bevægelse var Piemont, hvor Tilstedeværelsen af et nationalt og medgjørligt Dynasti, af en egen Hær, af historiske Traditioner og af en betydelig Videnskabelighed banede Vej for Tilkjendegivelse af Ønsker og Forhaabninger, som intet Steds ellers i Italien bleve taalte, og som i alle andre Egne paadroge den uforsigtige, der vovede at tale højt om Fribed og Enhed, Fængsel, Landflygtighed og Forfølgelse. I Piemont derimod fandt Forkæmperne for Italiens Enhed — om end ikke Frihedens Talsmænd — et aabent Øre hos Regenten, Karl Albert, og en Skare af berømte Lærde og dygtige Publicister udtalte sig i denne Retning med stedse voxende Kraft. Vincenzo Gioberti gjorde Begyndelsen med et i 1843 i Brüssel udkommet Skrift, hvori han med fyndig Veltalenhed lyser de nye Friheds- og Enhedsprinciper i Kuld og Kjøn; Cesare Balbo, Massimo d'Azeglio o. a. traadte i hans Fodspor og bidroge, støttede af Pius IX's første Regeringshandlinger, mægtig til at konstituere de Ideer, de kæmpede for, som et politisk Program. I Begyndelsen af 1847 fik tvende Tidsskrifter Tilladelse til at udkomme i Turin; vel vare de Censur underkastede, men den Lemfældighed, hvormed man gik til Værks imod dem, viste tilstrækkelig, at Regeringen sympathiserede med de i dem udtalte Anskuelser om Nødvendigheden af Italiens Enhed; det ene var Ugebladet «il mondo illustrato», det andet Maanedsskriftet «l'antologia». Blandt de Skribenter, der leverede Bidrag til disse Blade, maa nævnes Balbo, Azeglio, Buoncompagni, Promis og endelig Cavour, hvilken sidste med stor Sagkundskab behandlede forskjellige økonomiske Spørgsmaal og drog i Marken for de Grundsætninger, han efter nogle Aars Forløb gjennemførte i den italienske Lovgivning.

Men en endnu langt større Betydning som Publicist opnaaede Cavour noget senere, da man, i Følge den af Karl Albert i Oktober 1847 tilstaaede større Frihed for Pressen, efter Roms og Florents's Exempel begyndte at udgive Dagblade, hvori politiske Spørgsmaal behandledes. Et af de første af disse i Turin var «il risorgimento» (Gjenfødelsen, Gjenoprejsningen); dette Blads ledende Aand var Cavour, som kraftig støttedes af Balbo, Scialoia, Sta. Rosa, Azeglio og andre udmærkede Mænd. Ogsaa Advokaten Mich. Angelo Castelli, der som Publicist havde erhvervet sig et stort Navn, tilsagde Cavour sin Understøttelse, og fra denne Tid skriver sig det trofaste Venskab mellem disse to Mænd, som først Døden gjorde Ende paa.

Da Cavour ved sin Journalistvirksomhed begyndte sit politiske Liv, var han sig tilfulde bevidst, hvilket betydeligt Ansvar han paatog sig lige over for sine Venner og sine Medborgere, men tillige, at han var udrustet til sin Gjerning som faa. Hans økonomiske og sociale Studier, hans grundige Kjendskab til Evropas daværende politiske Tilstand, hans ved hyppige Rejser og ved Omgangen med de mest fremragende Mænd i Schweiz, Belgien, Frankrig og England uddannede Menneskekundskab gjorde ham i høj Grad skikket til det Hverv, han havde paataget sig. Hertil kom, at han nu havde naaet den Alder, hvor Fornuften behersker Lidenskaberne. Han stod nu i sin fulde Kraft, rig paa Kundskaber og Erfaring, ikke afhængig af nogen, besjælet af en ubøjelig Vilje og en grundfast Overbevisning om, at det, han kæmpede for, var Fædrelandets Vel, og man vil kunne forstaa, at hans fine og skarpsindige Pen maatte udsaa Frøkorn til alle Sider, som Tiden og Omstændighederne snart lode spire frodig frem. Sin Virksomhed som Publicist regnede Cavour altid blandt det ypperste, han havde ydet; selv da han som Italiens beundrede Minister stod paa Magtens Tinde, plejede han at sige: «Skribentvirksomheden er en Skole, hvori man hver Dag gjør rivende Fremskridt. Var jeg ikke bleven Journalist,

var jeg aldrig bleven Statsmand, og ingensinde skal jeg fragaa, hvad jeg skylder min Virksomhed som Medarbejder ved «il risorgimento»». Man tør haabe, at den italienske Dagspresse, der aldrig har været saa hædret og indflydelsesrig som i de Dage, heller aldrig vil glemme, hvad den skylder ham og Medarbejdere som Cesare Balbo, Massimo d'Azeglio, Vincenzo Salvagnoli og Marco Minghetti.

Endskjønt de nævnte store Mænd levede og virkede i et Land, hvis Regent, i det mindste tidligere, havde lagt liberale Grundsætninger for Dagen, og hvis Borgere vare de af alle Italienere, som vare mest modne for Friheden, havde dog ingen af dem endnu slet og ret forlangt en Konstitution. Dette var derimod sket i Toskana, hvor Marchese Don Neri Corsini di Lajatico havde paavist, at det konstitutionelle System var det eneste Middel til at raade Bod paa de Ulemper i Staten, som alle saa og følte, og til at frembringe en anden og bedre Tilstand i dette af Naturen saa rigt udstyrede Land. Men den toskanske Patriots Røst blev ikke hørt og endnu mindre vurderet efter Fortjeneste; selv Salvagnoli skrev om hans Forslag, at det var en sublim Utidighed; men i enkelte udkaaredes Hjerte fandt Corsinis Ord den dybeste Gjenklang, og til disse udkaarede hørte først og fremmest Cavour. Det varede ikke længe, før denne fik Lejlighed til med større Kraft end sin Forgænger at udtale det for Datidens Fyrster saa frygtelige Ord: Konstitution. I Januar 1848 var nemlig i Genua Forbitrelsen mod Jesuiterne stegen til det højeste, og man forlangte dem med høje Raab udviste af Byen. Det lykkedes imidlertid veltænkende og ansete Borgere at berolige Sindene saa vidt, at man afholdt sig fra Voldsomheder og nøjedes med at sende en Deputation til Turin for at tolke Genuesernes Ønsker for Regeringen og forlange de hellige Fædre udviste. Da Efterretningen om Begivenhederne i Ligurien kom til Hovedstaden, traadte en stor Del af de besindigste og mest formaaende Borgere, — der i øvrigt ganske delte Genuesernes Forbitrelse mod Jesu-

Selskab —, sammen og besluttede at sammenkalde et offentligt Møde for at enes om mere hensigtssvarende Forholdsregler til at berolige de oprørte Sind end at udjage Jesuiterne og om, medens det endnu var Tid, at træde kraftig op mod et saa yderligtgaaende Middel, som blot kunde være til Skade for den nationale Sag. Mødet blev afholdt, og Cavour var en af Hovedtalerne. Han paaviste, at der skulde ganske andre og virksommere Midler end Jesuiternes Forjagelse til for at tilfredsstille Folkets berettigede Krav, og at man derfor burde stille andre og større Fordringer til Regeringen. «Jeg foreslaar», saaledes endte han sin Tale, «at vi af Regeringen forlange en offentlig Diskussion i hele Landets Paasyn, en Diskussion, hvor alle Meninger, alle Interesser, alle Nationens Ønsker og Fordringer kunne blive drøftede og vejede; jeg foreslaar, at vi forlange en Konstitution!» Dette dristige Forslag blev modtaget med højst forskjellige Følelser af den forbavsede Tilhørerkreds: nogle — som Sta. Rosa, Giacomo Durando og den radikale Brofferio — jublede og vilde øjeblikkelig afsende en Deputation til Kongen for at meddele ham Forsamlingens Ønske, andre vilde se Tiden an endnu en Stund, atter andre erklærede en Fordring af den Natur for Galmandsgjerning. Den følgende Dag, den 8de Januar, fortsattes Forhandlingerne, men heller ikke da kunde man komme til Enighed, hvad der selvfølgelig mere end nogensinde er nødvendigt, naar Undersaatter stille et Forlangende af den Natur til deres Suveræn, og Cavours Forslag blev saaledes henlagt. Men desuagtet kunde han med rette være stolt af sin Optræden ved denne Lejlighed; han havde handlet som en god Borger og en sand Frihedsmand; han havde gjort, hvad der stod i hans Magt, for at yde sine Landsmænd og Italien en udmærket Tjeneste, og han havde derfor Grund til i senere Aar med berettiget Stolthed at mindes Folkemødet i Turin, hvor han med Kraft og Mod udtalte Ordet *Konstitution*, saa det gav Gjenlyd over hele Italien. Heller ikke skulde der gaa lang Tid hen, inden Begivenhederne med

uimodstaaelig Magt skabte den lovbundne Borgerfrihed, som Cavour i Aanden havde set, og som Landets ypperste Mænd forlangte med stedse stærkere og stærkere Røst.

Det blev imidlertid hverken Piemont eller Toskana, de to Stater i Italien, hvor der dog fandtes nogen politisk Modenhed, der først fik en Konstitution, men det vankundige Neapel. Hvad Corsinis og Cavours vise Tale ikke havde kunnet udrette, bevirkede den tyranniske Ferdinand II, meget imod sin Vilje, ved sin blinde og haardnakkede Modstand mod alle Reformer. De voldsomme Frihedsrørelser paa Sicilien, der foreløbig førte til Messinas Bombardement og Ruggiero Settimos Udnævnelse til provisorisk Regent, affødte i Neapel en Opstand, som bevirkede, at Kongen den 26de Januar (1848) gav Løfte om en Konstitution, som nogle Uger senere blev bekjendtgjort. Efterretningen om disse Begivenheder udbredte sig lynsnart over hele Italien, og alle Vegne holdt Regeringerne det for klogest at give efter — i det mindste foreløbig — for Folkenes Ønsker. I Florents proklameredes den 17de Februar en Konstitution efter fransk Mønster, i Rom maatte Pius IX den 14de Marts udstede det berømte Grundstatut, i Sardinien gav Karl Albert den 4de Marts en fri Forfatning, og det første konstitutionelle Ministerium dannedes under Grev Cesare Balbos Forsæde. Denne berømte Mands Navn var et fuldstændig politisk Program; Forfatteren af «le speranze d'Italia» kunde kun kæmpe for sit Fædrelands Uafhængighed af de fremmede.

Det varede ikke mange Dage, før Balbos Ministerium herlig bestod sin Prøve. I det lombardisk-venetianske Kongerige havde man allerede før 1848 ventet en Opstand mod Østerrigerne, og Hadet mod disse havde nu naaet sit Højdepunkt. Blodige Sammenstød mellem Borgerne og Soldaterne hørte til Dagens Orden, og i Februar 1848 forkyndtes Belejringstilstand og Standret over alle Østerrigs italienske Besiddelser. Men denne jernhaarde Strenghed førte ikke til det forønskede Maal. Den 13de Marts udbrød der nemlig en

Revolution i Wien, hvorved Kejseren nødtes til at indrømme den forlangte Konstitution og afskedige den forhadte Metternich. Disse voldsomme Bevægelser i Hovedstaden forplantede sig selvfølgelig ogsaa til Kejserrigets italienske Provinser. Milano rejste sig først, og Feltmarschal Radetzky maatte med sine Østerrigere søge Beskyttelse under Veronas Kanoner. I Turin forlangte Borgerne med høje Raab, at man skulde understøtte Rejsningen, og ingen tilraadede dette med større Varme end Cavour. I sit Blad «risorgimento» skrev han den 23de Marts: «Timen er kommen! En eneste Vej staar nu aaben for Folket, for Regeringen, for Kongen: Krigen, Krigen strax, øjeblikkelig, uden mindste Tøven!»

Ministerraadet var ikke længe om at fatte sin Beslutning; det befalede de piemontesiske Tropper at overskride Ticino: det var Italien, som erklærede sine Undertrykkere Krig paa Liv og Død. Ganske vist saa man snart, at Sardinien ikke var i Stand til alene at besejre de fremmede, og enhver véd, at det var Frankrigs Legioner og en talentfuld Eventyrers Sværd, hvem Italien for en væsentlig Del kom til at skylde sin Uafhængighed; men ikke desto mindre var Begyndelsen gjort, Tærningerne vare kastede og intet Tilbagetog mere muligt.

Cavour, der ved sin Avtoritet og sit Raad havde bidraget saa meget til at fremkalde Ministeriets afgjørende Beslutning, havde den Sorg i et af de første Sammenstød at miste en af sine kjære. I Træfningen ved Goito den 30te Maj faldt hans ældre Broder Gustavos Søn, Agosto Cavour, Underlieutenant i Garderegimentet, gjennemboret af østerrigske Kugler; den faldne Ynglings blodige Uniform lod Cavour indfatte i en Ramme og henstille i sit Studereværelse.

I Maj blev der for første Gang udskrevet Valg til den sardinske Rigsdag. Cavour optraadte som Kandidat, men faldt igjennem, formodentlig fordi han havde bekæmpet den almindelige Valgret og derved tabt noget i Popularitet; men allerede den 26de Juni faldt et Eftervalg i Turin paa ham. Samtidig var han bleven

valgt i Monforte, Cigliano og Iglesias (paa Øen Sardinien), men foretrak selvfølgelig at tage Sæde paa Rigsdagen som sin Fødebys Repræsentant. Han sluttede sig til Højremændene, blandt hvilke han gjenfandt de fleste af sine Venner og Medarbejdere. Sin første Tale holdt han den 4de Juli i Anledning af Lovforslaget om Lombardiet og Venetiens Forening med de sardinske Stater, men var ikke synderlig heldig, ikke fordi det skortede ham paa Tanker og Ideer, men fordi han den Gang endnu ikke havde Ordet tilstrækkelig i sin Magt til at gjøre Virkning, og fordi hans uskjønne Talestemme ingenlunde virkede sympathetisk. Dertil kommer endnu, at han, der i sin Ungdoms ledige Øjeblikke løste vanskelige mathematiske Opgaver i Hovedet, ikke havde gjort tilstrækkelige humanistiske Studier, hvad der er saa nødvendigt for en politisk Taler. Foruden sin piemontesiske Patois var han kun fuldstændig hjemme i Fransk. Hans Ven Castelli fortæller, at Cavour i 1847 ofte rakte ham en af ham paa Italiensk skreven Artikel med de Ord: «Gjør mig det til Italiensk!» Dante og Ariost har han aldrig læst, Macchiavelli og Guicciardini først i Efteraaret 1859. Helteskikkelserne i Alfieris Dramaer har han aldrig gjort Bekjendtskab med, og af Historien kjendte han kun den nyere, særlig den franske Revolutions. Den imponerende og kraftige parlamentariske Veltalenhed, som vi beundre hos de store engelske Statsmænd, og som for en meget stor Del skyldes disses grundige klassiske og alsidige Dannelse, — den Cavour manglede —, kom han derfor aldrig til at besidde; at han senere som Taler mange Gange frembragte en overordentlig Virkning, skylder han, næst Øvelse og anstrengt oratorisk Studium, sin uendelige Livsfriskhed og ungdommelige Aandselasticitet, sin skarpe Logik og sin ualmindelige Vittighedsfylde, hvorfor han allerede som ungt Menneske var bekjendt, og som paa hans politiske Løbebane sjeldent undlod at bringe hans Modstandere til Tavshed.

Paa et hængende Haar nær havde Cavour faa Dage efter sin første Tale paa Rigsdagen ombyttet sine journalistiske og parlamentariske Vaaben med Sværdet. Radetzky havde nemlig sat sig i Bevægelse og truede nu den sardinske Hær, som Karl Albert i flere Uger havde holdt ubevægelig i en vidtstrakt Stilling mellem Peschiera og Mantova. Under disse Omstændigheder forlangte den piemontesiske Regering nye Stridskræfter og nye Opofrelser af Nationen, og Cavour stod just i Begreb med at melde sig til Tjeneste i Hæren, da Efterretningen indtraf om Nederlaget ved Custoza og Vaabenstilstanden den 9de Avgust og bragte ham til at opgive sin Beslutning, da han indsaa, at Fædrelandet nu trængte mere til hans Pen og hans Ord end til hans Sværd.

En umiddelbar Følge af Nederlaget ved Custoza og den derpaa følgende Vaabenstilstand var, at det daværende piemontesiske Ministerium Casati indgav sin Afskedsbegjæring. Præsident for det nye Ministerium, der dannedes, var først Marchese Cesare Alfieri di Sostegno og derpaa General Perrone, og dets ypperste Taler var Advokaten Pier Dionigi Pinelli. Trods disse Mænds uomtvistelige Talenter befandt Ministeriet sig paa Grund af Tiden og Omstændighederne i en højst vanskelig Stilling lige over for Kamrene og Folket, hvis ene Halvdel raabte paa Fred, og hvis anden Halvdel forlangte Krigen fortsat til det yderste. Ministeriet ansaa det for rettest ikke at forhaste sig med at gjenoptage Fjendtlighederne, men, alt imedens man af al Magt arbejdede paa at forøge og bedre organisere Hæren, at oppebie et gunstigt Øjeblik til med Udsigt til mere Held end før at kunne gjenoptage Kampen med Østerrige, og Cavour støttede Ministeriet med største Iver, i Kamret ved sin Tale, i Publikum ved sit Blad; men des uagtet blev det dog snart indlysende, at Oppositionen, som ledededes af Vincenzo Gioberti, voxede Ministeriet over Hovedet. Denne store Filosof og hans Meningsfæller fandt, at Ministeriet manglede Daadskraft, at det underhandlede for meget og kæmpede for lidt, og hans moralske Avtoritet og

den store Yndest, han stod i hos Folket, gjorde ham til en højst farlig Modstander. Gioberti havde havt Sæde i det afgaaede Ministerium Casati, og det var navnlig som Følge af Cavours indtrængende Forestillinger hos General Giacinto di Collegno, hvem Kongen havde overdraget Dannelsen af det nævnte Ministerium, at den berømte Filosof havde faaet Sæde i Karl Alberts Raad. Da Gioberti efter Vaabenstilstanden den 9de Avgust tilligemed sine Kolleger nedlagde sin Portefeuille, overdrog Kongen ham og Grev Ottavio di Revel at danne et nyt Ministerium; men da dette ikke lykkedes, traadte Gioberti i Spidsen for Oppositionen, hvis Rækker han nu førte til Kamp mod Ministeriet og mod sin politiske Modstander og personlige Ven Cavour. Kampen var lang og haardnakket og endte med, at Ministeriet maatte indgive sin Demission, og at det overdroges Gioberti at danne et nyt, hvis Medlemmer den 16de December for første Gang gave Møde i Parlamentet; kort Tid efter blev de Deputeredes Kammer opløst og nye Valg udskrevne. Cavour stillede sig igjen i Turins første Kreds og havde til Modkandidat en god gammel Mand ved Navn Pansoya; denne fik ved Afstemningen nogle faa Stemmer mere end Cavour, der saaledes var overvunden, et Udfald af Valghandlingen, som højlig overraskede alle, men ingen mere end den skikkelige Pansoya.

Giobertis Ministerium blev ikke af længere Varighed end hans Forgængers. Under Italiens daværende Tilstand, hvor Friheden blødende bukkede under overalt, hvor den ikke affødte det voldsomste Anarki, undfangede Gioberti den Plan, at Piemont skulde skride ind for at beskytte Konstitutionen i Toskana og Pavestaten og tilintetgjøre Anarkiet, som hjemsøgte disse Lande, for paa denne Maade at skaffe sig Evropas Sympathi og maaske kraftig Hjælp i den Kamp mod Østerrige, som om kort Tid paa ny maatte udbryde. Men denne Plan, der vel billigedes af Frankrig og England, maatte være bleven holdt mere hemmelig, end Tilfældet var, hvis den skulde have ringeste Udsigt til at lykkes; Østerrige,

Storhertug Leopold og Pius IX fik Nys om Sagen; Efterretningen om, hvad Gioberti havde i Sinde, udbredte sig lynsnart i Turin, det Parti, han havde berøvet Magten, rejste sig imod ham og raabte paa Forræderi, og efter voldsomme Kampe i Parlamentet maatte Gioberti indgive sin Demission. Den store Filosof havde villet frelse Friheden og ved selv at intervenere befri Italien for de fremmedes Intervention; nu bukkede Friheden under overalt, Østerrigerne vendte tilbage til Legationerne, til Markerne, til Hertugdømmerne; de besatte Toskana, som før havde været forskaanet for dem, medens de franske indtoge Rom og Spanierne landede paa Kirkestatens Kyst. Italien var længere borte fra Frihed og Uafhængighed end nogensinde!

Cavour, der havde været en Modstander af Gioberti, da denne var Oppositionens Hoved og Gjenstand for en umaadelig Popularitet, var en af hans varmeste Forsvarere, da han maatte opgive sine Planer til Fædrelandets bedste og nedlægge sin Portefeuille. Den af Gioberti undfangede Tanke om en piemontesisk Intervention i de forvirrede mellemitalienske Forhold havde fundet Cavours fulde Bifald, og han kæmpede med Kraft for den i sit Blad, lige som han vilde have gjort det i Repræsentanternes Kammer, hvis han havde havt Sæde der.

Imidlertid var Piemonts og dets Konges Skæbne foreløbig bleven afgjort. Vaabenstilstanden blev opsagt den 12te Marts 1849, og allerede den 23de Marts ødelagde Radetzky aldeles den sardinske Hær ved Novara, hvilket, som bekjendt, medførte Karl Alberts Tronfrasigelse og en haard og ydmygende Fred med Østerrige, hvorom senere. Cavour og alle patriotiske Piemontesere sørgede inderlig over Fædrelandets Ulykke og over de haarde Straffedomme, som udgik over de underkuede lombardisk-venetianske Stater, der mishandledes af den barbariske Haynau, denne «Brescias Hyæne», det eneste Menneske, hvem Cavour nogensinde, efter sit eget Udsagn, har hadet. Men Cavour og hans Meningsfæller opgave under

deres patriotiske Sorg ingenlunde Haabet om bedre Tider; de vare overbeviste om, at Friheden og Natinalitetsprincipet ad Aare maatte sejre, og Balbo gav denne deres Overbevisning det kraftigste Udtryk i sin berømte Ytring: «Denne Fred med Østerrige er en Vaabenhvile; vi ville være heldigere næste Gang (l'altra volta, ikke un'altra volta, en anden Gang)!»

Det nye Ministeriums Sammensætning bidrog en Del til at berolige Sindene og vække Haabet om bedre Tider. I Spidsen for det traadte Massimo Taparelli Marchese d'Azeglio, medens Ridder Pier Dionigi Pinelli blev Indenrigsminister og Vincenzo Gioberti Minister uden Portefeuille. Disse tre Mænds Navne afgave tilstrækkelige Garantier baade for, at Forfatningen vilde blive samvittighedsfuldt overholdt, og for, at den nationale Sag ikke vilde blive opgiven. Ved de nye Valg optraadte Cavour atter som Kandidat, og to Kredse valgte ham til Repræsentant, nemlig Turins første og Finalborgokredsen, og, som rimeligt var, modtog han den Plads, som hans Fødeby tilbød ham.

En af de første Sager, der kom under Behandling i det nye Parlament, var den ovenfor nævnte Fredstraktat med Østerrige. De haarde og ydmygende Vilkaar forblindede Oppositionen i den Grad, at den uden at tænke paa den overhængende Fare for Krigens Fornyelse foreslog at udsætte Godkjendelsen af Traktaten under Paaskud af, at der ikke var sørget tilstrækkelig for Indbyggerne i de Provinser, der havde været forenede med Piemont. Men en saadan Udsættelse af Traktatens Godkjendelse var selvfølgelig ensbetydende med Krigens øjeblikkelige Fornyelse, hvad der under de for Haanden værende Omstændigheder kun kunde ende med Piemonts fuldstændige Undergang. Ministeriets Venner bekæmpede derfor dette farlige Lovforslag af yderste Evne og ingen med større Fynd end Cavour, navnlig i Møderne den 13de, 15de og 16de November. «Vi vide ikke», sagde han blandt andet, «hvilke politiske Følger denne Udsættelse vil have; men saa

meget er vist, at vi, hvis Traktaten ikke bliver ratificeret, ville befinde os i de mest fortvivlede Omstændigheder .... Her tales saa meget om Ære og Værdighed; jeg for min Del tror ikke, at vor Værdighed og Ære vinder ved, at vi forlænge denne Diskussion, da vi dog alle maa være overbeviste om, at al vor Tale ikke i nogen som helst Maade er i Stand til at forandre en Tøddel i denne sørgelige Traktat .... Aller mindst bør vi gjøre en Partisag ud deraf!» Men hverken den øjensynlige Fare eller Ministeriets Forestillinger eller Cavours Logik og Veltalenhed kunde afvæbne den exalterede Opposition; med en ringe Majoritet vedtog Kamret den foreslaaede Udsættelse. Under disse betænkelige Omstændigheder raadførte Massimo d'Azeglio sig med nogle af de erfarneste og besindigste Deputerede, deriblandt ogsaa Cavour. Denne raadede til at opløse Kamret og appellere til Folket, som ved de nye Valg ikke vilde undlade at udtale sin Vilje. Dette Skridt var ingenlunde uden Fare, og navnlig nærede Cavours Ven Sta. Rosa, som havde Sæde i Ministeriet, store Betænkeligheder derved; men efter moden Overvejelse fandt man dog, at det var det fornuftigste, der kunde gjøres. Kamret blev altsaa opløst, skjønt Sessionen kun havde varet et Par Maaneder, og nye Valg udskrevne. Men før Folket ved disse gav sin Vilje til Kjende, besluttede Ministeriet, for under disse betænkelige Omstændigheder ikke at forsømme noget Middel, som kunde bringe Oppositionen og de radikale, der siden Begivenhederne i Paris havde udfoldet en stor Virksomhed, til Fornuft, at lade Nationen høre sin Konges Stemme. Som en Følge heraf udstedte Viktor Emanuel den berømte Moncalieriproklamation, som Cavour senere erklærede for at have frelst Fædrelandet, i det Kongens Budskab, der i alvorlige og værdige Ord lagde Vælgerne Fædrelandets kritiske Tilstand paa Hjerte, aabnede Øjnene paa mangfoldige. Trods en Del Oppositionsmænds febrilske Virksomhed og trods de radikales Hyl sejrede dog Folkets sunde Fornuft, skjønt mange frygtede for indvortes Uroligheder. En fornem Fransk-

mand, som opholdt sig i Turin, sagde en Dag til Cavour, idet han pegede paa Sneen, som faldt usædvanlig rigelig: «Se, Greve, det er rød Sne, der kommer!» Men Cavour svarede smilende: «Lad den kun være rød, saa meget De vil; den vil snart blive hvid, det er mine Landsmænds sunde Fornuft mig Borgen for!»

Cavours Tillid til hans Medborgeres Fornuft blev ikke skuffet. De nye Valg faldt afgjort ud til Ministeriets Fordel, og Turins første Kreds valgte paa ny Cavour til sin Repræsentant. Næppe vare de Deputerede traadte sammen, før Fredstraktaten blev forelagt og efter en kort Diskussion vedtagen. En tung Sten faldt herved fra Cavours Hjerte: nu var Piemont og Friheden frelst; den nationale Enhed saa han i Aanden, at Fremtiden snart vilde bringe. «Der er ingen Grund til at tabe Modet», skrev han noget senere til sin Ven Vincenzo Salvagnoli, «Friheden bestaar i en Krog af Halvøen; fra denne Krog, Piemont, vil den udbrede sig over hele Italien, og vort Land, som har vidst at holde sig fri baade for Despotisme og Anarki, vil kunne arbejde kraftig paa det store Fædrelands Gjenfødelse!»

Det bedste Middel hertil var at støtte Ministeriet i dets Bestræbelser for at læge Landets Saar, bringe Finantserne paa Fode igjen og reorganisere Hæren, og Cavour gjorde alt, hvad der stod i hans Magt, for at understøtte Regeringen, hvad han af Fædrelandskjærlighed vilde have gjort, selv om ikke Krigsministeren, General Alfonso la Marmora, og Finantsministeren, Grev Giovanni Nigra, havde været hans personlige Venner. For den sidstes Vedkommende var Cavours Bistand især af stor Betydning, da denne som Statsøkonom nød en velfortjent Anseelse. Han var saaledes Ordfører for den Kommission, der var nedsat for at erklære sig over Regeringens Forlangende om at blive bemyndiget til at emittere nye Rentes til Beløb af 4 Millioner Lire, og tog under Behandlingen af dette Lovforslag gjentagne Gange Ordet for dets Fremme.

Denne Cavours kraftige Deltagelse i de parlamentariske Arbejder lod ham daglig vinde mere Terræn; hans Indflydelse var i jævn og stadig Tiltagende, han gjorde betydelige Fremskridt som Taler, og hans Venner regnede ham allerede med Glæde iblandt de Mænd, som havde ydet det frisindede Parti og hele Landet de største Tjenester, medens hans Modstandere, som i Begyndelsen af hans parlamentariske Løbebane næppe havde villet høre ham, saa smaat begyndte at yde ham fortjent Anerkjendelse. Hertil bidrog især hans Betænkning i det den 18de Februar 1850 indbragte Lovforslag om Postvæsenets Omordning, et Arbejde, som endnu i vore Dage kan læses med Udbytte, ligesom de deri udtalte Grundsætninger forlængst have staaet deres Prøve. Lovforslaget gik igjennem trods nogen Modstand, som Cavour, der gjentagne Gange havde Ordet, med Lethed besejrede, da Forslagets Nytte var indlysende.

Til en endnu større Højde som Statsmand og parlamentarisk Taler hævede Cavour sig paa den Dag, da han forsvarede det af Seglbevareren Giuseppe Siccardi indbragte Lovforslag om Afskaffelsen af Gejstlighedens særlige Værneting (det gejstlige Forum). Det var den 7de Marts 1850, at han fejrede denne sin første store Triumf.

Nødvendigheden af at bringe den gejstlige Lovgivning i Overensstemmelse med den verdslige og med Tidens Krav overhovedet havde man allerede længe følt, men Krigsbegivenhederne havde hidtil gjort det umulig at tage fat paa denne vigtige Sag. Nu var der imidlertid sluttet Fred og ingen Grund til yderligere Tøven, saa meget mindre, som denne Reform vilde være et talende Vidnesbyrd om Sandheden af det konstitutionelle Regimente og et uomstødeligt Bevis paa, at alle nu vare lige for Loven. Det piemontesiske Kabinet gik til Værks med stor Klogskab i denne vanskelige Sag: det lod, først ved Pinelli og derpaa ved Siccardi selv, foretage Skridt hos det romerske Hof for at bevæge dette til ikke at lægge Hindringer i Vejen for denne vigtige Reform; men

disse Forsøg strandede paa Kuriens Modstand, og man maatte i Piemont beslutte sig til at opgive alle Tanker om Underhandlinger med Pavehoffet og gjennemføre Reformen ved den lovgivende Magts Hjælp. Paa Cavours Raad blev Siccardi udnævnt til Justitsminister, og denne energiske Retslærde forelagde kort efter sit Forslag, hvorved hele den gejstlige Lovgivning blev forandret, og hvori navnlig det særlige gejstlige Forum, der gjorde en mod al Frihed og Retfærdighed stridende Forskjel paa gejstlige og verdslige, erklæredes afskaffet. Men en stor Del Deputerede bleve yderst betænkelige ved Siccardis Lovforslag; de saa deri et fornærmeligt Angreb paa Kirkens Særrettigheder; selv Balbo var tilbøjelig til i denne Sag at stemme mod Ministeriet, og hans Avtoritet drog en stor Del af Kamret med. Lige over for denne Modstand begyndte Ministeriet allerede at tabe Modet; men Cavour saa, at Øjeblikket var afgjørende for det konstitutionelle System og for hele den Politik, han havde helliget sine Kræfter, og ilede op paa Talerstolen. «I Fredstid», sagde han, «tænker den sande Statsmand paa at gjennemføre gavnlige Reformer. Det foreliggende Lovforslag vil have den Virkning, at det gjør det indlysende for alle Venner af en sund fremadskridende Udvikling, at der *kan* gjøres Fremskridt i vore konstitutionelle Institutioner. Jeg tror, at denne Reform udtrykker baade Ministeriets og Kongens sande og virkelige Tanker. Denne Betragtning er for mig af en saadan Vægt, af en saa gjennemgribende Betydning, at den alene vilde være tilstrækkelig til at bestemme mit Votum. Naar denne Reform bliver gjennemført i Tide, vil den i Stedet for at svække Regeringens Avtoritet bevirke det modsatte; i Stedet for at forøge den revolutionære Aands Kraft vil den gjøre den fuldstændig afmægtig. Jeg siger derfor til de Herrer Ministre: efterligner frejdig det Exempel, som Hertugen af Wellington, Lord Grey og Sir Robert Peel, hvem Historien vil nævne som vor Tids første Statsmænd, have givet os, skrider kraftig frem paa Reformernes Vej og frygter ikke for, at man

skal erklære Reformer for unødvendige; frygter ikke for, at I derved skulle svække den Trones Magt og Majestæt, som er betroet til Eders Varetægt; I ville tvært imod styrke den, I ville tvært imod bevirke, at denne Trone slaa saa dybe Rødder i vort Land, at den vil staa urokkelig, selv om Revolutionens Storme tude omkring den; at den ved sin Fod vil samle hele Italiens Kraft og føre vor Nation frem til det høje Kald, der er bestemt den!» Det Indtryk, som denne Tale frembragte, var overordentligt. For første Gang i den Tid, Cavour havde havt Sæde i Paladset Carignanos Sal, saa man Deputerede af alle Partier ile til, da han steg ned af Talerstolen, trykke hans Hænder med Varme og overøse ham med de mest smigrende Lykønskninger. Hans Tale havde i Virkeligheden været ikke alene en oratorisk Triumf, men en stor politisk Begivenhed: fra dette Øjeblik af var han uomtvistelig Hovedlederen for det liberale Parti.

Hvilken Forandring i Løbet af nogle faa Maaneder! Hvilken Forskjel mellem den Cavour, hvem man den 4de Juli næppe vilde høre paa, og den glimrende, beundrede, lovpriste Taler fra den 7de Marts. Cavours Navn var i alle Munde; de talrige i Turin boende landsforviste fra alle italienske Stater saa op til ham med Glæde og Tillid, og alle følte, at *han* var en Mand, som af Forsynet var bestemt til at udrette store Ting.

Den 5te Avgust døde i Turin Cavours Ven, Riddər Pietro Derossi di Sta. Rosa, Minister for Agerdyrkning, Handel og Industri, og da baade Kongen, Ministeriet og hele det oplyste Publikum enstemmig erklærede, at ingen anden end Cavour burde være hans Efterfølger, tog denne Sæde i Viktor Emanuels Raad.

Efter at vi nu have fulgt Cavour fra hans tidligste Barndom til hans Udnævnelse til Minister, ere vi til Ende med vor Beretning om denne første og for Almenheden mindst be-

kjendte Del af den store Statsmands Liv. At han efter at have faaet Sæde i Kabinettet snart blev dets ledende Aand, derpaa dets Hoved og endelig hele Italiens elskede og beundrede Minister, at *han* mere end nogen anden bidrog til at befri sit skjønne Fædreland fra de fremmedes Tyranni, hvorunder det i Aarhundreder havde sukket, at han af dets mange Smaastater skabte *et eneste stort og mægtigt Rige*, at han ved sin vise Statskunst sammensmeltede Romere og Neapolitanere, Lombardere og Toskanere til *den italienske Nation*, — det er endnu i frisk Minde og skal aldrig glemmes; men en Fremstilling af disse hans udødelige Fortjenester ligger uden for denne Afhandlings Plan.

Fr. Julius Meier.

Smaatinger.

To Breve, vedkommende det russiske Hof i Horsens. Vi ere endnu en Gang nødte at komme tilbage til det russiske Hof i Horsens, idet vi ere blevne satte i Stand til at meddele følgende Uddrag af to Breve fra Kammerherre, Oberst Lillienskjold til Grev Bernstorff, som ved dette Aarhundredes Begyndelse forestod Departementet for de udenlandske Sager, under hvilket Departement Overtilsynet med det russiske Hof blev henlagt efter Arveprins Frederiks Død. De to Breve, som findes i Originalen i Udenrigsministeriets Archiv, meddeles her — fraset enkelte Forandringer i Ordstillingen og Retskrivningen — omtrent ordrette; selve Brevene kræve i øvrigt ingen videre Forklaring.

1. (Uddrag af en, vistnok fortrolig, Skrivelse fra Hofchef, Oberst Lillienskjold til Grev Bernstorff).

. . . . Da det er min Pligt at give Deres Excellence Underretning om alt, hvad dette Hof er vedkommende, saa maa jeg nu berøre den vigtigste Post af alle, som har gjort og endnu daglig gjør vort Hof her alle mulige Chikaner og Ærgrelser, nemlig de kjære russiske Munke og Præster, som man i al Sandhed kan kalde en ægyptisk Plage. De løgnagtige og uforskammede Rygter, som disse Folk stedse udbrede over dette Hof, er det mindste; men deres hykleriske, interesserede og uanstændige Opførsel imod hendes

Durchlauchtigheds høje Person selv skulde vel ingen tro kunde være mulig, naar man ikke ved Exempler kunde stadfæste Sandheden. Efter den Tid, da den sidste af de højsalige Prinser, Prins Peter, afgik ved Døden, hvem de dog havde nogen Agtelse for, begyndte strax den daværende Munk, *Joseph*, at udbrede falske Rygter og Bagtalelser over dette Hof, som siden ved Vidners Undersøgelse bleve tilintetgjorte, og blev der lovet Hoffet Satisfaktion, men det blev herved. Efter denne Munk fik Hoffet en ved Navn *Theophan, som var den værste af alle*, hvis Stolthed, Ærgjerrighed og Uforskammethed den højsalige Arveprins selv ved sin høje Nærværelse her paa Palæet havde Prøve paa ved en Samtale med ham, da denne Munks Uforskammethed og Dristighed gik saa vidt, at hans kgl. Højhed af Ærgrelse maatte føje sig op udi sit Kabinet for at lade sig give et Glas Vand af sin Kammertjener. Nogle af denne Munks lumske og slette Handlinger mod hendes Durchlauchtigheds egen høje Person kunne medfølgende Exempler stadfæste. Da hendes Durchlauchtighed som sædvanlig paa sin Navnedag gav denne Munk tvende Ti-Rigsdalers Sedler, rev han dem strax itu for hendes Øjne og sagde: «I Rusland giver Kejseren 100 Rigsdaler». Af Frygt fordoblede den gode Prinsesse stedse sine Gaver, saa hendes private Kasse stedse maatte forøges med et Hundrede Rigsdaler efter det andet. Det gik saa vidt, at han, naar han vilde tilvinde sig flere Penge, gjorde Væddemaal med hendes Durchlauchtighed, saa jeg for saadant efter Prinsessens Forlangende har betalt denne nedrige hundrede Rigsdaler. Ved hans Bortrejse herfra maatte hendes Durchlauchtighed, for at han kunde gjøre alting i Penge, betale 150 Rigsdaler for nogle russiske Bøger. Hendes bedste Gulddaase, med Diamanter besat, tog han med sig og sagde, han vilde gjøre Kejseren en Present dermed paa hendes Durchlauchtigheds Vegne; lige saa gik det ogsaa med en Diamants Guldring med Brillanter samt med et lille Crucifix af Guld, som tilhørte en af Helgenerne i Prinsessens Værelse; det gik

saa vidt, at endnu den sidste Dag, da han tog Afsked med hendes Durchlauchtighed, og der stod en liden Sølv-Lyseplade paa hendes Natbord, aftog han Lysestumpen af samme og stak Pladen i Lommen.

Den nuværende Præst, Orlofsky, er ikke bedre end hans Forgængere, er gift, maltrakterer sin Kone med Hug og Slag, saa hun med Børn adskillige Gange er løbet fra ham, ligger i Strid med sin Vært og jager sine Tjenestepiger bort, en efter anden, saa at Magistraten selv har lagt sig derimellem. Denne Mand, som kom saa fattig herhid, at kan knap havde Klæder til sig og sine, har hendes Durchlauchtighed opklædt. Jeg forskaffede ham strax af Hoffets Kasse 100 Rigsdaler at sætte sig istand med; hendes Durchlauchtighed gjorde ham af sine egne Penge en Present af Sølvtøj for 80 Rigsdaler og lod ved hans Kones Nedkomst forfærdige og sende Børnetøj. Jeg forskaffede ham frit Brænde og Lys, medens Prinsessen betalte af sin egen Lomme for hans Middagsmad; desuden er han af Hoffets Kasse forstrakt med 300 Rigsdaler, har 1000 Rigsdaler i Gage og derhos Foræringer ved hendes mange Festdage, hvad for hele Aaret igjennem kan beløbe sig til over 200 Rigsdaler, og med alt dette vil han nu ikke blive længere hos Højstsamme, men derimod i Stedet for at skulle vedkjende sig disse Velgjerninger blamerer han Hoffet og hendes Durchlauchtighed med, ja han driver sin Uforskammethed saa vidt, at da den gode Prinsesse sendte hans lille Barn en Kage og lagde en Fem-Rigsdalers Seddel under den, blev han saa forbitret, at han sendte hende Sedlen tilbage og lod derhos sige: om dette var noget at tilbyde ham. Ligesaa med et Par nye sorte Silkestrømper, som hun til Erindring paa sin salig Broders Dødsdag forærede ham, hvilke han ansaa med største Foragt. Nu da han vil bort, har han for at gjøre alting til Penge efter sin Formands Exempel presset hendes Durchlauchtighed en Del gamle russiske Bøger paa, som jeg efter Højstsammes Befaling har maattet betale ham med 113 Rigsdaler, skjønt de efter min Formening ikke ere

20 Rigsdaler værd. Og saaledes kunne disse gjerrige Folk handle uden at blive tiltalte eller ansete derfor.

Deres Excellence ville heraf naadigst kunne bedømme disse Menneskers slette Handlemaade, og hvad Fortrædeligheder jeg som Hoffets Chef har at udstaa for at raade Bod paa disse Uordener. En delikat Sag for mig, Deres Excellence, at staa i Gabet mellem en ilsindet og pengegjerrig Munk og en svag, let til Overtro forledet Dame; hvilke Ulykker og Fortrædeligheder bringer ikke saadant med sig, da hendes Duchlauchtighed fuldt og fast troer, at disse Mennesker ere lutter Engle og frie for alle menneskelige Skrøbeligheder!

Jeg ser for mig altsaa ingen anden Udvej end underdanigst at bede Deres Excellence naadigst at ville antage sig Hoffets Sag og hos den russiske Minister eftertrykkelig foranstalte, det blev disse Munke alvorlig forbudt under den største Straf at være saa paatrængende imod hendes Durchlauchtighed, at plage Højstsammes ømme Samvittighed eller under Religionens Maske at tilvende sig utilladelig Fordel. Jeg har saa tidt anmodet den russiske Minister om, at han, naar der skete Forandring med Præst, som nu snart forestaar, da vilde foranstalte det saaledes, at disse Folk ikke fik hinanden i Tale, da derved meget kunde forebygges; men dette har ikke været at erholde. Lige saa ønsker jeg og, at, eftersom disse Præster erholde deres Kostpenge godtgjorte af Hoffets Kasse, det da ikke maa tillades dem hver Dag at spise ved det fyrstelige Taffel undtagen om Søndagen, som det forhen har været Brug . . . .

2. (Udtog af et Brev af 9de September 1806 fra Hofchef, Kammerherre Lillienskjold til Departementet for de udenlandske Sager).

. . . . . . Jeg har med sidste Post modtaget et Brev fra den russiske Minister i Kjøbenhavn, hvor under han tilmelder, at han ventede ved første Lejlighed en ny Munks Ankomst for at afløse den herværende Præst Orlofsky. Alle de Fortrædeligheder, Chikaner og Løgnagtigheder, som disse umo-

ralske Mennesker udbrede over dette Hof, kunne ikke nok som med Pennen beskrives. I Særdeleshed gaar deres Omgangsmaade og interesserede Væsen med at tilvende sig al mulig Fordel over alle Grænser, og trods alt det gode og de mange Velgjerninger, hendes Durchlauchtighed overøser dem med, ere de dog utaknemlige og ville ikke blive, men efter at have samlet en Del Penge søge de deres Rappel. Nu da denne Præst ventes at komme bort, har han, for at gjøre alting i Penge, formaaet hendes Durchlauchtighed til at afkjøbe ham nogle russiske Bøger, hvorfor jeg efter hendes Begjæring har maattet udbetale ham 98 Rigsdaler. Ved sin Bortrejse har han nu, som det stedse har været Brug, af Hoffets Kasse faaet udbetalt 300 Rigsdaler udi Rejsepenge, hvilket jeg formoder det høje Departement til Udgift som sædvanlig lader passere. Da nu en ny Munk er i Vente, ønskede jeg ret inderlig, at det høje Departement vilde udvirke hos den russiske Minister, at han ret alvorlig og under højeste Straf vilde forbyde disse Munke i ringeste Maade at være hendes Durchlauchtighed paatrængende med deres grænseløse Begjærlighed, da de desforuden have deres mere end rigelige Udkomme; hvis de derimod med Billighed havde noget at fordre, at de da maa ganske alene henvende sig til Hofchefen som den, der eneste har med slige Anliggender at bestille. . . . .

De to foranstaaende Breve tale for sig selv, og Læserne ville vistnok nu kunne afgjøre, mod hvem Beskyldningerne for Uredelighed og Uforskammethed bør rettes; man vil nu ogsaa fuldstændig kunne forstaa, hvad Motiv Munken Feofan har havt til at faa Prinsessen til at skrive det saa meget omtalte Brev med de haarde Beskyldninger mod hendes danske Hoffolk. De to Breve bestyrke saaledes i et og alt den tidligere Afhandling i indeværende Bind af «Historisk Archiv», til hvilken vi altsaa henvise dem af vore Læsese, som ønske yderligere Oplysninger*).

*) Se ovenfor Side 107—120.

For paa ét Sted at samle alt, hvad der vedkommer de russiske Prinser og Prinsesser, ville vi endnu blot anføre, at deres Liv og Skæbne nylig i Rusland har fundet en Biograf; Professor A. Brückner har nemlig i Russische Revue leveret en længere Afhandling over dette Emne*). Det fremgaar af denne Afhandling, at man allerede kort efter Statskupet 1762 og Rejserindens Tronbestigelse har beskæftiget sig med det Spørgsmaal, hvad man nu skulde stille op med den brunsvigske Familie. Hertugen af Buckingham beretter, at flere af de mest indsigtsfulde og besindige blandt Katerinas Raadgivere indtrængende havde tilraadet Kejserinden at lade hele Familien tage Bolig i Udlandet; men denne Plan strandede paa den Modstand, som den mødte hos Flertallet af Ministrene. Aaret efter dukkede den Plan op kun at skjænke Hertug Anton Ulrik Friheden, men holde hans Børn tilbage; men Faderen nægtede at modtage Friheden uden sine Børn. Aaret 1764 tildrog sig Katastrofen med den ældste Søn, Exkejser Ivan VI; han blev myrdet i Schlüsselborg. Imidlertid viste denne Begivenhed og de Rygter, der gik fra Mund til Mund — «kort Tid efter tilhviskede man i Rusland hverandre, at Kejserens ulykkelige Fader pludselig var død, hvilket ikke vilde være saa meget underligt» ...., «der er al Rimelighed i, at den ulykkelige Fader ikke længe har overlevet sin ulykkelige Søn» —, viste noksom, at man iblandt det store Publikum stadig endnu nærede nogen Medfølelse for de stakkels forviste, skjønt man ikke havde nogen nøjere Kundskab til de rette Forhold. De omtalte Planer døde derfor efterhaanden hen; forgjæves havde Anton Ulrik flere Gange skrevet til Katerina som tidligere til Elisabeth; blind gik han i Graven, uden nogen Lettelse i sit haarde og ensformige Fangenskab (1774), og først 6 Aar senere, da Kejserindens Trone var befæstet ved glimrende Sejre over Tyrkerne og

*) Die Familie Braunschweig in Rusland im achtzehnten Jahrhundert. I. Die Schicksale der Aeltern und Geschwister des Kaisers Ioann. Russische Revue, III p. 97—147.

ved Polens første Deling, vovede man at aabne Fængslets Døre for de fire stakkels Fanger. Herom og om Behandlingen i Cholmogory m. m. indeholder nu Brüchners Afhandling mange Enkeltheder; men hvad de foreliggende Spørgsmaal angaar, har Forfatteren dog ikke meddelt noget som helst nyt, men har indskrænket sig til at gjentage de gamle Beskyldninger, ene støttende sig paa det saa meget omtalte Brev. — End videre findes enkelte Meddelelser om det russiske Hof i Horsens i Rektor J. H. Taubers Dagbøger; dog dvæles her væsentlig kun ved den Omvæltning og Forstyrrelse i det daglige tarvelige Liv, som foraarsages i den lille By ved Oprettelsen af et helt Hof med en Sværm af Hoffolk, Hofbetjente, Hofmester, Livlæge o. s. v., de Bekostninger, der herved forvoldes og lignende; derimod findes her ingen Oplysninger om det Spørgsmaal, som nærmest interesserer os, hvorvidt Prinsesse Jekaterina i nogen som helst Maade er bleven forulempet af sine Omgivelser, men denne Tavshed har en meget gyldig Grund, thi Tauber blev alt i 1781 forflyttet til Odense.

Frants af Sickingen.

(Slutning).

II.

Sickingen i kejserlig Tjeneste. Hans Stilling til Reformationen og det tyske Ridderskab.

At Sickingen allerede nu havde vundet en Betydning, der gik langt ud over, hvad hans Stilling berettigede ham til at haabe, er der ingen Tvivl om. En mindre ærgjerrig vilde hermed have slaaet sig til Ro, men ikke saaledes med Frants, hvis nagende Orm Ærgjerrigheden var. Ene af den Grund allierede han sig med Kejseren, skjønt Gud skal vide, at Maximilian, hvem Folkevittigheden kaldte «Kong Baglængs», mindst af alle var skikket til at kaste Glans paa sine Vasaller; ja, Forholdet mellem de to var maaske endog blevet inderligere, om ikke Døden havde kaldt denne Skinkejser bort fra Skuepladsen ved et brat Endeligt, som indtraf den 12te Januar 1519. Hvem skulde nu være romersk Kejser? Det var det store Spørgsmaal, som i Foraaret 1519 satte alle Sind i den heftigste Bevægelse. Der meldte sig ikke mindre end tre Kandidater, Frants I af Frankrig, Karl af Nederlandene og Henrik VIII af England, af hvilke navnlig de to første vare ivrig betænkte paa at vinde Sickingen. Af denne Kappestrid benyttede den ædle Ridder sig, og naar Frankrig bød 2,000 Livres, forlangte hans Agenter 3,000 af

Karl, der var klog nok til at slaa til for at vinde en saa mægtig Forbundsfælle. Overenskomsten mellem ham og Kejseren var da fornyet, uden at noget direkte Hverv var ham overdraget. Men hertil hjalp Hertugen af Würtemberg ham. Denne Fyrste, der allerede én Gang paa en saa heldig Maade havde fremmet Sickingens Planer, inkorporerede netop paa denne Tid Rigsstaden Reutlingens Gebet og vakte derved et sandt Ramaskrig mod sig i Tyskland, og dette Raab blev saa stærkt, at det førte Sickingen og Greven af Fürstenberg sydpaa i Retningen af de würtembergske Stater. Paa kejserlig Befaling satte de og det Hjælpekorps, de førte med, sig i Bevægelse over Hanau, og skjønt de saa at sige kom post festum, eftersom Hertugen af Würtemberg allerede var sat til Dørs af det schwabiske Forbund, kastede det korte Felttogs Udgang ogsaa sin Glans over Sickingen, ligesom det hævede ham i Kong Karls Øjne, at han, mens Aftalen mellem begge stod paa, standhaftig modstod de franske Tilbud, der nu vare løbne op til den fabelagtige Sum af 30,000 Kroner strax og 8,000 i aarlig Pension. Man ser, i hvilken Grad Frants's Aktier vare stegne, men man ser ogsaa, at andre Hensyn end Pengene stundom ledte denne Mand, der nu saa fuldt som nogen sluttede sig til den nationale Strømning, der netop da gik igjennem Tyskland og en Tid forbandt de stridende Partier, Adel og Borgere, i det ene Maal at afværge Valget af en fremmed Kejser.

Men medens Sickingen og hans Ven Hutten gik omkring i det erobrede Stuttgarts Gader og besøgte deres Ven Reuchlin*), blev det et Spørgsmaal, som Karl maatte afgjøre, hvad man imidlertid skulde gjøre med den Hær, som

*) Reuchlin, en af det 16de Aarhundredes ypperste Humanister, havde ved sin Forkjærlighed for de gamle Sprog paadraget sig en langvarig Proces med Inkvisitionskollegiets Formand, Hogstraten, som ved Frants's Mellemkomst ikke blot maatte betale Processen, men ogsaa nødtes til at lade den ulykkelige Mand i Fred for Resten af hans Liv.

Tilfældet saa at sige havde stillet paa Benene. Afskedige den syntes ikke klogt, nu da Valgagitationernes Bølger gik højere end nogensinde, og den syntes nærmest ved Maalet, der havde det solideste Rygstød at støtte sig til; altsaa blev det besluttet, at den skulde blive sammen som det sikreste Middel til at drive det Valg igjennem, hele Tyskland ønskede, og paa den Maade fik Sickingen sit andet Hverv i Karls Tjeneste: med et Troppekorps paa 12,000 Mand Fodfolk og 2,000 Ryttere at nærme sig Frankfurt, det Sted, hvor Valghandlingen skulde foregaa, men paa en saadan Maade, at den hele Diversion ikke fik Udseende af et fjendtligt, mod Valgherrerne rettet Foretagende. Altsaa blev han foreløbig i Würtemberg, benyttede Lejligheden til at staa sin fangne Kampfælle, Götz v. Berlichingen, bi og marscherede først den 12te eller 14de Juni mod Höchst, hvor Rytteriet blev, medens Fodfolket under Frundsbergs Befaling gik til Mainz for, som det hed, herfra at dække Valgstaden.

Med denne Dækning vare Kurfyrsterne i Frankfurt derimod ingenlunde tilfredse, de spurgte ikke uden Grund, hvad Hensigten var med dette Korps, der saa at sige belejrede den fri By, og med Svaret, at den ikke var der for at angribe, men som Forsvar, vilde Valgherrerne og navnlig de fransksindede slet ikke føle sig tilfredse. De raabte paa, at Hæren skulde trække sig tilbage, for at Valget kunde foregaa frit; men dette var lettere sagt end gjort. Havde endda de Tropper, som den franske Prætendent trak sammen i Champagne, staaet, hvor Sickingen stod! Som Sagerne nu stode, kunde baade Richard Pace, Englands Gesandt og Kurfyrst Ludvig af Pfalz, Karls heftigste Modstander, se, hvad Udfald Valget vilde faa. Han og de andre Kurfyrster sadlede da i Tide om, og saaledes blev Karl V's Valg enstemmig vedtaget den 28de Juni 1519.

Men da Sickingen nu anden Gang havde staaet det habsburgske Hus saa mægtig bi, udeblev heller ikke Lønnen; et kejserligt Brev, udstedt i Bryssel i Oktober 1519, udnævnte

ham til tysk Raadsherre og kejserlig Befalingsmand, ligesom det fastsatte de Betingelser, under hvilke han definitivt skulde træde i Karls Tjeneste. De vare yderst fordelagtige, og ved at gaa ind paa dem beseglede Sickingen nu den Politik, han havde ført siden Fejden med Würtemberg, en Politik, der skilte ham fra hans tidligere Beskyttere og deriblandt Pfalzgrev Ludvig, men som til Gjengjæld stillede ham større Fordele i Udsigt. At nu Frants kunde lade sig lokke, er ikke saa underligt, thi Kejseren var virkelig meget naadig; ikke blot indbød han Sickingen til sin Kroning i Aachen, men den mægtige Herre til to Verdensdele nedlod sig endogsaa til at laane 20,000 Gylden af den fattige Ridder til et eller andet rigsnyttigt Foretagende. Et Spørgsmaal er det dog, om Frants, hvis han havde været en Smule mindre kortsynet, ikke kunde have set, hvor unaturlig denne Alliance egentlig var mellem ham og Kejseren, hvis Interesser og Aandsretning gik i en hel anden Retning end Sickingens.

For saaledes at forbigaa alt andet, hvor forskjellig var ikke deres Stilling til Reformationen? Og dog var det de reformatoriske Ideer, der nu frem for alt arbejdede sig frem, efter at Kejservalget var bestemt, og det nationale Parti, der havde sat det igjennem, følte sin Styrke saa betydelig forøget, at det mente at kunne sætte ogsaa sine religiøse Anskuelser igjennem. For at naa dette Maal trængte man kun til en Mand, der kunde forene de mange spredte Kræfter, som følte sig grebne af Luthers Lære. Men saadan en Mand var Sickingen netop. Vare hans religiøse Meninger fra Begyndelsen af ikke meget udprægede — man fortæller jo, at han i sit Ægteskabs første Dage skal have tænkt paa at bygge Barfodmunkene et Kloster —, klarede hans Samliv med de reformatoriske Mænd, navnlig med Hutten, dog ogsaa hans Blik i saa Henseende. Dette Bekjendtskab skrev sig fra den würtembergske Fejde; fra det Øjeblik sluttede de to Mænd sig nøje til hinanden, og Bekjendtskabet, der var gjort under Vaabnenes Klirren, afbrødes ikke, men inderliggjordes,

da de i Efteraarets Løb traf hinanden paa Ebernburg. I dette «Retfærdighedens Herberge», der foruden Hutten og Reuchlin havde skjærmet saa mangen en Martyr for Sandheden, fortsattes Samtalerne, der vare begyndte om Foraaret, og her lod Hutten sig det være magtpaaliggende at fremstille Luthers Ideer saaledes for Sickingen, at de i Nødsfald kunde finde en væbnet Beskytter i ham*). Som bekjendt lykkedes det ham saa godt, at Herren til Ebernburg indbød Luther til at gjæste sin Borg og staa Last og Brast med ham Reformationens Sag, og om end Luther af let forstaaelige Grunde afslog dette Tilbud, staar det ikke des mindre fast, at Frants ved Huttens Hjælp ikke blot var bleven den nye Lære hjertelig hengiven, men endogsaa var saa bevandret i de ofte subtile Stridsspørgsmaal, at han, naar det kneb, kunde optræde som Apologet. Den samme Mand, hvis Ret altid sad i Sværdodden, viste sig her som en skarp Tænker, der ud af alle Omsvøb ved et mærkeligt Instinkt vidste at gribe Sagens Kjærne. Da Luther derfor i Aaret 1521 drog til Worms spillede Sickingen og hans Borg en fremragende Rolle i dette vigtige Afsnit af Reformatorens Liv. Ikke blot samledes her en Kommission, hvis Opgave det var at bringe et Forlig i Stand, men mellem Worms og Ebernburg førtes der en stadig Brevvexling, der paa det nøjagtigste satte Frants ind i hver enkelt Dags Begivenheder, og greb han end ikke, som Hutten ønskede det, direkte ind i Sagernes Gang, lagde han dog saa lidt Dølgsmaal paa sin Sympathi for Luther, at Alverden, da Rigsdagen var endt, troede ham bragt i Sikkerhed hos Sickingen, og ikke, som det senere viste sig, paa Wartburg.

Forholdt dette sig nu end ikke saa, indførte Frants dog kort efter Rigsdagsafskeden protestantisk Gudstjeneste paa sin Borg og gjorde Øcolampadius til sin Kapellan, som vilde

*) Om Ulrich von Hutten, jfr. Hist. Archiv 1872, I pag. 504, særlig om Forholdet til Sickingen pag. 521 og flg.

han derved manifestere, at, naar Tiden kom, skulde han ikke vægre sig ved at slaa et Slag for den Sag, han ansaa for den rette.

Saa vidt var det imidlertid ikke kommet, og snart lagde ogsaa nye krigeriske Foretagender Beslag paa hans Tid. Medens Rigsdagen i Worms stod paa, var nemlig Spændingen mellem Frankrig og Tyskland stadig tiltagen, og alt tydede paa, at en afgjørende Krig stod for Døren, der skulde sikre Huset Valois eller Huset Habsburg Overmagten i Evropa. Frankrig, der siden den Dag, da Karl havde sat Kastiliens og Aragoniens Krone paa sit Hoved, fremfor alt maatte se til, at det ikke blev omspændt af det uhyre Magtcomplex, der samlede sig under Kejserens Hænder, havde nu kun én Opgave, at forhindre Italien fra at falde Habsburgerne til Fode, medens Kejseren paa sin Side intet hellere saa, end at Franskmændene bleve fordrevne fra Majland, hvorved et Sammenstød blev uundgaaeligt. Da Beslutningen altsaa var tagen, gjaldt det blot at spille sine Kort saa fint, at ingen af Parterne, naar Rustningerne vare til Ende, i Evropas Øjne skulde faa Udseende af Angriberen, og saaledes blev da Verden, som saa ofte ved en stor Krigs Udbrud, Vidne til det sælsomme Skuespil, at to Magter, der inderlig gjerne vilde i Totterne paa hinanden, officielt førte et Sprog, som strømmede over af Venskabsforsikringer, paa samme Tid som de hemmelig rustede til Krig. At en saadan Politik imidlertid ikke var holdbar, forstaar sig af sig selv, og virkelig behøvedes der ogsaa kun en Gnist, for at Krigens Flammer skulde slaa ud. Den, der tændte den, var Robert af Mark, Herren til Sedan, som igjen havde faaet et Anfald af sine franske Sympathier, der kom Frants I yderst belejligt, eftersom det berøvede Kejseren en mægtig Forbundsfælle og hans nederlandske Besiddelser deres naturlige Rygstød. Anledningen til dette Frafald var meget dagligdags. En af Roberts Slægtninge, Fyrsten af Chimay, stredes med en Standsfælle, Herren til Emery, om Besiddelsen af en lille Borg. Da Retten til-

dømte Fyrsten den, og Herren til Emery paa ingen Maade vilde bøje sig, men truede med voldelig at tage sin formentlige Ejendom tilbage, tabte «Vildsvinet i Ardennerne», som Robert kaldtes, som det sig en ret Ridder hør og bør, saa ganske Taalmodigheden, at han en skjøn Dag sendte sine Mænd ind i det Luxemburgske for at øve Gjengjældelsens Ret. Virton, en lille luxemburgsk By, blev erobret, og med denne Erobring lod han sig mærkelig nok nøje. Krigen, der hurtig var begyndt, døde ligesaa hurtig hen, og om ellers nogensinde saa var der her gjort stor Støj for en Omelettes Skyld. Men Larmen, der var vakt, døde ikke hen, og Karl, der godt saa, hvis Kastanier Greven af Mark var sat til at rage ud, erklærede øjeblikkelig Roberts Anfald paa Luxemburg for et Brud paa tidligere Overenskomster, hvad der i Følge den Stilling, hvori Mark stod til Frants I, var det samme, som at erklære Frankrig Krig. Hvad det altsaa nu gjaldt om for Karl, var først og fremmest at sikre sig den vigtige Position mellem Maasfloden og Ardennerskoven. Til at dække denne Stilling blev Grev Henrik af Nassau udset, en Mand, der hidindtil mere havde udmærket sig som Diplomat end Feltherre, men som nu i April Maaned brød op for i Messincourt at forene sig med sin Underbefalingsmand, Werdenberg. Da Foreningen var iværksat, bøjede Hæren, i Stedet for at gaa mod Nord til Sedan, af imod Syd for at angribe Jametz, som man antog for uforberedt. Da dette ikke var saa, og baade Nassau og Werdenberg indsaa, at en Belejring vilde strande paa Hr. de Fleuranges's tapre Forsvar, drejede Hæren nok en Gang af mod Didenhofen, der overgav sig ligesaa hurtig som den endnu fastere Plads Bouillon, saa at Greven af Mark efter 4 Maaneders Forløb ikke havde andet tilbage af sit Land end Jametz og Sedan.

Saadan stode Sagerne, da Sickingen blev delagtig i Affæren. Midt i Juni Maaned modtog han en kejserlig Befaling til at møde i Didenhofen med 2,000 Ryttere og 15,000 Fodfolk, som han vel at mærke selv maatte rejse, da Kejserens

Status for Øjeblikket ikke tillod ham nogen anden Rundhaandethed end med Løfter, som han heller ikke sparede paa, af Hensyn til den Hjælp, han ventede sig af Sickingen. I Slutningen af Juli brød da denne op, og i Begyndelsen af Avgust vare de forskjellige Troppekorps samlede i det Luxemburgske; men skjønt Frants saaledes kom sent, kom han dog ikke for sent til at faa Del i Æren for Felttogets lykkelige Udfald. Robert, der efter de forefaldne Gjenvordigheder, havde faaet nok af Krigens Glæder, var villig til Forlig, og ved Sickingens Mellemkomst blev en Fred sluttet, der for de kejserlige havde det store Fortrin, at den satte Mod i Folkene paa samme Tid, som den skaffede Sejrherren en ikke ringe Mængde letvundne Lavrbær.

Da Aanden i Hæren altsaa var god, og enhver brændte af Kamplyst, blev det næste Spørgsmaal, der skulde besvares, dette, hvad man skulde gjøre med den kampberedte Hær. Sende den hjem var umuligt, og beholde den uden at anvende den var lige saa umuligt, og altsaa, enten man vilde eller ikke vilde, maatte man løs paa Frankrig. Sickingen og Nassau fik nye Instruktioner, og Kejseren, der havde set saa gode Frugter af deres tidligere Samvirken, lovede sig endnu større, da Foretagendet udvidedes, og Skuepladsen for deres Virksomhed forøgedes saa betydelig. At han imidlertid forregnede sig, viste Begivenhederne snart. Sickingen var her kun den anden Mand, og denne Aand, der var saa frugtbar paa Planer, hvor det gjaldt selv at undfange dem, forstod ikke at underordne sig eller at støtte en Plan, en anden havde lagt. Sickingen var som Ilden, Nassau kold som Vandet, de to forstod ikke hinanden, og deraf kom det uheldige Udfald, som Felttoget fik. Da Terningerne imidlertid vare kastede, gik begge Hærene med frisk Mod ind paa fransk Territorium. De rettede deres Marsch mod Mouzon, hvis Kommandant overgav sig mod fri Afmarsch for Tropperne, og da Lykken saa uventet begunstigede dem, traadte det Spørgsmaal strax i Forgrunden, der blev det afgjørende for hele Felttoget, Spørgsmaalet om,

hvorhen man nu skulde gaa, om man, som Sickingen mente, fra Mouzon skulde trænge frem til Frankrigs Hjerte, eller om man systematisk skulde fortsætte Belejringen af Grænsefæstningerne og først derefter drage frem mod Paris. Denne sidste forsigtigere Anskuelse delte Nassau, og den gik igjennem; men heri laa Spiren til en Strid mellem de to Hærførere, der havde den mest indgribende Betydning for det hele Felttogs Udfald. Efter Nassaus Vilje fulgte Hæren nu Maases Løb til Mézières. Faldt ogsaa dette Bolværk i de kejserliges Hænder, stod Vejen til Champagne aaben; men paa at forsvare denne Fæstning satte Frankrig nu ogsaa al sin Kraft. Frants I, som for at dække Maaslinien havde draget en Hær sammen paa 30,000 Fodfolk og 2,000 Ryttere, mente ikke, at den bedste Kommandant var for god til Mézières, og saaledes kom da Bayard, Ridderen uden Frygt og Dadel, derhen. Afset fra den Vigtighed, som Udfaldet af Kampen havde, kunde intet Sammenstød frembyde større Interesse end Mødet mellem de to højst forskjellige Mænd, Sickingen og Bayard. Bayard var Franskmand og Adelsmand fra Isse til Fod, tapper og ædelmodig, men tillige noget forfængelig og talesyg; Sickingen var mere tavs, men langt mindre uegennyttig end sin Modstander, der var Huset Valois urokkelig hengiven og aldrig forbandt saa meget som et Skin af en Bagtanke med sine mandige Idrætter. I Modsætning dertil var Sickingen snu og beregnende, og nu skulde Kampen afgjøre, hvilken af de to Modstandere der var den anden overlegen. I Virkeligheden havde Bayard næppe sat sin Fod indenfor Mézières's Mure, før alt fik et andet Udseende. Paa hans Opfordring kastede en Flok forvovne unge Mennesker sig ind i Fæstningen og toge saa alvorlig fat paa dens Udbedring, at den i faa Dage blev forvandlet til en uindtagelig Stilling, styrket ved Kunst og sikret ved sin heldige Beliggenhed paa Spidsen af en Halvø, der løber ud i Maas. Ikke desto mindre gjorde Tyskerne alt, hvad de kunde, for at tage den. Medens Nassau tog Stilling øst for Byen, laa Sickingen

paa den vestlige Bred af Floden, der skilte hans Tropper fra den øvrige Hærafdeling. Et Bombardement blev forsøgt, men gjorde ingen Virkning, før der blev ført sværere Skyts hid. Da gjorde Sickingens Kanoner en saadan Breche i Murene, at Nassau gav Befaling til en Storm, der dog af en eller anden Grund ikke blev udført. Da de belejrede imidlertid heller ikke havde været ledige, men gjort Udfald paa Udfald for at sikre Fæstningen Proviant, da navnlig Robert af Mark, som igjen var gaaet over paa fransk Side, havde opsnappet en betydelig Transport, der gav Mézières Henstand for lang Tid, og da endelig Alverden vidste, at Frants I i September Maaned var brudt op med Forstærkning, maatte en afgjørende Beslutning tages. Medens Disciplinen i Hæren vaklede, og de belejrendes Stilling Dag for Dag blev mere mislig, fattede Kejseren den fornuftige Beslutning at opgive Stormen, mod at den retirerende Hær skulde tilbyde Hjælpekorpset, der nærmede sig, et Slag i aaben Mark. Hvorfor blev denne Plan ikke udført? Ingen véd det. Den rimeligste Forklaring laa maaske i Troppernes Ulyst til at kæmpe; men Rygtet, der aldrig hviler, havde imidlertid travlt med en anden Forklaring. Et Brev, saa hedder det, der røbede Lyster hos Greven af Nassau til at gaa over i Fjendens Lejr, faldt i Sickingens Hænder, og han, der i Forvejen følte sig alt andet end vel i sin isolerede Stilling hinsides Maas, skal deri have set et Forsøg paa at lade ham i Stikken. Faktum er, at han mellem den 20de og 26de September skyndsomt førte sit Korps tilbage over Maas. Derved brød den Uenighed, der før havde ulmet mellem de to Feltherrer, ud i lys Lue, og hvad Operationerne angik, blev det nu en fuldkommen Umulighed at foretage noget til Krigsplanens Fremme. Belejringen maatte opgives, om Slag var der ikke længer Tale, og Nassau fulgte nu Kejserens Befalinger; i hurtige Marscher retirerede han mod Valenciennes, hvor Karl V ventede. Herfra veg Kejseren da, forfulgt af den franske Hær, Fod for Fod tilbage til Hennegau, hvorefter Kampen blev

forlagt til en anden Scene, hvor Sickingen ikke optraadte. Sandsynligvis er han falden i en Slags Unaade, og ikke nok hermed, hans Navn, der blev sat i Forbindelse med Snak om Forræderi, tabte for en Tid sin Anseelse, samtidig med at hans Kredit led ved Kejserens Forsømmelighed med at betale Soldaternes Sold.

Hvad havde han altsaa vundet ved Forbundet med Kejseren? At han fra en rig var bleven en forholdsvis fattig Mand, der maatte prise sin Lykke, da Margrethe af Nederlandene satte sine Juveler i Pant hos ham og gav ham Anvisning paa Indtægterne af Provinsen Brabant som et Afdrag paa hendes Broders Gjæld, og dernæst den Erfaring, at det for en fribaaren Mand som Sickingen var langt fordelagtigere at kunne have Armene fri og bruge dem i sin egen Tjeneste end at være kejserlig Kæmmerér og Raadsherre.

Det var første og sidste Gang, han traadte i Habsburgs Tjeneste; men derfor maa man ikke tro, at Frants, der stod i sin kraftigste Alder, og hvis Aandsevner, skjønt han var legemlig lidende, endnu altid stode ham bi, vilde lægge sig paa den lade Side. Tvært imod, store Planer gjærede i hans Hoved, deriblandt Planen til en Reform af Kirken og det tyske Ridderskab, og disse Planer modnedes nu, da han i Efteraaret vendte tilbage til Tyskland.

Her var den lavere Adel i den stærkeste Ophidselse, og Grunden til denne Bevægelse laa i den Forandring, som i de sidste Aar var foregaaet i denne Stands Kaar. I samme Forhold, som Fyrsternes Magt i disse Aaringer steg, aftog Ridderskabets Betydning. Hos Fyrsterne, der alene droge Fordel af Tidsforholdene i egen Faveur, fandt den lavere Adel ingen Sympathi, og at Borgerstanden, der havde lidt saa meget under Riddernes Udpresninger, skulde ynde den, var endnu mindre sandsynligt, og saaledes kom da det gabende Svælg, der var mellem Samfundslagene, i disse Krigsaar kun saa meget tydeligere tilsyne. Landefreden, der skulde raade Bod paa disse Tilstande ved at sætte en

Stopper for de evige Fejder og Røverier, havde ikke bragt Borgerne Fred, men kun tjent til at gjøre Kløften mellem Fyrsterne og Ridderskabet større. Tydeligere og tydeligere følte dette, hvor ubehageligt det er at skulle bøje sig under Love, man ikke selv har medvirket til, og denne Nødvendighed frembød sig nu hver Dag. Højere og højere bleve da ogsaa Adelens Klager over den Afgift, der blev lagt paa det skattefri Riddergods, naar det ved Salg gik over i borgerliges Hænder, og som vedblev at hvile paa Ejendommen, naar den kom i adeliges Hænder igjen, eller over den Indskrænkning, der paalaa Fyrsterne i Overdragelsen af Len til Adelens yngre Sønner, Indskrænkninger, hvorved Riddergodsets Værd tabte lige saa meget, som Ridderens hele pekuniære Status led. Lægger man dertil Dyrtiden, som Krigen frembragte, og som forhøjede Prisen paa hver enkelts Livsfornødenheder, maa man indrømme, at det slet ikke var misundelsesværdige Kaar, denne Stand levede under, medens Jordbunden saa at sige Dag for Dag blev tagen bort under dens Fødder. Mod al denne Nød var der kun ét Middel, at tage sig selv til Rette, og saaledes florerede da Næveretten i den mest udstrakte Maalestok, medens Landefreden stod paa og Kejseren gjorde alt for at faa den ulykkelige Fred respekteret. Til den Ende havde man udtænkt en Plan, der i enhver Henseende var fortrinlig, hvis den blot kunde udføres. I Foraaret 1517, endnu medens Wormserfejden stod paa, sammenkaldte Maximilian en Rigsdag, hvis egentlige Opgave det var at indordne det hele Ridderskab og Fyrsterne under en højeste Fællesregering, samtidig med at der skulde stilles den lavere Adel Garantier for dens Rettigheder ved Oprettelsen af en kombineret Domstol, der var kompetent til at dømme Fyrsterne og Ridderne imellem i enhver opstaaende Sag, en fortræffelig Plan, der kun havde én Fejl, at den strandede paa Ridderskabets afgjorte Antipathi mod Underordnelse og dets aabent udtalte Afsky for enhver Retsorganisation samt dets ligesaa aabenlyst udtalte Forkjærlighed for de bestaaende an-

arkiske Tilstande. Deres Svar var altsaa afslaaende, men dette skulde de fortryde. En Overenskomst, som den, Maximilian havde tilbudt dem, bødes dem aldrig igjen; thi da Karl V besteg Tronen, forstod han ganske anderledes at spille op med Ridderskabet, end Maximilian nogensinde havde vovet. Skjønt det var den tyske Adel, der havde sat hans Valg igjennem, havde denne myndige Mand dog ingen anden Maade at vise sin Tak paa end at lægge Øxen ved Roden af Ridderskabets hele politiske Stilling. Det var ham, der udstedte Forbud mod enhver Forening af de separate Stænder, der havde et rigsfjendsk Formaal, og ham var det, der kaldte den gamle Kredsordning til Live igjen, der altid havde været og navnlig nu var Smaaadelen en Torn i Øjet. Det var Draaben, der fik Bægeret til at flyde over, det Slag, der gjorde, at Ridderskabet nu længselsfuldt saa sig om efter en Mand, der kunde samle Modstanden mod den nye Retsorden. Hertil var Sickingen selvskreven. Ingen havde som han et Navn, der indgød Modstanderne Respekt, ligesom ingen var mere interesseret end han i den Sag, der nu blev det hele Ridderskabs fælles Schibolet; herom var Meningen saa udelt, at det Parti slet ikke kunde komme til Orde, der frygtede hans alt for udprægede Personlighed og den Vane, han havde, at filtre sine Privatinteresser sammen med det almene Vel. At der imidlertid var en saadan Opposition, vidner om, at Sickingens paafølgende Plan mod Trier allerede nu var trængt udenfor hans nærmeste Kreds, og maaske var det ogsaa af Hensyn hertil, at han lod næsten et halvt Aar gaa hen efter sin Tilbagekomst til Tyskland, inden han personlig greb ind i Begivenhedernes Gang. Først da, i Avgust 1522, fandt den store Sammenkomst i Landau Sted, der fuldendte Ridderskabets Organisation og stillede Sickingen i Spidsen for dets samlede Kræfter. Som øverste Grundsætning for det nye Forbund gjaldt det, at ingen Medlemmer af Forbundet hemmelig eller aabenlyst maatte bekrige hinanden. Skete det, at de som fjendtlige Fyrsters Lensmænd kom til at

kæmpe imod hinanden, forbød Loven al unødvendig Strenghed, og efter endt Fejde indtraadte enhver i sine gamle Forpligtelser. Forbundets Hoved skulde Sickingen være, men tolv Tillidsmænd, der vare valgte af de forskjellige Kredse, bleve ham tilforordnede som et Slags staaende Udvalg, der bestandig skulde varetage den enkelte Kreds's, den enkelte Ridders Interesser. Dernæst skulde der aarlig finde en almindelig Sammenkomst Sted, og til de Beslutninger, som her toges, vare ogsaa de fraværende bundne. Saaledes vare Grundtrækkene i denne ejendommelige Organisme, der end yderligere karakteriserede sig ved den Bestemmelse, at lige saa lidt som en gejstlig maatte optages i Samfundet, lige saa lidt var det noget Medlem tilladt at appellere til den fyrstelige Landret. Hermed var Forbundets Maal tydelig angivet; det var paa én Gang en Kamp imod Kirken og Staten, og nu da det efter mange Forhandlinger endelig var kommet i Stand, er det et Spørgsmaal, hvem der mest glædede sig, Sickingen eller Ridderne.

Nogle paastaa det første, og deres Grund er den, at, da Frants allerede under Belejringen af Mézières havde besluttet at angribe Trier, havde han sat den hele Aktion i Scene for i Ridderskabet at skaffe sig en dygtig Støtte til dette forvovne Tog; andre mene, som det synes rettere, at, skjønt Frants i Forbundet saa en velkommen Forøgelse af sin Styrke, følger dog ikke deraf, at Fejden mod Trier var et Foster af Sammenkomsten i Landau, og herfor taler det unægtelig, at den endelige Redaktion af Landauerbestemmelserne først fuldbyrdedes et Par Maaneder efter, altsaa paa en Tid, da Sickingens Planer mod Trier for længst vare strandede.

Men saa meget er vist, at Forbundets Tilblivelse var en velkommen Begivenhed for Sickingen. Saa meget tryggere gik han nu sin Skæbne i Møde. Sejrede han, var denne foreløbige Organisation af Standsfællerne et Middel, der kunde bruges til større Ting, og sejrede han ikke, var

enhver af dets Medlemmer ved Ed forpligtet til at staa ham bi.

III.

Fejden mod Trier. Sickingens Endeligt.

Vi mindes, at Sickingen efter at være bleven bekjendt med Luthers Lærdomme ikke strax i et og alt vilde slutte sig til ham. Saa ivrig Hutten var, tøvede han dog endnu, indtil det rette Øjeblik syntes ham at være kommet. Dette Tidspunkt var nu indtraadt. Gjennemtrængt af Forestillingen om den evangeligske Frihed maa Sickingen nu have ment, at Tiden var moden til at foretage en Reform i Kirken, til ved et Brud med den katholske Kirkes hierarkiske Institutioner at befri Tyskland i kirkelig og politisk Henseende. For at naa dette Maal, en fri Forkyndelse af Guds Ord og en ny Fordeling af Magten mellem de tyske Stænder, vilde han sætte sit Liv ind, idet han som en anden Ziska tænkte paa at føre Kirken tilbage til dens oprindelige Bestemmelse ved at sekularisere dens Godser og berøve Gejstligheden dens verdslige Magt. I nær Sammenhæng hermed stod Angrebet paa Trier. Var det først lykkedes, vilde hans Plan udforme sig af sig selv; men saa vidt var det endnu ikke kommet. For Øjeblikket var hans Sind kun optaget af én Tanke, at ydmyge en gejstlig Fyrste, hvis Selvtillid mere end én Gang havde udæsket Frants's og hans Standsfællers Harme, og negtes skal det ikke, at skulde det gaa løs mod Kirken, var det ikke upolitisk først at vende sig mod Erkebispen af Trier, der var Gjenstand for dobbelt Had, Hadet for religiøs Intolerance og for Mangel paa patriotisk Aand. Af den sidste Grund navnlig, for hans franske Sympathiers Skyld, der saa aabenlyst lagde sig for Dagen under Kejservalget, var han Folket en Torn i Øjet, medens mangen fattig, men brav Ridder harmede sig over den Pragt, den stolte Prælat udviklede, ligesom Sickingen selv havde et lille privat Anliggende at afgjøre

med ham, der gik saa langt tilbage i Tiden som til Rigsdagen i Augsburg 1518. Her var Richard af Trier den eneste, der aabenlyst havde udtalt sin Misbilligelse af Frants's Færd mod Hessen, og denne hans Aabenhjertighed havde Sickingen ikke glemt. Ved at angribe netop denne Mand troede han saaledes paa én Gang at støtte den offentlige Mening og at skaffe sig selv en privat Hævn, han inderlig længtes efter, samtidig med at han paa en Maade gjorde Kejseren til Behag, da det ikke kunde være denne uvelkomment, at hin franske Partigænger fik en passende Lektion. Disse Grunde talte for Planen. At der dog ogsaa var Grunde, som talte imod den, følger af sig selv. For det første var Richard af Trier ingen Aarsunge, men en paastaaelig Karakter, en haard Hals som Sickingen selv, og dernæst havde han allierede, der vilde støtte ham, hvis hans egen Kraft ikke slog til, eftersom Fællesskab i Interesser forlængst havde drevet Fyrsterne til det samme Skridt som Ridderskabet, til en Sammenslutning for det fælles Forsvars Skyld, saa at den, der angreb Trier, ogsaa vilde faa med Kurfyrsten af Pfalz og Landgreven af Hessen at gjøre. Alt dette vidste Sickingen, og Planen maa altsaa være drøftet fra flere Sider, førend han skred til den afgjørende Kamp, men med alt det dog ikke tilstrækkelig drøftet, eftersom Udfaldet viste, at han langt havde undervurderet Triers Magt og Hjælpekilder. Hvad han ved denne Lejlighed stolede paa, var mere end noget andet den bekjendte Langsomhed, hvormed Fyrsterne paa den Tid mobiliserede. Efter hans Plan skulde Trier forlængst være falden, før Landgreven og Kurfyrsten kunde komme Erkebiskoppen til Hjælp; men heri forregnede han sig. Baade Pfalz og Hessen maa have set, at der var «periculum in mora»; med ukjendt Iver efterkom de deres Forbundspligter, hvorved den Magt, Sickingen fik at kæmpe imod, steg til det tredobbelte. Det var hans første Uheld; men hans andet var dette, at det Troppekorps, hvormed han selv rykkede i Felten, var betydelig mindre, end han havde ment, da mange af

hans Venner, der fra Begyndelsen af havde fraraadet Toget som altfor dumdristigt, udebleve, medens andre paa Grund af særegne Lokalhindringer ikke saa sig i Stand til at tilføre ham de Tropper, de havde ønsket. Saaledes var det da kun med Kjærnen af sine Kampfæller, at han aabnede Bataillen, medens hans Hververe, længe efter at Fejden var begyndt, flakkede om ved Rhinens Bredder, ja endog i de fjerne Nederlande for at skaffe Folk til at udfylde de tynde Rammer i Sickingens Hær. Alligevel var det ingen uanselig Skare, der drog i Felten med ham. Under hans Faner rede Mænd som Greverne af Fürstenberg og Löwenstein, Hutten, Kronberg, Flersheim og Dahlberg, Riddere, hvis Bryst hævede sig ved Tanken om at skulle binde an med en af Kirkens mest udprægede Lensmænd. Men havde de glædet sig til en Dyst, saa fandt de ogsaa i Richard af Trier den rette Mand. Langt fra at forsage ved Efterretningen om, at Sickingen i Avgust Maaned var brudt op og havde taget en fast Stilling ved Rhinen, ilede han kun tilbage til sin Hovedstad for at love sine Borgere, at han vilde kæmpe og dø med dem. Da han kom her, stod Sickingen rigtignok for Trier, men ved uforsigtig at tøve gav han Byen et Forspring, og disse faa Dage, mellem den 5te og den 8de September, benyttede Indbyggerne saa vel, at Frants, da han kom, fik med en befæstet By at gjøre i Stedet for med en aaben Stad. Erkebispen, der i Grunden langt mere var Kriger end Præst, følte sig ret i sit Es, da han red omkring Byens Mure i Spidsen for en Skare Stridsmænd, der førte Sværdet ved Siden og Stridsøxen i Haanden. Nu, mente han, var endelig Tiden kommen, da han kunde vise Tyskland Sandheden af sin sunde Læresætning, at i Tider som disse var den fejge Eftergivenhed og de halve Forholdsregler det sletteste Raad, medens det bedste, en angreben Mand kunde gjøre, var at gaa Fjenden i Møde med usvækket Kraft. Efter dette Princip handlede han; intet blev forsømt af, hvad der kunde styrke Byen og sætte Mod i Befolkningen, og da alt var gjort, dristede

han sig til at forsvare Hovedstaden, til der kom Hjælp andet Steds fra. At den ikke lod vente paa sig, have vi allerede hørt. Ludvig af Pfalz, hvem Sickingen havde været naiv nok til at indvie i sine Planer i det forfængelige Haab derved at vinde sin gamle Lensherre paa ny, havde deri en dobbelt Grund til at skynde sig for i Tide at krydse Ridderens Planer, og en lignende Opfordring fandt Filip af Hessen i sit Had til Sickingen, der endog lod ham overbyde Kurfyrsten i Iver for at komme Trier til Hjælp. Næst efter en indstændig Opfordring til Erkebispen om ikke at indlade sig paa noget Forlig med deres fælles Fjende sendte han strax et Par hundrede Mand afsted med Løfte om, at han selv vilde komme med flere. Ja, som om Hadet skærpede hans Sans, lykkedes det ham endog gjentagende Gange at afskære Tropper, der vare bestemte for Frants, ved en enkelt Lejlighed endogsaa 1,500 Mand paa én Gang, et Tab, der var ligesaa føleligt for Belejrerne som velkomment for den belejrede og en mægtig Løftestang til at hæve den angrebne Bys Mod. I Virkeligheden følte Borgerne i Trier ingen overdreven Angst; thi dels havde Byen i Tide provianteret sig, og dels følte enhver, at de i Erkebispen havde en Forsvarer, de kunde forlade sig paa. Ingen kunde da heller være ivrigere end Richard; fra den tidlige Morgen til sent paa Aftenen var han paa Færde, nedbrydende her, opbyggende hist, og overalt med et sikkert Øje opdagende ethvert Hul, der kunde afgive et Støttepunkt for Fjendens Angreb. Af den Grund maatte Abbediet Sct. Maximin falde, der laa lige udenfor Triers Volde og ved sine tykke Mure vilde have ydet Sickingens Folk en sikker Dækning. Paa Biskoppens Befaling demoleredes først en Del af Ringmuren, og da de fjendtlige Tropper dernæst om Aftenen til Jomfru Marias Fest saas at stige ned ad Højderne, der omgive den snevre Moseldal, betænkte Richard sig end ikke et Øjeblik paa at stikke den hele Bygning i Brand for at tilintetgjøre de Forraad, der ellers vilde være faldne i Frants's Hænder. Med en brændende Fakkel i Haanden styrtede

han til Munkenes store Forfærdelse i Spidsen for sine Folk ind i det hellige Rum og lod sig kun nødtvungen fravriste Faklen af en Soldat, der gjorde ham opmærksom paa, at en slig Forretning bedre anstod sig ham end Biskoppen. Men Bisp eller Kriger, Richard var i hvert Tilfælde netop den hensynsløse Karakter, der i Øjeblikket udfordredes til at forsvare Trier.

Da derfor Sickingens Tropper den 8de September om Aftenen nærmede sig Byen, saa han strax, at hans Hær ikke formaaede fuldstændig at indeslutte den. En Overrumpling maatte da forsøges, og da han ved Spejdere havde erfaret, at den vestlige Del af Byen gav den bedste Chance for et Overfald, lod han ved Nattetid sit Skyts opstille der, en List, der kunde have havt de værste Følger, hvis ikke Biskoppen, der havde en ligesaa fin Næse, ved et belejligt Udfald havde gjennemkrydset hans Plan. Af Overfald blev der altsaa intet den Gang, og ikke bedre gik det Sickingen, da han nogle Dage efter igjen havde faaet sit Skyts opstillet i Ly af Abbediets Frugthaver; de Kugler, der faldt, reve ikke Triers Mure ned, og saaledes stod der da kun én Udvej tilbage, at bombardere Byen. Ikke langt fra Trier paa Moselens østlige Bred ligger der en Høj, som endnu den Dag i Dag kaldes Franzenskoppchen. Her stillede han sit Artilleri; med usigelig Møje blev et Stykke efter det andet slæbt derop, og da Ildsvælgene endelig aabnede sig og slyngede Kugle paa Kugle ind over Voldene, var der sagtens flere end Sickingen, der troede, at nu var Triers sidste Time kommen. Men nej, Djævlen maatte staa i Pagt med denne Bisp, paa hvem Overrumplinger, Trusler og gloende Kugler virkede som Vand paa en Gaas. En saadan Modstander havde Sickingen aldrig truffet, og nu begyndte det at angre ham, at han havde givet sig i Kast med en Fjende, hvem han hemmelig maatte agte, og hvis Kraft han nu vurderede saa godt, at han kun havde ét Valg, enten at tilintetgjøre Richard eller selv gaa under. Hans Valg var naturligvis ikke tvivlsomt, og da Rigsrege-

ringen manede ham til Fred, havde han følgelig intet andet Svar at give end dette, at, om Kejseren ønskede Fred, skulde han bedre paase sine undergivnes Rettigheder og i ethvert Fald først feje for sin egen Dør ved at betale fattige Folk de Penge, han skyldte dem. Dermed sigtede han til en Gjældsforskrivning paa 60,000 Gylden, som Karl V havde udstedt til ham; men at et saadant Argument ikke kunde være Kejseren behageligt, forstaar sig af sig selv, og Sickingen indsaa ogsaa meget vel, at han spillede højt Spil og denne Gang for egen Regning.

Det begyndte Foretagende maatte nu bringes til Ende, og da selv en Mand som Frants intet kan udrette uden Krudt, Proviant og Penge, da Triers Stilling Dag for Dag styrkedes, medens hans egen forværredes, var han klog nok til ikke at løbe Panden mod Muren, men i Tide at bryde af. Den 14de September brød han altsaa, rigtignok i yderste Vrede, op med Lejren, drog ned ad Mosel og afskedigede, endnu førend han stod paa egen Grund, den hvervede Hær for i Ly af Ebernburgs Mure at udruge nye Planer mod Bispen.

Hvad havde bestemt ham? Frygt? Næppe! Dertil var Sickingen en altfor erfaren Mand. Snarere har Forstanden sagt ham, at et Tilbagetog var klogt, ligesom en vis Fiffighed kan have ledet ham. I det mindste skrev han endnu før den 14de til Regentinden af Nederlandene, at han brød op fra Trier for med sin Hær at stille sig til hendes Broders Tjeneste. Men var det hans Hensigt hermed at vinde Kejseren, saa glippede ogsaa denne Plan. Karl V lod for Tiden Frankrig i Fred, og for Sickingen var der ingen Brug.

Derimod hørte han til sin store Sorg paa Ebernburg, at næppe var han brudt op fra Trier, før Richard var fulgt efter ham, og at Sct. Wendel, den eneste Erobring, han havde gjort i den korte Krig, den 24de September var falden i Erkebispens Hænder.

Det var intet godt Varsel. Ved at blive rolig i sin Borg Vinteren over havde han nu rigtignok givet sine Fjender en

Anvisning til ogsaa at forholde sig rolige; men at de vilde følge den, var efter alt, hvad der var foregaaet, ikke meget rimeligt. I Oberwesel toge de deres Beslutning, ikke direkte at angribe Sickingen, men ved Udsendelsen af spredte Detachementer saa vidt mulig at udelukke ham fra Omverdenen, at afskære hans Forbindelser og vanskeliggjøre hans Rustninger. Til den Ende blev det besluttet at opsøge og afstraffe hans Hjælpere og Hjælperes Hjælpere, i hvilken Retning navnlig Hessen gik vidt, i det Landgreven, støttet af sine Forbundsfæller, endnu i Oktober Maaned angreb Slottet Kronberg, Frants's tro allierede. Efter en kort Beskydning maatte det overgive sig, og i flere Decennier var nu denne den kronbergske Families Stamejendom indlemmet i de hessiske Godser. Ikke bedre gik det Albrecht af Mainz, som maatte rykke ud med en Bøde paa 25,000 Gylden til Straf for, at han ikke i Tide var mødt med sit Kontingent, men derimod ved sit Hof havde huset Sickingens hemmelige Agent, Frowin v. Hutten. Paa samme Maade, som Hessen gik frem, tog nu ogsaa Kurfyrst Ludvig fat, i det han for Retten indstævnede alle dem, der havde spillet under Dække med Sickingen, og ikke lod dem slippe, uden at de spyttede ordentlig i Bøssen, en Fremgangsmaade, der saa afgjort stred mod Rigsforfatningen, at der hørte tre saa sejrrige Fyrster til at iværksætte den som Herrerne til Trier, Hessen og Pfalz, som nu oven i Kjøbet for end yderligere at kunne trodse denne Rigets øverste Domstol forbandt sig til et nyt Forbund, Frankfurterforbundet af 20de Oktober, hvis eneste Løsen var: uafhængig af enhver Myndighed at udplyndre Sickingen til Skindet og dele hans Borge imellem sig. Det var Fyrsternes Planer, og paa sin Side søgte Frants nu at dække sig imod dem ved at opbyde al den Modstand, hvorover han raadede. Ebernburg, der hidtil havde været et fredeligt Tilflugtssted for Sandhedens Martyrer, antog Dag for Dag mere Udseendet af en befæstet Lejr, gjennem hvis Volde der nu og da rede Skarer af bevæbnede ind, ligesom det blev en Opgave for

Frants at befæste Landstuhl og Hohenburg saa godt, som det efter Omstændighederne lod sig gjøre. Men medens Sickingen saaledes fulgte Ordsproget: «si vis pacem, para bellum», oplevede han Sandheden af et andet Ordsprog, der siger, at ét Uheld sjelden kommer alene. Saaledes skete det, at man en Dag i Vinterens Hjerte, da han var ivrig beskæftiget med sine Rustninger, bragte ham hans Søn, Hans, bleg og liggende paa en Baare, som Folkene i en Fart havde maattet lave for at bringe deres saarede, unge Herre i Behold til Landstuhl. Dette Budskab gjorde et dybt Indtryk paa Sickingens Hjerte; dog stolte, som de begge vare, undertrykkede de deres Smerte, til de dybe Saar endelig vare saa vidt lægte, at Hans paa ny kunde deltage i Kampen. Men imidlertid var den Undsætning, som Sønnen vilde have tilført Frants, afskaaren af Kurfyrstens Tropper. Det var et stort Tab, der blev føleligere derved, at det overhovedet paa denne Tid Dag for Dag blev vanskeligere for Frants at rekrutere sin Hær, efterhaanden som den Kreds blev snevrere, de tre forbundne droge om hans Lejr. Forgæves flakkede Sickingens Venner, deriblandt Harmuth v. Kronberg, om i det fjerne Böhmen for at øge sin Vens Hær; alle Løfter havde tabt deres Tillokning, saa at Sickingen til sidst ikke havde andet at gjøre end at henvende sig til sine Standsfæller, den lavere Adel, hvis Fører han i Landau var bleven. I Virkeligheden traadte ogsaa en Herredag sammen i Schweinfurth for at drøfte Sagen, men da et kejserligt Reskript samtidig advarede Herrerne mod at alliere sig med Frants, der selv havde stillet sig i Rigets Akt, var dermed Herredagens Holdning angiven, og da Borgerstanden, til hvem Ridderen nu rakte en Haand, kort efter paa Landdagen i Speier fattede den samme Beslutning at være neutral, var Sickingen endelig, som man fra Begyndelsen af kunde have vidst, henvist til sine egne Hjælpekilder og de faa Venner, som det ikke var lykkedes Fyrsterne ved Trusler eller Løfter at berøve ham. Da han derfor ud paa Foraaret modtog den sidste Hjobspost, at Erke-

bispen af Trier havde inddraget de 60,000 Gylden, som Kejseren skyldte ham, forstod han, at det her gjaldt en Kamp om at være eller ikke være, efter som Fyrsterne vare fast bestemte paa at ruinere ham og kun havde én Bekymring, hvorledes de skulde faa Lov til at dele Kagen, uden at nogen fjerde Mand tog sin Part af den. Vilde de faa Lov hertil? Det var det store Spørgsmaal, der afhang ikke blot af Kejserens og hans Broder Kong Ferdinands Befindende, men først og fremmest af Rigsregeringen i Nürnberg. Hvad Kejseren mente, vidste imidlertid ingen; rygtevis fortaltes det, at Sickingen gik hans Ærinde, og hvad Ferdinand og Rigsregeringen angaar, var det i Grunden ligegyldigt at vide, hvad de mente, da de ingen Magt havde til at sætte deres Meninger igjennem. Faktum viste ogsaa, at tre Fyrsters Egenraadighed var nok til at annulere alt, hvad der siden Rigsdagen i Worms var gjort for at befæste Rigets Enhed. Ved at ville være upartisk, ved for enhver Pris at hævde sin Stilling over Partierne opnaaede man intet andet, end at baade Sickingen og Trier afsloge ethvert Forlig, og at de forbundne Fyrster, da de saa, at man paa højeste Sted vilde modarbejde dem, kun styrkede deres Sammenhold end mere ved en ny Alliance med det schwabiske Forbund. Denne Forening, der kom i Stand i Ulm den 18de Marts 1523, var i høj Grad afgjørende for Sickingens Skæbne, efter som den konstaterede det Faktum, at ingen Magt paa Jorden vilde være stærk nok til at hindre Fyrsterne i deres egenmægtige Fremfærd. Men fra det Øjeblik skiftede Rigsregeringen ogsaa Politik, dens Sympathi vendte sig til Sickingen, da det stod klart for den, at hans Undergang vilde være ensbetydende med dens Fald.

Og saaledes havde man da det Skuespil, at, medens Kampen mod den fredløse stod paa, vare Rigsregeringens Øjne med den største Opmærksomhed fæstede paa Ebernburgs Mure, da Timerne i dens Liv maatte beregnes efter Fastheden af disse; med andre Ord, man havde det sælsomme Syn, at

Sickingen, da han drog i Kamp for sin Arne, stod forladt af alle dem, han havde regnet paa, og kun fandt en Ven der, hvor han havde ventet at finde sin bitreste Fjende.

Saa forviklede vare Tiderne, og saa vanskeligt var det at følge Politikens Traade for enhver, der havde et mindre skarpt Syn paa Forholdene end den Mand, hvis Liv vi her have paataget os at skildre. Men Sickingen, der paa dette Tidspunkt af sit Liv ikke var mere end 42 Aar gammel, saa endnu klart, og hændes kan det, at den Fare, der fra alle Sider taarnede sig op imod ham, paa én Gang har fordoblet hans naturlige Snarraadighed og Udholdenhed under alle Forhold. Ubøjelig som altid havde han brudt med sin gamle Lensherre og vilde nu for ingen Pris bede om Fred. Rolig fandt han sig da i, at hans Søn blev fangen; rolig saa han paa de talrige Fjender, der nu paa én Gang mylrede frem imod ham. «Mange Fjender, megen Ære» var hans Valgsprog, og aldrig har han holdt Fanen, hvorpaa dette Valgsprog var skrevet, højere over sit Hoved end nu, da det hele Kobbel af Hunde var sluppet løs mod ham. Medens Ebernburg blev befæstet, som skulde den for Evighed betrygge hans Liv, drog Frants selv til Landstuhl i den Tro, at han derved skulde kunne skuffe sine Modstandere og forhale Udfaldet, og hvem véd, hvilken Vending Fejden havde taget, hvis Forsøget var lykkedes; men desto værre vare Fyrsterne bedre underrettede, og da de den 22de April stødte sammen i Kreuznach, var Krigsraadets første Beslutning at omringe Landstuhl. For at maskere denne Plan saa godt som mulig brøde kun 300 Ryttere op med et tilsvarende Antal Lansknægte, som gjaldt det kun at konvoyere det pfalziske Skyts. Først derefter brøde Fyrsterne op ad tre forskjellige Veje i den Hensigt senere at mødes ved Landsthul. Den 24de April var Foreningen fuldført, og da de tre Herrer ankom, vare Skanserne allerede anlagte og Feltskytset opstillet. Belejringen begyndte, uagtet ingen var paa det rene med, om Sickingen var paa Borgen, eller om han var dragen derfra med

sin yngste Søn Hans, der med vigtige Værdipapirer var sendt bort, saa snart Fjenden var i Opmarsch. Fornuftigst vilde det maaske ogsaa have været, om Fader og Søn havde fulgtes ad; men ingen, der kjender Frants's Karakter, vil formode, at han skulde lade sin Rede i Stikken for at bjerge Livet, selv om denne Rede var tusinde Gange svagere, end den efter Sickingens Formening var. Svag var nu Landstuhl vistnok ikke. Den laa paa den vestlige Rand af en Højderyg, der gaar fra Øst til Vest. Den østligste Del af denne Ryg var det svageste Punkt, til hvis Dækning Frants derfor havde ladet bygge et Taarn med 20 Fod tykke Mure og opført i forskjellige Stokværk, hvis regelmæssig ordnede Skydeskaar gav Skytset en ypperlig Stilling. Som det var, beherskede det fuldstændig det underliggende Terræn, saa at det syntes en Umulighed, at Fjenden skulde ville angribe herfra. Lignende Batterier, der stode i Række over hinanden, beherskede i vestlig Retning Flækken Landstuhl, der laa ved Foden af Bjerget. Men overdreven var dog alligevel den Ide, Sickingen gjorde sig om denne Fæstnings Styrke, og dette viste sig allerede paa Belejringens første Dag, da de 600 Skud, der bleve rettede mod Taarnet, saa fuldstændig demolerede det, at der kun blev en Hob rygende Ruiner tilbage, som i deres Fald indhyllede de belejrede i en saadan Sky af Støv, at Borgen i lang Tid blev usynlig for begge de kæmpende Parter. Ogsaa den lange Mur imod Syd blev hurtig nedfejet, saa at den første Dag bragte Sickingen et Tab, han ikke havde ventet sig i fire Uger. Fortsattes Beskydningen efter samme Maalestok, vilde Borgen snart være jævnet med Jorden, og ved en Storm maatte de faa Forsvarere uomtvistelig ligge under for Angribernes tætfylkede Hær. Saaledes saa Frants, der svævede i den Vildfarelse, at han kun havde med Fjendens Fortrop at gjøre, sig strax skuffet baade med Hensyn til Styrken af den Magt, han havde for sig, og med Hensyn til den Modstand, Landstuhl kunde yde. Men afgjørende blev Nederlaget dog først fra den Dag, Sickingen selv blev saaret. Hermed

gik det saaledes til. Da Frants paa Belejringens tredje Dag, ledsaget af et lille Følge, begav sig ud af Fæstningen for personlig at tage Ødelæggelsen i Øjesyn, faldt et Skud, der, i det det affyredes, splintrede en Bjælke paa saadan Vis, at Splinten med en Kugles Kraft borede sig ind i Ridderens Side. Bevidstløs faldt han til Jorden, og var Saaret end ikke dødeligt, forhindrede det ham dog i at lede Forsvaret. Halvt afmægtig blev han bragt op i sit Værelse, og da Fjendens Skyts end ikke her lod den saarede i Ro, blev han fra sit sammenskudte Kammer ført ned i en skudfri Klippehvælving, der drog sig hen under Borgens østlige Side, og som endnu den Dag i Dag er at se. Der laa nu Tidens uroligste Hoved bundet til sit Smertens Leje. Ingen Lysstraale trængte sig ind til ham, medens Larmen af de fjendtlige Kugler afpressede ham det ene Udraab efter det andet. Alligevel opgav han ikke Modet. Hindret, som han var i at lede Forsvaret af sin egen Arne, satte han saa meget sikrere Haab til den Undsætning, der maatte komme, og denne Tillid udtalte han i Breve, som netop paa denne Tid bleve skikkede ud fra Borgen. I et af dem stod, at, skjønt Stormen havde indbragt ham «et lille Saar», havde det dog intet at betyde, efter som hans Folk endnu vare ved godt Mod, saa at Landstuhl, naar hver gjorde sit, med Guds Hjælp vilde holde sig, en Tillid, der bliver dobbelt gribende, naar man betænker, at dette Brev blev en medvirkende Aarsag til at fremskynde Sickingens Fald. Det faldt nemlig i Fyrsternes Hænder, som derved fik Vished om, «at Ræven var i sin Hule», og deraf toge Anledning til at hidkalde den afgjørende Katastrofe. Den 7de Maj skulde Stormen gaa for sig. Borgherren laa i sit mørke Indelukke og droges nu virkelig med Døden. Hjælpen, han ventede paa, udeblev, og da Ekkoet af Belejrernes Stemmer allerede trængte ind i hans underjordiske Tilflugtssted, frembød en Kapitulation paa taalelige Betingelser sig som den eneste Udvej for den døende Mand. Den 6te Maj fandt der en Sammenkomst Sted mellem Om-

bud fra begge Lejre. Fyrsternes Fordringer vare saa ublu. som Omstændighederne førte det med sig: Sickingen og alle hans Mænd skulde overgive sig som Krigsfanger, og Frants skulde med retsgyldig Underskrift overgive alle sine Borge og alt sit Gods i de forbundnes Hænder, et Forlangende, der i den Grad æggede hans Stolthed, at et Afslag allerede var underveis, indtil Forholdenes Magt paa ny øvede sit sørgelige Tryk paa Sickingens Sind, saa at han selv opfordrede sine Kampfæller til at slutte Fred. Derefter handlede man da. Landstuhl med alt, hvad der var i den, skulde tilfalde Fyrsterne, Frants og hans adelige Fæller skulde være Fanger paa Æresord, saaledes at Mand udvexledes mod Mand, medens Fodfolket, der havde afgivet Vaabnene, fik Lov til at drage bort med den Forpligtelse, at de ikke i tre Maaneder maatte kæmpe mod de forbundne Fyrster. Paa disse Betingelser gik Fyrsterne ind, og Dagen derefter, den 7de Maj, holdt de deres højtidelige Indtog paa Borgen. Sickingen, som var lænket til Dødslejet, maatte de selv opsøge. Med Herolden foran sig og fulgt af et anseligt Antal Riddere stege de tre Herrer ned ad de brede Trapper, der førte til den underjordiske Hvælving, som fik et sparsomt Lys fra nogle enkelte Fakler. Her laa Frants paa et kummerligt Leje, men i fuld Paaklædning og med den røde Barret paa sit Hoved. Først traadte Landgreven af Hessen til, men Sickingen lagde slet ikke Mærke hertil, og det var først, da hans Omgivelser gjorde ham opmærksom derpaa, at han svarede Greven, der spurgte til hans Saar. Derpaa gik Ludvig af Pfalz frem, Frants's forrige Lensherre. Da Sickingen fik det at vide, tog han sin Barret af og søgte at rejse sig for at hilse paa sin Herre. Paa hans Læber svævede der en Retfærdiggjørelse, som han ikke fik udtalt. Ludvig opfordrede ham godmodig til at sætte Baretten paa og blive liggende, men i det samme traadte Richard af Trier hen til Dødslejet og spurgte i Ord, der vare højst ejendommelige for den gejstlige Mand, hvad i Alverden der havde fristet ham til at binde an med Trier og falde

som en Ulv over hans uskyldige Land, hvorpaa den døende svarede, at dertil kunde der være god Grund, og da endelig en af de tilstedeværende for at bøde paa den haarde Tale, han nys havde hørt, sagde ham et Par trøstende Ord, svarede den tiltalte, at hans Død var den ringeste Sorg, hvormed han vilde antyde, at det var Ridderskabet, der vilde komme til at bøde for, hvad han havde lidt. Heri havde han ikke Uret, men førend vi omtale disse Virkninger af Sickingens Død, maa vi følge ham i de sidste Timer af hans Liv.

Da altsaa Herrerne havde mættet deres Skue- og Spørgelyst, gik de atter bort den Vej, de vare komne, og Frants blev alene. Ved Bøn beredte han sig til Døden, og da denne nærmede sig, gik Kapellanen bort for at berede ham Sakramentet, hvilket Sickingen dog ikke nød, da han var død, inden Præsten kom tilbage. Saa stille løb alt af; men desto smerteligere maa han have følt det, at ingen kjærlig Haand trykkede hans Øjne til. Han døde paa sin Borg, men næsten ligesaa ensom, som Krigeren dør paa Slagmarken. Hans Kone og Børn vare døde, fangne eller i Landflygtighed, hans bedste Venner borte, og de faa, der til det sidste havde holdt ud med ham, ventede paa Sejrherrernes Bestemmelse. Kunde Livets Omskiftelighed fremstilles bedre end ved en Død som denne, eller fandtes der en bedre Kommentar til Frants's Endeligt end de Ord, hvormed han sluttede sit Liv: «Derfor forlade ingen sig paa Gods eller Venner, men alene paa Gud»?

Næppe var han død, før Kapellanen bragte de tre Herrer denne vigtige Melding. Pfalzgrev Ludvig skal da have givet sit Minde til, at Liget blev bragt til Kreuznach for at jordes ved Otilia v. Flersheims Side; men Kapellanen bemærkede takkende, at Frants havde sagt, at paa det Sted, han døde, vilde han begraves. Og saaledes skete det. Uden al Pragt blev Liget den 7de Maj om Aftenen nedsat i en simpel Kiste i Flækken Landstuhls Kapel. Af hans Kampfæller fulgte ingen, og

af Fjender stod kun Rejnhard v. Neuneck ved hans Baare. Tarveligere eller ilsommere kunde det da vel ikke været gaaet til, om en af Frants's Lansknægte og ikke Borgherren selv var bleven begraven.

Men vi kunne forstaa Fyrsternes Hastværk; thi saa længe Sickingens afsjælede Legeme var indenfor Landstuhls Mure, var hans Aand endnu raadende, og først da Borgherrens Støv havde forladt Borgen, der havde givet ham Ly, følte Fjenderne sig som Herrer og kunde uden at paalægge sig det ringeste Hensyn lægge Haand paa Byttet. At de ikke have efterladt noget, der kunde føres med, forstaar sig af sig selv, og er endda en eller anden Kostbarhed bleven levnet, maa Grunden kun søges i det Hastværk, Herrerne havde med at smede, medens Jernet var varmt. Efter et Par Dages Forløb brøde de op fra Landstuhl, og næppe vare de dragne bort, før Drachenfels, Hohenburg og Lützelburg havde overgivet sig, medens kun én af Sickingens Borge, Stamgodset, hvorfra Slægten var gaaet ud, gjorde nogen virkelig Modstand. Den 25de Maj indesluttedes den, og Ernst v. Tautenberg, der førte Kommandoen, afslog ethvert Forslag om Overgivelse med den Forsikring, at, om alle Sickingens Borge faldt, skulde dog Ebernburg holde sig som en Arv til hans Sønner. Modstanden, der kom uventet, var Herrerne højst uvelkommen, men Landgreven af Hessen, der saa godt vidste at føre sine Forbundsfæller an, fandt ogsaa her paa Raad. Beskydningen begyndte, og efter fire Dages Bombardement maatte Tautenberg indlede Underhandlinger. Borgen blev udleveret, og med den fulgte som et velkomment Bytte dens pragtfulde Udstyr. Kun hvad der tilhørte Damerne af det sickingske Hus, blev med et Slags ridderligt Galanteri skaanet, medens de kostbare Tapeter, Sølvtøjet og Skytset faldt i Sejrherrernes Hænder, deriblandt den berømte »Nattergal«, en Kanon paa 14½ Fods Længde og 70 Centner tung, paa hvis Sider Frants og Hustru med deres otte Ahner vare fremstillede i Bronce. Med denne Kanons Udlevering, Sindbilledet paa den sickingske

Families Adel og Magt, var Slægten ligesom ophørt at existere; Frants, der ved sit Snille havde øget dens Glans, var død, hans Sønner landflygtige og hans Fjender saa stærke, at ingen kunde forhindre dem i at dele det Bytte, de med kraftig Haand havde taget. Da Delingen altsaa var foretagen, sluttede de endnu foran Ebernburgs Ruiner et nyt Forbund, hvis Hensigt var at sikre dem det erhvervede Bytte og at muliggjøre en Udvidelse deraf ved Angreb paa de af Sickingens Venner, der endnu ikke havde skattet tilstrækkelig til de forbundne; men hellere end at følge dem paa dette deres Tog gaa vi tilbage i Tiden for at kaste et sidste Blik paa Betydningen af Frants v. Sickingens Liv og de Følger, hans Død medførte for de enkelte Stænder som for Tyskland i Almindelighed.

Hvad det første Spørgsmaal angaar, Betydningen af dette sælsomt omvexlende Liv, maa det vistnok indrømmes, at Sickingen hverken som Partifører, Statsmand eller Feltherre indtager nogen fremragende Plads, men at hans Livsbane faar sin egentlige Interesse af den Forbindelse, hvori hans Skæbne stod med det tyske Folks mægtigste Livsinteresser, blandt hvilket Folk han igjen stod som et sjelden fuldblodigt Exemplar af den Art grovkornede Ridderskikkelser, hvorpaa Tyskland altid har været saa rigt. Det forstaar sig da af sig selv, at en Mand som Frants ikke kunde træde ud af Livets Rækker uden at fremkalde de mest modsatte Domme. Medens hans Beundrere endnu længe efter hans Bortgang sørgede over den afdøde som et Retfærdighedens Skjold og Værge og en Banebryder for Reformationen, er det intet Under, at hans Fjender i den katholske Lejr jublede, efter som hans Liv nok som viser, hvilken Frygt man paa hine Steder nærede for dette Tugtens Ris, der under visse Omstændigheder kunde være bleven Kirken saa farlig. At man her raabte: Korsfæst og hist: Leve for Sickingen er da ikke saa vidunderligt. Men trænge vi fra disse højere Regioner, hvor Partilidenskab farvede Anskuelserne, ned til de lavere

og mere fredelige Regioner af Folket, tjener det unegtelig til Sickingens Ære, at her var hans Ros enstemmig. Han var Hærens Afgud, og det er disse raa Soldater, der omgave hans Faner og paa hans Vink ilede til for at udføre de Ideer, der tumlede sig i deres Anførers Hoved, som have sat ham det smukkeste Monument i en Sang, der paa den Tid var paa alles Læber. Deri hed det:

Er hat die Landsknecht all geliebt
hat ihnen gemacht gut geschirr,
darumb ist er zu loben;
sein samen ist noch bei uns hie,
es pleibt nicht ungerochen, ungerochen*),

Ord, der i bogstavelig Forstand vare Sandhed, efter som Frants i alle sine Fejder dels af Klogskab, dels af naturlig Forkjærlighed for denne Stand havde været som en Fader for sine Folk, der faldt fra hinanden som Stykkerne i en Maskine, efter at han, der havde sat disse Masser i Bevægelse, var gaaet bort. Og føltes Tabet af Frants i disse Kredse som Tabet af et Hjul, der var gaaet ud af Tidens Urværk, hvor meget mere indgribende maatte da ikke hans Død blive i de Kredse, han ved Fødselen og Opdragelsen hørte til? Her var der ingen, der ikke paa forskjellig Vis blev mer eller mindre paavirket deraf. Smaaadelen og Ridderskabet følte nu først ret, hvilken Daarskab de havde begaaet ved ikke at ile deres Formand til Hjælp, da han saa tappert drog til Felts for sine egne og deres Rettigheder. Muligheden af at rejse denne Stand var nu uigjenkaldelig tabt, og førend, ja længe førend nogen havde anet det, gik Sickingens Spaadom i Opfyldelse, at hans Død paa én Gang vilde være Signalet til Ridderskabets Underkuelse og Fyrstevældens Grundlæggelse, en Spaadom, hvis Sandhed Historien forlængst har stadfæstet. Næppe havde nemlig denne Adelens Forkæmper lukket sine Øjne,

---

*) Jfr. Liliencron: Die historischen Volkslieder. III. Det i Verset udtalte Haab om Hævn ved hans Afkom bristede imidlertid fuldkommen.

før Fyrsternes Overmod, som vi alt have set, bortryddede enhver Hindring for den Hævnkrig, de havde begyndt, indtil det sidste Bolværk, der kunde have skaffet Retfærdigheden Gehør, Rigsregeringen, endelig faldt og ved sit Fald satte Sickingens Virksomhed et uforglemmeligt Minde.

Men i øvrigt trængte en Mand som Frants ikke til det Slags Mindesmærker; hans Spor var traadt saa dybt ind i det Folks Jordbund, til hvilket han hørte, at hans Navn vilde være forplantet ogsaa uden Historiens Aarbøger. Og saaledes gik der da ikke lang Tid hen, inden Partihadet, der havde kastet sit uhyggelige Lys over Sickingens Grav, kølnedes, og en retfærdigere Opfattelse af hans Livs Med gjorde sig gjældende. Allerede 1542 gjenindsattes hans Slægt delvis i Faderens Besiddelser, og har Familien end ikke siden spillet nogen betydelig Rolle, var dens Navn dog lige til 1750 knyttet til Ebernburg og Landstuhl. Her blev kort efter Gjenindsættelsen det 14 Fod høje Monument opsat, der endnu den Dag i Dag rejser sig over Ridderens Grav, og gjennem de Revner og Brud, som Tidens Tand har slaaet i Stenen, kan den rejsende, der om Sommeren drager op ad Rhinen, læse sig til Trækkene i det Ansigt, som saa dybt har indgravet sig i Folkets Erindring, og som selv paa den fremmede gjør et overmægtigt Indtryk af djærv Aabenhed og mandig Bestemthed.

V. Andresen.

Julianus Apostatas Ungdom
(Julian som Cæsar).*)

I Historien er der ingen brat Overgang fra den ene Epoke til den anden. De nye Ideer og Sandheder, som skulle afløse de gamle, som skulle blive af afgjørende Betydning for Menneskelivet og gribe dybt ind deri, fremkomme ikke pludselig, men indledes og bebudes ved forudgaaende Tegn; enkelte overlegne Aander forberede dem og udtale dem for deres Tidsalder, som endnu ikke er moden til at opfatte og tilegne sig dem. Men det sker ogsaa undertiden, skjønt sjeldnere, at store og kraftige Karakterer, indtagne af det gamle og umodtagelige for det nye, forsøge at tilbageføre en Tilstand, som har vist sig forældet og uholdbar, idet de endnu engang med Fynd udtale de Tanker, som have overlevet sig selv og ikke mere have Magt over Sindene; det gamle og det nye træder da endnu engang i Kamp og viser atter sin Modsætning til hinanden i skarpe og levende Omrids. Men aldrig

*) Kilder: Ammianus Marcellinus: (14—25 Bog Kap. 4). — Zosimus: Historia nea (3. Bog). — Libanius: Orationes. — Juliani Epistolæ (Heylers Udgave). — Juliani opera. Paris 1630. (Petavius's Udgave). — Gibbon: History of the decline and fall of the Roman empire. III—IV. — Brogli: l'eglise et l'empire Romain au IV siècle. 2ème partie 1—2. Paris 1859. — Neander: Julianus Apostata 1812. — Auer: Julianus Apostata. Wien 1855. — Strauss: Julianus der Abtrünnige (der Romantiker auf dem Throne der Cæsaren). 1846. — Zeidler: Julianus Apostata. 1871. — Pauly: Realencyclopædie (Julianus Apostata).

kundgjør Verdensaanden sin usynlige Magt klarere og tydeligere end ved at vise, hvorlidet den enkelte formaar at kæmpe mod Tidernes Strøm, mod den evige Raadslutning, som leder og danner Menneskets Tanker.

Et Exempel herpaa afgiver Kejser Julianus med Tilnavnet Apostata (den frafaldne), som af Kjærlighed til den gamle Religion og af Had mod Kristendommens nye Lære søgte at stille Hedenskabets Polytheisme i den forklarede Skikkelse, som den antog før sin fuldstændige Undergang, mod den nye Tro og igjen fastslaa den som en Magt i Staten.

Constantin den store havde i sin 30-aarige Regering søgt at lade de kristelige Læresætninger gjennemtrænge det romerske Statssamfund. Han havde rakt den betrængte Kirke sin mægtige Haand, og hans kraftige Vilje havde paatrykt den Enighed og Lydighed. Saa længe han levede, rørte der sig ingen Bevægelse paa det politiske eller religiøse Omraade, der ikke udgik fra Hoffet i Constantinopel som sit Centrum. Ikke saaledes under hans Sønner! Uden at have arvet deres store Faders Herskergave og Klogskab vare de uden Evner og Dygtighed, kun overmodige Despoter, ubetydelige Mennesker, som vare hjemfaldne til en barnagtig Forkjærlighed for tomme og indholdsløse theologiske Kjævlerier. Begunstiget af de tre Brødres indbyrdes Fjendskab og Misundelse hævede der sig snart i den kristne Kirke en Tvedragtsaand, som længe havde ulmet under Asken af de nedrevne hedenske Templer; der udbrød Stridigheder, som voxede, forplantede sig og toge til i Bitterhed og Galde. Medens Constantinus, Constantius og Constans kæmpe med hverandre en Kamp paa Liv og Død, blive Kirkens Debatter saa støjende, voldsomme og heftige, at den civile Magt maa skride ind. I anarkisk Forvirring synes alt, saavel Kirken som Religionen, Staten som Folkene at løsne sig i sine Sammenføjninger og falde fra hinanden.

Virkningen af de rasende Kampe, saavel med Sværd som Pen, udebliver ikke; den kristelige Kirkes Anseelse forsvin-

der under de spidsfindige Dogmestridigheder, og Folkenes Sands sløves for dens Læres velgjørende Indflydelse. En Menneskealder er ikke hengaaet siden Constantin den stores Død, før den hedenske Religion, der i Modgangens Skole og ved dens Sejrherrers Fejl synes at have gjenvundet sin gamle Kraft, med det sidste Skud af den constantinske Race paa ny bestiger den romerske Kejsertrone.

I.

Julian nedstammede fra en ædel Slægt og er født i Aaret 331 efter Kristus i Constantinopel. Hans Fader var Julius Constantius, en Broder til Kejser Constantin den store, og hans Moder Basilina, som døde kort efter hans Fødsel, var en Datter af en kejserlig Statholder Julianus. Zonaras fortæller, at Basilina før sin Nedkomst drømte, at hun fødte Achilles; efter sin Onkel, som tilhørte den flaviske Familie, fik Drengen Navn og blev i den kristelige Daab, som han modtog, kaldt Julianus Flavius Claudius. Han blev opdraget i Constantinopel indtil Onkelen Constantin den stores Død, der indtraf i Aaret 337. Den afdøde Kejser havde i sit Testamente udtalt den Mistanke, at han var bleven forgiftet af sine Brødre, og havde besværget sine Sønner at sørge for deres egen Sikkerhed ved at straffe de skyldige. Virkningen af denne højtidelige Erklæring var skrækkelig; begge Constantin den stores Brødre, Julius Constantius og Annibalianus, og syv af deres Sønner bleve myrdede. Den lille Julian, som dengang var sex Aar gammel, og hans ældre Halvbroder Gallus, som Julius Constantius's første Gemalinde Galla havde født ham, vare de eneste af Slægten, som reddedes fra den truende Død, den første paa Grund af sin unge Alder, den sidste formedelst Sygdom (en haabløs Feber).

Julian, der hverken havde Fader eller Moder og talte sine værste Fjender mellem sin egen Slægt, blev overgivet til Mardonius, en gammel Slave (Eunuk), som med saa stor

Hengivenhed tog sig af den forladte Dreng, at Julian hele sit Liv ihukom ham med sønlig Taknemlighed. Julians Bedstefader paa mødrene Side havde taget sig af denne sjeldne Tjener og dannet ham til at lede Julians Moder Basilinas Undervisning. Mardonius opdrog nu igjen sin Herres Dattersøn fjernt fra det rænkefulde Hofs Laster og indpodede tidlig det modtagelige Barn, hvem Naturen havde udrustet med overordentlige Evner, Sands for det store og ædle ved flittig Læsning af Homer og gribende Exempler fra den gamle Historie. Julian lærte alt med forbavsende Hurtighed, og ligesaa let hans Fatteevne var, ligesaa fast og sikker var hans Hukommelse. Det, han engang havde lært, forglemte han aldrig. Hans Sind fik tidlig ved Mardonius's Vejledning den Retning, hvortil det var anlagt af Naturen.

Dette aabenbarede sig allerede i den uudviklede Alder i betydningsfulde, karakteristiske Træk. «En heftig Længsel» — vi ville anføre hans egne Ord — «efter Guden Helios's Glans var mig indplantet fra min Barndom. Synet af Solens himmelske Lys foraarsagede mig en saadan Glæde, at jeg forsøgte at betragte det med ufravendte Øjne. I klare, skyløse Nætter gik jeg ofte ud for at betragte Stjernehimlens Skjønhed uden at tænke paa mig selv og uden at høre, at man kaldte mig en Drømmer og en Stjernetyder».

En Aand som Julians, paa én Gang kraftig og energisk, ærgjerrig og højtstræbende, drømmende og fantasirig, kunde ikke kues og slappes i den trykkede Stilling, hvori han var, bestandig omgivet af truende Farer. Snarere maatte hans Længsel efter Frihed, hans Stræben mod det store, det overordentlige lutres, rodfæstes og forstærkes ved hans ydre Livs skjærende Modsætning til hans Gemyts inderste Natur. Der maatte i hans tankerige, dybe Sjæl fødes en Higen efter at søge udenfor Livet, hvad han ikke fandt i Livet selv.

Mardonius lærte sin Plejesøn altid at slaa Øjnene ned, aldrig gaa i Theatret og foragte Cirkus's Glæder. Fremfor alt lærte han ham at beherske sine Lidenskaber og aldrig

anse det for en Lykke at tilfredsstille dem. Maaske var det ogsaa denne mærkelige Mand, der lagde de første Spirer i den unge Sjæl til Afsky og Foragt for Kristendommens Lære, der dannede Grundlaget for Julians senere Udvikling.

Constantin den store havde delt sit Rige mellem sine tre Sønner; men det varede ikke længe, før det paa ny blev samlet under ét Overhoved, den yngste Broder Constantius, som dengang var 21 Aar gammel. Det var den af Brødrene, som synes at have arvet mest af Faderens Egenskaber. Han var lille af Væxt, næsten vanskabt med sine korte og krumme Ben. Han besad den samme Behændighed som Faderen i Militærøvelser og den samme Udholdenhed under Strabadser; hans Tarvelighed i Spise og Drikke, hans Afholdenhed var den samme. I Forkjærlighed for Literaturen, især Theologien, og Veltalenhed stod han heller ikke tilbage; men det Talent og Geni, som hos Faderen dannede det solide Grundlag for de ydre Gaver og mildnede hans Fejl, manglede Sønnen ganske. Der var ingen Storhed i Constantius's Ideer, ingen virkelig Fasthed i hans Beslutninger, ingen Ædelmodighed i hans Følelser. Hadefuld og misundelig paa enhver, der syntes at kunne fordunkle ham, var han paa Bunden af sin Sjæl svag og uselvstændig, et Bytte for sine underordnede Omgivelsers hemmelige Indflydelser. En uklar Bevidsthed om egen Udygtighed stak igjennem hans latterlige Hovmod, og mere end én af Samtidens Skribenter har moret sig over hans paatagne gravitetiske Alvorlighed. Han vovede, fortælle de os, hverken at røre sig eller hoste eller spytte af Frygt for, at en naturlig Bevægelse skulde vansire hans høje kejserlige Værdighed!

Blandt Monarkens Omgivelser indtoges den fornemste Plads af Eunukerne, hvis gamle Aag Constantin den store havde unddraget sig. Af disse havde Eusebius, hans første Kammerherre, som havde arvet alle denne ulykkelige Menneskeklasses Laster, den største Magt og Indflydelse hos sin Herre. Han indblandede sig bestandig i de gejstlige Stridig-

heder og deltog med Lidenskab i de arianske Prælaters Kampe med de orthodoxe Katholiker.

Kejser Constantius skjænkede Julian sin Moders Godser tilbage — de myrdede Prinsers Formue og Ejendomme vare inddragne under Kronen — og overgav hans Opdragelse til Eusebius, Biskop af Nicomedia, en Neveu til den oven for nævnte almægtige Eunuk ved Kejserhoffet. Det var en streng Arianer, som med ængstelig Samvittighedsfuldhed oplærte ham i Kristendommens Lærdomme og (i Modsætning til hans første Lærer Mardonius) afholdt ham fra al Berøring med Hedenskabet.

Julian tilbragte denne Tid af sit Liv dels i Nicomedia, dels paa et Landgods i Bithynien, som han havde arvet fra sin Bedstefader paa mødrene Side; her, fortælles der, anlagde han et Vinbjerg med egen Haand. Jo mere de to Brødre Julian og Gallus voxte til, og jo ældre de bleve, desto mere skarpsynet og mistænksom blev Kejseren mod sine Fætre. Han angrede ofte, at han havde sparet deres Liv og saa i dem farlige Medbejlere til Tronen.

Da Julian havde fyldt 14 Aar, lod Constantius ham tilligemed den ældre Broder, som hidtil havde levet i Landflygtighed, indespærre i et Bjergslot Marcellum i Kappadocien ikke langt fra Byen Cæsarea. Paa dette Sted tilbragte de to ulykkelige Prinser, forfulgte af deres grusomme og mistænksomme Slægtnings Aarvaagenhed, 6 Aar (fra 344—350 efter Kristus) i et Slags glimrende Fængsel, et forgyldt Fangebur. Man omgav dem med hele den ydre Glans, som deres Rang krævede, og tog alle de Forsigtighedesregler mod dem, man anvendte mod Statsfanger. De tilbragte Tiden med at læse og studere — Kejseren havde givet dem kristne Lærere —, besøge Kirkerne og de kristne Martyrers Grave og høre den hellige Skrift offentlig oplæse. Indtil det 20de Aar syntes det, at Julian har været om end ikke nogen inderlig, saa dog en oprigtig Kristen. Han omtaler det selv i sit berømte Brev til Alexandrinerne.

Gallus og Julian, der havde samme Fader, men vare fødte af forskjellige Mødre, vare ligesaa ulige i Karakter som i Ydre. Gallus var af en skjøn og majestætisk Legemsbygning; hans lange, blonde Hovedhaar — et Særkjende i den Constantinske Slægt — faldt ned over hans Skuldre. Han Træk vare regelmæssig smukke, men de bare Udtryk af hans sandselige Lidenskaber. Han var af en heftig, ustyrlig Karakter, let optændelig til Vrede. Men han var uden Forstillelse og besad den frimodige Aabenhjertethed og Godmodighed, som ofte tilhører de voldsomme og hidsige Naturer.

Den yngre Broder, hvis Historie vi her skulle forsøge at fortælle i korte Træk, var af en stærk Legemsbygning, med brede Skuldre og svær Hals*); hans Ansigtstræk vare ikke smukt formede som Broderens; Næsen var smuk og lige, men den altfor store Mund og nedhængende Underlæbe (labro inferiore demisso) vansirede dem. Men vare hans Træk ikke regelmæssige og smukke, saa var hans hele Fysiognomi interessant, livlig og beaandet. Under de skjønne Øjenbryn funklede levende Øjne med en usædvanlig Ild. Daadskraft og Energi, et rigt Sjælelivs indre Fylde aabenbarede sig i det snart urolige og brændende, snart drømmende og tankefulde Blik.

Medens den strenge Bevogtning og Tilbagetrukkenhed, under hvilken begge Brødrene havde levet, mere havde oprørt end tæmmet Gallus's aabne, men vilde Sind, havde den hos den yngre, af Naturen rigt begavede Julian frembragt et tavst, indadvendt Væsen og en forsigtig Tilbageholdenhed, som lignede Forstillelse. Modgangen havde tidlig vænnet ham til at gjemme sine Tanker og under et roligt og alvorligt Ydre at skjule sin brændende Sjæl, som kun forraadte sig i heftige Bevægelser og urolige Øjekast.

---

*) Humeris vastis et latis, opima et incurva cervice, siger hans Biograf Ammianus Marcellinus, der fulgte ham paa hans Tog og øste sin Beretning af sin egen Livserfarings Kilder.

Da Constantius delte Riget med sine to Brødre, havde han modtaget den østlige Del som sin Arvelod, men Constantin (den yngre), som herskede i Gallien og Britannien, tabte, kæmpende med Constans, hvem Italien, Illyrien og Afrika vare tilfaldne, i Aaret 340 Slag og Liv ved Aqvileja, og Constans ombragtes 10 Aar efter paa Magnentius's Anstiftelse i Pyrenæerne. Da saaledes Constantius i Aaret 350 uformodet blev Enehersker i det vidtudstrakte Rige, og Regeringens Byrde hvilede tungt paa hans Skuldre, saa han sig om efter en Medhjælper, efter en Mand, som kunde styre Østen, medens han selv drog mod Oprøreren Magnentius i Vesten. I sit Ægteskab med Eusebia, en ædel og mild Fyrstinde, der skulde udøve en mægtig Indvirkning paa Julians Liv og blive hans gode Genius, havde Kejseren ingen Børn; hendes Bestræbelser skyldtes det, at hans haarde Hjerte blev formildet, og at han henvendte sin Opmærksomhed paa de to fyrstelige Statsfanger i Kappadocien.

Constantius udnævnte den femogtyveaarige Gallus til Cæsar i Orienten og formælede ham med Constantin den stores Datter, Constantina. Ogsaa Julian fik Kejserens Tilladelse til at forlade sit Forvisningssted og begive sig til Constantinopel for under dygtige Lærere at dyrke sine Yndlingsstudier. Medens den raa Gallus, uden Livserfaring og uden Statsklogskab, som han var, begav sig til Antiochia for i sin Residents at gribe de uvante Regeringstøjler i Østen, styrede den unge Julian sine Skridt mod Nord til sit Fødested, Constantin den stores berømte Hovedstad, for af Sofisternes kyndige Haand at vejledes og uddannes. De to Brødre, som vare saa ulige i Væsen, Ydre og Karakter, men synes at have næret en oprigtig Godhed for hinanden, toge en broderlig Afsked. De skulde aldrig mere gjenses.

II.

Da Constantin den store satte Korsets Tegn i sit Banner, forkyndte han, at Kristendommens Lære efter sin trehundredaarige Forfølgelse og Undertrykkelse havde vundet Sejr over den gamle hedenske Religion. Gudernes Templer vare sunkne i Grus, men endnu var Hedenskabets Kraft ikke brudt. Endnu udøvede den en hemmelig Magt over Sindene i de politiske Traditioner, i Samfundslivets Vaner, i Sproget og Literaturen; endnu trodsede de gamle stærke Levninger den nye Aands Indgang; den gamle tusindaarige Eg var ramt af Lynstraalen, der havde splintret dens Krone, men endnu udstrakte dens Rødder sig dybt under Jorden. Modgang nedslaar og bedøver, men den lutrer og forædler ogsaa; overvundet af den kristne Tro tog Hedenskabet sig sammen og beredte sine sidste Dage nye Hjælpekilder, saa at dens Dødskamps sidste Krampetrækninger fik et kortvarigt Udseende af en ny Gjenopstandelse.

Det var fornemlig til Cirkus og Amfitheatret, hvor Gladiatorkampene holdtes, og til de literære og filosofiske Skolers Helligdom, at det forskudte Hedenskab eller rettere Hellenismen flygtede. Den Lidenskab for Lege, som fra Grækenland havde udbredt sig til Rom og fra Rom ud over den hele romerske Verden, var en af de alvorligste Hindringer, som endnu mødte Udviklingen af den nye Religion. Saadanne raa Forlystelser, hvor Synet af Blod, af menneskelig Kval og Dødskamp forhærdede Følelsen, hvor nøgne Legemer, kaade Stillinger og erotiske Sange opflammede til Sandselighed og Vellyst, strede mod den kristne Lov, den kristelige Undseelse og Blufærdighed.

Medens Folkets Masser ikke vilde give Afkald paa Cirkus's og Theatrets vante Glæder, og Kirkefædrene forgæves anvendte hele deres Veltalenhed derimod — den sidste Gladiatorkamp afholdtes i Aaret 404 efter Kristus af Kejser Honorius —, tyede den dannede Hellenisme til Veltalenhedens Skoler og holdt sig her længe oppe. Selv kristne Forældre

sendte deres unge Sønner herhen for at fuldende deres videnskabelige Studier, og her tilbragte de unge ofte flere Aar af deres Liv under duelige Læreres Vejledning. Disse Lærere, «Sofister», som de kaldte sig, — en Benævnelse, som de laante fra det græske Folks skjønne Dage —, vare ikke pedantiske og blege Stuelærde. De havde midt under Kejserdømmets Tryk bevaret en Levning af det gamle Akademis og Stoas frie Aand, de uddannede deres Elever mere ved fortrolige Samtaler og Spadsereture end ved regelmæssige Læretimer; de søgte at udvikle deres Karakter og skærpe deres Evner, og de indgød dem ofte en dyb Begejstring for Muserne og disses Dyrkere. Paa deres Rejser fra By til By i Grækenland og Asien bleve de overalt festlig modtagne og lode deres veltalende Tunge høre for deres beundrende Tilhørere. De bare den antike Videns hele Encyklopædi i deres Hoved og vare ligesaa fortrolige med Homer som med Platon og Aristoteles; deres Disciple kunde ikke gjøre dem noget Spørgsmaal, som de ikke tiltroede sig Dygtighed til at besvare, og, praktiske som de vare, gaves der intet Livsforhold, som de ikke forstode at lede. En Sofist var dengang lige saa godt Mængdens Yndling som velset i høje Embeder og ved Kejserhoffet.

Det var til disse Sofister og deres Skoler i Constantinopel, at den unge Julian med Kejserens Tilladelse begav sig. Nicokles, en Ven af Datidens første Rhetor, Libanius, «Sofisternes Konge», forklarede og fortolkede ham Homer, som han allerede flittig havde læst lige fra sin Barndom. Den allegoriske Fortælling, som havde sin Oprindelse fra den nyplatoniske Filosofi og dengang herskede i Literaturskolerne, tiltalte ganske hans fyrige Fantasi. Skjønt Julian gjorde sig Umage for ikke at skille sig fra sine Medstuderende og ikke gav sig nogen fyrstelig Mine, maatte dog den videbegjærlige, højtbegavede Prins, der tilhørte det regerende Kejserdynasti, ved sin Begejstring for Filosofien, ved sin Flid, sit beskedne Væsen vække en uhyre Opsigt i den store By. Mange Men-

nesker strømmede sammen om ham og overvældede ham med Beundring, Højagtelse og Ærbødighed; man hviskede ham i Øret, at han var værdig til Kejsertronen, og man sammenlignede ham med Marcus Aurelius.

Skjønt Julian var ganske uskyldig i denne Opsigt og i saadanne Ytringer, vovede Kejser Constantius, som var underrettet om alt og stod i Begreb med at forlade Constantinopel for at drage mod Oprøreren Magnentius i Vesten, dog ikke at lade sin Slægtning blive tilbage i Hovedstaden, hvor han var saa meget til Skue. Derfor sendte han ham til Nicomedia, en lille By i Bithynien ved Propontis's Bredder, hvor de literære Studier paa denne Tid blomstrede. Den navnkundige Libanius opholdt sig i denne By og havde aabnet en Skole her. Denne Mand var født i Antiochia og havde ved sin Flid og Begavelse erhvervet sig et stort Ry for sine Kundskaber og Veltalenhed; han var først optraadt i Athen, Mindernes By og de lærde Studiers Fædreland og derpaa i Constantinopel, som frembød en større Skueplads for hans Virksomhed. Allerede som ung Rhetor vandt han hurtig ved sin glimrende Veltalenhed Ære og Hæder; i mindre end en Maaned talte han 80 Elever; man flokkedes i den kristne Hovedstad om den hedenske Taler og forlod Hesteveddeløb og Theater for at høre hans bevingede Ord. Hans store Berømmelse opvakte Misundelse og Fjendskab imod ham, og hans Modstandere, hvis Læresale stode tomme, fordreve ham fra Byen ved den ondskabsfulde Bagvaskelse, at han skyldte Trolddom og magiske Kunster sin Lykke. Libanius begav sig da til Nicomedia, hvor han, som han selv fortæller, tilbragte de lykkeligste Aar af sit Liv, i en ærefuld og anset Stilling, baaret paa Hænderne af de rige, elsket af de fattige. Paa Byens Gader, siger han, sang man Begyndelsesordene af hans Taler som Omkvæd til Folkeviser! Hans Ry var saa stort, at man kom fra fjerne Lande for at høre ham og raadspørge ham; hans talrige Forbindelser, hans uhyre Brevvexling til alle Verdensrigets Dele med sine gamle Disciple, som stege

op til de højeste Værdigheder i Staten, gjorde ham til en mægtig og politisk vigtig Personlighed, der udøvede den største Indflydelse paa sin Samtid.

Julian brændte i sin ungdommelige Begejstring efter at lære denne Mand at kjende; men Kejseren havde, da han sendte ham til Nicomedia og frygtede den hedenske Libanius's Indvirkning paa sin kristne Slægtning, strengt forbudt ham at høre den berømte Mand, hvis Ry opfyldte hele Østen, og Prinsen vovede ikke aabenlyst at trodse det kejserlige Forbud. Da han altsaa ikke kunde nyde den store Sofists personlige Omgang, udfandt han et hemmeligt Middel til at tilegne sig hans Sprog, hans Stil og hans Veltalenhed. Medens den fyrstelige Elev fulgte en kristen Professors Forelæsninger, skaffede han sig i Smug Afskrifter af Libanius's Taler og tilbragte sine Nætter med at studere dem; han studerede og efterlignede dem saa længe, til fine Kjendere ikke kunde skjelne Efterligningen fra Originalen.

Den Iver og Inderlighed, hvermed Julian fordybede sig i den græske Poesi og Histories Mesterværker, vendte hele hans Opmærksomhed bort fra Kristendommen hen mod en Religion, som dybere tiltalte hans fantasifulde Sind og i højeste Grad egnede sig til at nære hans tænkende Aand. De tomme og indholdsløse Spidsfindigheder, som dengang herskede i den kristne Kirke, bidroge kun til at vække hans Modbydelighed for en Tro, som var ham paatvungen fra hans Barndom og aldrig havde slaaet dybe Rødder i hans Sjæl. Kristendommens Grundtanke, det guddommelige skjult i det ringe og lave (i Tjenerskikkelsen) paa Jorden, havde aldrig kunnet gribe hans søgende Aand, der tragtede efter det store, overordentlige og glimrende.

Dybere og dybere nedsænkede han sig i den nyplatoniske Religions Mysterier, der talte til ham om Sjælens Natur og Herkomst, om dens Fangenskab og Befrielse, om Guders og Dæmoners Indvirkninger paa den menneskelige Natur. Nu lærte han at forstaa sin Sjæls dunkle Anelser i sin Barndom,

hans Længsel mod den straalende Sol, mod Guden Helios, der forbandt den synlige med den usynlige Verden; her fandt han glimrende Symboler, rigt Stof for sin fyrige og letbevægelige Fantasi, sælsomme, gaadefulde Hemmeligheder, der ikke som den kristelige Religion satte hans Gransken Grænser; her fandt han ikke afblegede Billeder af lidende hellige, som ikke havde udrettet noget i Verden, men kraftige Helteskikkelser, som opflammede til Bedrifter og Stordaad.

Julian havde ikke opholdt sig længe i Nicomedia, da der allerede udbredte sig dunkle Rygter om den hellensksindede Prins, som droge mange hedenske Lærde og Filosofer dertil; man saa i ham en Gjenopretter af den gamle Tro. I den hedenske Verden circulerede der paa denne Tid Spaadomme og Sagn om, at Kristendommen snart vilde fortrænges og Korset synke (snart hed det sig i Aaret 365, snart i 399), og at der vilde fremstaa en Mand, som vilde redde den gamle Religion fra Undergang, oprejse de sunkne Guder og Templer og beherske det romerske Rige. Var Julian denne bebudede Frelser? Maatte ikke hans Livs underfulde Tilskikkelser, hans Redning fra Død og Fare, hans overordentlige Evner, hans hele Væsen og Karakter, endelig hans brændende Begejstring for den hellenske Oldtid — maatte ikke alt forene sig for her at tro paa den forjættedes Komme?

Denne Tanke rørte sig hos Julian selv; den blev klarere og tydeligere i ham, jo ældre han blev og udtales med bestemte Ord i hans Skrifter. Medens Prinsen tilsyneladende med større Iver end tilforn hyldede den kristne Religions Lærdomme, medens han lod sit Hoved kronrage, gik i Munkedragt og overtog et offentligt Embede som kristelig Oplæser (Lektor) ved Hovedkirken i Nicomedia, havde den enthusiastiske Tilhænger af den polytheistiske Religion i sit Hjertes Inderste allerede ganske brudt med Kristendommen og brugte den kun som en Maske for at skjule sin virkelige Tro.

Skjønt han saaledes gjorde alt for at skjule sine hedenske Sympathier, kunde han dog ikke forhindre, at der fremkom

Rygter om Sandheden, som endogsaa naaede til Broderen Gallus. Vi besidde endnu fra denne Orientens Cæsar, som var en oprigtig Kristen, en Skrivelse til den yngre Broder, hvori han formaner Julian til at forblive i den Religion, hvori han var født og opdragen. Gallus gjorde endnu mere; han sendte en Præst Aëtius, en Arianer, fra sit Hof for at undersøge Broderens Tro; men den snilde Julian forstod ved sin stadige Kirkegang og hyppige Besøg ved Martyrernes Grave at føre denne gejstlige saaledes bag Lyset, at han ved Gallus's Hof gav ham det bedste Vidnesbyrd om et kristeligt Sindelag.

Julian nød de bedste Frugter af sit Hykleri og sin beregnede Forstillelse, hvis Retfærdiggjørelse maa søges i hans nøje udtænkte og gjennemførte Plan ved ethvert Middel at holde sig oppe hos sin mistænksomme Slægtning, indtil Tidens Fylde, Øjeblikket til at kaste Masken, var kommen. Constantius syntes at have ladet sine Argusøjne dysse i Søvn ved dette fine Spil; i hans begavede Fætters ivrige Syslen med den græske Literatur anede han intet ondt og saa ingen Grund til Mistanke; han opfordrede ham endogsaa til at fortsætte sine Studier og opgav ham Emner til at behandle for sine Taler, saaledes en Lovprisning over Constantinopels Skjønheder. Julian fik kejserlig Tilladelse til at bevæge sig med større Frihed; han gjorde endog en Rejse fra Nicomedia til de berømte Byer i Lilleasien, til Pergamum og Ephesus, gjorde her nærmere Bekjendtskab med Filosoferne af den alexandrinske Skole, Ædesius, Chrysanthes, Maximus, og sluttede et fortroligt Venskab med disse Mænd.

I Pergamum opholdt sig dengang den gamle Ædesius, Neoplatonikeren Jamblichus's kjære Elev, der paa én Gang havde taget i Arv sin Lærers Berømmelse og den forunderlige Blanding af Overtro og Videnskab, som Neoplatonismen trods Porphyrius's Modstand havde tilegnet sig i den alexandrinske Skole. Denne nye Retning gik ud paa en Sammensmeltning og mæglende Forbindelse mellem den gamle

Kultus og den græske Filosofis forskjellige Former, mellem Tro og Viden, for derved paa ny at gjenføde Hedenskabet, sikre det en større Udbredelse og endnu engang rejse en fortvivlet Kamp med dens farlige Modstander, Kristendommen. Ædesius var en klog Olding, som foruroligedes af Tidens Aand; han var advaret ved sin Kollega, den hedenske Filosof Sopatras's voldsomme Død — fanatiske Folkehobe havde sønderrevet denne i Constantinopels Gader — og vilde ende sine Dage i Fred. Han smigredes, men ængstedes af den videbegjærlige og heftige Julians Iver efter at indvies i Neoplatonismens Hemmeligheder; han frygtede for, at han ved at belære Julian om Extasen og Theurgien skulde synes at overskride den hedenske Filosofis endnu tilladte Territorium og betræde Trolddommens og Fortryllelseslærens strengt forbudte Enemærker. Ædesius viste sig derfor meget tilbageholden imod ham og henviste ham til sine yngre Medbrødre. «Du Visdommens elskelige Barn», sagde den graanede Filosof til Julian, «lad mig kalde Dig saaledes — thi jeg ser i Dig dens Billede — Du kjender min Sjæl, men Du ser ogsaa, hvor nær dette skrøbelige Legeme, Sjælens Redskab, er sin Opløsning. Om føje Tid vil det vende tilbage til den Materie, hvorfra det er udgaaet. Skaan min Alderdom og henvend Dig til mine Disciple, Maximus eller Priscus, Eusebius eller Chrysanthes. De ville belære Dig og give Dig tilfredsstillende Oplysninger.

Julian henvendte sig nu til Eusebius og Chrysanthes, som dengang boede i Pergamum; Maximus var i Ephesus, Priscus i Grækenland. Ædesius's to Disciple holdt lange og vidtløftige, rent filosofiske Foredrag for den fyrstelige Elev. Under tusinde forskjellige Former afhandlede de for ham Theorien om Triaden, som Neoplatonikerne stillede imod den kristelige Treenighedslære, dens forskjellige Egenskaber og den hellige Begejstring, som frembringes af Dyden og Sandheden. «Se det er det, som er sikkert og fast», sagde de til ham. «Hvad det øvrige angaar, er det Sanseillusion og

Gjøgleri, som maa overlades til dem, der have Samkvem med de materielle Magter». Denne Tilbageholdenhed æggede endnu mere den utaalmodige Elevs Nysgjerrighed; han trængte heftigere ind paa sine Lærere, og de fortalte ham da, hvorledes deres Kollega Maximus havde ført dem ind i Hecates Tempel og indbudt dem til at tage Sæde. Medens de sade her og tilbade Gudinden, medens Virakskyer opfyldte Luften og Hymner tonede gjennem Templet, havde Gudindens Statue pludselig begyndt at smile til dem. Et Øjeblik efter slog et Lyn ned og antændte de Fakler, som Gudinden bar i sine Hænder. «Dette Vidunder, som mere hører hjemme i Theatret», sagde de til ham, «satte os vel i nogen Bevægelse, men opvakte snart vor Tvivl og gjorde os tilbageholdne. Gjør Du ligesaa; lad det ikke forføre Dig. Der er intet stort i Verden uden Sjælens Renselse». Disse Ord grebe Julian dybt, men anderledes, end de tænkte; «Bliv I ved Eders Bøger», udraabte han heftig, «jeg har fundet den Mand, jeg søger».

Hvis denne Beretning, som Eunapius meddeler i sin Bog, Sofisternes Levnet, er fuldkommen sandfærdig, hvorom der vel kan rejses Tvivl, viser eller antyder den os, at Julian midt i sin Kjærlighed til den græske Oldtid, i sin Begejstring for Homer og Plato ikke var født til at leve i Ly af en filosofisk Skole eller i Tilbedelsen af en overlevet Literatur. Han var ikke alene anlagt til en Ordets, men ogsaa til en Handlingens Mand; han var sit Aarhundredes og sin Families ægte Barn. Constantius's Helteblod løb varmt gjennem hans Aarer; Rhetoriken og Metafysiken vilde ikke i Længden med sine tørre og blodløse Abstraktioner have kunnet tilfredsstille hans brændende Sjæls Handlekraft.

Julian, saaledes vedbliver Eunapius i sin Fortælling, begav sig da til Ephesus, hvor Maximus opholdt sig. Det var en imponerende Personlighed, denne Maximus, med sine funklende Øjne, sit lange, hvide Skjæg sin stærke, velklingende Røst, sit talende og poetiske Sprog. Han indviede den unge

Julian i alle Magiens og Trylleriets Hemmeligheder; i en underjordisk Grotte, hvori han nedsteg med sin Elev, lod han overnaturlige Aander, alle Hedenskabets Guder fremstige for den fortryllede Julians Blik. De kristne Skribenter fortælle uden dog at indestaa for Fortællingens Sandhed, at Julian forfærdedes, da han første Gang var tilstede ved en saadan Aandebesværgelse. Da en rædsom Larm gjenlød i Hulen, da Taager og Dampe udbredte sig rundt omkring ham og Ildaander svang sig igjennem Luften, gav han, saa siges der, efter for en gammel Vane og gjorde mekanisk, saaledes som han var vant til fra sin Barndom, Korsets Tegn for sit Bryst! — Under denne Lærer fordybede Julian sig mere og mere i disse Mysterier, der halvt tilhørte den hedenske Kultus, halvt Filosofien.

Efter en anden, mere sikker og paalidelig Beretning, Julians egen, havde ikke alene Maximus, men ogsaa den ovennævnte Chrysanthes, der ikke som hin elskede ydre Glans og Pragt og var af en ædlere og besindigere Karakter, betydelig Indflydelse og Indvirkning paa Prinsen. Chrysanthes søgte at lede hans Sind bort fra den blændende og tomme Magi til dybere, filosofiske Ideer og at mildne hans heftige, brændende Sjæl ved Filosofiens Lægemidler. «Han fjernede det lidenskabelige og vilde hos mig», skriver Julian senere, «og søgte at gjøre mig rolig og besindig; han lærte mig frem for alt at gjøre det gode og antage Guderne for Aarsag til alt godt». I henved fire Aar, fra sit 21de—25de Aar, havde den unge Prins ført dette indadvendte, beskuende og granskende Liv, der svarede saa godt til hans hele Tilbøjelighed, og i disse vigtige Læreaar hemmelig udviklet og dannet sig saaledes, som han senere viste sig for sin Samtid. Han havde efter Libanius's Ord «som en Løve brudt de Baand, der omsnoede ham, og kastet den Æselshud, han saa længe havde baaret for at hengive sig til det sande i Stedet for det usande, til den ægte Religion i Stedet for den uægte», da i Aaret 355 en pludselig Omvexling indtraadte i hans Liv.

III.

Constantius havde, som oven for er omtalt, antaget Julians ældre, denne saa ulige Halvbroder til Medregent, og Gallus beherskede fra sin Hovedstad, det rige og blomstrende Antiochia i Syrien, de østlige Provinser; men den unge, raa og udannede Fyrste forstod ikke at regere. Pludselig løftet fra et Fængsel op paa en Trone, tænkte han kun paa at tilfredsstille sine Lidenskaber og hengive sig til Nydelser af enhver Art, som hans høje Stilling let kunde forskaffe ham. Hans gode Egenskaber, hans ukunstlede Aabenhed og Jævnhed forsvandt hurtig under den pludselige Lykkes fordærvelige Indflydelse; hans medfødte Anlæg til Grusomhed udviklede sig mere og mere og gjorde ham til en virkelig Tyran. Denne Grusomhed næredes ved hans Lidenskab for Cirkuslege, hvor Blodet flød i Strømme, og hvor han kunde mætte sig med Synet af menneskelig Dødskamps Kvaler.

Ved hans Side stod en Gemalinde, der ikke egnede sig til at bekæmpe og mildne hans heftige og grusomme Sind. Constantina skildres ikke som en Kvinde, men som en Furie, der kun tørstede efter Menneskeblod*). Hans Regering blev efter Kildernes Beretning et fuldstændigt Sidestykke til Domitians; ethvert Hus i Antiochia var omgivet af Cæsars Spejdere, og han selv forsmaaede ikke for desto sikrere at ramme sine Ofre at snige sig omkring i denne lave Forklædning. Marter- og Torturredskaber fyldte hans Palads, og de mange Voldsgjerninger udbredte almindelig Skræk fra Antiochia ud over de tilgrænsende Lande. Kejser Constantius var underrettet om alt; men optaget og beskæftiget, som han var i Vesten, havde han rolig set til i to Aar. Da i Aaret 354 Magnentius's Oprør fuldstændig var kuet og dæmpet, besluttede han Gallus's Fald; dog gik han ikke aabenlyst til

*) «Megæra qvædam mortalis, humani cruoris avida nihil mitius qvam maritus», ere Ammians Ord.

Værks, men med Forsigtighed og Underfundighed, som det laa i hans fejge og frygtsomme Karakter.

Under Venskabs Maske lod han sin Fætter med udsøgt Høflighed indbyde til et Besøg i Mailand, hvor Kejseren dengang opholdt sig med sit Hof.' Løven lod sig fange; Gallus tiltraadte skjønt med indre Modstræben den skæbnesvangre Rejse. Da han kom til Adrianopel, modtog han en bydende kejserlig Skrivelse, hvori det betydedes ham at lade sit Følge tilbage og ufortøvet begive sig til Mailand; paa denne Rejse mærkede Gallus af sine Ledsageres eller snarere Bevogteres hovmodige Adfærd, at han var overlistet. Han anklagede sig selv og forbandede sine Misgjerninger; efterhaanden som man nærmede sig Italien, behandlede man ham strengere, man berøvede ham endog de cæsariske Udmærkelsestegn. Da man naaede Pola i Dalmatien, blev han kastet i Fængsel, og her indfandt sig Eunuken Eusebius, Kejserens almægtige Minister, Gallus's Dødsfjende og tog ham i Forhør. Gallus fordulgte intet, tilstod alt, endog de højforræderiske Planer, han beskyldtes for; Dødsdommen blev hurtig undertegnet, og Julians Broder blev som en lav Forbryder med bagbundne Hænder halshugget i sit Fængsel!

Saaledes var der af det constantinske Hus's én Gang saa frodige Stamme, foruden den regerende Kejser, kun ét Skud tilbage, og dette Skud var Julian. Det saa ud, som ogsaa han var bestemt til at dø. Som den forbryderiske Gallus's Broder og formentlige Deltager i hans oprørske Planer blev han under streng Bevogtning fra sit Opholdssted i Jonien ført til Mailand. Med sin ulykkelige Broders Skæbne for Øje ventede han her hvert Øjeblik Døden; det hed sig, at Kejseren og hans Raad havde besluttet den. I denne Dødsfare, medens Damoklessværdet hang i et Haar over hans Hoved, tilbragte Prinsen 6 Maaneder, paa alle Sider omringet af Spejdere, som belurede ethvert af hans Skridt.

Men Faren og Ulykken udviklede Julians store Egenskaber; der hørtes ingen Klage, intet Forsvar lød fra de-

kloge Læber; en urokkelig Fasthed, Rolighed og Værdighed var udbredt over hele hans Væsen. I Forhørene var hans Sprog klart og fyndigt, uden overdreven Smiger mod Kejseren, og uskyldig, som han var, kunde intet af hans Ord afgive noget Vaaben mod ham. Denne værdige, kloge og bestemte Optræden imponerede og afvæbnede hans Fjender og forskaffede ham den blide og gode Kejserinde Eusebias Venskab og Bevaagenhed; hun var ikke uden Indflydelse hos den kejserlige Ægteherre, og det var hende, der som en Frelsens Engel holdt sin skjærmende Haand over Julians Hoved. Det var virkelig sandt, at Constantius's Omgivelser havde raadet ham til ikke at opføde en Slange, der kunde blive ham farlig, i sit eget Hus, og Kejseren var kun altfor tilbøjelig til at følge dette Raad; men Eusebia talte Julians Sag med en saadan Varme og Inderlighed, at hun fik Planen tilintetgjort og kuldkastet.

Rørt af de Prøvelser, som den unge, kloge og talentfulde Prins havde gjennemgaaet, bevægede hun endogsaa sin Gemal til at tilstaa ham en privat Audients. Julian gjorde ved sin ædle Fremtræden og sine kloge Svar et gunstigt Indtryk paa den frygtelige Fætter, og denne Sammenkomst, som ikke gjentoges, — Eunuken Eusebius frygtede enhver fremmed Indflydelse hos Monarken — fik et heldigt Udfald. Prinsen erholdt, hvad han atraaede. Det tillodes ham at begive sig, ikke til Asien, hvor man frygtede hans mange Forbindelser, men til Grækenlands Hovedstad, Pallas Athenes By, der i hine Dage var et Sæde for Lærdom, ikke for Politik. Det var i Foraaret 355, at Julian begav sig til denne By.

I dette Musernes Sæde, ved Foden af Akropolis og Parthenon, i det Tempel, som havde gjenlydt af Sophokles's Vers og Demosthenes veltalende Tunge, indaandede Julian for første Gang i sit Liv med Henrykkelse en Luft, som kvægede hans Sanser og beroligede hans ængstede Sjæl. En broget Blanding af lærelystne og muntre unge Mennesker, der vare strømmede herhen fra alle det vidtstrakte Riges Lande for

at uddanne sig ved lærde Studier, Kristne saavel som Hedninger, befolkede den berømte Stads Gader. Man blandede Alvor med Skjæmt, literært Arbejde med Legemsøvelser og Lege, med Udskejelser og muntre Fester. Hver Skole havde sit Overhoved, og mellem de forskjellige Skoler forefaldt, som nu til Dags i Tyskland, Kampe og Voldsomheder, hvor Stadpolitiet maatte skride ind. Her var Prøver, som den nysankomne maatte bestaa for at optages i Skolen, kort sagt, Athen frembød dengang et træffende Billede paa en Studenterby i vore Dage.

I kort Tid blev Julian lige saavel ved sin Rang som ved sine Talenter Helten i disse glimrende Skoler for fin og kunstfuld Veltalenhed. Sofister, Rhetorer med deres Elever — alle strømmede sammen omkring Kejser Constantius's nære Slægtning. Det var for enhver en uventet Nydelse at høre Digternes og Veltalenhedens Sprog blive talt med Ynde og Værdighed af en fyrstelig Mund, at kappes i Veltalenhed, at afhandle filosofiske Emner med en Prins!

Under disse for ham saa kjære Sysler gled Tiden hurtig hen, medens han omgikkes med Mænd, som dannede hans Aand og udviklede den Sjæleadel, der slumrede i ham. Blandt disse Omgangsvenner maa fremfor alle nævnes Gregorius fra Nazianz og Basilius, de senere saa berømte Kirkefædre, hvis første Bekjendtskab han allerede havde gjort i Kappadocien. I dybe Drag indaandede Julian Attikas poetiske Luft, beundrede Templerne og udgød Taarer paa deres Ruiner. Mild og folkelig, som han var af Naturen, erhvervede han sig snart baade de indfødtes og fremmedes Kjærlighed og Hengivenhed. Ikke 6 Maaneder vare saaledes hurtig forløbne, da pludselig en kejserlig Ordre paa ny stævnede ham til Hoffet i Mailand. Hvad var Aarsagen til denne uventede Kaldelse? Hvad ventede ham ved Constantius's Hof? Var det Døden eller maaske Kronen, man bestemte ham. Julian kjendte Kejseren og havde Gallus's Skæbne i frisk Minde; med lige Ret kunde han vente begge Dele.

Det var med Vemod, Prinsen forlod det kjære Athen. I sin dybe Smerte tog han det atheniensiske Folk til Vidne paa den Sorg, hans pludselige Bortkaldelse foraarsagede ham: «I vide, hvilke Taarer jeg udgød», skriver han i sit berømte Brev til Athenienserne; «Jeg løftede paa Akropolis mine Hænder mod Himlen og bad til Eders Gudinde Minerva, at hun vilde frelse sin Tjener». Julian indskibede sig, uvis om den Skæbne, der forestod ham, og med blandede Følelser betraadte han Italiens Jordbund.

Constantius var efter Gallus's Mord paa ny bleven Enehersker i det uhyre Verdensrige og følte sig igjen ikke stærk nok til at styre det alene. Hvert Aar bragte nye Forlegenheder og Farer; medens Østen krampagtig trak sig sammen under den grusomme arianske Forfølgelses Rædsler, vaklede Vestens Grænsemur under Trykket af de barbariske Horders bølgende Masser, som stadig gik over Rhinen og truede Riget fra denne Kant. Intet Under derfor, at den svage Kejser paa ny begyndte at se sig om efter en Medhjælper. Den aandrige og lærde Kejserinde Eusebia havde ikke forglemt Julian, medens han sad fordybet i sine Bøger i Athen; hun havde ikke hørt op med at rose sin Yndling for Kejseren og omtale ham som den Mand, der vilde være bedst skikket til at hjælpe ham med at bære Tronens tunge Byrde. Julian, sagde hun, var vidt forskjellig fra sin ældre Broder Gallus; han var mild og beskeden: hans Troskab mod sin Kejser vilde endnu mere sikres ved Purpurets Gave. Kejseren gav endelig efter; han besluttede at skjænke sin Fætter i Athen Titel af Cæsar, formæle ham med sin Søster Helene — i den kejserlige Familie gik politisk Alliance og Ægteskab bestandig Haand i Haand — og overdrage ham de vanskeligste Provinser, Gallien paa den anden Side af Alperne.

Da Julian ankom til Mailand, blev han venlig modtaget af Kejserinden. Den unge Filosof viste i Begyndelsen ingen stor Tilbøjelighed til at modtage den kongelige Gave og forlade sine Bøger for at modtage en Krone. Eusebia søgte

derfor at sprede disse Betænkeligheder ved mange Fornuftgrunde; Prinsen fortæller selv, at han bestod en indre Kamp, førend han bestemte sig. Han gav omsider efter for Eusebias's Forestillinger, da han troede, at det saaledes var Gudernes Vilje. «Hvis de Ting, som Du ejer», sagde han til sidst til sig selv, «hvis din Hest, dit Faar og din Oxe ikke negte Dig deres Tjeneste, naar Du trænger til dem, vil da Du, som ikke vil være noget almindeligt Menneske, men frem for alt en Mand, der er tro mod sine Pligter, unddrage Guderne din Person, naar de ville gjøre Brug af den? Er det at tjene Guderne? Er det at være vis og modig?»

Han blev nu ført til Paladset for at stedes for Kejserens Øjne; men først maatte hans Ydre undergaa en Forandring. Man afragede ham hans lange Skjæg, som han efter Filosofernes Skik igjen havde ladet voxe, og kastede en Soldaterkappe over hans Skuldre. I denne uvante Dragt tog den ukrigerske Julian sig kejtet og ubehjælpsom ud, og hans Anstrengelser for at betvinge sin indre Bevægelse forøgede endnu mere hans Forlegenhed. Med nedslagne Øjne og en Lærds pedantiske Manerer nærmede han sig Kejseren, medens Hoffolkene havde Møje med at dæmpe deres Latter. Paa en Tribune, der var oprejst foran de forsamlede Tropper, modtog Constantius sin Fætter; Kejseren tog den bly og beskedne Prins i Haanden og henvendte sig derpaa til sine Soldater i et glimrende Foredrag; thi Constantius besad en ikke ringe Grad af Veltalenhed. Med levende Farver skildrede han de Farer, som omringede Riget fra alle Sider, og paaviste dem Nødvendigheden af dette Skridt, at udnævne en ny Cæsar. Han nævnte Julians Navn og syntes at standse et Øjeblik for at lægge Mærke til, hvorledes Legionerne optoge hans Valg. Der lød en Bifaldsmumlen gjennem Krigernes Rækker. Soldaterne, fortæller os Ammian, der selv var Soldat og havde deltaget i Julians Felttog, saa i den lille Mand med det forlegne Væsen, de levende Øjne, de dristige og dog blide Ansigtstræk «med indre Forudanelser det vordende Feltherregeni».

Kejseren gik videre i sin Tale og rettede sluttelig til Julian, der stod ved hans Side med tavse og sørgmodige Miner, disse hyklerske Ord: «Del mit Arhejde! Modtag af min Haand det Hverv at beskytte Gallien; min Naade skal ledsage Dig; vi ville arbejde sammen og, hvis det behager den Gud, som vi begge paakalde, ville vi beherske Verden i Fred, med lige Fromhed og Maadehold».

Da Constantius havde endt sin Tale, brøde Soldaterne ud i høje Bifaldsraab og Glædesskrig, idet de efter Krigerskik med en skingrende Larm sloge deres Skjolde mod deres Knæ. Ved denne uvante Krigslyd sitrede den unge Cæsar; en Gysen foer gjennem hans Sjæl, en Drøm om Krigerdaad og Heltebedrifter stod for hans indre Øje. Han hævede med Stolthed sit bøjede Hoved og kastede et funklende Blik ud over den talrige Forsamling, medens et Smil spillede om hans alvorsfulde Læber. Da Soldaterne saa denne pludselige Forandring i hans Holdning og Miner og sympathetisk forstode den*), stege deres Jubelskrig til en sand Begejstrings Højde. Med Heftighed trængte man sig om den Vogn, hvori Julian steg op med Kejseren, og Tilbagetoget var et sandt Triumftog. Prinsen havde hurtig bekæmpet sin pludselige Bevægelse og lod sig ikke bedaare af den glimrende, men farlige Stilling. Da han under Soldaternes Glædesskrig steg ind i Vognen ved Siden af sin kejserlige Fætter, mumlede han for sig selv dette homeriske Vers, som passede til Situationen: «Frelst af Hephaistos han blev, som i Mulm ham hylled og redded».

I de følgende Dage afløste den ene Fest den anden, og nu allerede fejredes Julians Bryllup med Prinsesse Helena, som han knap havde set. Kejserinde Eusebia overøste de Nyformælede med Gaver og Foræringer, blandt andet forærede hun Julian et rigt Bibliothek af de bedste Forfattere. Den

---

*) Oculos cum venustate terribiles vultumque diu multumque contuentes, qui futurus esset, colligebant.

nye Cæsar gjengjældte Høflighed med Høflighed; med Flid og Omhu forfattede han en Lovtale over Kejser Constantius, hvori han efter de traditionelle Former skildrede hans Dyder og Bedrifter med stærke og sminkede Farver. Trods de gjensidige Smigrerier vedvarede dog Mistilliden under Høflighedens Maske mellem de to Slægtninge; under Paaskud af at forsyne ham med et Hof og Følge afskedigede man hans tidligere Tjenerskab og lod ham kun beholde Oribasus, hans Læge og Ungdomsven, der hemmelig delte hans hellenske Sympathier. Saaledes udrustet eller snarere bevogtet — hans Følge bestod af kejserlige Spioner — afrejste Julian fra Mailand til sine Provinser; Kejseren ledsagede ham et Stykke udenfor Byen: det var den 1ste December i Aaret 355.

Et halvt Aarhundrede var forløbet, siden den regerende constantinske Kejserfamilies Stifter som Flygtning havde sat Foden paa den galliske Jordbund. Dengang var han uvidende om sin kommende Storhed og anede ikke, at det var ham beskikket engang at plante det foragtede og forfulgte Kors paa Templernes Ruiner; nu drog hans Races sidste Skud, i samme Alder, efter de samme udstaaede Farer den samme Vej! Og dog hvor forskjellige! Onklen havde ladet de hedenske Templer synke i Grus, og Brodersønnen, der overalt paa sin Vej saa Korset blinke sig imøde og overalt fandt Kirker og Altere fyldte med Gaver til den nye Gud, forbandede i sit Hjerte sin store Onkels Værk. Havde Julian Ret eller Uret? Udgik ikke det samme Suk, maaske endnu dybere og mere klagende, fra de Kristnes Forfølgelser mod deres Trosbrødre som fordum fra deres Forfølgelse af Hedningerne? Syntes ikke den kristne Tro at paalægge sine Bekjendere de samme Lidelser, som de havde gjennemgaaet i Kirkens første Aarhundreder? En sørgelig Lære for Kristushaderen Julian!

(Forts.).

Christian Stremme.

Byen Mons's Overrumpling i 1572.*)

(En Episode af den hollandske Uafhængighedskamp).

Om Aftenen den 22de Maj 1572 herskede der en ualmindelig Travlhed i den lille By Bussigny, som ligger tæt ved Frankrigs daværende Nordgrænse. Næsten hele Befolkningen var paa Benene og havde samlet sig vest for Byen for at være Vidne til Samlingen af en anselig Skare Ryttere og Fodfolk, der i Løbet af de sidste Dage fra forskjellige Sider vare ankomne til Byens Omegn og havde taget Kvarter i de nærmest liggende Gaarde og Huse. Det var øjensynligt, at disse Tropper havde faaet Bussigny anvist som Samlingspunkt til et Foretagende, der imidlertid var og blev en uudgrundelig Hemmelighed for de gode Beboere, skjønt man uvilkaarlig følte sig fristet til at sætte det i en vis Forbindelse med de Uroligheder, der i den senere Tid havde hjemsøgt de nederlandske Provinser. Det eneste, man vidste, var, at Sagen blev ledet af Grev Ludvig af Nassau, Prinsen af Oraniens tapre Broder.

Forinden vi nærmere gaa ind paa dette hans Forehavende, ville vi et Øjeblik dvæle ved denne interessante Personlighed, om hvem Motley saa smukt siger: «Ludvigs Løbebane er kun kort, naar den regnes efter Livsaar; maales den derimod

---

*) Efter Lodewijk Mulder: «De verrassing van Bergen in 1572. — Dr. L. Beijnen: Lodewijk van Nassau in de jaren 1565 en 1566.

efter alt, hvad han udrettede, vil den næsten komme en af af de jødiske Stamfædres lange Liv nær».

Prins Ludvig var født 1538; i Modsætning til Prins Vilhelm, hans fem Aar ældre Broder, var har lige fra sin første Ungdom Reformationen inderlig hengiven, rimeligvis fordi hans Moder Juliane, der var meget ivrig luthersksindet, havde stor Indflydelse paa ham. Til Trods for sin Religion drog han dog til Bryssel for der at gjøre sin Lykke ved Hoffet, hvor Prins Vilhelm som Medlem af Statsraadet indtog en høj Stilling. Kong Filip II fandt Behag i Ludvig og tog ham med paa Felttoget imod Frankrig, hvor han udmærkede sig ved Erobringen af St. Quentin. Efter at Filip var dragen til Spanien, begav Ludvig sig atter til Dillenburg, og det er ret betegnende for hans hele Standpunkt, at han allerede i 1563 herfra skrev til Prinsen af Oranien: «Udvirk, at jeg bliver Kredsøverste i den neder-westfalske Kreds, saa vil jeg fra Køln altid kunne være ved Haanden, hvis man i Holland skulde behøve en væbnet Magt». Planen mislykkedes, men han vedblev at staa i stadig Forbindelse med de misfornøjede nederlandske Adelsmænd, som i ham saa deres naturlige Anfører, hvis det engang skulde komme til et Brud med den lovlige Regering. I Eftersommeren 1565 kom han til Badestedet Spa og drøftede her med sin nærmeste Omgivelse Planen til at danne et Forbund, der skulde modsætte sig den spanske Regerings voldsomme Fremgangsmaade mod alle Ikke-Katholiker. Ved Kongens Brev af 20de Oktober til Statholderinden Margaretha, hvori det erklæredes, at Kjætterne skulde forfølges til det yderste, og at Oprettelsen af Inkvisitionen derfor var nødvendig, var Landet nemlig kommet i den voldsomste Bevægelse*). I Anledning af Vlies-

*) Statholderinden, som forudsaa Virkningen af Brevet, turde ikke offentliggjøre det og forelagde Statsraadet det til Betænkning. Præsidenten Viglius ansaa det heller ikke for raadeligt, men Prinsen af Oranien, Greverne Egmont og Hoorn mente, at Sagen skulde gaa sin Gang, og Brevet blev forkyndt.

ordnens Stiftelsesfest den 30te November vare en Mængde Riddere komne til Bryssel, og da nu Ordenskantsleren Viglius mindede Ridderne om deres Forpligtelse til at beskytte Kirkens og Fyrstens Avtoritet, fandt Ludvig Øjeblikket gunstigt til at fremme sin Plan og samledes derfor paa Festaftenen med nogle og tyve Adelsmænd hos Greven af Culemburg for at drøfte, hvad der i Anledning af Religionens Forfølgelse skulde gjøres. Dette var Frøkornet, hvoraf Nederlandenes Uafhængighedskamp skulde udvikle sig; thi nogle Dage efter undertegnede Ludvig, Brederode, Grev Karl van Mansveldt og flere Adelsmænd det bekjendte Compromis, hvorved Deltagerne forpligtede sig til at forsvare Landets Frihed imod nogle fremmede, som ved altfor ivrig at haandhæve Katholicismen tilsidesatte Kongens Interesser.

Compromis'et fremkaldte navnlig ved Grev Ludvigs Indflydelse — thi at han var Sjælen i Bevægelsen, fremgaar klart af hans Brevvexling med Prinsen af Oranien, Brederode, Greverne Egmont og fl. — det bekjendte Bønskrift, som overraktes Statholderinden i 1566 af 300 Adelsmænd; allerede dette Skridt stod paa Lovlighedens yderste Grænse, men da saa Billedstormen*) brød løs, var ogsaa fra Regeringens Side Krigen paa Liv og Død erklæret, og Statholderinden opfordrede allerførst Grev Ludvig til at forlade Landet; han søgte nu Hjælp i Tyskland for derfra med væbnet Magt at fortsætte Striden imod det spanske Voldsherredømme, og i Spidsen for en lille Skare rykkede han i 1568 ind i Provinsen Groningen og tilkæmpede sig Sejren ved Heiligerlee, hvormed Hollands firsindstyveaarige Kamp kan antages at begynde; men da han kort efter af Albas Tropper blev slaaet ved Jemmingen, maatte han paa ny rømme Landet, og ude af Stand til foreløbig at gjøre mere for sine Trosfæller i Holland vendte han sig til Frankrig, hvor han tilbød Huguenotterne sin Tjeneste og vandt glimrende Lavrbær i Slagene ved Jar-

*) Jfr. Hist. Archiv 1870. I, 537 og flg.

nac og Moncontour; efter Forliget imellem Huguenotterne og Guiserne i St. Germain en Laye 1570 forstod han endogsaa at vinde Kong Karl IX's Yndest og benyttede denne til at paavirke Kongen til Gunst for sine undertrykte Trosfæller i Nederlandene, hvilket atter foranledigede Muligheden af Mons's Overrumpling, hvortil vi nu ville vende tilbage.

Prinsen af Oranien havde allerede i lang Tid pønset paa i sin Kamp mod Hertug Alba at drage Fordel af den gunstige Stemning, som det franske Hof efter Freden i St. Germain nærede imod Huguenotterne. Han gjorde sig nemlig Haab om fra den franske Grænse at kunne foretage et overraskende Angreb mod et af de nærmest liggende faste Punkter i de sydlige Nederlande, hvorved han, hvis det lykkedes, vilde opnaa dels at drage Albas Opmærksomhed bort fra de nordlige Provinser, hvor en Opstand blev forberedt, og dels at komme i en let Forbindelse med Frankrig, som han haabede snart at se i Krig med Spanien. At denne Krig ikke kunde undgaas, naar franske Tropper under franske Anførere deltoge i Erobringen af en befæstet By, beliggende paa Kongen af Spaniens Omraade, mente Prins Vilhelm at turde gaa ud fra; thi et saadant Skridt vilde ligefrem være et Bevis for Kong Karl IX's Sympathi for Spaniens Fjender og for Meddelagtighed i deres Krigsoperationer.

Endnu vare ikke alle Forberedelserne til et saadant Angreb trufne, da Prinsen modtog det uventede Budskab om Brielles Erobring af Søgeuserne den 1ste April 1572, og det gjaldt saaledes om snarest mulig at benytte sig af den gunstige Vending, som Begivenhederne ved dette dristige Overfald havde taget. Ved Spioner bragte man i Erfaring, at Alba i Begyndelsen af Maj havde blottet Byen Mons, der var meget kongeligsindet, for alt Artilleri, da det skulde anvendes ved Belejringen af Vlissingen, som ligeledes var falden

i Søgeusernes Hænder, og saaledes henlededes Tanken netop paa denne By, som desuden i Følge ældre Privilegier ikke havde spansk Garnison, men kun forsvaredes af en Borgervæbning.

Foruden Mons skulde man tillige forsøge at erobre Valenciennes, og Planens Udførelse blev, som allerede omtalt, overdraget Ludvig af Nassau, der paa Grund af sin Deltagelse i Huguenotternes Kampe, sit udbredte Kjendskab til deres Anførere og sit Forhold til det franske Hof var særdeles egnet dertil. Uden at vække den mindste Opsigt lykkedes det ham at samle en betydelig Krigsstyrke, bestaaende dels af gamle, hvervede tyske Soldater, men dels ogsaa for en stor Del af hollandske Flygtninge, hvem Alba havde berøvet Gods og Ejendom, eller hvis Slægtninge vare faldne som Ofre for Inkvisitionen; endelig sluttede et stort Antal Huguenotter under deres prøvede Anførere: La Noue, Genlis, de Rovères, Normand o. fl., sig til Expeditionen, som havde faaet Bussigny anvist som Foreningspunkt. Her var det altsaa, at den lille Skare efter blæst Appel samlede sig hin Aften paa en Mark udenfor Byen, og efter at Grev Ludvig havde mønstret baade Fodfolket og Rytteriet — det sidste bestod af 9 Afdelinger, hver paa 100 Mand —, gav han Ordren til Opbrud, Kolonnen formerede sig, en Snes Ryttere sendtes forud som Patrouiller, og da Mørket faldt paa, var hele Skaren paa Marsch i nordlig Retning og snart af Syne for Bussignys forbavsede Indbyggere. Toget bevægede sig imidlertid kun langsomt fremad, thi det laa i Sagens Natur, at det ikke maatte komme paa Hovedvejene, og det vilde saaledes have været vanskeligt nok at finde den rette Vej, hvis man ikke havde havt en paalidelig Fører i en vis Antonie Olivier. Denne Mand, som var en af de mange nederlandske Protestanter, med hvem Grev Ludvig stod i stadig Forbindelse, boede i Mons og var Maler eller Korttegner af Profession. Han havde flakket meget rundt i Omegnen, dels for at tage Prospekter, dels for at tegne Kort og var derfor udmærket

lokaliseret; han havde i den Grad forstaaet at skjule sin Sympathi for Frihedens Sag, at Hertug Alba, hvem han undertiden havde leveret Kort, havde paalagt ham at rejse til Frankrig for at udspionere Grev Ludvigs Skridt; men i Stedet derfor udkastede han alle Detailler i Overrumplingsplanen og var Expeditionen til stor Nytte.

Efter en besværlig Marsch naaede Kolonnen den næste Morgen en skjult beliggende Dal imellem le Quesnoy og Maubeuge, hvor den uden Fare kunde gjøres Holdt for at samle Kræfter til den videre Fremmarsch og for at udsende en Rekognoscerings-Patrouille imod det 2 Mil vestenfor liggende Valenciennes. Kl. 6 om Morgenen blev der atter givet Befaling til Opbrud, men Kolonnen delte sig nu i to Dele, i det de la Noue og Famars med 400 franske Ryttere sloge ind paa Vejen til Valenciennes for at bemægtige sig denne By og dernæst ved Hjælp af Borgerne det derværende Slot, medens Ludvig med Hovedstyrken, 500 Ryttere og 1000 Mand Fodfolk, fortsatte Vejen imod Nord for at naa Mons. Efter en yderst besværlig Marsch igjennem tætte Skove under Dækning af smaa Patrouiller, der skulde tage enhver forbigaaende til Fange for at forhindre, at Fæstningen erholdt Underretning om den sig nærmende Fare, naaede man endelig om Eftermiddagen et Sted, som i 3 Fjerdingvejs Afstand fra Byen laa udmærket skjult i en tæt Skov. Ved Hjælp af de trufne Foranstaltninger kunde man være sikker paa, at ingen i Byen havde nogen Formodning om den Fare, som truede.

Henimod Aftenen var Øjeblikket kommet til at begynde Udførelsen af den dristige Plan. Tolv forvovne Karle, hvoriblandt Olivier, som stillede sig i Spidsen for dem, ombyttede Harnisken med en Klædestrøje eller Lærredsbluse, Stormhatten med en laadden Hue, og med en Kjæp i Haanden og en Dolk skjult i Bæltet begave de sig som fredelige Kjøbmænd paa Vejen til Mons. Uden at vække nogen Mistanke naaede de ind i Byen, før Porten var bleven lukket, og en halv Time senere sade de i et Værtshus ved et veldækket

Bord ivrig i Samtale med Værten, hvem de fortalte, at de vare Vinhandlere; de havde efterladt en Vogn med Vin i Nærheden af den franske Grænse, men da de ikke havde Lyst til at spasere om Natten ved Siden af Vognen, vare de tagne forud for at komme under Tag. Paa Spørgsmaalet om, hvad Tid Porten blev aabnet om Morgenen, da de helst vilde føre Vinen ind i Byen, medens det endnu var køligt, frem for senere paa Dagen, svarede Værten: «Klokken fire, men for en Drikkeskilling bliver den ogsaa lukket tidligere op». Mere ønskede de ikke at vide, og de begave sig snart for en kort Stund til Ro.

Længe forinden Morgendæmringen hin 24de Maj var brudt frem, forlod den lille Skare Værtshuset og begav sig til Berlaimmer-Porten. Vægteren var strax villig til imod at erholde en god Drikkeskilling at lade Vognen med Vin komme indenfor, men næppe havde han skudt den sidste Slaa til Side, førend to Mænd grebe fat i ham, og da han begyndte at raabe om Hjælp, stødte de ham ned. De øvrige ilede nu ud af Porten, lode Klapbroen falde ned og gave et aftalt Signal, hvorpaa omtrent 40 Ryttere med Grev Ludvig i Spidsen, som havde opholdt sig skjult paa den anden Side af Graven, i flyvende Fart rede hen over Broen, gjennem Porten og videre ind i Byen, hvis Tilgang de saaledes havde bemægtiget sig.

Hermed var første Akt tilende, men nu kom det an paa at hindre Fjenden i at samle sig og atter at forjage den lille Skare i den Tid, der kunde gaa hen, inden Hovedkorpset kom ind i Byen. Ludvig vidste ikke bedre end at fordele sin Styrke i smaa Afdelinger, som sendtes ind i alle Gader under Raabet: «Frihed, Frankrig, Prinsen af Oranien kommer» og stadig knaldende med Bøsserne for ved dette Spektakel at bringe Borgerne til at tro, at de havde en stor Styrke lige over for sig. Var der nogen, som vovede sig ud paa Gaden, blev han strax skudt ned, og saaledes lykkedes det en Tid lang at kue al Modstand, medens man i øvrigt

haabede, at Prinsens hemmelige Tilhængere vilde komme frem og slutte sig til Angriberne. Dette skete imidlertid ikke, og hvad der var mere betænkeligt, Hovedstyrken blev endnu stedse borte, medens den frembrydende Morgendæmring med hvert Minut kunde røbe Angribernes ringe Styrke, hvorved Borgerne snart vilde have gjenvundet deres Fatning. Strax efter at Rytterskaren var sprængt ind i Byen, havde Grev Ludvig sendt et Bud til Hovedstyrken om at paaskynde Marschen, men dette Bud blev borte; ængstelig stirrede han oppe fra Porten ud gjennem Morgentaagen for at opdage det; men det blev lysere og lysere, og intet viste sig, ingen Lyd lod sig høre. Inde fra Byen modtog han derimod den ene Melding efter den anden om, at Borgerne begyndte at samle sig og viste mere og mere Tegn til at gjøre Modstand; det var ikke længere muligt at drive Grupperne fra hverandre, da de fleste Ryttere havde bortskudt deres Krudt. Tilstanden blev mere og mere uholdbar, thi det var en Umulighed for de 40 Ryttere alene at hævde sig i Byen.

I sin Fortvivlelse satte Grev Ludvig sig atter til Hest, og, kun fulgt af en fransk Officer, sprængte han ud af Porten efter at have givet en Kaptain Befaling til at holde ud til det yderste og hævde Portens Besiddelse. Allerede mere end en halv Time var den kjække Anfører redet omkring og havde gjennemsøgt den nærmeste Omegn, men intet Steds viste sig Spor af hans Tropper. Flere Gange var han paa Nippet til at vende tilbage til Fæstningen for at komme den betrængte Skare til Hjælp, dog hvad kunde det nytte, naar han ikke bragte Forstærkning med sig? Og atter styrtede han fremad. Da hørte han endelig en forvirret Lyd i det fjerne, det raslede i de nærmeste Grene, og en Skikkelse stod forskrækket foran de to Ryttere, som strax i ham gjenkjendte en af deres egne; Manden hørte til en lille Patrouille, der var sendt ud til Siden, og han førte dem nu strax til Hovedkorpset, hvor Grev Ludvig fik Forklaring paa Kolonnens Forsinkelse. Den var brudt op fra Lejrpladsen henimod Mid-

nat, men Førerne havde taget fejl af Vejen, hvilket dog først var blevet opdaget, da Dagen brød frem, og da var man kommen langt bort fra den Vej, der skulde være bleven fulgt. Der var dog ikke Tid til lange Forklaringer, det gjaldt om hurtigst mulig at naa Byen; men man var endnu ikke kommen paa Landevejen, og da denne omsider blev naaet, vare Hestene saa udasede, at i det mindste et Øjebliks Hvile var nødvendig, for at de kunde samle nogle Kræfter. Forinden Kolonnen paa ny var brudt op, opdagedes henimod Mons en lille Rytterskare, hvis Tilstedeværelse kun kunde forklares som Fortroppen af en spansk Styrke. En Patrouille sendtes forud, men denne vendte snart tilbage, fulgt af den formentlig fjendtlige Ryttergruppe. Stor var derfor Grev Ludvigs Overraskelse, da han gjenkjendte de la Noue, som han troede i Valenciennes; nogle faa Ord opklarede snart den gjensidige Situation. Valenciennes var virkelig bleven overrumplet, men Slottet var bleven i Fjendens Besiddelse, da han havde været stærkere, end man havde troet. Angriberne havde dernæst paa bedste Maade besat Byen, men det var aldeles nødvendigt at komme i Besiddelse af noget Skyts for at kunne tage Slottet, og uden dette kunde Byen ikke holdes. De la Noue havde derfor overgivet Befalingen til Famars og var nu paa Vejen til Mons for at raadføre sig med Grev Ludvig. Han kunde ikke nægte, at Foretagendet egentlig var mislykket, da Rytterne næppe vilde kunne holde sig længe i Byen, en Frygt, som ogsaa 5 Dage senere viste sig at være kun altfor grundet.

Den Efterretning, de la Noue bragte, var saaledes ikke gunstig; men desto mere maatte man anstrenge sig, for at ikke det andet Foretagende ligeledes skulde mislykkes. Der var nu ingen Tid at spilde mere. De 500 Ryttere bleve fordelte i smaa Afdelinger, som grupperede sig bag hverandre, og hver af Rytterne fik bag paa Hesten en af de mindst svært bevæbnede Fodknægte. Det gik derpaa fremad, først i kort Trav, men derefter i Galop, og inden et Kvarter var

forløbet, havde man naaet Udenværkerne, hvor den heftige Skydning indenfor Porten, som nu kunde høres, tydede paa Vennernes betrængte Stilling, saa meget mere som Volden i Nærheden af Porten alt var besat af Borgerne. I vild Carrière styrtede Rytterne fremad, kun endnu 50 Skridt vare de forreste fjernede fra Porten — da ilede en af Borgerne ud af denne og tog fat i Kjæden, hvormed Klapbroen blev trukken op; langsomt begyndte Klappen at hæve sig, endnu et Øjeblik — og Adgangen til Byen vilde være afskaaren. Da sprængte en af Rytterne frem af den forreste Række; under det vilde Raab: «France, France!» stødte han sin Dolk ind i Siden paa sit ædle Dyr, det gjorde et Spring og lige som fløj op paa det sig alt hævende Brodække, og ved sin Vægt tvang Rytteren dette atter ned, saa at de bagved værende Ryttere kunde fare hen over det og trænge ind gjennem Porten. Guitoy de Chaumonts dristige Spring, hvorved han har foreviget sit Navn i Hollands Historie, havde reddet Byen for Grev Ludvig.

Da Grev Ludvig først med hele sin Rytterstyrke var kommen indenfor, var Borgernes Modstand snart brudt, og de trak sig overalt tilbage, medens Erobrerne samledes paa Torvet, hvor der strax blev sadlet af; Folkene vare saa trætte, at de strax lagde sig ned. Kort efter indfandt Fodfolket sig, Portene bleve lukkede, Poster udsatte paa Voldene og Slottet samt Raadhuset besat, hvorpaa Byens Magistrat og øverste Gejstlighed blev sammenkaldt til at give Møde paa dette sidste Sted. Efter at Grev Ludvig med sit Følge havde indfundet sig, fik de Genlis først Ordet, sandsynligvis for at borttage det uheldige Indtryk, som et Overfald fra Frankrig havde foraarsaget, og han udtalte da, at det aldeles ikke var hans Herres og Konges Hensigt at gjøre Erobringer i Hennegau; dernæst talte Grev Ludvig, som i milde Udtryk og med stor Veltalenhed forklarede Magistraten, hvorledes han ikke var kommen som Herre, men paa sin Broder, Prins Vilhelms Vegne som Forløser af det forhadte spanske Tyranni;

han foreslog derfor, at Hertug Alba skulde erklæres for afsat. Kun de færreste i Forsamlingen gave deres Samtykke dertil, de fleste holdt fremdeles aabenlyst med den bestaaende Regering og nægtede at tage Ludvigs Tropper i Sold; den lavere Del af Befolkningen sluttede sig derimod snart til Prinsen af Oraniens Parti, allerede den næste Dag meldte sig en Mængde frivillige for at forsvare Byen mod Spanierne, og flere rige Fabrikanter tilbøde at stille en Del Krigsfolk paa Benene. Borgervæbningen, som i Følge et gammelt Privilegium fra 1357 skulde gaa bevæbnet, beholdt sine Geværer; ingen blev forfulgt for Religionens Skyld, tvært imod blev den katholske Religion tagen under speciel Beskyttelse, hvad man senere bebrejdede Ludvig, da Katholikerne gjengjældte denne Mildhed ved at træde i Forbindelse med Fjenden. Forresten skete der saa godt som ingen Forandring i Byens Bestyrelse, selv Magistraten blev i sine Funktioner, efter at den omsider havde aflagt Eden til Prinsen af Oranien som Kong Filips Statholder. Ludvigs Hovedopmærksomhed var imidlertid henvendt paa at sætte Byen i den bedst mulige Forsvarstand. De Genlis blev sendt til Kongen af Frankrig, dels for at meddele ham Udfaldet af Expeditionen og dels for at minde ham om sit Løfte fremdeles at støtte Foretagendet; allerede inden tre Dage vare forløbne, vare endnu to Tusinde Mand Fodfolk, mest Franskmænd, rykkede ind i Byen for at forøge dens svage Besætning; hvor nødvendig en saadan Hjælp var, skulde snart vise sig.

Efterretningen om, at Mons var bleven taget ved en Overrumpling, ramte Hertug Alba som en Lynstraale. Den 24de Maj var den til Spanien bestemte Kurer i Færd med at stige til Hest, da der indløb flere Efterretninger om Opstanden i de nordlige Provinser, hvilke han endnu skyndsomst vilde meddele sin kongelige Herre, og lige da han havde sluttet hermed, kom Budskabet om Mons's Fald. «I det Øjeblik, da jeg vil undertegne dette Brev», skriver han i et

Postscriptum, «faar jeg at vide, at Grev Ludvig af Nassau har bemægtiget sig Mons».

Han havde modtaget Budskabet med et Udbrud af Raseri, som man ikke var vant til, og som dannede en stærk Kontrast til det rolige: «no es nada», hvormed han ellers modtog daarlige Tidender. Først havde han ikke villet tro Efterretningen; Ludvig af Nassau var jo i dette Øjeblik i Paris, saaledes havde hans Spioner for nylig berettet; men da han ikke kunde tvivle længere, kastede han i Vrede sin Hat paa Gulvet og traadte den i Stykker under de heftigste Udfald mod Maria de Medicis, hvis hemmelige Fjendskab han ikke med urette tilskrev Expeditionens heldige Udfald. «Jeg skal give hende spanske Tidsler for de florentinske Lilier, hun har sendt mig», udbrød han. I dette Øjeblik ventede han med Vished et Fredsbrud med Frankrig, noget, han dog meget frygtede. Det store Spørgsmaal for Hertugen, af hvis Besvarelse saa meget kunde afhænge, var nu, hvorhen han først skulde vende sig med sin Stridsmagt, enten imod Nord, hvor Opstanden hver Time vandt Terræn, eller mod Mons, som i Hænderne paa en af de mest energiske Oprørere kunde blive Udgangspunktet for en lignende Opstand i Syden. Det gjaldt lige som i 1568, da han kuede Opstanden ved med hele sin Magt at vende sig mod Grev Ludvig i Groningen, om at træffe et rigtigt Valg; thi hans Stridsmagt, højst 40,000 Mand stærk, var for ringe til at deles, og Mons's Belejring vilde udkræve en Styrke paa 25—30,000 Mand.

Hertugen sammenkaldte et Krigsraad, hvori Anskuelserne vare meget delte. Den dygtige Chiappin Vitelli, Sejrherre fra 1568 ved Jemmingen, stemte for et Tog mod Holland og Zeeland. Noircarmes, Stor-Baljuwen i Hennegau, var derimod rasende over, at Hovedstaden i hans Provins var bleven overrumplet, og hævdede paa det bestemteste Nødvendigheden af at vende sig mod Mons, og Hertug Alba tiltraadte denne Anskuelse, hvorefter han strax gjorde de nødvendige Skridt for at bringe Beslutningen til Udførelse.

Denne Beslutning kunne Nederlandene i en væsentlig Grad tilskrive deres Uafhængighed; thi det har siden vist sig, at Alba traf et fejlt Valg, uden at man dog kan gjøre ham nogen Bebrejdelse i saa Henseende, da Omstændighederne for en stor Del vare Aarsag deri. Havde han kunnet ane, at det franske Hof, som nu hjalp Ludvig af Nassau, ikke tre Maaneder efter skulde vise sit virkelige Sindelag mod Huguenotterne ved Bartholomæusnatten, vilde Alba naturligvis have ladet Ludvig for en Stund være i Fred i Mons imellem en Befolkning, som vistnok ikke var spansksindet, men dog næppe havde gjort Oprør, naar de nordlige Provinser vare blevne underkuede, og at dette var blevet Tilfældet, hvis Alba paa det Tidspunkt havde anvendt hele sin Stridsmagt dertil, kan næppe betvivles. I Maj Maaned kunde Alba derimod ikke forudsætte andet, end at en Krig med Frankrig stod for Døren, da han kjendte de Underhandlinger, der gik ud paa at bringe nogle af de sydlige nederlandske Provinser under Frankrig som Løn for den Hjælp, Opstanden erholdt derfra; desuden vidste han, at Prinsen af Oranien i Tyskland hvervede en Hær, som skulde søge at forene sig med de franske Stridskræfter, og hvis dette lykkedes, vilde han være kommen imellem en dobbelt Ild og i meget vanskelige Forhold.

Alt dette bevægede Alba til at vende sig imod Mons, som nu strax blev indesluttet fra alle Sider for at hindre Tilførselen af videre Forstærkning. To franske Afdelinger, som vare paa Vejen til Fæstningen, bleve saaledes tagne til Fange. En Del af Folkene bleve hængte, Resten derimod sendtes til Rupelmonde for at blive druknede i al Stilhed, «thi», skriver Hertug Alba, «det er ikke værdt at give vore Naboer nogen Grund til Misfornøjelse, og jeg er fast besluttet paa ikke for nogen Pris selv at begynde Fjendtlighederne med Kongen af Frankrig».

Befalingen over Belejringstropperne blev overdraget Albas Søn, Don Frederik, som i Slutningen af Juni havde samlet en betydelig Magt omkring Mons og var begyndt paa Byg-

ningen af Belejringsbatterier, Skanser o. s. v. Det er dog ikke vor Hensigt nærmere at dvæle ved selve denne Belejring, da denne lille Skitse kun skal henlede Opmærksomheden paa en af de stolte Bedrifter fra den hollandske Frihedskrigs Begyndelse; derimod ville vi endnu til Slutning med et Par Ord berøre de nærmest paafølgende Begivenheder, som stode i direkte Forbindelse dermed.

De Genlis, som var sendt til Paris, blev modtaget af Kong Karl IX med den største Forekommenhed, og det lykkedes ham derved at samle en Styrke paa 7,000 Mand Fodfolk og 400 Ryttere, hvormed han allerede i Begyndelsen af Juli kunde drage ind i de sydlige Nederlande. Tiltrods for Grev Ludvigs Advarsel om at være forsigtig og ikke at gaa frem mod Mons, men forene sig med Prinsen af Oranien, der var i Anmarsch fra Tyskland, besluttede Genlis at vove et Anfald paa Belejringshæren, hvilket fandt Sted den 19de Juli. Spanierne stode under Anførsel af Vitelli, som, skjønt haardt saaret, lod sig bære rundt i en Bærestol; han lokkede de uforsigtig fremrykkende Franskmænd i et Baghold og tilføjede dem et fuldkomment Nederlag; næsten hele Hæren maatte paa selve Slagmarken springe over Klingen, og de, som undkom, myrdedes af Landbefolkningen. Genlis selv blev tagen til Fange og ført til Antwerpen, hvor han næste Aar paa Albas Befaling blev kvalt og begravet under Galgen.

Prins Vilhelm derimod, som med Opofrelse af næsten hele sin disponible Formue havde hvervet en Hær paa 24,000 Mand i Tyskland, drog i Begyndelsen af Juli Maaned over Rhinen. Den 23de indtog han med Storm Roermond; men Pengemangel opholdt ham her i en Maaned, saaledes at han først den 27de Avgust kunde passere Maasfloden. Hertug Alba havde imidlertid indfundet sig for Mons med hele sin Styrke, og saaledes stode de to Modstandere atter i Marken lige over for hinanden. Medens Spanierne brændte af Længsel efter at komme i Kamp med Kjætterne, besluttede Alba at følge

det samme System, som fire Aar tidligere havde baaret saa gode Frugter: nemlig ikke at forlade sine stærke Stillinger, men tvinge Prins Vilhelm til enten at angribe ham i disse eller at ligge hen i Uvirksomhed, hvortil Prinsen dog ikke havde de fornødne Midler.

Prinsen haabede dog stadig paa et godt Udfald af sit Foretagende, hans Hær var talrig nok til at kunne optage Kampen med Alba, og Mons kunde endnu i lang Tid forsvare sig; i de nordlige Provinser udbredte Opstanden sig mere og mere, og fra Frankrig kom kun gode Efterretninger. Endnu den 11te Avgust skrev Coligny saaledes, at Kong Karl stadig var gunstig stemt mod Prinsen, og selv haabede han inden faa Dage at støde til ham med 15,000 Mand.

Under disse Omstændigheder var Efterretningen om Bartholomæusnattens Rædsler en frygtelig Skuffelse for Prins Vilhelm, som med ét saa hele sin Plan tilintetgjort. Vistnok holdt han sig endnu nogle Uger i Marken, men da hans Hær Natten imellem den 11te og 12te September blev overfaldet af Spanierne, hvorved han mistede flere Hundrede Mand, og han selv med Nød og næppe og kun ved sin Hunds Agtpaagivenhed undgik det almindelige Blodbad, blev han nødsaget til atter at trække sig tilbage over Maasfloden og at opløse hele sin Hær; kun ledsaget af enkelte fortrolige begav han sig derefter til Holland, fast besluttet paa herfra at fortsætte den hellige Kamp eller, som han skrev til sin Broder Jan, der at finde sin Grav.

Fra nu af var Mons's Forsvar blevet aldeles haabløst, og da Grev Ludvig, der var falden i en heftig Sygdom, kort efter Underretningen om sin Broders Bortmarsch fik et ærefuldt Tilbud fra Hertug Alba om at drage uhindret bort, naar Fæstningen blev overgivet, besluttede han den 19de September paa dette Grundlag at kapitulere. Under klingende Spil forlod han den paafølgende Dag med sine Tropper den haardt betrængte By, som han i 4 Maaneder havde for-

svaret under de vanskeligste Forhold*), hvorefter han med en spansk Bedækning blev ført til den tyske Grænse. Saaledes kom Hertugen af Alba atter i Besiddelse af Mons, hvis kjække Erobring og haardnakkede Forsvar var af saa stor Betydning for Hollands Frihedskamp. Da Grev Ludvig plantede Oraniens Fane paa Mons's Volde, stod Hertugen af Alba netop i Begreb med at knuse Holland og Zeeland, hvis Frihedsraab havde skurret i Tyrannens Øre. I fire Maaneder maatte han derimod nu opholde sig i de sydlige Provinser med sin hele Styrke for at gjenvinde en enkelt By, men imidlertid udbredte Opstanden sig fra Scheldefloden til det nordlige Groningen og vandt en saadan Fasthed, at det aldrig senere lykkedes at faa Bugt med et Folk, som elskede Frihed og Uafhængighed over alt.

Endnu engang skulde det forundes Grev Ludvig at bekæmpe de forhadte Spaniere. Da Byen Lejden i 1574 blev haardt trængt, besluttede Prins Vilhelm for at komme den til Hjælp at lade Grev Ludvig med en Hærstyrke rykke ind i Holland fra Øst; medens han selv marscherede fra Middelburg, skulde de søge at forene sig og derved tvinge Spanierne til at hæve Lejdens Belejring. Foretagendet mislykkedes dog aldeles; thi paa Mookerheden blev Grev Ludvig angreben af d'Avila, den unge Prins lod sit Liv for Hollands Frihed, og Slaget blev fuldstændig tabt.

---

*) Der var løsnet det for de Dage meget store Antal af femten Tusinde Kanonskud mod Fæstningsværkerne.

P. N. Nieuwenhuis.

De schweiziske Skovkantoners ældste Historie og Edsforbundets Stiftelse.

I.

De tre Skovkantoners Befolkning.

Centralalpernes mægtige Kjæde danner i det hele en naturlig Grænse mellem Schweiz og Italien, i det kun et enkelt Schweizerkanton, det italiensk talende Tessino, ligger syd for Hovedkjæden; Midtpunktet i det hele Bjergsystem er St. Gotthards kolossale Bjergknude med dens talrige høje Tinder og Horn, hvorfra Berner-Alpernes, Vierwaldstädter-Alpernes og Glarus-Alpernes Forgreninger udgaa i forskjellige Retninger. Noget nord for St. Gotthards Bjergmasse ligger en dyb Alpesø, hvis langtstrakte Bækken ligesom falder i flere Dele; tre større Dale, der skilles fra hverandre og fra andre Naboegne ved høje, stejle Bjerge, aabne sig ud mod denne Sø. Dalene vandes af vilde Bjergstrømme og ubetydelige Bække; hver Dal deler sig igjen i Sidedale, og fra Søens Bredder stiger man opad Bjergenes Skraaninger, fra Engene og Skovene over Alpegræsgangene og Fjeldurternes Højsletter til den evige Snes Rige; kun ganske enkelte Strækninger egne sig til Agerdyrkning. Hele dette Territorium, som kun er 50 □ M. og kun tæller 90,000 Indbyggere, indesluttes som i en snever Ramme af Titlis's, Tødi's og Claridernes høje Isbræer, af Pilatus's kæmpemæssige, takkede Tinder, af Rigis grønne Skræn-

ter og Mythens Pyramider. Dette Omraade er det schweiziske Edsforbunds Vugge; Søen er *Vierwaldstädtersøen*, de tre Dale ere *Schwiz*, *Uri* og *Unterwalden*.

Disse tre Kantoner bleve i Modsætning til største Delen af det øvrige Schweiz først sent befolkede. Man har hidindtil her ikke kunnet paavise noget Spor af de Pælebygninger, som ere fundne i saa rigelig Mængde i den helvetiske Højslettes mange Søer; man har lige saa lidt fundet nogen Oldtidslevning, der kan henføres til de keltiske (helvetiske) Folkeslag, som beboede det øvrige Schweiz, og de helvetiske Stammer strakte sig derfor næppe længere end til Alpernes Fod, hvorimod Bjergkjædens nordlige Skraaning var ubeboet. Fra Cæsars Tid (Aar 58 før Kristus) kom Schweiz under Romernes Herredømme, for hvem dette Land blev af en betydelig Vigtighed, da to store Militær- og Handelsveje førte her igjennem til Gallien og Sydtyskland; det er derfor ogsaa let forklarligt, at man kan paavise betydelige Levninger af den romerske Kultur, især i den vestlige Del af Landet, men Skovkantonerne bleve aldeles uberørte heraf. Den vigtigste romerske Vej gik over det nuværende Store St. Bernhards Pas (Mons Jovis eller Poeninus), fulgte dernæst Rhonefloden til Genfersøen og gik nu langs den vestlige Del af Højsletten over Byerne Aventicum (Viflisburg eller Avenches) og Vindonissa (Windisch) til Basilea (Basel) ved Rhinknæet; fra Kejsør Septimius Severus's Tid (Aar 196 efter Kristus) blev denne Vej sat i Forbindelse med en anden Vej over Simplon og derfra langs hele Rhones øvre Løb; men ingen af disse to Veje berørte de tre Skovkantoners Lande, lige saa lidt som dette var Tilfældet med den store østlige Vej, der førte over de rhætiske Alper og langs Rhinen til Bodensøen*). Ingen romersk eller græsk Forfatter omtaler dernæst disse Strækninger; man finder ikke en eneste romersk Milesten, ikke en

---

*) Jfr. Dr. H. Meyer: Die römischen Alpenstraszen in der Schweiz. (Mittheilungen der antiqvarischen Gesellschaft in Zürich. XIII).

romersk Indskrift, intet som helst Spor af romersk Kultur i de tre Lande; det hele, man har opdaget, er et Par Møntfund i Schwiz, ellers intet videre. Man er derfor vistnok berettiget til at erklære, at disse Lande gjennem hele den romerske Periode, det er lige til cirka Aar 400 efter Kristus, stode fuldstændig øde og ubeboede, som de udgik fra Skaberens Haand. Dette lader sig ogsaa let forklare. Schweiz var under den romerske Periode i det hele taget kun tyndt befolket, og for Romerne selv havde Landet væsentlig kun Betydning som Forbindelsesled med de nordligere, rigere Provinser; over St. Gotthard førte dernæst ingen Vej; hvad skulde da friste Romerne til at vove sig ind mellem de uvejsomme Bjerge med deres ufremkommelige Skove? Hvad Helvetierne angik, da holdt dette Folk i det hele ikke af at bebo Bjergegne; det er jo bekjendt nok, at de paa Cæsars Tid fandt deres Land for trangt, og dog udgjorde hele Befolkningen ikke engang 400,000 Sjæle; de foretrak da at udvandre i Stedet for at søge at opdyrke de mindre frugtbare Dale mellem Bjergene eller søge deres Underhold ved Kvægavl paa Alpegræsgangene. Cæsar drev imidlertid Udvandrerne tilbage, og det ydmygede Folk maatte indtage sine gamle Boliger, som nu i længere Tid vistnok vare vidtløftige nok, da Folket var smeltet sammen til 110,000 Sjæle. Kun 100 Aar senere blev Landet næsten lagt øde ved Vitellius's Marsch mod Rom (Aar 69), og 200 Aar vare ikke forløbne, før Landet atter blev frygtelig hjemsøgt af Alamannerne (ca. Aar 260); vel lykkedes det endnu engang Romerne under dygtige Kejsere som Diocletian (ca. 300 eft. Kr.) at tilbageerobre Landet og at gjenopføre de ødelagte Vagtposter og Fæstninger, men Landet opblomstrede ikke mere, de senere Kejsere som Julian den frafaldne, Valentinian I og Gratian kæmpede allerede ikke saa meget for at forsvare selve det ødelagte Land som for at bevare Forbindelsen med de østlige Provinser, og saaledes laa det romerske Helvetien som i en Dødskamp til Slutningen af det fjerde Aarhundrede, men under disse Omstændigheder

kan det vel nu ikke længere undre os, at det ikke faldt Landets Befolkning ind at opdyrke de Landstrækninger, som i vore Dage udgjøre Skovkantonerne; disse vare altsaa endnu ved Slutningen af det romerske Herredømme fuldstændig ubeboede.

Med Slutningen af det fjerde Aarhundrede indtraf endelig den længe truende Katastrofe; Rom blev nødt til at kalde sine Legioner bort fra Rhinen for at beskytte Italien. Landene nord for Alperne vare saaledes prisgivne, og ved Aar 407 paafulgte en almindelig Fremtrængen af alle de germaniske Stammer. I Helvetien var der ingen, som kunde rejse nogen Modstand, og Burgunder og Alamanner nedsatte sig i Landet mellem Rhinen og Alperne*); som Grænse mellem disse Stammer kan nærmest sættes Floden Aar, og fra denne Tid er Helvetien delt mellem disse to Folk. Den vestlige Del af Landet var stærkest befolket, og her bevaredes endnu betydelige Rester af den romerske Kultur; det blev derfor her det erobrende Folk, som maatte antage de overvundnes Sprog, Sæder og Skikke, og den Dag i Dag er det vestlige Schweiz jo ogsaa fransk. Alamannerne fandt derimod kun svage Levninger af en fortrykt Befolkning, som derhos aldrig var bleven egentlig romaniseret; hvad der af denne Befolkning ikke blev dræbt, forjaget eller gjort til Trælle, smeltede sammen med Erobrerne, hvis Sprog, Skikke og hedenske Gudsdyrkelse overalt bleve herskende.

Alamannerne havde i højere Grad end noget andet af de germanniske Folk bevaret den oprindelige Raaheds og Vildheds Tilstand, som Tacitus har skildret os i sin Germania. De udfoldede den for alle Barbarer fælles, vilde Tapperhed, de vare besjælede af en stærk Frihedsfølelse og Kjærlighed til deres Stamme og Folk; men deres Sæder vare raa, deres Gudsdyrkelse vild, de hadede Byer som Fængsler og

---

*) Jfr. Th. Mommsen: Die Schweiz in der römischen Zeit. (Mittheilungen der antiqvarischen Gesellschaft in Zürich. IX).

beskæftigede sig kun med Jagt, Kvægavl og nogen Agerdyrkning.

Da Alamannerne nedsatte sig i det østlige Helvetien, fik hver fri Mand sin Jordlod til Ejendom, men var herfor forpligtet til at gjøre Krigstjeneste og betale enkelte Skatter til Staten; Landet deltes i Herreder (Hundreder) og Grevskaber (Gauen); Befolkningen dømte selv i civile og kriminelle Sager, hvorimod Greven var pligtig at exekvere de fældede Domme og i Krigstid skulde føre Grevskabets Tropper. Foruden den fri Befolkning var der en talrig Mængde Slaver og frigivne, som dyrkede de mægtigere Familiers vidtstrakte Ejendomme. Saaledes som her skildret, finde vi Tilstanden under de alamanniske Love, der rigtignok først ere nedskrevne ved Aar 630, men dog tydelig bære Sporet af en ældre Oprindelse.

Alamannerne, der egentlig langt snarere vare et Forbund af beslægtede Stammer end et enkelt Folk, vare heller ikke i Stand til i Længden at hævde deres Uafhængighed. Allerede før Aar 500 maatte Stammerne ved Main og Rhinen bøje sig for Frankerkongen Clodevig, 40 Aar senere maatte Resten af Alamannerne friste den samme Skæbne, og Frankernes Herredømme udbredte sig nu over hele Helvetien. Alamannerne bevarede dog i lang Tid en betydelig Selvstændighed; de beholdt deres egne Love og styredes af indfødte Fyrster med Navnet Hertuger; under de sidste Merovingerkongers svage Herredømme var deres Afhængighed næsten kun et Skin, men dette Forhold forandredes under Karolingerne; Pepin den lille ophævede den hertugelige Værdighed, Alamannerne maatte dele Lod med hele det øvrige frankiske Rige, og saaledes blev Karl den stores Provinsbestyrelse med dens kongelige Sendebud (missi dominici) ogsaa gjældende i Helvetien; den østlige Del af dette Land, heri indbefattet de tre Kantoner, udgjorde Grevskabet Thurgau*).

*) Om Alamannerne jfr. især Stälin: Wirtembergische Geschichte I, 114—233.

Vi have dvælet noget længe ved Alamannerne; thi fra dette Folk og kun fra dette Folk nedstammer i Virkeligheden de tre Kantoners Befolkning; de alamanniske Love ere de herskende, og Karl den stores og hans Efterfølgeres Bestemmelser gjælde i deres Hovedtræk til Udgangen af det 13de Aarhundrede; hermed er dog ikke givet, at de tre Kantoner bleve befolkede samtidig med det øvrige Helvetien; tvært imod taler alt for, at de endnu i flere Aarhundreder henlaa øde og ubeboede. Landenes Ryddeliggjørelse og Bebyggelse tager, efter hvad man med temmelig Sikkerhed tør sætte, først sin Begyndelse ved det ottende Aarhundrede, og Dalenes Opdyrkelse skrider ganske langsomt og sukcessivt fremad. At dette virkelig forholder sig saaledes, lader sig godtgjøre paa mere end én Maade. Man kan med Sikkerhed paavise, at store Strækninger af det Helvetien, som tidligere havde været opdyrket, nu under Alamannernes Herredømme i Aarhundreder laa hen som Udørkener. Ved Bodensøen strakte sig saaledes store Skove, fulde af Bjørne og hele Flokke Ulve, langs med den gamle romerske Vej; noget lignende gjælder ogsaa om Zürichersøen, hvor vidtstrakte Skove endnu i det ottende Aarhundrede dækkede hele Omegnen, og da den hellige Meinrad noget efter Karl den stores Tid stiftede et Kapel ved Søens Sydside og tæt ved Grænsen af det senere Kanton Schwiz — dette Kapel er Begyndelsen til det saa berømte Benediktinerkloster Einsiedeln — fik det netop sit Navn af de vidstrakte, øde Omgivelser; ved samme Tid vare ogsaa Berner-Oberland og Glarus endnu fuldstændig ubeboede. Øde Landstrækninger omgave saaledes de tre Kantoner paa alle Sider, og det er derfor ogsaa aldeles forklarligt, at disse selv heller ikke vare opdyrkede. Det samme lader sig end videre godtgjøre ad anden Vej. Da Alamannerne toge deres nye Boliger i Besiddelse, vare de, som vi have hørt, endnu Hedninger; vi se derfor ogsaa i det femte og sjette Aarhundrede Sværme af kristne, særlig irske, Missionærer og Munke med Iver prædike langs Rhinens Bredder, og rundt omkring rejse sig Klostre, Kapeller og

Eneboerhytter; det samme gjælder ogsaa om det nordlige, vestlige og sydøstlige af det nuværende Schweiz; men intet Steds, hverken i selve de tre Kantoner eller i deres umiddelbare Nabolav, træffe vi — end ikke i det ottende Aarhundrede — Spor til noget saadant; det ældste Kloster i Kantonernes Nabolav er Luzern, og dette stiftedes først 813. Denne fuldstændige Mangel paa gejstlige Stiftelser, denne Tavshed i alle Missionsberetninger om de herhen hørende Landstrækninger taler mere end noget andet for, at disse Egne endnu vare aldeles ubeboede. Vi skulle endnu tilføje, at man heller ikke hos nogen anden samtidig Forfatter vil finde Navnet paa en Flod, et Bjerg, en Egn eller lignende fra de herhen hørende Landstrækninger*).

Denne vor Fremstilling af de tre Skovkantoners Bebyggelse og Beboernes Nedstammen fra Alamannerne vil mulig vække Betænkelighed hos mange af vore Læsere. Ikke faa ville fra Schillers Wilhelm Tell — (anden Akts anden Scene) — kjende Sagnet om Befolkningens Nedstammen fra Norden, andre ville være vidende om, at Geijer sætter Indvandringen i Forbindelse med et formentligt Krigstog af Ragnar Lodbrok og hans Sønner til Vestschweiz, hvor de skulle have ødelagt Viflisburg; endelig har Professor Schiern**) søgt at sætte Befolkningen i Forbindelse med Østgotherne, hvad allerede Petermann Etterlin i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede tildels har antaget. De to sidste Forfattere gjendrives imidlertid tilstrækkelig ved vor Paavisning af, at Kantonerne endnu flere Aarhundreder senere henlaa ubeboede; Geijers Fremstilling hviler paa upaalidelige islandske Sagaer, og dens Urigtighed fremgaar tilfulde ved det Faktum, at de tre Skovkantoner ved Aar 880 i det mindste tildels vare bebyggede, jfr. nærmere nedenfor i det tredje Afsnit. Skovkantonernes Befolkning af-

---

*) Jfr. om Kantonernes Bebyggelse m. m. især J. R. Burckhardt: Untersuchungen über die erste Bevölkerung des Alpengebirgs. (Archiv für Schweiz. Geschichte IV, 4—115).

**) Jfr. Hist. Studier I, 102—109.

viger dernæst hverken i Sprog, Love, Retssædvaner eller Skikke fra Befolkningen i det øvrige alamanniske Helvetien, navnlig da ikke fra Beboerne i de tilstødende Bjergkantoner: Luzern, Zug, Glarus, Appenzell, om hvis nordiske Oprindelse der dog aldrig har været Tale. Naar indtil Dato saa mange Forfattere imidlertid dog have været tilbøjelige til at hævde Skovkantonernes Befolkning en særlig og da navnlig en nordisk Oprindelse, have de i denne deres Opfattelse vel nærmest ladet sig paavirke af de Sagn, som den Dag i Dag kunne høres paa Folkets Læber, og som man har været saa tilbøjelig til at tillægge en ældgammel Oprindelse; saaledes siger allerede Züricheren Stumpf 1548 i sin Krønike, at Sagnet: »Bey den Schwüzern sey je und je gewesen«. Nu træffer det sig imidlertid saa uheldig, at de paagjældende Sagn ganske vist kunne paavises hos gamle Forfattere, men stadig kun i saa forvirrede og meningsløse Fremstillinger og med saa grove og haandgribelige Urigtigheder, at man ikke kan nære fjerneste Tvivl om, at disse Forfattere selv have opdigtet Fortællingerne; men herved bortfalder altsaa enhver Argumentation fra disse Sagn; de skyldes kun den for mange af Middelalderens, ja selv for det 16de og syttende Aarhundredes Forfattere ejendommelige Nationalfølelse at ville give deres Land eller By en saa ældgammel og fornem Oprindelse som mulig; man søgte helst helt tilbage til Noah og hans Sønner, til Gomer, Gog og Magog, til Nimrud og Assur o. s. v., eller man knyttede i det mindste sin Fortælling til et eller andet særlig berømt Folk, i det en tilfældig Navnelighed hyppig kom til at gjøre Udslaget. Denne Forfatternes Fremstilling har i det her foreliggende Tilfælde ret særlig slaaet Rod i selve Befolkningens Bevidsthed, da den smigrede dens Nationalfølelse; Sagnets Udbredelse giver det derfor ikke nogen som helst større Styrke som historisk Bevis, men er kun et nyt Bevis for, hvor usikker en Grundvold Folkenes saakaldte Traditioner afgive. Schweiz's ældre Historie er i saa Hen-

seende netop særlig lærerig, og vi ville i det følgende mere end én Gang komme til at optræde kritisk afvisende overfor saakaldte Folkesagn.

II.

Skovkantonernes Opdyrkelse og de forskjellige Klasser Beboere*).

Vi have i det foregaaende Afsnit udviklet, at de tre Skovkantoner lige til det ottende Aarhundredes Begyndelse hovedsagelig laa hen som et fuldstændig ubeboet Omraade. Opkaster man nu det Spørgsmaal, hvem disse ubeboede Egne i privatretlig Henseende da tilhørte, maa dette Spørgsmaal besvares efter de karolingiske Rigslove, og herefter vare alle ubeboede Egne som Heder, Skove, Alpegræsgange o. s. v. enten Kronens eller Kongens Ejendom. Baade Karl den store og hans nærmeste Efterfølgere opmuntrede imidlertid af al Magt Opdyrkningen af saadanne øde Egne. Dels foreskreve de Kongens Embedsmænd at lade Skovene bortrydde paa Landstrækninger, som egnede sig til Opdyrkning, dels søgte de at opmuntre indfødte eller fremmede Kolonister til at ryddeliggjøre og opdyrke Skovstrækninger, som da bleve deres frie Ejendom, dels endelig uddelte de større Landstrækninger til verdslige Stormænd eller gejstlige Stiftelser, hvilke da igjen enten selv besørgede Opdyrkningen ved deres Slaver og Livegne eller ogsaa efter Regenternes Exempel uddelte mindre Strækninger til fremmede Kolonister, som nu dyrkede disse Strækninger og besade dem med en Slags indskrænket Ejendomsret, navnlig skulde de ved hvert Ejerskifte betale en vis Kjendelse, den saakaldte Herlighedsret (laudemium); de liv-

*) Jfr. især Fr. de Gingins-La-Sarraz: Essai sur l'état des personnes et la condition des terres dans le pays d'Ury au 13e siècle (Archiv für schw. Gesch. I, 17—66). — Blumer: Staats- und Rechtsgeschichte der schweizerischen Demokratien I. — Hungerbühler: Étude sur les traditions relatives aux origines de la confédération Suisse, p. 14—18.

egne Besiddere maatte derimod udrede mange og forskjellige Afgifter til Herren.

Vende vi os nu til selve Skovkantonerne, da finde vi efter disses Bebyggelse en Retstilstand, som i et og alt svarer til det her udviklede; man er altsaa berettiget til at antage, at selve Opdyrkelsen er sket i Henhold til disse Love. Imidlertid er der dog en karakteristisk Forskjellighed mellem de tre Lande. Uri fremtræder strax i Historien som en kongelig Besiddelse, der Aar 853 bortskjænkes til Nonneklosteret i Zürich, Schwiz fremtræder væsentlig som beboet af frie Mænd, og Unterwalden ejes af en Mængde verdslige Herrer og gejstlige Stiftelser, hvorhos der her tillige findes en stor Mængde simple Riddere, men meget faa frie Bønder. I Unterwalden findes heller ikke som i de to andre Lande større Strækninger udlagte i Fællig, saaledes at Benyttelsesretten tilkom alle Beboere; saadanne Almindinger findes derimod baade i Uri og Schwiz, hvilket tydelig viser hen til en fælles og samtidig Opdyrkelse. Det maa imidlertid vel fastholdes, at vi kun have talt i al Almindelighed. Schwiz's Beboere vare vel hovedsagelig frie Bønder, men ved Siden heraf findes baade enkelte Stormænd og gejstlige Stiftelser med deres Fæstebønder, Livegne og egentlige Trælle. Omvendt udgjør ikkun største Delen af Uris Land oprindelig en Kongsgaard og er som saadan indbefattet i Gaven til Nonneklosteret i Zürich; der findes ogsaa her baade simple frie Mænd, f. Ex. Bønderne i Schächenthal, og enkelte Stormænd som Herrerne til Raprechtswile og til Attinghusen med deres undergivne.

Maa Ejendomsforholdene i de tre Kantoner saaledes ses i Belysning af den almindelige Retstilstand i det store frankiske Rige, maa noget lignende gjælde om de forskjellige Klasser af Beboere. Befolkningen deltes her som i det øvrige Rige i *frie* Mænd og i *ufrie* Mænd eller, hvad der kommer ud paa ét, i store og smaa Grundejere og i Folk, der maatte opdyrke andres Ejendomme. Her som andet Steds finder man igjen den store Klasse frie Mænd delt i flere, mere eller

mindre tydelig fremtrædende Underafdelinger. Ved Lensvæsenets senere fuldkomne Uddannelse kan man skjelne mellem:

1. *Den høje Adel*, som bestod af selve Kronens Vasaller og igjen kunde have frie Mænd under sig som Vasaller.
2. *Den lave Adel*, som var Vasaller af de højere, verdslige og gejstlige Herrer og bundne til disse deres Herrer ved Troskabsed.
3. *Ministerialerne*, som stode i et egentligt Tjenesteforhold til deres adelige Herrer, det være sig nu, at de havde militære, økonomiske eller andre civile Pligter at varetage.
4. *De frie Bønder* eller mindre Grundejere. Det er karakteristisk for denne Klasse, at de foruden deres særlige Gaarde tillige havde en Brugs- og Benyttelsesret til en Alminding (Gemeinmark, Allmende); Lodejerne ejede den i Fællig og bestemte visse Regler, som skulde iagttages ved Brugen og Benyttelsen. — Denne Klasse frie Mænd var særlig udsat for Tidernes Ugunst og aftog i de fleste Egne med rivende Hurtighed; en Del hævede sig til den højere Klasse, Ministerialerne, men en ulige større Mængde sank ned i den følgende Klasse.
5. *Bønder med ufuldkommen Ejendomsret* (*Arvefæste*), som enten for Sjælebod eller for at vinde Beskyttelse havde afstaaet deres Ejendomme til Kirken eller en verdslig Stormand, men atter faaet dem overdraget igjen mod at betale Kirken eller deres Beskytter en aarlig Afgift.

Lige over for disse Klasser frie Mænd stod den talrige Klasse *Trælle* eller *Livegne*. Deres Kaar vare i Begyndelsen sørgelige nok; de vare i et og alt privat Ejendomsret undergivne, kunde sælges o. s. v.; længere frem i Tiden kunde de dog ikke sælges enkeltvis, men kun sammen med den Jord, de dyrkede; dette Forhold svarer altsaa til Vornedskabet efter dansk Ret. De Livegnes Kaar forbedredes dog lidt efter

lidt; der udvikledes en særlig *Gaardsret* (Hofrecht), som nærmere ordnede deres Rettigheder, Pligter og Præstationer; dog var Udviklingsgangen ikke ganske den samme. De Livegne, som vare afhængige af Klostrene samt Kronens Livegne, de saakaldte *Fiscalini*, havde i Reglen langt bedre Kaar og en større Frihed end de Livegne, som tilhørte de verdslige Stormænd. De sluttede sig oftere sammen i Samfund til Beskyttelse af fælleds Jordinteresser (de saakaldte Markgenossenschaften), saaledes som Tilfældet var med de frie Bønder, hvorimod intet saadant kunde finde Sted hos de Livegne, der tilhørte en verdslig Herre.

De større Godskomplexer deltes i mindre Godser, hvis samtlige økonomiske Forhold bestyredes af en Godsforvalter, den saakaldte *Mejer*; undertiden træffe vi i Mejerens Sted blot en simpel *Minister* eller *Ammann*. Hvert enkelt afsluttet Gods udgjorde sit særlige *Birk* eller Retterting; alle de ufrie, som hørte under et Birk, maatte to Gange aarlig indfinde sig paa samme for saaledes faktisk at lægge for Dagen, at de anerkjendte deres Afhængighed af vedkommende Herre. Ved disse Forsamlinger bleve tillige de forefaldne civile Retssager afgjorte og mindre Forbrydelser paadømte. Mejeren førte Forsædet.

Hvad større Forbrydelser angik, kunde Dommene i saadanne Sager kun afsiges ved selve *Grevskabet* (*Gau*, pagus); Sagerne paadømtes af Grevskabets frie Mænd, men Straffen skulde exekveres af *Greven*, hvis Pligt det var at præsidere ved Forsamlingerne. Greverne skulde i øvrigt ogsaa anføre Grevskabets Kontingent af Soldater samt opbebære de kongelige Skatter.

Kirkens Ejendomme vare i Reglen fritagne for at staa under Grevernes Myndighed. Den Ret, som Greverne skulde have udøvet i de dem vedkommende Sager, blev overdraget en særlig Dommer, den saakaldte *Kastvogt*.

Vi vare nødte til at forudskikke disse retshistoriske Bemærkninger, for at vore Læsere ret skulde kunne fatte den følgende Udvikling. De gjælde i Almindelighed om hele det store frankiske Rige, men Retstilstanden i de tre smaa Kantoner danner i ingen Henseende nogen Undtagelse fra det øvrige Rige, ligesom Forholdene senere hen udviklede sig her paa samme Maade som i det tyske Rige, hvoraf de ved Forliget i Verdun (843) kom til at udgjøre en forsvindende Bestanddel. De delte Skæbne med dette Rige og omtales kun hist og her aldeles i forbigaaende; deres Historie i de første tre, fire Aarhundreder er derfor paa mange Punkter indhyllet i Mørke; vi have kun enkelte Retsdokumenter, og støttende os paa disse og paa Analogislutninger fra Forholdene i det øvrige Rige kunne vi fastslaa enkelte Hovedpunkter, men en virkelig fyldig Historie maa vi ikke vente. Fremfor alt maa vi aldeles opgive Haabet om at gjøre Bekjendtskab med store Personligheder eller udprægede Individualiteter, der lige som paa deres Skuldre bære en hel historisk Udvikling fremad; vi kunne til Nød og i store Træk skrive de tre Skovkantoners Specialhistorie; men vi have her at gjøre med en demokratisk Udvikling; Personlighederne gaa op i Massen.

III.

De tre Skovkantoners Historie til det ældste Frihedsbrev.

De tre Skovkantoner bleve altsaa, som vi have paavist, lidt efter lidt opdyrkede under saa forskjelligartede Forhold, at der ikke let kunde opstaa nogen nærmere Forbindelse mellem deres Befolkning. Lige som vi have forkastet den gamle Paastand, at Kantonerne havde en fra det øvrige Schweiz forskjellig Befolkning, og lige som vi have paavist, at Retsforholdene her i ét og alt maa bedømmes efter de i det øvrige tyske Rige gjældende Love, saaledes maa vi nu bestemt udtale os mod en lige saa almindelig udbredt og

ivrig forsvaret som ubevislig Paastand, at de tre Kantoner fra Arilds Tid udgjorte et særligt Retsomraadé indenfor det tyske Rige; man har endog villet hævde, at Befolkningen kun hørte under det tyske Rige af eget frit Valg og kun gjorde den almindelige Krigstjeneste for dette, men i øvrigt styrede sine egne Anliggender med en saa stor Uafhængighed, at Landene endog i en lang Tidsrække aldeles unddroge sig fra Rigets Overherredømme, da Kejseren vilde træde deres Rettigheder for nær. En nøjagtig Undersøgelse af de faa Oplysninger, som vi kunne skaffe om hine fjerne Aarhundreder, godtgjør til fulde, at en slig Opfattelse i ét og alt er urigtig; særlig er den Paastand, at de tre Lande fra ældgammel Tid stadig skulde have hørt sammen og altid staaet Last og Brast sammen, greben ud af Luften. De tre Lande havde i mange Tider intet som helst fælles og stode ikke i nærmere Forbindelse med hverandre indbyrdes end med andre Dele af det store Rige; de første Spor til en saadan Forbindelse gaa ikke længere tilbage end til Midten af det trettende Aarhundrede. Vi maa derfor i dette Afsnit gjennemgaa hver enkelt af de tre Kantoners ældste Historie for sig og begynde med **Uri**, det Kanton, der tidligst omtales.

Dette lille Kanton nævnes første Gang i Aaret 732 og da kun aldeles i forbigaaende som et Forvisningssted; af denne Omstændighed er man nærmest berettiget til at tænke sig Landet som en afsides liggende, lidet tilgængelig og lidet beboet Egn. Der gaar nu over et Hundrede Aar, før Landet atter nævnes. I Aaret 853 vilde Karl den stores Sønnesøn, Ludvig den tyske, give Nonneklosteret i Zürich, hvor de hellige Martyrer, Sancta Felix's og Sancta Regula's Ben hvile, et Tegn paa sin kongelige Gunst, saa meget mere som hans Datter Hildegarde var Abbedisse her. Ludvig forærede derfor bemeldte Kloster sin Kongsgaard i Zürich med alt Tillæg og Tilbehør. Heri var indbefattet «det lille Distrikt Uri (pagellus Uroniæ) med Kirker, Huse, Trælle af begge Kjøn, Jorder, dyrkede og udyrkede, Skove, Enge, Græsgange, Vande og

Vandløb og alt øvrigt Tilliggende med Afgifter og Indkomster, kort sagt alt, hvad der for Tiden paa disse Steder er undergivet vor Ejendomsret og tjener til vort Brug». Kongen tilføjer yderligere, at hans højtelskede Datter Hildegarde bør anvende al sin Omhu paa at forbedre og *forøge* de Ejendomme, som ere hende overladte, hvilket tydelig viser, at Gaven ikke omfattede hele Uri, men kun en væsentlig Del af samme. Vi kjende derfor ogsaa et senere større Kjøb af Jordegods til Klostret, lige som vi allerede ovenfor have gjort opmærksom paa, at der baade fandtes verdslige Stormænd og andre Klostre, som havde Ejendomme i Landet.

Det kejserlige Nonnekloster, som blev stiftet ved denne Gave, er forsvundet for tre Hundrede Aar siden, men det lille Land, som udgjorde en Del af Gaven, er ikke alene til endnu, men det kan endog med rette udlede Spiren til sin Uafhængighed og Frihed fra denne kongelige Gave. Det omtalte Gavebrev indeholder nemlig endnu en meget vigtig Bestemmelse; Ludvig den tyske forbyder «enhver Dommer, være sig en Greve eller anden offentlig Embedsmand, paa bemeldte Steder at tiltage sig Jurisdiktions-Myndighed i nogen som helst Sag og det uden Hensyn til, om det er frie eller ufrie, som bo der; lige saa lidt maa de af Beboerne fordre Kautionsforpligtelser, Skatter eller Bøder, efter som paa bemeldte Steder alle Ting bør forblive under den kongelige Beskyttelse og under Bestyrelse af de indsatte Fogeder». Kong Ludvig gjorde saaledes Klostret til et særligt Retsdistrikt indenfor Grevskabet, og dette Gavebrev, som fritog Klosterets undergivne fra at staa under Grevernes Myndighed, var ikke blot et Privilegium for Abbedissen og hendes Nonner, men gav selve Uris Beboere en særlig og begunstiget Stilling fremfor Grevskabets øvrige Beboere. Det laa nemlig i Tidernes Aand, at Greverne og andre offentlige Embedsmænd mere og mere misbrugte deres Stilling, afpressede deres undergivne trykkende Byrder, søgte at gjøre Embederne arvelige og saaledes lidt efter lidt forvandle deres Landom-

raader til smaa Fyrstendømmer og Rigets Undersaatter til deres Mænd. Under saadanne Forhold var dén enkelte frie Mand magtesløs over for sin Greve og saa med Misundelse paa Klostermændenes begunstigede Stilling; mangen simpel fri Bonde følte sig fristet til at opgive en Del af sin Uafhængighed, der ved given Lejlighed dog ikke gav ham nogen behørig Fordel, mod at vinde Del i Klostrets Beskyttelse, og vi finde derfor i Uri ikke mindre end andet Steds Mænd, som frivillig overdrage deres Ejendomme til Klosteret mod at erholde det tilbage igjen som en Art Arvefæste (det saakaldte precaria).

Medens frie Mænd ved at stille sig i et Afhængighedsforhold til Klostret saaledes gjorde et Skridt nedad, maatte omvendt Udviklingsgangen med Hensyn til Trællestanden gaa i den modsatte Retning. Ved de privilegerede Klostre havde Trællene, eller — som vi her maaske rettere bør kalde dem — de Livegne Rettigheder, der kunde gjøres gjældende endog for Domstolene; de kunde gifte sig, kjøbe og sælge; deres Ejendomme gik i Arv ikke blot i nedstigende Linie, men ogsaa i Sidelinierne, kort sagt de Livegne nærmede sig i mange Punkter de frie Mænd og maatte efterhaanden smelte sammen med de lavere Klasser af disse. Saaledes vare Forholdene ogsaa i Uri. De Livegne ikke mindre end de frie Klostermænd stode i alle Spørgsmaal vedrørende Ejendomsretten, Besiddelsen og Benyttelsen af Jorderne under Abbedissen i Zürich og hendes Mejere; disse sidste opbebare Klostrets Indtægter, indkrævede Tienderne, Hoveribyrderne og øvrige sædvansmæssige Rettigheder og dømte i alle her hen hørende Sager. Man dømte efter sædvansmæssig Ret og alle Klostermændene (Gotteshausleute), frie og ufrie, vare til Stede.

Som selve Gavebrevet for Klostret udviser, stod Uri i andre Retsforhold under en Foged (advocatus, Kastvogt), hvis Embede senere blev arvelig i Hertugerne af Zähringens Slægt. Fogeden skulde paa den ene Side varetage Abbedissens Rettigheder, paa den anden Side beskytte Klostermændene; navnlig

var det hans Pligt at repræsentere dem ved saadanne enkelte Lejligheder, hvor de skulde møde udenfor deres Hjem, f. Ex. for Greverne eller ved Kejserens Hof. To Gange om Aaret skulde Fogeden dernæst møde i selve Uri og holdt da offentlig Retsforsamling under Lindetræet i Byen Altorf; Klostrets Vasaller og Mænd vare her samlede som Edsvorne og dømte i vigtigere civile og kriminelle Sager; men Dommen afsagdes og exekveredes af Fogeden, der til Gjengjæld opbebar en Del af Rettergangsbøderne.

Dette er omtrent alt, hvad vi vide, eller rettere, hvad vi med nogen Sikkerhed kunne slutte os til, om Retsudviklingen i Uri. I de halvfjerde Hundrede Aar, som hengaa fra Klostrets Stiftelse til Udgangen af Aar 1200, maa vi hensætte den omtalte Udvikling hos de Livegne, der udgjorde Hovedmassen af Befolkningen, fra deres oprindelige Ufrihedstilstand til en Stilling omtrent som frie Mænd; i denne Tid falder dernæst Sammensmeltningen af de forskjellige Klasser Beboere og en nøjere Sammenknytning af de tidlige enkelte Bestanddele, saa at Befolkningen i Uri efterhaanden kan optræde som en Enhed. Hvad den politiske Stilling angaar, da er denne ved Aar 1200 endnu den samme som ved Aar 853; Befolkningen staar endnu under Klostrets Foged og Mejere; men Abbedissen var en Dame, hvem man naturligvis turde byde meget, som en verdslig Herre ikke havde taalt; Fogeden boede dernæst fjernt og kom kun enkelte Gange til Uri. Hvad Under da, om der lidt efter lidt dannede sig Spirer til en komunal Forfatning med en vis Selvstændighed i egne Sager? Et Udgangspunkt i saa Henseende havde man i de ovenfor berørte Markgenossenschaften. Vi have da ogsaa et Par Dokumenter, som vidne om en ret betydelig Selvstændighedsfølelse hos Befolkningen og en vis Selvstyrelse.

Ved Midten af det tiende Aarhundrede synes der at være foregaaet en større Opdyrkning af hidtil ubenyttet Areal, og Klostrets Foged, Burchard, fordrede nu af Dalens Beboere, at de skulde underkaste sig en ny Ansættelse af Tienden, som

han havde foranstaltet. Herimod protesterede Klostermændene imidlertid; thi efter Fædrenes Skik tilkom det dem selv at foretage denne Vurdering. De godtgjorde denne Paastands Rigtighed for Fogeden, og efter derpaa at have konstateret Forpligtelsens Omfang lovede de selv at ville bringe Tiendedelen af det Hø, som var indsamlet paa Steder, hvor man ikke kunde komme til med Karrer og Heste, hen til en Lade og her opføde Tiendelammene til Midten af Maj. Det andet Dokument, som er fra 1196, vedrører en Strid mellem Beboerne af Uri og af Glarus om Grænserne mellem deres respektive Græsgange og en Afgjørelse af denne Strid ved Pfalzgreve Otto af Burgunds Mægling. Denne Mand — en Søn af Kejser Frederik Barbarossa — bekræfter som Glarus's Foged dette Forlig, hvorimod Dokumentet ikke omtaler nogen saadan Bekræftelse fra Uris Fogeds Side, og Befolkningen synes saaledes virkelig her at optræde med en vis Selvstændighed.

Under det milde gejstlige Regimente glædede Uris Befolkning sig saaledes ved en beskeden Selvstændighed, men med Aar 1200 blev Befolkningen udsat for den truende Fare at miste selv denne beskedne Frihed og alligevel komme ind under en verdslig Herre, som vel skulde have vidst at sætte en Stopper for alle Frihedslyster. Hertug Berthold V af Zähringen begyndte nemlig efter andre Fogeders Exempel at misbruge sin Myndighed baade over for selve Klostret og dets Undersaatter; han stræbte at bringe Landet under sit eget Herredømme, han talte allerede om »*sit* Nonnekloster» o. s. v., da han til Held for Uri døde 1218. Med ham uddøde Zähringens Stamme. Kejser Frederik II tog derpaa Landet under sin umiddelbare Beskyttelse og tiltog sig selv den gejstlige Fogedmagt, som fra nu af stadig skulde tilkomme hans Efterfølgere. Hvis Kejseren havde gjort Alvor af denne Erklæring, havde Uris Befolkning kunnet ønske sig til Lykke; thi det Faktum umiddelbart at staa under Kejserdømmet var i Virkeligheden saa godt som at være selvstændig; men Uri skimtede kun denne

Lykke, thi umiddelbart derpaa overdrog Kejseren «Besiddelsen» *) af Dalen Uri til Huset Habsburg.

Huset Habsburg, som hidtil ikke havde spillet nogen videre stor Rolle, begyndte ved Aar 1200 at hæve sig til en betydeligere Magt. Grev Albrecht den rige havde dels ved Arv, dels ved Forlening erhvervet Landgrevskabet Øvre-Elsasz, Fogedmyndighederne over Glarus og Luzern samt Grevskabet Zûrich; foruden alle disse offentlige Myndigheder besad han sine Familiegodser omkring Slægtens beskedne Vugge, men havde dernæst ved Arv og Kjøb erhvervet en Mængde mere og mindre betydelige Godser rundt omkring i Midten af selve Helvetien, særlig i Schwiz og Unterwalden. Hele denne betydelige Magt gik i Arv til hans eneste Søn Rudolf den gamle, som baade med Vaaben, Pengelaan og Kautionsforpligtelser støttede Frederik II ved hans første Optræden mod Kejser Otto IV, og Kejser Frederik overdrog nu 1218 Grev Rudolf Besiddelsen af Uri enten i Pant eller som en Forlening. Den samme Fare, der havde truet Uri fra Zähringen, truede det nu fra Habsburg; thi det var at forudse, at dette Hus, hvis Magt var i Fremvoxen, snart vilde samle alle sine Besiddelser til et halvsuverænt Fyrstendømme, der kun stod under Rigets svage Overherredømme. Havde Hubsburgerne Lykken med sig i denne Bestræbelse, der ganske laa i Tidens Aand, vilde Uris Skæbne være afgjort; dets Befolkning maatte synke ned til Habsburgernes Undersaatter. En pludselig, uventet Vending forandrede imidlertid atter Uris Stilling; i Aaret 1231 udløste Kejser Frederik II's unge Søn Henrik, der i Faderens Navn styrede Tyskland, Landet Uri af Habsburgernes Magt, og ved Dokument af 26de Maj 1231 forpligtede han sig over for alle Dalen Uris Mænd til for stedse at bevare dem

*) Ordet «Besiddelse» maa her tages i sin politiske Betydning. Den øverste Rigsmyndighed, som Kejseren havde forbeholdt sig selv, samt Fogedmyndigheden gik over til Habsburgerne; Landet fik en Herre; derimod skete der ingen Forandringer i de private Ejendomsforhold.

umiddelbart under Rigets Overherredømme og ingensinde at løsne dem fra Riget enten ved Forlening eller Pantsættelse. Hvilke Grunde der kunne have medvirket ved Kejsersønnens Beslutning, er os ganske ubekjendt; man har gjættet paa, at Henrik allerede ved denne Tid pønsede paa Oprør mod Faderen og derfor vilde stille det vigtige Bjergpas St. Gotthard under sin direkte Myndighed; man har i selve Dokumentets Ord troet at finde Spor til en oprørsk Rejsning i Uri mod habsburgske Fogeders Tyranni. Alt dette er kun Gjetværk; men fast staar det, at Dokumentet af 1231 er Uris Frihedsbrev og Begyndelsen til det helvetiske Forbund. Af de tre Kantoner naaede Uri først den eftertragtede Uafhængighed under Kronens Overhøjhed og kom ingensinde mere tilbage under et andet Herredømme*).

Schwiz omtales første Gang i et Dokument af Aar 970, hvor der er Tale om nogle Ejendomme, som det berømte Benediktinerkloster Einsiedeln tilbytter sig *in Suuites.* Dette Kanton hørte til Grevskabet Zürich og stod først under Greverne af Lenzburg, senere under Greverne af Habsburg, i det Frederik Barbarossa forlenede Albrecht den rige hermed. Som vi alt have anført bestod Befolkningen for største Delen af frie Bønder; mindre Dele af Landet tilhørte enkelte Klostre, lige som Habsburgerne ved Arv vare komne i Besiddelse af et Par betydelige Godser. Den frie Bondebefolkning stod umiddelbart under Zürichergreven, der havde Ret til enkelte Afgifter og personlige Byrder, lige som de skulde møde for hans eller hans befuldmægtigede Embedsmænds Domstole. Om

*) Jfr. om dette Afsnit af Uris Historie: J. E. Kopp: Geschichte der eidgenössischen Bünde II, 237—81. — A. Huber: Die Waldstätte bis zur festen Begründung ihrer Eidgenossenschaft, pag 39—41. — A. Rilliet: Les origines de la Confédération Suisse, pag. 27—42. — H. Escher: Die Verhältnisse der freien Gotteshausleute, Archiv für schweiz. Geschichte VI Band.

Schwiz's Historie i denne Periode vide vi kun, at Befolkningen laa i Grænsestridigheder med Einsiedeln, der fortsattes gjennem Aarhundreder, og den Haardnakkethed, hvormed Schwizerne, først i Forening med Greverne af Lenzburg og senere paa egen Haand, hævdede deres virkelige eller indbildte Rettigheder over for dette mægtige Kloster, vidner om en betydelig Selvstændigheds- og Uafhængigheds-Følelse.

Striden drejede sig om Alpegræsgange ved Alpbachs og Sihls Kilder hinsides Bjerget Mythen; Munkene i Einsiedeln paastode, at Kejser Henrik II havde skjænket dem disse Græsgange, der tilhørte ham med rette, da de paa hine Tider henlaa øde og ubenyttede; men herimod rejste Schwizerne Indsigelser. Disse Stridigheder synes først at være opstaaede efter Aar 1100, og vi have her et nyt Bevis paa, hvor langsomt disse Landstrækninger bleve bebyggede, siden endog vigtige Græsgange lige til denne Tid laa unyttede hen. Retstvisten kom første Gang for Henrik V's Domstol, der i Overværelse af Hertugen af Schwaben og mange andre Stormænd paadømte Tvisten efter allamannisk Ret; Sagen gik Schwizerne imod, og deres Greve, Rudolf af Lenzburg, som selv havde taget Part i Sagen for sine Mænd, blev idømt en Bøde af 100 Pund. Hermed var Sagen dog endnu ikke afgjort; i Aar 1144 maatte Munkene atter sagsøge Grev Ulrich af Lenzburg i Forening med Schwizerne og fik atter deres Modparter idømte en Erstatning. De stridbare og paastaalige Schwizere gave dog endnu ikke tabt; men fulde halvfjerdsindstyve Aar senere begyndte Tvisten paa ny og udartede nu til en treaarig Krig, under hvilken Herrerne til Raprechtswile, som vare Fogederne for Einsiedeln, og Schwizerne gjensidigen hjemsøgte hverandres Landomraade med Manddrab, Brand og Plyndringer. Endelig lykkedes det Grev Rudolf den gamle i Aaret 1217 at tilvejebringe et Forlig, som tog større Hensyn til Schwizernes Ønsker end Kejser Konrad III's Dom af 1144. Imidlertid var selv denne Afgjørelse ikke nogen endelig; vi ville tvært imod

i det følgende endnu flere Gange komme tilbage til disse Stridigheder.

I Forliget af Aar 1217 kalder Grev Rudolf den gamle sig »efter Arveretten *Foged og lovlig Beskytter* for Folkene i Schwiz», og paa et andet Sted siger han, »at Folkene i Schwiz grædende kom til ham, deres *Foged og lovlige Beskytter*, og klagede over, at man forgreb sig paa deres Arverettigheder og deres Frihed». Vi vide nu med Sikkerhed, at Habsburgerne vare Grever i Zürichgau, altsaa ogsaa over Schwiz; ved Ordet »Foged» maa her være tænkt paa noget andet end hans Grevemyndighed, og højst rimeligt sigtes der til et Beskyttelsesforhold, som Schwizerne havde anmodet Greverne af Lenzburg om at overtage i deres Retstvistigheder med Einsiedeln, og det er dette Beskyttelsesforhold og denne Fogedmyndighed (Schirmvogtei), som ved Arv er gaaet over til Habsburgerne. Foruden Magten som Greve havde Rudolf saaledes i dette Beskyttelsesforhold et nyt Middel til lidt efter lidt at tilvende sig den suveræne Myndighed over Schwizerne; vi mindes, at han ganske kort derpaa (1218) ogsaa fik Fogedmyndigheden over Uri, og saaledes vare Habsburgerne godt paa Veje til at samle hele Østschweiz under deres Vælde. Muligvis have Schwizerne allerede begyndt at føle Trykket af denne fremadstræbende Magt, muligvis fik de mere end én Grund til med Misundelse at se paa Uris Befolkning, der oprindelig for en stor Del kun vare Livegne, men ved denne Tid (Aar 1231) naaede at komme umiddelbart under Riget. Nok er det, at Schwizerne søgte at gribe den første Lejlighed til at anmode Kejseren om at meddele dem Rigsumiddelbarheden og ogsaa for en kort Stund opnaaede dette; men de nærmere Omstændigheder herved ville vi meddele i det følgende Afsnit*).

*) Jfr. om Schwizes Historie især: J. E. Kopp: Geschichte der eidgenössischen Bünde II, p. 298—336. — A. Huber: Die Waldstätte pag. 43—47. — A. Rilliet: Les origines de la Confédération Suisse pag. 43—50.

Hvad det tredje Konton, **Unterwalden**, angaar er der kun lidet at føje til, hvad alt ovenfor er meddelt. Grevemyndigheden tilhørte Habsburgerne, der tillige ejede betydelige Dele af Kantonet; andre Dele tilhørte Klostret i Luzern, Abbedierne Muri og Münster i Aargau samt Klostret Engelberg i selve Unterwalden, hvorhos der ogsaa fandtes en stor Del ringere Adelsmænd. Landet var saaledes i højeste Del adsplittet, og det er egentlig en Anakronisme at tale om et Land Unterwalden før i Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede. Kantonet bestod i Virkeligheden af de to bestemt adskilte Dale: *Stanz* og *Sarnen*; men i ingen af disse Dale findes der endnu ved Midten af det trettende Aarhundrede noget som helst Spor til en begyndende kommunal Selvstændighed eller Selvstyrelse; saa meget mindre kan der da være Tale om nogen Sammenknytning mellem Landets to Halvdele. Unterwalden stod saaledes med Hensyn til Frihed og politisk Udvikling langt tilbage for de to andre Kantoner.

(Forts.)

F. C. Granzow.

Julianus Apostatas Ungdom
(Julian som Cæsar).
(Forts.)

IV.

Gallerne, der engang havde været Roms farligste Fjender, havde, letbevægelige i Aand og Karakter, under det romerske Aag hurtig glemt deres Sprog, deres Sæder og Guder. Af den gamle Uafhængighedsaand var der kun tilbage en Lyst til at leve for sig selv og beherskes af en Herre, som de kunde agte og se op til. Intet Steds i de barbariske Lande havde den romerske Civilisation slaaet dybere Rødder end her; Gallerne efterlignede Romerne med Forkjærlighed i alt. Medens det hellenske Østen slavisk havde underkastet sig det fremmede Herredømme, men bevaret og paatrykt Sejrherrerne sin fine Dannelse og blødagtige Sæder, havde Gallien, da det gik ud af Barbariets Nat, bevaret en Erindring, et Haab om Friheden. Gallerne havde forstaaet at drage Fordel af Rigets Deling, da det fra Kejser Diocletians Tid i Stedet for én fik flere Herrer. Den ædle Constantius Chlorus, Julians Bedstefader, og Constantin den store i sin Ungdom havde ikke formaaet at vinde denne Provinds's Hjerte uden ved at antage en Særstilling som galliske Cæsarer. Den kloge Julian indsaa, at han maatte følge det samme Spor og den samme Politik som Bedstefaderen, hvem han lignede saa meget.

Gallien skulde dog ikke alene regeres og styres, det skulde ogsaa forsvares og beskyttes. Det var ikke noget let

Arbejde; aldrig havde Barbarernes Indfald været hyppigere end paa denne Tid, og intet Steds havde de gjort frygteligere Stød mod den romerske Skillemur end her. Nedrerhinen, der mod Nord og Øst dannede Grænselinien for de galliske Provinser, afgav kun en svag Skranke for det uhyre Terræn, hvor Germanernes og Sarmaternes utallige Stammer og Folkeslag i idelig Bevægelse væltede sig som Bølgerne paa et oprørt Hav; den ubetydeligste Svækkelse i denne Grænselinies Bevogtning var nok til at fremkalde et Indfald.

Blandt alle de barbariske Folkeslag, hvormed Romerne havde at kæmpe, havde ét især ved sin Tapperhed og sin særegne Stilling til Kristendommen ikke ophørt med at tildrage sig almindelig Opmærksomhed. Det var Goterne, som fra ældgammel Tid beboede det sorte Havs nordlige Bredder, efter at de havde besejret Sarmaterne, der havde gjort dem disse Egne stridige. Kristne Præster og Fanger, fremfor alt Biskop Ulphilas, havde bibragt dem et Anstrøg af kristen Civilisation og saaledes givet dem et Vaaben mere i Hænde mod Romerne. Det var især under Hermanarik, «Nordens Alexander», at Goterne indtoge en bydende og frygtet Stilling til Verdensriget; han samlede de adspredte Stammer til et mægtigt Forbund og beherskede en stor Del af de Lande, der svare til det nuværende Rusland og Tyskland. Hans Magt var saa stor, at Constantin den store traadte i Forbund med ham.

De gotiske Erobreres Tryk paa de omboende Folk, der ikke vilde falde tilføje, lod sig føle paa det evropæiske Fastlands yderste Punkter. Qvader, Vandaler, Bojer, Marcomanner, Burgunder og mange andre Stammer, der fandt deres Bevægelser mod Østen hindrede ved den uventede Skranke, bølgede mod Vest, i det den ene Horde skød den anden frem. Ved den nordligste Del af Rhingrænsen (mellem Rhinen, Mainz og Weser) havde et andet mægtigt Folkeforbund lejret sig, Frankerne, der i Romernes Øjne gjaldt for dristigere og mere energisk end noget andet. For et Aarhundrede

siden var frankisk Tapperhed bleven besungen i romerske Soldaters Krigssange; det var især dette Folk eller Folkeforbund, der følte det Tryk, som stammede fra de gotiske Folks Erobringer; derved bleve de idelig drevne ind paa de galliske Sletter, hvis Kornrigdom og Frugtbarhed frembøde en Aarsag mere til oftere at besøge dem.

Den første galliske By, hvor den nye Cæsar holdt sit Indtog, var Vienne ved Rhonen. Julian syntes bedrøvet og tankefuld i det fremmede Land, hvor han havde modtaget et saa vanskeligt og farefuldt Hverv at fuldføre. Dog snart forjoges hans melankolske Stemning, da han saa Befolkningen strømme sammen, anstille Fester og oprejse Triumfbuer til hans Ære. Lykkelige Varsler beroligede hans overtroiske Aand. I den første Gade i Vienne, som han betraadte, faldt en Løvkrands, der hang i et Vindu, ned og lagde sig ligesom af sig selv om hans Hoved under Befolkningens Jubel. Det fortælles ogsaa, at en gammel blind Kone, der hørte Larmen ved Indtoget, spurgte, hvad der var paa Færde; man meddelte hende, at det var Cæsaren Julian, der holdt sit Indtog i Byen. «Aa, det er ham», udraabte den gamle, «som vil gjenopbygge Gudernes Templer».

Galliens Tilstand afgav paa den Tid et sørgeligt Skue. En samtidig udtrykker sig saaledes, at der ikke fandtes andet i Landet end «Suk og Taarer». Utallige Stæder og Landsbyer laa i Aske; om deres Ruiner sværmede de byttelystne Germaner, som langs med den venstre Rhinbred holdt et 8 Mil bredt Bælte besat, hvorfra de foretoge deres Plyndringstog ind i Landet. Agrene vare ødelagte i den Grad, at de ikke engang duede til Græsgange; Frankerne, der ingen Modstand fandt, vare allerede rykkede frem til Bourgognes Sletter.

Julian førte ingen Soldater med sig, og de romerske Tropper, som fandtes i Gallien, vare uduelige og uden Disciplin. Det var ham paalagt, uvidende og uerfaren som han var i Krigskunsten, intet at foretage sig uden de Generalers Minde, som kommanderede dem; men det varede ikke længe,

før Prinsens naturlige Klogskab sagde ham, at de Medhjælpere, Kejseren havde givet ham, være udygtige Mænd, som ikke agtede at sætte deres Liv i Fare og havde hemmelige Ordrer til at bevogte ethvert af hans Skridt; de behandlede ham som en Dreng, der nylig var kommen af Skole og søgte kun at inddysse ham i en falsk Sikkerhed. Julian følte da, at han ikke havde noget andet Raad at støtte sig til end sit eget; han havde heldigvis Vinteren for sig og spildte den ikke. Om Dagen øvede han sig i Lejren med utrættelig, brændende Iver, og om Natten læste han i sine Bøger. Hans Lyst til at lære indtog snart alle for ham. Uvant, som han var, i alle materielle og mekaniske Dele af Krigshaandværket, var han den første til at le over sin egen Ukyndighed. Da han som en simpel Rekrut aller først maatte lære at marschere efter Lyden af et Krigsinstrument, sagde han smilende: «Jeg ligner en Oxe, som skal bære en Sadel» *). Under de stive, mekaniske Militærøvelser udraabte han ofte: «O! Plato! hvilket et Kald for en Filosof!»

Den unge Prinses ædle Iver rørte de Mænds Hjerter, som man havde sat til hans Oppassere. Hans Kammerherrer, hans Officerer, fremfor alle Eutherius og Sallustius, satte sig hurtig i god Forstaaelse med ham. Hans Skatmester Ursulus, som havde Befaling til at forsyne ham sparsomt med Penge for at hindre ham i at vinde Soldaterne for sig ved Gaver, forstrakte ham hemmelig med alt, hvad han ønskede. Saaledes understøttet og hjulpen af alle, havde han ved sit medfødte Geni i Løbet af 6 Maaneder omskabt en Del af sin Hær og kunde allerede bede om kejserlig Tilladelse til at vise Fjenden de romerske Ørne.

Allerede i Juni Maaned Aaret 356 var han paa Marsch mod Byen Autun, som belejredes af Barbarerne. Da han kom der hen, vare disse forsvundne; men Julian forfulgte dem ilsomt og besejrede dem i en heldig Træfning, hvor han

---

*) Clitellæ bovi impositæ sunt: plane non est nostrum onus.

for første Gang havde Lejlighed at vise sit overordentlige personlige Mod og ved sine hurtige Bevægelsér gav sit vordende Feltherregeni tilkjende.

Dette første Felttog, hvor Julian ledsagedes af et uvant Held, vakte stor Begejstring for ham blandt Soldaterne. Trods dette følte dog ingen bedre end den unge Cæsar, hvor ufuldstændigt Resultatet var. «Sagerne gik slet det første Aar», skrev han senere, og han havde Ret. Barbarernes Mod var langtfra knækket; Overløbere fra de romerske Tropper underrettede dem stadig om, hvad der foregik i den romerske Lejr. De havde endog Dristighed nok til at belejre Prinsen i hans Vinterkvartér i Byen Sens, skjønt hans Rytttergeneral Marcellus var i Nærheden. Denne Marcellus kom ikke den betrængte Cæsar til Undsætning; Julian stævnede ham for sig, da Barbarerne vare dragne bort, men den ulydige Officer indfandt sig ikke og tog uden videre Forklaring Vejen til Kejserhoffet i Mailand. Her bagvaskede han Julian hos Constantius. «Prinsens Vinger voxe», sagde den listige, i det han i Kejserens Miner læste Virkningen af sine Ord, «og han vil snart tage en højere Flugt».

Efter Marcellus's Flugt sendte Julian øjeblikkelig den ovennævnte Eutherius til Kejseren, for at han skulde retfærdiggjøre hans Adfærd. Det var en Armenier, der oprindelig havde hørt til hans Følge, en dannet og oplyst Mand, med hvem Prinsen havde gjenoptaget sine Yndlingsstudier. Denne udmærkede Mand, der var sin nye Herre af Hjertet hengiven, afvendte den truende Fare. I Avdientsen hos Kejseren, hvor ogsaa Marcellus maatte være tilstede, beviste han ved paalidelige Dokumenter den troløse Generals Usandfærdighed og godtgjorde, hvorledes han ved sin ulydige Adfærd havde skadet Romernes Herredømme i Gallien. Eutherius's veltalende Forsvar fandt en Støtte i den milde Kejserinde Eusebia, som ikke havde glemt Julian; hun forstod ved sin blide Røst at dysse Kejserens voxende Skinsyge mod sin Slægtning i Søvn i det mindste for Øjeblikket. Marcellus fik sin fortjente

Straf; han blev paa Kejserens Befaling forvist og Severus indsat i hans Sted. Eusebias Indflydelse maa det ogsaa tilskrives, at Julians Fodfolk blev forstærket med 25,000 Mand under en General Barbations Kommando.

Dette Udfald af Sagen gik over Prinsens Forventning, og i sin Glæde herover bevidnede han Kejseren og Kejserinden sin Erkjendtlighed, denne Gang, saa synes det, med mere Oprigtighed end ellers. Førend han paa ny begyndte sine Krigsforetagender, ombyttede han et Øjeblik sin Kaarde med sin Pen, gjenkaldte sig sine klassiske Erindringer fra Homer og Virgil, hvis Værker aldrig forlode ham paa hans Krigstog, og forfattede to Lovtaler over sine høje Slægtninge, hvori han sammenligner Constantius med Iliadens Helte og Eusebia med Andromache og Penelope.

Det var Helena, Julians Gemalinde, der overbragte disse Veltalenhedsarbejder; hun ledsagede Kejseren paa hans Rejse fra Mailand til Rom. Helena havde nylig bragt et dødfødt Barn til Verden; i Arméen hed det sig, at Jordemoderen, der havde forløst hende, havde dræbt Barnet efter højere Befaling. Da hun senere igjen befandt sig i velsignede Omstændigheder, gik det Rygte, at Eusebia, der selv var uden Børn, i sin Skinsyge havde ladet Helena give en Drik, som skulde fordrive Fosteret. Denne Beretning, som den naive og næppe altid troværdige Ammian har opbevaret os, stemmer saa lidet med den dydige Eusebias øvrige Egenskaber, at vi ikke kunne skjænke den Tiltro; dog er det ikke umuligt, at der ligger noget sandt derunder; mulig har Constantius med en tyrannisk Eneherskers Grumhed virkelig givet en Befaling til, at Julians Afkom skulde ryddes af Vejen; Ammian synes selv at antyde dette. I øvrigt var Julians Ægteskab med den ham paatvungne Helena, om hvis Karakter og Væsen Kilderne i øvrigt ingen Oplysning give, ulykkeligt, og han bevarede bestandig en isnende Kulde lige over for Constantius's Søster.

V.

Julian havde endt den Skrivelse, hvori han takkede Kejseren, med de Ord: «Men jeg savner Tid til længere at dyrke Muserne; det er paa Tiden, at jeg igjen vender tilbage til mit Arbejde». Vaabengnyet begyndte atter i Foraaret 357. Som Herre over to Arméer havde han udkastet en Krigsplan, hvoraf han lovede sig et stort Resultat. Frankerne vare for Øjeblikket bragte til Ro efter Erobringen af Køln (Colonia Agrippina) i det foregaaende Krigsaar. Det var denne Gang mod de alamanniske Horder, der huserede i de helvetiske Alper, at den unge Heros vilde føre et Hovedslag. Han havde i Sinde med sine to Armeer at indeslutte dem fra alle Kanter, afskære dem fra Germanien og tvinge dem til Kamp for at undslippe fra denne «Knivtang» (forcipis specie). Hans Plan syntes at ville lykkes; han mødte Barbarernes Fortropper paa Saones Sletter i Nærheden af Byen Lyon. De vege sky tilbage og trak sig ind i Helvetien ikke uden paa Vejen at lide store Tab, som Julians Baghold bibragte dem. De bleve saaledes jagede derhen, hvor Barbation, der kom med Forstærkningstropperne fra Italien, skulde vente dem. For at være sikker paa sin Krigsplans nøjagtige Udførelse udsendte Julian et Rytterkorps under de to Tribuner Bagnobaudes og Valentinians Kommando, af hvilke den sidste senere skulde bestige den romerske Trone; men disse bleve midt under deres Marsch standsede af en Officer fra Barbations Armé, der overbragte den Melding fra deres Herre, at Barbarerne allerede vare ude af Sigte. Barbation havde nemlig med paataget Ligegyldighed ladet Alamannerne passere forbi lige under sine Øjne. De havde kastet sig ind i Germanien, i det de fulgte Saones Bredder.

Det var anden Gang, at Julian var Offer for sine Officerers Forræderi og maatte se paa, at hans Bytte slap ham af Hænderne; han tabte dog ikke Modet. I Ilmarscher brød han op for at indhente de undslupne Fjender og naaede dem virkelig i de Sletter, der strække sig mellem Rhinen og Vo-

geserne. Deres Masse var overordentlig stor, og de havde bemægtiget sig alle de Øer i Rhinfloden, hvoraf den her er opfyldt. Saasnart de fik Underretning om den romerske Hærs Nærmelse, spærrede de Bjergpasserne med store, fældede Egestammer. Denne uventede Barrikade blev snart fjernet, og Romerne saa nu ikke uden Skræk den store Flod tæt besat med Barbarernes Baade, der vare fulde af Mænd, Kvinder og Børn; fra alle Sider løde rasende Skrig og vilde Brøl dem i Møde. Julian vilde angribe denne Masse, medens de i Uorden trak sig tilbage til deres Øer i Floden, men han savnede Skibe. Han forsøgte da at lade Soldaterne vade gjennem Floden, der paa Grund af den tørre Aarstid var mindre dyb. Det lykkedes; snart svømmende, snart vadende med Vandet lige til Skuldrene, satte de letbevæbnede Tropper over Floden og begyndte Angrebet paa Alamannerne. Blodbadet var forfærdeligt. Alle flyede i vild Uorden; og kun en Del naaede den anden Flodbred og trak sig ind i Helvetien.

Julian forskansede sig nu i en fast Plads, Tres Tabernæ (Saverne), for herfra at kunne trodse Barbarernes Indfald og oppebiede her Tilførsel af Levnetsmidler fra de sydlige Provinser; men Barbation, hvem dette Hverv var overdraget, spillede ham igjen et Puds og holdt Tilførselen tilbage; man maatte proviantere fra Germanernes Kornmarker. Forbitrelsen mod Barbation var stor mellem Soldaterne; man sagde ganske højt, at han havde hemmelige Ordrer til at lokke Cæsar i en Fælde og lade ham omkomme. Det var endnu ikke alt. Den troløse og udygtige General havde mødt Barbarerne, da de stormede ind i Germanien fra Rhinflodens Bølger, var bleven besejret af dem og havde mistet Bagage, Heste og Tros. Da han efter dette Nederlag ikke vovede at udsætte sig for Julians Vrede, lod han sine Tropper drage i Vinterkvartér i Gallien og begav sig selv til Mailand for lige som sin Forgænger paa én Gang at retfærdiggjøre sig selv og anklage Cæsar. Dette store Tab satte igjen Mod i Barbarerne.

En Overløber underrettede dem om, at Julians Hær nu ikke beløb sig til mere end 30,000 Mand. Øjeblikket syntes gunstigt til med forenede Kræfter at vove et nyt Hovedslag.

Cnodomarius, en af deres Konger, som allerede i Magnentius's Dage havde hærget og plyndret i Germanien, en Kriger af prøvet Tapperhed, udrustet med et Kæmpelegeme og et barsk Ansigt med vældige Øjenbryn, begav sig tilligemed nogle andre Fyrster til Alamannernes Hovedkvartér. Her fremviste han Breve, forsynede med kejserligt Segl, der gave ham Ret til at nedsætte sig i Rhinens Naboprovinser. I Kraft af disse Dokumenter — maaske falske, maaske ægte; thi Constantius var i Stand til det — besluttede man at sende et Gesandtskab til Julian og forbyde ham for Fremtiden at sætte sin Fod i et Land, der tilhørte dem.

Alamannernes Sendebud fandt Cæsaren i Færd med at besigtige de nye Mure i Tres Tabernæ, den nye Fæstning, han lod bygge. Han modtog dem med Stolthed. «Aldrig», udraabte han, «har en barbarisk Fyrste været saa fræk at sende saadant et Bud til en Kejser». Papirerne erklærede han for uægte og lod Sendebudene fængsle som Spioner. Derpaa forsamlede han alle sine Tropper, opstillede dem i Slagorden og opfordrede dem til at sætte sig i Bevægelse. I én Dagsmarsch, sagde han til dem, maatte de tilbagelægge de 21 romerske Mile, som skilte dem fra Floden Rhinen. Julians ædle Sprog, hans mandige Røst, Erindringen om hans Sejre fyldte Soldaterne med Tillid; et Begejstringsraab hævede sig, og fra alle Sider gav man sin Glæde tilkjende ved at slaa med Spydene paa Skjoldene. «Lad os drage afsted!» udraabte en Fanebærer; «gaa foran os, lykkelige Cæsar, og følg den Lykke, der ledsager Dig. I Dig se vi Tapperheden og Klogskaben, som kæmper for os».

Marschen begyndte strax — det var i Avgust Maaned i Aaret 357 — og den var hurtig, men forsigtig; thi Julian frygtede Baghold. Af en barbarisk Soldats Mund erfarede man, at Alamannerne i 3 Dage og 3 Nætter havde over-

skredet Floden Rhinen. Kampen var altsaa uundgaaelig, og man beredte sig derpaa. Prinsen opstillede Rytteriet og de svære Tropper paa den højre Fløj, som han selv vilde kommandere, de lette Tropper, som førtes af Severus, paa venstre Fløj; Legionerne dannede Centrum. Cnodomarius opstillede sin Hær ganske paa tilsvarende Maade, og red foran den venstre Fløj paa en stolt Ganger. Hans vældige Legeme var dækket af en rig Rustning, paa Hjelmen vajede en brusende Fjerbusk, og i Haanden svang han en lang Sabel.

Ved den første Lyd af Krigsluren satte Severus sig i Bevægelse, men standsede pludselig; thi han havde ikke gjort nogle hundrede Skridt fremad, før han bemærkede, at der var skjult Baghold i Gravene. Denne Tøven bragte Forvirring i Krigernes Rækker. Julian saa Faren og kastede sig øjeblikkelig med 200 Ryttere mod det forskrækkede Centrum. I det han jog gjennem Rækkerne, tiltalte han dem med faa opmuntrende Ord. «Dagen er kommen, mine Venner!» raabte han til nogle, «som I have ønsket saa meget. Foran os ere Barbarerne, hvem afsindigt Raseri driver til deres egen Undergang, og hvem Eders Arm skal fælde». Til andre sagde han: «Lad os afvaske vor Skam; kun paa den Betingelse har jeg samtykket i at være Cæsar». Medens han talte, lod han Tropperne gjøre Front mod det fremrykkende fjendtlige Fodfolk. Da Barbarerne saa Kong Cnodomarius til Hest gjennemfare deres Rækker, troede de, at han havde forsynet sig med et Middel til Flugt i Tilfælde af et Nederlag. Fra alle Sider hævede der sig et Skrig, at han skulde stige ned og kæmpe til Fods. Den kjække Kriger lod sig dette ikke sige to Gange, sprang ned af Hesten og gav de øvrige Befalingsmænd sit Exempel til Efterfølgelse.

Kampen begyndte med lige Hidsighed fra begge Sider. Det var et morderisk og frygteligt Slag; aldrig havde Romerne paa saa nært et Hold set Barbarerne med deres flyvende Haar og funklende, grønlige Øjne. Det romerske Rytteri trængtes haardt af de germaniske Lanser og Pile, der som en Hagl

regnede ned mellem deres murfaste Rækker. Mange romerske Officerer faldt som Ofre for det germanske Fodfolk, der midt under Kamptumlen forstod at føre et dræbende Hug mod Hestenes Bug. De romerske Eskadroner begyndte alt at vakle og kastede sig i Uorden mod Legionerne i Armeens Centrum, hvor Julian befandt sig. Som en Stormvind satte han afsted mod den truede højre Fløj. Synet af hans velbekjendte Fane — det var en purpurrød Drage, ærefuldt lemlæstet paa Valpladsen — standsede Flygtningene; Officererne, der paa én Gang vare blege af Frygt og røde af Skamfølelse, opstillede paa ny deres Afdelinger. Det var paa den yderste Tid. Fjenden, der fulgte Rytteriets tilbagegaaende Bevægelse, havde allerede styrtet sig mod Romernes Centrum, og Legionsoldaterne trykkedes paa en Gang mellem Angriberne og Flygtningene. De Soldater, der udholdt dette nye Angreb, vare heldigvis de illyriske Kornuter og galliske Brakater, Julians Kjærnetropper, udmærkede, uovervindelige Krigere. Uden at vige en Fodsbred istemmede disse tapre deres Nationalsang, den saakaldle Barritum, der begyndte som en sagte Hvisken, gradvis tiltog og tilsidst endte som en Brølen lig Havets Bølger i Orkanen. I det de istemmede dette Krigsskrig, løftede de deres Skjolde over Hovedet og dannede derved den bekjendte Skildpaddeslagorden (testudo), hvormed de modtoge den første heftige Pile- og Lanseregn. Kampen rasede endnu i flere Timer med vaklende Held. Til sidst syntes de romerske Legioner at vige; der opstod Brecher i deres Rækker. Da troede Barbarernes Høvdinger Øjeblikket kommet til at føre et sidste afgjørende Stød mod Romerne. De kastede sig mod den saakaldte prætorianske Del af Centrum, hvor de ventede at finde Armeens Skatkammer. Dette var en Bevægelse, der bragte Heldet igjen paa Romernes Side og blev Barbarernes Undergang. Disse traf nemlig her paa friske romerske Tropper, som lidet eller slet ikke havde været i Kampen; den uventede Modstand, som Barbarerne mødte, forvirrede dem og

bragte Skræk i deres Rækker: i et Nu var hele den barbariske Hær paa Tilbagetoget henimod Rhinens Bredder.

Med Triumfskrig styrtede Romerne afsted for at forfølge deres Fjender, og baade Sejrherrer og Flygtninge naaede paa samme Tid Floden. Den romerske Armé talte dristige Svømmere mellem sine Rækker; disse forlangte med Heftighed af Julian Tilladelse til at sætte efter Barbarerne, der bestandig flygtede afsted, som de bedst kunde, nogle svømmende, andre siddende paa deres Skjolde eller i de Baade, som havde ført dem over Floden. Den kloge og besindige Julian, som ikke vilde udsætte sine udmattede Tropper for nye Farer, forbød det og tillod dem kun at sende deres Pile efter de flygtende. «Man var lige som i et Theater», udbryder Ammian ved denne Lejlighed, «hvor man uden Fare kunde se store Scener». Floden var bedækket med Svømmere, som kom frem og derpaa forsvandt, nogle forsætlig for at undgaa Pileregnen, andre slugte af den rivende Strøm for aldrig at ses mere, medens Bølgerne rullede afsted med et blodigt Skum. Kort efter bragtes Kong Cnodomarius som Fange; man havde fundet ham i en Sump; et talrigt Følge ledsagede Kongen; de havde kunnet flygte, men foretrak at dele Skæbne med ham. Den gamle Høvding nærmede sig, bleg, med bøjet Hoved, bedende om Naade.

Da Armeen om Aftenen efter dette blodige Slag, som forefaldt i Nærheden af Strassburg (Argentoratum), trak sig tilbage til sit Kvartér over Valpladsen, som bedækkedes af Germanernes Lig*), naaede Troppernes Begejstring for deres heltemodige Feltherre, hvem Æren for Kampens heldige Resultat med rette tilkom, sin højeste Spids. Da han gik forbi, fulgt af sin kongelige Fange, hørtes der Stemmer mellem Soldaterne, som hilste ham med Navnet «Augustus». Prinsen vendte sig hurtig om til disse ukloge med de skarpe Ord:

*) Ammian angiver Germanernes Tab til 6,000 faldne, Zosimus derimod sætter Mandefaldet paa begge Sider til 60,000 Mand.

«Jeg forlanger ikke denne Titel og haaber den ikke». Den følgende Dag lod han Cnodomar afrejse til Hoffet i Mailand tilligemed de Sendebud, som skulde melde hans Sejr.

Kejser Constantius var netop i Begreb med at vende tilbage fra sin Festrejse til Rom for at begive sig til Sirmium i Pannonien; med Utaalmodighed ventede han Efterretninger fra sin Fætter i Gallien. Tidligere havde hans Hoffolk, visse paa at behage ham, moret sig over Julians Depecher, som med nøjagtig Udførlighed indberettede alle de Smaatræfninger, han havde leveret Fjenden; man havde spottende givet ham Øgenavnet Victorinus (den lille Sejrherre). Denne Gang kunde det dog ikke bestrides, at den lille Sejrherre havde vundet en stor Sejr. Constantius mente ikke at kunne gjøre bedre end at tilegne sig den selv; han sendte den fangne Germanerkonge til Rom og anviste ham Bopæl paa Mons Coelius, hvor han snart efter døde. Derpaa lod han sine Undersaatter i Østen tilkjendegive, at han selv havde vundet en stor Sejr ved Rhinens Bredder og beskrev nærmere Slagets Enkeltheder; Julians Navn blev ikke nævnt. Senatet i Constantinopel skyndte sig med at ønske Kejseren til Lykke og sendte sin berømte Taler Themistius afsted for ved smigrende Ord at aflægge Constantius offentlig Taksigelse for at have hævnet Barbarernes Fornærmelser mod Romerne.

Julian, der vidste, at Krigsberømmelse ikke kjøbes ved officielle Dokumenter, skjænkede sin kejserlige Fætters latterlige Adfærd kun liden Opmærksomhed og higede kun efter nye Lavrbær paa Valpladsen. I dette Felttog ventede der ham endnu en Fare, hvorfra han trak sig ud med lige saa stort et Held som fra alle de andre. En Horde af 600 Frankere (Libanius nævner 1,000) havde benyttet de romerske Troppers Fraværelse og udbredt sig paa de omkring Floden Mosel liggende Sletter. Da Galliens Cæsar ankom hertil, havde Frankerne, da de ingen Udvej saa til at undslippe kastet sig ind i to Fæstninger, der laa ved Flodens Bredder

og som vare forladte af de romerske Tropper. De haabede, at Kulden, der tiltog hver Dag, skulde lægge Floden til, saa at de kunde slippe over Isen; men Julian, der gættede deres Plan, tilintetgjorde den ved hver Dag at lade det Islag, som om Natten havde dannet sig paa Floden, opbryde. Saaledes maatte Frankerne, plagede af Hunger, til sidst bekvemme sig til at overgive sig. Det var noget nyt og overordentligt paa denne Tid for Romerne at se frankiske Fanger. Julian sendte dem uden videre Forklaring til Constantius. Den misundelige Kejser kunde ved dette levende Vidnesbyrd om sin Slægtnings store Gaver som Feltherre og Kriger ikke tilbageholde sin Forundring og udbrød ved Synet af de sjeldne Fanger: «Det er da en Gave!» Derpaa indlemmede han disse Folk, som holdtes for uovervindelige, i sine romerske Legioner.

VI.

Vinteren var allerede indtraadt i hele sin Strenghed — det var i Begyndelsen af Aaret 358 —, da Julian vendte sig fra Rhingrænsen for at tage Vinterkvartér i det indre af Gallien. Han valgte dertil en By, der laa ved Sammenløbet af de to Floder Seine og Marne, en Plads, der allerede dengang var vigtig for Handelen og Sejladsen, og hvorfra han mente bekvemt at kunne iagttage og holde Barbarerne i Tømme. Det var Lutetia Parisiorum (det nuværende Paris), en gallisk By, anlagt af Parisernes Stamme paa en Ø i Seinefloden. Den lille By havde allerede fordum spillet en Rolle under de sydlige galliske Provinsers Kamp med Cæsars Næstkommanderende Labienus. De 3 Religioner, som én efter anden herskede i Gallien, havde her efterladt sig synlige Minder. Ved Siden af et Jupiterstempel, der var prydet med rige, men bisarre Basrelieffer og Statuer af Vulcan, Castor, Pollux og de keltiske Guddomme, stod et kristent Kapel, der gjemte Martyrben og Relikvier. Under Borgerkrigene var Lutetia bleven et yndet Opholdssted for de galliske Herskere. Paa

den højre Seinebred lige for Byen havde Constantius Chlorus bygget et stort Residentsslot, som Julian ogsaa valgte til sin Bolig. Ogsaa han fik snart en stor Forkjærlighed for dette Sted og dets Beboere. Alt behagede ham her, Folkets Jævnhed, det blide Klima, det rene Drikkevand, den velsmagende Vin. Her nød han med indre Tilfredshed, men uden Beruselse de første Frugter af sin voxende Berømmelse, af sit allerede nu store Navn.

Fra sin Barndom og tidligste Ungdom oplært i Filosofiens Lærdomme, havde han med sin Naturs oprigtige Inderlighed tilegnet sig Porphyrius's strenge Forskrifter, som han samvittighedsfuldt fulgte. At rense sin Sjæl fra alt lavt og urent, at bringe den saa nær Guddommen, som det var nogen dødelig tilladt, det var Julians Livsopgave. Han vilde vise sig som en Filosof paa Tronen; Epaminondas og Cato den yngre, fremfor alle Marcus Aurelius vare de Idealer, som han aldrig tabte af Syne. Mod dette Maal styrede han med hele sin brændende og stolte Sjæls fulde Energi. Hvis der i hans Iver blandede sig skjult Ærgjerrighed og Higen efter at herske, dulgte han det for sig selv og overlod sig aldrig til denne Tanke.

Lige fra den Dag, han betraadte Galliens Jordbund, var hans Levevis strengt ordnet efter Forskrifter og Regler. Hans Afholdenhed, Aarvaagenhed og Kyskhed fandt ikke sin Lige. Constantius havde skriftlig ordnet Prinsens Hofholdning ligened til de mindste Enkeltheder, selv hans Maaltider. Julian lod sig forevise denne Spiseseddel, som den kejserlige Haand havde skrevet. Han fandt der udsøgte Lækkerier fra det romerske Kjøkken, Fasaner og Svinemaver; disse fine Retter udstrøg han strax og befalede, at man skulde bringe ham den menige Soldats tarvelige Kost. Hans Seng var et simpelt Leje, hans Overdyne et Dyreskind. Her saa man ham, siger hans Biograf, hver Aften, uden Tvivl for at forhindre Søvnen fra at sløve hans Sanser, paakalde Mercurius, den bevægeligste af Guderne, hvem den symbolske Filosofi op-

fattede som Verdens levende Sjæl, der meddelte alle levende Væsener Liv og Bevægelse.

Julians Hvile var ikke lang og udgjorde kun en kort Del af Natten. Medens han vaagede i Nattens stille Timer, gjennemlæste han alle Ansøgninger, undertegnede alle offentlige Dokumenter og skrev eller dikterede sine Breve med en Hurtighed, som hans Sekretærer knapt kunde følge. Naar han var færdig med alle Statssager, tog han sine Bøger frem. Filosofi, Rhetorik, Poesi og Historie — alt beskæftigede ham efterhaanden, og i alt fordybede han sig. Han skjænkede ogsaa det latinske Tungemaal, som taltes i Gallien, og som han selv ikke havde talt siden sin Barndom, nogen Opmærksomhed. Han tilegnede sig det ganske, men fandt aldrig saa megen Smag deri som i Søstersproget. Julian var Græker saavel af Tilbøjelighed som af Fødsel. I Fantasien var han altid ved Attikas gyldne Kyster.

Det Værelse, hvori han sov og arbejdede om Natten, var uden Opvarmning, skjønt det var forsynet med en Ovn, en Indretning, som han ikke kjendte fra Østen, og som i Begyndelsen satte ham i Forundring. Én Gang var dog Kulden saa stærk, at han tillod, at man bragte ham nogle gloende Kul, men han anbragte dem saa ubehændig i Værelset, at Dampen, der steg op omkring ham, kastede ham i en Slags Bedøvelse. Hans Tjenere bemærkede den Fare, hvori deres bevidstløse Herre svævede, og slæbte ham hurtig ud af Værelset. Man gav ham et let Brækmiddel og udrev ham saaledes fra en Fare, hvis Natur man i disse fjerne Tider ikke kjendte; allerede den følgende Dag var Fyrsten igjen ved sit Arbejde.

Julian anvendte megen Tid paa at ordne Landets Anliggender, gav mange Avdientser og hørte alle Klager. Hans Styrelse var mild og retfærdig; men den synes ikke som tidligere Constantins at have været frugtbar paa nyttige Love. Ingen vigtig Forandring, ingen af disse Minder, som skriver sin Skrift i Landets Jordbund, daterer sig fra ham. Det var

ikke den virksomme, undertiden hastige, ofte lidenskabelige Constantin; ensom og hensunken i filosofiske Spekulationer, naar han ikke færdedes paa Valpladsen, syntes denne mærkelige Mand i sin Regering snarere at have forfulgt et abstrakt, ophøjet Retfærdighedsideal, som lyste Nat og Dag for hans indre Øje med en uudslukkelig Glans, end at have styret henimod et praktisk Maal. Retten gik sin lovlige Gang, og de havesyge Embedsmænd holdtes i Tømme. Den dybe Fordærvelse, som herskede mellem disse, oprørte ham, og han skaanede dem ikke. «Se!», sagde han en Dag, i det han betragtede en Embedsmand (agens in rebus), som styrtede sig frem for at faa sin Løn udbetalt i det hule af sin Haand i Stedet for, som det var Skik og Brug, at udstrække en Flig af sin Kappe, «det er at rive til sig; disse Folk forstaa ikke at modtage».

Denne upartiske Retfærdighed bragte ham snart i Strid med Prætorpræfekten i Gallien, Florentius, hvem det i Kraft af hans Embede tilkom at paalægge Provinsen Skatter og fordele dem mellem de forskjellige Lag i Samfundet. Da Florentius nemlig dette Aar (358) foruden de sædvanlige Afgifter, der ikke vare faa, oven i Kjøbet vilde paaligne Galliens Beboere en extraordinær Skat, gjorde Julian indtrængende Forestillinger derimod. «Hellere dø», udraabte han, «end samtykke deri!» Florentius spurgte ham, om han tvivlede om en Mands Redelighed, hvem Augustus selv havde valgt; men Julian viste ham ved Beregninger, at den almindelige Skat ikke alene dækkede, men ogsaa oversteg de sædvanlige Udgifter. Da Florentius, som kjendte Constantius, ikke desto mindre nogen Tid efter præsenterede ham den extraordinære Skat til Undertegning, blev Julian saa harmfuld herover, at han kastede Papiret til Jorden. Florentius beklagede sig nu for Kejseren, men Julian sendte denne en yderligere Beregning, der klart godtgjorde, at Skatten var unyttig. Constantius gav hverken den ene eller den anden Part Ret. Han dadlede Julian, fordi han kastede sin Mistanke paa hans Em-

bedsmænd, men overlod sin Fætter Beskatningen af den Del af Gallien, som endnu ikke var taxeret. Denne førte Julian ved sin paa en Gang blide og faste Fremgangsmaade lykkelig tilende uden at behøve at gribe til voldsomme Forholdsregler. Under hans kloge Bestyrelse sank Afgiften i hele Galliens Udstrækning ned fra 25 til 7 Guldstykker. Overalt greb han ind med streng Retfærdighed; snart domfældte han en Statholder, der var anklaget for Underslæb og frikjendt af Florentius, snart en lejet Anklager, som fremførte Beskyldninger mod en Embedsmand, der ikke var velset hos sine foresatte. Undertiden mildnede han Constantius's strenge Love. «Lad Retfærdigheden», sagde han, «anklage min Mildhed, hvis den vil; en Hersker maa have Ret til at staa udenfor Loven» *). Ved denne kloge, milde, retfærdige Fremgangsmaade vandt Galliens Cæsar ganske og aldeles Landets Hengivenhed og Kjærlighed; medens de romerske Embedsmænd, som vare vante til at skalte og valte efter Behag, at berige sig paa ulovlig Maade, saa skjævt til denne sjeldne Uegennyttighed, velsignede Folket ham i deres Hjerter.

Det var ikke blot Gallerfolket, der saa op til sin Behersker med Tillidsfuldhed og Hengivenhed; ogsaa mellem sine nærmeste Omgivelser, sit Hofpersonale, der for største Delen bestod af Kejserens Spioner, havde Julian forstaaet at skaffe sig Venner, trofaste, oprigtige Venner, til hvem han med Tillid kunde betro sin Sjæls hemmeligste Tanker. Af disse maa, foruden den føromtalte Eutherius, nævnes 3 Mænd, Lægen Oribasus, Afrikaneren Euhemenes og en gallisk Officer ved Navn Sallustius. Med Oribasus, som af og til var fraværende, førte han en livlig Brevvexling; medens Fyrsten meddelte sin Ven de mange Besværligheder, som Statsstyrelsen forvoldte ham, sine idelige Stridigheder med de romerske Embedsmænd, betroede Oribasus ham alle sine videnskabelige Tanker og Ideer. I et af disse Breve, som vi endnu

*) Imperatorem legibus præstare decet.

besidde, gav Julian sin Læge en mærkelig Drøm at tyde: «Fyrsten havde set to Træer voxe ved Siden af hinanden, det ene højt og stolt, det andet, skjønt det udgik fra samme Rod, lille og lavt, men allerede besat med Blomster. Hvad skete! Faa Øjeblikke efter laa det vældige Træ paa Jorden, medens det lille endnu som før stod paa sin forrige Plads». Constantius havde maaske bedre end Oribasus forstaaet at tyde dette Drømmesyn, som virkelig gik i Opfyldelse, og det var en Lykke for Julian, at Brevet ikke blev opsnappet.

Julian havde i sin nye Stilling i Gallien ikke forglemt sine gamle Venner i Grækenland og Lilleasien, Rhetorerne og Filosoferne, en Libanius og Maximus, Priscus og Chrysanthius. Ogsaa med disse vedligeholdt han en livlig Forbindelse; snart sendte han dem et af sine Arbejder, som han i Nattens Timer havde udarbejdet, og bad om deres Dom, snart besøgte de deres gamle Elev i Gallien og fik der den venligste Modtagelse; men der var dog mellem de fire ovenomtalte Mænd én, ved hvem Julian hængte med sin hele Sjæl, det var Galleren Sallustius. Han var opfyldt af den samme Lyst til Sværdet og til Bogen som hans fyrstelige Ven, han delte hans Tro og hans Religion; men Sallustius var lykkeligere end Julian; han behøvede ikke at skjule sit Hjertes Stemme og forstille sig som en Kristen. Medens den galliske Cæsar med et Suk maatte undertegne de kristne Love, som forviste Augurerne fra hans Rige, kunde Sallustius af hele sit Hjertes Lyst være en Græker. Maaske laa netop heri den store Tiltrækningskraft, som den galliske Officer udøvede paa sin unge Herre. De to Venner vare altid sammen, saavel i Lejren som i Studerekamret. Det var et af disse Venskaber i den græske Stil, hvorfor Julian sværmede saa meget, og hvis Forbilleder vare en Orestes og Pylades, en Achilles og Patroclus, en Epominondas og Pelopidas. Sallustius var ligesom Julian en Tilhænger af den vidt udbredte Mithradyrkelse eller Soltilbedelse, som i Solen saa den synlige og usynlige Verdens Ordner, Ideernes første Oprindelse, Udstrøm-

ningen af det algode Væsen, hvem den selv var lig. Det broderlige Par sugede deres Livskraft af de samme Kilder, udvexlede med fortrolig Inderlighed i Samtaler, som aldrig syntes at skulle faa Ende, deres lønligste Tanker, deres Storhedsdrømme, deres Tilbedelse af det højeste.

Dette fortrolige Samliv forstyrredes af Ondskab og Had i Julians Omgivelser. Florentius, hvis saarede Stolthed ikke forstod at tilgive, indberettede til Kejseren, at Sallustius, der var Hedning, havde alt for megen Indflydelse paa den unge Cæsar; han tilføjede, at Sallustius var en dygtig Krigsmand og vel bevandret i Krigskunsten, at det var hans Raad, den unge Krigshelt alene skyldte sit Held. Hvad Julian angik, berettede hans Bagvasker, var han snarere en Ged end et Menneske (capella, non homo); han lignede en Abe, der var beklædt med Purpuret, eller en snakkesalig Muldvarp (purpuratus simius et loqvax talpa). Denne græske Skriverkarl (literio Græcus), fortalte Florentius Kejseren, holdt mest af sit Studereværelse, var frygtsom og fejg paa Valpladsen og forstod sig kun paa at besmykke sine Gjerninger med smukke Talemaader. Hvis man blot lod ham handle alene, skulde man snart se, hvad han duede til.

Dette Brev gjorde sin Virkning. Sallustius modtog snart en kejserlig Befaling til at gaa til Tracien, og Julian erfarede med Smerte, at han skulde berøves sin kjæreste Ven. Hadet havde rammet der, hvor han dybest kunde saares; Prinsens Afskedsbrev til Sallust, hvori klassiske Erindringer og et rhetorisk Sprog blandede sig med oprigtig Følelse og et saaret Hjertes Smerteskrig, er endnu opbevaret. «O! kjære Ven!» udraaber han, «Vi have delt alt, Sorg og Glæde, Krigerdaad og Studeringer, Arnens Hvile og Lejrens Tummel. Min Smerte ligner den, jeg følte, da man fordum berøvede mig min Opdrager Mardonius. Det var *mig*, som mine Fjender søgte gjennem Dig; thi de vidste, at der kun var ét Sted, hvor jeg kunde saares, naar de berøvede mig min tro Ven, min uforfærdede Forsvarer, min utrættelige Ledsager i alle mine Farer. Plato

siger, at man ikke kan herske uden Venner, og saadanne findes ikke let. Til hvem skal jeg nu vende mig med Aabenhjertethed og Oprigtighed? Hvo skal raade mig, dadle mig og vende min Sjæl mod det gode?» I Slutningen giver han Sallustius de varmeste Venskabsforsikringer. «I øvrigt», saaledes ender den kloge Filosof sit Brev, «vær tavs som Pythagoras»; han tager Afsked fra ham med to homeriske Vers.

Den kraftigste Trøst for Julians syge Sjæl var Lejren og Valpladsen; han higede efter igjen at rykke i Marken og ventede med Utaalmodighed den strenge Aarstids Ophør. Uden at oppebie den sædvanlige Tilførsel fra Aqvitanien forsynede han sig fra Garnisonens Kornkamre med 20 Dages Proviant og begav sig paa Marsch i Tillid til sin Lykke. Hans Vej gik denne Gang mod Nord, mod Frankerne, som han i dette Felttog vilde tugte, lige som i det foregaaende Alamannerne. Han havde sit Blik særlig henvendt paa de saliske Franker, som, nylig fordrevne af Sachserne fra Germanien, havde bemægtiget sig de Øer, som lukke Rhinens Munding, og derpaa udbredt sig over hele det sydlige Belgien. Næppe havde den frygtede Feltherre gjort to Dagsrejser, før et Gesandtskab fra dette Folk, forskrækket over hans Ankomst, drog ham i Møde for at bede om Fred; men Julian var ikke tilfreds med deres Fredsbetingelser og sendte dem tilbage. Derpaa lod han sit Rytteri under Severus gaa over Mosel og kastede sig selv med Lynets Fart i Ryggen paa Frankerne. Salierne underkastede sig øjeblikkelig; de overgave sig til ham med alle deres Ejendele, deres Kvinder og Børn. Julian anviste dem Bolig og paalagde dem den Forpligtelse i Fremtiden at stille et Troppekorps til det romerske Rytteri. Kort efter underlagde han sig Chamaverne og tog deres Konge med hans unge Søn til Fange. For at sikre sig et varigt Resultat af dette Tog lod han bygge tre stærke Fæstninger ved Mosel og lagde romersk Garnison deri.

For at prøve, hvilket Indtryk Slaget ved Strassburg i det foregaaende Aar havde efterladt hos Alamannerne, bestemte Julian sig til i de sidste Dage af Høsten at gaa over Rhinen. Næppe var han kommen over Floden, før to Konger, som i det foregaaende Aar havde deltaget i Kampen, kom for at tilbyde ham deres Underkastelse. Julian optog dem i Forbund med Romerne paa de Vilkaar, at de erstattede de galliske Byer, hvad de havde lidt under Krigen, og frigave alle de romerske Fanger, som vare i deres Hænder. De lovede at opfylde alt med Samvittighedsfuldhed. Julian havde ladet affatte Lister i hver By og Familie i Gallien paa de Soldater, som ikke havde indfundet sig efter det sidste Felttog. Den Dag, de fangne Soldater (henved 20,000 Mand) højtidelig overgaves Fyrsten, lod han Notarer med høj Røst oplæse disses Navne og, hvis Barbarerne listig tilbageholdt nogle, fordre gyldige Beviser paa disses Udeblivelse. Barbarerne, der intet forstode af den romerske Statistik og troede, at Julian havde en guddommelig Gave til at gætte de manglende, skyndte sig, forskrækkede, at overgive dem, som de holdt tilbage.

Det følgende Krigsaar 359 (Julians 4de Aar i Gallien) var mindre uroligt end de foregaaende. Galliens Cæsar indtog nu en saa bydende og frygtet Stilling lige over for de vilde Naboer, at man ikke vovede at forstyrre Landets Ro. Dette frembød nu et glædeligt Skue, en skarp Modsætning til dets tidligere ynkværdige Tilstand. Overalt viste sig Velstand og Tilfredshed hos Befolkningen. Vinteren gik hen under Fester og Fornøjelser. Ved Foraarets Frembrud (Aar 360) satte den utrættelige Feltherre sig som sædvanlig i Bevægelse; men denne Gang var hans Tog kun en Triumfrejse gjennem Landet; han undersøgte de faste Pladsers Tilstand, deres Proviantering og paasaa nøje, at Barbarerne punktlig ydede de paalagte Kontributioner; naar de ikke holdt, hvad de havde lovet, straffede han dem med Strenghed. Saa megen

Retfærdighed og Klogskab, forenet med saa megen Mildhed og Fasthed opfyldte Folkeslagene med religiøs Ærefrygt for deres Hersker; Julian og hans Armé var en Gjenstand for alles Beundring, og det var længe siden, at det romerske Navn havde været saa frygtet og saa æret hinsides Rhinens Bredder.

(Forts.).

Christian Stremme.

De schweiziske Skovkantoners ældste Historie og Edsforbundets Stiftelse.

(Slutning).

IV.

De tre Skovkantoners Historie fra det ældste Frihedsbrev til det evige Forbund af 1291*).

Vi have i de foregaaende Afsnit fortalt de tre Kantoners Historie ned til Slutningen af den første Tredjedel af det trettende Aarhundrede. Uri havde da — uvist af hvad Aarsag — naaet at blive stillet umiddelbart under det tyske Riges Overhøjhed, medens Schwiz truedes af Faren for at blive forvandlet til en Bestanddel af et habsburgsk Fyrstendømme, og Unterwaldens Skæbne svævede endnu i det fuldstændig uvisse. Vi ere samtidig naaede til et Vendepunkt i det tyske Riges Historie. Kejser Frederik II, den mægtige Herre af det hohenstaufiske Hus, som kunde smykke sit Hoved med syv Rigers Kroner, havde lettelig bekæmpet sin ældste Søn Henriks Oprør (1235); men dennes Forbundsfæller, de lombardiske Stæder og navnlig Milano, vare endnu tilbage. Alt varslede dog om det gunstigste Udfald, da Pave-

---

*) J. E. Kopp: Geschichte der eidgenössischen Bünde. II. Band. — Rilliet: Les origines de la Confédération Suisse p. 52—102. — Huber: Die Waldstätte pag. 48—67.

magten atter stillede sig i Skranken mod Kejserens truende Vælde. Frederik II var en Mand med saa højtflyvende og mægtige Planer, at Paven maatte frygte for, at Kejseren efter Lombardiets Betvingelse vilde søge at bøje hele Italien under sit Herredømme, oprette et arveligt Kejserdømme og kue enhver anden Magt, særlig da den romerske Kirke, som jo nærede et arveligt Fjendskab til hans Slægt. De lombardiske Stæder, i deres Kamp for Borgerfrihed, og Pavemagten, i sin Stræben efter at tvinge al verdslig Myndighed under sit Herredømme, vare saaledes naturlige allierede mod Frederik II, og Palmesøndag 1239 blev Kejseren sat i Band af sin gamle Fjende Gregor IX. Denne gigantiske Kamp om Overherredømmet mellem den gejstlige og verdslige Magt førtes over hele det romerske Rige, og Bølgeslaget forplantede sig helt op i det tyske Schweiz's trange Alpedale. Ogsaa Habsburgerne maatte da tage deres Parti i denne Kamp, og til al Uheld for Familien var den netop ved denne Tid delt, dens Magt var alt svækket ved Delingen og maatte blive det end yderligere, da de forskjellige Linier fulgte en forskjellig Politik.

Rudolf den gamle døde i April 1232, kort efter at Uri var sluppet ud af hans Hænder; hans to Sønner Albrecht og Rudolf den tavse delte hans Besiddelser imellem sig, saaledes at de i Fællesskab bevarede Landgrevskabet Elsass og Grevskabet Zürichgau, medens Familiegodserne i Skovkantonerne særlig tilfaldt Rudolf, der saaledes havde den samme, meget elastiske Magt og Myndighed i Schwiz som Faderen. Albrecht af Habsburg fulgte allerede tidlig sin Fader (December 1239) i Graven og efterlod sin Magt til tre Sønner, af hvilke de to tidlig døde og efterlode den ældre habsburgske Linies Magt og Besiddelser til Grev Rudolf, den senere saa berømte tyske Konge, Rudolf af Habsburg. Den ældre habsburgske Linie bevarede i den afgjørende Krisis sin uforanderlige Troskab imod Kejseren og Riget, men den saakaldte Laufenburgske Linie med Rudolf den tavse vaklede i nogen Tid

frem og tilbage mellem de to Modstandere, til den sluttelig tog afgjørende Parti for Paven. I Aarene 1239-42, i de 3 Aar altsaa, der fulgte paa Gregor IX's Bandstraale, søge vi forgjæves Rudolf den tavses Navn iblandt de Stormænd, som ved forskjellige Lejligheder nævnes ved Kejser Frederiks Hof. Da den gamle Gregor IX imidlertid var død i Rom (Avgust 1241), medens Kejseren triumferede, og den nye Pave, Innocentius IV, syntes tilbøjelig til Forlig, møder Grev Rudolf den tavse atter ved det kejserlige Hof indtil Aar 1245; i dette Aar optoges Kampen mellem Kejser og Pave paa ny med endnu større Voldsomhed, Frederik II afsattes paa Kirkeforsamlingen i Lyon (Juli 1245), og Rudolf den tavse skiller nu sin Sag endelig fra Kejserens. Denne Uenighed og Splid mellem Habsburgernes tvende Linier maatte betydelig svække Familiens Magt og blev ikke uden afgjørende Betydning for Kantonernes fremtidige Udvikling.

Vi have ovenfor antydet, at Schwizerne muligen havde mere end én, os ubekjendt Grund til med Misfornøjelse at bøje sig under Habsburgernes Magt, der mere og mere nærmede sig til egentlig Suverænitet, ligesom Uris Exempel maatte hos dem vække lignende Lyster, medens dette Exempel samtidigen viste, at det under en snild og resolut Benyttelse af gunstige Omstændigheder maaske dog ikke vilde være saa aldeles umuligt at fri sig ud af Habsburgernes Magt og naa den forønskede Selvstyrelse under Rigets Overhøjhed. Deres Greve Rudolf den tavses Brud med Kejseren gav Schwizerne den ønskede Lejlighed, og i Efteraaret 1240 finde vi schwiziske Sendebud — de første, som omtales i Historien — i Frederik II's Lejr for Byen Faenza i Toskana; de skulde bevidne Kejseren deres Landsmænds Hengivenhed, udtrykke for ham Landets Ønske om at «stilles umiddelbart under Kejserdømmets Vinger» og rimeligvis til Gjengjæld love ham et militært Kontingent. Kejser Frederik II havde ingen særlig Grund til at skaane den habsburg-laufenburgske Linie, tvært imod talte særdeles meget for at give Rudolf den tavse

en alvorlig Tugtelse; han modtog altsaa Schwizernes Tilbud og udstedte i December 1240 *et Frihedsbrev til alle Mænd i Dalen Schwiz* (universis hominibus vallis in Swites), som altsaa danner et Pendant til hans Søn Henriks ni Aar ældre Frihedsbrev for Uri.

I Frihedsbrevet af 1240 billiger Kejseren den Beslutning, Schwizerne i deres Egenskab som frie Mænd have fattet, nemlig at tage særlig Hensyn til ham og Riget. Som Følge af denne frivillige Handling fra deres Side tager Regenten dem under sin Beskyttelse og lover ingensinde at ville fjerne eller unddrage dem fra sit eller Rigets Overhøjhed. Frederik II behandler altsaa Schwizerne som frie Mænd, der vel hidtil havde staaet under Greverne af Zürichgau, men nu foretrak at vise Lydighed mod deres Overherre og Riget i Stedet for at følge deres nærmeste Herre, Greven, i hans Rebellion mod Riget. Naar Frederik II nu fulgte deres Opfordring, naar han unddrog dem fra Zürichergrevens Magtomraade og indlemmede dem blandt Rigets umiddelbare Undersaatter, foretog han kun en Regeringshandling, hvortil han maatte være fuldt berettiget; Grev Rudolf den tavses Myndighed over Schwizerne havde kun sin Berettigelse i en Overdragelse fra Kejserens Side, og Kejseren kunde fratage ham denne Bemyndigelse uden Erstatning. Medens hans Søn Henrik i Aaret 1231 havde maattet udløse Uri fra Grev Rudolf den gamles Besiddelse, da denne vistnok havde faaet Landet som en Godtgjørelse for pekuniære Udlæg i Kejserens Tjeneste, finde vi intet Spor til, at Frederik II har givet Rudolf den tavse en saadan Godtgjørelse; han afsætter simpelthen sin Greve i en Del af dennes Omraade. Imidlertid lader Sagen sig ogsaa se fra en anden Side. Man vil ikke kunne nægte, at den retshistoriske Udvikling i det trettende Aarhundrede i det hele var naaet til at opfatte Grevemagten som arvelig, eller med andre andre Ord Grevskaberne, der oprindelig kun vare Embeds-Omraader, vare paa Nippet til at blive Fyrstendømmer; man vil ikke kunne fortænke Grev Rudolf den tavse i,

at han saa Sagen fra denne Side; han vilde ikke finde sig i den bandlyste Kejsers Bestemmelser, han modsatte sig disses Udførelse, og det lykkedes da ogsaa sluttelig den habsburg-laufenburgske Linie at gjøre Kejserens Frihedsbrev ugyldig.

Krigen mellem Kirke og Stat forplantede sig altsaa ved Rudolf den tavses Frafald ogsaa til alle Landskaberne i Omegnen af Vierwaldstädtersøen; de nærmere Omstændigheder ere imidlertid saare ufuldstændig kjendte. De frie Bønder i Schwiz fandt Understøttelse hos en Del af Unterwalden, nemlig Dalen Sarnen, og deres Greve Rudolf søgte forgjæves at betvinge dem. Man maa i det hele taget ikke ved Schwizerne og deres Hjælpere kun tænke paa almindelige Bønder og uordnede Skarer. Det var ved denne Tid allerede begyndt at blive almindeligt, at Mænd fra de helvetiske Bjerglandskaber toge Tjeneste som Lejetropper; vi finde saaledes dette omtalt ved indre Stridigheder i Graubünden; men langt flere Mænd toge naturligvis Tjeneste hos Hohenstauferne i Italien, hvor de kraftige og hærdede Bjergboere bleve modtagne med aabne Arme. Man maa vel erindre, at Kejserens Hære for en væsentlig Del bestode af Lejetropper. De adelige Herrer med deres Væbnere og Svende vare vel forpligtede til en længere Tids Tjeneste; men naar denne deres Forpligtelse var udløben, maatte Kejseren betale dem betydelig Sold, i modsat Fald stod han i Fare for at se den Del af sin Hær, som gjorde Tjeneste til Hest, opløses. Hvad Fodfolket angik, bestod dette udelukkende af Lejetropper; thi den simple frie Mand var kun pligtig at gjøre en kortvarig Krigstjeneste indenfor selve Rigets Grænser. I saadan kejserlig Tjeneste maa vi nu tænke os mangen Schwizer og Beboer af Unterwalden uddannet; i Italien havde de vundet Hæder, mange havde faaet Ridderslaget og saaledes svunget sig op i den lave Adels Klasse, og nu gjaldt det jo netop en Kamp for deres gamle Herre mod Præsterne og en frafalden Greve. En kort Stund synes Schwizerne dog paa ny at have bøjet sig for Rudolf den tavse, i det mindste siger Innocentius IV

i sin Bulle af 1247, «at Mændene i Schwiz senere bleve grebne af bedre Følelser og edelig forpligtede sig til for Fremtiden at anerkjende Grevens Herredømme over dem». Naar Paven imidlertid tilføjer, at de lovede at «afholde sig fra at lyde selv Frederik eller nogen anden i mindste Maade mod deres Greve», er Sagen næppe gaaet ganske saaledes til, men Schwizernes Løfte om Lydighed mod Grev Rudolf den tavse staar vistnok i Forbindelse med hans ovenfor berørte vaklende Optræden i Begyndelsen af Kampen; i Maj 1242 finde vi ham ved Kejserens Hof; han er vel ved denne Lejlighed bleven tagen til Naade igjen, og Kejseren har rimeligvis paa en eller anden Maade suspenderet Frihedsbrevet for Schwizerne. Der indtraadte altsaa et kort Pusterum i Kampen, hvilket ogsaa synes bekræftet ved et Brev af Juli 1244 fra Greven selv: «Mellem os og Borgerne i Luzern har der i nogen Tid hersket Trætte og Stridigheder, men bemeldte Stridigheder ere bilagte». Det var imidlertid kun et kortvarigt Pusterum, og Grev Rudolf synes selv ingenlunde at have betragtet Sagen som afgjort. Netop samtidig med det omtalte Brev er han ivrig i Færd med at opføre Borgen Ny-Habsburg, som laa ved Vierwaldstädtersøen paa den fremspringende Landtunge, der adskiller Bugten ved Küssnacht fra Bugten ved Luzern. Beliggenheden var valgt saa ypperlig som mulig, thi fra denne Borg kunde Greven beherske Sejladsen paa Søen og vaage over enhver fjendtlig Bevægelse i Skovkantonerne; Borgruinerne vidne endnu den Dag i Dag om, at Hensigten med Byggeforetagendet snarere var at skaffe en sikker Garnisonspost end at opføre en Bolig, som kunde egne sig til Ophold for en fyrstelig Familie. Den truende Borg skræmmede dog ikke Grev Rudolfs Modstandere; snart rejste Schwiz og Sarnen sig atter, denne Gang understøttede af Dalen Stanz og Byen Luzern, Kampen rasede paa ny omkring Vierwaldstädtersøen, og det vilde ikke lykkes Greven at betvinge sine og Kirkens Modstandere; Rudolf den tavse henvendte sig da med Klager til selve Paven: «De træde den Ed, de have

aflagt, under Fødderne, de tage intet Hensyn til den Bandstraale, som er udslynget mod Frederiks Tilhængere og Hjælpere, de unddrage sig al Myndighed, støtte af alle Kræfter bemeldte Frederik og vende sig mod mig og Kirken». Innocentius IV svarede paa sin hengivne Tilhængers Klager og udslyngede den 28de Avgust 1247 en Bulle mod hine Oprørere og deres Hjælpere; i denne Bulle erklærer Paven dem i Band og belægger deres Land med Interdict, saa fremt de ikke lade af med at forsvare Kejserens Sag mod Kirken og saa fremt de yderligere vægre sig ved at vende tilbage under Grevens, deres *retmæssige Suveræns* Overherredømme. Dette Brev danner, som vore Læsere ville se, en fuldstændig Modsætning til Kejserens Frihedsbrev; men Modsigelsen er kun tilsyneladende. Kejserens Diplom er redigeret efter Schwizernes Fremstilling og betragter derfor disse som fuldstændig frie Mænd; i Innocentius's Bulle have vi derimod de habsburgske Paastande, og i Følge disse ere Schwizerne Grev Rudolfs Undersaatter.

Schwizerne vare ingenlunde villige til at rette sig efter Pavens Bud, der gjorde et saa stort Skaar i deres Selvstændighed, lige som Kantonernes Beboere i det hele taget og Schwizerne især deleshed altid vare lidet tilbøjelige til at rette sig efter de kirkelige Fordringer, hvor disse gik Kantonernes pekuniære Fordele for nær. Kampene fortsattes altsaa endnu i længere Tid omkring Vierwaldstädtersøens Kyster, Grev Rudolf døde (Juli 1249) uden at se Stridens Ende og overlod Kampens Fortsættelse til sine Sønner, af hvilke dog kun Grev Eberhard her vedkommer os. De historiske Begivenheder erklærede sig dog i deres videre Udvikling mod Schwizernes Bestræbelser. Kejser Frederik II døde 1250, og fulgtes (Maj 1254) i Døden af sin ulykkelige Søn, Konrad IV. Hohenstaufernes Sag var hermed tabt, Kirken og dens Venner triumferede, og det er saaledes lidet rimeligt, at Schwizerne skulde gaa heldig ud af Kampen mod Habsburg-Laufenburgerne. Hvor længe Kampen er trukken ud, kunne vi ikke

afgjøre; af et Dokument fra Maj 1252 se vi, at der dengang endnu herskede Krig hos «die Waldleute», hvorved forstaaes Befolkningen i Unterwalden*). Hvis vi kunne fæste nogen Lid til en schweizisk Krønnikeskriver, der rigtignok skriver 170 Aar efter disse Begivenheder, skal den yngre habsburgske Linie (ɔ: Laufenburgerne) endog have ligget i vedvarende Kamp med Schwizerne, til den endelig blev træt heraf — eller blev fattig, som det hedder i en anden Redaktion — og solgte sine Rettigheder til den ældre habsburgske Linie eller «Østerrigerne», som Forfatteren udtrykker sig**). Dette er mulig dog noget overdrevent, men hvorledes det nu end forholder sig hermed, staar det fast, at Schwizerne strandede i deres Planer, og i Aaret 1273 kunde Grev Eberhard af Habsburg-Laufenburg for 14,000 Mark Sølv sælge sin Fætter Grev Rudolf af den ældre habsburgske Linie «Willisow, Sempach, Schwiz, Stanz, Buchs — Folk og Gods i Skovkantonerne». Det er den samme Grev Rudolf, som kort derpaa (29de September 1273) blev valgt til tysk Konge. Alle de habsburgske Besiddelser i Schwiz og Unterwalden samledes saaledes igjen paa én Haand, og vi skulle snart se, at denne kraftige Regent ingenlunde var til Sinds at opgive den mindste Del af sin Families Magt, hverken i Schwiz eller i Unterwalden.

Det lader sig ikke med Bestemthed afgjøre, hvorvidt Uri har deltaget i de to andre Skovkantoners Kampe mod Laufenburgerne; Befolkningen i dette Kanton var i hvert Fald ikke direkte fristet til at bekæmpe Grev Rudolf. Imidlertid kunde dog den store Kamp mellem den gejstlige og verdslige

---

*) Det er første Gang, at Beboere i Unterwaldens to Dale sammenfattes under en fælles, for øvrigt rent geografisk Benævnelse, die Waldleute eller Intramontani — de mellem Bjergene boende.

**) Denne Forfatter er Justinger af Bern, som skriver en Berner-Krønnike ved Aar 1420 og heri indfletter en Episode: Slaget ved Morgarten med en Indledning om Kampen mod Habsburgerne. Denne Forfatter er den første, som har givet en Fremstilling af Kantonernes ældre Historie.

Magt ogsaa spores i den afsides liggende Alpedal, og det er let at forstaa, at Uris fleste Beboere maatte føle sig opfordrede til at holde med Kejseren, hvorimod de af al Magt modsatte sig Klostrenes overdrevne Fordringer om Skattefrihed. Allerede i Aaret 1244 og senere i 1247 tager Pave Innocentius IV under sin høje Beskyttelse alt det Gods, som Nonneklostret i Zürich ejede i Uri, hvilket synes at forudsætte, at Befolkningen har foretaget fjendtlige Skridt mod deres Kloster. Et lignende Forhold fandt Sted med Wettingen, som ejede betydelige Godser i Uri, og her var der endog stor Fare for, at Modsætningen mellem de to Partier skulde udarte til aabenbar Fejde. I Aaret 1248 finde vi saaledes, at Konrad Niemirschin, som var Godsforvalter for Wettingen og understøttes af en Del Beboere i Dalen, særlig Mændene fra Wettingen, af sit Kloster for Livstid belenes med en Avlsgaard og et Taarn i Schaddorf; han havde til Hensigt at forvandle dette Taarn til en Befæstning, som kunde tjene til Beskyttelse for ham selv og i Nødsfald tillige som Tilflugtssted for Munkene og deres Folk; Niemirschin maatte i øvrigt forpligte sig til aldrig at anvende sin Borg til Forstyrrelsen af den offentlige Fred. Disse Munkenes Foranstaltninger for at sikre deres Gods synes ikke ret at have frugtet; thi et Aar senere faa de hos Paven udvirket en Bulle, hvori det siges: «Man har voldelig forgrebet sig mod Ejendomsretten, man har holdt de Legater tilbage, som ere bestemte til Klostrets Brug, man har fordret Skat ikke blot af de Jorder, Munkene bruge, men ogsaa af selve Græsgangene». Heller ikke Pavens Indblanding hjalp, og en syv, otte Aar senere finde vi Kampen i fuld Gang i Uri. To talrige Familier, Izelin fra Reussdalen og Gruoba fra Schächenthal, vare komne i Strid. Blodet flød, Folk vare dræbte, og hele Landets Fred svævede i Fare; naar vi erindre, at Bønderne i Schächenthal, som ovenfor fortalt, vare frie Mand, naar vi derimod finde Godsforvalteren Konrad (Kuno) blandt Familien Izelins Medlemmer, ligger det nær at tænke sig disse Stridigheder som Dønningen af den

store Kamp mellem Kejserens og Pavens Tilhængere. For at sætte en Bom for yderligere Kampe søgte hele Kommunen med Grev Rudolfs Hjælp og Understøttelse i December 1257 at tilvejebringe en Forsoning mellem de to Partier; Medlemmerne af de to Familier maatte under Straf af Rigets Akt og Bandlysning edelig forpligte sig til at afholde sig fra enhver Fjendtlighed, og tyve Medlemmer af hver Familie maatte gaa i Borgen for Overenskomstens Overholdelse. Lidenskaberne vare imidlertid i en saadan Ophidselse, at denne Overenskomst Aaret efter blev brudt af Izelinerne. Atter maatte da Grev Rudolf sidde til Doms under Lindetræet i Altorf, og med »hele Uridalens Samtykke og Understøttelse» erklærede han Menederne skyldige og fradømte dem deres Arvefæste, som hjemfaldt til Nonneklostret i Zürich. Denne energiske Optræden synes at have frugtet, vi høre i det mindste ikke noget om yderligere Fejder.

Denne Grev Rudolf, som vi her have nævnt, er Hovedet for den ældre habsburgske Linie, den Mand, som femten Aar senere (1273) besteg den tyske Kongetrone. Rudolf af Habsburg lagde under sin hele Regering alle de Egenskaber for Dagen, som bør pryde en Konge; han var en energisk og dog besindig, forstandig og fast Karakter. Han søgte, saa vidt mulig, at bringe den kejserlige Magt paa Fode igjen, at afbjælpe indgroede Misbrug og opretholde Landefreden; men Haand i Haand med disse rosværdige Bestræbelser gik ogsaa en umættelig Higen efter at hæve sin Familie paa enhver Maade. Det var ham, som skaffede Habsburgerne Erkehertugdømmet Østerrig, Hertugdømmerne Steiermark og Krain; men han forsmaaede heller ikke mindre Udvidelser, og netop i Midten af selve Schweiz forstod han fortræffelig at arrondere sine Besiddelser; snart afkjøbte han forgjældede Herrer Borge og Slotte, snart erhvervede han sig Fogedretten over Kirker og Klostre, snart bortforlenede han den kejserlige Fogedmyndighed over de større Klostre til sine Sønner. Trods denne mindre tiltalende Side af hans Karakter bekræftede

Kong Rudolf strax i Begyndelsen af sin Regering Kong Henriks Frihedsbrev. Den 8de Januar 1274 skriver han til «Landammannen og alle sine tro Mænd i Dalen Uri»: «Med særlig Velvilje mindedes hans Højhed (serenitas) den udholdende og usminkede Trofasthed, de stedse havde udvist mod ham og Riget. Den hjertelige Forekommenhed, de saa ofte havde lagt for Dagen i Gjerningen, var dybt rodfæstet i hans Minde; derfor vilde han gjøre alt for at sikre deres fuldstændige Rolighed og med uforanderligt Sindelag ikke formindske, men forøge deres Friheder, Privilegier og Rettigheder; han underretter og forsikrer dem derfor om, at han under intet Tilfælde vil afhænde eller fjerne, men tvært imod bevare dem blandt Rigets særlige Undersaatter». En stor Del af den Hjertelighed, som bryder frem trods Skrivelsens snirklede og forskruede Latin, er nu ganske sikkert kun officiel Kancellistil; men Rudolfs Velvilje mod det lille Kantons Beboere er desuagtet umiskjendelig, muligvis havde han under sine Kampe for Frederik II havt Lejlighed til i Gjerningen at prøve deres forroste Forekommenhed; han havde set, med hvilket vist Maadehold de udøvede deres Selvstyrelse, nok sagt, han bekræftede deres Uafhængighed og foretog i hele sin Regering intet fjendtligt Skridt mod samme, som saaledes ved hans Død var sikret ved 60 Aars Hævd.

I Spidsen for Uri stod en Landammann (minister vallis eller Ammann von Ure), som udnævntes af Kongen, men toges blandt Dalens Indbyggere; i Reglen var det enten Abbediets Godsbestyrer i Altorf eller i Silenen, der saaledes paa én Gang repræsenterede den kongelige Myndighed og Kommunens Selvstændighed. Uri havde dernæst allerede fra Aar 1243 et Segl, et ydre Kjendetegn paa dets Rigsumiddelbarhed. Den samlede Befolkning deltog i Kantonets Styrelse og traf Bestemmelser om Rigsskatternes Fordeling, i hvilken Henseende den ingenlunde viste stor Lempelighed overfor Gejstligheden, hvad der mere end én Gang fremkaldte dennes højrøstede Klager til Kong Rudolf og Skrivelser fra dennes

Familie, særlig hans Hustru, om at »lægge en vis Hensynstagen for Dagen«.

Den Mildhed, Kong Rudolf udviste mod Uri, træder ikke saa tydelig for Dagen overfor de to andre Kantoners Beboere, hvilket dog ikke maa misforstaas, som om han viste en tyrannisk Opførsel mod dem; thi dette var ingenlunde Tilfældet. Derimod følte han sig paa ingen Maade oplagt til at bekræfte eller indrømme de to Kantoner nogen umiddelbar selvstændig Stilling under selve Riget. Det er ikke bekjendt, om Schwizerne ved Rudolfs Regerings Tiltrædelse ansøgte ham om en Bekræftelse af Frederik II's Frihedsbrev; men i saa Fald havde Rudolf et godt Svar paa rede Haand, som han altid vidste at anvende; han bekræftede ikke Regeringshandlinger, trufne af denne Kejser efter hans Bandlysning; men det er i øvrigt næppe rimeligt, at Schwizerne skulde have ansøgt Rudolf om en saadan Bekræftelse, da denne jo kort forud havde kjøbt alle sin Fætter Eberhards Rettigheder, og det dog var en altfor stor Fordring at stille, at han selv frivillig skulde formindske sine Familiebesiddelser til Bedste for dem.

Under hele sin Regering udøvede Kong Rudolf altsaa en utvivlsom Herskabsret over Schwiz. Han giver Pant ikke blot i sine Privatejendomme, men ogsaa i Indtægter fra »de frie Mænd i Schwiz«, og hans Sønner give deres Minde til disse Pantsættelser, hvilket viser, at her handles ikke om Rettigheder, Rudolf ejede i Egenskab af Statens Overhoved, men om Familiens Rettigheder. Vi se ogsaa, at hans Sønner i hans levende Live blande sig i Schwiz's indre Anliggender og særlig optræde til Gunst for Gejstligheden, saaledes t. Ex. for Klostret Steinen, som Schwizerne skulde afholde sig fra at besvære med noget som helst Forlangende om Skat. Naar man imidlertid ser bort fra den uomtvistelige Kjendsgjerning, at Kong Rudolf med fast Haand holdt Schwizerne under sin Grevemyndighed, havde Schwizerne i øvrigt ingen Grund til at klage; Landet nød en fuldstændig kom-

munal Selvstændighed. En Forsamling af de frie Mænd fordelte efter fælles Overlæg Skatterne, hvorved de lige saa lidt som Uriboerne skaanede Klostrene trods Forestillingen fra de højere Myndigheder; den samlede Kommune gaar i Borgen for private Overenskomster og bestemmer Belønninger for Tjenester, udviste mod Landet; den kalder sig *universitas* eller *communitas*, og som Tegn paa sin Selvstændighed fører den fra 1281 sit eget Segl. I Spidsen for Kommunen staa de fire Ammänner, blandt hvis Tal der nævnes Staufacher og Ab lberg. Disse Mænd udvælges vistnok af den samlede Kommune undtagen den fornemste, *Landammannen*, der vælges af Greven; han repræsenterer altsaa dennes Myndighed; men da han hyppig hørte til selve Befolkningen, var han vel næppe nogen ivrig Forsvarer af Habsburgernes Rettigheder. Kong Rudolf anerkjendte i øvrigt ikke blot Schwizernes kommunale Selvstændighed, han udvidede den endog ved nye Privilegier. Ved et udateret Reskript erklærer han saaledes, at Schwizerne vel have at møde til Doms for ham, *hans Sønner* *) eller Dalens Dommer, men dog ikke skulle nødes til at møde udenfor selve Dalen. Dette Privilegium blev fulgt af et andet, som han udstedte den 19de Februar 1291, kun nogle Maaneder før sin Død. I et Brev, som er stilet til «alle Mænd af fri Stand, der leve i Schwiz», erklærer han det «for upassende, at man giver dem til Dommer en Mand af ufri Stand, hvilket han derfor forbyder for Fremtiden at maatte finde Sted». Ved «ufri Stand» er her tænkt paa Ministerialer af lavere Rang, der stode i et egentligt Tjenesteforhold til deres Herrer. Landammannen skal altsaa for Fremtiden ikke tages af de habsburgske Tjenestemænd — noget, som vel maa have fundet Sted af og til, skjønt vi ikke vide noget derom, og hvorover de stolte, fribaarne Schwizere vel have besværet sig —, men derimod af den egentlige

*) Som Konge giver Rudolf Schwizerne et kjærkomment Privilegium, men hævder samtidig sin Herskabsret: De skulle møde for *hans Sønner*.

Adel eller blandt den ufrie Bondebefolkning. Dette Privilegium er vistnok Belønningen for en vigtig Krigsbedrift, som en talrig Skare Schwizere nogle Aar tidligere havde udøvet i hans Tjeneste ved Belejringen af Besançon.

Vi skulle endnu tilføje et Par Ord om Rudolfs Forhold til Unterwaldens tvende Dale. Han ejede her vidtstrakte Besiddelser, som dels vare tilfaldne ham i Arv efter Faderen, dels kjøbte fra Fætteren Eberhard, dels endelig erhvervede fra det stærkt forgjældede Kloster Murbach. Foruden sin Myndighed som Godsejer kunde han ogsaa optræde som Greve af Aargau, under hvilket Grevskab Unterwaldens Dale for største Delen hørte. Maatte Schwizerne utvivlsomt bøje sig for Rudolf, var det samme i endnu højere Grad Tilfældet med Unterwalden, der endnu stadig i politisk Udvikling stod tilbage for sine to Nabokantoner; vi finde da heller ikke Spor til, at Rudolf under sin hele Regering har mødt nogen som helst Opposition fra Befolkningens Side. Imidlertid bør dog fremhæves, at netop under dette Tidsrum maa de to Dale, Stanz og Sarnen, have erhvervet sig en kommunal Selvstændighed; men vi ere aldeles ude af Stand til endog blot at antyde, hvorledes denne Udvikling er gaaet for sig.

Naar vi nu kaste et Blik tilbage paa Tilstanden i de tre Kantoner ved Rudolfs Død, kunne vi ikke tænke os nogen Grund til, at Beboerne skulle nære nogen hemmelig Misfornøjelse; Uri er stadig rigsumiddelbar, og Schwizerne have en lige saa høj Grad af Selvstyrelse som Uri, kun at de staa under Habsburgerne eller Østerrigerne, som man nu siger. Og dog maa en saadan Stemning have været forhaanden, og den er vel især udgaaet fra Schwizerne. De havde næppe glemt deres Selvstændigheds Periode, som de saa hurtig havde maattet ombytte igjen med Afhængigheden under Habsburgerne, og jo længere Tid der gik hen, inden de atter kunde gjenvinde den længselsfuldt eftertragtede Stilling umiddelbart under Riget, desto større blev Faren for, at de aldrig mere vilde naa den; thi mere og mere voxede Habsburgs Magt

fjernt og nær; Tilstanden, som den havde været «før denne Konges Tid» var det, Schwizerne eftertragtede. Hvad Uri angik, havde dette Land ingen Grund til at klage; men ogsaa her spillede Frygten for Habsburgs Magt en Rolle. At staa uafhængig under Riget kunde være meget behageligt, saa længe Kejserne færdedes i det fjerne, og saa længe deres Familiegodser som under Hohenstauferne laa langt borte i Habsburgernes Eje; var Kejsermagten ikke længere et tomt Ord, men rykket dem lige ind paa Livet som en truende Virkelighed. Hvad Unterwalden angaar, kunde det kun vinde ved at følge i sine Nabokantoners Spor. Desuden maa vi erindre, at de tre Landes Historie kun er os meget ufuldstændig bekjendt; mere end ét Overgreb fra Rudolfs Side kan være blevet begaaet og er rimeligvis blevet begaaet, i hvor vel Efterretningen derom er gaaet tabt. Næppe var derfor den gamle Herre afgaaet ved Døden, før vi se alle tre Lande optræde i et fælles Forbund, som betegner et nyt Skridt fremad i Udviklingen og fremad til Frihed.

Den gamle Konge Rudolf følte Døden nærme sig; da brød han op fra Straszburg og vilde ride til Speier, hvor Kejsergravene vare, til sin egen Grav; han naaede dog ikke levende til Speier, men døde paa Vejen i Germersheim, den 15de Juli 1291, tre og halvfjersindstyve Aar gammel. Hans Død løsnede atter alle Baand, en almindelig Usikkerhed gjorde sig gjældende; man rustede overalt og ikke mindst i Schweiz, hvor Habsburgerne vare lidet afholdte, og man søgte at styrke sig under Interregnet ved Forbund med sine Naboer. Under saadanne Forhold afsluttede Mændene fra Dalen Uri, den samlede Kommune Schwiz og Kommunen Stanz ogsaa et Forsvarsforbund den 1ste Avgust 1291, altsaa ikke meget mere end fjorten Dage efter Kong Rudolfs Død. Dette Forbund tilsigtede for det første at fæstne de bestaaende Forhold og

i saa Henseende bestemmes: »I Betragtning af de slette Tidsforhold og for bedre at kunne forsvare sig selv og deres Eje love de forbundne Kommuner af alle Kræfter og med Raad og Daad at staa hverandre bi indenfor og udenfor deres Dale mod alle og enhver, som vil tilføje dem selv eller nogen af deres enten Vold, Uret eller Fornærmelser mod Person eller Ting; under alle Tilfælde lover enhver Kommune, hvis det gjøres nødvendigt, paa egen Bekostning at ile de andre til Hjælp for at modstaa ildesindede Angreb og afværge Uret; disse Beslutninger have de bekræftet med Ed og herved fornyet det gamle, med Ed bekræftede Forbund*), men dog saaledes, at hver Mand efter sin Stand skal holdes til at lyde og tjene sin Herre paa behørig Maade«. For saa vidt var det evige Forbund væsentlig endnu kun af defensiv Natur; men det indeholdt yderligere Bestemmelser, som ingenlunde lode sig forsvare af de bestaaende Nødforhold og gik langt udenfor de tre Kommuners retslige Kompetence. »Med fælles Raad og enstemmig Beslutning love, bestemme og anordne vi, at vi for Fremtiden ikke i bemeldte Dale ville modtage nogen Dommer, som paa en eller anden Maade har skaffet sig sit Embede ved Betaling**), eller som ikke er vor Landsmand eller fra vor Provins. Men dersom der rejser sig indbyrdes Uenighed, bør Mæglere træde sammen for at bilægge Uenigheden mellem Parterne, som det synes dem tjenligst, og hvis nogen Part foragter saadan Anordning, skulle de forbundne Kommuner tvinge dem***). Fremfor alt være det vedtaget, at dersom nogen har begaaet Mord, og han gribes,

*) Ved dette ældre kun med Ed bekræftede Forbund maa være sigtet til Forbindelserne 1240—50 mod Rudolf den tavse.

**) Skjønt intet Tilfælde er os bekjendt i de tre Kantoners Historie, maa dog vel noget lignende have fundet Stod (maaske i Unterwalden), da man vel næppe vilde træffe theoretiske Bestemmelser mod blot tænkte Muligheder. Forholder dette sig saa, have vi vel her en af Besværingerne mod Kong Rudolfs Regimente.

***) Disse Bestemmelser ere vel Reminiscenser fra Begivenhederne i Uri 1257—58, se ovenfor pag. 513.

skal han miste Livet, men hvis han mulig er undsluppet, maa han ingensinde komme tilbage, hvorimod Beskyttere af saadan Gjerning skulle forvises fra Dalene. Ligeledes skulle Brandstiftere ikke mere holdes for Landsmænd, og den, som beskytter saadan Misdæder, bør yde den skadelidte Erstatning. Hvis nogen har berøvet en anden noget eller tilføjet ham Skade, og den skyldiges Gods findes indenfor Dalene, skal der lægges Beslag derpaa for at skaffe den skadelidte Erstatning». Navnlig de sidste Bestemmelser vare ligefremme Indgreb i Grevens eller Kastfogedens Myndighed; thi kun disse alene skulde sørge for Exekveringen af de grovere Forbrydelser og for den offentlige Ro og Orden i deres Grevskab eller Fogeddømme. Hvis Kantonerne endda blot havde erklæret disse sidste Bestemmelser som provisoriske for at forebygge eller undertrykke mulige Uordener i den anarkiske Periode, som faldt sammen med Tronens Ledighed, vilde dette Indgreb ikke have været af videre Betydning, men Forbundet skulde ingenlunde være blot provisorisk; dets stolte Slutningsord vise, at man sigtede langt videre. «Alle de ovenfor tagne Bestemmelser ere trufne for det offentlige Vels Skyld og skulle, om Gud vil, vare for *evig Tid.* Til synligt Bevis er nærværende Dokument affattet efter Anmodning af ovenstaaende og bekræftet med ommeldte tre Kommuners og Dales Segl».

Saaledes er omtrent Ordlyden af det ældste evige Forbund mellem de tre Kantoner, som hidindtil vare gaaede deres egne Veje, men nu mødtes til fælles Forbund og Forsvar mod den fælles Fjende; hvem denne Fjende var, siges ikke i Dokumentet, ingen Rettighed bekæmpes aabenlyst, tvært imod skal enhver holdes til at lyde og tjene sin Herre paa behørig Maade. Man protesterer ikke mod aabenlyse tyranniske Handlinger, appellerer ikke til Menneskerettigheder eller store, almindelige Retsgrundsætninger, som Tilfældet er med vor Tids Republikanere; men rolig og stilfærdig for Ordenens og Lovens Skyld vil man benytte sig af den anarkiske Tilstand, fjerne besværlige overordnede og gjøre

et stort Skridt fremad mod en fuldstændig Frihed og Selvstyrelse. Man behøver ikke mere som i Uri 1257 og 58 eller i Schwiz 1217 noget habsburgsk Protektorat for at hævde Lovene og det almene Vel. I fælles Forbund søger man nu sin Styrke. Ingen vil kunne miskjende, at Forbundet i sin inderste Kjærne er et Slag mod Huset Habsburg og for saa vidt en ulovlig Handling, som det angriber Habsburgernes historiske Ret; navnlig viser Bestemmelsen om Landammannens Valg klart, hvor de tre Kantoner saa det Punkt, som mest truede deres Frihed; men man behøver ikke at ty til nogen Foudsætning om voldsomme Handlinger og Undertrykkelser fra Habsburgs Side for at forklare dette Forbund. Lige som Habsburgerne i deres Stræben støttedes af en bestemt Tendens, som laa i Tiden, nemlig den successive Omdannelse af de oprindelige Embedsomraader til suveræne Fyrstendømmer for de store Grevefamilier, er der en anden Tendens, som gjør sig gjældende paa mange Punkter, og hvoraf de tre Kantoners Udvikling kun er et Udtryk; vi sigte til den Stræben efter fuldstændig Uafhængighed og Selvstyrelse, som navnlig viser sig indenfor Byerne, men dog ogsaa hist og her hos Bønderne. Kunde de tre smaa Kantoners Beboere med Fasthed og Klogskab gjennemføre deres Planer, vilde ingen kunne rejse nogen Beskyldning om Oprørsaand mod dem; da var deres Forsøg retfærdiggjort. Den, som har Forstand til at vurdere Friheden, Villie og Kraft til at erobre og forsvare den samt Klogskab til at benytte den, han er berettiget til at bortkaste andres besværlige Formynderskab og har Ret til at være fri. Vi betragte med andre Ord hele det schweiziske Forbunds ældste Historie som en historisk Udviklingsproces henimod Frihed og Selvstændighed. Ingen vil efter det foregaaende kunne nægte, at de tre Kantoners Beboere satte Pris paa Selvstændigheden; men vilde de ogsaa med Kraft og Udholdenhed forsvare deres Skridt, eller var det hele kun et Udtryk af Bondefiffighed og snedig Benyttelse af heldige Omstændigheder? De tre Kantoners Be-

boere havde kaldet deres Forbund et *evigt*; skulde disse Ord vise sig som tomme Pralerier, eller vare de profetiske? De følgende Afsnit ville bringe Svaret paa disse Spørgsmaal.

V.

Skovkantonernes Historie fra det evige Forbund af 1291 til Kong Albrechts Død*).

Kong Rudolf havde aabenlyst arbejdet paa at forvandle en stor Del af Schweiz til sine Familiebesiddelser; han havde havt saa stort Held med sig i disse Bestræbelser og samtidig gjort sig skyldig i saa mange større og mindre Overgreb, at Frygt og Harme ved hans Død fremkaldte et Forbund af det habsburgske Huses Fjender for at stække denne stolt fremadstræbende Families Magt. Forbundet af 1291 er et Udtryk for denne Stemning mod Habsburgerne; men samtidig hermed dannedes et større of- og defensivt Forbund under Ledelse af den afdøde Konges egen Fætter, Biskop Rudolf af Konstanz, en Broder til Grev Eberhard af Habsburg-Laufenburg. I dette Forbund deltog ogsaa Byerne Luzern og Zürich, og med denne sidste By sluttede de to Kantoner Schwiz og Uri en of- og defensiv Alliance den 16de Oktober 1291. I denne Overenskomst, som afsluttes mellem Raadet og Borgerne i Zürich paa den ene Side og Hr. Arnold, Mejer af Silenen og Landammann med Urikommunen samt Hr. Konrad ab Iberg, Landammann med Schwizes Kommune paa den anden Side, mærkes navnlig følgende Bestemmelser: «Enhver skal tjene sin Herre efter Sædvane og Ret som *før Kongens Tid*, men vil Herren nøde ham til mere, skal man beskytte ham. Naar nogen gjør Indfald i Uri eller Schwiz, skulle Züricherne

*) Jfr. J. E. Kopp: Geschichte der eidgenössischen Bünde III, 1ste und 2te Abth.: König Adolf und König Albrecht. — A. Mücke: Albrecht I von Habsburg. — A. Rilliet: Les origines de la Confédération Suisse p. 102—137. — Huber: Die Waldstätte p. 66—75.

hindre det med Magt eller, hvis de ikke formaa det, angribe ham med Rov og Brand. Hvis omvendt nogen vil gjøre Angreb paa Zürich eller ødelægge Byens Ranker eller Træer, skulle Uri og Schwiz med al Magt afværge det. Kun hvis en Part indgaar et nyt Forbund eller uden de øvriges Raad og Vilje søger at komme i Besiddelse af en Fæstning, skal det ikke binde den anden Part. Til Afgjørelse af Spørgsmaal, der kunne opstaa om Hjælp og Tjeneste fra de to Parters Side, udnævnes i alt tolv Mænd».

Schwizerne betænkte sig altsaa ikke engang paa at støtte sig til Habsburgernes erklærede Fjender og foretoge saaledes et Skridt, der egentlig kun kan betegnes som Oprør; Uri fulgte med paa denne farlige Vej, aabenbart fordi det ikke vilde skille sig fra sin Forbundsfælle, derimod er der ikke Tale om Unterwaldens to Dale, hvis indre Organisation endnu kun var ufuldstændig udviklet. Naar man dernæst mindes, med hvilket Hovmod Borgerne ved hine Tider saa ned paa Bønderne, og man nu her ser de to Kantoner forhandle som Ligemænd med en saa mægtig By som Zürich, fremgaar heraf nok som tilstrækkelig, hvor anset en Stilling Uri og Schwiz allerede ved denne Tid indtoge i de omboendes Øjne. Det er ogsaa ret interessant at se alle Navnene paa de syv Mænd*) fra Schwiz og Uri med Prædikatet «Herr», hvilket paa hine Tider kun anvendtes om Riddere; de to Bondekommuner vare altsaa ingenlunde saa yderlig demokratisksindede, at de for Adelskabets Skyld skulde vrage prøvede og dygtige Mænd

*) Disse Mænds Navne ere: Werner af Attinghusen, Burchart, den forhenværende Landammann, Konrad, Mejer af Erstfeld samt Landammannen Arnold af Silenen for Uris Vedkommende; for Schwiz ere de: Landammannen Konrad ab Iberg, Rudolf Staufacher og Konrad Hunno. Under det evige Forbund findes intet Navn, men vi tage vel næppe Fejl, naar vi antage disse syv Mænd for Hovedmændene til dette paa en Gang saa dristige og vel overvejede Skridt, og disse Mænd ere altsaa de egentlige Førere for Kantonernes Frihedsbevægelse.

som Førere, lige som vi se den lavere Adel gjøre fælles Sag med deres Landsmænd i Striden med Habsburgerne.

En stor Del af Schweiz var altsaa i Kamp mod Huset Østerrig, medens Hertug Albrecht, Familiens Overhoved, maatte dvæle i sine østlige Stater for at forsvare dem mod et ungarsk Angreb og for at dæmpe indre Uroligheder. Han fik dog hurtig Bugt med sine personlige Modstandere og brød derpaa med et talrigt Følge op mod Frankfurt for om muligen at virke for sit Valg som Faderens Efterfølger. Imidlertid maatte hans Fogeder i Schweiz forsvare sig, saa godt de kunde, mod hans talrige Fjender, der imidlertid kun optraadte med ringe Energi og uden nogen fælles Ledelse; det lykkedes endogsaa hans Foged over Thurgau at bibringe Züricherne et afgjørende Nederlag ved Wintherthur (13de April 1292). Ikke saa heldig var derimod Hertug Albrecht i sine Bestræbelser for at vinde Tysklands Kongekrone, thi det lykkedes Kurfyrst Gerhard af Mainz at sætte sin Slægtning, Grev Adolf af Nassaus Valg igjennem. Mismodig og uden at hilse paa den nyvalgte Konge drog Hertugen derpaa til sine schweiziske Arvelande, hvor han efter en kort Belejring tvang Zürich til Overgivelse og hurtig sprængte det mod ham indgaaede Forbund, som døde hen uden noget Resultat.

Hvad Skovkantonerne angik, fik Hertug Albrecht ikke Tid til selv at betvinge dem, da Uroligheder i Steiermark kaldte ham tilbage til hans Hovedlande, og vi erfare da ogsaa af enkelte Dokumenter, at der endnu i Marts og April det følgende Aar herskede Kampe baade i Uri og Unterwalden mellem disse Landes Beboere og Albrechts Underanførere; men Kantonerne stode nu alene, og Partiet var altsaa for ulige mellem de tre smaa Stater og Østerrig, der med forskjellige Retsadkomster herskede i alle omliggende Landskaber; østerrigske Fogeder kommandere saaledes i Luzern, Interlaken, Urseren, Glarus, Einsiedeln, Zug, Art og Küssnacht og vare i Stand til at afspærre Kantonerne fra al Han-

del og Samkvem. De politiske Forhold vare altfor ugunstige, da ogsaa Kong Adolf foreløbig havde udsonet sig med Albrecht, og Kantonerne maatte sluttelig bekvemme sig til Fred. Paa hvilke Betingelser siges intet Steds, og vi have intet som helst Dokument hverken fra Hertugen eller Kongen, som kan vise os, hvem der i den nærmest følgende Tid udøvede den øverste Myndighed i Kantonerne. Det er dog klart nok, at Unterwalden fuldkommen er vendt tilbage til sit tidligere Underordnelsesforhold til Habsburgerne, lige som Schwizerne vel foreløbig igjen have maattet anerkjende Albrecht som deres Greve, hvorimod Uri bevarede sin umiddelbare Stilling under Riget. I dette sidste Land finde vi ved Aaret 1294 Werner af Attinghusen som Landammann, og denne Herre, som var en af Hovedmændene for Forbundet med Zürich, vilde næppe have fundet sig i noget Underordnelsesforhold til Østerrig, lige som Albrecht vel heller ikke havde kaldet ham til denne Værdighed, saa fremt han selv havde erhvervet nogen Myndighed over dette Kanton.

Hvad Schwiz angaar, træffe vi samme Aar endnu Konrad ab Iberg som Landammann, og for første Gang omtales die «*Landsgemeinde*», en egentlig Folkeforsamling for Kantonet. De Bestemmelser, som 1294 bleve trufne af denne Forsamling, gik ud paa at forhindre faste Ejendomme i at komme i Hænderne paa Klostrene eller paa fremmede; den første Mulighed vilde skade Landets Skatteevne, da Klostrene jo gjorde Fordring paa Skattefrihed; den sidste Mulighed kunde blive farlig for Landets Frihed. Der blev derfor vedtaget: «Ingen maa forære et af Klostrene i Landet sine faste Ejendomme; den, som gjør dette, maa indløse Godset igjen og bøde et Pund til Dommeren og fire til Landet. Naar nogen selv indtræder i et Kloster og skjænkər det sine faste Ejendele, skal Godset tilfalde hans Arvinger og disse betale Bøden; naar Arvingerne derimod ikke ville indløse Godset, tilfalder det Landet». Lignende Bestemmelser bleve trufne angaaende Salg til Udlændinge. Forsamlingen gik imidlertid

langt videre i sit noget smaalige Had til de tre smaa Nonneklostre, som laa indenfor Landets Grænser, og til hvis Grundlæggelse og Udstyrelse Kommunen som saadan ikke havde bidraget. Man bestemte nemlig fremdeles: «Saafremt Klostrene i Landet ikke ville udrede Skatter og Afgifter i Forhold til deres Besiddelse som andre Landboere, skulle de miste deres Delagtighed i Brugen af Almindingerne». Samme Regel skulde i øvrigt ogsaa gjælde for Udlændinge, saafremt det «kuude ske uden Skade for dem, som ere Fæstere af saadanne Godser; men vil nogen af den Grund trykke sin Fæster, fratage ham Godset eller skjænke det til en anden, skal den, som modtager Fæstet, give den skadelidende Erstatning, give Afkald paa Fæstet og bøde 5 Pund».

Schwizerne havde, som disse Bestemmelser vise, en klar Erkjendelse af, at Jordegodsernes Samling paa den «døde Haand» var en væsentlig Fare for en lille Kommunes Selvstændighed; men Schwizerne gik langt videre, end Retfærdighed og Billighed krævede; de forbøde Klostrene al Erhvervelse af Jordegods, de gave Bestemmelserne en tilbagevirkende Kraft og truede de gjenstridige Klostre med Udelukkelse fra Brugen af Almindingerne, hvortil Klostrene dog utvivlsomt vare Medejere. Hvad Bestemmelserne om Udlændinge angaar, da var Øjemedet aabenbart at hindre Opkjøbet af Jordejendommene, hvilket vilde indskrænke Selvejerbøndernes Antal, og de ere vel indirekte myntede paa Habsburgernes hyppige Godskjøb. For øvrigt søgte Forsamlingen ved Bestemmelsen om Fæsterne med stor Klogskab at faa disse til at gjøre fælles Sag med dem mod Jorddrotten.

Det er af foranstaaende tydeligt nok, at Schwizerne havde den fuldstændigste Selvstyrelse og ingenlunde følte sig særlig trykkede af Habsburgernes Grevskabsmyndighed. Snart søgte de i øvrigt at afryste ogsaa dette sidste Baand paa deres Selvstændighed. Det fjendtlige Forhold mellem Kong Adolf og Hertug Albrecht var paa ny kommet til Udbrud; den sidste vandt de fleste Kurfyrster for sig, og snart rustede man sig

fra begge Sider til den afgjørende Kamp. Næppe hørte Schwizerne herom, før de i Forening med Uri anmodede Kong Adolf om en Fornyelse af deres tidligere Stilling til Riget, og denne imødekom naturligvis gjerne dette Ønske, som kun kunde svække hans Modstander. Adolf bekræftede derpaa (30te November 1297) Kejser Frederik II's Frihedsbrev af 1240, som Kong Rudolf havde vægret sig ved at anerkjende. Mærkelig nok blev det samme Brev stadfæstet for Uri, for hvem det slet ikke var udstedt, skjønt det jo havde været rimeligere, om Kong Rudolfs Frihedsbrev for Uri af 1273 var blevet bekræftet; det hele viser vistnok, at det atter er Schwizerne, som have taget Initiativet og trukket Uri med sig. Heller ikke denne Gang havde Schwizerne imidlertid Held med sig; thi næppe syv Maaneder senere tabte Kong Aldolf i Slaget ved Göllheim (2den Juli 1298) Liv og Krone til sin Medbejler.

Ved Albrechts Tronbestigelse kom Skovkantonerne paa ny i den samme uheldige Stilling, som de havde indtaget under hans Fader Rudolf; den samme Mand var paa én Gang baade Konge og Greve, ikke at tale om, at han og hans Familie baade i Schwiz og i Unterwalden vare i Besiddelse af alle de Rettigheder, som en stor Grundejer kunde gjøre gjældende. Selve de Forsøg, som Skovkantonerne havde gjort paa at unddrage sig det truende østerrigske Herredømme, maatte efter al Rimelighed drage Uvejret sammen over dem; vilde Albrecht nu ikke overfor Uri bruge sin Magt som Konge og overfor de to andre Kontoner tillige sin Magt som Greve til at indskrænke deres Friheder og Selvstændigheder saa meget som mulig? Vilde Huset Østerrig ikke nu bruge sin sjelden gunstige Stilling til med List og Magt fuldstændig at forvandle de tre Kantoner til sine Familiebesiddelser? Vi ere komne til et Tidsrum af Kantonernes Historie, som de fleste dannede Mennesker tro at vide nogen Besked med. Vore Læsere have vistnok alle i deres unge Dage læst om Kong Albrechts Tyranni og hans grusomme

Fogeder; de have hørt om Landenbergs Adfærd mod Arnold Melchthal og dennes gamle Fader, hvem han lod blinde, da Sønnen havde slaaet Fingrene itu paa en af Landenbergs Svende, der skulde bortføre et Spand Oxer fra Familien. De kjende Fortællingerne om Fogeden Geszler i Schwiz og Uri, om Skytten Vilhelm Tell og det berømte Pileskud, om Fogeden Wolfenschieszen, der blev dræbt af Konrad Baumgarten da han vilde tvinge dennes Hustru o. s. v.. De have fulgt alle disse Fortællinger med Deltagelse; i Tankerne have de dvælet ved hin mindeværdige Nat paa Rütli, da Werner Staufacher fra Schwiz, Walter Fürst fra Uri og Arnold Melchthal fra Unterwalden stiftede Forbundet mellem de tre Kantoner; det endelige Oprør Nytaarsdag 1308 og de østerrigske Borges Ødelæggelse danner en værdig Afslutning paa alle hine Fortællinger; mandig Daad, ædelt Maadehold og en begejstret Frihedsfølelse synes at omgive det schwiziske Edsforbunds første Fremtræden i Historien med en uforgængelig Nimbus. Vi maa forstyrre vore Læseres Illusioner. Ikke en eneste af alle disse Historier om Albrechts tyranniske Regimente har nogensinde fundet Sted; de ere muligen endog fra første Færd med Bevidsthed opdigtede, eller, hvis man ikke vil gaa saa vidt i den nedbrydende Kritik, ere de en ukritisk Sammendyngen af forskjellige Sagn, om hvilke det nu er en Umulighed at afgjøre, hvor vidt der oprindelig har ligget noget sandt til Grund for dem, ligesom det er umuligt med Sikkerhed at angive noget Tidspunkt i Schwiz's Historie, til hvilket man nærmest skulde tænke sig disse Sagn som nogenlunde sandsynlige*); men det staar urokkelig fast, at ingen, aldeles ingen Begivenhed af en saadan eller lignende Karakter er forefalden i de tre Lande under Kong Albrechts Regering.

---

*) Den dunkle Periode ved Aar 1250, da Grev Rudolf af Habsburg-Laufenburg kæmpede mod Frederik II's Tilhængere, er den eneste Tid, hvorhen man med en Smule Rimelighed kan flytte disse Fortællinger.

Kong Albrecht skildres hyppig som en lumsk, herskesyg, tyrannisk Karakter, og det er navnlig hans formentlige fjendske Forhold til de tre Skovkantoner, som har skaffet ham dette ubillige Eftermæle; hans samtidiges Dom var ganske anderledes gunstig. Han var sikkerlig ingen saakaldet «skikkelig» og heller ikke nogen elskværdig og vindende Personlighed; han var en streng Fyrste, han indkrævede og forøgede vel endog Skatterne til Riget, men han gjorde ingen ubillig Anvendelse af sin Magt. Han vovede lige i Begyndelsen af sin Regering at sige om sig selv: «Med den Højestes Beskyttelse, til hvis Ære vi have modtaget Riget, ville vi regere lykkelig for her nede at kunne anvende vor timelige Magt til at hævde Retfærdigheden og Freden», og disse Ord gjorde han ikke ganske til Skamme. Som Hertug af Østerrige vilde han ikke tage streng Hævn over de fangne steyerske Rebeller, men søgte tvært imod at vinde dem ved Velgjerninger, og som Konge vovede han til Samtidens store Forargelse at optræde som Forsvarer for de skamløst forfulgte Jøder*). Da de tre gejstlige Kurfyrster og Pfalsgreve Rudolf besværede Handelen paa Rhinen med de mest tyngende og ubillige Toldafgifter, tog Albrecht Parti for de undertrykte Stæder, befriede dem for disse Plagerier, veg end ikke tilbage for at modsætte sig den myndige Pave Bonifacius VIII, hvem Fyrsterne søgte at drage ind med i Striden, og gjenoprettede sluttelig med kraftig Haand den forstyrrede Rigsfred. Han optraadte i det hele overalt til Fordel for Byerne; nogle tillod han at paalægge Kirker og Klostre den samme Skat som de øvrige Borgere**),

*) «Albrecht straffede paa Liv og Gods dem, som havde foranstaltet dette Opløb. O, hvem har dog givet den ædle Fyrste dette onde Raad! Desto værre! Jeg frygter, at Kristus, som er Jødernes Fjende, netop af denne Grund har ladet ham lide den bitre Død, da han saa ynkelig blev dræbt af sin egen onde Slægtning», saaledes dømmer en samtidig østerrigsk Krønnikeskriver.

**) Den Bestræbelse, som vi have fundet i Schwiz og Uri efter at beskatte Klostrene, var altsaa ingen enkeltstaaende Fremtoning, men Schwizerne gik langt ud over de behørige Grænser.

andre, som havde vist sig særlig opofrende i hans Tjeneste, gav han tre Aars Skattefrihed. Han bekræftede Byernes, ja selv Bondekommuners Forsvarsforbund, han søgte at tage Handelen under sin virksomme Beskyttelse; saaledes optraadte han hos Kong Erik Menved af Danmark til Fordel for lybske Kjøbmænd, som i Følge Strandretten vare blevne berøvede deres Gods, og han skaffede venetianske Kjøbmænd, der vare udplyndrede af tyske Adelsmænd, en lovlig Erstatning. For at sikre Retfærdighedens Udøvelse gav han Afkald paa sine egne suveræne Rettigheder, «for at man ikke under smaalige Paaskud skal opsætte at gjøre Ret, og for at Misgjerningsmænd ikke skulle opmuntres til at begaa Forbrydelser». Nej, Albrecht var ingen tyrannisk Herre, og det var ikke ganske tomme Ord, naar han sagde om sig selv: «I det Ønske at sikre vore Undersaatter Orden og Fred, som vor Pligt byder os, have vi ofte tilbragt mange søvnløse Nætter for at kunne skaffe alle Rigets undergivne en varig Ro».

Der er imidlertid en Side af Kong Albrechts Karakter, som vi endnu ikke have berørt, og som dog maaske ikke var uden Betydning for Skovkantonernes Stilling til ham. Albrecht var lige som Faderen og maaske i en højere Grad end denne en Forsvarer af sit Husets Rettigheder; han søgte at forøge sin Families Arv, at berige sine Sønner enten ved Kjøb eller Forleninger. Den frie Adels uheldige Pengeforhold gav ham mere end én gunstig Lejlighed; selv om Kong Albrecht nu end foretog disse Erhvervelser paa en fuldstændig regelmæssig Maade — mangen Gang kunde det vel være tvivlsomt nok*) —, saa truede denne hans Adfærd alligevel

*) «Rygtet siger, at denne Kong Albrecht var altfor gjennemtrængt af Gjerrighedens Last; thi han lagde saa stor Vægt paa Fordele og timelig Velfærd, at han urettelig tilegnede sig sine egne Slægtninges Borge, Stæder og Byer, hvilket blev Aarsag til hans for tidlige Død», saaledes udtaler den schweiziske Krønnikeskriver Johan af Wintherthur sig, og i et samtidigt, men muligvis uægte Retsdokument hedder det: «Især kan vor Fogeddømme Weggis siges at være blevet medtaget af Kongens overvættes store Begjærlighed».

Adelens Uafhængighed, dette vakte et almindeligt Had mod ham i dennes Rækker, og dette forklarer igjen, hvorledes senere hans Brodersøn Johan kunde finde saa mange medskyldige. Har denne Kong Albrechts svage Side ikke havt en uheldig Indflydelse paa hans Forhold over for de tre Kantoner? For at besvare dette Spørgsmaal ville vi holde os til de faa opbevarede Dokumenter, som vedkomme Kantonerne; det vil da vise sig, at disse Dokumenter ikke indeholde det mindste Spor af det tyranniske Regimente, man har villet tillægge Albrecht.

Hvad nu først *Uri* angaar, da havde Kong Albrecht jo havt Magten til efter Kejser Frederik II's Exempel at skjænke Fogedretten over samme til et af sit Huses Medlemmer; men dette har han netop ikke gjort. I Begyndelsen saa vel som i Slutningen af hans Regering finde vi stadig Werner af Attinghusen som Landammann, saa det er rimeligt nok, at han har beklædt denne Værdighed uafbrudt siden 1294. Det er til Uris Landammann, at Kong Albrecht i Aaret 1302 retter sit Bud om: «at lade Munkene i Wettingen og deres Mænd nyde alle de Rettigheder og Privilegier, som de have besiddet fra ældgammel Tid», og kun sex Dage før sin Død indrømmer han Abbedissen i Zürich den fulde Nydelse af alle de Ejendomme, som hendes Kloster er forlenet med, uden at der her er Tale om nogen som helst Urolighed, end sige Oprør i Uri. Derimod ser man i Aaret 1302 Urikommunen ganske rolig forhandle med omboende Herrer om sine egne Anliggender, og efter sit Nabokanton, Schwiz's Exempel paalægger Uri de af Züricher-Klostret erhvervede Godser de samme Skatter til *Kongen eller Krigen* som alle andre Grundejere i Dalen. Ganske vist har Kong Albrecht ikke særlig bekræftet Uris Frihedsbrev; men han har heller ikke undslaaet sig for at bekræfte det, og en saadan Stadfæstelse var heller ikke nogen absolut Nødvendighed for Landet, da det alt tre Gange var bekræftet af de tidligere Fyrster. Derimod finde vi ikke det fjerneste Spor til tyranniske, grusomme

Rigsfogeder à la Geszler, og Uri glæder sig, saa vidt vi kunne se, under Albrechts hele Regering ved den samme begunstigede og uafhængige Stilling som tidligere.

Ganske saa heldig stillet var ikke *Schwiz*. Kong Albrecht har sikkerlig ikke stadfæstet Kong Adolfs Frihedsbrev af 1297; men sligt kunde man da heller ikke godt vente af ham, da det jo var et mod ham selv rettet fjendtligt Skridt, der i hans Øjne maatte staa som Indledningen til et Oprør. Schwizerne maatte altsaa paa ny anerkjende ham som deres Greve; men videre strakte hans Strenghed sig ikke. De vedbleve at beholde deres kommunale Selvstændighed under en Landammann med et Raad, og de strenge Bestemmelser af 1294 mod Klostrene bleve bogstavelig fulgte. Dette paadrog dem kort efter Albrechts Tronbestigelse en streng Irettesættelse af hans Dronning Elisabeth. Nonneklostret Steinen havde vægret sig ved at betale sin Part af Skatterne, hvorfor man havde paalagt det en Bøde og gjort Udpantning for samme; Elisabeth tager nu (13de Januar 1299) Klostret under sin særlige Beskyttelse, forbyder slig Udpantning for Fremtiden og befaler Landammannen at give Bøderne tilbage. Schwizerne have vel været nødte til at tage noget Hensyn til denne Befaling, men meget forknytte bleve de dog ikke, thi næppe ere et Par Aar hengaaede, før vi træffe dem indviklede i Stridigheder med Nonneklostret Schennis. Schwizerne optræde her med deres sædvanlige Haardhed og lode Brand og Plyndring gaa ud over det stakkels Kloster; at de bleve straffede herfor, kan man ikke se, derimod frafalder Abbedissen under 12te December 1303 alle yderligere Klager i Anledning af hine Voldshandlinger. Schwiz har altsaa beholdt sin gamle Stilling; der er intet Spor til Rigsfogeders Undertrykkelser, det styres af en Landammann, hvis Venskab søges af de omboende Adelsmænd; medens tidligere Konrad ab Iberg havde beklædt denne Post, finde vi ham nu afløst af en Staufacher, rimeligvis den Rudolf Staufacher, som underskrev Forbundet med Zürich af 1291.

Om *Unterwalden* kunne vi fatte os endnu kortere. Heller ikke her er der Tale om Fogeder, hvis Hidsendelse ogsaa vilde have været aldeles betydningsløs, da Habsburgernes Herredømme her endnu aldrig havde været alvorlig bestridt. For første Gang omtales derimod i 1303 en fælles Landammann, Rudolf af Oedisried, for de tvende Dale. Den Omstændighed, at Habsburgerne havde den øverste Retsmyndighed, enten som Grever eller som Fogeder, over næsten hele Landets Beboere, frie som ufrie, har sikkerlig bidraget meget til denne Sammensmeltning af de forskjellige Stænder til én samlet Kommune.

De samtidige Dokumenter indeholde saaledes intet som helst Støttepunkt for de gængse Beretninger om Albrechts Tyranni og en herved fremkaldt almindelig Rejsning i de tre Skovkantoner; men heller ikke de samtidige talrige Historieskrivere omtale med et eneste Ord hans Forhold til disse Lande, hvilket afgiver en meget stærk Formodning mod Fortællingernes Rigtighed. Det vidner dernæst om en meget ringe Kjendskab til Kong Albrechts Karakter, naar man vil antage, at han i længere Tid rolig skulde finde sig i sine Borges Ødelæggelse og sine Fogeders Mord eller Bortjagelse, forudsat at et saadant Oprør virkelig har fundet Sted. Den Mand, som med den største Bestemthed og Kraft havde kuet Wiens Oprør 1288, den almindelige Rejsning 1292 og den østerrigske Adels Rejsning 1297, vilde utvivlsomt ikke have fundet sig i en saa aabenlys Trods mod sin Magt. Denne Rejsning skal have fundet Sted Nytaarsdag 1308. Lad os da kortelig gjennemgaa de sidste Maaneder af Kong Albrechts Liv. I Efteraaret 1307 gjorde han et frugtesløst Forsøg paa at erobre Bøhmen for sin Søn Frederik, fra dette Land drog han nu gjennem Bayern til Nürnberg, hvor han opholdt sig Januar Maaned af 1308; derpaa søgte han forgjæves at ordne Thüringens Anliggender og drager de følgende Maaneder over Frankfurt til Rhinlandene, hvor vi træffe ham i Elsasz og i Basel den første Halvdel af April 1308, og her fejrer

han Paaskefesten med et glimrende Følge af Prælater og adelige Herrer. Han nærmer sig saaledes mere og mere Skuepladsen for den formentlige Rejsning; men man finder intet Spor til, at han har beskæftiget sig med Skovkantonerne; han drager Omsorg for at samle Tropper til den forestaaende Rigskrig mod Bøhmen, han anvender de Tropper, som han har med sig, til at udkæmpe en Strid med Biskoppen af Basel og til Belejringen af Borgen Fürstenstein, og kort derpaa (25de April) bekræfter han, som alt ovenfor Side 531 omtalt, den ny valgte Abbedisse af Zürich i alle hendes Rettigheder; intet Steds omtales derimod nogen som helst Rustning mod det schweiziske Oprør, hvad dog laa saa nær, hvis et saadant Oprør virkelig havde fundet Sted fulde 4 Maaneder tidligere.

Nej! De tre Skovkantoners Befolkning var ikke Albrechts Dødsfjender; disse fandtes i hans egne Omgivelser, blandt hans nærmeste Slægtninge. Hans yngste, længst afdøde Broder Rudolf havde efterladt sig en Søn, Johan, der nu nærmede sig sit attende Aar. Hans Moder var en Datter af hin Kong Ottokar af Bøhmen, som var falden mod Kong Rudolf af Habsburg; fra sin mødrene Slægt havde Hertug Johan arvet et fjendtligt Sindelag mod sin fædrene Slægt, og dette gik sluttelig over til et indgroet Had, da Kong Albrecht paa Grund af hans Ungdom ikke vilde overdrage ham Forleningen af de schwabisk-elsaszke Lande, Familiens saa vigtige Stambesiddelser. Intet berettiger dog til den Antagelse, at Albrecht vedvarende vilde foreholde sin Brodersøn hans Arv; tvært imod lod han allerede alle Retsdokumenter, disse Lande betræffende, udstede i sit og Johans Navn; naar det bøhmiske Felttog var forbi, skulde den endelige Udlevering af Arven samt Forleningen finde Sted. Johan blev ved denne Opsættelse dreven til den yderste Forbitrelse, og denne Sindsstemning blev yderligere næret af Kongens mange Fjender; blandt den schweiziske Adel fandt han villige Hjælpere. Det var Onsdagen den 1ste Maj 1308, at Johan fik Afslag

paa sin Begjæring, hvilket Kongen dog, skjønt forgjæves, søgte at mildne ved en venlig Opførsel. Under det paafølgende Maaltid erfarede han, at Dronning Elisabeth nærmede sig, hun var endnu kun to Mil borte, og Kong Albrecht vilde ride hende i Møde. Herpaa byggede Johan nu sin Plan, sprængte med Walter af Eschenbach, Rudolf af Palm og Rudolf af Wart forud til Floden Reuss, bemægtigede sig Færgen og drev en kongelig Embedsmand, som fattede Mistanke til de fire Herrers paafaldende Adfærd, med Magt ud af Baaden. Blødende af fire Saar ilte denne Kongen i Møde for at advare ham, men Albrecht vilde ikke fatte onde Tanker om sin Brodersøn og besteg Færgen, som de fire sammensvorne hurtig dreve bort fra Bredden, for at ingen skulde kunne hjælpe Kongen; Skibet blev bundet fast paa den modsatte Side, og man red et kort Stykke videre. Da gav Johan et Tegn til Mordet; Eschenbach greb Kongens Hest i Tøjlerne, Palm førte det første, Wart det næste Hug; Albrecht raabte sin Brodersøn om Hjælp, men Johan stødte ham bagfra Sværdet i Livet; endnu et fjerde Hug fik Kongen, da segnede han til Jorden, medens Morderen sprængte afsted paa Onkelens Hest; Kong Albrecht var myrdet ved højlys Dag, tæt ved sine Fædres Stamborg, Habsburg.

At de tre Skovkantoner ikke ved denne Tid var i noget aabenbart Oprør mod Huset Østerrig fremgaar sluttelig ogsaa klart af de nærmest herpaa følgende Begivenheder. Man ser ingen af Morderne eller deres mange medskyldige søge Hjælp eller Tilflugt i Kantonerne. Og da den myrdedes Sønner i det følgende Aar med Ild og Sværd toge en grusom Hævn over den skyldige Adel, falder det dem ikke ind at føre deres Hære mod de nærliggende Kantoner, hvilket dog, hvis disse virkelig havde gjort Oprør og saaledes indirekte støttet Ugjerningen, laa saa nær. Derimod ser man Uris Landammann og Kommune et halvt Aar efter Mordet tale om «den *salige* Kong Albrecht», og et Aar senere skrive til «*deres gode Venner*, de ophøjede Hertuger af Østerrige», og det endda i

en Sag, hvor det utvivlsomt var Hertugernes Folk, som havde Uretten paa deres Side*). Hvorledes vil man rime dette sammen med Oprøret 1308, og hvorledes kunde under en saadan Forudsætning Kejser Henrik VII i Aaret 1311 skrive til Albrechts Sønner, at «bemeldte Hertuger og deres Forfædre fra gammel Tid arvelig havde disse Lande i *rolig Besiddelse*, først Kong Rudolf ... og senere Kong Albrecht?»

Alle de vel bekjendte Fortællinger ere altsaa fuldstændig uhistoriske; Kong Albrecht havde hele sin Regering igjennem den rolige og uforstyrrede Besiddelse af Schwiz og Unterwalden, medens Uris Stilling til Riget vedblev at være den samme, som den havde været siden Aar 1231. Intet samtidigt Dokument, ingen samtidig Forfatter berører det formentlige Oprør med et eneste Ord. De herhen hørende Sagn kom først frem i en Krønnike: den hvide Bog, som er skreven omtrent 170 Aar efter Kong Albrechts Død, de sættes heller ikke da i nogen Forbindelse med Kongen; men Forfatteren indleder dem med en historisk Oversigt, der vidner om en næsten utænkelig Uvidenhed og Ukjendskab med de historiske Begivenheder. Den første, som har bragt Sagnene i Forbindelse med Kong Albrecht, er den ukjendte Forfatter af et Skuespil: «Ein hübsch Spiel von dem Wilhelm Thellen», som skriver circa 1540 og henlægger Begivenhederne til 1296, eller «saa omtrent»; den uretfærdige Foged er sendt af Hertug Albrecht. Det er egentlig først den berømte Forfatter Tschudi, der fra 1570 skriver sit Fædrelands Historie, som ret har bragt alle hine Fortællinger i Kaas, som har udjævnet alle Modsigelser, omdannet og udpyntet Enkelthederne og sluttelig givet den hele Fremstilling i den Form, som endnu den Dag i Dag er gængs.

---

*) En Mand fra Uri var bleven mishandlet af østerrigske Undersaatter.

VI.

Skovkantonerne under Henrik VII's Regering. — Schwiz's Kampe mod Einsiedeln.*)

Kong Albrechts Mord den 1ste Maj 1308 hidførte for de tre Skovkantoner paa ny den Stilling, hvori de alt én Gang tidligere havde befundet sig. Lige som ved Rudolf af Habsburgs Død 1291 saaledes havde de atter nu ved hans Søns Død den Tilfredsstillelse at se Tysklands Krone glide ud af Habsburgernes Magt; thi efter syv Maaneders Mellemregering blev Henrik VII af Luxemburg valgt til Albrechts Efterfølger. Hvorledes vilde denne Konge nu stille sig til Habsburgerne? Af dette Spørgsmaals Besvarelse afhang for en stor Del de tre Dales Skæbne. Stillede han sig i et venskabeligt Forhold til Habsburg-Østerrige, var der al Udsigt til, at Østerrige vilde bevare sin Magt over Schwiz og Unterwalden; ogsaa Uri vilde mulig blive inddraget under dets Vælde, og lidt efter lidt vilde Familien naa sit Maal at omdanne sine øvreschwabiske Besiddelser til et sammenhængende Fyrstendømme. Hvis den nye Konge derimod stillede sig i et fjendtligt Forhold til Habsburgerne, kunde Kantonerne, særlig Schwiz, haabe at gjenvinde deres umiddelbare Stilling under Riget og yderligere se deres Rettigheder udvidede. I Begyndelsen syntes Udsigterne før Skovkantonerne ikke synderlig lyse; thi tre Dage efter sit Valg og paa ny sex Uger senere lovede Henrik VII at forlene Hertugerne af Østerrige med alle de Len og Rettigheder, som de eller deres Forfædre havde besiddet under de tre sidste Konger, og at beskytte dem kraftig mod alle deres Fjender; men snart begyndte han at træde i et fjendtligt Forhold til Østerrige, og heri havde rimeligvis Kurfyrst Peter af Mainz Skylden, den Mand, som mulig havde en afgjørende Del i Mordet paa Albrecht. Allerede et halvt

*) Kopp: Geschichte der eidgenössischen Bünde IV, erster und zweiter Abth. — A. Huber: Die Waldstätte pag. 75—81. — Rilliet: Les origines de la Confédération Suisse, pag. 138—174.

Aar var forløbet efter Henriks Tronbestigelse, medens han færdedes i Egnen mellem Øvrerhin og Genfersøen, og endnu havde Kongen hverken tildelt Hertugerne de lovede Forleninger eller udtalt Rigsachten over deres Faders Mordere. Af denne forandrede Stemning forstode Kantonerne med Klogskab at benytte sig, deres Gesandter indfandt sig i Konstanz og anmodede Kongen om en fornyet Bekræftelse af deres rigsumiddelbare Stilling. Kong Henrik tog nu ikke noget Hensyn til sine tidligere Løfter; det kunde jo kun være ham behageligt at skaffe Huset Østerrige nye Bryderier og lige som bryde en Breche i deres sammenhængende Besiddelser i Schweiz. Uden nogen Undersøgelse af det berettigede i Kantonernes Ønsker og tro mod sine Anskuelser: at skaffe Riget de i tidligere Tider med urette bortkomne Residdelser tilbage — med nogen god Vilje fra Kongens Side kunde denne Opfattelse nok synes forsvarlig i Betragtning af de ham forelagte Frihedsbreve af 1240 og 1297 — imødekom Henrik VII Kantonernes Ønsker.

Den 3dje Juni 1309 bekræftede Henrik VII for Schwiz og Uri de Frihedsbreve, hvorved Kejser Frederik II i Aaret 1240 og Kong Adolf i 1297 havde erklæret dem for umiddelbare Undersaatter af Riget; men Kongen gjorde endnu et Skridt videre; thi han gav ogsaa Unterwaldens Mænd — «for at imødekomme deres indstændige Anmodninger» — et Brev, hvori han forsikrede dem om at «ville hævde de Friheder, Rettigheder, Privilegier og Begunstigelser, hvormed hans Forgængere, Kongerne og Kejserne, tidligere havde forlenet dem». Da nu Unterwalden ingensinde tidligere havde faaet noget som helst kongeligt Frihedsbrev, er det aabenbart, at Befolkningen af dette Kanton har faaet den mod Østerrige fjendtligsindede Konge til at tro, at hine Privilegier ogsaa vare udstedte for deres Land; da Gesandterne imidlertid ikke kunde fremlægge noget Brev til Bekræftelse, udstedte Kongen paa deres blotte Paastand et saadant i de anførte, almindelige Udtryk. Kong Henrik gav derhos Skovkantonerne i Forening et nyt Bevis

paa sin særlige Gunst; han indrømmede nemlig, at de ikke skulde møde for nogen verdslig Dommer, den kongelige Hofret undtagen, udenfor deres Dale, saa fremt de indenfor deres egne Grænser vare beredte til at møde for deres Landfoged (advocatus provincialis). Kongen stiftede saaledes selv et nyt Baand til Sammenhold mellem de tre Dale indbyrdes; de havde en særlig Dommer, «ein Pfleger des Römischen Reiches in den Waldstetten», som hans officielle Titel blev, medens alle deres Omgivelser stode i et direkte eller indirekte Afhængighedsforhold til Østerrige. Læserne ville se, hvor hurtig Begivenhederne havde udviklet sig. Indtil 1291 gik hvert Kanton sin Gang, uafhængig af de to andre; den første Spire til et Forbund mellem dem lagdes ved de fælles Kampe mod det pavelige Parti ved Aarene 1240—60; i Aaret 1291 søgte de tre Kantoner at stifte det «evige Forbund», væsentlig for at kunne møde det truende østerrigske Overherredømme med fælles Kræfter; Unterwalden var dog endnu ikke ganske vunden, og Dalen Stanz tog ikke Del i Forbundet med Zürich; atten Aar senere er derimod Skovkantonernes Forening en Kjendsgjerning, som med al Kraft støttes af selve Riget. Schwizerne havde med stor Klogskab vidst at faa Uri, hvis Rigsfrihed aldrig alvorlig blev truet, til at gjøre fælles Sag med sig, de havde trukket Unterwaldens to Dale ind med i Bevægelsen mod Østerrigs Herredømme; med stor diplomatisk Dygtighed havde de gjentagne Gange forstaaet at gribe det heldige Øjeblik til at faa Riget selv paa sin Side; bleve de end flere Gange trængte tilbage fra deres Maal, tabte de dog aldrig Modet, opgave aldrig deres Planer, men optoge dem paa ny ved et belejligere Tidspunkt; nu høstede de endelig Lønnen for halvfjersindstyve Aars ihærdige Anstrengelser; Kantonerne vare for stedse befriede for det østerrigske Overherredømme, der ganske vist ingensinde havde hvilet paa dem med noget tyrannisk Tryk, men som dog altid var et Herredømme, der fordrede Lydighed. Hvad Kantonerne derimod havde opnaaet, var fuldstændig Autonomi under «Rigets Vin-

ger», som man udtrykte sig; ved Siden af de gejstlige og verdslige Herrer og jævnsides med Rigsstæderne traadte fra nu af de tre Bondekommuners demokratiske Forbund; det udstrakte, men uendelig svage, saakaldte romerske Rige talte en ny Stjerne mellem sine mange brogede Bestanddele.

I det vi saaledes fuldstændig vurdere Skovkantonernes, særlig Schwizs Uafhængigheds- og Frihedsaand, maa vi dog til fuldkommen Forstaaelse ikke undlade at henlede Opmærksomheden paa det sjeldne Held, som gjentagne Gange begunstigede Kantonernes Planer, og som det for en stor Del maa tilskrives, at af de mange Bondekommuner alene Edsforbundet formaaede at hævde sin Uafhængighed imod Fyrsternes Bestræbelser. Flere Gange lykkedes det jo nemlig Østerrige at bøje Kantonerne under sit Herredømme, men Tidens befæstende Magt støttede ikke Habsburgerne; to Gange i den for Kantonerne mest kritiske Tid mistede Habsburgerne ikke blot den tyske Kongekrone og i dennes Besiddelse et mægtigt Støttepunkt for sine Bestræbelser; men begge Gange havde de endog det særlige Uheld, at fjendtligsindede Regenter bleve valgte, og at disse Regenter hindrede og hæmmede deres Herredømmes Befæstelse. Saaledes var det sket under Kong Adolf, og saaledes var det nu paa ny Tilfældet uuder Kong Henrik. Vil man imidlertid spørge, hvorledes Sagen egentlig stillede sig fra et statsretligt og juridisk Standpunkt, med andre Ord om Kong Henrik VII ikke ved denne Lejlighed tilføjede Huset Habsburg-Østerrige en virkelig Uret, kan dette vel ingenlunde ganske benægtes. Overfor Uri havde Østerrige visselig ingen Rettigheder og gjorde her ingen saadanne gjældende; men vi have allerede ovenfor Side 507 fremhævet, at Spørgsmaalet ingenlunde var saa let at besvare med Hensyn til Habsburgs Grevskabs-Myndighed overfor Schwiz, og var allerede Kejser Frederik II's Adfærd saaledes ingenlunde aldeles uangribelig, maatte det samme i endnu langt højere Grad være Tilfældet med Henrik VII, og vil man nu end kunne give ham Medhold i Henseende til Schwiz,

kan der næppe være Tvivl om, at han overskred sin Kompetence og gjorde Habsburg-Østerrige virkelig Uret ved at indrømme Unterwalden en rigsumiddelbar Stilling.

Kong Albrechts Sønner anerkjendte ingenlunde Berettigelsen af Henrik VII's Handlinger; men de vare dog foreløbig ude af Stand til at træde energisk op mod ham, thi deres Hænder vare bundne af andre Hensyn. De havde endnu ikke kunnet formaa Kongen til at erklære deres Faders Mordere for lyste i Rigets Acht; men paa dette Punkt vare de ikke til Sinds at vise nogen som helst Eftergivenhed; tvært imod vilde de forfølge denne Sag til det yderste med skaanselsløs Strenghed, skjønt de endog en kort Stund synes at have tænkt sig den Mulighed at finde Kong Henrik selv blandt deres Modstandere. Samtidig med Kejser Henriks Frihedsbreve fortsatte de Kampen mod Kongemorderne med Belejringen af Borgen Schnabelburg, som tilhørte Walter von Eschenbach. For at kunne drive denne Belejring uhindret og med al mulig Kraft sluttede de nu et defensivt Forbund med Zürich (2den Avgust 1309), i hvilket Borgerne forpligtede sig til ikke at proviantere Skovkantonernes Tropper, saa fremt disse under Anførsel af deres Landfoged — der Pfleger des Römischen Reichs — vilde angribe Østerrige, det skulde da være, at Kongen selv vilde byde og befale saadant. Til en saadan Kamp kom det nu visselig ikke, tvært imod forpligtede Henrik sig under den 17de September 1309 for tredje Gang til at hævde Hertugerne af Østerrige i alle deres Besiddelser og udtalte Rigets Acht over Morderne. Enigheden mellem de to Parter kunde dog stadig ikke blive fuldstændig netop af Hensyn til Skovkantonerne; thi Henrik VII mente ikke, at disse Lande gik ind under Ordene i Overenskomsten af 17de September 1309, men udstedte tværtimod i Maj Maaned det følgende Aar et Reskript, der synes at indeholde en ny Krænkelse af Habsburg - Østerrigs Rettigheder i Skovkantonerne. Imidlertid greb Huset Østerrige dog ikke til voldsomme Midler for med Magt at hævde

sine Rettigheder, men Hertugerne sloge ind paa en anden Vej, der, som de ventede, lettere og med det gode skulde hidføre det ønskede Resultat. De besluttede nemlig med Iver at understøtte Henrik VII i hans italienske Kampe, og Hertug Leopold ledsagede Kongen i Efteraaret 1310, gav ham gjentagne Beviser paa sin Troskab og undertrykte med egen Livsfare et farligt Oprør i Milano. I Sommeren 1311 troede Østerrige nu Tiden kommen til at høste Lønnen for disse Anstrengelser, og under Belejring af Brescia anmodede Hertug Leopold Kong Henrik om at «indsætte ham og hans Brødre i Besiddelsen af de Godser og Rettigheder, der tilkom dem i *Schwiz* og *Uri**) baade over de frie Mænd, som boede der, og over de Godser og Flækker, der i Almindelighed kaldes *Waldstet*». Kongen erklærede hertil, at det ikke var ham fuldstændig klart, hvilke Rettigheder han og Riget havde i disse Lande, og derfor udnævnte han under den 15de Juni Eberhard af Bürglen til i Forening med Greven af Toggenburg, den af Hertug Leopold udnævnte befuldmægtigede, at foretage en nøje Prøvelse af disse Fordringer. Derhos forpligtede han sig til «at indsætte Hertug Leopold og hans Brødre i Besiddelsen af alle de Godser og alle de Rettigheder, som bemeldte Hertuger og deres Forfædre fra gammel Tid havde besiddet med Arveret, og hvoraf Kong Rudolf, medens *han endnu var Greve*, og Albrecht, Romernes Konge, medens *han var Hertug af Østerrige*, havde været i *rolig Besiddelse* med Grevskabs- og Arveret, eller som de samme Konger og de østerrigske Hertuger havde besiddet ved retmæssigt Kjøb». Dette Dokument er i højeste Grad oplysende om det egentlige Kjærnepunkt i dette indviklede Spørgsmaal. Det fremgaar med Klarhed, at de egentlige Parter ere Riget

*) Da Østerrig hverken tidligere eller senere rejser nogen Fordring paa Uri, er dette Kantons Navn vistnok kommet ind i det kejserlige Brev ved en Fejltagelse i Stedet for Unterwalden, hvilket synes bestyrket ved den Omstændighed, at dette Kanton ellers kun er meget ufuldkommen betegnet.

(ɔ: Henrik VII) og de østerrigske Hertuger; Vanskeligheden ved Sagen hidrører fra de forskjellige Adkomster, som Kongerne Rudolf og Albrecht have kunnet gjøre gjældende overfor de tre Lande; de Rettigheder, som tilkom Huset Østerrige ved Kjøb, Arveret og Grevskabsret, og som Kongen muligen har frataget dem, skulde restitueres; men der maa en Undersøgelse til for at afgjøre, hvorvidt disse Rettigheder virkelig gaa; Schwiz især bestred jo denne Grevskabsmyndighed, medens omvendt Huset Habsburg vistnok søgte at lægge mere ind i denne Myndighed, end den strengt taget medførte, og Sagen var bleven yderligere indviklet ved de forskjellige Frihedsbreve, deriblandt ogsaa Kong Henriks egne. Derimod er der aldeles ikke Tale om nogen Rejsning fra østerrigske Undersaatters Side, der siges endog udtrykkelig, at Albrecht var i *rolig Besiddelse* af de omstridte Lande.

Naar Huset Østerrige havde haabet uden Vaabenmagt og ad Rettens Vej igjen at komme i Besiddelse af sin Godser og Rettigheder, saa det sig snart skuffet i disse Forventninger. Det kom slet ikke til nogen Undersøgelse, thi Eberhard af Bürglen blev holdt tilbage i Kong Henriks Tjeneste til ind i Foraaret 1313. Forgjæves søgte Hertugerne at paaskynde den lovede Undersøgelse; Henrik VII's Søn, Kong Johan af Bøhmen, der var Rigsforstander under Faderens Fraværelse, lovede vel i Juli 1312 at udvirke hos Kejseren*), at han inden Kyndelmisse det næste Aar vilde efterkomme sine indgaaede Forpligtelser; i modsat Tilfælde vilde Rigsforstanderen selv udføre bemeldte Bestemmelser; men før Sagerne videre udviklede sig paa denne for Kantonerne saa højst farlige Maade, tog Sagen en ny og uventet Vending; den 24de Avgust 1313 døde Kejser Henrik VII i Italien.

Henrik VII's Regering havde været af største Betydning for de schweiziske Kantoners indre Udvikling; ingensinde

*) Siden Frederik II var Henrik VII den første tyske Konge, som atter naaede at blive kronet i Rom. Kroningen fandt Sted den 27de Juni 1312 i Laterankirken.

tidligere havde Huset Østerrige været saa længe og saa fuldstændig udelukket fra enhver Udøvelse af suveræne Rettigheder i de tre Kantoner. Landene vare omtrent overladte til sig selv og benyttede denne Lejlighed til Stridigheder med de indenfor deres Grænser eller i Nærheden af samme liggende Klostre. Som sædvanlig gik Schwiz foran ogsaa i denne Henseende, og navnlig er dette Lands Stridigheder med Einsiedeln ret mærkelig.

Grev Rudolf den ældres Forlig af 1217*) havde ikke endelig bilagt den gamle Strid mellem Schwiz og det mægtige Einsiedeln, hvis Abbed endog stod i Rang med Rigets Fyrster. Efter Kong Albrechts Død begyndte Schwizerne under selve Landammannen ab Iberg's Anførsel i større og mindre Afdelinger at gjøre røveriske Strejftog ind paa Klostrets Omraade; tre Gange anfaldt de endog med flyvende Faner selve Klostrets Enemærker, udplyndrede dets Kjældre, lagde med Frækhed Haand paa de Penge, som vare ofrede paa vor Frues Kapel, og drak dem op. Klostret klagede først til Kong Henrik, som henviste Sagen til Voldgiftsmænd, og senere til den biskoppelige Hofret i Konstanz, der idømte Voldsmændene en Skadeserstatning, og da Schwizerne naturligvis vægrede sig ved at udrede denne, bleve de satte i Band; imidlertid vidste Schwizerne med deres sædvanlige politiske Kløgt ogsaa her at hjælpe sig; de appellerede til Pave Clemens V i Avignon, som da ogsaa under den 12te September 1309 foreløbig suspenderede Exkommunikationen. Da Einsiedeln saaledes saa de gejstlige Vaaben magtesløse ved Pavens Indgriben, og da Klostret hverken fandt nogen Hjælp hos Henrik VII eller hos sine Fogeder, de østerrigske Hertuger, gik det beredvillig ind paa Byen Zürichs Opfordring om at lade Sagen afgjøre ved Voldgift, hvad jo Kongen allerede tidligere havde anordnet. Ogsaa Schwizerne gik ind herpaa; thi et saadant Løfte kostede dem intet, og de satte

---

*) Se ovenfor i Stykket III, pag. 478.

for Tiden en Del Pris paa at bevare et godt Forhold til Zürich. Hvert Parti valgte sine Voldgiftsmænd, og det blev vedtaget, at den Part, som ikke vilde efterkomme Voldgiftskjendelsen, skulde betale Modparten 200 Mark Sølv i Godtgjørelse for Rettens Spilde. Voldgiftsmændene kunde nu ikke enes om en Afgjørelse, men valgte en Opmand, Ridder Rudolf Müller den ældre, en af Zürichs mest indflydelsesrige Borgere. Den Dom, han afsagde, behagede ikke Schwizerne, som altsaa vægrede sig ved at efterkomme samme, hvad de ogsaa i Følge Forliget vare berettigede til; men de vægrede sig tillige ved at udrede de 200 Mark i Godtgjørelse, hvorfor 10 zürichske Borgere vare gaaede i Borgen; disse bleve nu sagsøgte af Einsiedelns Abbed til at rykke ud med disse Penge og maatte, indtil de kunde opdrive den betydelige Sum, selv underkaste sig Arrest paa deres Person. Schwizernes Adfærd var et grovt Brud paa Tro og Love og vidner unægtelig om en kynisk Foragt for al Ret; men deres Adfærd var endvidere ved denne Lejlighed ikke vel beregnet; thi de havde nu ikke mere at gjøre blot med det svage Benediktinerkloster, men det mægtige Zürich følte sig dybt saaret ved denne Opførsel, som var kommen ti af dets bedste Borgere saa dyrt at staa. Zürich afbrød al Forbindelse med Schwiz; Byerne Konstans, St. Gallen og Schaffhausen, som nylig havde sluttet et Forbund med Zürich, toge øjeblikkelig Parti for deres Forbundsfælle og opfordrede Schwiz med lige saa megen Fasthed som Høflighed til at efterkomme sine Forpligtelser. Schwiz maatte give efter, og dets Landefoged, Eberhard af Bürglen, som lige var ankommet fra sit Krigstog i Italien, mæglede Forliget med Zürich; de 200 Mark Sølv bleve betalte, men dernæst maatte Schwiz rykke ud med yderligere 160 Mark Sølv, rimeligvis som en Godtgjørelse til de 10 zürichske Borgere, der havde gjort en saa ubehagelig Erfaring angaaende det farlige i at forlade sig paa Schwizernes Ordholdenhed. Schwizerne havde ved denne Lejlighed faaet en alvorlig Belærelse om, at Frihed ikke medfører Ret til at sætte sig ud over

alle mulige Forpligtelser; men de skummede af Forbitrelse mod de frække Munke, der havde paadraget dem denne Ydmygelse. Gemt var ikke glemt!

Hellig tre Kongers Dag, Søndagen den 6te Januar 1314, vare Schwizerne samlede i en Folkeforsamling, og her blev det efter lange Forhandlinger besluttet at foretage et Krigstog mod Einsiedeln. For bedre at bevare Hemmeligheden bleve alle Veje ufortøvet besatte, alle Dalens Indbyggere kaldte under Vaaben, og man begav sig under Vejs midt om Natten, delt i tre Afdelinger for at angribe Klostret fra tre Sider. Midt om Natten bleve Munkene jagne op af deres Leje ved Stormklokkens Lyd. Mørket forøgede Forvirringen; forgjæves søgte nogle at undfly, andre at skjule sig i Kirken eller i Klokketaarnet; en enkelt Munk gjorde en tapper Modstand, hvad der nær havde kostet ham hans Liv, hvis ikke Anføreren for Flokken (vistnok selve Landammannen, Werner Staufacher) og hans Svigersøn havde anvendt deres Myndighed til at forebygge større Udskejelser. Imidlertid gik Archivet op i Flammer; thi det var navnlig Klostrets Retsdokumenter, man vilde tilintetgjøre, men dette Hovedøjemed opnaaedes dog ikke, da Abbeden, som tilfældigvis var fraværende, havde bragt dem i sikker Forvaring; man holdt sig da skadesløs med en Udplyndring af hele Klostret; selve Kirken blev opbrudt med Øxeslag, Altrene bleve ødelagte, Martyrernes Aske udstrøet for Vinden, og den hellige Hostie traadt under Fødder, medens Kirkekarrene og Præsternes Dragter bleve gjorte til Bytte, og midt under alle disse vanhellige Handlinger hengave de raa Skarer sig til vild Drukkenskab og besudlede Kirken paa den mest usømmelige Maade. Dagen brød imidlertid frem, og Schwizerne flokkedes nu med Fakler i Hænderne om Kirketaarnet, hvor de fleste Præster og Munke havde søgt Tilflugt; den stærke Klosterportner vilde med sin Øxe forsvare den smalle Trappe, som kun lòd en Mand passere ad Gangen; men Munkene forbøde dette unyttige Forsøg og overgave sig under Bønner om Skaansel. «Vi ville ikke berøve Eder Li-

vet», svarede en af Angriberne; «vor Høvding har kun befalet, at vi skulle bemægtige os Eders Gods og Person». Man brød nu op i tre Afdelinger, forrest dreve Schwizerne det til Bytte gjorte Kvæg, derpaa fulgte Klostrets Tjenere, som dog snart bleve udløste, og endelig fulgte Præsterne og Munkene. Med store Besværligheder klavrede Munkene opad det stejle Bjerg, Katzenstrick, med Møje kunde de vinde med og maatte hjælpe sig ved at gribe fat i Halerne paa Schwizernes Heste; man naaede dog sluttelig opad Bjerget, kom gjennem en Skov og forbi en Skanse ved Altmatt og var nu paa Schwiz's egen Grund. Efter nogle Dages Ophold hos en af deres værste Fjender bleve Fangerne førte til Flækken Schwiz, hvor de under Spot og Haan af Folkemængden maatte tage ind i Raadhuset; Kvinderne vare værre end Mændene og overøste Fangerne med Skjældsord; «det er en meget for god Opførsel mod dem, som have villet ramme os med en uretfærdig Bandlysning og tage Føden ud af Munden paa os; nu skulle de selv sulte til Straf for deres slette Opførsel». For øvrigt bleve Fangerne ikke videre mishandlede, men efter elleve Ugers Fængsel løsladte paa flere mægtige, omboende Herrers Forbønner, og disse maatte endda udtrykkelig gaa i Borgen hos Landammann Werner Staufacher for, at Schwizernes Indfald ikke skulde medføre ubehagelige Følger for dem. Vi have meddelt denne Beretning om Anfaldet paa et fredeligt Munkekloster lidt udførligen*), fordi den kaster et ejendommeligt Lys over Schwizerne. Medens man tidligere var tilbøjelig til at forestille sig Kantonernes Beboere som Mønstre paa alle republikanske Dyder og som besjælede af de reneste og mest ophøjede Følelser, maa vi nu slaa en hel Del af paa disse ideelle Forestillinger, men Billedet vinder i

*) Kilden er et langt latinsk Digt: Capella Heremitana, forfattet af Klostrets Skolelærer, Rudolf Radegg, som selv var blandt de fangne Munke. Digtet, som findes i Geschichtsfreund, X, p. 180—230, er meget uheldigt i formel Henseende, men rigt paa mange komiske og tragikomiske Enkeltheder.

Realitet. De gamle Schwizere vare vilde, trodsige Karakterer, hvis ubændige Frihedslyst hyppig lod dem glemme enhver Skranke; men naar vi muligvis føle os grebne af nogen Harme ved at se dem misbruge deres Magt paa den brutaleste Maade mod forsvarsløse, fredelige Munke, vil denne Følelse dog snart svinde ved Tanken om, at de med samme Frejdighed og vilde, ubetvingelige Daadskraft gik mod den knusende østerrigske Overmagt. Vi gaa nu over til Beretningen om Slaget ved Morgarten, hvis Sejrsry bragte al Harme over Schwizernes ublide Fremfærd mod Einsiedeln til at forstumme. Dette Slag danner Indledningen til Schwiz's stolte Heltetid.

VII.

Slaget ved Morgarten. — Det evige Forbund i Brunnen.*)

Schwizernes Overfald paa Klostret Einsiedeln var et saa frækt Brud paa Landefreden, at det næsten staar uden lige i de paagjældende Tider; det var foregaaet under den omtrent fjorten Maaneder lange Mellemregering, som gik hen mellem Henrik VII's Død og Valget af hans Efterfølger; men man kunde dog næsten ikke tænke sig Muligheden af, at det nye Rigsoverhoved vilde lade det gaa ustraffet hen eller vel endog tage Ophavsmændene under sin Beskyttelse, og dog indtraf dette næsten utrolige; thi Mellemregeringen endte med et dobbelt Valg og en otteaarig Borgerkrig, under hvilken lange Tid Schwizernes Adfærd mod Einsiedeln blev stillet i Skyggen af historiske Begivenheder, der i langt højere Grad lagde Beslag paa den almindelige Opmærksomhed. De to nye Konger vare Hertug Ludvig af Øvre-Bayern og Frederik den smukke, Hertug af Østerrig, Kong Albrechts ældste Søn.

*) Jfr. Kopp: Gesch. der eidgenössischen Bünde IV, 2te Abth., især pag. 129—159. — Rilliet: Les origines de la Confédération Suisse pag. 174—199. — Huber: die Waldstätte pag. 81—88.

Denne Borgerkrig maatte ogsaa blive afgjørende for Kantonernes Skæbne. Naar allerede Henrik VII paa Grund af sin blotte Frygt for Østerrigs Magt havde fundet det politisk rigtigt at optræde som Skovkantonernes Ven og Beskytter, vilde Kong Ludvig ventelig i en endnu højere Grad begunstige de tre smaa Lande paa sin Medbejlers Bekostning, ligesom et Forlig, lig det, der havde truet med at komme i Stand mod Slutningen af Henrik VII's Regering, nu var langt mere usandsynligt. Kantonerne kunde altsaa ikke være tvivlraadige om, hvilken Konge de burde slutte sig til; fra Frederik den smukkes Side vilde Schwiz og Unterwalden aldrig kunne vente en Anerkjendelse af deres Uafhængighed, og dog vilde disse Landes Beboere, der nu allerede havde været uafhængige sex Aar og tildels havde set tre Konger bekræfte denne Uafhængighed, nu mindre end nogensinde give sig ind under Huset Østerrigs Herredømme; omvendt søgte Kong Ludvig paa sin Side at vinde de tre Lande paa enhver Maade. Det ser næsten ud, som om det er Kongen, der har gjort det første Skridt til en Tilnærmelse, og hvis dette forholder sig saa, vidner dette Faktum paa ny om den Kløgt, hvormed de tre Lande forstode at benytte sig af Begivenhedernes Gang; det er nemlig klart nok, at Ludvig ved denne sin Adfærd viste, at Kantonernes Tilslutning var ham i høj Grad magtpaaliggende, følgelig maatte Befolkningen føle sig fristet til at fordre saa meget af ham som mulig for sin Partitagen; paa den anden Side var der ingen Grund for Kantonerne til at forhaste sig; thi i hele Øvre-Tyskland havde Kong Ludvig ikke en eneste Tilhænger, der kunde komme Kantonerne til Hjælp, hvis de ved en altfor hastig Tilslutning paadroge sig Frederik den smukkes hele Harme. Den 17de Marts 1315 skrev Kong Ludvig til Kantonerne og formanede Landbefolkningen i Schwiz, Uri og Unterwalden til at blive fast og tro i deres Vedhængen ved hans og Rigets Sag, «eftersom han havde besluttet at undertrykke de østerrigske Hertugers frække Anmasselser, da de bragte det offentlige Vel i Fare og

truede med at forstyrre alt». Da Kongen saaledes havde gjort det første Skridt, og da Kantonerne indsaa, at et Brud med Østerrige dog var uundgaaeligt, medens Kong Ludvig strax kunde vise dem en væsentlig Tjeneste, toge de deres endelige Beslutning. Det var netop Schwizernes Angreb paa Einsiedeln, som her lagde det afgjørende Lod i Vægtskaalen; thi for det første havde Abbeden i dette Kloster udvirket en ny Bandsættelse, og dernæst havde Kong Frederik dels i sine Pligter som tysk Konge*), dels som Foged over Klostret og saaledes dets lovlige Beskytter fundet sig foranlediget til at udtale Rigsachten over Schwizerne og deres to medforbundne Kantoner. Over for dette fjendtlige Skridt betænkte Kantonerne sig ikke længere og henvendte sig til Kong Ludvig, som allerede den 25de Maj svarede, at han havde formaaet Erkebispen af Mainz til det Løfte at hæve Bandlysningen, hvorhos han selv ophævede Rigets Achtserklæring og «gjenindsatte dem i deres tidligere Frihedstilstand», idet han for øvrigt forsikrede dem om, at han vilde give alle sine Tilhængere den bestemteste Ordre til at understøtte og forsvare dem, hver Gang de bleve anmodede derom. Dette sidste Løfte var ikke andet end et tomt Praleri, da Ludvig, som anført, ikke havde en eneste Tilhænger i hele Øvre-Tyskland, og Skovkantonerne maa vel paa en eller anden Maade have følt det ubehagelige i Kong Frederik den smukkes Achtserklæring, siden Kong Ludvig den 17de Juli ved et offentligt Manifest paa ny underretter «alle tro Mænd i det hellige romerske Rige» om, at han har hævet den uretfærdige Dom mod «Forbundet af Mændene i Uri, Schwiz og Unterwalden». Dette Dokument er det første, som officielt anerkjender de tre Kantoners Forbund, hvad i øvrigt ogsaa indirekte ligger i Kong Frederiks Achtserklæring, i det han jo nemlig straffer alle de tre Lande, skjønt kun Schwiz har forbrudt sig. Baade

*) Paa en Bandsættelse skulde altid følge en Achtserklæring fra Rigets Side inden en vis Frist.

for Venner og Fjender stiller saaledes Forbundet mellem de tre Kantoner sig som en afgjort Kjendsgjerning.

Det var af mere end én Omstændighed klart, at Aaret 1315 ikke vilde gaa hen i Fred; den Kamp, som skulde bringe Afslutningen paa den langvarige Modsætning mellem Huset Habsburg-Østerrig og Kantonerne nærmede sig saaledes til en endelig Afgjørelse. Kantonerne bleve deres gamle Politik tro til det sidste; i Betragtning af Huset Østerrigs uhyre Overmagt vare de beredte til at bringe enkelte Ofre hellere end at vove alt; de søgte derfor Greven af Toggenburgs Mægling, og «denne gjorde i Virkeligheden ogsaa alle mulige Anstrengelser for at tilvejebringe en fuldkommen Udsoning, men hans Anstrengelser glippede hos Hertug Leopold», som var saa opbragt paa Schwizerne og saa opflammet af Vrede, at han afslog de ydmyge Fredsforslag, som Greven af Toggenburg overbragte, og ikke vilde nøjes med mindre end deres fuldstændige Underkuelse og Ruin». Sagen var saaledes sat paa Spidsen; det gjaldt for Kantonernes Vedkommende en Væren eller Ikke-væren; Østerrigs Sejr var enstydig med en fuldstændig Opgivelse af alle mulige Planer om en rigsumiddelbar Tilværelse, og Østerrige vilde aabenbart ikke for Fremtiden kunne indrømme dem en saa gunstig Stilling, som Tilfældet hævde været under Rudolf af Habsburg og Albrecht. Baade Schwizerne og Huset Østerrige troede sig ved denne endelige Opgjørelse i deres gode Ret, og vore Læsere ville af det foregaaende selv være i Stand til at bedømme, hvor meget der lader sig anføre til Gunst for hver af Parterne. Paa den ene Side stod et Fyrstehus, som var blevet suverænt og vilde bevare og udvide sin Magt; paa den modsatte Side stod et Folk, som var blevet frit og vilde bevare denne sin Frihed. Østerrige stod aabenbart paa den formellovlige Grund, det var en Magt, som kæmpede for at blive eller vedblive at være Herre; men Schwizerne førte Fremskridtets Sag, for saa vidt som de hævdede, at et Folk, der er i Stand til at styre sig selv, ikke behøver andre *Herrer*

end sig selv. Det er ret interessant at se de forskjellige Synspunkter allerede komme frem hos samtidige Forfattere. «Hertug Leopold vilde ogsaa for nærforestaaende Begivenheders Skyld forøge sin og Broderens Magt; han nærmede sig derfor med en stærk og udmærket Hær af Soldater og adelige Schwizerne, et Folk, som boede i Bjergene, *ikke stod under nogen Magt*, var uøvet i Vaaben, ernærede sig ved Kvægavl og Agerdyrkning; han stolede paa, at han skulde kunne underkaste sig dem og tvinge dem til at lystre ham og hans Broder; de vilde imidlertid forsvare *deres Frihed»* *), saaledes udtaler Abbed Johan af Victring sig, skjønt han stod i et nøje Forhold til Huset Østerrige, hvem han var meget hengiven. I et ganske modsat Lys stiller Sagen sig for Franciskanermunken Johan af Wintherthur, hvis Fader kæmpede med i de østerrigske Rækker i Slaget ved Morgarten. «Et Bondefolk, som boede i de Dale, der kaldes Schwiz, unddrog sig paa denne Tid i Aaret 1315 den Lydighed og de sædvanlige Pligter, som de skyldte Hertug Leopold, og beredte sig til at gjøre ham Modstand. . . . . Hertugen vilde ikke taale dette og samlede ved St. Martins Dag en stor Hær imod dem, ... som vare *blevne Oprørere imod ham»* **). Vi se her de to modsatte Anskuelser fremtræde i al deres Skarphed; Stridsspørgsmaalet kunde ikke mere løses, men kun overhugges ***).

---

*) Jfr. Böhmer: Fontes rerum Germanicarum I, 386.

**) Jfr. Archiv für schweiz. Gesch. XIII, p. 70.

***) Begge de to anførte Forfattere ere samtidige med de Begivenheder, de beskrive. Franciskanermunken Johan var fra Byen Wintherthur i Nærheden af Zürich og født omtrent 1300. Abbed Johan var fra 1314 Abbed i Klostret Victring i Kärnthen; boede denne Forfatter saaledes end noget længere fra Begivenhedernes Skueplads end Johan af Wintherthur, stod han til Gjengjæld i et saa nøje Forhold til en Mængde af sin Samtids ledende Personligheder, at han maatte kunne skaffe sig de fuldstændigste Oplysninger. Ingen af disse Forfattere fortæller det mindste om det formentlige Oprør mod Kong Albrecht; man kan ikke anføre den mindste Grund til

Skovkantonerne rustede sig med Kraft for at modtage det forventede Angreb; i Betragtning af Fjendernes overlegne Magt besluttede de at forholde sig defensive, befæstede Adgangene til deres Dale ved Taarne og Mure og dækkede alle svagere Punkter ved opkastede Forskansninger; for at kunne fuldstændiggjøre deres Forsvarssystem indlemmede Schwiz Godset Art, der tilhørte Østerrige, i sit Landomraade, og herved udvidedes Landets Grænser til Zugersøen. Man søgte at sikre sig den Højestes Hjælp ved Faster, Bønner og Processioner, besatte derpaa alle Snævringer, Passer og de nærliggende Højder, som beherskede disse, og ventede saaledes Fjenden.

Hertug Leopold var imod Slutningen af Oktober vendt tilbage fra et Felttog mod Bayern; han var fast overbevist om, at et Felttog paa nogle Dage vilde være tilstrækkeligt til at underkue disse Bønder, hvorfor han ikke vilde opsætte Felttogets Begyndelse til næste Sommer, men hidføre en Afgjørelse endnu i samme Aar. Han traf Anstalter til et kombineret Angreb; Grev Otto af Straszberg skulde fra Berner-Oberland trænge frem over Brünig mod Unterwalden og saaledes beskæftige en Del af dette Kantons Kræfter, medens der samtidig skulde foretages en Diversion fra Luzern over Vierwaldstädtersøen mod Dalen Stanz. Leopold vilde imidlertid selv lede Hovedangrebet mod Schwiz; Uri blev foreløbig ladet ude af Betragtning; vare de to andre Kantoner først bukkede under, vilde dette lille Land snart følge efter. Byen Zug blev udset til Samlingspunkt for alle de Tropper, der bleve trukne sammen fra Zürich, Wintherthur, Zug, Sempach, Luzern og Argaus Byer og fra de omboende fornemmere og ringere Adelsmænd, der alle som én flokkedes om Hertugen; den 14de November var hele Hæren forenet.

---

en saadan Tavshed, hvis de virkelig have kjendt hine Fortællinger, altsaa er deres Tavshed et meget stærkt Argument mod Fortællingernes Rigtighed.

Ved den nordvestlige Grænse af det daværende Schwiz ligge Zuger- og Egerisøerne, og Landet dækkes dels af høje Bjerge (Rigi og Rossberg) dels af en Række Høje, der paa den hele Strækning danne naturlige Forskansninger, som Schwizerne end yderligere havde styrket ved særlige Forsvarsværker. Kun ad tre Veje kan en Fjende her trænge frem mod Schwiz. Den første af disse Veje fører langs Zugersøens østlige Bred mod Art; ved denne Flække danne Skraaningerne fra Rigi og Rossberg et Pas, og for at beherske dette vigtige Punkt havde Schwizerne, som anført, bemægtiget sig Art. For øvrigt vare de blevne underrettede om, at her kun forestod et Skinangreb: Johan af Wintherthur fortæller, at Greven af Toggenburg gav dem denne Advarsel; forholder dette sig rigtigt, kan det kun være nogle uforsigtige Ytringer, som ere undslupne Greven; thi han viste sig altid som en tro Tilhænger af Østerrig. Et lokalt Sagn vil derimod vide, at Arts forhenværende Lensbesidder, Herren af Hünenberg, med en Pil sendte sine tidligere undergivne den Melding: «Det er ikke her, men ved Morgarten, at I bør vente Fjenden» *). En anden, men ogsaa stejlere Vej strækker sig langs Egerisøens østlige Bred og fører gjennem Passet ved Schorno til Flækken Sattel; her lejrede Hovedmassen af Schwizerne sig; thi denne Vej er baade kortere end den først beskrevne og dernæst den eneste, som var passabel for Rytteri, der dannede Hovedstyrken i Leopolds Hær; ogsaa her fandtes Forskansninger og et Taarn. Et Par Mil længere mod Nord førte endelig en tredje Vej over Bjerget St. Jost og Bækken Beber ned paa Højsletten ved Altmatt og Rothenthurm; her havde en mindre Styrke forskanset sig for at møde en fjendtlig Division, hvad enten denne nu maatte komme fra Klostret Einsiedeln over Bjerget Katzenstrick, eller fra det østerrigske Fodfolk gjennem Passet

*) Skjønt allerede Justinger (cirka 1420) har denne Fortælling, — se Studers Udgave Side 47 —, er det hele næppe andet end et Sagn; i det mindste kjendes ingen samtidig Ridder Henrik af Hünenberg til Art.

over St. Jost. Forbindelsen mellem disse to schwiziske Afdelinger blev vedligeholdt af en Række Spejdere, der vare opstillede langs den østlige Skraaning af Bjerget Morgarten, som behersker Vejen langs Egerisø. Den hele Styrke, som Schwiz kunde raade over, beløb sig næppe til mere end et Par tusinde Mand, heri iberegnet den Forstærkning, som Uri kunde sende — Justinger angiver den til 600 Mand — og en Afdeling fra Unterwalden. I dette ringe Tal var der imidlertid Mænd, som havde samlet Krigserfaring ikke blot i den lille Krig i Naboegnene, men paa Kamppladsene i Italien og andre Steder.

Natten til den 15de November*) forlod Hertug Leopold Zug med sin Hær, hvis Tal angives meget forskjellig fra ni til tyve tusinde; det første er vistnok det rigtigste. Man naaede Flækken Øvre-Egeri, hvor de to Veje langs Egerisøen og over St. Jost delte sig; den største Del af Fodfolket slog ind paa den sidste Vej for at trænge ind paa Schwiz's Enemærker over Højsletten ved Altmatt; Leopold selv blev derimod hos sit Rytteri, der fortsatte Vejen langs Egerisø. De blanke Rustninger skinnede i Novembersolens blege Straaler, de brogede Bannere flagrede lystig for Vinden, og med stolt Glæde saa Hertug Leopold den prægtige Ridderskare lystig følge sig og strides om Forrangen i Slagordenen; Greverne af Habsburg, Kyburg og Toggenburg, Ridderne Bonnstetten, Hallwyll og Landenberg og talrige andre adelige og krigerske Herrer taltes i denne Hær, som nu i tætte Rækker trængte frem ad den smalle og stejle Sti; alle delte deres Herres Vrede mod den overmodige, oprørske Befolkning, hvem de ønskede en alvorlig Revselse, og saa sikker var man alt paa Sejr, »at Hæren førte Reb og Tov med sig til at binde og drive Kvæget bort«. Hvo kunde da vel ogsaa ved Synet af denne Skov af Lanser, denne Skare af jernklædte Heste og Ryttere tvivle om Sejren? Sikkerlig ikke den sejrvante Hertug. Intet Fodfolk drog forud for at rydde Hindringer til

*) Det var den 23de November ny Stil.

Side, ingen Spejdere bleve udsendte; stolede man maaske paa at overraske Fjenden, eller ventede Hertugen, at Schwizerne uden Modstand skulde falde til Føje? Ingen vil kunne afgjøre det, men saa meget er sikkert, at man forsømte selv de simpleste Forsigtighedsregler. Lystige og muntre droge Skarerne altsaa frem og naaede snart Foden af Morgarten; uden at støde paa nogen Modstand trængte Fortravet ind i Hulvejen ved Byen Hasselmatt og naaede ud paa den lidt bredere Slette Hasslern ved Søens Sydside; endnu havde man ikke set nogen Fjende; mørke og truende ragede de bratte Fjelde frem paa Hærens venstre Flanke, til Højre laa Søen; atter begyndte Vejen at hæve sig saa brat, at Hestene næppe havde Fodfæste, og foran sig saa Hertug Leopold nu det snævre Pas Schorno; til Højre laa Vrybjerg, til venstre Figlerfluh; maaske spurgte han sig nu med Ængstelse, om det ogsaa var ret med det tunge Rytteri alene at vove sig ind i dette smalle Bjergpas; men Tilbagetog var nu ikke mere muligt. Række sluttet paa Række, trængte Rytteriet frem, Fodfolkets tætte Skarer fulgte efter og droge allerede forbi Morgartens Skraaninger ved Hasselmatt; da styrtede med bragende, forfærdelig Larm vældige Stenblokke og Træstammer ned ad Figlerfluhs bratte Skrænter, knuste eller saarede Heste og Ryttere, spærrede Vejen og bragte Forfærdelse og Rædsel selv til de bagerste Rækker; senere Fortællere som Justinger sige, at dette uventede Baghold blev foretaget af en lille Skare fredløse*), som forgjæves havde udbedt sig Tilladelse til at deltage i Kampen for Fædrelandet, men nu ved denne Hjælp vilde tilkjøbe sig deres Landsmænds Tilgivelse; de samtidige Forfattere melde dog intet om den fredløse Skare, og Stedets naturlige Beskaffenhed synes af sig selv at maatte henlede Tanken paa en saadan Forsvarsmaade.

*) Herved kan under alle Omstændigheder ikke tænkes paa egentlige fredløse, thi saadanne fandtes ikke i Schwiz, men kun paa Mænd, som paa en eller anden Maade havde overtraadt Overenskomsten af 1294, jfr. ovenfor Side 525—526.

Inden Rytterne vare komne sig af deres paniske Skræk, styrtede selve de edsforbundnes Skarer frem ned ad den bratte Fjeldvej. Som en Lavine væltede de ned over deres forfærdede Fjender, udstødte deres Kampraab og svingede deres vældige Hellebarder; intet kunde modstaa dette Angreb, Heste og Mænd bleve saarede, gjennemborede og huggede i Stumper og Stykker, længere og længere frem væltede sig den blodige Kamp; Schwizerne havde Brodder paa deres Sko, ilede saaledes «som Gemser» langs de smalleste og bratteste Fjeldstier, hvor ingen Fodgænger ellers kan faa Fæste, og bragte Død og Ødelæggelse over den hele til Døden viede Hær, der i den vildeste Uorden søgte at bane sig Vej tilbage og ud af det forfærdelige Pas, hvor, «den sprellede som Fisk i Nettet». «De, der ikke bleve dræbte, kastede sig i Søen; de mente saaledes at kunne undgaa Fjendens Hænder og haabede at frelse sig i Flugten; selv mange af Fodfolkene, som hørte, at deres tapre Kæmpere bleve styrtede saa grusomt i Døden, bleve grebne af Dødsrædsel og kastede sig i Søen; de vilde hellere forgaa i de dybe Bølger end falde i Hænderne paa saa frygtelige Fjender». Den Troppestyrke, som var bleven detacheret mod Altmatt, fik derimod i Tide Underretning om Hovedstyrkens Nederlag og trak sig tilbage uden noget Tab. Antallet af de paa østerrigsk Side faldne anslaas af samtidige Krønikeskrivere til femten hundrede, heri ikke iberegnet dem, som druknede i Søen. «Det var næsten lutter Soldater eller Ryttere, som omkom, og Adelsmænd, der fra Barnsben vare øvede i Vaaben», siger Johan af Wintherthur, «paa Grund af det store Mandefald var der i mange Tider Mangel paa Soldater i de omliggende Lande». Dog har Rygtet vistnok ogsaa her overdrevet, i det mindste var ingen af de mere bekjendte Adelsmænd falden. Hertug Leopold undkom selv med Nød og næppe; han fulgte Resterne af sin modløse Hær, der spredtes til de forskjellige Byer, hvor de hørte hjemme; hans Nederlag var saa stort, at han ikke senere gjorde noget Forsøg paa at gjenoprette det, men sørgede til sin Dødsdag

over saa mange Adelsmænds Fald. «Jeg har selv set ham vende tilbage, frisk paa Legemet, men som halvdød af Sorg; i hans mørke og nedslaaede Ansigtstræk kunde man læse sig til hele Omfanget af hans Nederlag», siger Johan af Winterthur, der den Gang var Dreng og med andre Skoledrenge var gaaet sin Fader i Møde, som heldig var undsluppet Nederlaget. Otto af Straszberg havde været heldigere end Leopold; han kom over Brünig, og Unterwalden laa udsat for hans Hærgen, da han fik Underretning om Nederlaget ved Morgarten og skyndsomt trak sig tilbage over Bjergene igjen, men Unterwaldens Befolkning forfulgte ham og hjemsøgte Klostret Interlaken med Mord og Brand.

Skovkantonerne vare frie, og de havde sejret ved egne Kræfter; de tilskreve dog ikke sig, men Gud Æren, besluttede for Fremtiden at faste hver Fredag efter St. Martins Dag og fejre den følgende Løverdag*) som en Aposteldag af «hellig Ærefrygt for Treenigheden, den benaadede Jomfru Maria og alle Helgene, fordi Herren har besøgt sit Folk og ved sin uendelige Miskundhed friet det fra dets Fjender; ham tilkomme derfor Æren og Hæderen fra Evighed til Evighed, Amen!» Imidlertid kunde man forudse, at Østerrig ved et belejligt Tidspunkt paa ny vilde optage Kampen, og Kantonerne kunde ikke fæste stor Tillid til Kong Ludvigs Forsikringer om Hjælp, da han ikke engang vovede at holde Stand mod Hertug Leopold i sit eget Land. De fornyede derfor det tidligere evige Forbund af 1291 ved et Møde i Brunnen den 9de December 1315. Det ældre Forbunds Bestemmelser**) gik for største Delen uforandrede over i den nye Pagt, dog skulde den Bestemmelse, at «hver Mand skulde lyde og tjene sin Herre paa behørig Maade», ikke komme til Anvendelse paa den Herre, som angreb noget af Landene med Magt eller vilde nøde det til uretfærdige Ting, med

---

*) Den 15de November 1315 faldt paa en Løverdag.

**) Se ovenfor Side 519—520.

mindre han atter sluttede Forlig med Landet». Dernæst blev det bestemt, at intet af Landene eller nogen Mand af Forbundet maatte slutte Forbund med Udlændinge eller tage sig en Herre uden Landenes Raad og Samtykke. Den, som handlede herimod, skulde som troløs og menederisk bøde med Liv og Gods.

Saaledes vare de simple Bestemmelser i det evige Forbund, der efterhaanden samlede det ene af Østerrigs schweiziske Landsdele om sig efter den anden. Hvis Østerrige strax efter Slaget ved Morgarten havde kunnet vende sin hele Opmærksomhed udelukkende paa Skovkantonerne, vilde denne Forbindelse vel snart være bleven sprængt; men nu maatte Hertugerne anspænde alle deres Kræfter mod Kong Ludvig af Bayern og vare ikke i Stand til at bringe andre Skarer paa Benene til at betvinge Edsforbundet. Den 19de Juli 1318 indgik de endog en Vaabenhvile med Kantonerne, hvori de lode deres Grevskabsmyndighed uomtalt, men derimod fik indrømmet Besiddelsen af deres i Kantonerne liggende Godser med Skatter, Renter og Retterbøder efter Skik og Brug i Kejser Henrik VII's Tid. Dette blev for Fremtiden det Grundlag, hvorpaa de to Partier afsluttede deres forskjellige Vaabenhviler og Fredsslutninger, og ingensinde senere indrømmede Kantonerne Østerrige andet og mere end dets Grundejerrettigheder, som efterhaanden bleve afløste. Saaledes var Edsforbundet frit for enhver anden Afhængighed end Rigets, og Kong Ludvig bekræftede i Aaret 1316 de ældre Frihedsbreve. Rigets Overhoved havde imidlertid kun ringe Magt og boede for langt borte til at kunne hævde nogen Indflydelse over Forbundets indre Anliggender; fra 1341 træffe vi ingen Rigsfoged mere i Skovkantonerne. De tre Lande bleve næsten fuldstændig overladte til sig selv og dannede faktisk tre uafhængige Republiker, skjønt den retslige Forbindelse med Riget stadig bestod af Navn. Lidt efter lidt udvidedes Forbundet, særlig paa Huset Østerrigs Bekostning; ved den anden Halvdel af det 15de Aarhundrede var det lykkedes at

fortrænge Østerrige fra alle Lande syd for Rhinen, og der fremstod saaledes en Forbundsstat, hvis indbyrdes Sammenhold ganske vist kun var saa ringe, at Forbundet gjentagne Gange truede med at falde fra hinanden; men udad til vare alle enige, og ved sine Beboeres Tapperhed opnaaede Forbundet en afgjørende Indflydelse paa Evropas Anliggender; Afhængigheden af det tyske Rige blev derimod mere og mere et tomt Ord, og da Kejser Maximilian I senere (1499) vilde bringe Forbundet til at anerkjende den tyske Rigskammerret, blev han fuldstændig slaaet og maatte afstaa fra sine Fordringer; den westfalske Fred anerkjendte sluttelig Schweiz's fuldstændige Uafhængighed.

F. C. Granzow.

Bartolome Esteban Murillo.

I det saakaldte Juderia eller Jødekvarteret i Sevilla, som danner en forvirret Labyrint af snævre Smaagader, ligger ved Enden af calle de Lope de Rueda, der, hvor denne Gade støder til plaza de Alfaro, et Hus, hvilket Sevillaneren nu til Dags med Stolthed viser den fremmede som «den store Sevillaners», den nu verdensberømte Murillos. Adgangen dertil opnaas med Lethed. Som sædvanlig i Sydspanien finder man en Gaard med et Springvand i Midten, og her desuden, som særlig passende for en Kunstnerbolig, italienske Fresker, forestillende Fauner, Sirener og Kvinder med musikalske Instrumenter.

Ligesom sin store Forgænger og Mester Velasquez er Bartolome Esteban Murillo født i Sevilla, den Stad, der af Spanierne prises i følgende stærke Udtryk som et af Verdens Underværker:

Quien no ha visto á Sevilla
No ha visto á maravilla.

(«Den som ikke har set Sevilla, har ikke set et Vidunder!»)

Murillos Fødselsdag vides ikke, derimod hans Daabsdag; han blev nemlig døbt den 1ste Januar 1618 i Kirken Santa Maria Magdalena, hvoraf følger, at han maa være født i Slutningen af 1617, og at det er urigtigt, naar 1618 almindelig anføres som hans Fødselsaar. Heller ikke véd man mere om hans Forældre, end at Faderen hed Gaspar Esteban

Murillo — hvorefter Esteban (Stefan) ikke synes simpelthen at have været et Fornavn, men at have hørt til Familienavnet — og Moderen Maria Perez. Der er ingen Tvivl om, at deres Kaar have været ringe, naar man ser hen til Sønnens Ungdomsliv; thi dette henrandt i den største Dunkelhed, og uden at han fik nogen videre Dannelse eller Kundskaber. Omsider satte Faderen ham i Lære hos en af deres fjerne Slægtninge, den ansete Maler Juan de Castillo; men det var ligesom af Barmhjertighed, at denne gav ham den første Undervisning i den Kunst, hvori han skulde erhverve sig saa megen Berømmelse. Hos Castillo lærte han at tegne nøjagtig; men derimod mindre at anvende Farverne, thi Castillo kunde kun lære ham den tørre og kolde Kolorit, som Luis de Vargas, Pedro de Villegas og andre Mestre i Sevilla havde ført med sig fra den florentinske Skole. Imidlertid mistede han snart denne Mester, da Castillo nedsatte sig i Cadix, og man kan nu sige, at han i lang Tid ikke havde nogen anden, da han arbejdede for sig selv. Uden duelig Vejledning og uden alvorlige Studier maatte Murillo leve af sin Pensel, førend han havde lært at bruge den ret, og Kunsten, i hvilken han hidtil havde gjort ringe Fremskridt, blev for ham kun et Haandværk. Den stakkels Murillo malede Godtkjøbsvarer til Forhandling; paa smaa firkantede Stykker Lærred eller Træ smurte han disse Madonnaer, der fremstilles som knusende Slangens Hoved, og som kaldtes «Nuestra Señora de Guadalupe». Han solgte dem i Dusinvis for to Pjastre Stykket til Rederne, der sendte Galioner til Amerika og udbredte disse Varer tilligemed «Korstogsbuller» og Afladsbreve blandt de nyomvendte Folk i Mexiko og Peru. Imidlertid lærte disse Øvelser med Haandværksarbejder ham bestandig bedre at bruge Penselen og mildnede hans Kolorit, der ikke længere blev haard, om den end blev falsk, søgt og overdreven.

Murillo havde fylt sit 25de Aar, da hans Lykkestjerne førte den dygtige Maler Pedro de Moya, der ligeledes havde

været Castillos Discipel, gjennem Sevilla, da han vendte tilbage fra London, hvor han havde uddannet sig under van Dyck og lært meget af dennes Smag og glimrende Farver. Da Murillo saa Moyas Arbejder, blev han begejstret og følte sit Kald. Det var Gnisten, der tændte hans Genis Ild. Men hvad skulde han gjøre? Moya tog afsted til Granada og var desuden selv ikke andet end Elev. Det var umuligt for Murillo at gaa til London, thi van Dyck var nylig død; det var umuligt at gaa til Italien, blottet som han var for Penge, Hjælp og Beskyttere. Murillo tabte dog ikke Modet, men tog sit Parti, om end med ringe Haab. Han kjøbte en Rulle Lærred, som han skar i smaa Stykker; efter at han havde tilberedt og grundet dem, bedækkede han dem med smaa Madonnaer, Jesusbørn og Blomsterbundter. Da han havde solgt disse Varer og faaet nogle Realer i Lommen, gav han sig til Fods paa Vejen til Madrid uden at have spurgt nogen til Raads og uden at have taget Afsked med nogen.

Det var i Aaret 1643. Da han var kommen til Hovedstaden, gik han til den tyve Aar ældre Velasquez, der dengang stod paa sin Hæders og Lykkes Højdepunkt. Kongens og Hoffets Maler modtog den unge Vandrer med Godhed og opmuntrede ham; han gav ham Arbejde, hvoraf han kunde have Nytte, gav ham ogsaa Adgang til at benytte de Mesterværker, som de kongelige Paladser, Escorial og hans eget Atelier indeholdt, og hjalp ham med Raad og Undervisning.

Man kan tænke, hvad det har været for Murillo at kunne i to Aar uophørlig studere Mestre som Velasquez, Ribera, Titian, Rubens og van Dyck, hvis Manér og navnlig Kolorit han især søgte at tilegne sig; da forlod han 1645 Madrid og vendte tilbage til Sevilla, mindre, som det synes, dreven af ærgjerrige Drømme end af Trang til Uafhængighed. I Sevilla havde man slet ikke lagt Mærke til hans Fraværelse; man blev derfor saa meget mere overrasket, da han næste Aar malede for Klostret San Francisco de tre Malerier: en Munk i Henrykkelse, St. Diegos Uddeling af Almisser og St. Claras

Død. Man spurgte, hvor han havde lært denne nye, ædle, tiltrækkende Mesterstil, hvori man fandt Riberas, Velasquez' og van Dycks Stil forenet, og som overgik hver enkelt af dem, netop fordi deres Fortrin her vare forenede. Der manglede heller ikke paa Misundelse, som jo altid fødes ved Siden af Lykken. Især optraadte Valdes Leal og Herrera den yngre, hvem Murillo nu stødte ned fra første Rang, som hans hadefulde Medbejlere; trods al Misundelse hævede Murillo sig fra sin dunkle og trængende Stilling til Hæder og Rigdom. Allerede i Aaret 1648 kunde han erholde en rig adelig Dames Haand; hun hed Doña Beatriz de Cabrera y Sotomayor.

Efter sin Hjemkomst til Sevilla forlod Murillo aldrig sin Hjemstavn, man kunde næsten sige sit Atelier. I de 37 Aar, han endnu levede, frembragte han de utallige Mesterværker, der have foreviget hans Navn. Sevilla blev oversvømmet af hans Værker; dens Domkirke, dens talrige Kirker og endnu talrigere Klostre have bedækket deres Vægge med dem. Kapucinerklostret f. Ex. besad endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede ikke mindre end 19 af hans betydelige Malerier, og den lille Kirke i Hospitalet la Caridad havde 8 af de betydeligste. Det er interessant, at man i Hospitalets Archiver finder optegnet Priserne paa disse forskjellige Værker; de vise, hvor højt man agtede Murillos Talent, medens han levede. Han fik saaledes for «los panes y peces» (Brødene og Fiskene) eller Bespisningen i Ørknen en Sum af 15,975 Reales de vellon, for «la sed» (Moses, der slaar Vandet af Klippen), et af hans største Mesterværker, 13,300, for «San Juan de Dios» og den hellige Elisabeth 16,840 og for fire andre mindre 32,000; meget betydelige Summer for den Tid, om de end ere rent forsvindende mod dem, der ere blevne betalte i vore Dage, da f. Ex. hans Madonna i Louvre ved Salget af Soults Malerisamling i Paris paa Napoleon III's Befaling blev kjøbt til Frankrig for enhver Pris og paa Grund af Spaniens og Nordamerikas Medbejlen blev drevet op til den uhyre Sum af 525,000 Francs.

Man har lagt Mærke til, at den Del af Murillos Liv, hvori han har frembragt de fleste og største Værker, altsaa den mest frugtbare og hæderfulde, falder imellem Aarene 1670 og 1680, altsaa henimod Slutningen af hans Liv, da han var over 50 Aar. Det er et nyt Bevis paa, at det forholder sig med Kunsten som med Videnskaben og Literaturen; de bedste Værker ere den højtbegavede Mands i hans Modenhedsalder, naar han forener med sin evig unge Indbildningskrafts Ild den modne Alders Sikkerhed og Erfaring.

Det var dog ikke alene til sin egen Fordel, at Murillo øvede den Kunst, der bragte ham Hæder og Formue. Ved sine Kunstvenners og Elevers Hjælp og med Understøttelse af Byens Øvrighed, der overlod ham en Del af den store Børsbygning, oprettede han, ikke uden mange Hindringer, det offentlige Tegne- og Malerakademi i Sevilla, hvis første Direktør han blev; det blev aabnet med en højtidelig Fest den 11te Januar 1660.

Han var dog ikke heldig med at finde Elever i sin egen Familiekreds. Hans ældste Søn Gabriel rejste bort som Kjøbmand til Vestindien; den anden, Gaspar, prøvede rigtignok paa at blive Maler, men uden Held, blev siden Præst ved Kathedralen og døde som saadan; Datteren endelig, Francisca, tog Sløret i Klostret la Madre de Dios.

I Aaret 1681 blev Murillo kaldet til Cadix for at male den hellige Katarinas Trolovelse paa Altertavlen over Hovedaltret i Kapucinerklostret. Da han engang under Arbejdet traadte tilbage paa Stilladset for bedre at kunne overse Billedet, faldt han ned og slog sig saa slemt, at der ikke kunde være Tale om Fortsættelsen af Arbejdet. Man ser derfor med Lethed, hvad der er udført af Murillo selv, og hvad der er tilføjet af andre for at gjøre Maleriet færdigt. Han kom syg tilbage til Sevilla og blev aldrig mere rask igjen; da hans stedse tiltagende Sygdom ikke tillod ham længere at arbejde, tilbragte han sin meste Tid i Kirkerne med at betragte sine og andre Mesteres Værker; især elskede han Pedro Campañas

berømte «Nedtagelse af Korset» i Kirken Santa Cruz, og han tilbragte næsten hver Dag flere Timer foran det i Bøn og andægtige Betragtninger. En Dag glemte han Tiden, og Sakristanen maatte derfor minde ham om, at han ikke kunde blive der længere, da Kirken skulde lukkes; men saa nedsænket var Murillo i sin fromme Andragt, at han udbrød: «Jeg ventede netop paa, at hine hellige Mænd skulde blive færdige med at tage Herren ned af Korset til mig».

Han døde den 3dje April 1682 i sin Discipel Pedro Nuñez de Villavicencios Arme og blev begravet i en Hvælving under det Kapel i Santa Cruz, hvor han saa ofte havde glædet sig ved Betragtningen af Pedro de Campañas Maleri.

Begge Billeder af ham, der findes i Louvre, og det, han selv har malet, i Aguado, fremstille ham som ægte Spanier med det mørke, fyrige Øje og det lange, sorte Haar; Ansigtsformen er ædel, lige som det hele Udtryk er ædelt, kraftigt, men tillige mildt og elskværdigt. Alle Efterretninger samstemme i at rose hans Personlighed som blid og indtagende, og «det samme Indtryk faar man af hans Malerier», tilføjer den spanske Kunsthistoriker Bermudes. Han hvilede ikke, førend han havde vundet sine hadefulde Medbejlere Valdes Leal og Herrera; Forsoningen skete, da han efter megen Besvær fik dem til at træde ind i det Akademi, hvis Stiftelse de med megen Bitterhed havde modarbejdet, og sørgede for, at Herrera blev anden Direktør for Akademiet.

Gjerne saa han sine Venner, især Kunstnere og Kunstvenner, hos sig og holdt af at krydre Maaltidet med munter Skjemt. Engang sagde en af hans Venner i Spøg til ham, idet han løftede sin Serviet: «Du er en stor Maler, Murillo, men Du kan dog ikke paa denne Serviet male en Madonna, som Du vil være bekjendt»; Murillo sagde intet, men saa snart man havde rejst sig fra Bordet, gik han ind i sit Atelier og malede i utrolig kort Tid paa Servietten den vidunderlig dejlige Madonna med Barnet, der heraf kaldes la Servilleta og findes i Murillos Sal i Museet i Sevilla; man op-

dager, naar man ser nærmere til, tydelig de grove Traade i Servietten. Virkningen af Barnet er mageløs, det synes at ville slippe bort af Moderens Arme og kaste sig ud af Rammen henimod Tilskueren; hvor denne end stiller sig, hviler Barnets mørke, brændende, alt gjennemtrængende Blik bestandig paa ham, og han føler, at dette forskende, spørgende Blik er et Spørgsmaal til hele Verden; det er en alvorlig Henvendelse til alle, med hvem Herren saa gjerne vil træde i en inderlig Forening. Madonnas Udtryk er ophøjet Blidhed og alvorlig Eftertanke. Der findes i Florents i Palatio de Pitti en lignende Murillo; Barnet vil ogsaa bort af Moderens Arme lige som i Servilleta, men Blikket er ikke saa fyrigt, saa brændende; det udtrykker mere Ro og Blidhed, en uendelig Mildhed og Kjærlighed.

Med Hensyn til Frugtbarhed kan Murillo alene sammenlignes med sin Landsmand, den berømte Lopez de Vega; lige som denne blev han først Kunstner i en modnere Alder og indhentede sin spildte Ungdomstid ved en overordentlig Arbejdsomhed i sit øvrige Liv. Lige som Forfatteren af de 1800 Komedier og de mange tusinde Digte og Fortællinger kunde han kaldes et Naturens Vidunder. Denne vidunderlige Lethed til at frembringe og den Uafhængighed, han forstod at bevare hele sit Liv, forklare hovedsagelig, hvorledes Murillo i Modsætning til Velasquez har kunnet udbrede i hele Spanien, ja over hele Evropa, sine Værker og sit Navn.

Lige som sin Mester Velasquez har han forsøgt sig i alle Arter af Malerkunst, hans Portrætter f. Ex. ere ligesaa fortrinlige som hans religiøse og historiske Malerier; men det var kun efterhaanden, at han naaede sin almindelige Dygtighed, da han var bleven Maler uden at begynde med forberedende Studier og Undervisning. Man fortæller ogsaa, at han først havde slaaet sig sammen med en Landskabsmaler ved Navn Iriarte. Denne malede da Baggrunden i Murillos Malerier og Murillo Figurerne; men da de kom i Uenighed, skiltes de ad, og Murillo blev snart i Stand til at male alle

de enkelte Dele. Ved at se hans just ikke talrige, men henrivende Landskaber kan man fristes til at læse i dem hans Ord til hans Medarbejder: «Du har forladt mig; nu vel, jeg behøver Dig heller ikke længere».

I Murillo hævede den sevillanske Skole sig til sin højeste Glans, den Skole, der havde frembragt saa mange fremragende Kunstnere, især Zurbaran og Velasquez, saa at ingen anden Skole kan fremvise en saadan Række af store Mestre. Det er en mærkværdig Ting, at Kunsterne blomstrede saa højt i Spanien paa en Tid, da Despotismen — den gejstlige i Inkvisitionen, den verdslige i de uduelige Fyrster — havde bragt Staten til Undergangens Rand; men Kirken, der havde faaet de vigtigste Grundejendomme, havde Rigdom nok til at betale Kunsten. Dog, saa væsentlige de materielle Betingelser end ere for denne, maa man nærmest søge Hovedgrunden til det store Opsving i Kunsten i de aandelige Livsbetingelser, i den religiøse Begejstring, der hos den lidenskabelige Spanier blev glødende indtil Sværmeri. Intet Steds træder den religiøse Inderlighed os stærkere i Møde end i det spanske Maleri; men det særegne deri er, at denne sværmeriske Inderlighed og Begejstring er nedlagt i et naturligt, skjønt og rigt sanseligt Liv, saaledes som det rørte sig i Spanien selv. Derfor er den spanske Kunst saa national; spansk Natur, spanske Personer, Dragter, Forhold, kort sagt: Stoffet er indtil Enkelthederne spansk; Madonnaerne ere skjønne, blomstrende Spanierinder i deres Ungdoms Fylde, og den blege Inkarnation eller Kjødfarve, der gives de hellige Skikkelser, skulde vidne om det fuldkommen rene spanske Blod; den fine, hvide Teint skulde fjerne enhver Tanke om en mulig uren maurisk Herkomst.

Det et ikke uden Grund, at Bermudes næsten i en trættende Grad roser sit Lands Kunstnere for Naturlighed. Man maa dog ikke tro, at deres formelle Dannelse var bleven upaavirket af de store italienske Mestre, Rafael, Michel Angelo, Leonardo; senere havde Titian og de med Spanierne

beslægtede Nederlændere, Rubens og van Dyck, øvet stor Indflydelse. Navnlig udviklede den spanske Kolorit sig herved til en særegen Kraft og Fylde, og især naaede den en høj Grad af Fuldkommenhed, hvad Luft og Lys angik, f. Ex. Halvmørket.

I Murillo forene sig alle den spanske Kunsts Straaler til den højeste Lysglans. Ingen Maler fra den store Tid er saa fuld af en saa frisk udstrømmende Begejstring og har ladet denne udtræde i en saa skjøn Form. Man har villet bebrejde ham visse Mangler, som at hans Kompositioner ofte have noget flygtigt, at mange Partier af hans Billeder ere forsømte i den Grad, at de næsten ere blevne utydelige, at Klædebonnet ofte svæver saa vidt omkring, at Legemet forsvinder, eller dets Forhold blive uklare, og at han uden Betænkning gjentager sig selv i en temmelig overdreven Grad ligesom de italienske Operakomponister. Men man maa lægge Mærke til, at disse saakaldte Mangler ikke blot lade sig forene med Begejstringen, men ligefrem ere en Følge af den; at han ved Siden deraf bestandig forbliver frisk og inderlig sand og dyb, ja endog forbinder overvejende betydelige Fortrin dermed, nemlig en fuldendt Kolorit, som man kun finder hos Velasquez, og den mest levende Fremstilling. Murillo maa i det hele kaldes Naturalist og maatte efter den spanske Kunsts Udvikling være det, men han hævede sig til en sanselig Skjønhed, der i Forbindelse med hans Begejstrings Fylde lod alle Regler forstumme.

Hans Skikkelser ere ikke Idealer af en højere Menneskelighed som Rafaels; de staa Naturen nærmere, men henrive uimodstaaelig, fordi de fremstille den skjønneste, yppigste jordiske Tilværelselse i umiddelbar Forening med den himmelske. Typen for hans Madonnaer kan man finde i enhver ung, skjøn, blid og yndig spansk Moder. De ere gjennemglødede af Følelse og ombølgede af Lys ligesom Correggios; men han har givet dem et ædlere Udtryk, der betegner en ny Tids Fromhed. Det er dog navnlig sin Kristus, han være

Barn eller Mand, som han har givet et Udtryk, der er ophøjet over Naturen og i Sandhed guddommeligt.

I Synerne og Aabenbaringerne ere hans Madonnaer og Kristusbørn ledsagede af et himmelsk Følge; Englene gruppere sig vidunderlig skjønt, fra Erkeenglen med de udfoldede Vinger indtil Kerubernes Ansigter uden Legemer. I denne himmelske Poesi frembringer Murillos Pensel Underværker og overgaar alle andre Kunstneres; han er enestaaende i at male Himlen. Den Lysglans, der bølger frem af den aabnede Himmel, overgaar alt, hvad Indbildningskraften kan haabe og fatte; hans Dagslys paa Jorden er fuldkommen naturligt og sandt; hans Lysglans fra Himlen stiller ham over alle Kolorister som «Himlens Maler», som den, der staar ene i at male det evige Livs ophøjede Scener. Selv naar Murillo er nødt til at male et Emne, der i vore Dage kunde kaldes bigot eller fanatisk, behersker han det og bliver aldrig smagløs. Aldrig lader han sig forlede til noget urent; efter at have udgrundet Dybderne dukker han ligesom Svanen igjen op uden Plet.

Ingen Maler har efterladt en saa stor Mængde Værker af første Rang. Man har derfor følt Trang til at inddele dem i visse Hovedgrupper, og Spanierne selv tale om hans tre Manerer (géneros), nemlig *il frio*, den kolde, djærve, kraftige, *il calido*, den varme med klar, harmonisk Kolorit og *il vaporoso*, den dampende med blegere, taaget Farve. Navnene selv forstaas uden Vanskelighed. Saaledes ere Tigger- og Gadedrenge — en Sfære, hvori Murillo er lige saa udmærket som i den højere — alle malede i den kolde Manér, Helgenes Henrykkelse i den varme og Bebudelserne og Himmelfarterne i den dampende.

Navnlig tyske Kunsthistorikere have villet henføre disse tre Manerer til tre forskjellige Perioder i Murillos Liv, saa at de skulde betegne hans Livsudvikling som Kunstner. Men dette maa ikke forstaas saaledes, som om der var Tale

om tre adskilte, efter hinanden i historisk Række følgende Afdelinger. Murillo ligner ikke andre Kunstnere; han besad alle tre Manerer paa én Gang og brugte lejlighedsvis snart den ene og snart den anden, efter det Stofs Beskaffenhed, han havde at behandle. Imidlertid tør man dog sige saa meget, at den Djærvhed og Kraft i Udførelsen, der findes i hans tidligere Arbejder, efterhaanden i de senere afløses af en større Mildhed og Blidhed.

Som Exempel paa, hvad her er sagt om den store Kunstner, ville vi anføre nogle af hans Hovedværker, og vi vende os strax mod hans verdensberømte Madonna i Louvre, en af hans «concepciones» eller Undfangelser, hvori han hæver sig til sin Kunsts Højdepunkt. En andalusisk Pige i simpel hvid Dragt og blaa Kaabe, ikke idealskjøn, men af den højeste sanselige Ynde, staar paa Jordkuglen og har Slangen under sine Fødder; hun folder Hænderne over Brystet og skuer med et Udtryk af hellig Længsel op mod Himlen, hvorfra det gyldne Glorielys strømmer ned over hende. De yndigste Englegrupper svæve med den største Frihed og Lethed omkring hende, ligesom i den anden dejlige Concepcion, der blev kjøbt af den franske Regering paa Auktionen over Marschal Soults Malerisamling; kun staar Madonna her paa Halvmaanen, en ejendommelig spansk Idé, der betegner Kristendommens Sejr over Maurerne eller Mahomedanismen i Spanien. Det er en meget dristig Opgave, Murillo har stillet sig i sine concepciones, men han forstaar heldig at løse den. Man véd ikke, hvad man mest skal beundre, den overvældende glødende Begejstring i Madonna eller den vidunderlige Lysglans, der udbreder sig som Lysbølger, der vælte frem i Rummet, eller de talløse Englegrupper, der boltre sig med en Frihed, som Murillo alene kan fremstille; det kommer ham ikke videre an paa, om hans Engle staa paa Hovedet eller paa Benene. Med Hensyn til Murillos uopnaaede Frihed i Kompositionen

er det værdt at sammenligne hans Concepciones med Rafaels sixtinske Madonna.

Men for ret at kunne se Murillo i hans Herlighed maa man gaa til Sevilla og se hans Mesterværker i Museet, Kathedralen og Hospitalet Caridad. Der vil man heller ikke glemme at besøge hans Hus, hvis øverste Stokværk dannede hans Atelier, og i dette, som er velbevaret indtil vore Dage, vil man finde mange Minder om den største Sevillaner, den største spanske Maler.

A. Fabricius.
